

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

К.В. Шиманська

**МІГРАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ
РЕСУРСІВ В УМОВАХ
ГЕОЕКОНОМІЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

Монографія

ЖИТОМИР
2017

ББК 65.5
УДК 339.9:331.556.4
Ш61

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного технологічного університету
(протокол № 15 від 29.06.2017 р.)*

Рецензенти:

д.е.н., професор О.М. Сазонець
*завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Національного університету водного господарства та природокористування*

д.е.н., професор Ю.П. Гуменюк
*в.о. завідувача кафедри міжнародного бізнесу і туризму
Тернопільського національного економічного університету*

д.е.н., доцент Д.А. Горовий
*завідувач кафедри міжнародної економіки
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

Шиманська К.В.

Ш61 Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій:
регіональний вимір : монографія / К.В. Шиманська. – Житомир : ЖДТУ,
2017. – 588 с.

ISBN 978-966-683-485-3

Монографію присвячено розробці теорії та методології дослідження проблем міжнародної міграції людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій. Особливу увагу приділено питанням ідентифікації системи детермінантів міграції людських ресурсів у їх взаємозв'язку з геоекономічними ризиками, а також вивченню стратифікаційного виміру економіко-соціальних наслідків участі країни у процесах міжнародної міграції. Вивчено питання інституціоналізації регулювання міжнародних міграційних потоків на глобальному, регіональному та національному рівні з визначенням особливостей регіональних міграційних політик окремих інтеграційних об'єднань. Розроблено інституційну модель регіональної міграційної політики інтеграційних об'єднань як фактору геоекономічних трансформацій.

Видання призначене для докторантів, аспірантів, наукових співробітників, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, які досліджують проблеми розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин.

**ББК 65.5
УДК 339.9:331.556.4**

ISBN 978-966-683-485-3

© К.В. Шиманська, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЯК ЯВИЩА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	17
1.1 Сучасні процеси гео економічних трансформацій: зміщення центрів економічного розвитку.....	17
1.2 Теоретико-концептуальний базис дослідження процесів міжнародної міграції: ключові положення та розвиток міграційних теорій.....	43
1.3 Генезис міжнародної міграції людських ресурсів в контексті глобальних гео економічних трансформацій.....	82
РОЗДІЛ 2. ДЕТЕРМІНАНТИ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ГЕОЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ.....	104
2.1. Детермінанти міграційних мотивів як передумова формування міграційних потоків.....	104
2.2. Екологічні аспекти міжнародної міграції: причинно-наслідкові зв'язки.....	136
2.3. Міграція біженців у системі гео економічних ризиків постконфліктних територій: тенденції, фактори та напрями розвитку.....	168
2.4. Аналіз детермінантів формування еміграційних мотивів населення України.....	188
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКО-СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ УЧАСТІ КРАЇНИ У ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ: СТРАТИФІКАЦІЙНИЙ ВИМІР.....	223
3.1. Гендерна-вікова структура та соціально-економічна стратифікація мігрантів в контексті перерозподілу людських ресурсів країн та регіонів.....	223
3.2. Грошові перекази мігрантів: економічна сутність та структурний аналіз місця у платіжному балансі країни.....	248
3.3. Соціо-економічний вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності у світі.....	274

РОЗДІЛ 4. РЕГІОНАЛЬНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА: ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР.....	290
4.1. Інституціоналізація регулювання міжнародних міграційних потоків: глобальний, регіональний та національний рівень.....	290
4.2. Регіональне регулювання міжнародних міграційних потоків: порівняльний аналіз елементів міграційної політики.....	321
4.2.1. Міграційна політика Європейського Союзу: сучасні виклики та перспективи розвитку.....	321
4.2.2. Міграційні політики країн ASEAN та SAARC як фактор економічного розвитку регіону та приклад вирішення проблем гео економічного розвитку в Азії.....	341
4.2.3. Міграційні політики регіональних інтеграційних об'єднань Африки як інструмент їх гео економічних стратегій.....	374
4.3. Регіональна міграційна політика інтеграційних об'єднань як фактор гео економічних трансформацій: інституційна модель...	423
ВИСНОВКИ.....	448
ДОДАТКИ.....	461

ПЕРЕДМОВА

Глобальні проблеми людства є викликами і для розвитку міжнародних економічних відносин. Цілі сталого розвитку 2016-2030, визначені ООН, передбачають подолання бідності, голоду, забезпечення якісної освіти і гендерної рівності, скорочення нерівності між країнами, забезпечення екологічної стійкості, а також побудову мирного та відкритого суспільства.

Зокрема, в ході дослідження проаналізовано існуючі глобальні проблеми людства та виявлено ряд із них, які потенційно впливають на формування міжнародних міграційних потоків людських ресурсів.

1. Бідність населення та проблеми, пов'язані із нею. За даними ООН, 836 млн. осіб живе в умовах крайньої бідності, при цьому більшість населення, яке живе менш, ніж на 1,25 дол. США на день, концентрується в країнах (переважно, недієздатних та уражених конфліктами) у двох регіонах – Південна Азія та Африка на південь від Сахари¹. Майже 2,2 мільярда людей живуть менше, ніж на 2 дол. США². При цьому кожен дев'ятий мешканець Землі (795 мільйонів) недоїдає (в країнах, які розвиваються цей показник сягає 12,9% населення, в Азії (Західній та Південній) – дві третини населення голодує). Це призводить до високого рівня дитячої смертності у віці до 5 років, виснаження дітей старшого віку (66 мільйонів дітей молодшого шкільного віку відвідують голодними), проблеми зі здоров'ям вагітних та годуючих жінок³.

2. Посилення безробіття у світі. Викоріненню бідності та підвищенню рівня життя населення сприяє наявність робочих місць та відповідність освітньо-професійного рівня робочої сили країни. За даними ООН, у період 2007-2012 рр. глобальний рівень безробіття збільшився зі 170 мільйонів до майже 202 мільйонів, третина з них – жінки та чоловіки молодого віку, а прогнозні розрахунки ООН говорять про те, що в цілому для нових учасників ринку праці протягом 2016-2030 років необхідно 470 мільйонів робочих місць⁴, при цьому географічна та галузева їх структура

---

¹ Goal 1: End poverty in all its forms everywhere / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>

² Goal 8: Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>

³ Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>

⁴ Goal 8: Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all / United

будуть нерівномірними, що пов'язано з різною інтенсивністю економічної діяльності у країнах світу, її галузевими трансформаціями. Тому асиметрії у структурі попиту і пропозиції робочої сили на національних ринках праці можуть бути усунені в масштабах регіональних ринків праці. У зв'язку з цим посилюється значення внутрішньорегіональних міграцій людських ресурсів та створення для них інституційного середовища найбільшого сприяння в межах регіональних інтеграційних об'єднань.

3. Нерівність та розшарування населення. Міграція людських ресурсів сприяє розширенню можливостей окремих осіб та домогосподарств забезпечити себе необхідними засобами для існування, тим самим долаючи обмеження, наявні в країнах походження мігрантів. Ці обмеження можуть бути різного характеру (інституційні, економічні, гендерні та інші). Так, можна привести ряд прикладів за розрахунками ООН:

- «діти в найбідніших 20% населення все ще втричі частіше вмирають до свого п'ятого дня народження, ніж діти в найбагатших квінтилах;

- інваліди в п'ять разів частіше, ніж в середньому, зазнають катастрофічних витрат на охорону здоров'я;

- в більшості країн, що розвиваються, жінки в сільській місцевості все ще втричі частіше вмирають під час пологів, ніж жінки, які живуть у містах»⁵.

4. Гендерна нерівність. З точки зору економічної активності жіночого населення та її впливу на формування, підтримку та перерозподіл людських ресурсів, слід вказати на два факти:

1. «Якщо б жінки-фермери мали такий же доступ до ресурсів, як і чоловіки, кількість голодуючих у світі могла бути зменшена на 150 млн. осіб»⁶.

2. «Жінки в Північній Африці мають менше одного з п'яти оплачуваних робочих місць у несільськогосподарському секторі. В цілому частка жінок, які отримують оплачувану роботу поза сільськогосподарським сектором, зросла з 35% у 1990 році до 41% у 2015 році»⁷.

Ці обставини чинять негативний вплив на гендерно-вікову структуру населення країн та регіонів, визначають обсяги робочої сили, а також демографічний потенціал, обумовлюючи рівень самостійності жінок як економічних агентів (в тому числі і у питанні міграції), рівень фертильності, а

Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>

⁵ Goal 10: Reduce inequality within and among countries / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/inequality/>

⁶ Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>

⁷ Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

також чисельність дітей та осіб молодого віку та загрожуючи можливості довгострокового соціального та економічного розвитку.

5. Екологічні проблеми, кліматичні зміни та катастрофи. Крім нерівності, іншою глобальною проблемою людства є екологічні проблеми та забруднення навколишнього природного середовища. Нині у 663 млн осіб все ще відсутній доступ до покращених джерел питної води, ще 1,8 млрд. осіб в усьому світі використовують забруднені джерела питної води (в цілому ж дефіцит води зачіпає понад 40% населення світу)⁸. 2,4 млрд. осіб не мають доступу до основних засобів санітарії. У зв'язку з цим, за розрахунками Міжнародної організації здоров'я, кожного дня близько 1000 дітей помирають через захворювання, пов'язані з водою та каналізацією⁹.

Однак проблеми еколого-природничого походження охоплюють не лише доступ населення до основних засобів санітарії та чистої питної води, а й ризики глобальних кліматичних змін та природних катастроф. Протягом 1985-2014 рр. у світі відбулося 9123 природні катастрофи, за даними Статистичного департаменту ООН. Протягом останніх 30 років від природних катастроф постраждало 5923,9 млрд. осіб, а їх наслідки стають все більш руйнівними^{10,11,12,13}, переважно через знищення економічних ресурсів та середовища існування людей, а також руйнування у результаті природних катастроф об'єктів інфраструктури та порушення господарських зв'язків.

6. Нерівномірний розвиток інфраструктури та доступу до неї населення. Багато елементів інфраструктури, таких як дороги, інформаційні та комунікаційні технології, електроенергія та водопостачання залишаються недоступними у багатьох країнах, які розвиваються:

1) у 2,6 млрд. осіб у країнах, що розвиваються, існують труднощі з доступом до джерел електроенергії на повний робочий день;

2) 1-1,5 млрд. осіб не мають доступу до надійних телефонних послуг¹⁴.

---

⁸ Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/>

⁹ Там само

¹⁰ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

¹¹ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

¹² Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

¹³ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

¹⁴ Goal 9: Build resilient infrastructure, promote sustainable industrialization and foster innovation / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/infrastructure-industrialization/>

В цілому проблеми населення з доступом до інфраструктури обумовлюють неможливість отримання якісних послуг освіти та охорону здоров'я, безпечного пересування територією країни та за її межі, оперативного та якісного зв'язку з рідними і близькими тощо; а для компаній у країні відсутність належної інфраструктури визначає проблеми з ресурсним забезпеченням господарської діяльності, збутом товарів, що знижує продуктивність праці в цілому у компанії та, відповідно, ефективність її діяльності.

7. Посилення військово-політичної нестабільності. Однією з тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин, що чинить визначальний вплив на міграційну ситуацію в країнах та регіонах світу. Так, за даними Організації «Інтегровані регіональні інформаційні мережі» (Integrated Regional Information Networks, IRIN) у світі нині існує понад 30 діючих військових конфліктів¹⁵, переважно в Африці та Азії, що провокує формування відповідних міграційних потоків біженців в усьому світі, про що свідчить проведений у дослідженні аналіз статистичних даних Світового Банку¹⁶ щодо країн походження біженців, часу міграційних рухів в контексті їх відповідності діючим військово-політичним конфліктам. Зокрема, за даними опитування, проведеного згаданою організацією, 42% опитаних відчувають, що їх країна прийняла вже надто багато біженців, 34% – згодні, що іммігранти роблять країну кращою для проживання, разом з тим, третина опитаних вбачає у них загрозу для власної релігії. Крім того, 44% вважає, що їх країна потерпає від загроз з боку національних меншин (це показник суттєво вищий у Великій Британії – 56%, Кенії – 56%, Туреччині – 55% та Франції – 54%. При цьому респонденти молодшого віку цінують розмаїття, 29% з них погоджуються з твердженням, щодо корисності поширення норм та традицій інших країн¹⁷.

Посилення уваги до проблем міжнародної міграції пов'язані, в першу чергу, з описаними вище явищами та подіями, які провокують небачені досі масштаби сучасної міграції, визначають її напрями, характер та наслідки.

Нині міжнародна міграція є явищем, звичним та закономірним для глобалізованого світу, економічне життя якого нерозривно пов'язане з міграціями людських ресурсів. Так, понад 90% усіх міграцій, включаючи рухи біженців, пов'язані з зайнятістю та економічною діяльністю (за

---

¹⁵ Mapped: a world at war / IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

¹⁶ Там само.

¹⁷ Martial law in Mindanao, Trump's plans for Somalia and global humanitarian attitudes: The Cheat Sheet / IRIN. URL: <https://www.irinnews.org/news/2017/05/26/martial-law-mindanao-trumps-plans-somalia-and-global-humanitarian-attitudes-cheat>

даними Міжнародної організації праці, у 2013 році 150 млн. осіб з 232 млн. осіб, включаючи біженців, які живуть за межами власних країн, були економічно активними¹⁸. Отже, очевидним є те, що для управління міграційними потоками людських ресурсів глибокого вивчення потребують детермінанти міжнародної міграції людських ресурсів в контексті досягнення цілей сталого розвитку у глобалізованому світі.

Глобалізаційні процеси, які тривають вже півтора століття у ХХІ ст. набувають нових тенденцій, векторів, які є визначальними і у розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин. Так, поширення набуває гео економічна парадигма розуміння розвитку світогосподарських процесів і зв'язків, а гео економічні трансформації, які відбувалися у світі, полягають, окрім іншого і в регіоналізації економічного розвитку та формуванні багатополюсного економічного середовища.

Дослідженню гео економічних трансформацій, які на сьогодні відбуваються у глобалізованому світі, присвятили свій науковий пошук Н. Р. Алієва, Д. А. Бабіна, Л. М. Батурін, В. М. Белоусов, М. А. Беляченко, О. Г. Білорус, Г. Ф. Бойко, А. В. Бузгалін, І. Ветринський, А. С. Гальчинський, Н. М. Грущинська, В. А. Дергачов, М. Н. Дудін, Н. В. Дулеба, Б. Ельснер (Elsner B.), Л. О. Кібальник, А. Ф. Констант (A. F. Constant), Е. Г. Кочетов, А. В. Лубський, Т. М. Мельник, А. І. Неклесса, Ю. М. Пахомов, Р. В. Сіденко, З. Д. Сінг (Singh Z. D.), Н. Є. Скрипник, С. Тальяпетра (Tagliapietra S.), А. С. Філіпенко, М. Флейчук, К. Ф. Циммерманн (Zimmermann K. F.), Б. І. Шевченко та інші.

Трансформації суспільно-економічних відносин, які нині відбуваються у всьому світі під впливом глобалізаційних перетворень, фінансово-економічна нестабільність окремих країн та регіональних об'єднань, політико-безпекові загрози та існуючі військові конфлікти призводять до посилення інтенсивності міграційних переміщень різних груп мігрантів – від абітурієнтів, що прагнуть здобути освіту в іншій країні світу, до біженців та шукачів притулку, мігруючих з гуманітарних причин. Тому багатofакторність міграційних переміщень людей у всьому світі, а також складні причинно-наслідкові зв'язки міграції з економічними, демографічними, політичними, культурними та іншими явищами вимагають перегляду теоретико-методологічних положень та формування методологічного інструментарію дослідження та пояснення тенденцій та закономірностей міжнародної міграції для обґрунтованого формування положень міграційної політики.

---

¹⁸ Migration: Patrick Taran advocates for a welcoming culture / UNESCO. URL: <https://en.unesco.org/news/patrick-taran-migration-common-myths-and-reality>

Основоположні наукові розробки в області вивчення процесів міжнародної міграції людських ресурсів представлені працями таких вчених як, П. Баран (P. Baran), Г.С. Беккер (Becker G.S.), Д.Е. Блум (Bloom D.E.), Дж. Борджас (G. Borjas), К. Дагстманн (Dustmann C.), В. Зелінський, Х. Злотник (Zlotnik H.), С. Кестлс (Castles S.), М. Крітц (Kritz M.), Е. Лі (Lee E. S.), С.М. Маїмбо (Maimbo S.M.), Ф. Мартін (F. Martin), М. Дж. Міллер (Miller M. J.), Д. Найар (Nauyar D), К. Озден (Ozden C.), М. Окольські (Okolski M.), Г. Олсен (Olesen H.), М.Дж. Піор (Piore M.J.), А. Портес (Portes A.), Д. Рата (Ratha D.), Дж. Тейлор (J. Taylor), М.П. Тодаро (Todaro M.P.), Р. Скелдон (R. Skeldon), А. Солімано (Solimano A.), О. Старк (Stark O.), А. Дж. Франк (Frank A. G.), Х. Де Хаас (De Haas H.), Дж.Р. Харріс (Harris J.R.), М. Шіфф (Schiff M.)

Становлення та розвиток існуючих концепцій та теорій міжнародної міграції досліджували С.О. Анан'єв (С.А. Ананьев), К. Буднік (К.В. Budnik), М.В. Вербовий, Г.Р. Заремба, І.В. Івахнюк (И.В. Ивахнюк), Ю.О. Курунова, О.А. Малиновська, Н.П. Неклюдова, В.В. Овчаренко, Е.Д. Рубінська (Э.Д. Рубинская), К.А. Тахтарова, Ю.М. Філатова (Ю.М. Филатова) та інші вчені та дослідники.

У роботах І.П. Дорошиної, Г.Р. Заремби, А.Н. Каберті, К.Р. Кайтмазової, П.П. Мазурка, Б.М. Одягайла, А.В. Похлебаєвої, М.М. Пухової, О. Ровенчак, К.А. Тахтарової, І.Г. Ходжаєвої розглядаються підходи до вирішення проблеми класифікації міжнародної міграції людських ресурсів. В той же час автори не доходять згоди та спільних висновків щодо класифікаційного поділу міжнародної міграції.

У досліджуваній проблематиці центральними в науковій літературі стають питання закономірностей виникнення міграційних потоків. Так, дослідження детермінантів формування міграційних мотивів детально висвітлені в роботах таких авторів, як Т.В. Айзенберг, А. Адсера (Adsera A.), Дж.М. Александер (G.M. Alexander), К.В. Антоненко, Л.А. Біман (L. A. Beaman), М. Бін (M. Beine), А.В. Бохан, Р.К. Веддер (R.K. Vedder), А.П. Гайдучський, І.Н. Ганг (Ira N. Gang), К. Гацкова (K. Gatskova), Т.О. Гнатюк, Ю.П. Гуменюк, К. Дагстманн (Dustmann C.), К.М. Дукет (C.M. Duquette), І.С. Кизима, Дж.Р. Кларк (J.R. Clark), Н.Д. Конільйо (N.D. Coniglio), К. Кумбс (C. Coombs), Ю.О. Курунова, Дж. Лендон-Лейн (J. Landon-Lane), Е.М. Лібанова, Є.О. Ляшенко, А.М. Майда (A.M. Mayda), І.П. Майданік, О.А. Малиновська, Ф.Г. Міксон (F.G. Mixon), К. Мунші (K. Munshi), У. Найр-Райхерт (U. Nair-Reichert), А. Окатенко (Okatenko A.), К. Парсонс (C. Parsons), Г. Песке (G. Pesce), М. Питлікова (Pytlikova M.), О.В. Позняк, Г.І. Пуйо, О.Т. Риндзак, М.Д. Романюк, Н.А. Сирочук,

М. Фафчемпс (M. Fafchamps), М. Фолей (M. Foley), Х. де Хаас (Haas H.), Дж. Холл (J. Hall), Г. Хьюго (G. Hugo), Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula), М. Чайка (Czaika M.), Ф. Шилпі (F. Shilpi), М.-Су Юнь (M.-Su Yun).

Питання соціально-економічного впливу міжнародної міграції людських ресурсів (в т.ч. грошових переказів мігрантів) на країни походження та країни призначення мігрантів досліджують Г. Р. Адамс (R. H. Adams Jr.), М.М. Відякіна, А.П. Гайдуцький, П. Джуліано (Giuliano P.), Г.В. Дугінець, С. Жерова (Gerova S.), Р.О. Ластовецька, Дж. Х. Лопез (López J.H.), Л. Лоуелл (Lowell L.), Д.Дж. МакКензі (McKenzie D.J.), О.А. Малиновська, Дж. Мара (Mora J.), К.А. Мартінез (Martínez C. A.), І.П. Ольшевська, Н.Л. Побулавець, І.Є. Реліна, В.Р. Сіденко, Н. Спатафора (Spatafora N.), Р.Д. Стаканов, М.О. Стасюк, Дж. Е. Тейлор (Taylor J.E.), П. Файнзильбер (Fajnzylber P.), Дж. А. Френкель (Frankel J.A.), Х. де Хаас (Haas H.), І. Цабелкова (Šabelková I.), М.М. Чоудхурі (Chowdhury M.M.), Д. Янг (Yang D.).

Проблемам формування міграційної політики присвятили свій науковий пошук М.М. Відякіна, Т.А. Драгунова, М. Дущик (M. Duszczuk), П. Качмарчик (P. Kaczmarczyk), М. Лешіньська (M. Lesińska), Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська, І.П. Майданік, К. Матущик (K. Matuszczuk), С.О. Мосьондз, О.Б. Пелех, С.І. Пирожков, О.В. Позняк, І.М. Прибиткова, М.Д. Романюк, Й. Тировіч (J. Tygowicz), Х. де Хаас (H. de Haas), О.У. Хомра, М. Чайка (M. Czaika), Юськів Б.М.

Національний вимір регулювання міграційних потоків розглядають у своїх дослідженнях Стаканов Р.Д., Куревіна І.О., Майданік І.П., Малиновська О.А., Ваврищук Н.Г., Кислицина О.В., Стасюк М.О., Позняк О.В., Прибиткова І.М., Відякіна М.М., Шиманська О.П.

Теоретичний аналіз літератури дозволив виділити перспективний напрям дослідження процесів міжнародної міграції людських ресурсів – її регіональний вимір в умовах гео економічних трансформацій.

У зв'язку з цим сформульовано завдання дослідження процесів міжнародної міграції людських ресурсів у регіональному вимірі гео економічних трансформацій:

- визначити сучасні тенденції гео економічних трансформацій та окреслити зв'язок між розвитком людського потенціалу у світі та центрами економічного розвитку;

- сформувати теоретико-методологічний базис дослідження процесів міжнародної міграції та її класифікації виходячи з потреби переосмислення закономірностей міграційних процесів у контексті гео економічних трансформацій;

- окреслити тенденції міграційних процесів у світі для їх конкретизації у стратифікаційному вимірі перерозподілу людських ресурсів;
- визначити детермінанти міграційної мотивації індивідів як передумови формування та параметризації міграційних потоків;
- описати систему причинно-наслідкових зв'язків міграційних переміщень між країнами та регіонами світу з екологічними детермінантами як одного з факторів геоекономічних трансформацій;
- описати особливості та тенденції міграції біженців як особливої категорії мігрантів з постконфліктних територій в контексті існуючих геоекономічних ризиків;
- визначити вплив гендерно-вікової та соціально-економічної структури мігрантів на перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів;
- дослідити сутність грошових переказів мігрантів та окреслити їх значення у платіжному балансі країни для формування розуміння ролі таких грошових надходжень в економіці держави;
- оцінити вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та подолання бідності в країнах та регіонах світу;
- оцінити розвиток інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції на глобальному, регіональному та національному рівні;
- проаналізувати положення міграційної політики регіональних угруповань країн світу з метою визначення ключових положень провідних регіональних міграційних політик як інструменту регулювання міграцій у регіоні;
- обґрунтувати концептуальні засади комплексної регіональної міграційної політики, виходячи з засад інституційної теорії та в умовах геоекономічних трансформацій.

Для досягнення завдань даного дослідження сформовано методичний інструментарій вивчення сучасних процесів міжнародної міграції виходячи з описаного вище теоретико-методичного базису дослідження та сформовано інформаційно базу. Для забезпечення логіки досягнення завдань дану інформаційну базу структуровано за ідентифікованими в ході дослідження групами детермінантів. Зокрема:

- аналіз показників економічного та людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань здійснено на основі опрацювання макроекономічних показників та показників економічної свободи, для чого використані показники Індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom (The Heritage Foundation)¹⁹);

---

¹⁹ 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL:

- аналіз показників вразливості та тенденцій людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань здійснено на основі показників недієздатності держав та показників тенденцій людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань, для чого використані показники Індексу недієздатності держав (Fragile States Index (The Fund For Peace)²⁰, Індексу людського розвитку (Human Development Data (1990-2015) (United Nations Development Programme)²¹) та показник бідності та соціальної нерівності (Poverty and Equity Database (World Bank)²²);

- аналіз показників соціо-демографічного розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань гендерно-вікової структури населення та його зайнятості за секторами економіки Population, total (United Nations Population Division)²³ Labor force, total (United Nations Population Division)²⁴ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity (World Bank)²⁵ Labor force with advanced education (% of total working-age population with advanced education) (World Bank)²⁶;

- аналіз показників екологічного розвитку та екологічної безпеки країн та регіональних інтеграційних об'єднань здійснювався на основі показників природних катастроф та показників доступу населення до належних санітарних умов, оприлюднених Світовим банком (Climate Change Data²⁷), ООН (Climatological disasters²⁸, Geophysical disasters²⁹, Hydrological disasters³⁰, Meteorological disasters³¹);

<http://www.heritage.org/index/visualize>.

²⁰ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

²¹ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

²² Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

²³ Population, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

²⁴ Labor force, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

²⁵ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

²⁶ Labor force with advanced education (% of total working-age population with advanced education) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ADVN.ZS>

²⁷ Climate Change Data / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/catalog/climate_change_download_0.xls

²⁸ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

²⁹ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

³⁰ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

³¹ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

- аналізу показників міграційних потоків у країнах та регіональних інтеграційних об'єднаннях проведено за даними Світового банку та ООН у трьох основних напрямках: аналіз загальних показників міграційних потоків (Global Bilateral Migration³², Net migration³³, International migrant stock (% of population)³⁴); аналіз міграційних потоків біженців (Refugee population by country or territory of origin³⁵, Refugee population by country or territory of asylum³⁶); аналіз гендерно-вікової структури міграції (Global Bilateral Migration³⁷, International Migrant Stock³⁸).

В результаті вивчення був отриманий матеріал, аналіз якого дозволив зробити висновки та отримати наступні результати.

У монографії ідентифіковано тенденції геоекономічних трансформацій та окреслено їх вплив на процеси міжнародної міграції людських ресурсів між центрами економічного розвитку у країнах та регіонах світу на основі з'ясування сутності та сучасних рис геоекономічних трансформацій.

В ході дослідження сформовано теоретико-методологічний базис дослідження процесів міжнародної міграції в частині обґрунтування доцільності застосування теорії соціального капіталу як вихідної теорії дослідження, конкретизації змісту та варіантів прояву принципів дослідження, а також удосконалення термінологічного апарату (уточнено існуючі визначення понять «міграційний потік» та «міграційний коридор» та введено поняття «міграційна пара» та «міграційна мотивація»). Це дозволяє упорядкувати підходи до дослідження факторів формування міграційної мотивації, удосконалити розуміння фактичних та потенційних міграційних потоків як об'єкта управління міграційними процесами. Удосконалена в ході дослідження класифікація міжнародної міграції, виходячи з характеристик запропонованого об'єкта аналізу міграційних процесів – міграційних пар – дозволяє ідентифікувати міграційні потоки між країнами, в контексті існуючого інституційного середовища формувати міграційну політику та здійснювати управління міграційними процесами.

---

³² Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³³ Net migration / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

³⁴ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

³⁵ Refugee population by country or territory of origin / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

³⁶ Refugee population by country or territory of asylum / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

³⁷ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³⁸ International Migrant Stock: The 2008 Revision. United Nations database. URL: <https://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>

В монографії розкрито систему детермінантів міграційних мотивів, які складаються з економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних та еколого-природничих детермінантів шляхом поєднання факторів відповідного середовища з інституційними факторами, що дозволило конкретизувати напрями аналізу міграційних мотивів та залежності міграційних потоків від відповідних детермінантів.

Обґрунтована система причинно-наслідкових зв'язків міжнародної міграції з існуючими еколого-природничими детермінантами шляхом встановлення їх переліку, а також визначені тенденції та особливості міграції біженців у світі через ідентифікацію геополітичних передумов (військово-політичних конфліктів) дозволяє в перспективі сформуванню комплекс завдань з управління такими міграціями на міжнародному, регіональному та національному рівні.

Визначення характеру впливу гендерно-вікової та соціально-економічної приналежності мігрантів на перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів здійснено через уточнення значення відповідних категорій мігрантів у формуванні людського потенціалу. В цілому це дозволило ідентифікувати вплив мігрантів за їх стратифікаційними групами на показники людського розвитку країни походження та країни призначення та обґрунтувати напрями формування міграційної політики, спрямованої на збереження та розвиток людського потенціалу країни та регіону.

В ході дослідження обґрунтовано значення грошових переказів мігрантів у платіжному балансі, зокрема, розкрито їх роль для формування інвестиційного потенціалу країни, стабілізації валютного курсу, формування платоспроможного попиту домогосподарств на товари та послуги, а також підвищення соціально-економічного стану населення країни та поліпшення її людського потенціалу.

Дослідження орієнтоване на обґрунтування системи формальних та неформальних інститутів та ідентифікацію їх впливу у середовищі міжнародної міграції, що полягає у глобальному, регіональному та національному регуляторному впливі, а також особистісному впливі на формування міграційних мотивів. Крім того, визначено відмінні риси основних положень та векторів міграційної політики регіональних угруповань країн на сучасному етапі та обґрунтовано їх зв'язок з іншими складовими регіональної політики в контексті особливостей перебігу міграційних процесів як складової гео економічних трансформацій.

На цій основі теоретично обґрунтовано та розроблено концептуальні засади інституційної моделі регіональної міграційної політики шляхом її

декомпозиції щодо вирішення окремих регіональних проблем міграції людських ресурсів (на основі аналізу причинно-наслідкових зв'язків міграції окремих стратифікаційних груп та формування людського потенціалу) та враховуючи потребу управління людським потенціалом регіонів в ході гео економічних трансформацій.

* * *

Моя щира вдячність та низький уклін – моїм дорогим батькам Світлані Петрівні та Володимирі Миколайовичу, чоловікові Віталію та донці Софії за розуміння та підтримку, терпіння та створення умов для роботи.

Щира вдячність ректору Житомирського державного технологічного університету, доктору економічних наук, професору Віктору Валерійовичу Євдокимову, науковому редактору монографії, за підтримку у всіх починаннях.

За розуміння, терпіння, критичні зауваження, рекомендації та одночасно теплі слова підтримки, висловлюю вдячність завідувачу кафедри міжнародної економіки ЖДТУ, доктору економічних наук та моєму другу Катерині Романчук.

Висловлюю вдячність завідувачу кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування ЖДТУ, доктору економічних наук Дмитрію Олександровичу Грицишену за слушні пропозиції та рекомендації в ході підготовки монографії.

Особливо вдячна своїм рецензентам: доктору економічних наук, професору Ользі Миколаївні Сазонець, доктору економічних наук, професору Юрію Петровичу Гуменюку, доктору економічних наук, доценту Дмитру Анатолійовичу Горовому.

Дякую моїм колегам за підтримку та допомогу – кандидатам економічних наук Валентині Віталіївні Ксендзук та Людмилі Вікторівні Каленчук.

Дякую людям, які доклали великі зусилля до підготовки тексту монографії для її видання, допомагали в оформленні матеріалів, перевірці точності наведених даних та фактів – Олександрі Лук'янчуку, Тетяні Михайлівні Тростенюк та Владиславу Кучеру.

**К.В. Шиманська,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
міжнародної економіки ЖДТУ**

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЯК ЯВИЩА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сучасні процеси геоекономічних трансформацій: зміщення центрів економічного розвитку

Розвиток міжнародних економічних відносин протягом XIX-XXI століття відбувається під впливом глобалізації світового господарства, коли незалежні держави не тільки активно стають гравцями на всіх міжнародних ринках, але й підпорядковують внутрішню політику цілям геополітичного домінування та зовнішньоекономічної конкурентоздатності. Разом з тим, глобальні економічні процеси позначаються на внутрішніх ринках незалежних держав, посилюючи тим самим відкритість національних економік та їх взаємопов'язаність.

«У другій половині XX ст., – пишуть І.А. Алешковський та В.О. Іонцев, – людство стало свідком непереборної і незворотної сили процесів глобалізації, які так чи інакше охопили всі сфери суспільного життя і створюють глобальну за своїм масштабом систему взаємозалежності країн і народів світу³⁹.

Цілком погоджуємося в даному випадку з думкою М.О. Мамедбекової, яка висловила морально-ціннісне та цивілізаційне бачення глобалізаційних процесів: «В умовах глобалізації – розширення і збільшення протяжності та інтенсивності економічних, культурних і фінансових зв'язків у всьому світі – ми все більше живемо не в просторі місць, а в просторі потоків. Простір скорочується, час зникає, світ стискається, скручується, здавалося б, стає все більш єдиним. Процеси соціальної взаємодії інтенсифікуються, набуваючи небачену раніше динаміку. Таким чином, людство вступило в вкрай складну епоху існування, коли світ одночасно організується і хаотизується, глобалізується і локалізується, об'єднується і поділяється»⁴⁰.

³⁹ Алешковський І.А., Іонцев В.А. Тенденции международной миграции в глобализирующемся мире. // Век глобализации. 2008. № 2. С. 77–87. URL: http://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2008_2/migraciya.pdf. с. 77.

⁴⁰ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с.

Глобалізаційні процеси, які на сьогодні характеризуються посиленням взаємозалежності та взаємопроникнення національних економік, утворенням на цій основі регіональних інтеграційних угруповань та відповідним зростанням їх значення для розвитку міжнародних економічних відносин, формують світогосподарську картину світу, у якій відбувається переосмислення значення військово-політичного домінування та посилюється важливість дієвої гео економічної стратегії держав та регіонів.

На думку Гуменюка Ю.П., «у загальних рисах глобалізацію можна вважати становленням єдиного світу – цілісного як за своїми загальними контурами, так і за внутрішньою взаємопов'язаністю компонентів, що пронизують одне одного»⁴¹.

Такі процеси, сприймаючись переважно як протиставлення процесам регіоналізації економічного розвитку, означають формування космополітизму у вирішенні проблем міжнародних економічних відносин та долучення до них окремих країн. Так, В.М. Белоусов та А.В. Лубський вказують на дуалістичну природу регіоналізації, розглядаючи її як «породження глобалізації і наслідок поглиблюваного міжнародного поділу праці, збільшення впливу зовнішніх факторів на виробництво, що вимагає виходу його за національні кордони; <...> як інструмент оптимізації економіки, протидії негативним наслідкам глобалізації та підтримки відносної рівноправності в світі величезної нерівності потенціалів окремих країн»⁴².

Регіоналізація економічного розвитку слугує досягненню глобальних цілей, зокрема в частині сталого розвитку у всьому світі, оскільки економічне відокремлення певного регіону світу та активізація у ньому властивих для регіону економіко-соціальних, політико-безпекових, культурно-етнічних процесів, слугує для трансформації місця цього регіону у світогосподарському порядку.

В цілому ж сучасний світогосподарський порядок формується переважно не стільки на базі політичної карти світу, де класично превалюють національні інтереси та ідея переважання державного суверенітету, скільки на базі карти регіоналізації світу на основі тісних економічних, соціальних, етнічно-культурних та інших зв'язків.

Досліджуючи вектори глобалізації світової господарської системи, М.А. Беляченко визначає етапи розвитку світового господарства (табл. 1.1)

288-289.

⁴¹ Гуменюк Ю.П. Всебічно збалансований розвиток та міжнародна міграція робочої сили: проблеми взаємовпливу // Економіка пром-сті. 2011. № 2. С. 295-306. Бібліогр. 17 назв. укр. с. 296.

⁴² Белоусов В.М., Лубський А.В. Геоэкономическая парадигма научных исследований // Terra Economicus. 2013. Т. 11. №. 4-3. с. 12.

починаючи з 1870 року, при цьому чільне місце виділяючи у складі даних етапів гео економічному етапу та відповідним гео економічним трансформаціям.

Таблиця 1.1. Етапи розвитку світового господарства в контексті гео економічних трансформацій (систематизовано автором за М.А. Беляченко⁴³)

<i>Етап (період)</i>	<i>Зміст етапу розвитку світового господарства</i>
I етап (з 70-х рр. XIX ст. до Першої світової війни)	Поділ світу на колонії і метрополії. Етап пов'язаний із завершенням формування світової економічної системи і характеризується визначальним впливом національних систем лідируючих країн світу
II етап (з Першої світової війни до 50-х рр. XX ст.)	Криза розвитку єдиного світового господарства, яка завершилася формуванням передумов для нової системи, заснованої не тільки на національних, а й регіональних структурах
III етап (з 50-х рр. до 90-х рр. XX ст.)	Поява глокальних інтеграційних утворень. Їх багатосторонні економічні та інші зв'язки спричинили створення інтернаціоналізованих відтворювальних ядер (ІВЯ), що зв'язали і національні, і регіональні економічні системи з єдиною світовою
IV етап (з 90-х рр. XX ст. до теперішнього часу)	Сучасний етап гео економічного розвитку світової господарської системи ознаменований взаємодією інтернаціоналізованих відтворювальних ядер (ІВЯ), які призвели до взаємопроникнення глокальних економічних об'єднань не тільки на «резидентських» територіях, а й за їх межами

За словами В.С. Панькова, «епоха гео економіки – це вища стадія інтернаціоналізації господарського життя, тобто сформований феномен та триваючий «зовнішній» процес, що детермінує розвиток всіх країн світу». Щодо цього М.А. Беляченко зазначає, що «рівень впливу прямо залежить від ступеня відкритості і «самодостатності» національних (локальних) господарств»⁴⁴.

Нівелювання системних проблем, які накопичуються у світовій економіці відбувається в ході гео економічних трансформацій. «Це, – пише Л. О. Кібальник, – відбувається через коригування правил гри, зміни інституційного характеру та боротьби основних «гравців» за збереження своєї влади на світовій арені, або відвойовування «новими акторами» владних позицій»⁴⁵,

Гео економічні трансформації у світі стають потужним зовнішнім фактором, який параметризує особливості долучення окремих країн та регіонів до системи міжнародних економічних відносин, трансформуючи їх значення у досягненні пріоритетів глобального розвитку та, відповідно, впливаючи на генезис національних або регіональних гео економічних стратегій.

⁴³ Беляченко М.А. Векторы глобализации мировой хозяйственной системы // Ученые Записки Санкт-Петербургского Имени В.Б. Бобкова Филиала Российской Таможенной Академии. 2015. С. 59-65. № 2. Там само. с. 60.

⁴⁵ Кібальник Л.О. Основні напрями гео економічних трансформацій в умовах світових фінансових криз // Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". 2014. №. 4. с. 50.

Дослідженню гео економічних трансформацій, які на сьогодні відбуваються у світі, присвятили свій науковий пошук Н. Р. Алієва⁴⁶, М.А. Беляченко⁴⁷, О.Г. Білорус^{48,49}, А.В. Бузгалин⁵⁰, І. Ветринський⁵¹, А.С. Гальчинський⁵², Н.М. Грущинська^{53,54}, М.Н. Дудін⁵⁵, В.А. Дергачов⁵⁶, Л.О. Кібальник⁵⁷, Е.Г. Кочетов^{58,59,60,61,62}, Н.Є. Скрипник⁶³, М. Флейчук⁶⁴,

⁴⁶Алиева Н.Р. Геоэкономика как эффективная модель борьбы за ресурсы и выживание в современном мире // Архивариус. 2016. Т. 1. №. 4. С. 22-27.

⁴⁷Беляченко М.А. Векторы глобализации мировой хозяйственной системы // Ученые Записки Санкт-Петербургского Имени В.Б. Бобкова Филиала Российской Таможенной Академии. 2015. С. 59-65. № 2.

⁴⁸Белорус О.Г. Глобальные трансформации и стратегии развития. О.Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко, О. М. Гончаренко, Ю. М. Мацейко, В. А. Зленко. Київ. 2000. 422 с.

⁴⁹Білорус О. Політична економія глобалізму і проблеми структурної модернізації національної економіки // Дослідження міжнародної економіки: зб. наук. пр. Вип. 2(67). 2011. С. 3–26. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdme/2011_2/bilorus.pdf

⁵⁰Бузгалин А.В. Россия географически находится на Севере, но в социально-экономическом отношении – это Юг. Геоэкономическая формула мироустройства: Россия в новом универсуме. Материалы научного семинара. Выпуск № 1. Научно-редакционный совет: В.И. Якунин, В.Э. Багдасарян, А.И. Неклеса и др. М.: Научный эксперт. 2009. С. 82. URL: http://rusrand.ru/files/13/07/26/130726021752_Gum_nauka_vyp_1.pdf.

⁵¹Ветринський І. Розвиток України в контексті глобальних геополітичних та гео економічних трансформацій // Гілея: науковий вісник. 2013. №. 79. С. 270-273.

⁵²Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: наук. вид. Київ. Либідь. 2006. 312 с.

⁵³Грущинська Н.М. Гео економічна стратегія в умовах міжнародної конкуренції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. №. 9. С. 30-33.

⁵⁴Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних гео економічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. 2014. № 2. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2014_2_16

⁵⁵Дудин М.Н. Особенности современных интеграционных процессов в условиях формирования новой геоэкономической структуры мира // Современная Наука Серия: Экономика. Экономические науки. 2015. С. 35-38.

⁵⁶Дергачев В. А. Глобальная геоэкономика (трансформация мирового экономического пространства). Научная монография. Одесса. ИПРЭИ НАНУ. 2003. 238 с.

⁵⁷Кібальник Л.О. Основні напрями гео економічних трансформацій в умовах світових фінансових криз // Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". 2014. №. 4.

⁵⁸Кочетов Э.Г. Brexit, далее везде: Судьба Интеграционных Группировок-Уход в Другие Координаты //Известия Волгоградского государственного технического университета. 2016. №. 16. С. 8-13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/brexit-dalee-vezde-sudba-integratsionnyh-gruppirovok-uhod-v-drugie-koordinaty-1.pdf>

⁵⁹Кочетов Э.Г. Геоэкономическая парадигма (Основы высоких геоэкономических технологий по гармонизации мира и новое «поле» для межцивилизационного глобального договора/диалога) // Безопасность Евразии. 2006. № 4. С. 560-578

⁶⁰Кочетов Э.Г. Геоэкономический (глобальный) толковый словарь (основы высоких геоэкономических технологий современного бизнеса). Сборник стратегических понятий-новелл // Екатеринбург: ОАО «ИПП «Уральский рабочий», 2006. 504 с.

⁶¹Кочетов Э.Г. Глобальная трансформация мира экономики: реальные проявления и новые возможности URL: <http://bseu.by:8080/bitstream/edoc/5564/1/Kochetov%20E.%20Global%27naya%20transformatsiya%20mira.pdf>

⁶²Скрипник Н.Є. Детермінанти процесу забезпечення сталого розвитку національних суб'єктів господарювання в умовах гео економічної нестабільності // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. 2014. Т. 22, вип. 8(3). С. 165-174. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8\(3\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8(3)_27)

⁶³Там само

⁶⁴Флейчук М Гео економічні виміри трансформації світового порядку та наслідки для

З.Д. Сінг (Singh Z. D.)⁶⁵, С. Тальяпетра (Tagliapietra S.)⁶⁶, Л.М. Батурін⁶⁷, В.М. Белоусов⁶⁸, А.І. Неклесса, Ю.М. Пахомов^{69,70}, А.В. Лубський⁷¹, Г.Ф. Бойко⁷², Н.В. Дулеба⁷³, Д.А. Бабіна⁷⁴, А.С. Філіпенко^{75,76,77,78,79}, Б.І. Шевченко⁸⁰, А.Ф. Констант (A. F. Constant)⁸¹ та К.Ф. Циммерманн (Zimmermann K. F.)^{82,83}, Б. Ельснер (Elsner B.)⁸⁴ та інші. Разом з тим, потребують уточнення сучасні тенденції гео економічних трансформацій, які відбуваються у світі, та окреслення зв'язку між розвитком людського потенціалу у світі та центрами економічного розвитку.

України // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2015. Вип. 36(3). С. 107-114. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36\(3\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36(3)_16)

⁶⁵ Singh Z.D. Geoeconomics of East Asia // World Affairs. 2009. Т. 13. №. 4. С. 36. URL: <http://www.mimts.org/World%20Affairs%20-%20The%20Journal%20of%20International%20Issues/43-Geoeconomics%20of%20East%20Asia.pdf>

⁶⁶ Tagliapietra S. The Geoeconomics of Sovereign Wealth Funds and Renewable Energy. European Energy Studies Series, Deventer // Claeys & Casteels. 2012. URL: <http://www.claeys-casteels.com/documents/other/articleST156461.pdf>

⁶⁷ Батурин Л.М. Экономическая дипломатия в мировой политике: история и современность // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2014. Т. 14. №. 3.

⁶⁸ Белоусов В.М., Лубский А.В. Геоэкономическая парадигма научных исследований // Terra Economicus. 2013. Т. 11. №. 4-3.

⁶⁹ Гео економічні сценарії розвитку і Україна: монографія /М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко, В. Г. Андрійчук, І. К. Бистряков, В.С. Будкін та ін.. Київ: Видавничий Центр «Академія», 2010. 323 с.

⁷⁰ Пахомов Ю.Н. Контекст новых вызовов глобальных, цивилизационных, региональных и страновых перемен // URL: www.dspace.nbuv.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/19838/03-Pakhomov.pdf

⁷¹ Белоусов В.М., Лубский А.В. Геоэкономическая парадигма научных исследований // Terra Economicus. 2013. Т. 11. №. 4-3.

⁷² Бойко Г.Ф., Дулеба Н.В., Бабина Д.А. Гео економічні виміри світової фінансової кризи // Вісник Національного транспортного університету. 2014. №. 30(2). С. 170-176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vntu_2014_30%282%29_24

⁷³ Там само.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Филипенко А. С. Экономическая глобализация. Истоки и результаты. // М.: Экономика, 2010. 512 с.

⁷⁶ Філіпенко А. Особливості дослідження глобальних трансформацій // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. Київ: НАУ, 2012. №1. С. 273–276.

⁷⁷ Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність // Київ: Знання, 2007. 670 с.

⁷⁸ Філіпенко А.С. Методологія гео економічного розвитку // URL: www.soskin.info/ea/2007/5-6/200705.html

⁷⁹ Гео економічні сценарії розвитку і Україна: монографія /М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко, В. Г. Андрійчук, І. К. Бистряков, В.С. Будкін та ін.. Київ: Видавничий Центр «Академія», 2010. 323 с.

⁸⁰ Шевченко Б.И. Парадигмы взаимосвязи мировой политики и мировой экономики в современном мире // Экономический журнал. 2016. №. 2(42).

⁸¹ Constant A.F., Zimmermann K.F. Challenged by Migration: Europe's Options. // GLO Discussion Paper, 2017. №. 46. URL: <http://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=6448>

⁸² Там само.

⁸³ Elsner B., Zimmermann K.F. 10 years after: EU enlargement, closed borders, and migration to Germany // IZA 2013. No. 7130. 2013. URL: <http://ftp.iza.org/dp7130.pdf>

⁸⁴ Там само.

Двополярність світу, яка існувала після Другої світової війни, полягала в протистоянні країн соціалістичного табору країнам, так званого, «вільного світу», охоплювала також і країни третього світу, економічний розвиток яких в запалі «холодної війни» ігнорувався як незначимий, з точки зору ідеологічної боротьби за світове панування. Батурін Л.М. вказує, що із її закінченням з'явилася така світогосподарська система, де «відносини між країнами багато в чому визначаються показниками торгівлі та інвестицій, важливість економічних відносин у світовій політиці знову зростає. <...> замість традиційної сили все частіше стали використовувати політико-економічні методи»⁸⁵. Алієва Н.Р. з цього приводу зазначає: «І раніше економіка чинила певний вплив на систему світополітичних відносин. Однак, головну роль грали традиційні геополітичні відносини. В даний час сам характер світового лідерства визначається місцем лідера в світовій економіці»⁸⁶. «На зміну геополітичним кордонам, – пишуть Т.В. Кальченко та А.О. Остапюк, – приходять кордони геоекономічні»⁸⁷.

За словами Л.О. Кібальник, «на початку ХХІ ст. сучасна геоекономічна система переживає темпоральну трансформацію і у низці своїх життєво важливих проявів демонструє риси нової історичної епохи»⁸⁸. В цьому контексті вчена наголошує на кризових явищах, які пов'язані, на її думку, з монополізацією світового господарства, а тому підкреслює актуальність дослідження адаптації регіональних інтеграційних об'єднань до геоекономічних трансформацій, які відбуваються у глобалізованому світі.

Якщо ж говорити про сучасний своєрідний поділ світу, то Н.М. Грущинська визначає існування восьми основних цивілізацій: «західна, православна, китайська, японська, мусульманська, індуїстська, латиноамериканська та африканська»⁸⁹. По суті, економічне лідерство у світі мають країни-представники усіх згаданих цивілізацій. З нашої точки зору, це ускладнює розуміння геоекономічних трансформацій у зв'язку з різними соціо-

---

⁸⁵Батурин Л.М. Экономическая дипломатия в мировой политике: история и современность // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2014. Т. 14. № 3. с. 370

⁸⁶Алиева Н.Р. Геоэкономика как эффективная модель борьбы за ресурсы и выживание в современном мире // Архивариус. 2016. Т. 1. № 4. С. 22-27. с. 25.

⁸⁷Кальченко Т.В., Остап'юк А.О. Проблеми визначення стратегічних країнових інтересів на геоекономічному атласі світу // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. 2014. Вып. 44. С. 77-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VzKipu_2014_44_21 с. 78-79.

⁸⁸Кібальник Л.О. Регіональні механізми адаптації до геоекономічних змін // Регіональна бізнес-економіка та управління. 2013. № 4. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_4_4 с. 9-10.

⁸⁹Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних геоекономічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. 2014. № 2. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2014_2_16, с. 110

культурними, етнічно-ментальними та релігійними особливостями, значення яких в різних цивілізаціях також диференціюється від незначного до превалюючого. Так, наприклад, на цій основі у країнах, які належать до різних цивілізацій, буде відрізнятися не тільки практика ведення бізнесу та його інституційне середовище, але й демографічна, гендерна та міграційна політики. Це, у свою чергу, визначає соціально-економічну стратифікацію населення як чинник формування людських ресурсів країни (їх гендерно-вікову та освітньо-професійну структуру), а також рівень розвитку людського потенціалу.

Аналізуючи гео економічні процеси формування світового порядку, Н.М. Грущинська вказує, що «темпи розвитку закономірно задаються провідними державами світу та з урахуванням сучасних світових тенденцій поділяють світ на так званий «трикутник» гегемонії, а саме домінування на міжнародній арені США, країн Європейського Союзу, країн Південно-Східної Азії»⁹⁰. В цілому, погоджуючись з даною позицією, вважаємо за доцільне вказати на неоднозначність виділення таких центрів економічного розвитку, оскільки підвищення мобільності ресурсів, що посилюється розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, сприяє їх швидкому перерозподілу між іншими регіонами світу для забезпечення більшої та швидшої віддачі від їх використання, що є частиною гео економічних стратегій розвитку країн та регіонів.

Однак, виходити виключно з показників економічного розвитку країн при оцінці існування потенційних факторів «притягування-виштовхування» вважаємо за недоречне, оскільки такий підхід не враховує рівня розвитку людських ресурсів, які є важливим показником конкурентоспроможності економіки країн та регіонів в умовах гео економічних трансформацій та нагальної потреби вирішення глобальних проблем людства і досягнення цілей сталого розвитку. Крім того, аналіз динаміки показників економічного розвитку повинен базуватися на цілому спектрі інших показників розвитку соціального, політичного, екологічного, культурного та, перш за все, інституційного середовища.

У зв'язку з цим для оцінки показників розвитку країн та регіонів світу вважаємо за потрібне для цілей даного дослідження розглядати ряд індексів та рейтингів, які передбачають визначення агрегованих показників, що враховують як абсолютні показники, так і відносні, а також невимірювані фактори, які в умовах інституціоналізації економічного розвитку стають

---

⁹⁰Там само.

формальними або неформальними факторами, що формують вектори економічного розвитку. Зокрема:

- Індекс людського розвитку (Human Development Index (HDI)), який складається в межах Програми розвитку ООН (<http://hdr.undp.org>);

- Рейтинг нестійкості держав (The Fragile States Index (FSI)), що складається Фондом миру (The Fund for Peace (FFP)) (<http://global.fundforpeace.org/index.php>);

- Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), що складається Дослідницьким інститутом США «Спадщина» (The Heritage Foundation (<http://www.heritage.org/>)).

За результатами аналізу даних Світового банку за регіонами світу, на рис. 1.1-1.5 та у табл. 1.2 продемонстровано динаміку основних економічних показників географічних регіонів світу та наведено країни-лідери за економічними показниками, показниками людського розвитку та розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій.

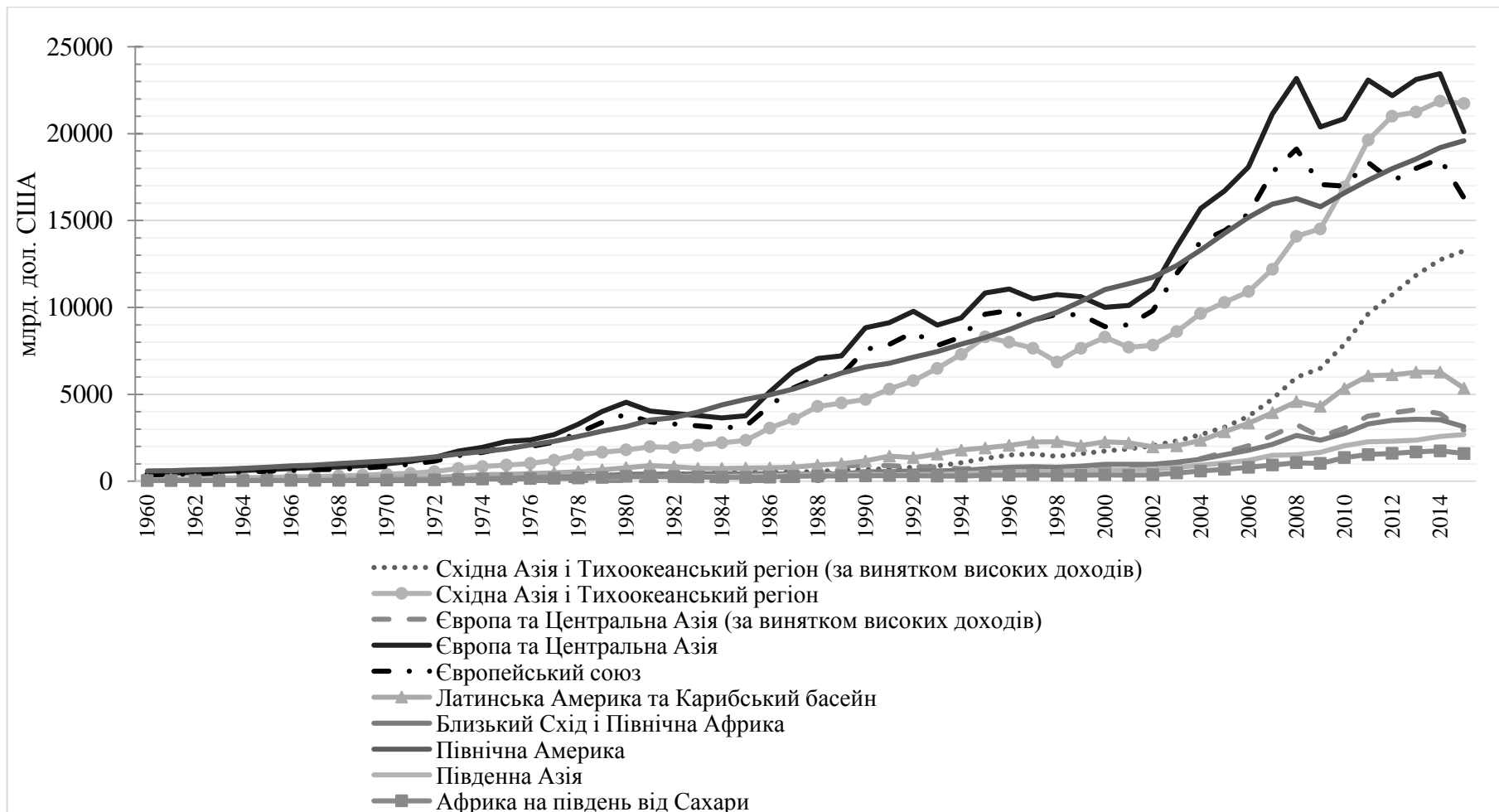
Як можна прослідкувати з рис. 1.1, динаміка номінального ВВП за різними регіонами світу у досліджуваний період демонструє в цілому зростаючу тенденцію, разом з тим, темпи зростання (рис. 1.2) є нерівномірними, особливо починаючи з 2000 р. При цьому, як показують показники ВВП, сукупні показники таких регіонів, як Східна Азія та Тихоокеанський регіон, а також Європа та Центральна Азія створюються переважно за рахунок країн з високим рівнем доходу, а показники іншої частини країн у регіоні є достатньо низькими.

Виходячи з візуалізації ВВП на душу населення (рис. 1.5), можна констатувати суттєвий відрив Європи та Центральної Азії, а також Північної Америки від інших регіонів світу, хоча загальні тенденції спадів у них припадають на однакові періоди з описаних вище причин. На думку В.П. Шуканова, «на початку XXI століття крім Північноамериканського, Західноєвропейського і Східноазійського виділяються нові геоекономічні регіони на чолі з Індією та Росією. При цьому зменшується значимість Західних країн і зростає вплив Китаю, який все більше претендує на роль інтеграційного центру Східноазійського макрорегіону»⁹¹.

Як видно з рис. 1.2, регіони світу у досліджуваний період демонстрували достатньо різновекторну динаміку та значну розбіжність у темпах зростання ВВП.

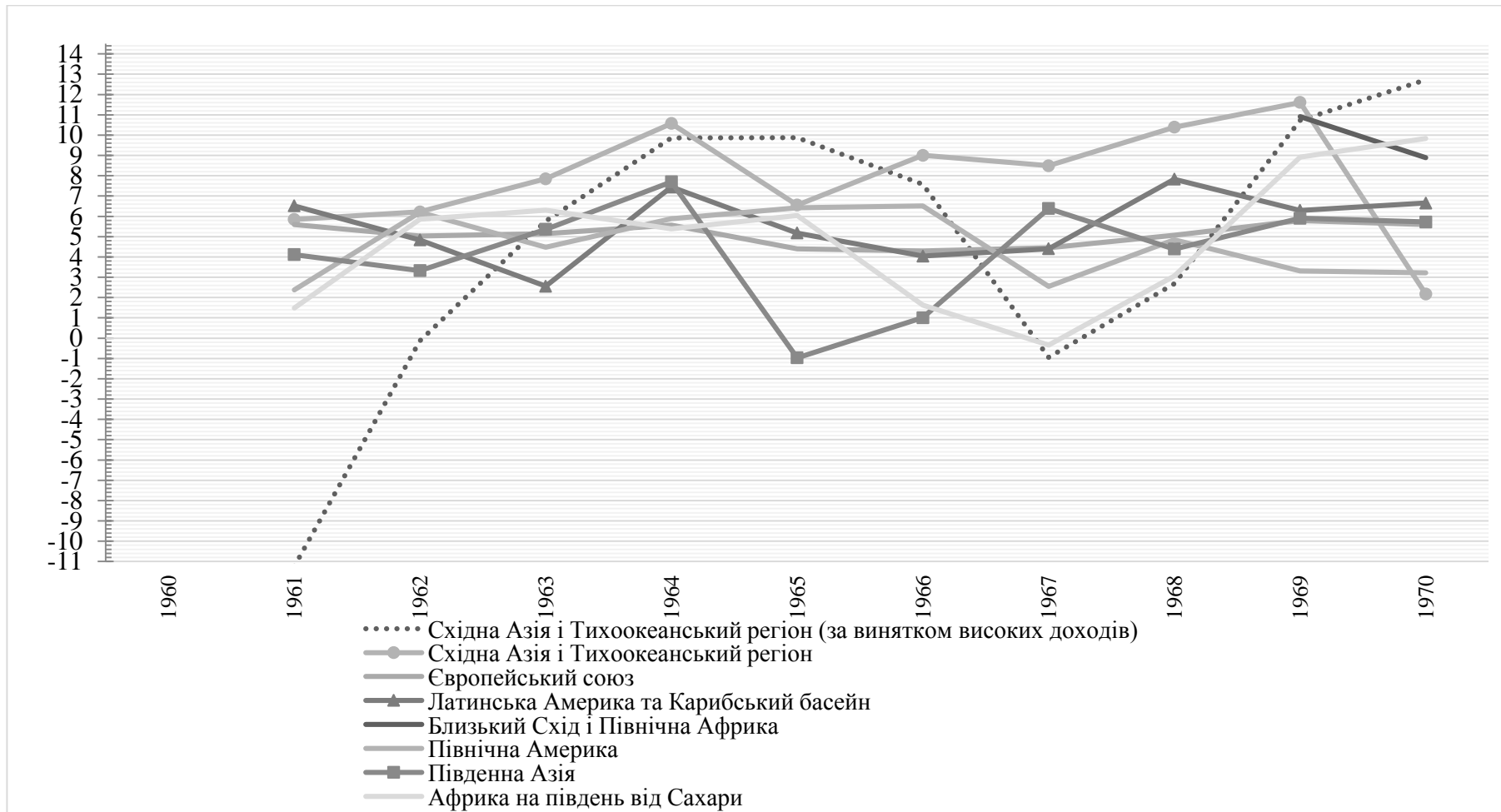
---

⁹¹Шуканов В.П., Логвин М.М. Суспільно-географічні та геоекономічні особливості формування макрорегіональної структури світу // Економічна та соціальна географія. 2014. Вип. 1. С. 247-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2014_1_33. с. 252-253.

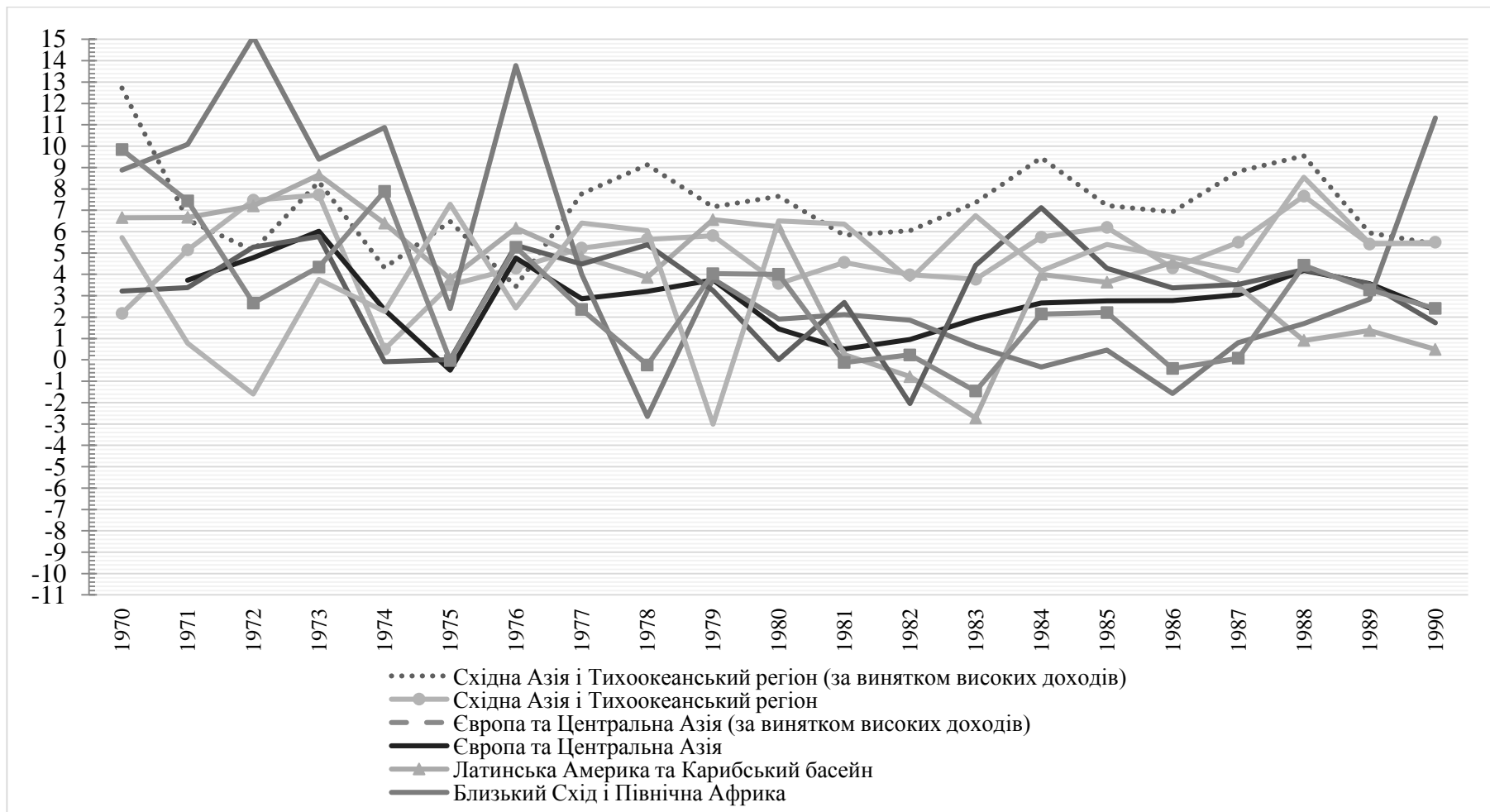
Рис. 1.1. Динаміка номінального ВВП за регіонами світу, млрд. дол. США (побудовано за даними Світового Банку⁹²)

⁹² GDP (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

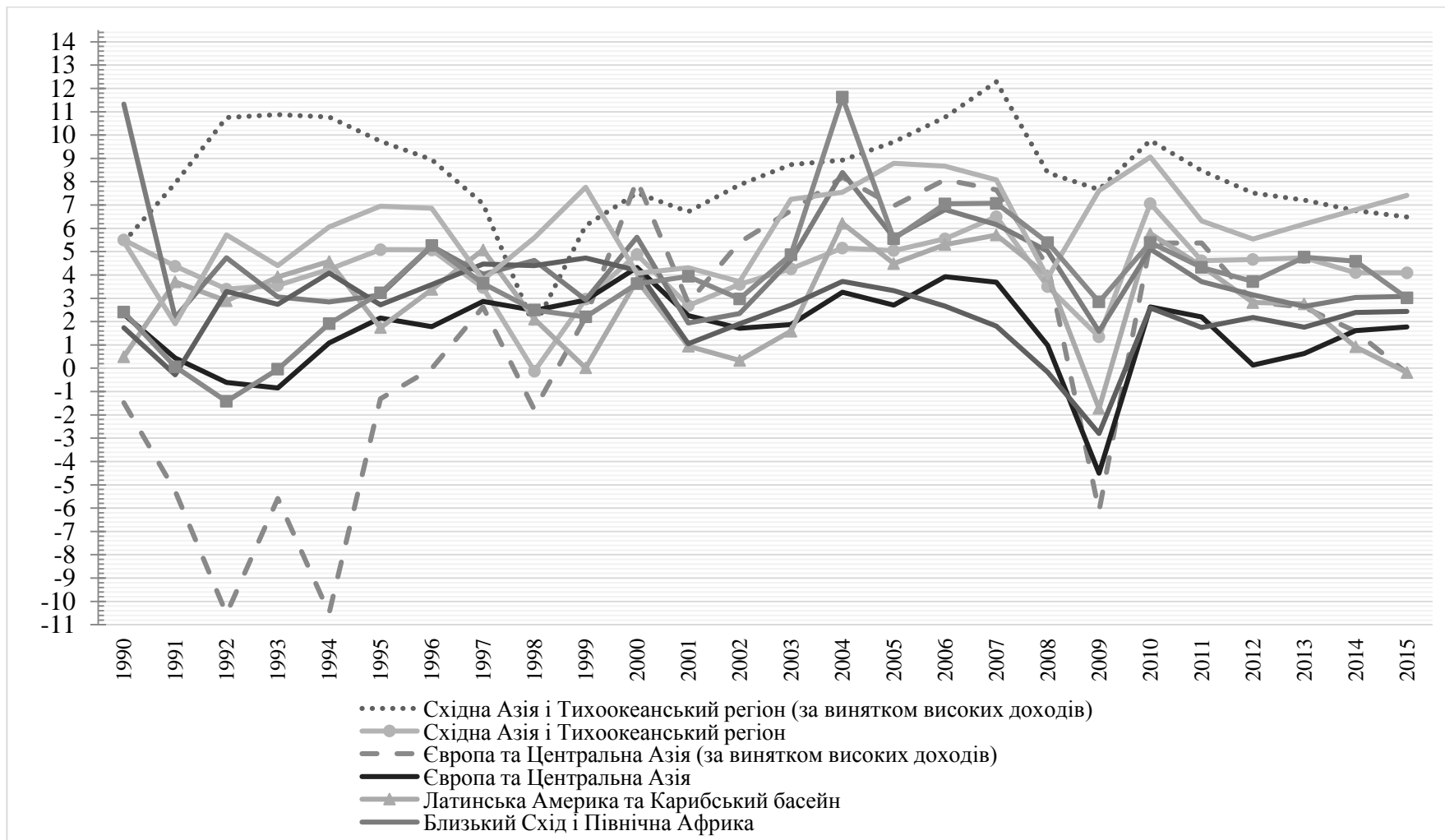
Рис. 1.2. Динаміка темпів приросту ВВП за регіонами світу у 1960-1970 рр., %
(побудовано за даними Світового Банку⁹³)

⁹³ GDP growth (annual %) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

Рис. 1.3. Динаміка темпів приросту ВВП за регіонами світу у 1970-1990 рр. , %
(побудовано за даними Світового Банку⁹⁴)

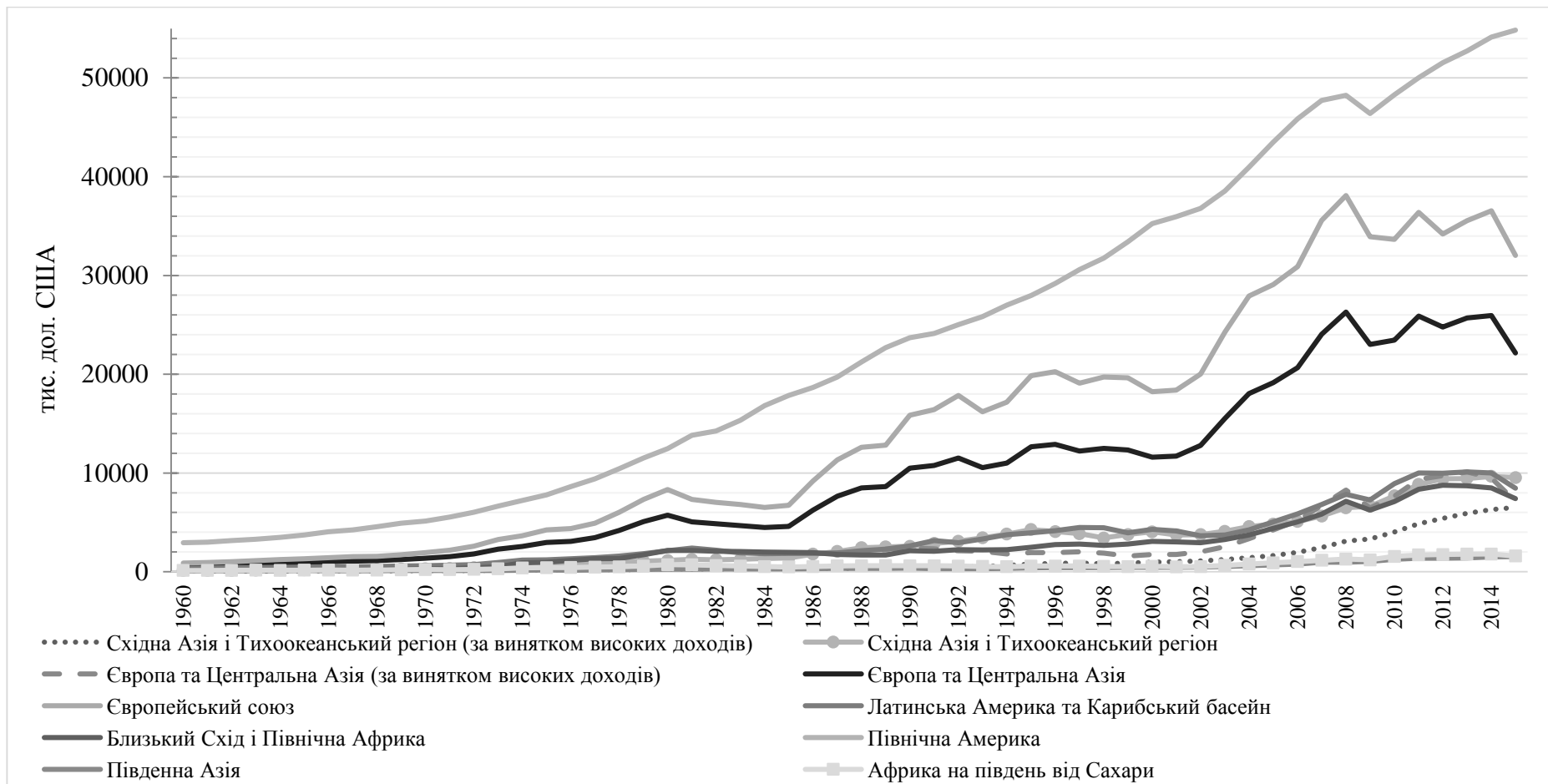
⁹⁴ Там само.

Рис. 1.4. Динаміка темпів приросту ВВП за регіонами світу у 1990-2015 рр., % (побудовано за даними Світового Банку⁹⁵)

⁹⁵ Там само.

Рис. 1.5. Динаміка ВВП на душу населення за регіонами світу у 1960-2015 рр., тис. дол. США
(побудовано за даними Світового Банку⁹⁶)

⁹⁶ GDP per capita (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

Таблиця 1.2. Рейтинг країн за окремими показниками економічного, соціального та технічного розвитку (у 2015 році)

№	ВВП на душу населення, тис. дол. США ⁹⁷		ВВП номінальний, млрд. дол. США ⁹⁸		Темп приросту ВВП (2015), % ⁹⁹		Індекс розвитку людського потенціалу ¹⁰⁰		Індекс розвитку ІКТ ¹⁰¹	
	Країна	Валюта	Країна	Валюта	Країна	Валюта	Країна	Індекс	Країна	Індекс
1	Люксембург	99718	США	18036,6	Ірландія	26,28	Норвегія	0,949	Південна Корея	8,93
2	Швейцарія	80999	Китай	11064,7	Західний берег і Сектор Газа	12,39	Австралія	0,939	Данія	8,88
3	Макао	78586	Японія	4383,1	Ефіопія	9,61	Швейцарія	0,939	Ісландія	8,86
4	Норвегія	74482	Німеччина	3363,4	Палау	9,36	Німеччина	0,926	Велика Британія	8,75
5	Катар	73653	Велика Британія	2861,1	Кот д'Івуар	9,16	Данія	0,925	Швеція	8,67
6	Ірландія	61094	Франція	2418,8	Узбекистан	8,00	Сінгапур	0,925	Люксембург	8,59
7	Австралія	56291	Індія	2088,8	Індія	7,93	Нідерланди	0,924	Швейцарія	8,56
8	США	56116	Італія	1821,5	Лаос	7,35	Ірландія	0,923	Нідерланди	8,53
9	Данія	53015	Бразилія	1803,7	М'янма	7,29	Ісландія	0,921	Гонконг	8,52
10	Сінгапур	52889	Канада	1552,8	Домініканська Республіка	7,04	Канада	0,92	Норвегія	8,49
11	Ісландія	50722	Південна Корея	1377,9	Камбоджа	7,04	США	0,92	Японія	8,36
12	Швеція	50585	Росія	1365,9	Танзанія	6,96	Гонконг	0,917	Фінляндія	8,36
13	Нідерланди	44291	Австралія	1339,1	Китай	6,92	Нова Зеландія	0,915	Австралія	8,29
14	Велика Британія	43930	Іспанія	1192,9	ДР Конго	6,92	Швеція	0,913	Німеччина	8,22
15	Австрія	43637	Мексика	1143,7	Руанда	6,90	Ліхтенштейн	0,912	США	8,19

Умовні позначення:

Сінгапур	– нові індустріальні країни
Японія	– розвинені країни світу
Катар	– країни експортери нафти

Росія	– країни з транзитивною економікою
Ефіопія	– країни, що розвиваються, зокрема найменш розвинені країни світу

⁹⁷ GDP per capita (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

⁹⁸ GDP (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

⁹⁹ GDP growth (annual %) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

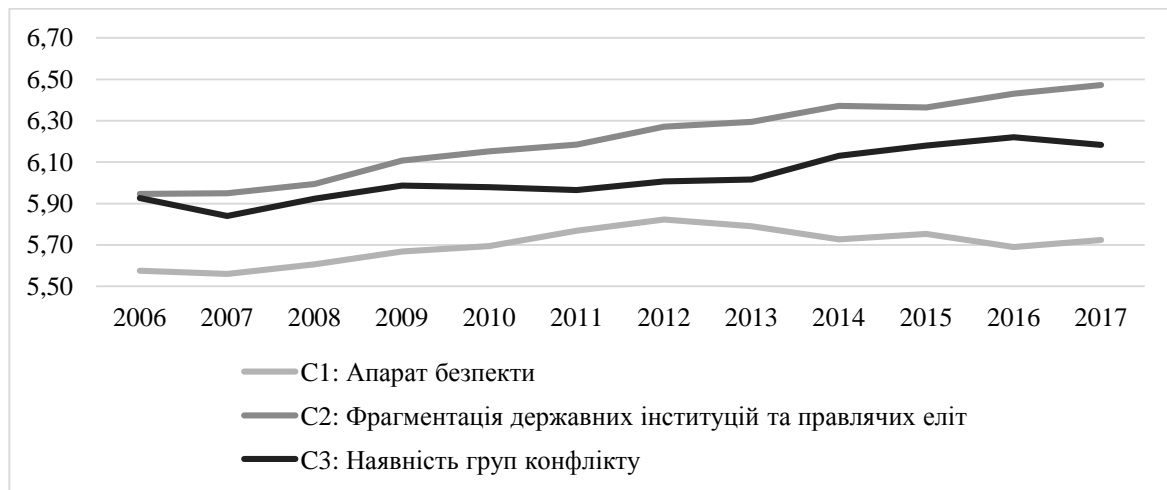
¹⁰⁰ Human Development Index / HDI URL: <http://countryeconomy.com/hdi>

¹⁰¹ ICT Development Index 2015 / ITU. URL: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/>

Однак, уже починаючи з 1970 року (рис. 1.3) спостерігається тенденція до синхронізації та поступальності економічних спадів за регіонами. Таку конвергенцію можна пояснити посиленням процесів регіональної інтеграції та інтенсифікацією міжнародних економічних відносин в глобальному середовищі.

Якщо ж говорити про динаміку економічного зростання після 1990 року, тобто уже у фазі гео економічного розвитку світової економіки, то синхронність, яка спостерігається на рис. 1.4, свідчить про високий рівень взаємопроникнення та взаємопов'язаності регіональних економік та про глобальність існуючих гео економічних ризиків та криз.

Зміну характеру гео економічних ризиків можна прослідкувати аналізуючи динаміку компонентів Рейтингу неієздатності держав. Проведене узагальнення бальних оцінок країн світу (2006 р. – 147 країн, 2007-2013 – 178 країн, 2014-2017 – 179 країн) за кожним компонентом відбувалося за період 2006-2015 рр. шляхом розрахунку щорічних середніх бальних оцінок, динаміка яких представлена на рис. 1.6.

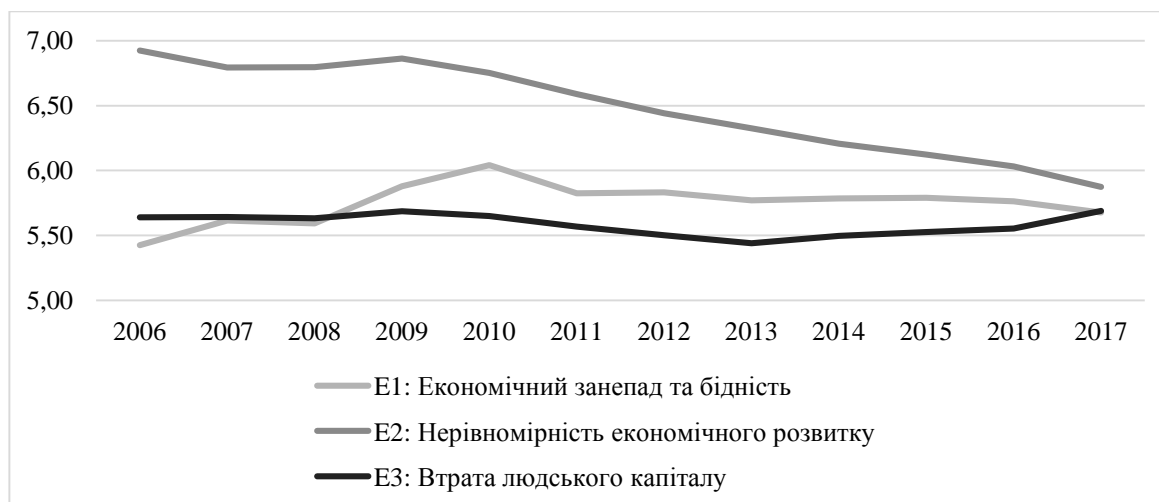
Рис. 1.6. Динаміка середніх бальних оцінок показників соціальної згуртованості Рейтингу неієздатності держав за 2006-2017 рр. (розраховано та побудовано за даними *Fragile States Index (The Fund For Peace)*¹⁰²)

Як бачимо, протягом досліджуваного періоду існує тенденція зростання середньої бальної оцінки за показниками наявності груп конфлікту та правлячих еліт, що означає соціальні протистояння, ризики військово-політичних

¹⁰² Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

конфліктів всередині країни. Це спричиняє відповідні геоекономічні ризики нестабільності середовища реалізації геоекономічних стратегій.

Динаміка економічних компонентів представлена на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Динаміка середніх бальних оцінок економічних показників Рейтингу невіддатності держав за 2006-2017 рр. (розраховано та побудовано за даними *Fragile States Index (The Fund For Peace)*¹⁰³)

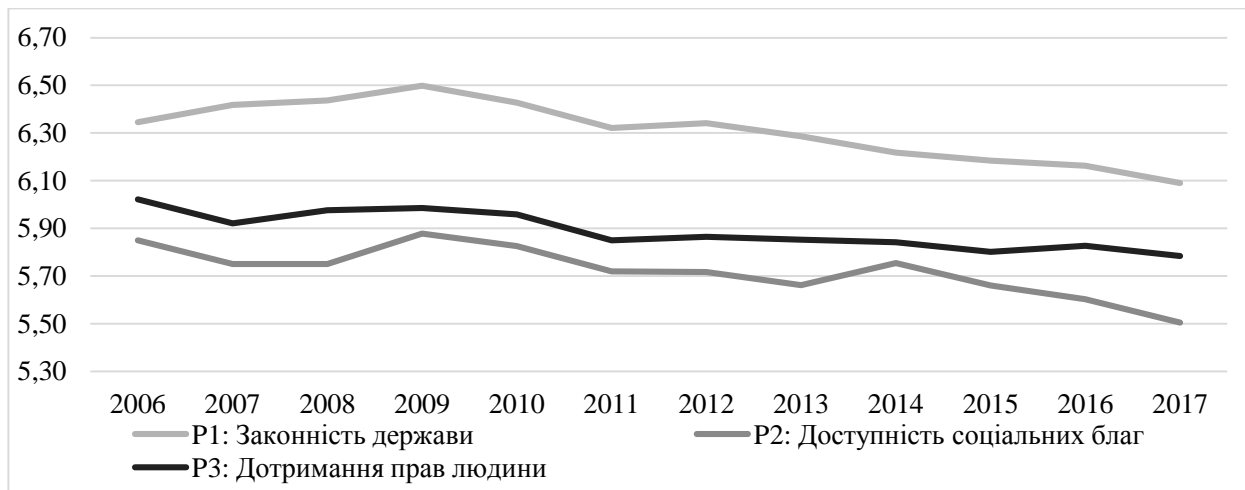
Динаміка середньої бальної оцінки країн за компонентами «нерівномірності економічного розвитку» демонструє в цілому стабільне зростання. Але разом з тим, існують країни, у яких вказаний компонент оцінено в 7-10 балів, що означає асиметрію економічного розвитку у самих країнах і нерівномірність розподілу благ та доходів, дискримінацію окремих суспільних груп щодо доступу до ресурсів та економічних можливостей.

Відмітимо, що при цьому середня оцінка загрози втрати людського капіталу у світі зростає, що означає підвищення мобільності висококваліфікованих людських ресурсів, які мігрують з країни у зв'язку з переслідуваннями або неможливістю перебування в країні.

Динаміка політичних компонентів показана на рис. 1.8

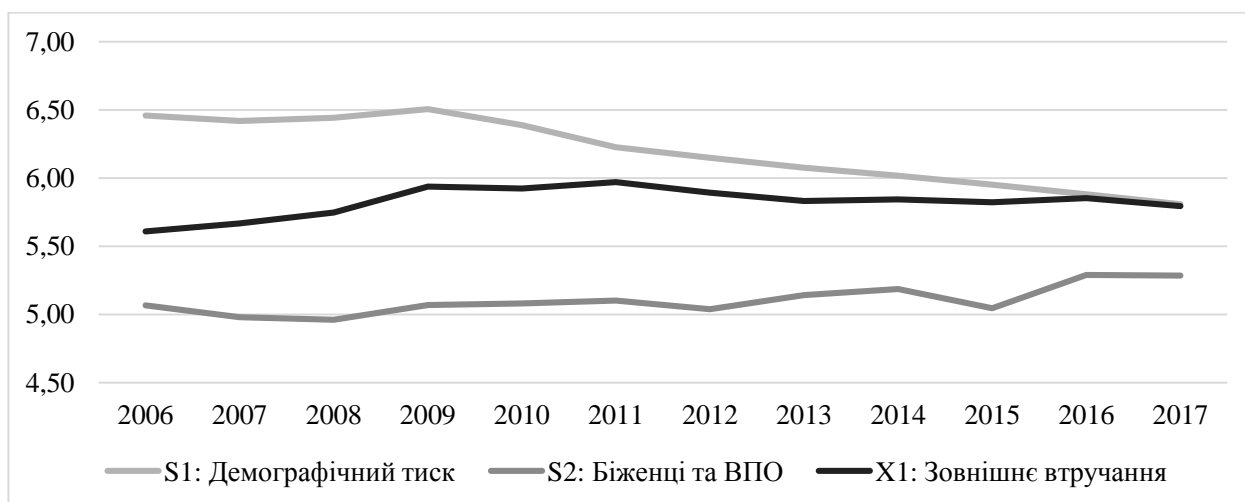
Протягом досліджуваного періоду всі компоненти політичної складової рейтингу показують спадний характер. В цілому, це свідчить про політичну стабілізацію, поліпшення інституційного середовища дотримання прав і свобод.

¹⁰³ Там само.

Рис. 1.8. Динаміка середніх бальних оцінок політичних показників Рейтингу неієздатності держав за 2006-2017 рр. (розраховано та побудовано за даними *Fragile States Index (The Fund For Peace)*¹⁰⁴)

Окремо слід зупинитися на показниках соціального спрямування, які наведені на рис. 1.9.

Рис. 1.9. Динаміка середніх бальних оцінок соціальних показників та показників порушень Рейтингу неієздатності держав за 2006-2017 рр. (розраховано та побудовано за даними *Fragile States Index (The Fund For Peace)*¹⁰⁵)

У складі соціальних показників виділяється три компоненти: демографічний тиск, біженці та внутрішньо переміщені особи, зовнішнє втручання. Не дивлячись на зниження середнього показника демографічного

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ Там само.

тиску у всіх країнах світу, динаміка показників за окремими країнами та регіонами вказує на значне посилення демографічного тиску, що характерно, зокрема для країн Південної та Східної Азії. А самі людські ресурси, які є «у надлишку» з урахуванням території, природних ресурсів та економічного розвитку країни, стають потенційними мігрантами. При цьому зростає також демографічне навантаження і за рахунок переміщення біженців, про що свідчить динаміка відповідного компоненту рейтингу.

Проте, усереднені показники не характеризують реальний стан загроз військово-політичних конфліктів у світі, що детальніше буде розкрито в п. 2.3.

Цікавим з точки зору вивчення геополітичного впливу у Азії є дослідження М.З. Криволавої, яка вивчала гео економічний розвиток п'яти країн Центральної Азії, утворених після розпаду Радянського Союзу (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан). Зокрема, вона вказує, що вони «внаслідок зміщення центру ряду міжнародних процесів до Азії опинилися на перетині конкуруючих інтересів провідних світових держав, передусім Росії, Китаю та США»¹⁰⁶. Тут слід також згадати і слова В.О. Кіктенка, який, досліджуючи розвиток та зовнішню політику сучасного Китаю, наголошує на тому, що «шляхом купівлі компаній, експлуатації природних ресурсів, створення інфраструктури і надання кредитів по всьому світу Китай посилює своє економічне панування»¹⁰⁷. Таким чином, формування багатополюсного гео економічного простору передбачає трансформацію і геополітичного впливу, який, у свою чергу, визначає вектори тяжіння країн периферії до нових полюсів економічного розвитку.

Як зазначає Н.М. Грущинська, «власні інтереси кожної з цих країн не збігаються у політичній, економічній, безпековій та інших сферах, що призводить до протистояння між ними і на світовому, і на регіональному рівнях, і, як наслідок, до посилення світової нестабільності, розв'язання війн чи збройних конфліктів»¹⁰⁸. З цього приводу слід привести слова З.Д. Сінга, який зазначає, що «популярне поняття «китайського гегемона» на основній частині азійського економічного простору є емпірично невиправданим. <...> США є важливим бенефіціаром в цьому поділі праці. <...> 60 % загального

---

¹⁰⁶ Криволава М.З. Центральна Азія у сучасній системі міжнародних відносин: геополітичне та гео економічне становище // Нова парадигма. 2012. Вип. 112. С. 134-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2012_112_18. с. 135.

¹⁰⁷ Кіктенко В.О. Гео економічне зростання Китаю у сучасному світі (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 р.) // Вісник Національної академії наук України. 2017. №. 4. С. 42-60. с. 52.

¹⁰⁸ Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних гео економічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. 2014. № 2. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2014_2_16 с. 110.

обсягу імпорту в США надходять від американських дочірніх і субпідрядних компаній, що працюють в Китаї»¹⁰⁹. Це підтверджує значну взаємопов'язаність двох найбільших економік світу, а тому ігнорувати гео економічні стратегії таких вказаних вище країн в сучасних геополітичних умовах неможливо.

Зважаючи на показники економічного розвитку, зокрема показники номінального ВВП, темпи його зростання, ВВП на душу населення, індекс людського розвитку, індекс розвитку комп'ютерних технологій, слід наголосити на такій тенденції як формування багатопольярної моделі світового устрою, де з'являються нові центри економічного розвитку. Зокрема, до таких центрів відноситься: КНР, Індія, Бразилія, ПАР (виходячи з динаміки макроекономічних показників ВВП за даними Світового банку^{110,111,112}).

Проте, в даному разі слід додатково наголосити на значному розшаруванні країн, розміщених в Східно-Азійському та Тихоокеанському регіоні, Європі та Центральній Азії, а також на Близькому Сході та у Північній Африці, оскільки у їх складі існують:

1) нові індустріальні країни, які відрізняються високим рівнем індустріального розвитку з високим показником впровадження інновацій, які по суті виводять їх економіку на якісно новий рівень та дозволяють на належному рівні конкурувати на ринках товарів з провідними країнами світу: Зокрема, Макао та Сінгапур за показником ВВП на душу населення зайняли відповідно 3 та 10 місця у світі, відповідно^{113,114}. За номінальним ВВП до 15 країн-лідерів увійшли Індія, Бразилія, Південна Корея, Мексика, посівши 7, 9, 11 та 15 місця, відповідно. Інноваційністю розвитку можна пояснити також високі показники розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій Південної Кореї та Гонконгу (1 та 9 місця¹¹⁵), а також індексу людського розвитку у Сінгапурі та Гонконгу (6 та 12 місця¹¹⁶);

¹⁰⁹ Singh Z.D. Geoeconomics of East Asia / World Affairs. 2009. Т. 13. №. 4. С. 36. URL: <http://www.mimts.org/World%20Affairs%20-%20The%20Journal%20of%20International%20Issues/43-Geoeconomics%20of%20East%20Asia.pdf>. с. 43

¹¹⁰ GDP growth (annual %) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

¹¹¹ GDP per capita (current US\$) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

¹¹² GDP (current US\$) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

¹¹³ Tasch B. These are the wealthiest countries in the world / World Economic Forum, 08/03/2017, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/03/these-are-the-wealthiest-countries-in-the-world>

¹¹⁴ GDP per capita (current US\$) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

¹¹⁵ ICT Development Index 2015 / ITU. URL: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2015/>

¹¹⁶ Human Development Index / HDI URL: <http://countryeconomy.com/hdi>

2) нафтодобувні країни (країни-експортери нафти), які хоча і відрізняються окремими безпрецедентно високими показниками ВВП на душу населення, разом з тим, рівень економічного розширення населення та бідності там високий. Так, за даними Світового економічного форуму, Катар, Бруней, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати та Саудівська Аравія за показником ВВП на душу населення посідають, відповідно, 1, 5, 6, 9 та 13 місця у світі¹¹⁷. Разом з тим, ці країни мають низький рівень розвитку людського потенціалу, який не можна компенсувати лідерством на ринках енергетичних ресурсів. Зауважимо, що такі ринки останнім часом відрізняються нестабільністю, що негативно позначається на макроекономічних показниках таких країн (зниження попиту на робочу силу, зокрема ту, яка сформована за рахунок мігрантських людських ресурсів);

3) найменш розвинені аграрні країни, рівень розвитку яких є надзвичайно низьким, як, відповідно, і рівень життя населення в цих країнах (ці країни можна назвати найбіднішими у світі). Це означає, що найменш розвинені країни світу не можуть вільно конкурувати на світових ринках товарів та послуг, а рівень розвитку людського потенціалу настільки низький, що і трудові ресурси таких країн не є достатньо конкурентоздатними на міжнародних ринках робочої сили. Їх показники ВВП на душу населення варіюють від 394 дол. США до 1490 дол. США¹¹⁸, проте, за темпами приросту ВВП деякі з цих країн потрапили до 15 країн лідерів (Ефіопія, М'янма, Конго). В цілому ж найвищі показники зростання економіки демонструють країни, що розвиваються¹¹⁹.

Цікавий погляд на пояснення процесів економічного зростання висловлює Ю.П. Гуменюк: «Нині не можна чітко й вичерпно пояснити зростання ВВП лише використовуючи ці фактори (праця, капітал і земля), перш за все, в індустріально розвинених країнах. Значна частка ВВП, іноді понад половину, створюється з використанням якогось іншого, четвертого фактора (або групи факторів)»¹²⁰. Автор вказує, що його можна назвати загальним фактором виробництва (total factor productivity), внесок якого більш відчутний у економіці індустріально розвинених країн світу, аніж в країнах, що розвиваються. В цілому можемо до такого агрегованого фактору продуктивності віднести використовувані країною людські ресурси, розвиток

---

¹¹⁷ Tasch B. These are the wealthiest countries in the world // World Economic Forum, 08/03/2017, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/03/these-are-the-wealthiest-countries-in-the-world>

¹¹⁸ Tasch B. Which are the poorest countries in the world? // World Economic Forum, 16/07/2015, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/which-are-the-poorest-countries-in-the-world>

¹¹⁹ GDP growth (annual %) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

¹²⁰ Гуменюк Ю.Г. Всебічно збалансований розвиток та міжнародна міграція робочої сили: проблеми взаємовпливу // Економіка пром-сті. 2011. № 2. С. 295-306. Бібліогр. 17 назв. укр. с. 302.

яких формує людський потенціал країни (інтелектуальний, демографічний тощо), та інформаційно-комп'ютерні технології, які становлять належну інфраструктуру ефективного та продуктивного використання такого людського потенціалу.

Флейчук М., В. Волошин та О. Дацко вказують на те, що «ступінь позитивного впливу глобалізаційних процесів на економіку окремих країн залежить від місця, яке вони посідають у світовій економіці»¹²¹, оскільки перевагами, як правило користуються виключно найбільш багаті країни. А тому, на їх думку, «несправедливий розподіл благ від глобалізації породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному та інтернаціональному рівнях. <...> країни, що швидко розвиваються, входять до кола багатих держав, а бідні країни все більше відстають від них»¹²².

«Внаслідок цілеспрямованого курсу на інституціоналізацію фінансового сектора, – пише Л.О. Кібальник, – забезпечується асиметрія економічного зростання між економічно розвинутими країнами та країнами з транзитивними економіками. Водночас процеси регіоналізації, на нашу думку, діють на противагу негативним проявам функціонування міжнародних економічних організацій»¹²³.

З приводу тенденцій посилення регіоналізації світу, і не тільки економічної, П.В. Шуканов стверджує: «У процесі глобальної трансформації світової системи зростає значення міжнародної інтеграції та цивілізаційного чинника розвитку наднаціональної регіоналізації світу. Сучасний глобальний цивілізаційний простір все більше характеризується виділенням гео економічних центрів, навколо яких формується інтеграційне ядро відповідного регіонального цивілізаційного простору. <...> У результаті світова соціально-економічна система ускладнюється і всім народам відкриваються можливості цивілізаційного вибору і різноманітності при переході від національних держав до більш стійких макрорегіональних об'єднань світу»¹²⁴.

Тому нова гео економічна структура світу формується в процесі регіональної економічної інтеграції, зумовленої численними геополітичними, економічними, природничо-екологічними факторами. За словами одного з

---

¹²¹ Флейчук М. Гео економічні виміри трансформації світового порядку та наслідки для України // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2015. Вип. 36(3). С. 107-

Там само. с. 108.

¹²³ Кібальник Л.О. Регіональні механізми адаптації до гео економічних змін // Регіональна бізнес-економіка та управління. 2013. № 4. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_4_4. с. 9-10.

¹²⁴ Шуканов П.В., Логвин М.М. Суспільно-географічні та гео економічні особливості формування макрорегіональної структури світу // Економічна та соціальна географія. 2014. Вип. 1. С. 247-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2014_1_33. с. 252-253.

теоретиків геоeкономiки Е.Г. Кочетова, «цi тенденцiї пов'язанi з виходом свiтової господарської системи на геоeкономiчну (кластерно-мережеву) парадигму розвитку. <...> iнтеграцiйнi процеси i суб'єкти iнтеграцiйних угруповань «ввiбрали» в себе геоeкономiчну природу i вiдчувають серйознi трансформацiї пiд впливом загальних закономірностей геоeкономiчного розвитку»¹²⁵. Так, в процесi рeгiональної iнтеграцiї країн-члени iнтеграцiйних угруповань використовують мiсцевi iсторичнi, етнiчнi, мовно-культурнi, а також господарські риси та особливостi (паралельно трансформуючи їх) при формуваннi рeгiональних стратегiй розвитку та виробленнi рeгiональних полiтик.

В контекстi реалiзацiї геоeкономiчної стратегiї окремо взятих країн, В.О. Кiктенко на прикладi геоeкономiчного зростання Китаю, вказує, що «оцiнка геоeкономiчних можливостей тiєї чи iншої країнi, так само, як i її геополiтичних можливостей, визначається, скорiше, не як аналіз витрат i вигод, а як пошук кращих альтернатив»¹²⁶. Однак, в умовах посилення рeгiональної економiчної iнтеграцiї i втрати, i вигоди, i альтернативи розвитку країнi починають трансформуватися та набувати iнших векторiв, виходячи уже з геоeкономiчних iнтересiв рeгiонального об'єднання, до якого входить країнa.

Шуканов П.В., вивчаючи геоeкономiчнi трансформацiї за географiчними макрорeгiонами, вказує на потребу їх розгляду в контекстi теорiї систем, зазначаючи при цьому: «Може виявитися своєрiдний синергетичний ефект, як результат посилення значущостi одного об'єкта (суб'єкта) iншими об'єктами (суб'єктами) в процесi сумiсної дiї, спрямованої на досягнення спiльної мети. При цьому сила синергiзму зростає в мiру ускладнення системи, пiдвищення рiвня її органiзацiї та векторної односпрямованостi складових компонентiв»¹²⁷. При цьому він спирається на думку М.С. Днiстрянского, який вiдзначає, що «взаєморозмiщення надвеликих, дуже великих i великих держав є одним з iстотних орієнтирiв у видiленнi реальних i потенцiйних рeгiональних та мiжрeгiональних держав-лiдерiв, а також за сприятливих умов, у прогнозуваннi появи потужних рeгiональних об'єднань сумiжних держав, особливо у випадку, коли значний демографiчний потенцiал поєднується з територiальним i природно-

---

¹²⁵ Кочетов Э.Г. Brexit, далее везде: Судьба Интеграционных Группировок-Уход в Другие Координаты //Известия Волгоградского государственного технического университета. 2016. №. 16. С. 8-13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/brexit-dalee-vezde-sudba-integratsionnyh-gruppirovok-uhod-v-drugie-koordinaty-1.pdf>. с. 14.

¹²⁶ Кiктенко В.О. Геоeкономiчне зростання Китаю у сучасному свiтi (стенограма наукової доповідi на засiданнi Президiї НАН України 22 лютого 2017 р.) // Вiсник Нацiональної академiї наук України. 2017. №. 4. С. 42-60. с. 42-43.

¹²⁷Шуканов П.В., Логвин М.М. Суспiльно-географiчнi та геоeкономiчнi особливостi формування макрорeгiональної структури свiту // Економiчна та соцiальна географiя. 2014. Вип. 1. С. 247-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2014_1_33. с. 252.

ресурсним на фоні культурної згуртованості суспільства»¹²⁸. Такий підхід вважаємо за доречний, особливо в умовах формування багатополосного гео економічного простору та посилення процесів регіональної інтеграції серед нових індустріальних країн та країн, що розвиваються, і не дивлячись на процеси дезінтеграції, які нині відбуваються серед розвинених країн світу.

Івасечко О., досліджуючи гео економічний та інституційний базис функціонування окремих регіональних інтеграційних об'єднань світу, зазначає: «<...> відбувся перехід від двосторонніх міждержавних відносин до багатосторонніх зв'язків на рівні інтеграційних об'єднань. Держави окремих регіонів на основі насамперед економічної доцільності почали об'єднуватись в асоціації, які згодом стали впливовими суб'єктами на міжнародному рівні»¹²⁹.

Узагальнюючи тенденції та риси окремих країн з точки зору їх реагування на гео економічні трансформації та з урахуванням особливостей гео економічного впливу країн в межах регіональних інтеграційних об'єднань, Л.О. Кібальник виділила дві групи країн: країни-інфестатори та країни-контанінанти¹³⁰. Цілком погоджуючись з вказаною вченою, вважаємо за необхідне розвинути даний підхід з точки зору участі країн в процесах міжнародної міграції людських ресурсів. Відповідні риси вказаних країн ідентифіковано та описано в таблиці 1.3.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду гео економічних трансформацій (1960-1970 рр.) регіони світу демонстрували достатньо різновекторну динаміку. З 1961 р. по 1963 р. Східна Азія та Тихоокеанський регіон (за виключенням країн з високим рівнем доходів) наростили щорічні темпи приросту ВВП з -11% до +10%, досягнувши середнього показника для даного регіону з урахуванням країн з високими доходами. Наступні 2-3 роки спадом темпів економічного зростання характеризувалися всі регіони світу.

Починаючи з 1970 р. темпи зростання ВВП можна назвати синхронізованими, а економічні спади за регіонами – несинхронними, а скоріше поступовими, що можна пояснити посиленням процесів регіональної інтеграції та інтенсифікацією міжнародних економічних відносин в глобальному середовищі. Результатом цього є синхронність економічних спадів та піднесень, яка спостерігається з 1990 р. (по суті фаза гео економічного розвитку світової економіки), яка свідчить про високий

¹²⁸ Дністрянський М. С. Геополітика / М. С. Дністрянський. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2011. 436 с. с. 142-143.

¹²⁹ Івасечко О. АСЕАН та ЄС у порівнянні: гео економічний та інституційний аспекти // Humanitarian vision. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_7. с. 27.

¹³⁰ Кібальник Л.О. Регіональні механізми адаптації до гео економічних змін // Регіональна бізнес-економіка та управління. 2013. № 4. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_4_4. с. 16.

рівень взаємопроникнення та взаємопов'язаності регіональних економік та про глобальність існуючих гео економічних ризиків та криз.

Таблиця 1.3. Відмінні риси країн групи в сфері участі в процесах міжнародної міграції людських ресурсів (виділено автором)

Групи країн та їх відмінні риси (виділені за Л.О. Кібальник ¹³¹)		Відмінні риси країн групи в сфері участі в процесах міжнародної міграції
Група країн	Відмінні риси країн групи	
1	2	3
Країни-інвестатори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мають можливість коригувати динаміку економічної активності за рахунок інших країн, не витрачаючи власні ресурси. 2. Забезпечують процвітання власної економіки завдяки регулюванню тих чи інших параметрів країн-контамінантів. 3. Є лідерами в галузях інформаційної сфери та технологій постіндустріальної сфери. 4. В умовах відкритості економік країн- контамінантів досить легко знаходять ринок збуту товарам, які в інших умовах загрожували б останнім кризою перевиробництва 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтовані на провадження політики залучення мігрантів з високим рівнем кваліфікації, орієнтуючись на побудову економіки знань. 2. Можуть виступати як країнами донорами людських ресурсів (переважно у інші країни-інвестатори), так і країнами-реципієнтами (як з інших країн-інвестаторів, так і країн-контамінантів). 3. Характеризуються високим рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів. 4. Незначна кількість вимушених емігрантів поряд зі значною кількістю біженців та шукачів притулку. 5. Посилена антиімміграційна полеміка
Країни-контамінанти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Змушені підпорядковуватись спільним та виключним компетенціям головуючих акторів міжнародного ринку. 2. Мають загрозу зниження конкурентоспроможності національної економіки, обмеження присутності на міжнародних ринках, погіршення інвестиційного клімату, деградації екологічної ситуації. 3. Відокремлені від країн-інвестаторів технологічною та інституційною завісою та не мають можливості створити свій сектор високих технологій та інституційних бар'єрів, змушені купувати високотехнологічну продукцію за монопольно високими цінами та у інституційних рамках країн-інвестаторів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Орієнтовані на провадження політики експорту мігрантів з метою максимізації величини грошових переказів, за рахунок яких підвищується рівень життя в країні. 2. Можуть виступати як країнами донорами людських ресурсів (переважно у країни-інвестатори), так і країнами-реципієнтами (як правило з країн-контамінантів з нижчим рівнем економічного та людського розвитку). 3. Характеризуються низьким рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів. 4. Значна кількість вимушених мігрантів (переважно постконфліктних), які циркулюють між країнами-контамінантами одного регіону у пошуках притулку

¹³¹ Там само. с. 16.

Нині стрімке економічне зростання демонструють регіони Європи та Центральної Азії, а також Східної Азії та Тихоокеанського регіону (переважно за рахунок країн з високим рівнем доходу), Північної Америки. Окремо слід сказати про Європейський Союз (ЄС), зростання якого слід розглядати окремо від географічного регіону його приналежності, виходячи зі складності даного інтеграційного об'єднання та його значення на світових ринках товарів, послуг та капіталів. ЄС в цілому демонструє останні 5-6 років відносно призупинення темпів економічного зростання.

Узагальнюючи викладене вище, слід визначити наступні тенденції гео економічних трансформацій та їх впливу на процеси міжнародної міграції:

1) формування багатополюсного гео економічного простору, у якому центри економічного розвитку (полюси) шляхом посилення економічного впливу на периферійні країни досягають і геополітичного впливу. При цьому центри економічного розвитку стають і центрами регіональної економічної інтеграції;

2) лідерство розвинених країн світу за показниками ВВП на душу населення та їх переважання у рейтингу за абсолютними показниками ВВП поряд з посиленням позицій нових індустріальних країн, а також лідерство країн, які розвиваються, та наймеш розвинених країн світу за темпами економічного зростання (темпами приросту ВВП);

3) найвищі показники людського розвитку та розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій у розвинених країнах світу;

4) посилення процесів дезінтеграції у Північній Америці та Європі на тлі інтенсифікації інтеграційних процесів у інших регіонах світу, зокрема Латинській Америці, Африці та Південно-Східній Азії;

5) трансформація векторів гео економічних стратегій країн, виходячи з гео економічних інтересів регіональних об'єднань, до яких вони входять, що обумовлює потребу врахування особливостей інституційного середовища кожного інтеграційного об'єднання в ході дослідження економічних явищ та процесів.

Ідентифіковані вище проблеми та тенденції гео економічних трансформацій дозволяють окреслити їх вплив на процеси міжнародної міграції людських ресурсів між центрами економічного розвитку у країнах та регіонах світу, зокрема виділено:

1) Країни, які можна назвати лідерами економічного розвитку, які є самостійними у формуванні своєї гео економічної стратегії та реалізації власних гео економічних інтересів:

- орієнтовані на провадження політики залучення мігрантів з високим рівнем кваліфікації;

- виступають як країнами донорами людських ресурсів, так і країнами-реципієнтами;

- характеризуються високим рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів;

- відрізняються незначною кількістю вимушених емігрантів поряд зі значною кількістю біженців та шукачів притулку з інших країн;

2) Країни, які можна назвати периферійними з точки зору економічного розвитку, їх значення в міжнародних економічних відносинах та не є самостійними у формуванні та реалізації своєї геоекономічної стратегії:

- орієнтовані на провадження політики експорту мігрантів для максимізації фінансових вигід країни;

- виступають як країнами донорами людських ресурсів, так і країнами-реципієнтами;

- характеризуються низьким рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів;

- відрізняються значною кількістю вимушених мігрантів (переважно постконфліктних), які циркулюють між країнами-контамінантами одного регіону у пошуках притулку.

Таким чином, за результатами дослідження сучасних процесів геоекономічних трансформацій встановлено їх проблеми та тенденції в контексті ідентифікації впливу на формування міграційних потоків людських ресурсів. Так, базуючись на існуючих наукових досягненнях у вивченні проблем геоекономічного розвитку у світі, конкретизовано особи та форми долучення країн різних типів (з точки зору їх місця в геоекономічному просторі та обраної стратегії розвитку) до процесів міжнародної міграції людських ресурсів.

Здійснене дослідження дозволяє в подальшому структурувати переваги та недоліки долучення країни до міжнародних міграційних процесів з метою формування виваженої міграційної політики країни та визначення напрямів її гармонізації з регіональною міграційною політикою.

1.2. Теоретико-концептуальний базис дослідження процесів міжнародної міграції: ключові положення та розвиток міграційних теорій

Численні проблеми, з якими стикаються як країни походження мігрантів, так і країни їх призначення свідчать про те, що механізми регулювання міграційних процесів не є досконалими та неадаптовані до викликів сучасного демографічного, економічного, політичного, правового і культурного середовища. Такий стан можна пояснити недоліками теоретичного базису формування вказаних механізмів, які втрачають актуальність в умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів та посилення дії формальних і неформальних інститутів на формування та рух людських ресурсів у світі, що виявляється у формі міграцій.

Дослідження становлення та розвитку існуючих концепцій та теорій міжнародної міграції здійснювали С.О. Анан'єв (С.А. Ананьев)¹³², К. Буднік (К.В. Budnik)¹³³, М.В. Вербовий¹³⁴, Г.Р. Заремба¹³⁵, І.В. Івахнюк (И.В. Ивахнюк)¹³⁶, Ю.О. Курунова¹³⁷, О.А. Малиновська^{138,139}, Д.С. Массей (D.S. Massey)¹⁴⁰, Н.П. Неклюдова¹⁴¹, В.В. Овчаренко¹⁴², Е.Д. Рубінська

¹³² Ананьев С.А. Историография миграционных процессов России (конец XX - начало XXI века) // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота. 2012. № 1(15): в 2-х ч. Ч. II. С. 17-20. URL: www.gramota.net/materials/3/2012/1-2/3.htm

¹³³ Budnik K.V. Temporary migration in theories of international mobility of labour // SSRN 1904837. 2011. URL: http://pki.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/89_en.pdf

¹³⁴ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

¹³⁵ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7.

¹³⁶ Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

¹³⁷ Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): дис. Одеський національний університет імені П. Мечникова. 2015.

¹³⁸ Малиновська О.А. Міграційні дослідження радянського періоду та їх вплив на сучасне міграцієзнавство в Україні // Демографія та соціальна економіка. 2013. № 2. С. 156-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2013_2_17

¹³⁹ Малиновська О.А. Міжнародні міграції і суспільні трансформації епохи глобалізації // Демографія і соціальна економіка. 2009. № 1(11). С. 5-19.

¹⁴⁰ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. № 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

¹⁴¹ Неклюдова Н.П. Научно-методические подходы к исследованию международной миграции // Журнал экономической теории. 2010. № 4. С. 195-198.

¹⁴² Овчаренко В.В. Зовнішня трудова міграція населення України очима вітчизняних дослідників // Збірник наукових праць. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: "Історія та географія". 2011. Вип. 41. С. 280-283. URL:

(Э.Д. Рубинская)¹⁴³, К.А. Тахтарова¹⁴⁴, Ю.М. Філатова (Ю.М. Филатова)¹⁴⁵ та інші вчені і дослідники. При цьому вказані вчені та дослідники акцентували увагу на різних напрямках економічної теорії в контексті сучасних тенденцій розвитку суспільства, міжнародної інтеграції та закономірностей глобального (в т.ч. інформаційно глобалізованого) суспільства. Так, Ю.М. Філатова проводить дослідження еволюції наукових поглядів на міжнародну трудову міграцію, приділяючи більшу увагу розвитку ідей англійської школи класичної політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус), марксистській, кейнсіанській та неокейнсіанським (Е. Хансен, Дж. Хікс, Е. Домар, Р. Харрод, П. Самуельсон, С. Харріс) теоріям¹⁴⁶. Огляд теорій, які розвивалися під впливом глобалізаційних процесів, а також інституціональних та неінституціональних теорій міжнародної міграції здійснила Е.Д. Рубінська¹⁴⁷. Ґрунтовне дослідження існуючих неокласичних теорій провела І.В. Івахнюк¹⁴⁸. Історичний контекст розвитку міграційних теорій досліджує С.О. Анан'єв¹⁴⁹.

Опрацювання теоретичних концепцій, методологічних засад наукового дослідження явища міжнародної міграції здійснювали К. Буднік (К.В. Budnik), М.В. Вербовий, Г.Р. Заремба¹⁵⁰, І.В. Івахнюк (И.В. Ивахнюк)¹⁵¹,

---

http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_41_68

¹⁴³ Рубинская Э.Д. Историко-системный подход к анализу международной миграции рабочей силы в аспекте глобализации мировой экономики // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2013. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-sistemnyy-podhod-k-analizu-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily-v-aspekte-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

¹⁴⁴ Тахтарова К.А. Развитие трудовой миграции в системе международных трудовых коммуникаций: методологический аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

¹⁴⁵ Филатова Ю.М. Исследование эволюции научных взглядов на международную трудовую миграцию // Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки. 2015. №4-1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-evolyutsii-nauchnyh-vzglyadov-na-mezhdunarodnuyu-trudovuyu-migratsiyu>

¹⁴⁶ Там само.

¹⁴⁷ Рубинская Э.Д. Историко-системный подход к анализу международной миграции рабочей силы в аспекте глобализации мировой экономики // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2013. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-sistemnyy-podhod-k-analizu-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily-v-aspekte-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

¹⁴⁸ Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование современ. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

¹⁴⁹ Ананьев С.А. Историография миграционных процессов России (конец XX - начало XXI века) // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота. 2012. № 1(15): в 2-х ч. Ч. II. С. 17-20, URL: www.gramota.net/materials/3/2012/1-2/3.htm

¹⁵⁰ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2014_62_7.

¹⁵¹ Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование современ. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

О.В. Кислицина¹⁵², О.А. Малиновська, Д.С. Массей (D.S. Massey)¹⁵³,
Н.П. Неклюдова, Е.Д. Рубінська (Э.Д. Рубинская), К.А. Тахтарова, Ю.М. Філатова
(Ю.М. Филатова) та інші вчені та дослідники.

Дослідження існуючих класифікацій міграції у своїх працях
проводили вітчизняні та зарубіжні вчені і дослідники, зокрема
І.П. Дорошина¹⁵⁴, Г.Р. Заремба¹⁵⁵, А.Н. Каберті¹⁵⁶, К.Р. Кайтмазова¹⁵⁷,
П.П. Мазурок¹⁵⁸, Б.М. Одягайло¹⁵⁹, А.В. Похлебаєва¹⁶⁰, М.М. Пухова¹⁶¹,
О. Ровенчак¹⁶², К.А. Тахтарова¹⁶³, І.Г. Ходжаєва¹⁶⁴.

Спеціалізовані дослідження проблем демографії та розвитку людських
ресурсів, зокрема внутрішньої та зовнішньої міграції, проводять вчені та
дослідники Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України (О.В. Позняк^{165,166,167,168,169,170,171},

---

¹⁵² Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 20 с. укр.

¹⁵³ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. № 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

¹⁵⁴ Пухова М.М., Дорошина І.П., Ходжаєва І.Г. Теоретические основы миграции // ТДР. 2013. №6-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>

¹⁵⁵ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7.

¹⁵⁶ Kaitmazova K.R., Saberti A.N. Types of modern migration // Научный альманах стран Причерноморья, 2016. №1 (5). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/types-of-modern-migration>

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Мазурок П.П., Одягайло Б.М., Куліщов О.М. Глобальна економіка // Львів. «Магнолія 2006». 2009. 208 с.

¹⁵⁹ Там само.

¹⁶⁰ Похлебаева А.В. Понятие миграции и ее классификация // Журнал международного права и международных отношений. 2005. № 3. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/27601/1/2005_3_JILIR_pokhlebayeva_r.pdf

¹⁶¹ Пухова М.М., Дорошина І.П., Ходжаєва І.Г. Теоретические основы миграции // ТДР. 2013. №6-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>

¹⁶² Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139

¹⁶³ Тахтарова К.А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект // Вісник Призовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

¹⁶⁴ Пухова М.М., Дорошина І.П., Ходжаєва І.Г. Теоретические основы миграции // ТДР. 2013. №6-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>

¹⁶⁵ Позняк О.В., Гнатюк Т.О. Державна міграційна політика та її вплив на склад населення // Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2014. 380 с. С. 92-108.

¹⁶⁶ Позняк О.В. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики // НАН України. 2015. 167 с.

¹⁶⁷ Исследование по вопросам интеграции, преступлений на почве ненависти и дискриминации различных категорий мигрантов в Украине и Молдове. Краткое резюме. // Международная организация по миграции (МОМ), Представительство в Украине, 2015. 44 с. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_booklette-07_rus.pdf

К.В. Мезенцев¹⁷², Н.І. Мезенцева¹⁷³, І.О. Мостова^{174,175,176,177}, В.С. Сайчук¹⁷⁸,
О.А. Малиновська^{179,180,181,182,183,184,185,186,187,188,189,190}, Т.О. Гнатюк^{191,192,193,194},
Є.А. Навара¹⁹⁵.

¹⁶⁸ Позняк О.В., Малиновська О.А. Оцінка порядку збору, розподілу, зберігання та аналізу інформації у сфері міграції. // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні, 2015. 74 с.

¹⁶⁹ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в сфері національної безпеки». К. НІСД. 2014. 148 с. (Позняк О.В.).

¹⁷⁰ Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. НІСД. 2015. 684 с. (Позняк О.В.).

¹⁷¹ Позняк А. Взаимоотношения мигрантов и местного населения как интеграционный фактор // Zeszyty Naukowe. Nr 3 (49). Warszawa. Uczelni Warszawskiej im. Marii Sklodowskiej-Curie. 2015. С. 101-113.

¹⁷² Географія праці: сучасні концепти та ринки праці регіонів: навчальний посібник / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева, І.О. Мостова, В.С. Сайчук. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. – 190 с. (Економічна та соціальна географія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. (ум. друк. арк. 11,16). Тираж 200. - ISBN 978-966-439-786-2. Автори: Мезенцев К.В., професор кафедри економічної та соціальної географії КНУ ім. Т.Шевченка; Мезенцева Н.І., доцент кафедри економічної та соціальної географії КНУ ім. Т.Шевченка; Сайчук В.С., доцент кафедри країнознавства і туризму Інституту міжнародних відносин НАУ).

¹⁷³ Там само.

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ Мостова І.О. Сучасні тенденції міграційної активності молоді в Україні // Економічна та соціальна географія: наук. зб. 2014. № 2 (70). С. 100-106.

¹⁷⁶ Мостова І.О. Зовнішні трудові міграції у довгостроковому соціально-економічному розвитку країн-експортерів // Демографія та соціальна економіка. 2015. №2 (24). С. 153-163.

¹⁷⁷ Мостова І.О. Динаміка основних параметрів зовнішніх трудових міграцій населення України на початку ХХІ століття // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія "Економіка та менеджмент". 2015. № 11. С. 198-201.

¹⁷⁸ Географія праці: сучасні концепти та ринки праці регіонів: навчальний посібник / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева, І.О. Мостова, В.С. Сайчук. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. – 190 с. (Економічна та соціальна географія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. (ум. друк. арк. 11,16). Тираж 200. - ISBN 978-966-439-786-2. Автори: Мезенцев К.В., професор кафедри економічної та соціальної географії КНУ ім. Т.Шевченка; Мезенцева Н.І., доцент кафедри економічної та соціальної географії КНУ ім. Т.Шевченка; Сайчук В.С., доцент кафедри країнознавства і туризму Інституту міжнародних відносин НАУ).

¹⁷⁹ Позняк О.В., Малиновська О.А. Оцінка порядку збору, розподілу, зберігання та аналізу інформації у сфері міграції. // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні, 2015. 74 с.

¹⁸⁰ Малиновська О.А. Міграція висококваліфікованих спеціалістів: виклики та пошуки політичних відповідей // Brain Drain-Brain Gain: світовий контекст та українські реалії / Нац. Ун-т «Львів. Політехніка, Міжнар. Ін-т освіти, культури та зв'язків з діаспорою. Л.: Вид-во Львів. Політехніки. 2014. С. 74-88.

¹⁸¹ Malinovskaya Y. Ukrayna'da Ahiskah Turkeri: Sosyal-Ekonomik Durumlari ve Hukuki Statuleri // Uluslararasi Ahiskali Turklerin Hukuki ve Sosyal Sorunlari / Giewsun Universitesi, 2014. – P.247-260 (турецькою мовою).

¹⁸² Малиновська О.А. Трудова міграція з України: чого чекати в найближчому майбутньому? // Міграція. Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета. № 4 (158). 2015.

¹⁸³ Малиновська О.А. Повернення українців в Україну як стратегічне завдання міграційної політики держави // Українознавчий альманах. 2012. Вип. 7. С. 98-101.

¹⁸⁴ Малиновська О.А. Можливий розвиток трудової міграції за кордон у контексті сучасних подій в Україні // Пенсійний вісник. 2015. № 3 (153).

¹⁸⁵ Малиновская Е. Украинско-польский миграционный коридор для домашних работников: особенности и значение // Домашние работницы в странах Центрально-Восточной Европы и бывшего СССР: постсоциалистические миграции и неравенства. Санкт-Петербург. ЦНСИ, 2015. с. 27-37

«Процес формування теоретичних засад регіональних досліджень процесів міграції, – пише У.Я. Садова, – акумулює в собі положення низки теорій – факторів розміщення виробництва (Й. Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера), центральних місць (В. Кристаллера), регіональної спеціалізації і міжнародної торгівлі (А. Сміт, Д. Рікардо), взаємозамінності факторів виробництва – праці, землі, капіталу (Е. Хекшера-Б. Оуліна), вчень просторової організації господарства (А. Льоша). Згодом до них приєдналися регіоналісти У. Айзард, Т. Райнер, неокласики П. Самуельсон, С. Енке та ін., які заклали підвалини для вивчення просторових аспектів людської діяльності, їх значення для розуміння активності поведінки особи, організації суспільних форм цієї поведінки»¹⁹⁶

Разом з тим, необхідність вироблення ефективних механізмів регулювання міграційних процесів на національному та наднаціональному рівні, які були б адаптовані до існуючих численних проблем, зумовлених міграційними переміщеннями у світі, вимагає трансформації концептуальних засад сучасних регуляторних моделей інтеграційних угруповань (наприклад, ЄС) або національних моделей міграційної політики.

---

¹⁸⁶ Malynovska O., Strielkovski W., Hlustikova K., Horvathova Z. *Ukrajinska migrace v zemich EU: goparativni analiza migracniho chovani a zasilani remitenci // Geografie. 2015. N 3 (120). P.372-396 (чеською мовою).*

¹⁸⁷ Малиновская Е.А., Гнатюк Т.О. В поисках нового дома. С чем сталкиваются в Украине люди, перемещенные внутри страны // *Миграция XXI век. 2015. № 1-2 (28-29). С. 50-54. URL: [http://mirpal.org/files/files/migraciaXXI-1-2\(28-29\).pdf](http://mirpal.org/files/files/migraciaXXI-1-2(28-29).pdf)*

¹⁸⁸ Malynovska O. Social security system for Ukrainian labour migrants: problems and directions of improvement // *Демографія та соціальна економіка. 2014. № 2 (22). С. 176-187.*

¹⁸⁹ Малиновська О.А. Шкільництво для дітей мігрантів: деякі аспекти міжнародного досвіду // *Українознавчий альманах /Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Вип. 15. К. 2014. С. 96-99.*

¹⁹⁰ Малиновська О.А. Українсько-польський міграційний коридор: особливості та значення // *Демографія та соціальна економіка. 2015. № 2. С. 31-40.*

¹⁹¹ Hnatyuk T. Displacement in Modern Ukraine // *Roots and Routes. Newsletter of Global Research Forum on Diaspora and Transnationalism, New Delhi, India. 2015. Vol. 4. № 9-10 URL: http://www.grfdt.com/Upload/Attachment/3034_Sep-Oct%202015.pdf*

¹⁹² Гнатюк Т. «Brain Gain» для України: чи можливо залучити висококваліфікованих мігрантів на сучасному етапі? // *Brain Drain – Brain Gain: світовий контекст та українські реалії: Збірник доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції, 8 жовтня 2014 р. Львів. Видавництво Львівської політехніки. 2014. С. 98-105.*

¹⁹³ Гнатюк Т.О. «Міграція та розвиток» у міжнародному дискурсі: еволюція поглядів // *Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 248. Т. 260. Політологія. Миколаїв. Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 7-11.*

¹⁹⁴ Гнатюк Т.О. Українські шукачі притулку у державах-членах ЄС: нова тенденція, що загрожує візовій лібералізації: Тези // *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. V всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 28 серпня 2015 р.): у 2-х частинах. Д. ТОВ «Інновація». 2015. ч. 1. С. 13-15.*

¹⁹⁵ Навара А.С. Ксенофобські погляди титульного населення України на іммігрантів // *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2015. № 2(27). С. 99-100.*

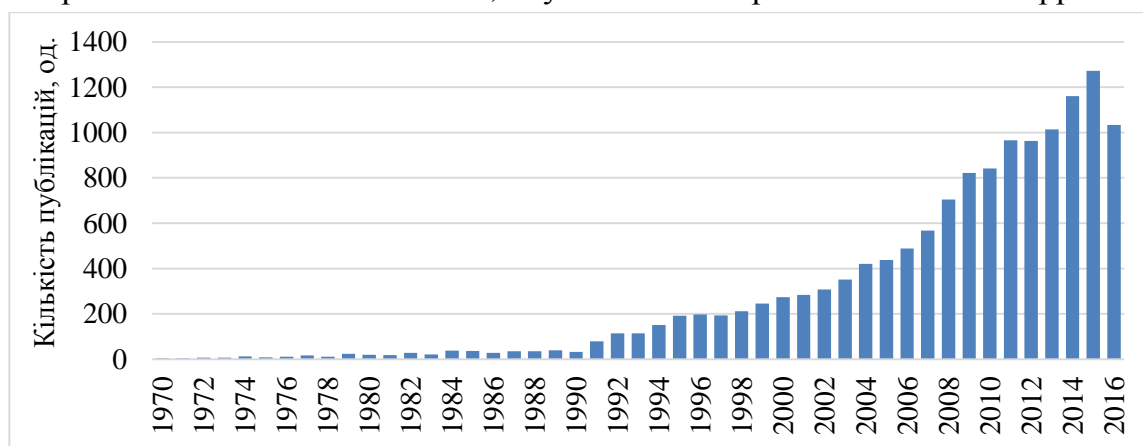
¹⁹⁶ Садова У.Я. Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем // *Демографія та соціальна економіка 2009. № 1. С. 29-36. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9049/03-Sadova.pdf>*

Крім того, в даному контексті завданнями представленого наукового дослідження слід визначити:

- удосконалення теоретико-методологічного базису дослідження проблем міжнародної міграції на основі використання інституційного підходу до формування положень теорій міжнародної міграції;

- критична оцінка існуючих класифікацій міжнародної міграції та визначення напрямів її удосконалення виходячи з обраного інституційного підходу.

Ускладнення та тісне переплетіння всіх сфер життя суспільства спровокувало не тільки посилення уваги науковців та практиків до проблематики міжнародної міграції в останні двадцять років (рис. 1.10), але й зумовило багатогранний характер самого явища міжнародної міграції, перетворивши його на об'єкт економічних, політичних, етнічно-культурних, соціальних, філологічних, гендерних та інших досліджень. Про це свідчать і результати проведеного бібліометричного аналізу наукових праць у науково-метричній базі Web of Science™, опублікованих протягом 1970-2016 рр.

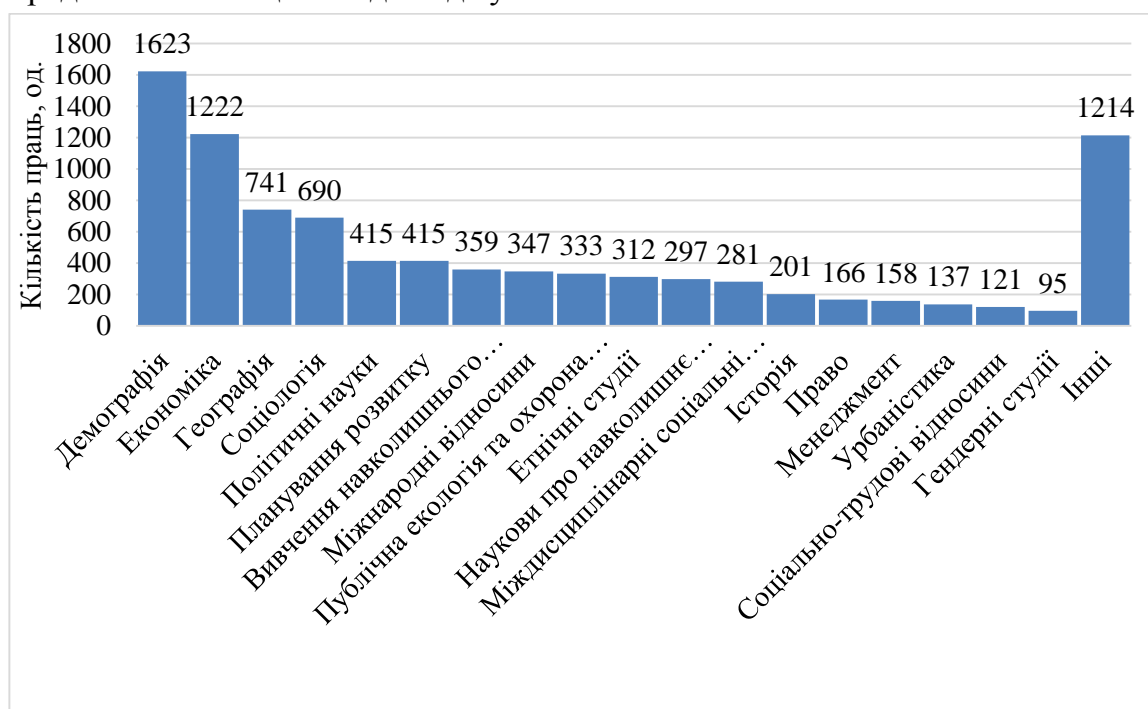
Рис. 1.10. Аналіз динаміки наукових праць у науково-метричній базі Web of Science™ у 1970-2016 рр. (побудовано за результатами самостійно виконаної вибірки за ключовим словом «international migration» (міжнародна міграція))

Як бачимо, проблематика міжнародної міграції почала активно досліджуватися у закордонних наукових працях починаючи з 90-х рр. ХХ ст., що пов'язано, перш за все, з загостренням соціальних, демографічних та екологічних проблем людства, виснаженням ресурсів держав та неможливістю дієвої реалізації ними геоекономічної стратегії, та, відповідно посиленням розшарування суспільства на основі конфлікту інтересів, посилення політичної полеміки. В цілому описані проблеми є наслідками міжнародної міграції та зростання навантаження іммігрантів на країни та регіони. Однак, з іншого боку,

вони є передумовами подальшої інтенсифікації міжнародної міграції людських ресурсів та втратою країнами у зв'язку з цим людського потенціалу.

Стасюк М.О. зазначає: «Проблеми, що пов'язані з міжнародною трудовою міграцією, <...> є такими, що виходять за рамки демо економічних питань навіть у найширшому їх розумінні. Ці проблеми є міждисциплінарними, тому і вирішуватися вони мають за допомогою кооперації дослідницьких сил різної наукової спеціалізації»¹⁹⁷.

На рис. 1.11 продемонстровано структуру наукових публікацій за предметною площиною досліджуваних питань.

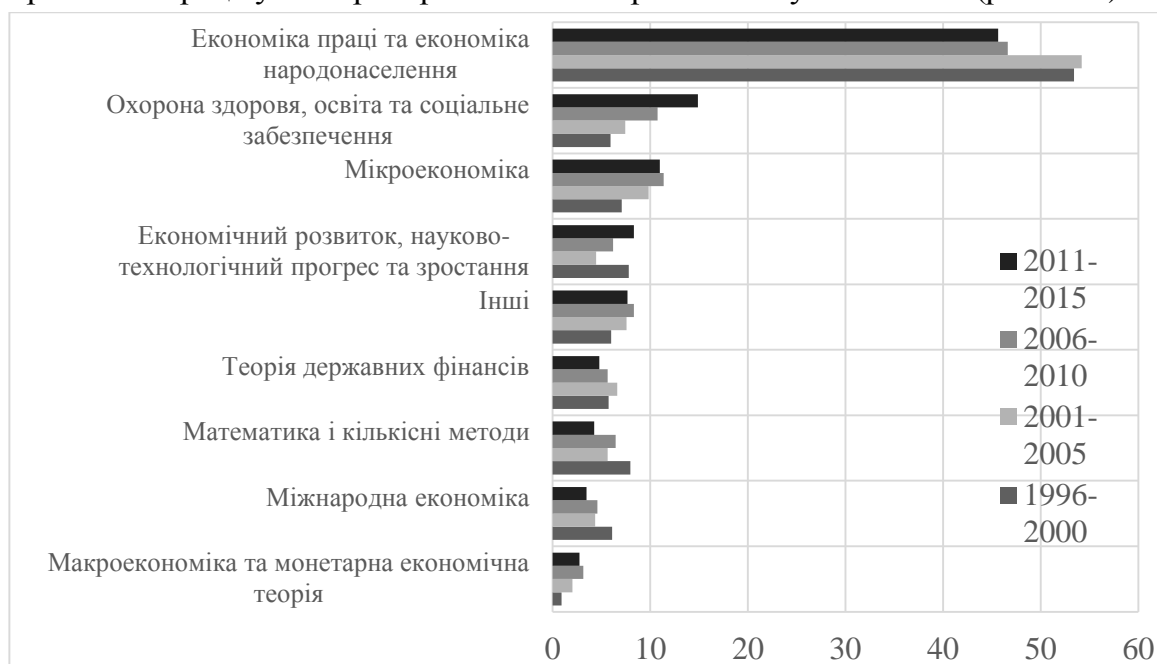

Рис. 1.11. Аналіз структури праць у науково-метричній базі *Web of Science*^{TM} у 1970-2016 рр. за тематикою (побудовано за результатами вибірки за ключовим словом «*international migration*» (міжнародна міграція) станом на 28.11.2016 р.)

Як бачимо, явище міжнародної міграції є об'єктом не тільки демографічних, але й економічних, політичних, екологічних, етнічних, історичних, юридичних та урбаністичних досліджень. Крім того, варто зазначити, що дисциплінарна структура наукових публікацій за останні 20 років також зазнала змін. Так, за даними бібліографічного аналізу проблематики публікацій Журналу з економіки народонаселення (*Journal of Population*

¹⁹⁷ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К. 2004. 23 с. укр.

Economics), проведеного А. Дж. Г. Брауном (Brown A. J. G.) та К.Ф. Ціммерманом (Zimmermann K. F.)¹⁹⁸, тематична структура публікацій з проблем міграції у 2015 р. порівняно з 1996 р. зазнала суттєвих змін (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Аналіз тематики наукових публікацій у Журналі з економіки народонаселення (*Journal of Population Economics*) у 1996-2015 рр., % (побудовано за даними¹⁹⁹)

Таким чином, слід констатувати зниження кількості досліджень та публікацій з проблем економіки праці та народонаселення. При цьому спостерігається різке зростання соціо-гуманітарних досліджень, що свідчить про загострення проблематики причинно-наслідкових зв'язків міграції зі станом розвитку суспільних відносин. Інші ж напрями публікацій значних змін не зазнали.

Аналіз структури захищених дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук (за спеціальностями) протягом 1991-2016 рр. з проблематики міжнародної міграції (Додаток А) виявив, що з даних проблем захищено 5 докторських дисертацій, з них 2 за спеціальністю «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»:

- Гайдуцьким А.П. (2010)²⁰⁰, який сформулював теоретичну базу трактування грошових трансфертів мігрантів як різновиду капіталу та довів їх

¹⁹⁸ Brown A.J.G., Zimmermann K.F. Three decades of publishing research in population economics: Working Paper Series No 2016-055 // Maastricht Economic and social Research Institute on Innovation and Technology UNU-MERIT. 2016. С. 19. URL: <http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2016/wp2016-055.pdf>

¹⁹⁹ Там само.

капіталоутворювану природу, а також розкрив економічну природу введеної ним категорії «міграційний капітал», під яким він розуміє «заощаджену частину доходу мігрантів, яка спрямовується на їхню батьківщину і забезпечує людський, соціальний та економічний розвиток домогосподарств, місцевих територій і країни загалом». Крім того, ним вперше запропоновано «методологічний підхід до аналізу системоутворювального впливу міжнародної міграції на процес формування міграційного капіталу, розроблено модель та методику обчислення його обсягів» та «з'ясовано контрциклічний і антикризовий характер формування та функціонування грошових трансфертів мігрантів <...>, який полягає у подовженні термінів міграції, зниженні вимог мігрантів до умов проживання, працевлаштування та заробітків, підвищенні рівня трансфертності (переказуваності) заощаджених коштів на батьківщину, а також суттєвій девальвації національних валют у країнах-реципієнтах грошових переказів»²⁰¹;

- Гуменюком Ю.П. (2014)²⁰², який вперше запропонував «модель перевалочно-транзитної міграції вищого (факторів виробництва – ПТМфв) та нижчого (робочої сили – ПТМрс) порядків»²⁰³, обґрунтовано «механізм взаємокомпенсаційності впливів міжнародної трудової міграції та міжнародних туристичних потоків на процес глобалізації, як зустрічних міжкраїнних рухів населення, які ініційовані підйомом економічної потужності нових індустріалізованих країн»²⁰⁴, та «сформульовано концептуальну модель міжнародного ринку праці (глобального виробництва) як компонентної системи взаємодії з міжнародним ринком робочих місць»²⁰⁵.

Три докторські дисертації захищено за іншими спеціальностями:

- Тиндик Н.П. (2004)²⁰⁶, яка досліджувала адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні (спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право);

- Малиновська О.А. (2005)²⁰⁷, яка свій науковий пошук присвятила проблемам управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України (спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління);

---

²⁰⁰ Гайдуцький А.П. Грошові трансферти мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу: автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.02 / А.П. Гайдуцький ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2010. 32 с. укр.

²⁰¹ Там само.

²⁰² Гуменюк Ю.П. Трудова міграція в системі тектонічних зсувів світової економіки: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 / Юрій Петрович Гуменюк. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 494 с.

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Тиндик Н.П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Н.П. Тиндик ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь. 2009. 40 с. укр.

²⁰⁷ Малиновська О.А. Управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України: Автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.А. Малиновська ; Нац. акад. держ. упр.

- Юськів Б.М. (2010)²⁰⁸, який дослідив Політичний вимір міжнародної трудової міграції європейських країн в умовах глобального розвитку (спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку).

В цілому ж в межах даного дослідження вивчено існуючі напрацювання з проблемних питань міжнародної міграції та долучення України до даних процесів, висвітлені в кандидатських дисертаціях за спеціальністю 08.00.02 (08.05.01) «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»: І.А. Лапшиної²⁰⁹, О.П. Шиманської²¹⁰, М.О. Стасюка²¹¹, Л.О. Корчевської²¹², І.П. Олішевської²¹³, О.Б. Пелех²¹⁴, Іяда Сайах Маклада²¹⁵, О.М. Леонтенко²¹⁶, Н.Г. Ваврищук²¹⁷, І.О. Куревіної²¹⁸, М.М. Відякіної²¹⁹, Р.Д. Стаканова²²⁰, О.В. Кислиціної²²¹, Ю.О. Курунової²²², Р.О. Ластовецької²²³.

при Президентові України. К. 2005. 32 с. укр.

²⁰⁸ Юськів Б.М. Політичний вимір міжнародної трудової міграції європейських країн в умовах глобального розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04 / Б.М. Юськів; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2010. 35 с. укр.

²⁰⁹ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Ль. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

²¹⁰ Шиманська О.П. Формування міжнародних економічних відносин управління процесом трудової еміграції в умовах України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 // О.П. Шиманська; Терноп. акад. нар. госп-ва. Т., 2003. 19 с. укр.

²¹¹ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К., 2004. 23 с. укр.

²¹² Корчевська Л.О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Л.О. Корчевська; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 20 с. укр.

²¹³ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

²¹⁴ Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 225 с.

²¹⁵ Іяд Сайах Маклад Міжнародна міграція робочої сили в системі факторів економічного розвитку арабських країн Перської затоки: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Іяд Сайах Маклад. Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 1999. 17 с.

²¹⁶ Леонтенко О.М. Інтеграція України у міжнародний ринок праці: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / О.М. Леонтенко. Київ. нац. екон. ун-т. К., 1999. 19 с. укр.

²¹⁷ Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук. Київ Б.в., 2007. 20 с.

²¹⁸ Куревіна І.О. Конкургентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

²¹⁹ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

²²⁰ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Р.Д. Стаканов; Київ. нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. К., 2010. 20 с.

Сутність та закономірності міжнародної міграції, проблеми та перспективи її розвитку активно досліджуються в усьому світі, про що свідчить існування численних дослідницьких центрів як національних, так і міжнародних. Серед них Euroasylum, Європейський дослідний центр з питань міграції та етнічних відносин (European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, ERCOMER), Інститут з вивчення міжнародної міграції (Institute for the Study of International Migration), Інститут з питань міграції та етнічних досліджень (Institute for Migration and Ethnic Studies, IME), Інститут міграційних досліджень і міжкультурних досліджень (Institute for Migration Research and Intercultural Studies), Інститут міграційної політики (Migration Policy Institute), Центр дослідження біженців (Refugee Studies Centre), Центр досліджень біженців (Centre for refugee studies, CRS), Центр з вивчення імміграції (Centre for Immigration Studies), Центр міграційних досліджень (The Centre of Migration Research, CMR), Центр міграційних досліджень в Нью-Йорку (Centre for Migration Studies New York (CMS), КАРИМ-СХІД – Консорціум прикладних досліджень з міжнародної міграції (CARIM East - Consortium for Applied Research on International Migration), Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. Аналіз тематичних векторів їх наукового пошуку та провідних дослідників вказаних центрів проаналізовано в Додатку Б. За його результатами слід зробити висновок про переважаючий міждисциплінарний характер проведених досліджень.

Разом з тим, саме існування міграційних потоків на сьогодні пов'язане з міжнародними відносинами, зокрема міжнародними економічними відносинами, адже міжнародні міграції населення стають можливими виключно за умови наявності відповідних інституційних передумов, інфраструктурного розвитку (транспортного сполучення, фінансової взаємодії, розвитку міжнародних телекомунікацій та зв'язку тощо). Проте, і у сфері міжнародних економічних відносин та вивчення світогосподарських зв'язків дослідження повинні мати системний характер та спиратися на

---

²²¹ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 20 с. укр.

²²² Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною) : автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / Ю. О. Курунова. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 20 с. укр.

²²³ Ластовецька Р.О. Механізми впливу грошових переказів на економіку країни-донора та країни-реципієнта: дис. канд. екон. наук: спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / Р.О. Ластовецька. Львів, 2016. 251 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/dis_lastovetska.pdf

соціо-демографічні, інституційні, політичні, екологічні фактори, які зумовлюють параметри розвитку міграційних процесів.

Виходячи з результатів здійсненого бібліометричного аналізу наукових публікацій з проблем міжнародної міграції у наукометричних базах встановлено, що останнім часом дослідження даних проблем набувають міждисциплінарного характеру. Це обумовлює потребу трансформації підходів до вивчення явища міжнародної міграції як багатофакторного процесу, а теоретично-методологічні положення системи управління даними явищами слід базувати на синтезі економічних, соціальних, інституційних теорій та концепцій.

Як зазначає І.В. Івахнюк, «більшість міграційних теорій, які прийнято вважати загальноновизнаними, «класичними», виникли на Заході, зокрема в тих країнах, які найбільшою мірою відчували і відчують на собі вплив процесів міжнародної міграції»²²⁴. До таких країн відносяться США, економічно розвинені країни Європи, Австралія. Аналіз підходів економічних теорій до трактування питань міжнародної міграції був проведений Ю.М. Філатовою²²⁵ (табл. 1.4).

Таблиця 1.4. Аналіз підходів економічних теорій до трактування питань міжнародної міграції (узагальнено за Ю.М. Філатовою²²⁶)

Назва теорії (автори)	Зміст підходу
1	2
Меркантилізм	Розглядали залучення іммігрантів та стримування еміграції як інструмент забезпечення зростання добробуту країни та збільшення продуктивних сил держави
Англійська школа класичної політичної економії	Рух трудових ресурсів між країнами є елементом ринкового механізму факторів виробництва та сприяє економічному зростанню (А. Сміт) Міграція впливає на попит і пропозицію на робочу силу, від чого залежить і плата за працю (Д. Рікардо) Темпи приросту чисельності населення планети перевищують темпи приросту засобів до існування, у зв'язку з чим слід регулювати міграційні потоки (Т. Мальтус)
Економічний романтизм	Вважав однією з переваг суспільства його численність, за умов, що суспільство здатне забезпечити населення роботою (С. Сімонді) Зі зростанням чисельності робітників зростає обсяг продуктивних сил суспільства (П. Прудон)

²²⁴ Івахнюк І.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. №1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с. 39.

²²⁵ Філатова Ю.М. Исследование эволюции научных взглядов на международную трудовую миграцию // Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки. 2015. №4-1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-evolyutsii-nauchnyh-vzglyadov-na-mezhdunarodnuyu-trudovuyu-migratsiyu>

²²⁶ Там само.

Продовження табл. 1.4.

<i>1</i>	<i>2</i>
Марксизм, ленінізм	Територіальні відмінності в рівні заробітної плати та продуктивних сил визначають зовнішню міграцію населення (міграційні потоки тяжіють до країн з високою продуктивністю праці у зв'язку з тим, що країни світу розвиваються нерівномірно)
Кейнсіанство (Дж. М. Кейнс, Е. Домар, Р. Харрод)	Попит на робочу силу регулюється не коливаннями ринкових цін на працю, а сукупним попитом, що визначаються державною політикою (Дж. М. Кейнс). Світовий ринок праці, сформований у результаті міжнародної міграції робочої сили, є основою конфлікту національних інтересів різних держав.
Неолібералізм	Міграція є важливим феноменом, що забезпечує економічний розвиток приймаючих країн. Мігранти заповнюють дефіцит робочої сили, є демографічним ресурсом, необхідним в умовах скорочення народжуваності. Негативне ставлення до мігрантів, пов'язане з їх впливом на становище місцевого населення на ринку праці, загрози безробіття населення, є не виправданим. Мігранти є додатковою робочою силою, займають робочі місця на некваліфікованих, низькооплачуваних роботах, які є непривабливими для корінного населення

Узагальнюючи власні дослідження, Ю.М. Філатова вказує на ряд питань, які сформували основний контекст наукового пошуку в межах розроблених теорій міжнародної міграції. Зокрема, до таких питань вона відносить «вплив імміграції на економічний розвиток держави; необхідність державного регулювання або обмеження міграції відповідно до національних інтересів держав; взаємозв'язок імміграційних потоків з рівнем заробітної плати і рівнем зайнятості населення приймаючих країн; фактори попиту на робочу силу і пропозиції робочої сили на макро- і мікрорівні»²²⁷,

Аналіз існуючих теорій міжнародної міграції дозволив встановити, що їх слід умовно поділити на:

1) макроекономічні – ті, що орієнтовані на пояснення причин та наслідків міграції крізь призму зміни макроекономічних та кон'юнктурних показників (наприклад, темпи зростання ВВП та його показники на душу населення, рівень інфляції, безробіття, рівень середньої заробітної плати) (їх змістовне наповнення розглянуто в табл. 1.5);

2) мікроекономічні, що спираються по суті на формування внутрішніх міграційних мотивів, балансує між психологічними аспектами потенційної інтеграції у суспільство іншої країни та оцінкою порівняльних переваг від міграції (їх детальніше описано в табл. 1.6);

3) глобалізаційні – ті, що включають розгляд глобальних передумов руху мігрантів між країнами, вважаючи його закономірним в умовах поглиблення інтеграційних процесів (їх характеристика наведена в табл. 1.7).

²²⁷ Там само. с. 221

Зауважимо, що теорію просторово-міграційного балансу відносимо до макроекономічних теорій та концепцій. Разом з тим, вважаємо, що вона має і мікроекономічний контекст (формування економічних мотивів на рівні прийняття міграційного рішення окремою особою або групою осіб).

Тахтарова К.А. у своєму дослідженні доходить висновку, що «на формування напрямків трудової міграції вплинули такі характерні тенденції сучасного етапу розвитку ринку праці, як інтернаціоналізація вимог до відтворення робочої сили, стандартизація умов та праці людей у різних країнах, демократизація трудових відносин, посилення соціальної зорієнтованості економіки, розвиток і вдосконалення особистості на основі загальнолюдських цінностей»²²⁸.

Кислицина О.В., провівши аналіз концепцій, теорій та парадигм міграції, встановила, «відсутність суперечливих та концептуально протилежних авторських позицій, послідовне доповнення доробків попередників і посилення уваги до врахування впливу глобалізації на розвиток міжнародної трудової міграції»²²⁹.

«Неокласичний підхід до аналізу ключових чинників виникнення міжнародної трудової міграції, – пише Р.Д. Стаканов – є максимально наближеним до об'єктивного пояснення причин існування даної форми міжнародних економічних відносин»²³⁰. В принципі цієї ж думки дотримується і О.В. Кислицина, говорячи: «Головними причинами збільшення обсягів міжнародної трудової міграції є відмінності між країнами та регіонами в попиті та пропозиції трудових ресурсів, розриви у заробітній платі та соціальних стандартах тощо. Рішення про міграцію є результатом низки суб'єктивних факторів, а її реалізація залежить від характеру умов міжнародної соціальної мобільності, що формуються під впливом глобалізації»²³¹. По суті тим самим вона зводить дію факторів «притягування-виштовхування» до їх впливу на формування суб'єктивних факторів міграційного рішення, з чим можемо погодитися.

---

²²⁸ Тахтарова К.А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

²²⁹ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

²³⁰ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.

²³¹ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

Таблиця 1.5. Макроекономічні теорії міжнародної міграції (узагальнено на основі праць Д.С. Массея²³², К. Буднік²³³, І.В. Івахнюк²³⁴, М.В. Вербового²³⁵, К.А. Тахтарової²³⁶, Е.Д. Рубінської²³⁷)

Назва теорії (автори)	Зміст підходу	Автори, які розглядають даний напрям досліджень проблем міграції
1	2	3
Просторово-міграційний баланс (С. Кестлс (Castles S.), М. Дж. Міллер (Miller M. J.))	Причини міграції полягають у відмінностях в рівнях заробітної плати між районами/країнами походження і призначення мігрантів. У міру економічного зростання і посилення еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив у рівнях заробітної плати і скорочуються стимули для міграції. Міграція є результатом географічних відмінностей в співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили. Одночасно відбувається формування фінансових потоків в зворотному напрямі.	І.В. Івахнюк
Модель Тодаро-Харріса (М.П. Тодаро (Todaro M.P.), Дж.Р. Харріс (Harris J.R.))	Ухвалення міграційного рішення базується на індивідуальних уявленнях мігрантів про розвиток окремих територій	І.В. Івахнюк, К.А. Тахтарова, К. Буднік
Теорія сегментованого ринку праці (М.Дж. Піор (Piore M.J.), А. Портес (Portes A.))	Міграція визначається попитом і пропозицією робочої сили на первинних (характеризуються стабільністю і високим рівнем оплати праці, можливостями кар'єрного росту) і вторинних ринках праці (не можуть забезпечити ні гідної заробітної плати, ні підвищення кваліфікації працівників). Відмінності в умовах зайнятості між ними породжують дефіцит пропозиції національної робочої сили у вторинному секторі і обумовлюють попит на трудових мігрантів, готових заміщати порожні трудові ніші	Д.С. Массея, І.В. Івахнюк, М.В. Вербовий, К.А. Тахтарова, Е.Д. Рубінська, К. Буднік

²³² Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

²³³ Budnik K.B. Temporary migration in theories of international mobility of labour // SSRN 1904837. 2011. URL: http://pki.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/89_en.pdf

²³⁴ Івахнюк І.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

²³⁵ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²³⁶ Тахтарова К.А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

²³⁷ Рубинская Э.Д. Историко-системный подход к анализу международной миграции рабочей силы в аспекте глобализации мировой экономики // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2013. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-sistemnyu-podhod-k-analizu-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily-v-aspekte-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

Продовження табл. 1.5

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Теорія людського капіталу (Г.С. Беккер (Becker G.S.), Т. Шульц)	Людина, її знання, уміння, досвід мають провідну роль у виробничому процесі – процесі створення суспільного багатства. Всі види міграції досліджуються крізь призму поведінки окремих людей і домашніх господарств	І.В. Івахнюк, Ю.М. Філатова, М.В. Вербовий, К.А. Тахтарова
Неореалізм	Імміграція є загрозою стабільності національної економіки: мігранти прагнуть до монополізації окремих сфер праці і породжують безробіття в середовищі корінного населення; вони привносять чужі для приймаючої сторони культуру і традиції, що стає причинами культурно-релігійних конфліктів; некваліфіковані іммігранти посилюють злочинність та тіньовий сектор економіки. Імміграційна політика держави повинна мати обмежувальний характер, ліберальна ж політика викликає незадоволення громадян.	Е.Д. Рубінська

Таблиця 1.6. Мікроекономічні теорії міжнародної міграції (узагальнено на основі праць Д.С. Массея²³⁸, К. Буднік²³⁹, І.В. Івахнюк²⁴⁰, М.В. Вербового²⁴¹, К.А. Тахтарової²⁴², Е.Д. Рубінської²⁴³)

Назва теорії (автори)	Зміст підходу	Автори, які досліджують даний напрям досліджень
1	2	3
Просторово-міграційний баланс (С. Кестлс (Castles S.), М. Дж. Міллер (Miller M. J.))	Мігранти є раціональними індивідами, які приймають рішення про міграцію на основі зіставлення очікуваних вигод і передбачуваних витрат (в умовах вільного вибору і доступності інформації мігранти прямують туди, де вони можуть отримати більше економічних та інших вигод)	І.В. Івахнюк
Нова економічна теорія міграції (О. Старк (Stark O.), Д.Е. Блум (Bloom D.E.), К. Тейлор, К. Озден (Ozden C.), М. Шіфф (Schiff M.), С.М. Маїмбо (Maimbo S.M.), Д. Рата (Ratha D.))	Міграція у розвинені країни з розвиненими ринками капіталу тощо є значною можливістю для домогосподарств подолати нестачу фінансових ресурсів. При цьому, рівень оплати праці на ринках країни призначення є додатковим стимулом вибору ринку праці. Рішення про міграцію приймається колективно, членами сім'ї і є частиною загальної сімейної стратегії Міграція одного (або кількох) членів сім'ї розглядається як спосіб не тільки максимізувати очікуваний індивідуальний дохід, але також мінімізувати ризики, пов'язані з веденням господарства. Грошові перекази мігрантів виведені на перший план. Разом з тим, дана теорія, вдало інтерпретуючи тимчасову трудову міграцію, не може пояснити переселення всієї родини.	Д.С. Массея, І.В. Івахнюк, Ю.М. Філатова, М.В. Вербовий, К.А. Тахтарова, К. Буднік
Теорія економіки сімейної міграції	Міграційна стратегія сім'ї базується на балансі економічних, соціальних та психологічних очікувань та наслідків ухвалення міграційного рішення для кожного з членів домогосподарства	К.А. Тахтарова

²³⁸ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

²³⁹ Budnik K.B. Temporary migration in theories of international mobility of labour // SSRN 1904837. 2011. URL: http://pki.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/89_en.pdf

²⁴⁰ Івахнюк І.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

²⁴¹ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²⁴² Тахтарова К.А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

²⁴³ Рубинская Э.Д. Историко-системный подход к анализу международной миграции рабочей силы в аспекте глобализации мировой экономики // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2013. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-sistemnyy-podhod-k-analizu-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily-v-aspekte-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

Продовження табл. 1.6

1	2	3
Теорія інституційного підходу	«Міграційна поведінка населення формується за умов всебічної підтримки різноманітних урядових та неурядових організацій, юридичних фірм, соціальних служб, гуманітарних організацій, а також мафіозних структур тощо. Чим більшу підтримку має міжнародна міграція від усіх можливих державних і недержавних інституцій, тим більше потік мігрантів стає легалізованим і незалежним від чинників, які здебільшого супроводжують міграційні процеси» ²⁴⁴	Д.С. Массей, М.В. Вербовий, К. Буднік
Мережева теорія	Важливими є міжлюдські стосунки (родинні, дружні). Існуючі осередки мігрантів у потенційних країнах призначення збільшують ймовірність міграції та полегшують інтеграцію мігранта у приймаюче середовище	М.В. Вербовий, К.А. Тахтарова, К. Буднік
Теорія суспільного капіталу (Д. Массей (Massey D.)) ²⁴⁵	З розвитком міграційних процесів формується суспільний капітал мігрантів – виробляються схеми інтеграції у ринок праці, включення у суспільне життя країни призначення, які виробили перші емігранти. До суспільного капіталу також відносяться державні, суспільні та комерційні інститути, які забезпечують посередницькі послуги трудовим мігрантам і полегшують їм процес інтеграції в країні призначення	К.А. Тахтарова

²⁴⁴ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²⁴⁵ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

Таблиця 1.7. Глобалізаційні теорії міжнародної міграції (узагальнено на основі праць Д.С. Массея²⁴⁶, К. Буднік²⁴⁷, І.В. Івахнюк²⁴⁸, М.В. Вербового²⁴⁹, К.А. Тахтарової²⁵⁰, Е.Д. Рубінської²⁵¹)

Назва теорії (автори)	Зміст підходу	Автори, які розглядають даний напрям досліджень проблем міграції
1	2	3
Теорія світових систем (І. Валлерстайн (Wallerstein I.), Е. Петрас (Petras E.), С. Сассен (Sassen S.))	Глобалізація стимулює міграційні потоки відповідно до нових потреб світового ринку праці. Разом з тим, теорія не передбачає формування суб'єктивних факторів міграції. Трудова міграція інтерпретується не лише як втеча від бідності (як правило, в добровільній міграції не беруть участь найбідніші верстви), а як стратегія розвитку (як приклад наводяться зворотні потоки грошових переказів, досвіду, ідей і людей (поворотна міграція))	Д.С. Массей, І.В. Івахнюк, М.В. Вербовий
Концепція залежного розвитку (А. Дж. Франк (Frank A. G.), П. Баран (P. Baran))	Міжнародна міграція є фактором закріплення відсталості та залежності економічно нерозвинених країн. Вона не є ресурсом економічного та соціального розвитку	І.В. Івахнюк

²⁴⁶ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

²⁴⁷ Budnik K.B. Temporary migration in theories of international mobility of labour // Available at SSRN 1904837. 2011. URL: http://pki.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/89_en.pdf

²⁴⁸ Івахнюк І.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

²⁴⁹ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²⁵⁰ Тахтарова К.А. Развитие трудовой миграции в системе международных трудовых коммуникаций: методологический аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8.

²⁵¹ Рубинская Э.Д. Историко-системный подход к анализу международной миграции рабочей силы в аспекте глобализации мировой экономики // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2013. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-sistemnyy-podhod-k-analizu-mezhdunarodnoy-migratsii-rabochey-sily-v-aspekte-globalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

Провження табл. 1.7

1	2	3
<p>Концепція мобільного переходу (В. Зелінський, Р. Скелдон (R. Skeldon), М. Окольські (Okolski M.), Г. Олсен (Olesen H.), Д. Найар (Nayyar D.), А. Соліmano (Solimano A.), Ф. Мартін (Martin F.), Дж. Тейлор (Taylor J.))</p>	<p>У міру модернізації суспільства не просто зростає загальна територіальна мобільність населення, але характер міграційних процесів змінюється в міру проходження фаз переходу. Наголошується на ролі глобалізації в видозмінах міжнародної міграції, її зв'язку з економічним зростанням, розвитком транспорту, формуванням нових каналів передачі інформації, збільшенням (або скороченням) економічних можливостей, зростанням добробуту населення як умовою формування міграційних намірів. Причинно-наслідковий зв'язок між демографічними змінами і змінами форм територіальної мобільності населення носить не прямий, а опосередкований характер (люди не мігрують тільки тому, що чисельність населення швидко зростає) (В. Зелінський). Існує взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку, політичною структурою і формами мобільності населення (виділено п'ять регіонів міграції) (Р. Скелдон)</p>	<p>І.В. Івахнюк</p>
<p>Теорія «тяжіння-відштовхування» (Е. Лі (Lee E. S.), Р. Скелдон (Skeldon R.), Х. Де Хаас (De Haas H.))</p>	<p>Людина приймає рішення про міграцію в залежності від: 1) чинників, які визначаються районом/країною вибуття; 2) факторів, що визначаються районом/країною призначення; 3) «проміжних обставин» (відстань, розвиток транспортної мережі, міграційна політика). Міграційні потоки між певними країнами відбуваються також внаслідок потоку інформації, який «повертається» з країн призначення і впливає на прийняття рішення про міграцію наступних мігрантів. В результаті цього інформаційного потоку на двох полюсах міграційного вектору структурується уявлення про фактори тяжіння та відштовхування, які визначають міграційне рішення. Теорія не пояснює диференціації впливу факторів на рішення про міграцію, оскільки не враховує неоднорідність і стратифікацію суспільства в країнах походження, тобто соціологічну складову, але передбачає багатфакторність механізму прийняття рішення про міграцію та можливості мігрувати в цілому</p>	<p>І.В. Івахнюк, М.В. Вербовий</p>
<p>Концепція «міжнародних міграційних систем» (А. Мабогунж, М. Крітц (Kritz M.), Х. Злотник (Zlotnik H.))</p>	<p>Міграційні потоки між країнами походження та окремими країнами призначення значно взаємопов'язані, а для розуміння динаміки міграційних процесів слід вивчати весь міграційний простір (міграційну систему)</p>	<p>К.А. Тахтарова, Е.Д. Рубінська</p>

Ваврищук Н.Г. доведено, що «некласична теорія міжнародної міграції робочої сили є найбільш придатною для емпіричного аналізу факторів міжнародної міграції робочої сили, оскільки моделі, побудовані на основі цієї теорії, дозволяють враховувати додаткові економічні та інституційні фактори міжнародної міграції робочої сили та оцінити їх кількісно, а також обґрунтовано, що найбільш гармонійним доповненням неокласичних теорій міжнародної міграції робочої сили є теорія міграційних мереж»²⁵². Погоджуючись з таким підходом автора, зауважимо, що використання елементів неокласичної теорії дозволить врахувати численні фактори інституційного середовища, яке вносить корективи у раціональну поведінку людини як економічного суб'єкта, формуючи певну модель його міграційної поведінки.

Будучи прихильниками теорії інституційного підходу до пояснення явища міжнародної міграції, дозволимо собі не погодитися з М.В. Вербовим у її інтерпретації²⁵³, який вказує, що вона «сприяє розумінню міграційної поведінки населення, яка формується за умов всебічної підтримки різноманітних урядових та неурядових організацій, юридичних фірм, соціальних служб, гуманітарних організацій, а також мафіозних структур»²⁵⁴. Це можна пояснити тим, що, по-перше, інституційне середовище (сукупність формальних та неформальних інститутів, зв'язки та закономірності і регламенти функціонування) забезпечує не тільки підтримку мігрантам та сприяння міграційним процесам, але й може чинити суттєвий опір цьому явищу через формальні (офіційні) та неформальні (переважно тіньові) важелі. По-друге, неформальні інститути, які часто відносяться до тіньового сектору економіки (наприклад, кримінальні структури, посередницькі фірми, що надають послуги вироблення фіктивних документів для виїзду за кордон), сприяють розвитку нелегальної міграції, роблячи її більш фінансово привабливою для мігрантів та використовуючи їх незахищеність у корисливих, зокрема злочинних цілях.

Базуючись на порівняльному аналізі підходів до вивчення міграції, здійсненому Н.П. Неклюдовою²⁵⁵, вважаємо за доцільне обрати системний підхід, оскільки, як показують результати бібліометричного аналізу, проблематика розвитку явищ міжнародної міграції виходить вже далеко за межі

---

²⁵² Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського СоюзуТекст : дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Ваврищук Наталія Георгіївна ; Національний ун-т "Кієво-Могилянська академія". К., 2007. 308 арк.

²⁵³ Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²⁵⁴ Там само. с. 4.

²⁵⁵ Неклюдова Н.П. Научно-методические подходы к исследованию международной миграции // Журнал экономической теории. 2010. №. 4. С. 195-198. с. 197.

економічної науки і міждисциплінарні та системні підходи нині сприятимуть більш повному досягненню завдання дослідження передумов та наслідків міжнародних міграційних процесів на основі системного врахування соціо-економіко-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних та еколого-природничих детермінантів міграцій (детальніше див. п. 1.3).

Подальшого розгляду вимагає сукупність принципів, яких слід дотримуватися в ході дослідження міжнародної міграції. Так, принципи, використовувані у наукових напрацюваннях з питань міжнародної міграції, були проаналізовані Г.Р. Зарембою²⁵⁶ (табл. 1.8).

Таблиця 1.8. *Принципи, використовувані у наукових напрацюваннях, присвячених тематиці зовнішньої трудової міграції українців (за Г.Р. Зарембою²⁵⁷)*

<i>Принцип</i>	<i>Виявлення</i>	<i>Принцип</i>	<i>Виявлення</i>
Принцип тривалості	Дихотомія «темпоральність-постійність»	Принцип мобільності	Фізична
	Темпоральність як самовизначення		Постматеріальна
Принцип просторовості	Географічний		Вертикальна
	Комунікаційний		Горизонтальна

В цілому погоджуючись з вказаним дослідником, вважаємо за доцільне уточнити їх склад та змістовне наповнення. Щодо принципу просторовості Г.Р. Заремба зазначає: «Сучасні теорії виходять за межі «контейнерного» (територіально поділеного) бачення міграційних процесів у межах країни походження та країни перебування»²⁵⁸. З одного боку, ми погоджуємося з тим, що сучасні концепції та теорії міжнародної міграції повинні виходити далеко за межі територіальних уявлень про міграційні рухи, базуючись на багатофакторних моделях їх пояснення та глобалізаційних світових процесах. З іншого боку, вважаємо, що інституціоналізація системи регулювання міграційних процесів у світі вимагає розгляду структури та механізмів інституційного середовища як такого з притаманними йому формальними та неформальними інститутами, при цьому специфіка функціонування таких інститутів буде залежати, в першу чергу, від політичного, нормативно-правового, ідеологічного (в т.ч. релігійного), економічного, культурного середовища конкретних країн (країни походження та країни призначення). Це пов'язано з тим, що при

²⁵⁶ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2014_62_7. с. 41-42.

²⁵⁷ Там само. с. 41-42

²⁵⁸ Там само. с. 40

поясненні більш інтенсивних міграційних переміщень між окремими парами країн не можна не враховувати особливості їх систем міграційного законодавства та положень міграційної політики.

Виходячи ж з визначення комунікаційної просторовості, Г.Р. Заремба наголошує на «постійності комунікацій, розвитку соціальних мереж та зв'язків мігрантів, подальших потенційних міграцій тощо»²⁵⁹. Однак, і в даному випадку важливими є існуючі осередки іммігрантів у конкретних країнах походження та країнах призначення, оскільки, відповідно до теорії соціальних мереж (Network Theory)^{260,261;262;263}, формування потенційних міграційних потоків базується на існуючому досвіді фактичних мігрантів у країні їх перебування та формує можливість подальшої соціальної інтеграції мігрантів.

Виходячи з викладеного вище, вважаємо за доцільне ввести у термінологічний апарат даного дослідження поняття «міграційна пара». Термін «*міграційна пара*» пропонуємо визначати як комбінацію країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично сформувався міграційний коридор зі специфічними кількісними та структурними параметрами, яка характеризується особливим інституційним, соціо-демографічним, фінансово-економічним, етнічно-культурним та іншим середовищем міграційних процесів. Зазначимо, що дві країни можуть утворювати дві міграційні пари, які характеризуватимуться різними міграційними потоками (за обсягами та структурою, інтенсивністю, циклічністю), різним інституційним середовищем (адже міграційна політика країни формується окремо з питань еміграції та імміграції, надання притулку тощо), різними соціально-демографічними передумовами та кон'юнктурою ринку праці. Використовуючи даний термін, міграційна пара країн може слугувати точкою позиціонування об'єкта дослідження при вивченні процесів міжнародної міграції в цілому та зовнішньої міграції в Україні зокрема, що буде використано в ході подальших теоретико-прикладних розробок в наступних розділах роботи.

---

²⁵⁹ Там само. с. 42.

²⁶⁰ Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование современ. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с. 41.

²⁶¹ Там само. с. 48.

²⁶² Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції // Демократичне врядування. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_9

²⁶³ Тахтарова К.А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 29. С. 37-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_29_8. с. 41.

В цьому ж контексті слід проаналізувати наступний принцип. Заремба Г.Р. пише: «Тривалість, за своєю суттю, – дихотомія «тимчасовості-постійності». Тобто тимчасовість – це означення тривалості»²⁶⁴. Однак, на нашу думку, авторська інтерпретація темпоральності є неоднозначною. Тому вважаємо, що принцип темпоральності в дослідженнях міжнародної міграції повинен враховуватися в контексті визначення параметрів міграційних коридорів та характеризувати їх за такими показниками: 1) тривалість (проміжок часу), протягом якого спостерігаються суттєві міграційні переміщення між країною походження та країною призначення (у міграційній парі); 2) стійкість міграційних потоків (тобто відносна стабільність переміщень в межах міграційної пари). Отже, тривалість характеризує проміжок часу, протягом якого існує міграційний коридор (від появи до зникнення міграційного руху у ньому), разом з тим, стійкість вказує на тенденції звуження чи розширення міграційного коридору між країнами міграційної пари з плином часу.

Ускладнення умов глобального економічного, соціального та політичного середовища вимагає коригування підходів до ідентифікації проблем, пов'язаних з сучасними міграційними процесами, та пошуку шляхів їх вирішення на основі застосування інституційного підходу, який вважаємо виправданим, виходячи з посилення впливу формальних та неформальних інститутів. В ході дослідження визначено проблеми та теоретико-прикладні напрями, які потребують більш детальної розробки на основі застосування системного підходу до розуміння явища міжнародної міграції в існуючому інституційному середовищі.

Враховуючи те, що явище міжнародної міграції розвивається не тільки з урахуванням формалізованих економічних показників (кон'юнктури ринку праці, рівня життя населення, макроекономічних індикаторів тощо), а й під значним впливом формальних та неформальних інститутів, абстрагуватися від врахування факторів формування міграційних потоків на всіх рівнях є неприпустимим. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне обрати теоретико-концептуальним базисом даного дослідження положення теорії суспільного капіталу, яка, виходячи з її змісту, становить синтез теорії міграційних мереж та інституційного підходу, а також базувати напрями подальшого наукового пошуку на розробленій Д. С. Массеєм (D. S. Massey) комплексній структурі, яка теоретизувала п'ять особливостей міжнародної міграції: «1) структурні сили у країнах походження (in sending nations), які обумовлюють схильність

---

²⁶⁴ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7. с. 41-42.

мобільного населення до міграції; 2) структурні сили в країнах призначення (receiving nations), які створюють постійний попит на робітників-мігрантів; 3) спонукання людей, які реагують на ці структурні сили, до переміщення через кордони; 4) соціальні структури та організації, які виникають в процесі глобалізації, щоб визначити потоки людей в часі та просторі; 5) політики, які провадять уряди у відповідь на вказані структурні сили, та механізм їх функціонування на практиці щодо формування чисельності та характеристик вхідних та вихідних мігрантів»²⁶⁵.

Підхід Д.С. Массея є обґрунтованим з точки зору комплексності поєднання ключових положень існуючих міграційних теорій, зокрема він враховує кон'юнктурні особливості розвитку країни походження та країни призначення з урахуванням теорії факторів «притягування-виштовхування», дію формальних (політики урядів) та неформальних інститутів (соціальні структури) як основних елементів інституційного середовища, а також розвиток явища міжнародної міграції на ментальному особистісному рівні (формування внутрішніх мотивів осіб, потенційно мобільних, які зважають на всі зовнішні фактори при ухваленні рішення про зовнішню міграцію). Дану інтерпретацію концептуального контексту пояснення явища міжнародної міграції вважаємо такою, що:

- відповідає складності міграційних процесів;
- передбачає багатofакторність середовища формування міграційної мотивації;
- враховує суб'єктивність формування індивідуальної міграційної мотивації на основі індивідуального набору детермінантів.

Частиною методології наукового дослідження та пояснення процесів міжнародної міграції є принципи, які повинні бути адаптовані до економічної сутності даного явища та враховувати сучасний характер, передумови та наслідки міграційних переміщень. Зокрема, принципи, використовувані у подібних наукових дослідженнях, були проаналізовані Г.Р. Зарембою²⁶⁶. Критична оцінка його трактування принципів наукових досліджень з проблем міжнародної міграції показала деяку неоднозначність та нечіткість авторського підходу, в результаті чого в межах даного дослідження конкретизовано зміст та варіації прояву принципів у формуванні параметрів міжнародної міграції (табл. 1.9).

²⁶⁵ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

²⁶⁶ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2014_62_7. с. 41-42

Окреслення даних принципів дозволило удосконалити та розвинути елементи методологічного базису дослідження міжнародної міграції як явища міжнародної економіки, зокрема уточнити предметну площину даного дослідження в частині дії формальних та неформальних інститутів середовища формування міграційних мотивів (на мікрорівні) та міграційної політики (на макрорівні та глобальному рівні).

Крім того, в ході дослідження визначено доцільність перегляду змістовного наповнення використовуваних щодо проблем міжнародної міграції термінів та понять з урахуванням положень інституційного підходу.

Таблиця 1.9. Принципи дослідження міжнародної міграції та їх зв'язок з елементами його методології

Принцип	Варіації прояву принципу у формуванні параметрів міграції*	Реалізація принципу при формуванні елементів методології дослідження*
1	2	3
Принцип темпоральності**	1) тривалість (проміжок часу), протягом якого спостерігаються суттєві міграційні переміщення між країною походження та країною призначення (у міграційній парі); 2) стійкість міграційних потоків (тобто відносна стабільність переміщень в межах міграційної пари)	Дуалістичний характер прояву даного принципу дозволяє ідентифікувати часові межі дослідження міграційних потоків (наприклад, хвили міграції), здійснювати їх прогнозування, а стійкість міграційного потоку обумовлює формування стійких комунікаційних зв'язків всередині та за межами міграційних мереж у міграційних парах через створення сталих міграційних осередків (див. принцип комунікації)
Принцип просторовості**	1) просторове взаємне розміщення країн міграційної пари 2) просторове розміщення країн міграційної пари відносно інших країн та регіонів світу, включаючи приналежність до інтеграційних угруповань	Просторове розміщення країн міграційної пари та їх приналежність до конкретних регіонів світу визначає не тільки параметри відстані досліджуваних міграційних потоків, але й дозволяє окреслити особливості інституційного середовища формування міграційних мотивів у мігрантів, створюваного діями та зв'язками формальних та неформальних інститутів як у самих країнах, так і у регіональних інтеграційних угрупованнях, до яких вони входять
Принцип комунікації*	1) наявність сталих комунікативних зв'язків, сформованих в межах міграційних мереж та з потенційними мігрантами 2) наявність активних чи пасивних комунікацій з формальними та неформальними інститутами середовища формування міграційних потоків	Даний принцип реалізується при визначенні предметної площини дослідження, яка пов'язана з обраним теоретичним базисом (використанням теорії суспільного капіталу) та полягає у вивченні активних та пасивних комунікаційних зв'язків особи з формальними та неформальними інститутами, які беруть участь у формуванні міграційних мотивів та створюють інституційне середовище формування міграційної політики

Продовження табл. 1.9.

1	2	3
Принцип мобільності**	1) формування фактичного міграційного потоку, що полягає у фізичному переміщенні осіб 2) формування міграційного мотиву, що визначає потенційні міграційні потоки	Принцип мобільності покладається в основу формування фактографічної бази дослідження міграційних процесів в Україні та світі та обумовлює його методичний інструментарій. Зокрема, специфіка фактичних даних про динаміку та структуру міграційних потоків, параметри міграцій спричиняє потребу використання аналітичного інструментарію дослідження, статистичного аналізу, методів моделювання; дані ж про формування міграційних мотивів, будучи абсолютно суб'єктивними на рівні індивідуальної мотивації, для їх узагальнення та агрегування вимагають використання критеріальної оцінки інтенсивності дії детермінантів міграційних мотивів

Джерело:

* Власна розробка автора

** Назви принципів використані за Г.Р. Зарембою²⁶⁷

Зокрема, дослідження підходу до трактування основних термінів, що входять по понятійно-категорійного апарату досліджень міграції, дозволило встановити, що активно використовується поняття «міграційний коридор». Зокрема, на думку А.В. Козакової «об'єктом дослідження, повинен виступати так званий «міграційний коридор» як демографічний феномен, а предметною областю – його динаміка і ризики, що виникають внаслідок прогресії»²⁶⁸. В інтерпретації міграційного коридору дослідниця притримується думки І.С. Шегаєва та А.Г. Полозова, які розуміють під міграційним коридором «територіальну область, проміжок, що знаходиться між державними кордонами і слугує буферною зоною для перетину державних кордонів»²⁶⁹.

Кислицина О.В. пропонує «використовувати дефініції «міграційний потік» (спрямоване переміщення певної кількості мігрантів, віднесене до певного періоду часу); «міграційна асиметрія» (невідповідність і непропорційність розподілу міграційних потоків між країнами або регіонами світу, що виявляється у глобальному вимірі); «міграційна мережа» (сукупність контактів і взаємодій мігрантів, яка забезпечує передачу

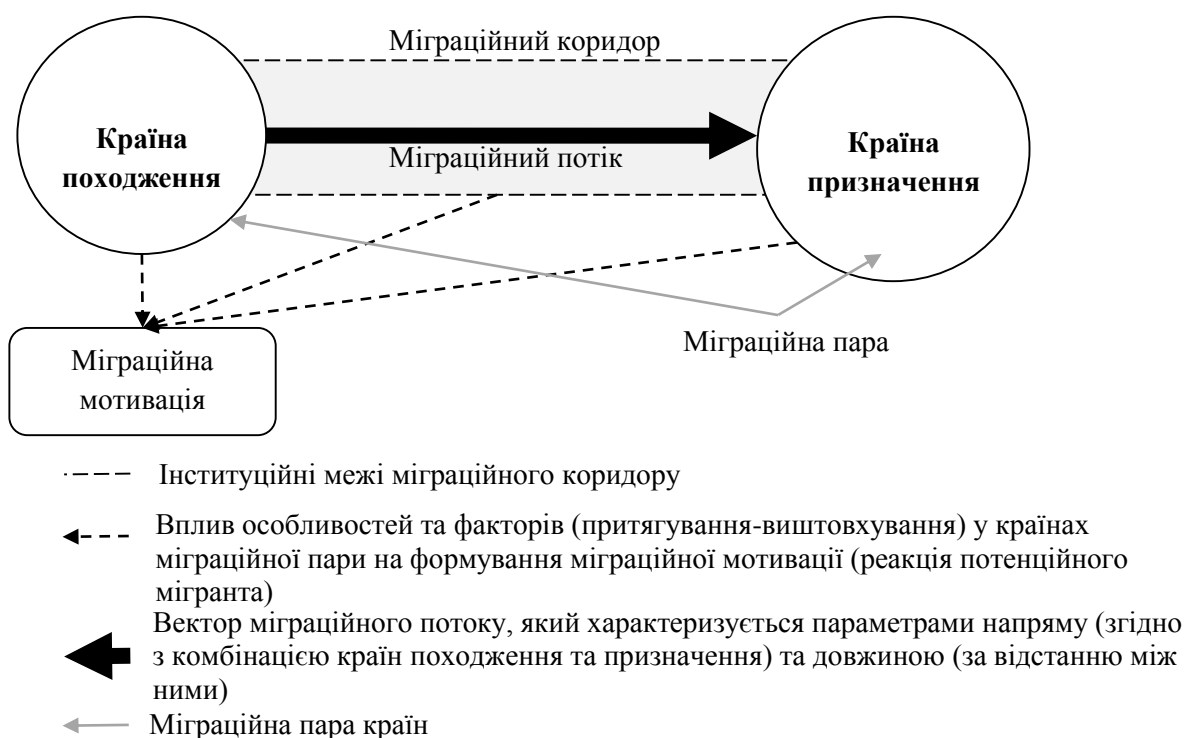
²⁶⁷ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapftp_2014_62_7. с. 41-42.

²⁶⁸ Казакова А.В. Миграционный коридор: понятие, тенденции, риски // Молодой ученый. 2015. №20. С. 403-405. URL: <https://moluch.ru/archive/100/pdf/181/>

²⁶⁹ Там само.

необхідної їм інформації між країнами імміграції та еміграції, а також сприяє організації міграційних процесів)²⁷⁰. На нашу думку, слід схвально оцінити формалізацію понять «міграційна мережа» та «міграційна асиметрія», які уточнюють об'єкт і предмет міграційних досліджень.

Однак, для формування термінологічного апарату даного дослідження нами конкретизовано існуючі поняття «міграційний потік» та «міграційний коридор» та запропоновано нові поняття «міграційна пара» та «міграційна мотивація». Візуалізацію співвідношення даних понять приведено на рис. 1.13.

Рис. 1.13. Співвідношення уточнених та запропонованих понять до складу понятійно-категорійного апарату дослідження проблем міжнародної міграції

Джерело: власна розробка автора

До рис. 1.13 слід дати окремі пояснення щодо співвідношення використовуваних понять. Так, на противагу до існуючих підходів щодо розуміння поєднання країни походження і країни призначення, яке, як правило, називають міграційним коридором, вважаємо за доцільне використовувати поняття «міграційна пара». Ми визначаємо її як комбінацію

²⁷⁰ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично сформувався міграційний коридор зі специфічними кількісними та структурними параметрами, яка характеризується особливим інституційним, соціо-демографічним, фінансово-економічним, етнічно-культурним та іншим середовищем міграційних процесів.

У свою чергу, виходячи з виправданості застосування інституційного підходу, визначаємо міграційний коридор як інституційне середовище регулювання (забезпечення, координації та контролю) міграційних потоків, яке включає інфраструктуру уповноважених інституцій та організацій, систему законодавчих вимог, міжнародні угоди та відрізняється специфічними кількісними та структурними параметрами потенційних міграційних потоків.

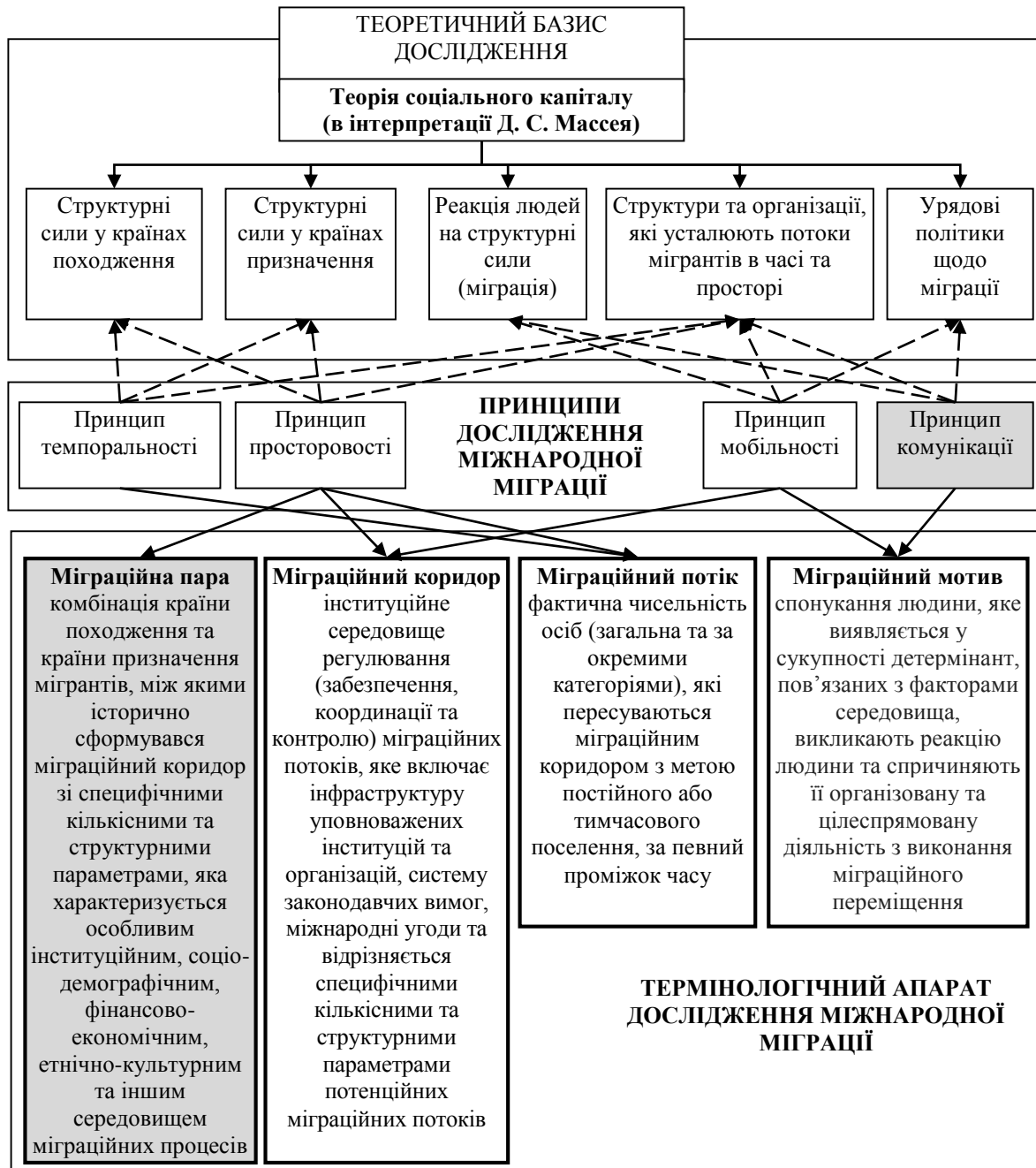
Це означає, що місткість та стійкість міграційного коридору визначається системою інституційних норм та вимог, а звуження чи розширення міграційного коридору означає, відповідно, ужорсточення чи лібералізацію міграційного режиму, встановленого між країнами, що впливає, у свою чергу, на реальну величину та динаміку міграційних потоків, які, за нашим визначенням, є фактичною чисельністю осіб (загальною та за окремими категоріями), які пересуваються міграційним коридором з метою постійного або тимчасового поселення, за певний проміжок часу.

Останнім важливим поняттям у цій термінологічній системі є поняття «міграційний мотив». Ми визначаємо його як спонукання людини, яке виявляється у сукупності детермінантів, пов'язаних з факторами середовища, що викликають реакцію людини та спричиняють її організовану та цілеспрямовану діяльність з виконання міграційного переміщення. Зауважимо, що дане середовище викликане детермінантами, які діють у країнах міграційної пари, а також у сформованих між країнами міграційних коридорах.

Використання даної термінології дозволяє упорядкувати підходи до дослідження детермінантів формування міграційної мотивації, удосконалити розуміння фактичних та потенційних міграційних потоків як об'єкта управління міграційними процесами та уточнити положення діючої міграційної політики.

Узагальнюючи викладене вище, розроблено модель теоретико-методологічного базису дослідження проблем міжнародної міграції з використанням положень вказаної вище теорії, представлена на рис. 1.14.

Таким чином, проведене дослідження теоретико-методологічних засад дослідження міжнародної міграції як явища міжнародної економіки дає підстави сформулювати наступні висновки.

- ← — Удосконалення принципу засноване на виділеній в теоретичному базисі особливості
- ← Дотримання принципу дослідження вимагає застосування запропонованих термінів у відповідному визначенні
- Авторські визначення термінів, сформовані на основі власних досліджень з урахуванням положень теоретичного базису та існуючої термінології
- Авторські визначення терміну, вперше запропонованого на основі власних досліджень з урахуванням положень теоретичного базису

Рис. 1.14. Теоретико-методологічний базис вивчення проблем міжнародної міграції в частині удосконалених принципів дослідження міжнародної міграції та сформованого термінологічного апарату
Джерело: Власна розробка автора

Виявлені фінансово-фіскальні аспекти міжнародної міграції, виявляються у проблемах тінізації доходів трудових мігрантів та важливості відповідних фіскальних надходжень для економіки країни. Разом з тим, вказані аспекти прямо пов'язані з формуванням міграційних мотивів людей, будучи їх проекцією (зокрема, саме міграційні мотиви визначають бажаний формат перебування мігранта та його працевлаштування у країні призначення, а, відповідно, і параметри формування особистих доходів і їх використання).

Вважаємо, що при формуванні положень національної міграційної політики слід враховувати правила та закономірності функціонування формальних та неформальних інститутів, які створюють середовище формування міграційних потоків, певним чином спрямовують їх або стримують, зокрема в конкретних міграційних парах. Крім того, такий підхід є виправданим з урахуванням того, що при прийнятті рішення про можливість міграції та її потенційний вектор, мігрант враховує численні фактори інституційного характеру: систему трудового законодавства країни призначення, існуючий візовий режим, функціонування посередників на ринку послуг працевлаштування за кордоном, діяльність засобів масової інформації (в частині поширення достовірної інформації про проблеми та перспективи міграції).

Складність та багатофакторність міграційних процесів, виявлена в ході дослідження численних статистичних матеріалів, фахових наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, а також аналітичних оглядів уповноважених органів з питань міграції, потребує на рівні методології досліджень проблем міжнародної міграції (особливо в умовах посилення її міждисциплінарної проблематики) вироблення науково обґрунтованої класифікації.

На практиці відсутність виробленої класифікації та узгодженого між країнами (та у системах національного законодавства) понятійно-категоріального апарату її видів, ускладнює фіксацію та статистичну обробку інформації про величину та інтенсивність міграційних потоків між країнами, величину міграційних осередків, а також величину окремих категорій мігрантів за їх правовим статусом тощо. В цілому це спричиняє неможливість адекватної оцінки обсягів міжнародної міграції, неможливість здійснення контролю повноти фіскальних надходжень, пов'язаних з трудовою міграцією, а також обсягів бюджетних трансфертів на підтримку вразливих категорій мігрантів та забезпечення дотримання їх прав.

Виходячи з позиції обраного для дослідження інституційного підходу, вважаємо, що така класифікація повинна бути виражена з точки

зору її відповідності існуючим інституційним умовам розвитку міграційних процесів (системам міжнародного та національного законодавства, прийнятим концептуальним засадам та методикам статистичних досліджень процесів міграції).

На основі проведеного бібліометричного аналізу наукових публікацій з проблем міжнародної міграції, було виявлено, що пошук відповідей на соціальні, економічні та політичні питання і виклики міжнародних міграційних процесів слід базувати на міждисциплінарних підходах до вивчення міжнародної міграції як явища глобалізованого світу.

Мазурком П.П. та Б.М. Одягайлом поділено міграцію за просторовими параметрами на зовнішню, внутрішньоконтинентальну та міжконтинентальну міграцію²⁷¹. Разом з тим, виходячи зі сформульованих їх характеристик, вважаємо, що в даному разі порушено правила класифікаційного поділу, зокрема зовнішня міграція як переміщення населення за межі своєї країни включає два інші види.

Слід піддати критиці і інтерпретацію вказаними авторами видів міграції і за другою ознакою класифікації – за часовими параметрами. Зауважимо, що тимчасова (поворотна) міграція буде включати і сезонну, і маятникову.

Класифікація, сформована Г.Р. Зарембою²⁷², на нашу думку, є безсистемною, оскільки передбачає поєднання різних ознак класифікації. Наприклад, трудова міграція може передбачати і міграцію науковців, і професіоналів, адже існують програми науково-педагогічної мобільності, за якої викладачі можуть здійснювати викладацьку діяльність, яка для них може вважатися трудовою. Крім того, професіонали можуть мігрувати в межах діяльності транснаціональних корпорацій та спільної підприємницької діяльності, що для них також є трудовою. В цьому питанні більш системною вважаємо класифікацію, запропоновану О. Ровенчак²⁷³.

Не зупиняючись на змістовному наповненні відповідних видів міграції, додаткові ознаки класифікації виділяють у своєму дослідженні К.Р. Кайтмазова²⁷⁴ та А.Н. Каберті²⁷⁵. До таких ознак вони відносять стать: вік, етнічна приналежність, сімейний стан, походження, рівень освіти, кваліфікація.

---

²⁷¹ Мазурок П.П., Одягайло Б.М., Кулішов О.М. Глобальна економіка // Львів. «Магнолія 2006». 2009. 208 с. с. 110.

²⁷² Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7. с. 43.

²⁷³ Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139. с. 136.

²⁷⁴ Kaitmazova K.R., Saberti A.N. Types of modern migration // Научный альманах стран

Пухова М.М., І.П. Дорошина та І.Г. Ходжаєва²⁷⁶ дають в своєму дослідженні достатньо детальну характеристику видів міграції за її основними ознаками, сформульованими на базі узагальнення підходів М.Л. Тюркіна, Л.Л. Рибаківського, О.О. Назарової, В.О. Волоха. Зокрема, даний підхід вважаємо обґрунтованим з точки зору логічності побудови класифікації та всебічного врахування ґрунтовних соціологічного, демографічного та політичного підходів, описаних у досліджених ними працях вказаних вчених.

Лапшина І.А. вводить до наукового обігу з проблем міграції окрему категорію мігрантів-«фронтальєрів», під якими вона розуміє «прикордонних мігрантів у сфері торговельно-посередницької діяльності», пояснюючи це зокрема неповнотою загальноприйнятої класифікації мігрантів з точки зору можливості її застосування у країнах з перехідною економікою²⁷⁷.

У своєму дослідженні М.О. Стасюк виділяє «стаціонарну форму міграції (пов'язана зі зміною місця проживання) та трудову (має зворотний характер)»²⁷⁸.

Міжнародна організація з міграції дає визначення окремих видів міграції, виділяючи зокрема:

- впорядковану міграцію (orderly migration) (законну міграцію (regular migration)) – «рух особи з її звичайного місця проживання на нове місце проживання з дотриманням законів та правил щодо виїзду з країни походження та транзиту через або в'їзд на територію країни призначення або приймаючої країни»²⁷⁹;

- нерегульовану міграцію (irregular migration) (нелегальну міграцію (illegal migration)) – «пересування людей, що відбувається поза регулюючими нормами країни відправлення, транзитної та (або) приймаючої країни»²⁸⁰.

В цілому використання такої класифікації відповідає інституційному підходу в частині позиціонування вимог чинного законодавства (елементу інституту права) як вихідного параметру порівняння видів міграції.

Причорномор'я, 2016. №1 (5). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/types-of-modern-migration>

²⁷⁵ Там само.

²⁷⁶ Пухова М.М., Дорошина І.П., Ходжаєва І.Г. Теоретические основы миграции // ТДР. 2013. №6-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>

²⁷⁷ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

²⁷⁸ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк ; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К., 2004. 23 с. укр.

²⁷⁹ Українсько-англійський тлумачний словник «Міжнародна термінологія у сфері міграції» // Міжнародна організація з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf. с. 8.

²⁸⁰ Там само. с. 16-17.

Крім того, у Довіднику МОМ виділено також незаконний ввіз мігрантів (smuggling of migrants), який визначений як «забезпечення з метою одержання, прямо або посередньо, будь-якої фінансової або іншої матеріальної вигоди, незаконного в'їзду до будь-якої Держави-учасниці будь-якої особи, яка не є її громадянином або не проживає постійно на її території»²⁸¹. Дане визначення представлено у ст. 3 (а) Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятого резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р.²⁸². Також у вказаному Довіднику дано визначення підтриманої міграції (assisted migration) як «переміщення мігрантів, що відбувається за підтримки держави, кількох держав або міжнародної організації, як протипага спонтанній, самостійній міграції»²⁸³.

Визначення такої ознаки класифікації міжнародної міграції відповідає інституційному підходу в частині позиціонування статусу суб'єкта організації міграційного руху (формальні та неформальні (нелегальні) інститути) як вихідного параметру порівняння видів міграції.

Виходячи з цього, для цілей побудови системи управління міжнародними міграційними процесами, їх аналізу та контролю запропоновано доповнення існуючих класифікацій міжнародних міграцій додатковими ознаками, відповідно до потреби формування та аналізу даних в практиці управління міграційними процесами (табл. 1.10).

Розглянемо детальніше запропоновані нами доповнення до існуючих класифікацій з метою доведення доцільності їх використання у сучасних умовах управління міграційними процесами.

За наявністю міграційних потоків між країнами міграційної пари слід виділити існуючу міграцію (тобто міграцію, за якої між країнами міграційної пари існують фактичні міграційні потоки, які склалися історично) або потенційну (міграцію, за якої між країнами міграційної пари не існують фактичні міграційні потоки, проте у зв'язку з наявністю інституційних передумов міграційних потоків (інтеграційних угод, двосторонніх договорів, безвізового режиму) вона є можливою та ймовірною).

---

²⁸¹ Там само. с. 17.

²⁸² Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р., ратифікований Законом України N 1433-IV від 04.02.2004 р. // Верховна Рада України URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_790

²⁸³ Українсько-англійський тлумачний словник «Міжнародна термінологія у сфері міграції» // Міжнародна організація з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf. с. 19

Таблиця 1.10. *Пропозиції щодо удосконалення класифікації міграції та характеристики відповідних видів*

<i>Ознака</i>	<i>Види міграції за ознакою</i>
За наявністю міграційних потоків ²⁸⁴ між країнами міграційної пари	Існуюча
	Потенційна
За взаємним просторовим розміщенням країн міграційної пари (з використанням загальноприйнятого географічного поділу країн ООН ²⁸⁵)	Континентальна
	Міжконтинентальна
За напрямом міграційних потоків в межах міграційної пари	Одностороння
	Двостороння
За ступенем інтеграції країн міграційної пари	Внутрішньорегіональна
	Зовнішньорегіональна

Джерело: власна розробка автора

Виділення такого підходу до класифікації міграції дозволяє визначити напрями державного міграційного контролю, які будуть базуватися на врахуванні ризиків, різних за характером. Так, наприклад, існуюча міграція та досвід контролю відповідних міграційних переміщень в конкретних міграційних парах дозволяє враховувати попередній досвід міграційного контролю (використовувані певний час в практиці дозвільні документи двох країн, особливості візового режиму), а також типологію переважаючих за окремими міграційними напрямом порушень міграційного законодавства. Разом з тим, потенційна міграція означає, що фактичний досвід її урегулювання та контролю наразі відсутній і є лише вимоги міграційного законодавства, процедури міграційного контролю за дотриманням якого на практиці не відпрацьовані.

За взаємним просторовим розміщенням країн міграційної пари можна виділити континентальну міграцію (міграцію населення між країнами міграційної пари, які знаходяться на одному континенті) та міжконтинентальну (міграцію населення між країнами міграційної пари, які знаходяться на різних континентах). Взаємне розміщення країн обумовлює інфраструктурні особливості переміщення мігрантів (зокрема, види наземного (автотранспортного чи залізничного), повітряного чи водного транспорту, який використовується для переїзду в іншу країну). У зв'язку з цим за кожним видом транспорту формується пасажиропотік мігрантів, а це означає і відповідний рівень навантаження на

²⁸⁴ Українсько-англійський тлумачний словник «Міжнародна термінологія у сфері міграції» // Міжнародна організація з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf.

²⁸⁵ Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings // UN, URL: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>.

митні органи. Так, окреслення характеру транспортних переміщень в межах кожної міграційної пари, відповідно до просторового розташування країн, які до неї входять, дозволяє на практиці визначати необхідність кадрового, матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення роботи митних органів для контролю окремих пасажиропотоків за кожною міграційною парою.

За напрямками міграційних потоків в межах міграційної пари слід виділити односторонню та двосторонню міграцію. Зокрема, якщо дві країни утворюють лише одну міграційну пару, відіграючи закріплені ролі країни походження та країни призначення, то при укладанні двосторонніх угод про регулювання міграційного руху, буде спостерігатися асиметрія положень взаємних міграційних політик.

Це пояснюється тим, що, як правило, одна країна завжди буде донором людських ресурсів (з відповідними інтересами щодо зниження втрат від міграції її населення, делегуванням обов'язків соціального забезпечення мігрантів на країну призначення тощо), а інша країна – буде їх реципієнтом (в цьому випадку, скоріше за все буде спостерігатися протекціоністський та стримувальний формат міграційної політики, що пов'язано з ймовірним притоком нелегальних або ризикових категорій мігрантів, які можуть викликати конфлікти у суспільстві тощо). Прикладом такої ситуації є США та Мексика.

Якщо ж країни міграційної пари можуть утворювати і зворотну міграційну пару (наприклад, Україна та Російська Федерація), то міграційна політика буде будуватися за збалансованою моделлю, охоплюючи взаємні права та обов'язки сторін (країн) щодо контролю мігрантів, соціальних гарантій для них, можливість спрощення режимів оподаткування трудових доходів.

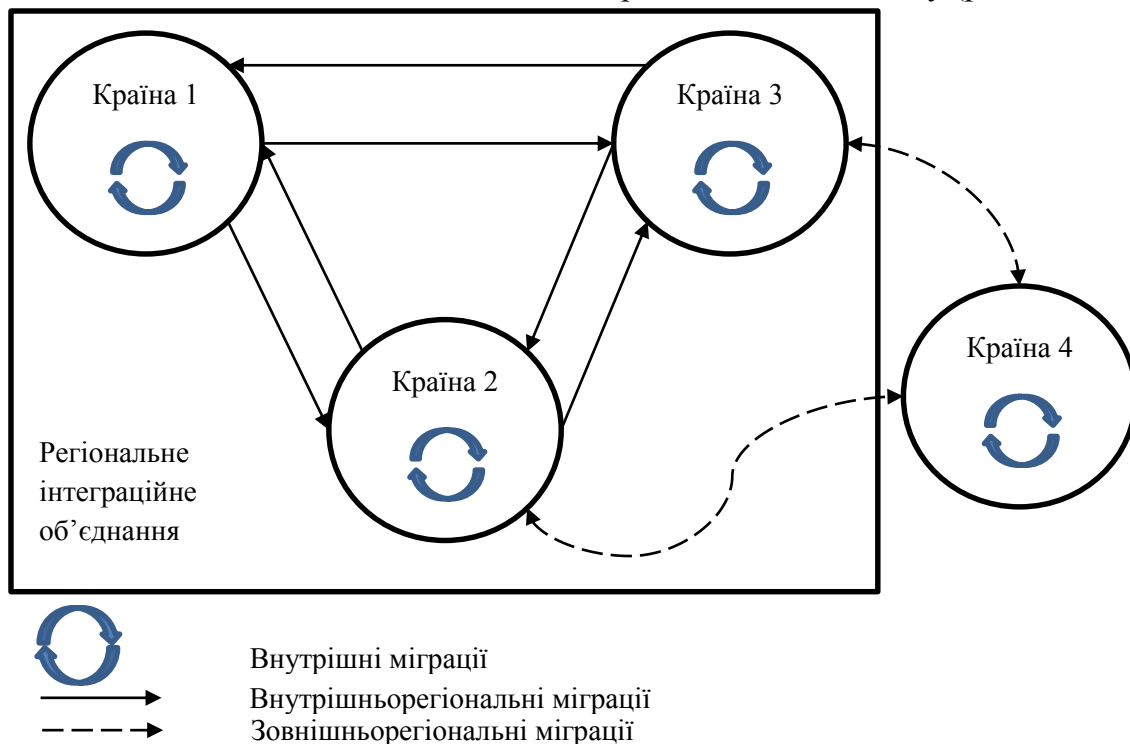
В цілому такий підхід слід використовувати для визначення моделей побудови окремих положень міграційної політики, орієнтованих на найбільш значимі міграційні потоки, встановлення формату умов двосторонніх домовленостей з питань уникнення подвійного оподаткування, соціального забезпечення мігрантів, захисту їх прав.

За ступенем інтеграції країн міграційної пари можемо виділити два види міграції:

1) внутрішньорегіональна – міграція в межах інтеграційних об'єднань, які передбачають вільне переміщення осіб (міграція в межах міграційної пари, між країнами якої відбувається вільне переміщення осіб, відповідно до умов договорів про інтеграційні угруповання – наприклад, спільного ринку або економічного, політичного союзу);

2) зовнішньорегіональна – міграція за межами інтеграційних об'єднань або в межах тих, що не передбачають вільне переміщення осіб (міграція в

межах міграційної пари, між країнами якої не передбачено вільного переміщення осіб, відповідно до умов договорів про інтеграційні угруповання). Наприклад, між країнами, які не входять в одне інтеграційне об'єднання або входять до зони вільної торгівлі, митного союзу (рис. 1.15).

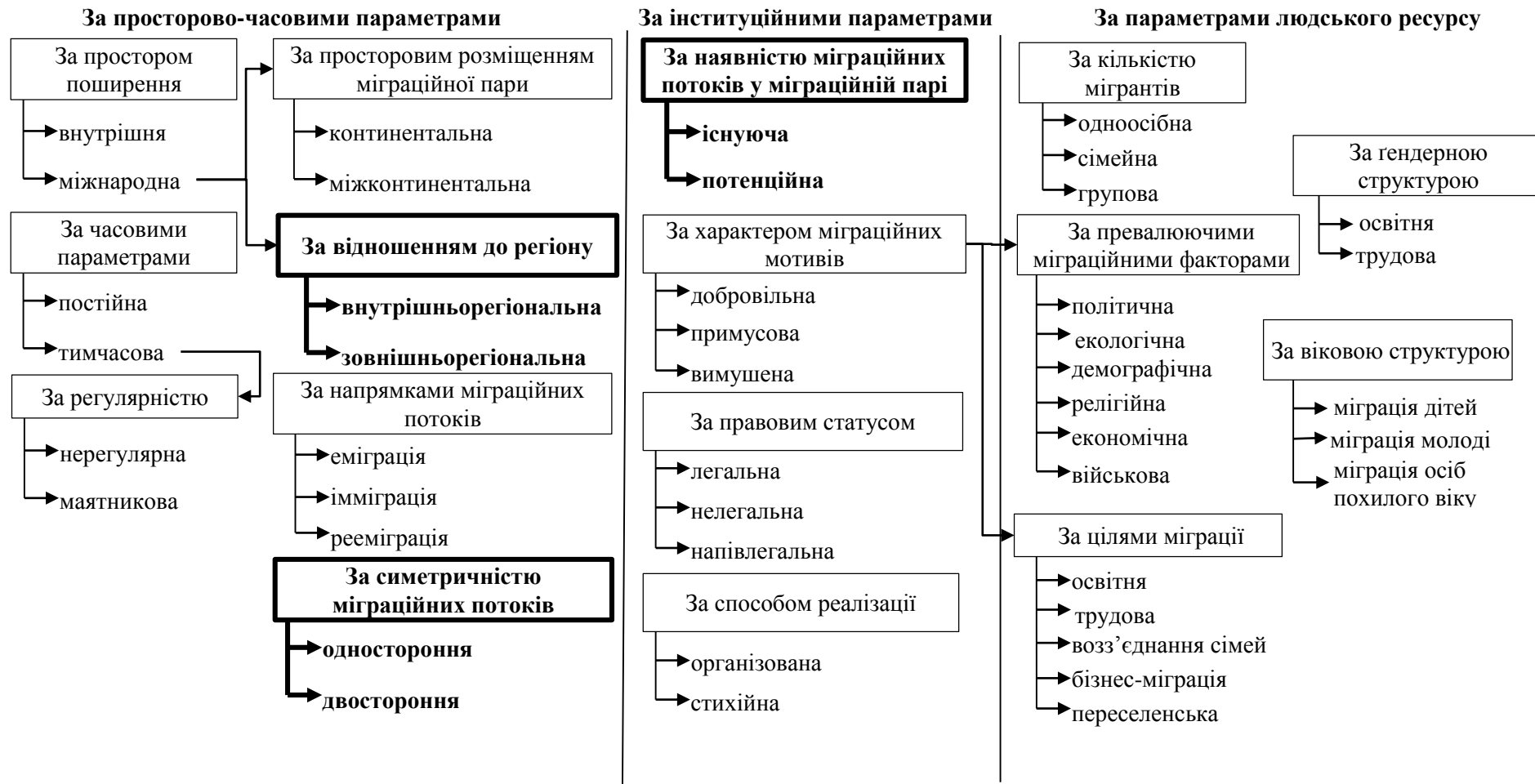

Рис. 1.15. Візуалізація видів міжнародної міграції за ступенем інтеграції країн міграційної пари

Джерело: власна розробка автора

Крім того, в ході дослідження виявлено численні неузгодженості класифікацій, запропонованих даними авторами, та визначеними у Міжнародній термінології у сфері міграції²⁸⁶. Так, з урахуванням змісту обраного інституційного підходу вважаємо за доцільне додати до класифікації міграції ще дві ознаки, виділення яких є закономірним, виходячи з наявності даного поняття у офіційній термінології, використовуваній Міжнародною організацією міграції. За результатами дослідження існуючих класифікацій міжнародної міграції, які систематизовано в Додатки В та Д, сформовано узагальнену класифікацію міжнародної міграції (рис. 1.16).

²⁸⁶ Українсько-англійський тлумачний словник «Міжнародна термінологія у сфері міграції» // Міжнародна організація з міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf.

Рис. 1.16. Узагальнена класифікація міжнародної міграції

Джерело: систематизовано та побудовано на основі опрацювання джерел, представлених в Додатках В та Д

Примітка: темним кольором виділено ознаки та види, запропоновані в межах даного дослідження

Застосування описаного підходу до класифікації міграції, який полягає у систематизації ознак класифікації за трьома групами дозволяє визначити базис комплексного розгляду міграції людських ресурсів з точки зору:

1) просторових та часових параметрів міграційних переміщень (група ознак за просторово-часовими параметрами), що визначає особливості використання існуючих транспортних коридорів, навантаження на окремі країни та території, частоту руху та ймовірність його циклічного повторення, а також впливає на величину витрат, пов'язаних з міграціями;

2) сформованого інституційного середовища та характеру впливу суб'єктів формального та неформального інституційного середовища на формування міграційних мотивів та параметрів міграційних переміщень (за інституційними параметрами);

3) стратифікаційних груп людських ресурсів та характеру їх мотивації до здійснення міграції (група ознак за параметрами людського ресурсу), що визначає доцільний механізм використання людського потенціалу в економіці країн міграційної пари.

Доповнення існуючих класифікацій шляхом введення нових ознак та видів міграції дозволяє забезпечити побудову комплексної науково обґрунтованої класифікації міжнародної міграції для формування належного інституційного середовища формування міграційної політики та управління міграційними потоками.

1.3. Генезис міжнародної міграції людських ресурсів в контексті глобальних геоекономічних трансформацій

Посилення інтеграційних процесів обумовило інтенсифікацію міграційних процесів, які на сьогодні в умовах ускладнення соціально-економічних умов життя населення, постконфліктного стану окремих країн та регіонів, численних гуманітарних проблем є одним з шляхів фізичного порятунку людей, забезпечення підвищення рівня життя населення та отримання домогосподарствами доходів в умовах фінансових проблем у країні походження. Так, відповідно до даних Звіту ООН «Міжнародна міграція у 2015 р.: основні показники» (International Migration Report 2015: Highlights), кількість міжнародних мігрантів у всьому світі продовжує зростати швидкими темпами та протягом останніх п'ятнадцяти років досягає 244 млн. осіб в 2015 р., в порівнянні з 222 млн. осіб в 2010 р. і 173 млн. осіб в 2000 році²⁸⁷.

Як вказано у Звіті ООН «Перспективи глобального розвитку 2017 р.: Міжнародна міграція в світі, що змінюється» (Perspectives on Global Development 2017: International Migration In A Shifting World) «частка людей, які живуть за межами своїх країн народження збільшилася в останні 20 років – з 2,7% світового населення в 1995 р. до 3,3% в 2015 р. <...>. У той час як загальний відсоток мігрантів з країн, що розвиваються, в світі зріс лише з 79% до 80% протягом останніх двох десятиліть, частка мігрантів до країн з високим рівнем доходів збільшилася з 36% до 51%»²⁸⁸.

«В умовах глобалізації світової економіки міжнародні міграції досягли безпрецедентних масштабів, – відзначає О.А. Малиновська. – Вони належать до найбільш вагомих факторів розвитку людства, спричиняючи кардинальні економічні, політичні й соціальні зміни»²⁸⁹. На думку І.В. Івахнюк, «Міграція об'єктивно перетворилася в структурний елемент глобальної економіки, доповнивши притаманну глобалізації

---

²⁸⁷ International Migration Report 2015: Highlights (ST/ESA/SER.A/375) / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2016), URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf

²⁸⁸ Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World. OECD Publishing, Paris. URL: http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2017-en

²⁸⁹ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19. с. 5.

взаємозалежність держав новою формою взаємозалежності – міграційною»²⁹⁰.

Ольшевська І.П. зазначає, що «в умовах становлення інформаційного суспільства та загострення міжнародної конкуренції особливого значення набуває людський капітал, відтік якого з країни означає значні матеріальні збитки для її національної економіки та втрату професійної й наукової еліти, а в кінцевому рахунку – втрату конкурентних переваг для країн еміграції»²⁹¹.

Пелех О.Б. у своєму дослідженні запропонувала триетапну методику вивчення міжнародної міграції: «1) вивчення демографічної ситуації, ситуації на ринку праці, загальної міграційної ситуації та міжнародної трудової міграції <...>; 2) аналіз чинників, які впливають на міграційну ситуацію та її наслідки для країни <...>; 3) аналіз особливостей регулювання міжнародної трудової міграції в країні <...>»²⁹². Зокрема, на першому етапі передбачається аналіз динаміки розвитку міжнародної міграції за статеві-віковими, професійно-освітніми, національно-етнічними критеріями, а також в контексті легальності статусу розміщення мігрантів на території країни призначення.

Крім того, таким глобалізаційним процесам притаманна трансформація інституційного середовища, яка полягає у зниженні значення органів державної влади, формуванні наднаціональних органів управління в межах інтеграційних угруповань, а також посиленні ролі міжнародних організацій у регулюванні процесів міжнародних економічних відносин. Зокрема, М.М. Дудін (М.Н. Дудин) вказує: «Практично всі держави в тій чи іншій мірі схильні до процесу переходу частини функцій на більш високий ієрархічний рівень до міжнародно-регіональних або світових організацій і транснаціональних корпорацій, що значно змінює функції держав і регіональних громад, <...> в міжнародних відносинах в якості самостійних суб'єктів поряд з окремими державами

---

²⁹⁰ Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с. 39.

²⁹¹ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

²⁹² Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 225 с.

почали виступати поодинокі регіональні об'єднання і регіональні громади окремих держав²⁹³.

Тальяпетра С. вказує: «Світ буде проходити через період глибоких змін протягом наступного десятиліття, зокрема конвергенцію геоекономічного, геополітичного та енергетичного тиску для зміни міжнародного порядку. Ця хвиля змін буде особливо впливати на укрупнений Середземноморський регіон, тоді як його північна частина стикається з безпрецедентною кризою державного боргу, а його південна частина переживає політичний перехід, який змінює геополітичну рівновагу в регіоні, але чиї довгострокові перспективи в значній мірі невизначені»²⁹⁴. В цьому контексті слід вказати на процеси конвергенції регіональних політик ЄС з політиками країн Північної Африки, зокрема в частині укладання дво- та багатосторонніх угод щодо попередження нелегальної міграції в регіоні. Це можна розцінити як міжрегіональну взаємодію з метою управління міграціями людських ресурсів з точки зору забезпечення оптимальності їх переміщення, а також зниження геоекономічних, геополітичних та інших ризиків, до яких можна віднести і загрозу терористичних актів та міжетнічні конфлікти.

Таким чином, бурхливі глобалізаційні перетворення та регіональна економічна інтеграція, які відбуваються у світі протягом останнього століття, чинять визначальний вплив і на розвиток міжнародних економічних відносин, зокрема, посилюючи значення міжнародних міграцій людських ресурсів як інструменту їх перерозподілу у світовому господарстві.

Формування сучасної карти міграційних переміщень населення у країнах та регіонах світу відбувається під дією геоекономічних трансформацій, які полягають у формуванні багатополюсного економічного простору, де, з одного боку, відбуваються процеси дезінтеграції, зокрема в Європі, з іншого, – посилюються процеси регіональної інтеграції в інших частинах світу (Латинська Америка, Південно-Східна Азія, Африка), зміщуючи акценти економічного розвитку та трансформуючи характер та інтенсивність використання економічних ресурсів країн та регіонів, моделюючи фінансові, людські та інформаційні потоки.

---

²⁹³ Дудин М.Н. Особенности современных интеграционных процессов в условиях формирования новой геоэкономической структуры мира // Современная Наука. Серия: Экономика. Экономические науки. 2015. С. 35-38. с. 35.

²⁹⁴ Tagliapietra S. The Geoeconomics of Sovereign Wealth Funds and Renewable Energy. // European Energy Studies Series, Deventer: Claeys & Casteels. 2012. URL: <http://www.claeys-casteels.com/documents/other/articleST156461.pdf>. с. 75.

Зокрема, на думку А.Ф. Констант та К.Ф. Циммерманна²⁹⁵, «мобільність робочої сили є економічно вигідною, оскільки забезпечує оптимальне розміщення ресурсів, тим самим генеруючи вищу та кращу продуктивність та більший добробут»²⁹⁶.

Разом з тим, глобальні проблеми людства, викликані посиленням геополітичної нестабільності та боротьбою за світове лідерство, інтенсифікацією нарощення та використання виробничих потужностей, обумовлюють зростання чисельності мігрантів (в тому числі нелегальних) до розвинених країн світу, а відповідне негативне ставлення до мігрантів у приймаючих суспільствах посилюється економічними проблемами, соціальною напругою та ризиками національно-етнічних конфліктів і подальших терористичних загроз.

Генезис міжнародної міграції людських ресурсів доцільно вивчати в контексті етапів гео економічних трансформацій в ході глобалізаційних потоків. Зокрема, протягом раннього періоду глобалізації міжнародні міграції мали переселенський характер (людські ресурси масово переміщувалися зі Старого Світу у Новий Світ, тим самим формуючи в останньому значний демографічний та етніко-культурний потенціал, створивши передумови для полікультурного середовища, а також акумулювання значних фінансових ресурсів мігрантів.

Мамедбекова М.О. в процесі дослідження тенденцій міжнародної міграції в контексті глобалізації доходить висновку, що «в умовах формування постіндустріального суспільства і зростання значущості для політики провідних країн світу соціальних параметрів правлячі сили все більшу увагу приділяють питанням підвищення якості людського капіталу як вирішального фактору конкурентоспроможності національного господарства, підтримки соціально прийняттого рівня безробіття і диференціації доходів населення, міжетнічних взаємин і довіри до суспільних інститутів»²⁹⁷. У досліджуваний період якраз і почалося активне формування постіндустріальних економік світу зі становленням відповідного інституційного середовища, зокрема в частині удосконалення механізмів

---

²⁹⁵ Constant A.F., Zimmermann K.F. Challenged by Migration: Europe's Options. // GLO Discussion Paper, 2017. №. 46. URL: <http://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=6448>

²⁹⁶ Там само. с. 4

²⁹⁷ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 285-286.

дотримання прав та свобод людини, забезпечення доступу до освіти та охорони здоров'я, а також питань гендерної рівності.

Гуменюк Ю.П. вказує, що «у сучасному глобалізованому світі складається нова конструкція – метайнфраструктура <...>. <...> перерозподіляється весь сукупний світовий дохід між геоекономічними суб'єктами, тісно пов'язаними з різними видами господарської діяльності, наприклад видобутком і переробкою корисних копалин, високими технологіями, виробництвом товарів масового споживання чи інформаційних та фінансових послуг»²⁹⁸. В даному разі йдеться про глобальний етап перерозподілу ресурсів, які для формування міграційних потоків слугують, з одного боку, факторами «притягування-виштовхування», але з іншого, – шляхом власної мобільності забезпечують інструменти регулювання соціально-економічних процесів, пов'язаних з міграційними переміщеннями людських ресурсів.

Таким чином, будучи динамічною сферою міжнародних відносин, міжнародна міграція реагує на зміни добробуту населення країн світу та регіонів в цілому, на рівень якого впливають світові геоекономічні трансформації. Так, зміни, економічних і соціальних можливостей та ризиків формують ряд факторів «притягування та відштовхування», які потенційно формують міграційні мотиви, що, в свою чергу, в подальшому параметризують міграцію. Однак, аналіз тенденцій економічного розвитку у світі протягом досліджуваного періоду дозволив встановити, що існує ряд інституційних факторів, які пов'язані з геоекономічними трансформаціями, зумовлені ними та спрямовані на усунення їх асиметрії.

Країни, що долучаються до процесів міжнародної міграції людських ресурсів, як правило, мають протилежні інтереси, що пов'язано з існуючими національними стратегіями, що класично орієнтовані на дотримання державного суверенітету та підтримки індивідуальної конкурентоспроможності країни на світових ринках. Це пов'язано з економічними вигодами, отриманими або втраченими такими країнам в ході переміщення людських ресурсів. Так, країни призначення мігрантів переважно, якщо і прагнуть отримати доступ до більш дешевої робочої сили мігрантів, зважаючи на свою неготовність до їх значної кількості, можуть мати потребу встановлення обмежень на число іммігрантів у країну.

---

²⁹⁸ Гуменюк Ю.Г. Всебічно збалансований розвиток та міжнародна міграція робочої сили: проблеми взаємовпливу // Економіка пром-сті. 2011. № 2. С. 295-306. Бібліогр. 17 назв. укр. с. 303.

Крім того, часто країна призначення при формуванні стримувальної міграційної політики та встановленні величини оптимальних імміграційних квот, не враховує статево-вікову та освітньо-професійну структуру міграції людських ресурсів, а також соціально-економічний стан країн походження мігрантів та їх інституційне середовище. В результаті діюча національна міграційна політика не є ефективною з точки зору її відповідності кон'юнктурі та потребам ринку праці, векторам демографічної політики, а також інших політик, зокрема, мовно-етнічної та політики безпеки.

Разом з тим, країна походження мігрантів прагне збільшити чисельність емігрантів у випадку їх надлишку на національному ринку робочої сили (наприклад, при зростанні безробіття, диспропорціях у структурі попиту та пропозиції робочої сили, а також значних витратах, пов'язаних зі структурним безробіттям). З іншого боку, навіть у випадку тимчасового надлишку робочої сили в країні, проблеми демографічного характеру змушують уряди формувати міграційну політику базуючись на стримуванні відтоку людських ресурсів з країни у зв'язку зі зростанням потреби природного відтворення населення країни (у випадку тривалих демографічних криз).

Однак, з посиленням інтеграційних процесів у світі (ми враховуємо тенденції дезінтеграції, які на сьогодні відбуваються у Європі та Північній Америці, зважаючи при цьому на утворення регіональних угруповань країн у Південно-Східній Азії, Латинській Америці, Африці) актуальності набуває абстрагування від особливостей індивідуальних державних міграційних політик у зв'язку з їх виходом на рівень регіональний. Зокрема, формування спільної політики щодо руху людських ресурсів всередині інтеграційних угруповань є одним зі шаблів поглиблення регіональної інтеграції та оптимізації руху економічних факторів в умовах гео економічних трансформацій.

Базуючись на напрямках гео економіки, які сформульовані Л.О. Кібальник, ідентифіковано основні напрями дослідження міжнародної міграції людських ресурсів в контексті гео економічних трансформацій (табл. 1.11).

В цілому ж децентралізація світового економічного розвитку сприяє загальному зростанню світової економіки шляхом укріплення та більш продуктивного використання економічного потенціалу країн в межах регіональних інтеграційних угруповань, що досягається зокрема через інтенсифікацію зовнішньоекономічних відносин та сприяє формуванню

конкурентного середовища серед країн, рівень розвитку яких є відносно рівномірним саме в межах їх регіону.

Таблиця 1.11. *Сформульовані напрями дослідження міжнародної міграції людських ресурсів в контексті гео економічних трансформацій*

<i>Напрями гео економіки (за Л.О. Кібальник²⁹⁹)</i>	<i>Напрями дослідження міжнародної міграції людських ресурсів в контексті гео економічних трансформацій</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
«географічні та кліматичні фактори впливу на форми та особливості господарської діяльності»	Визначення причинно-наслідкових зв'язків еколого-природничих факторів міжнародної міграції людських ресурсів (дані питання розкрито в п. 2.2)
«зміщення акцентів в бік економічної влади на протизагу військово-політичній та виникнення нових гео економічних конфліктів»	Вивчення стану міграції біженців як гео економічного ризику на постконфліктних територіях (дані питання розкрито в п. 2.3)
«специфіка сучасного світового поділу праці та визначення в ньому місця окремих держав та інших суб'єктів»	Визначення впливу регіонального та країнового поділу праці на соціально-економічну стратифікацію мігрантів (дані питання розкрито в п. 3.1-3.3)
«формування нових форм взаємодії на міжнародному рівні (партнерство, співробітництво)»	Аналіз тенденцій розвитку інституційного середовища регулювання міжнародних міграцій (дані питання розкрито в п. 4.1)
«нова структурованість світового простору та зміни економічних і політичних центрів впливу на гео економічний розвиток»	Окреслення особливостей міграційних потоків відповідно до структури світового простору та компаративний аналіз регіональних міграційних потоків (дані питання розкрито в п. 4.2)
«розробка нової політики та економічної стратегії підвищення конкурентоспроможності держав в умовах глобалізації»	Розробка моделі та основних концептуальних засад регіональної міграційної політики в контексті підвищення конкурентоспроможності інтеграційних об'єднань (дані питання розкрито в п. 4.3)

В цьому контексті регіональна міграційна політика може посилити позитивний вплив міграції на розвиток регіону, а іммігранти всіх категорій є людським потенціалом регіону – економічним ресурсом, який набуває стратегічного значення в умовах гео економічних трансформацій. При цьому декомпозиція регіональної міграційної політики та її орієнтація на різні стратифікаційні групи мігрантів створюють базис раціонального використання людських ресурсів регіону або інтеграційного об'єднання в межах регіональних гео економічних стратегій.

В умовах зростаючої та інтенсивної економічної, політичної та соціально-культурної взаємозалежності між окремими державами,

²⁹⁹ Кібальник Л.О. Гео економічні трансформації в умовах світових фінансових криз: дис. докт. ек. наук : 08.00.02 / Кібальник Любов Олександрівна. Київ. 2014. 578 с. с. 24.

наддержавними утвореннями, транснаціональними корпораціями, міжнародним організаціями, масові внутрішні та міжнародні міграції людських ресурсів стають не тільки закономірною тенденцією, а й важливим питанням геополітичного характеру. Так, проблеми та перспективи міжнародних міграцій обговорюються та вирішуються між вказаними суб'єктами міжнародних економічних відносин в усьому спектрі питань: тяжке становище біженців та проблеми примусової міграції, вплив трудової міграції («втрата мізків», зміни кон'юнктури ринку праці та вплив мігрантів на економіку країн).

Міжнародна міграція продовжує ставати дедалі важливішою у всьому світі, маючи особливий вплив на країни та регіони світу з точки зору перерозподілу людських ресурсів, трансформацій етнічно-мовного та національно-культурного середовища, впливу на баланс політичних сил.

Міграційні процеси в усьому світі викликають занепокоєння у зв'язку з неможливістю встановлення повного контролю за цим явищем, різними рівнями його нормативно-правового регулювання у країнах світу, диспропорціями соціально-економічного розвитку, які у зв'язку з цим виникають. Існують численні проблеми соціального, демографічного, економічного, політичного та іншого характеру, які викликані міграційними процесами, що відбуваються у світі та до яких залучена Україна. У зв'язку з цим виникає потреба ідентифікації причинно-наслідкових зв'язків між структурою та динамікою міграційних потоків та проблемами, які виникають внаслідок інтенсифікації міграційних рухів.

Будучи явищем соціально-економічного характеру, міжнародна трудова міграція набуває все більше поширення в умовах глобалізації. «Економісти пояснюють людські рішення, такі, як міграція, – пише А.Л. Біт (Andrew L. Beath), – використовуючи концепцію максимізації корисності, яка передбачає, що кінцевою метою всіх людських істот є максимізувати свою особисту корисність або відчуття щастя. У разі міграції, наприклад, потенційні мігранти розглядають, як міграція вплине на їх доходи, дружні відносини, стосунки з членами сім'ї, а також інші фактори, які впливають на їх щастя»³⁰⁰.

Досліджуючи співвідношення рівня міграції та чисельності народженого за кордоном населення, Дж. ДеВаард (J. DeWaard) та

---

³⁰⁰ Beath A.L. Migration. Globalization Development: trade, finance, aid, migration, and policy / Edit. By Ian Goldin, Kenneth Reinert/Washington, DC: The International Bank for Reconstruction and Development, 2007. 308 с. URL: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/978-0-8213-6274-7>. с. 167.

Дж. Реймер (J. Raymer) зауважують, що «в цілому станом на 2007 рік 16 країн мали чисельність народжених у країні іноземців більше 10% від загальної чисельності населення, в тому числі – три з п'яти найбільших країн в Європі, тобто, Франція, Німеччина та Іспанія»³⁰¹. З країн, у яких кількість народжених у них іноземців найменша, – Болгарія, Румунія, Польща та Угорщина, що пов'язано, як вказують учені, з тим, що на той момент дані країни були відносно новими членами Європейського Союзу.

Івахнюк І.В. вказує на «ускладнення структури міграційних потоків, розвиток тимчасових видів міграції, розширення масштабів міжнародної міграції населення, її «вплетення» у глобалізовану систему світу, формування стійких міграційних потоків між певними країнами»³⁰².

Для встановлення актуальних тенденцій у сфері міжнародної міграції проведено дослідження офіційних даних міжнародних організацій, зокрема, Світового банку, Міжнародної організації міграції.

Виходячи з визначення міграційної пари країн, сформульованої у п. 1.1 та для цілей даного дослідження, зокрема аналізу стану та тенденцій розвитку явища міжнародної міграції, використано показники осередків мігрантів між міграційними парами країн, оприлюднені Світовим банком та оцінки міграційних потоків, здійснені Ф. Док'єром (F. Docquier), А. Марфуком (A. Marfouk), К. Озденом (C. Özden), К. Парсонсом (C. Parsons) (2011)³⁰³, Г. Дж. Абелем (Guy J. Abel) (2013)³⁰⁴, К. Дагманном (C. Dustmann), Дж. Фаччіні (G. Facchini), К. Сігноротто (C. Signorotto) (2015)³⁰⁵, М. Чайкою (M. Czaika), Х. де Хаасом (H. De Haas) (2015)³⁰⁶. Опрацювання показників осередків мігрантів в основних країнах

---

³⁰¹ DeWaard J. The temporal dynamics of international migration in Europe: Recent trends // Demographic Research. 2012. Vol. 26. С. 543-592. URL: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/21/>. с. 553.

³⁰² Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование современ. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с. 36.

³⁰³ Docquier F., Marfouk A., Özden C., Parsons C. Docquier F. et al. Geographic, gender and skill structure of international migration: MPRA Paper No. 47917. 2011. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47917/>

³⁰⁴ Guy J. Abel. Estimating global migration flow tables using place of birth data // Demographic Research. 2013. V. 28. С. 505-546. URL: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol28/18/>

³⁰⁵ Dustmann C., Facchini G., Signorotto C. Population, Migration, Ageing and Health: A Survey. // Centre for Research and Analysis of Migration 2015. С. 18/15 URL: http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_18_15.pdf

³⁰⁶ Czaika M., de Haas H. The Globalization of Migration: Has the World Become More Migratory // International Migration Review. 2015. V. 48 N. 2. С. 283-323. URL: <https://heindehaas.files.wordpress.com/2015/05/2014-has-the-world-become-more-migratory.pdf>

призначення проводилося в межах кожної міграційної пари у наступному порядку (Додаток Е):

1. Розрахунок середнього арифметичного значення величини осередку мігрантів у країні призначення в кожній міграційній парі у шести роках (1960 р., 1970 р., 1980 р., 1990 р., 2000 р., 2015 р.). Розрахунок середнього показника осередків мігрантів дозволило виявити міграційні пари країн, які протягом останніх п'ятдесяти років формували значні міграційні коридори.

2. Виділення п'ятдесяти найбільших міграційних пар (країн походження та призначення) за показником середнього значення величини міграційних осередків у досліджуваних роках (табл. 1.12).

3. Розрахунок темпу приросту величини осередків мігрантів за вибраними міграційними парами за два досліджувані періоди:

3.1. 1960-2015 рр. (55 років) – базовим показником обрано показник величини осередку мігрантів за кожною міграційною парою у 1960 р. (чисельність мігрантів) (табл. 1.13).

3.2. 2000-2015 рр. (15 років) – базовим показником обрано показник величини осередку мігрантів за кожною міграційною парою у 2000 р. (чисельність мігрантів) (табл. 1.14).

Таблиця 1.12. Рейтинг найбільших двадцяти міграційних пар за показником величини осередку мігрантів у країні призначення у 2015 рр., осіб (у порядку зниження показника) (розраховано за даними^{307, 308})

№	Міграційні пари країн		Значення величини осередку мігрантів у 2015 рр., осіб	Середнє значення величини осередку мігрантів протягом 1960-2015 рр., осіб
	Країна походження	Країна призначення		
1	2	3	4	5
1	Пакистан	Індія	1106212	4028615
2	Росія	Україна	3276758	4053529
3	Індія	Пакистан	2000908	3782648
4	Україна	Росія	3269992	3704016
5	Мексика	США	12050031	5005981
6	Бангладеш	Індія	3171022	2658682
7	Польща	Німеччина	1930136	2101938
8	Росія	Казахстан	2352598	2122184
9	Казахстан	Росія	2560269	1821039
10	Китай	Гонконг	2307783	1657459

³⁰⁷ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³⁰⁸ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Продовження табл. 1.12

1	2	3	4	5
11	Алжир	Франція	1430656	1234812
12	Німеччина	США	627493	1055575
13	Білорусь	Росія	764279	1074756
14	Туреччина	Німеччина	1655996	1208077
15	Велика Британія	Австралія	1554410	1085824
16	Канада	США	842175	944777
17	Італія	США	376130	836950
18	Велика Британія	Канада	607377	809487
19	Велика Британія	США	714999	806553
20	Китай	Індонезія	70319	676082

Так, найбільшим міграційним осередком є осередок мігрантів з Мексики у США, який налічує на сьогодні понад 12 млн. осіб. Наступні за обсягами станом на 2015 р. є осередки мігрантів у парах «Росія-Україна» та «Україна-Росія». Схожою білатеральною парою є «Росія-Казахстан» (вона характеризується значними двосторонніми потоками та відповідними значними осередками мігрантів у іншій країні з пари). Разом з тим, в даному випадку слід констатувати тривалі історичні передумови формування відповідних осередків мігрантів в обох випадках.

Крім того, у результатів геоеконімічних трансформацій, як зазначає І.В. Івахнюк, «колишня країна-експортер робочої сили може перетворитися в чистого імпортера трудових ресурсів»³⁰⁹. Вона, зокрема, наводить приклади таких країн, як: 1) Італія, Португалія, Іспанія, Греція (Європа); 2) Сінгапур, Малайзія, Гонконг, Тайвань, Південна Корея (Азія); 3) Аргентина, Венесуела, Чилі (Південна Америка).

Разом з тим, слід проаналізувати також і пари країн, міграційні коридори між якими сформувалися протягом другої половини ХХ століття. З цією метою проаналізовано темпи приросту значень величини осередків мігрантів за кожною міграційною парою. Зокрема, в таблиці 1.13 визначено двадцять міграційних пар, темпи зростання осередків за якими протягом 1960-2015 рр. були найбільшими.

Як бачимо, в окремих випадках чисельність мігрантів на території країн призначення зростає в десятки разів, наприклад, у міграційних парах «Ірландія-Великобританія», «Бангладеш-Індія», «Індія-Саудівська Аравія» осередки мігрантів збільшилися, відповідно, у 263, 253 та 151 раз. Від 10 до

³⁰⁹ Івахнюк І.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование современных глобальных процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с. 41.

90 разів зросли міграційні осередки в міграційних парах «В'єтнам-США», «Корея-США», «Туреччина-Німеччина», «Єгипет-Саудівська Аравія», «Китай-США», «Мексика-США», «Філіппіни-США», «Куба-США». Як бачимо, значним центром тяжіння мігрантів з Азії стали США, що пов'язано зокрема з її вигідним виходом як до Атлантичного океану, так і до Тихого океану.

Таблиця 1.13. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 1960-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів) (розраховано за даними^{310, 311})

№	Міграційні пари країн		Роки, , осіб		Приріст чисельності мігрантів з 1960 р. по 2015 р.
	Країна походження	Країна призначення	1960	2015	
1	Ірландія	Велика Британія	892	503288	56322,4%
2	Бангладеш	Індія	12501	3171022	25266,1%
3	Індія	Саудівська Аравія	12449	1894380	15117,1%
4	В'єтнам	США	14419	1302870	8935,8%
5	Республіка Корея	США	12902	1119578	8577,6%
6	Туреччина	Німеччина	26986	1655996	6036,5%
7	Єгипет	Саудівська Аравія	12110	728608	5916,6%
8	Китай	США	105384	2103551	1896,1%
9	Мексика	США	610787	12050031	1872,9%
10	Філіппіни	США	111801	1896031	1595,9%
11	Куба	США	85161	1131284	1228,4%
12	Колумбія	Венесуела	97349	973315	899,8%
13	Марокко	Франція	155574	926466	495,5%
14	Росія	Німеччина	286209	1080503	277,5%
15	Іспанія	Франція	89841	304422	238,8%
16	Буркіна Фасо	Кот д'Івуар	402537	1294323	221,5%
17	Індія	Велика Британія	190722	776603	175,2%
18	Італія	Франція	140448	367593	161,7%
19	Казахстан	Росія	1097639	2560269	133,3%
20	Алжир	Франція	626615	1430656	128,3%

Разом з тим, існують тенденції у міграційних потоках, які намітилися в останні 15 років, зокрема, посилилася імміграція у Францію (наприклад, з Марокко, Іспанії, Італії, Аржиру), та еміграція з Росії (зокрема, до Німеччини та країн СНД – Білорусії, Казахстану, Узбекистану) (табл. 1.14).

³¹⁰ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³¹¹ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Таблиця 1.14. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 2000-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів) (розраховано за даними^{312, 313})

№	Міграційні пари країн		Роки, осіб		Приріст чисельності мігрантів в осередку з 2000 р. по 2015 р.
	Країна походження	Країна призначення	2000	2015	
1	2	3	4	5	6
1	Індія	Велика Британія	524796	776603	307,2%
2	Марокко	Франція	262462	926466	253,0%
3	Китай	США	1016412	2103551	107,0%
4	Іспанія	Франція	151566	304422	100,9%
5	Індія	Саудівська Аравія	1007649	1894380	88,0%
6	Колумбія	Венесуела	617744	973315	57,6%
7	Італія	Франція	236943	367593	55,1%
8	Велика Британія	Австралія	1026553	1554410	51,4%
9	Алжир	Франція	1057135	1430656	35,3%
10	Чехія	Німеччина	402366	543527	35,1%
11	Мексика	США	9367910	12050031	28,6%
12	В'єтнам	США	1028454	1302870	26,7%
13	Куба	США	894560	1131284	26,5%
14	Філіппіни	США	1505820	1896031	25,9%
15	Республіка Корея	США	896982	1119578	24,8%
16	Росія	Білорусь	549738	682362	24,1%
17	Росія	Казахстан	1931909	2352598	21,8%
18	Росія	Узбекистан	746535	877690	17,6%
19	Росія	Німеччина	978793	1080503	10,4%
20	Китай	Гонконг	2164744	2307783	6,6%

Не дивлячись на тенденції міграційних рухів, що описані вище, слід відмітити також тенденції у міграційних парах, які намітилися в останні 15 років. Зокрема, чисельність мігрантів у міграційних парах «Індія-Великобританія», «Марокко-Франція», «Китай-США», «Іспанія-Франція», де величина осередків мігрантів зростає за досліджуваний період у 4, 2,5, 2,1 та 2 рази відповідно. Разом з тим, найчисленнішими залишаються осередки мігрантів у парах країн «Мексика-США», «Росія-Казахстан», «Китай-Гонг-Конг» «Алжир-Франція», «Філіппіни-США». Тобто значним центром тяжіння мігрантів залишаються США.

Док'єр Ф. (F. Docquier) А. Марфук (A. Marfouk), К. Озден (C. Özden), К. Парсонс (C. Parsons) у своєму дослідженні в 2011 р. проаналізували географічну, гендерну та освітню структуру міжнародної

³¹² Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³¹³ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

міграції³¹⁴. Як показують їх результати наукового пошуку, основними країнами призначення у 1990-2000 рр. були США, Росія, Німеччина, Канада, Кот Д'Івуар, Франція, Великобританія, Австралія, Саудівська Аравія, Гана. Разом з тим, в десятку країн, які приймають найбільшу кількість високо-кваліфікованих мігрантів, з них не увійшли Кот Д'Івуар та Гана. Їх місце зайняли Ізраїль та Нідерланди. Основними ж країнами походження у 1990-2000 рр. стали Мексика, Індія, Китай, Великобританія, Україна, Буркіна Фасо, Росія, Італія, Німеччина, Філіппіни. З них всі, крім Буркіна Фасо та Італії стали головними країнами походження високо-кваліфікованих мігрантів, до них додалися Корея та В'єтнам³¹⁵.

Якщо говорити про майбутні міграційні потоки за регіонами світу, то ООН сформовано дані про прогнозований міграційний приріст до 2100 р., які систематизовано та графічно продемонстровано на рис. 1.17-1.22.

Врахування таких тенденцій потенційно повинно бути використано в ході прогнозування демографічного навантаження на окремі регіони, а також обсягів робочої сили та міграційного навантаження.

«Інтенсифікація та урізноманітнення міграційних переміщень останнього часу виявилися у тому, що подекуди виникли етнічні громади іммігрантів, які походять із країн, раніше практично нічим з країнами призначення не пов'язаних. Наприклад, численна громада українців утворилася в Португалії, поляків – в Ірландії та Великобританії»³¹⁶.

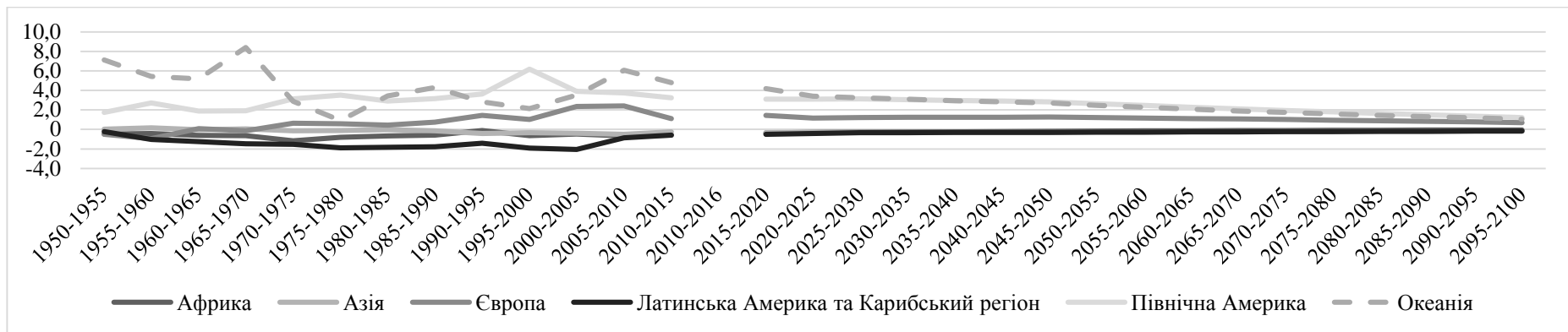
Геоекономічні трансформації характеризуються зміщенням існуючих та появою нових полюсів економічного розвитку (з притаманним їм зростанням обсягів економічної діяльності, рівня оплати праці в галузях економіки, підвищення рівня життя населення, і, як наслідок, рівня людського розвитку в окремих країнах та регіонах). Тому робимо висновок про те, що міграційні потоки у світі знаходяться під впливом цих трансформацій.

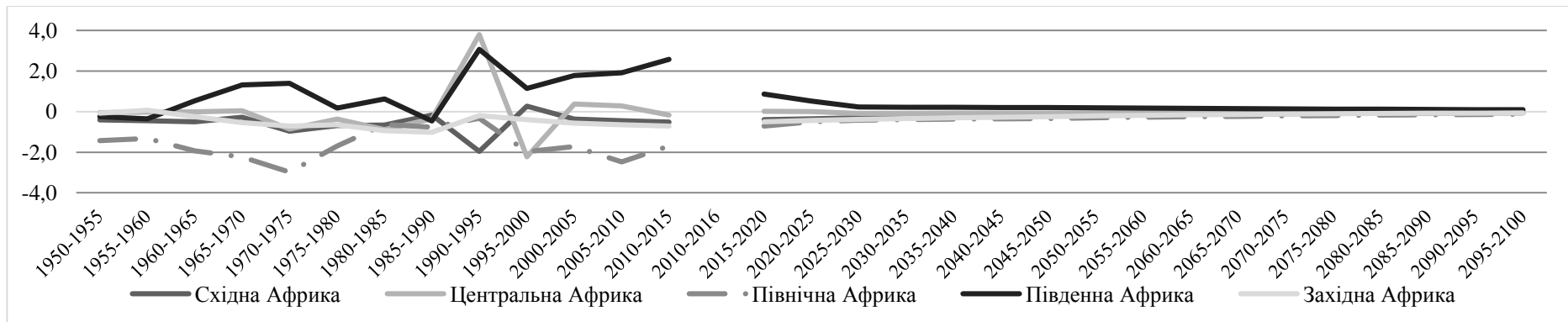
³¹⁴Docquier F., Marfouk A., Özden C., Parsons C. Docquier F. et al. Geographic, gender and skill structure of international migration: MPRA Paper No. 47917. 2011. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47917/>

³¹⁵Там само.

³¹⁶ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19. с. 6.

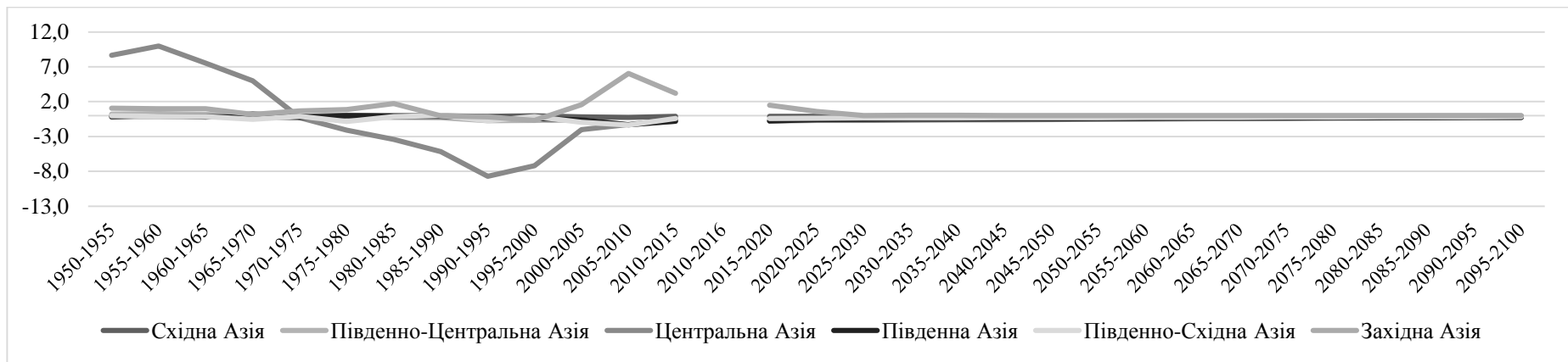
Рис. 1.17. Фактичні та прогнозні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами світу (побудовано за даними ООН³¹⁷)

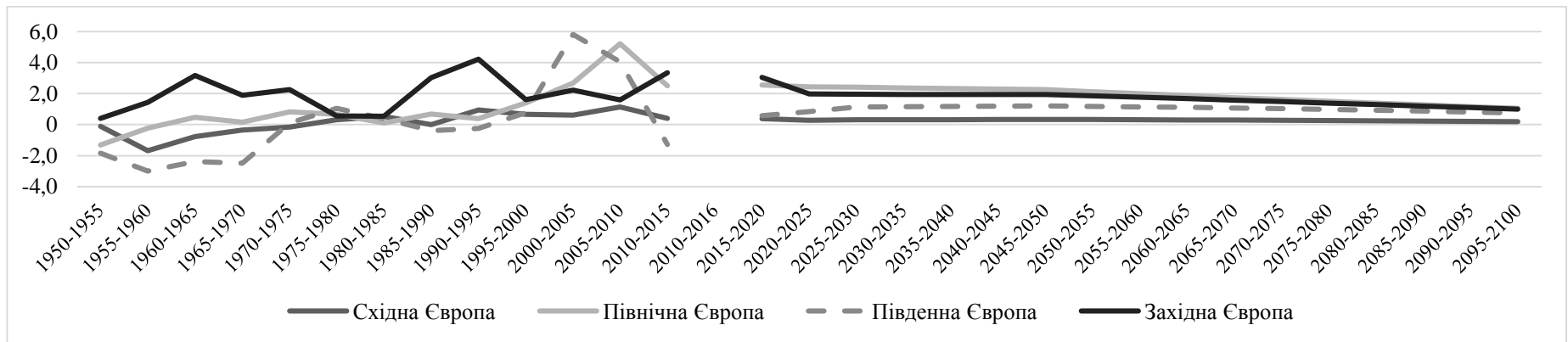
Рис. 1.18. Фактичні та прогнозні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами Африки (побудовано за даними ООН³¹⁸)

³¹⁷ Net migration rate // UN Data. URL: <http://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A85>

³¹⁸ Там само.

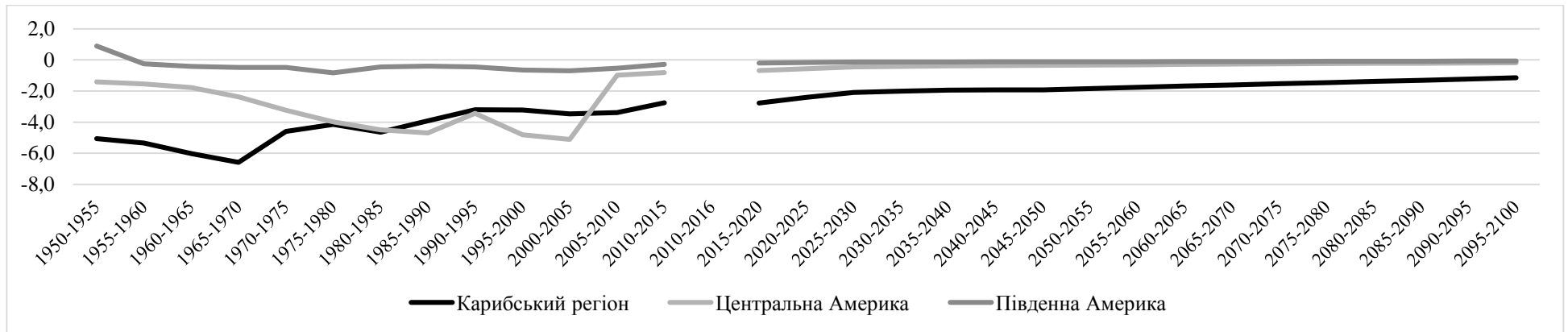
Рис. 1.19. Фактичні та прогнозні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами Азії (побудовано за даними ООН³¹⁹)

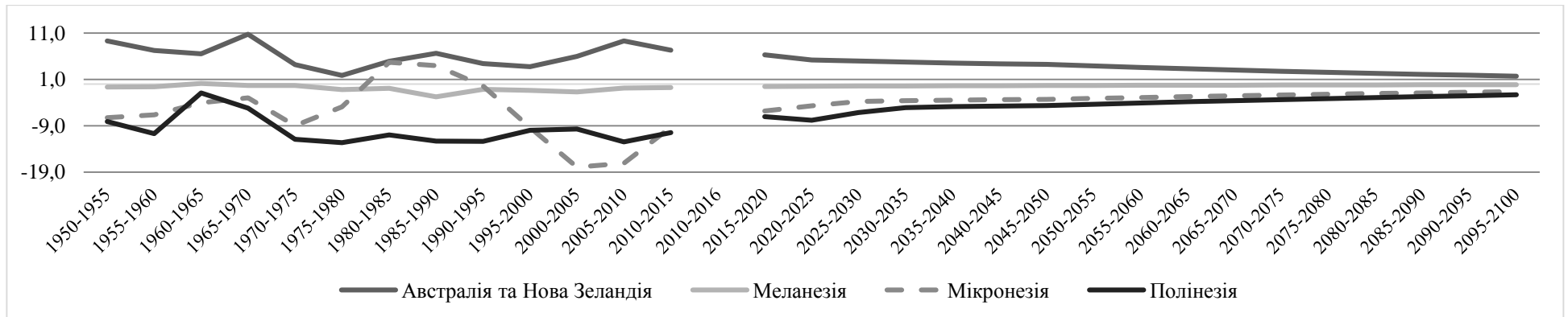
Рис. 1.20. Фактичні та прогнозні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами Європи (побудовано за даними ООН³²⁰)

³¹⁹ Там само.

³²⁰ Там само.

Рис. 1.21. Фактичні та прогностичні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами Латинської Америки та Карибського регіону (побудовано за даними ООН³²¹)

Рис. 1.22. Фактичні та прогностичні показники відносного міграційного приросту (%) за регіонами Австралії та Океанії (побудовано за даними ООН³²²)

³²¹ Там само.

³²² Там само.

У зв'язку з цим, слід вказати на ряд зауважень:

1) загальні тенденції гео економічних трансформацій чинять вплив на рух людських ресурсів та віддачу від їх використання у часі та просторі;

2) можливості, обсяги та характер використання ресурсів у часі і просторі обумовлюється особливостями країни або регіону (регіонального територіального об'єднання) походження та призначення людських ресурсів, а також інтенсивністю дії факторів «притягування-виштовхування» (до них слід віднести фактори економічного, соціального, екологічного, політичного та культурного середовища, а також специфічні ризики окремих країн та регіонів військово-політичні та національно-етнічні конфлікти, природні катастрофи тощо);

3) інституційне середовище країн/регіонів походження і призначення людських ресурсів визначають інтенсивність дії факторів притягування і виштовхування на формування міграційних потоків.

Зауважимо, що економічні цикли також відіграють велику роль у визначенні окремих еміграційних потоків. Зокрема, саме вони чинять вплив на показники економічного розвитку, а отже і на кон'юнктуру ринку праці, попит на якому визначає потенційні потоки трудових мігрантів.

При цьому вплив економічних циклів на міграційні потоки фінансування в обох країнах міграційної пари, оскільки негативні або позитивні обставини економічної ситуації в будь-якій з таких країн провокують зміну інтенсивності дії факторів «притягування-виштовхування», моделюючи при цьому міграційні мотиви індивідів окремих категорій.

Гео економічні трансформації виявляються і в трансформації галузевої структури економіки світу в цілому та окремих регіонів і країн зокрема. Так, надлишкова пропозиція робочої сили в одній країні (регіоні) не означає її гармонійне переміщення на ринки праці інших країн (регіонів). Крім того, стрімке поповнення складу робочої сили за рахунок демографічного приросту населення відбувається переважно у аграрних країнах, які розвиваються. І якщо сільське господарство, яке використовує некваліфіковану робочу силу, не може забезпечити відповідну кількість робочих місць, така робоча сила переміщується на інший ринок праці, однак, це може бути індустріально-аграрна, індустріальна або постіндустріальна країна, що означає проблеми інтеграції мігранта, який є носієм робочої сили, у такий ринок праці.

З іншого боку, галузева структура зайнятості та робочих місць у приймаючій країні обумовлює часто потребу отримання кваліфікації або

перекваліфікації, що змінює також освітньо-професійний рівень мігрантів, а отже, впливає і на їх стратифікаційний поділ та можливості отримання економічних вигід.

За результатами дослідження поглядів авторів на перебіг глобалізаційних процесів та геоекономічних трансформацій, зроблено висновок про суб'єктну трансформацію інституційного середовища глобалізованого світового господарства. Це означає, що в процесі глобалізації світової економіки та ускладнення міжнародних економічних відносин, з'являється ряд нових суб'єктів таких відносин. В цілому ж такі суб'єктні трансформації чинять вплив на розвиток процесів міграції людських ресурсів, що продемонстровано в таблиці 1.15.

Таблиця 1.15. Ідентифікований вплив геоекономічних трансформацій на процеси міграції людських ресурсів

№	Прояв геоекономічних трансформацій (сформульовано на основі ^{323,324,325})	Зміст прояву геоекономічних трансформацій та вплив на процеси міграції людських ресурсів
1	2	3
1	Регіоналізація економічного розвитку та поява регіональних інтеграційних утворень	Регіоналізація економічного розвитку шляхом посилення регіональної інтеграції країн обумовлює трансформацію векторів міжнародних міграцій, створюючи більш сприятливе інституційне середовище для інтенсифікації міграції людських ресурсів всередині інтеграційного утворення
2	Ускладнення політичних, безпекових, соціальних, економічних, екологічних явищ та процесів, які є об'єктами інституційного впливу, та розширення діяльності міжнародних організацій	Потреба регулювання економічних процесів (в тому числі міграції людських ресурсів) у глобальному економічному середовищі та на регіональному рівні обумовлює функціонування наднаціональних інституційних суб'єктів такого регулювання (міжнародних організацій), а отже спричиняє перехід відповідних функцій державного управління на новий ієрархічний рівень
3	Транснаціоналізація бізнесу та поява транснаціональних корпорацій	Транснаціоналізація бізнесу є передумовою руху кваліфікованої робочої сили між структурними підрозділами транснаціональних корпорацій, обумовлюючи міграцію трудових ресурсів (в тому числі бізнес-міграції), підвищення кваліфікації робочої сили шляхом отримання додаткового досвіду роботи в ТНК, сучасних знань та навичок

³²³ Беляченко М.А. Векторы глобализации мировой хозяйственной системы // Ученые Записки Санкт-Петербургского Имени В.Б. Бобкова Филиала Российской Таможенной Академии. 2015. С. 59-65. № 2. с. 61-62.

³²⁴ Грушинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних геоекономічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. 2014. № 2. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2014_2_16 с. 110.

³²⁵ Кібальник Л.О. Основні напрями геоекономічних трансформацій в умовах світових фінансових криз // Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". 2014. №. 4. с. 53.

Продовження табл. 1.15

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
4	Трансформація гео економічного простору, розвиток інфраструктури та укріплення позицій глобальних міст	Характеризуючись високою концентрацією продуктивних сил на своїй території та будучи інвестиційно привабливими, такі міста слугують центрами тяжіння фінансових та трудових ресурсів, створюючи передумови для продуктивної зайнятості населення (в тому числі мігрантів)
5	Науково-технічна революція (НТР)	Науково-технічний розвиток сприяє впровадженню інновацій та трансферу технологій, створює передумови для зміни кон'юнктури національних та регіональних ринків робочої сили, чинить позитивний вплив на розвиток сучасної інфраструктури, а отже трансформує вектор на інтенсивність міжнародних економічних відносин, зокрема в частині формування та використання людського потенціалу
6	Інформаційно-телекомунікаційна революція (ІТР)	Розвиток сфери інформації та телекомунікацій стає одним з факторів глобального економічного лідерства, оскільки формує сучасну інфраструктуру міжнародних економічних відносин, забезпечує динамічність економічних процесів та віртуалізує простір їх перебігу. В цих умовах міграція людських ресурсів, з одного боку, підтримується посиленням комунікативними зв'язками в межах міграційних мереж та в процесі здійснення міграційних переміщень, а з іншого, отримує інструментарій технічної підтримки здійснення грошових переказів

При дослідженні процесів міжнародної міграції «класично» використовують поділ світу на два умовних регіони – Глобальна Північ та Глобальний Південь, до яких відносять, відповідно, розвинені економічно країни та країни, що розвиваються. Однак, на нашу думку, така позиція є принципово помилковою у сучасних умовах, оскільки враховує існуючі тенденції гео економічних трансформацій та спрощує існуючу економічну регіоналізацію світу.

Останнім часом, дослідження з питань міграції використовують інший підхід до поділу країн для виявлення закономірностей міграційних перетворень. Так, виділяють три групи країн: країни з високим рівнем доходів, країни з високим та стабільними показниками зростання, інші країни світу.

Зауважимо, що в даному випадку враховані лише відносно великі країни (з населенням понад 1 млн. осіб) та доступними даними щодо ВВП. Однак, такий підхід не враховує особливостей інституційного середовища та закономірностей розвитку міжнародної міграції за регіонами світу.

Критично слід оцінити, на нашу думку, аналіз міжнародних міграцій в розрізі груп країн, виходячи лише з рівня доходів на душу населення у них. Можна пояснити це тим, що виключно показник доходів, хоча і вказує на рівень достатку у країні, однак, є недостатнім для оцінки можливостей країни прийняти іммігрантів. З іншого боку, низькі доходи на душу

населення не означають формування міграційних мотивів у населення. Разом з тим, стабільно високі показники зростання економіки вказують на формування ряду факторів «притягування» людських ресурсів.

Враховуючи, що інституційне середовище, сформоване на регіональному рівні визначає специфіку міжнародних відносин у регіоні та режим руху ресурсів, впливає на формування міжнародних потоків, а також вимагає адаптації національних політик та практик до регіональних, вважаємо за доцільне подальше дослідження базувати на сегментації країн за регіональними інтеграційними об'єднаннями. При цьому з метою подальшого встановлення причинно-наслідкових зв'язків між існуючими детермінантами та формуванням міграційних потоків, дослідження таких закономірностей структуровано за регіонами саме в контексті регіональних інтеграційних об'єднань (для цілей дослідження обрано регіональні об'єднання, нормативною базою яких передбачено лібералізацію міграційного режиму):

- Європа: Європейський Союз (ЄС);

- Африка: Економічне співтовариство держав Західної Африки (Economic Community of West African States, ECOWAS), Співтовариство розвитку Півдня Африки (Southern African Development Community, SADC), Східноафриканське співтовариство (The East African Community, EAC);

- Азія: Асоціація держав Південно-Східної Азії (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN), Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (South Asian Association for Regional Cooperation, SAARC).

Тому міграція робочої сили між регіонами світу стає особливо актуальною в умовах асиметричності економічних та соціо-демографічних криз, які позначаються на добробуті населення, компенсуючи такі дисбаланси зростанням грошових переказів мігрантів, які підвищують рівень життя населення та, відповідно, національного доходу країн-донорів робочої сили, зниженням навантаження безробітних на робочі місця тощо. Міграція сприяє більш раціональному розподілу трудових ресурсів за місцями їх найбільш доцільного та продуктивного використання та сприяє посиленню конкурентного середовища на ринках робочої сили.

Отже, за результатами дослідження тенденцій глобалізаційних процесів та геоекономічних трансформацій у світі встановлено, що відбувається суб'єктна трансформація інституційного середовища світового господарства (поява таких суб'єктів міжнародних економічних відносин, як регіональні інтеграційні об'єднання, транснаціональні корпорації, міжнародні організації, глобальні міста), що впливає на розвиток процесів міжнародної міграції людських ресурсів.

Зокрема, ідентифіковано вплив гео економічних трансформацій на процеси міграції людських ресурсів, який полягає у наступних тенденціях:

1) регіоналізація економічного розвитку шляхом посилення регіональної інтеграції країн обумовлює трансформацію векторів міжнародних міграцій, створюючи більш сприятливе інституційне середовище для їх стимулювання в межах інтеграційного об'єднання;

2) потреба регулювання економічних процесів, зокрема у сфері міграції людських ресурсів на глобальному та регіональному рівні спричиняє функціонування міжнародних інституційних суб'єктів такого регулювання (міжнародних організацій, органів регіонального управління), а отже спричиняє перехід відповідних функцій державного управління на новий ієрархічний рівень;

3) транснаціоналізація бізнесу є передумовою руху кваліфікованої робочої сили між структурними підрозділами транснаціональних корпорацій, обумовлюючи міграцію високо кваліфікованих людських ресурсів (трудова та бізнес-міграція), підвищення кваліфікації робочої сили;

4) науково-технічний розвиток сприяє впровадженню інновацій та трансферу технологій, створює передумови для зміни кон'юнктури національних та регіональних ринків робочої сили, що визначає вектор формування та використання людського потенціалу;

5) в умовах розвитку сфери інформації та телекомунікацій, яка забезпечує динамічність економічних процесів та віртуалізує простір їх перебігу, міграція людських ресурсів посилюється комунікативними зв'язками в межах міграційних мереж та в ході міграційних переміщень, а також отримує інструментарій технічної підтримки здійснення грошових переказів;

б) характеризуючись високою концентрацією продуктивних сил на своїй території та будучи інвестиційно привабливими, глобальні міста слугують центрами тяжіння фінансових та трудових ресурсів, створюючи передумови для продуктивної зайнятості населення.

Визначені напрями впливу гео економічних трансформацій на міжнародну міграцію людських ресурсів обумовлюють формування контексту вивчення міграційних переміщень людських ресурсів у світі, зокрема, структурування дослідження міграції за регіональними інтеграційними об'єднаннями.

РОЗДІЛ 2

ДЕТЕРМІНАНТИ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ГЕОЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ

2.1. Детермінанти міграційних мотивів як передумова формування міграційних потоків

Сучасні міграційні процеси в усьому світі характеризуються надзвичайною динамічністю, що є закономірним явищем в умовах глобалізації не тільки економічних відносин, але і всіх суспільних та політичних процесів. Це, у свою чергу, визначає формат залучення держави у процеси міграції робочої сили у зв'язку з тим, що окремі країни «класично» є її постачальниками, а інші – чистими споживачами.

Поширення явища міжнародної трудової міграції у світі та інтеграція країни у світове співтовариство створює передумови для її участі у міжнародних міграційних процесах. Проте, часто демографічні проблеми, збільшення державних видатків, посилення навантаження на соціальні системи та політико-безпекові загрози багато в чому зумовлені проблемами еміграції працездатного населення, молодих спеціалістів, а також масової імміграції з інших країн. Крім того, інтенсифікація міграційних потоків змінює структуру пропозиції робочої сили, зокрема за її освітнім і професійним рівнем та обумовлює рівень середньої заробітної плати у регіонах, що найбільше долучені до міграційних процесів.

Останнім часом підходом до визначення детермінантів міграції властива значна різноманітність, разом з тим, в переважній більшості висновки досліджень міграційної проблематики тяжіють до пояснення міграційних переміщень мотивами максимізації доходів, а тому основними центрами тяжіння міграції визнаються країни ОЕСР як основні країни призначення. «Дослідження, – пише О.Б. Пелех, – втілюються у різноманітні теорії міграції, які на мікро-, мезо- та макрорівнях і з урахуванням економічних, соціальних, психологічних та інших чинників намагаються пояснити ті або інші міграційні тенденції та процеси. До таких теорій відносять мікро- і макрорівневі економічні неокласичні моделі, теорію «нової економічної міграції», соціально-економічні та соціально-

психологічні макро- і мікрорівневі моделі, моделі суб'єктивно очікуваної корисності SEU, теорії «увічнення міграції»³²⁶. Зауважимо, що існуючі теорії міжнародної міграції переважно пояснюють формування та вектори міграційних потоків через дію економічних факторів (макроекономічні теорії, які аналізують та пояснюють закономірності міграції через динаміку показників безробіття, інфляції, ВВП, рівня оплати праці в країні та купівельної спроможності населення). Однак, як показує глибший розгляд тенденцій у сфері міжнародної міграції, не завжди різниця в макроекономічних показниках країн корелює з їх міграційною привабливістю та міграційною схильністю мігрантів.

Так, визначити сукупність детермінантів та ступінь їх впливу на формування міграційних мотивів настільки складно, що ігнорувати соціо-демографічні, еколого-природничі, політико-безпекові та мовно-культурні фактори просто неможливо. Крім того, не можна лишити поза увагою роль міграційних мереж, зокрема, діаспор, вплив яких формувався іноді століттями. А історичні передумови гео економічного розвитку, геополітичні зв'язки та їх генезис спричинили формування унікального інституційного середовища, притаманного кожній країні світу, що синергетично поєднані у регіональному інституційному середовищі, яке формується в ході процесів регіональної інтеграції.

Отже, звужувати пояснення даних процесів тільки до економічного підґрунтя формування міграційних мотивів не слід, що вимагає глибшого дослідження факторів формування міграційних мотивів та в перспективі відповідних міграційних потоків.

Дослідження питань чинників, які впливають на формування міграційних прагнень та реальних міграційних потоків проводять такі вітчизняні та зарубіжні вчені та дослідники, як: А. Агер (A. Ager) та Дж. Агер (J. Ager)³²⁷, Т.В. Айзенберг³²⁸, К.В. Антоненко³²⁹, М. Бін (M. Beine)³³⁰, Дж. ДеВаард (J. DeWaard)³³¹, А.П. Гайдучий³³², Дж.-С. Гьорлах (J.-S. Görlach)³³³ К. Дагман

³²⁶ Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 225 с.

³²⁷ Ager A., Ager J. Faith and the discourse of secular humanitarianism // Journal of Refugee Studies. 2011. Т. 24. №. 3. С. 456-472. URL: <https://academic.oup.com/jrs/article-pdf/24/3/456/4464242/fer030.pdf>

³²⁸ Антоненко К.В., Шалдишева В.Ю. Причини та динаміка зовнішньої трудової міграції в Україні // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Економіка". 2013. Вип. 13. С. 237-242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_eko_2013_13_30.

³²⁹ Там само.

³³⁰ Beine M., Parsons C. Climatic factors as determinants of international migration // The Scandinavian Journal of Economics. 2015. Т. 117. №. 2. С. 723-767, URL: <http://www.afd.fr/webdav/shared/PORTAILS/RECHERCHE/evenements/Migrations-developpement-2012/Beine-Parsons.pdf>

³³¹ DeWaard J. The temporal dynamics of international migration in Europe: Recent trends //

(С. Dustmann)³³⁴, І.С. Кизима³³⁵, Е.М. Лібанова³³⁶, І.П. Майданік³³⁷, О.А. Малиновська^{338,339,340,341,342}, А. Окатенко (Okatenko А.)³⁴³, К. Парсонс (С. Parsons)³⁴⁴, О.В. Позняк^{345,346}, Дж. Реймер (J. Raymer)³⁴⁷, М.Д. Романюк³⁴⁸, Дж. Рюст (J. Ruist)³⁴⁹, У.Я. Садова^{350,351}, Н.А. Сирочук³⁵², Р. Стефаньска

DEMOGRAPHIC RESEARCH. 2012. Volume 26. С. 543-592. URL: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/21/>

³³² Гайдуцький А.П. Економічні відносини у процесі інвестування колективних трансфертів міграційного капіталу на цілі соціального розвитку // Фінанси України. 2007. № 3. С. 50-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_3_6

³³³ Dustmann С., Görlach J.S. The economics of temporary migrations. // Journal of Economic Literature 2016. № 54(1).С. 98-136. URL: <http://www.ucl.ac.uk/~uctpjgo/JELDustmannGorlach.pdf>

³³⁴ Там само.

³³⁵ Кизима І.С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград. КНТУ. 2009. Вип. 15. С. 365-369

³³⁶ Мостова І.О. Зовнішні трудові міграції у довгостроковому соціально-економічному розвитку країн-експортерів // Демографія та соціальна економіка. 2015. №2 (24). С. 153-163.

³³⁷ Майданік І.П. Місце інфраструктурних факторів у системі наукових знань про міжнародні міграції населення // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 3. С. 109-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepsru_2013_3_13.

³³⁸ Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/2d16a78f-a8d9-4498-b696-3c915b988abb.pdf

³³⁹ Малиновська О.А. Міграції населення країн Центральної Європи та Балтії після розширення ЄС // Демографія та соціальна економіка. 2007. № 2. С. 56-68.

³⁴⁰ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19.

³⁴¹ Малиновська О.А. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? (частина 1) // Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета «Міграція» URL: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1/>

³⁴² Малиновська О.А. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? (частина 2) // Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета «Міграція» URL: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-2/>

³⁴³ Dustmann С., Okatenko А. Out-migration, wealth constraints, and the quality of local amenities // Journal of Development Economics. 2014. Т. 110. С. 52-63, URL: http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_13_13.pdf

³⁴⁴ Beine M., Parsons С. Climatic factors as determinants of international migration // The Scandinavian Journal of Economics. 2015. Т. 117. №. 2. С. 723-767, URL: <http://www.afd.fr/webdav/shared/PORTAILS/RECHERCHE/evenements/Migrations-developpement-2012/Beine-Parsons.pdf>

³⁴⁵ Зовнішні трудові міграції населення України // За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. К. РВПС України НАН України, 2002. 206 с.

³⁴⁶ Герасименко Г.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України Електронний ресурс / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasimenko.pdf>

³⁴⁷ DeWaard J. The temporal dynamics of international migration in Europe: Recent trends // DEMOGRAPHIC RESEARCH. 2012. Volume 26. С. 543-592. URL: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/21/>

³⁴⁸ Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. Львів, Світ. 1999. 292 с.

³⁴⁹ Ruist J. Refugee immigration and public finances in Sweden // University of Gothenburg, Working papers in economics. N. 613. 2015. URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/38323/1/gupea_2077_38323_1.pdf

³⁵⁰ Садова У.Я., Біль М.М. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка (за результатами II Міжнародної науково-практичної конференції) // Регіональна економіка. 2013. № 3(69). С. 211-221. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/68220/22-Sadova.pdf>

(R. Stefańska)³⁵³, А. Фігель (A. Fihel)³⁵⁴, Х. де Хаас (H. Haas)³⁵⁵, М. Чайка (M. Czaika)³⁵⁶, В.Ю. Шалдишева³⁵⁷. Не применшуючи внесок вказаних вище вчених у розвиток теоретичних положень та розробку шляхів вирішення проблем міграції, додаткового дослідження потребує ідентифікація детермінантів впливу на формування міграційних потоків в умовах інституційного, соціального, економічного та політичного середовища для подальшого врахування при формуванні міграційної політики. У зв'язку з цим, завданням даного дослідження є вивчення сукупності детермінантів формування міграційних мотивів потенційних мігрантів з метою їх систематизації. Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження, присвячені проблемам міжнародної міграції, звертають увагу на існування інших факторів, які дають «поштовх» особі чи групі осіб ухвалити рішення про міграцію за кордон, однак розрізненість розуміння складу таких факторів та їх впливу на міграційні процеси вимагають їх обґрунтування та систематизації. Так, І.С. Кизимою систематизовано фактори впливу на міжнародну міграцію населення та структуровано їх в контексті теорії «притягування-виштовхування» за групами факторів: економічні, соціальні, культурні, політичні, екологічні.

Кислицина О.В. пропонує структурувати рушійні сили міжнародної трудової міграції на «глобальні фактори (економічні, демографічні, соціальні, політичні та інформаційні) та передумови (цивілізаційні, інституційні, інфраструктурні, функціонально-мережні)»³⁵⁸.

В ході дослідження наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених описувані ними фактори міжнародної міграції згруповано за шістьма групами: економічні, соціо-демографічні, політико-безпекові, мовно-культурні, еколого-природничі та інституційні. Детальніше розгляд вченими та дослідниками факторів міжнародної міграції продемонстровано у таблиці 2.1.

³⁵¹ Садова У.Я., Семів Л.К., Махонюк О.В. Роль міграції в інтеграційних процесах соціально-гуманітарної сфери України. 2014. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29519/1/114-342-347.pdf>

³⁵² Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2014. № 11. С. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20

³⁵³ Anaska M., Fihel A., Kaczmarczyk P., Stefańska R. Recent Trends in International Migration in Poland: The 2011 SOPEMI Report // Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski. 2011. Nr 52/110. URL: <http://www.migracje.uw.edu.pl/download/publikacja/1778/>

³⁵⁴ Там само.

³⁵⁵ Czaika M., Haas H. The effect of visas on migration processes // International Migration Review. 2016. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imre.12261/epdf>

³⁵⁶ Там само.

³⁵⁷ Антоненко К.В., Шалдишева В.Ю. Причины та динаміка зовнішньої трудової міграції в Україні // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Економіка". 2013. Вип. 13. С. 237-242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_eko_2013_13_30.

³⁵⁸ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

Таблиця 2.1. Підходи авторів до ідентифікації факторів міжнародної міграції населення

№ з/п	Група факторів	Автори, які досліджують (номер використаних джерел наводиться відповідно до списку у табл. Я.1 Додатку Я)
1	2	3
1	Економічні	І.С. Кизима [28], І.Н. Ганг (I.N. Gang), К. Гацкова (K. Gatskova), Дж. Лендон-Лейн (J. Landon-Lane), М.-Су Юнь (M.-Su Yun) [18], Антоненко К.В. [22], Шалдишева В.Ю. [22], Ю.О. Курунова [29], О.Т. Риндзак [35], К. Дагтман (C. Dustmann), А. Окатенко (A. Okatenko) [16], Н.А. Сирочук [37], А.П. Гайдуцький [24], Ю.П. Гуменюк [26], Е.М. Лібанова [27], І.П. Майданік [31], О.А. Малиновська [32], О.В. Позняк [33], М.Д. Романюк [36], К. Кумбс (C. Coombs) [4,5], К.М. Дукет (C.M. Duquette) [9], Ф.Г. Міксон (F.G. Mixon) [9], Дж. Холл (J. Hall) [6], Дж.Р. Кларк (J.R. Clark) [11], М. Фолей (M. Foley) [6], Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula) [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14], Дж.М. Александер (G.M. Alexander) [9], Р.К. Веддер (R.K. Vedder) [13], У. Наір-Райхерт (U. Nair-Reichert) [7, 8], М. Фафчемпс (M. Fafchamps) [17], А.М. Майда (A.M. Mayda) [20]
2	Соціо-демографічні	І.С. Кизима [28], Ю.О. Курунова [29], О.Т. Риндзак [35], К. Дагтман (C. Dustmann), А. Окатенко (A. Okatenko) [16], Н.А. Сирочук [37], А.П. Гайдуцький [24], Ю.П. Гуменюк [26], Е.М. Лібанова [27], І.П. Майданік [31], О.А. Малиновська [32], О.В. Позняк [33], М.Д. Романюк [36], К. Кумбс (C. Coombs) [4,5], К.М. Дукет (C.M. Duquette) [9], Ф.Г. Міксон (F.G. Mixon) [9], Дж. Холл (J. Hall) [6], Дж.Р. Кларк (J.R. Clark) [11], М. Фолей (M. Foley) [6], Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula) [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14], Р.К. Веддер (R.K. Vedder) [13], У. Наір-Райхерт (U. Nair-Reichert) [8], К. Мунші (K. Munshi) [21], Л.А. Біман (L. A. Beaman) [2], Х. Грейм (H. Graeme) [19]
3	Політико-безпекові	І.С. Кизима [28], Є.О. Ляшенко [30], Г.І. Пуйо [34], Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula) [13], Р.К. Веддер (R.K. Vedder) [13]
4	Мовно-культурні	І.С. Кизима [28], А. Адсера (A. Adsera), М. Питлікова (M. Pytlikova) [1]
5	Еколого-природничі	І.С. Кизима [28], М. Бін (M. Beine) [3], К. Парсонс (C. Parsons) [3], А.В. Бохан [23], Н.Д. Конільйо (N.D. Coniglio), Г. Песке (G. Pesce) [14], К. Кумбс (C. Coombs) [7, 8], К.М. Дукет (C.M. Duquette) [12], Ф.Г. Міксон (F.G. Mixon) [12], Дж. Холл (J. Hall) [6], Дж.Р. Кларк (J.R. Clark) [5, 11], М. Фолей (M. Foley) [6], Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula) [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14], Р.К. Веддер (R.K. Vedder) [13], У. Наір-Райхерт (U. Nair-Reichert) [7]
6	Інституційні	М. Чайка (M. Czaika) [15], Х. де Хаас (H. Naas) [15], Т.О. Гнатюк [25], К. Мунші (K. Munshi) [21], Л.А. Біман (L.A. Beaman) [2]

На нашу думку, при визначенні основи формування міграційної мотивації населення слід використовувати не поняття «фактори» (економічні, політичні, демографічні, екологічні, культурні, етнічні, правові тощо), оскільки «фактор» є сукупністю чинників, що діють у середовищі, причому фактори середовища є надзвичайно різноманітними за походженням, характером та інтенсивністю дії, однак не всі вони впливають на формування міграційних мотивів.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне використовувати поняття «детермінант» (від лат. *determinans* – визначальний). Під детермінантом ми розуміємо домінуючий фактор (взаємопов'язану сукупність факторів). А «детермінант міграційних мотивів» слід визначити як домінуючий фактор (взаємопов'язана сукупність факторів), які обумовлюють формування міграційного мотиву та визначають параметри міграційної схильності потенційного мігранта (тривалість та відстань міграції, спосіб життя та працевлаштування в країні призначення, фінансові аспекти заощаджень та грошових переказів).

Детермінант є параметром:

- *вимірюваним* у конкретному вимірнику, якщо мова йде про явище чи обставини, які можна виміряти показниками або набором показників;

- *невимірюваним*, якщо характеризуються обставини, правила (норми), традиції, звичаї, відносини, які формують загальне середовище перебігу суспільних явищ чи процесів (його оцінка залежить від важливості детермінанта на особистісному рівні та, відповідно, ступеня сприйняття інтенсивності дії фактору (факторів)).

На основі вивчення нами існуючих теорій міжнародної міграції, визначено, що при формулюванні теоретичних положень пояснення закономірностей міграційних процесів слід базуватися на інституційному підході. Застосування даного підходу при дослідженні міграційних процесів описала І.П. Майданік, яка визначила: «Інституціональний підхід до аналізу міграційних процесів можна використовувати у широкому та вузькому розуміннях. У першому випадку теоретики розглядають концепт інституцій як такий, що відображає структуру всього соціального середовища у межах якого індивіди приймають рішення, зокрема пов'язані з міграціями. У такому випадку дослідження міграційних процесів має відбуватися як у розрізі інфраструктурних чинників, що їх обумовлюють, так і через призму соціальних інститутів країн-донорів та реципієнтів <...>. У вузькому розумінні, інституційна теорія міграцій має справу з вивченням мережі приватних інституцій та добровільних організацій, основною функцією яких є забезпечення попиту, створеного дисбалансом між великою кількістю людей, які шукають можливість дістатися у багаті на капітал країни та обмеженістю можливостей потрапити у такі країни»³⁵⁹.

---

³⁵⁹ Майданік І.П. Місце інфраструктурних факторів у системі наукових знань про міжнародні міграції населення // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 3. С. 109-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_13. С. 110.

В цілому погоджуючись з описаним підходом, схилиємося в рамках даного дослідження до широкого розуміння інституційного підходу та вважаємо, що в цьому аспекті підхід, визначений у теорії суспільного капіталу (Д. Массей (D. Massey))³⁶⁰, є найбільш виправданим. Ми пояснюємо це тим, що він враховує кон'юнктурні особливості розвитку країни походження та країни призначення, дію формальних (політики урядів) та неформальних інститутів (соціальні структури), а також ментальний рівень розвитку явища міжнародної міграції (формування внутрішніх мотивів осіб, потенційно мобільних, які зважають на всі зовнішні фактори при ухваленні рішення про зовнішню міграцію). Тому вважаємо, що розвиток міграційних процесів знаходиться під визначальним впливом існуючих формальних та неформальних державних, суспільних та комерційних інститутів, правилах, регламентах та традицій їх функціонування, їх взаємозв'язком, що обумовлює характер і параметри середовища перебігу міграційних процесів.

У своїх дослідженнях Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula)³⁶¹, Дж.М. Александер (G.M. Alexander)³⁶² виокремлюють для проведення аналізу такі економічні фактори, як: середній дохід сім'ї в штаті, вартість проживання в штаті середньої сім'ї з чотирьох осіб, відсоток темпів зростання зайнятості в державі за досліджуваний період, податкове навантаження на душу населення в державі та податкове навантаження в державі у відсотках від особистого доходу. Крім того, до економічних детермінантів вченими також було зараховано обсяги державної підтримки та соціальних видатків на прикладі показників державних витрат початкових та середніх шкіл місцевого самоврядування в штаті на одного учня, а також допомогу у разі смерті чи інші допомоги на душу населення³⁶³. При цьому за результатами аналізу середній дохід сім'ї виявився найбільш значим детермінантом.

Економічна свобода підвищує рівень ефективності ринкових механізмів, сприяє економічному зростанню, розвитку та персональному процвітання. Цебула Р.Дж. та Кларк Дж.Р. приділили цим питанням ряд власних досліджень, зокрема провели емпіричний аналіз зв'язків міграції з

---

³⁶⁰ Massey D.S. A Missing Element in Migration Theories // Migration Letters. 2015. Т. 12. №. 3. С. 279-299. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/568/411>

³⁶¹ Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 // Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. С. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf

³⁶² Там само.

³⁶³ Там само.

економічною та персональною свободою (2013 р.)³⁶⁴. При цьому дане дослідження відрізняється від попередніх досліджень Р.Дж.Цебули та Дж.М.Александра³⁶⁵ тим, що в багатофакторну модель оцінки впливу детермінантів на міграційні потоки (а точніше на показники чистої міграції, або міграційного приросту) ними було додано індекс, яким вимірюється економічна свобода. Зокрема в результаті проведення такого аналізу вони підтвердили дві основні гіпотези:

1) показники чистої міграції позитивно залежать від рівня економічної свободи;

2) показники чистої міграції прямо залежать від рівня особистої свободи.

Для цілей даного дослідження проаналізовано ряд економетричних моделей закономірностей міграційних потоків та визначено враховані у них фактори, які включалися вченими та дослідниками до розрахунку поведінки показників чистої міграції (міграційного приросту) або еміграції. Такі фактори структуровано за групами, визначеними у таблиці 2.1, а також систематизовано висновки авторів щодо поведінки результуючого показника при зростанні інтенсивності дії фактора (табл. 2.2).

В цілому Р. Дж. Цебула та Дж. Р. Кларк доходять висновку, що «держави, які пропонують вищий рівень економічної та персональної свободи можуть розраховувати на зростання міграційного приросту та, як наслідок, економічного зростання»³⁶⁶.

---

³⁶⁴ Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. С. 43. URL: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf

³⁶⁵ Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 //Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. С. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf

³⁶⁶ Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. С. 43. URL: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf с. 57.

Таблиця 2.2. Аналіз опрацювання окремих детермінантів формування міграційних мотивів у існуючих економетричних моделях дослідження закономірностей міграційних потоків

	<i>Поведінка показника детермінанта</i>	<i>Поведінка результативного показника (чиста міграція)</i>	<i>Автор моделі, яка враховує детермінант (прізвища авторів наведено мовою оригіналу, номер використаних джерел наводиться відповідно до списку у табл. Я.2 Додатку Я)</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Економічні детермінанти			
Медіана доходів родини	↑	↑	R.J. Cebula [2,6,8,9], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9], J.R Clark [2,8]
ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності)	↑	↑	Н.Г. Ваврецьук [11]
Середньомісячна зарплата працівників	↑	↑	І.А. Лапшина [12]
Витрати на проживання	↑	↓	R.J. Cebula [2,3,4,6,8], M. Foley [3], J. Hall [3], J.R Clark [2,8], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4].
Рівень зайнятості	↑	↑	R.J. Cebula[2,6,8], J.R Clark [2,8], І.А. Лапшина [12]*
Рівень податкового навантаження на душу населення	↑	↓	R.J. Cebula [1,6,9], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9].
Ставка оподаткування особистих доходів	↑	↓	R.J. Cebula [3,4,9], M. Foley [3], J. Hall [3], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4].
Ставка податку на майно	↑	↓	R.J. Cebula [3,4], M. Foley [3], J. Hall [3], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4].
Індивідуальні доходи на душу населення	↑	↑	R.J. Cebula [3,4,6,7,10] M. Foley [3], J. Hall [3], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4], R.K. Vedder [10].
Рівень безробіття	↑	↓	R.J. Cebula [5,7,10] , U. Nair-Reichert [5], C. Coombs [5], R.K. Vedder [10], Н.Г. Ваврецьук [11]
Витрати на одного учня молодшої та середньої школи	↑	↑	R.J. Cebula [5,6], U. Nair-Reichert [5], C. Coombs [5].
Індекс економічної свободи	↑	↑	R.J. Cebula [2,8,9], J.R Clark [2,8], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9].
Кількість промислових підприємств	↑	↑	І.А. Лапшина [12]

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Кредити, надані суб'єктам господарювання	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Експорт	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Кількість малих підприємств	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Кількість вивільнених працівників	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Депозити населення	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Витрати на побутові послуги на одного мешканця	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Соціо-демографічні детермінанти			
Густина населення	↑	↓	R.J. Cebula [2,3,8] J.R Clark [2,8], M. Foley [3], J. Hall [3].
Чисельність лікарів на населення	↑	↑	R.J. Cebula [1,10], R.K. Vedder [10], I.A. Лапшина [12]
Чисельність населення у національному осередку мігрантів	↑	↑	R.J. Cebula [9], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9], Н.Г. Ваврещук [11]
Чисельність населення	↑	↓	R.J. Cebula [9], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9], I.A. Лапшина [12]
Обсяги трудових ресурсів	↑		I.A. Лапшина [12]
Чисельність населення за межею бідності	↑	↓	R.J. Cebula[4], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4].
Кількість померлих на 100 тис. постійного населення	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Коефіцієнт дитячої смертності	↑	↑	I.A. Лапшина [12]
Політико-безпекові детермінанти			
Число злочинів на 100 тис. осіб	↑	↓	R.J. Cebula [10], R.K. Vedder [10]
Мовно-культурні детермінанти			
Частка чорношкірого населення	↑	↓	R.J. Cebula [10], R.K. Vedder [10]
Еколого-природничі детермінанти			
Середня денна температура у січні	↑	↑	R.J. Cebula [3,4,6,9], M. Foley [3], J. Hall [3], C.M. Duquette [9], F.G. Mixon [9], U. Nair-Reichert[4], C. Coombs [4].

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Обсяг токсичних хімічних відходів на душу населення	↑	↓	R.J. Cebula [2,3,4,6,8], M. Foley [3], J. Hall [3], C. Coombs [4,5], J.R Clark [4,8], U. Nair-Reichert [4].
Кількість доступних парків	↑	↑	R.J. Cebula [3], M. Foley [3], J. Hall [3].
Середня кількість холодних днів	↑	↓	R.J. Cebula [1,4,7,10], U. Nair-Reichert [4], C. Coombs [4], U. Nair-Reichert [5], C. Coombs [5], R.K. Vedder [10].
Забруднення повітря	↑	↓	R.J. Cebula [1,10]R.K. Vedder [10]
Кількість сонячних днів на рік	↑	↑	R.J. Cebula [1]
Детермінанти інституційного середовища			
Сусідство країн	стохастична змінна		Н.Г. Ваврищук [11]
Членство країни в ЄС	стохастична змінна		Н.Г. Ваврищук [11]
Наявність угоди між країнами міграційної пари про взаємне працевлаштування	стохастична змінна		Н.Г. Ваврищук [11]
Ступінь складності процедур найму на роботу іноземного робітника у країні-реципієнті	проранговані залежні змінні		Н.Г. Ваврищук [11]
Співвідношення тіньової економіки до офіційної у країні-реципієнті	проранговані залежні змінні		Н.Г. Ваврищук [11]

В такому ж контексті Р.Дж. Цебула провів дослідження впливу оподаткування. Ним побудовано економетричну модель функцій валової чисельності іммігрантів в країну з урахуванням, на відміну від попередніх моделей^{367,368}, детермінантів фіскальної політики держави, зокрема, ставки податку на майно та ставку податку на особисті доходи.

Цікавим є підхід, який аналізують Р.Дж. Цебула, У. Наір-Райхерт та К. Кумбс³⁶⁹. Вони вказують на можливе розуміння міграційного рішення по аналогії з інвестиційними – тобто рішення переміщення з однієї території на іншу, що переслідує максимізацію майбутньої вартості (економічних вигід).

Крім того, щодо витрат на проживання Р.Дж. Цебула робить висновок про те, що складність порівняння даного показника між країнами міграційної пари полягає у складності порівняння споживчих кошиків між країнами³⁷⁰,

Вивчення процесів та закономірностей формування міграційних мотивів досліджуються не тільки на міжнародному рівні, але й у регіональному вимірі (на рівні регіонів окремих країн). Зокрема, І.А. Лапшина вперше за допомогою економетричного моделювання довела, що найбільш вагомими факторами впливу на показник зовнішньої міграції населення є наступні показники соціально-економічного розвитку областей України: «чисельність населення, обсяги трудових ресурсів, рівень доходу, кількість промислових підприємств, рівень кредитування суб'єктів господарської діяльності та ступінь зовнішньої конкурентоспроможності підприємств області»³⁷¹. Разом з тим, виходячи з регресійного рівняння³⁷² впливу вибраних нею факторів на зовнішню міграцію, слід виділити окремі регресійні коефіцієнти, які видаються сумнівними. Зокрема, за її висновками, кількість вибулих з країни (емігрантів) є оберненою до таких показників, як кількість померлих (-0,487), рівень дитячої смертності

---

³⁶⁷ Cebula R.J. Real Earnings and Human Migration in the United States // The International migration review. 1982. Т. 16. №. 1. С. 189-196. URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/52024>.

³⁶⁸ Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. С. 43. URL: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf

³⁶⁹ Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Total State In-Migration and Public Policy in the United States: A Comparative Analysis of the Great recession and the Pre-and Post-Great Recession Years. 2013. 2013. С. 102-115. URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/56484/>

³⁷⁰ Cebula R.J. Real Earnings and Human Migration in the United States // The International migration review. 1982. Т. 16. №. 1. С. 189-196. URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/52024>. с. 195.

³⁷¹ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

³⁷² Там само.

(-0,358), кількість вивільнених працівників (-0,230) та витрати на побутові послуги на одного мешканця (-0,080).

Цікавим з точки зору економетричної оцінки формування інституційного середовища регулювання міграційних потоків є дослідження Н.Г. Ваврищук, яка спростувала гіпотезу про те, що у країнах ЄС формується спільна міграційна політика. У зв'язку з цим, нею оцінено ряд макроекономічних показників, як видно з таблиці 2.2. Разом з тим, науковець ввела у рівняння стохастичні змінні, які враховують, по-перше, факт сусідства країн міграційної пари, а по-друге, членство країни призначення у ЄС-15³⁷³.

За результатами власних досліджень вважаємо за доцільне шляхом поєднання економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних та еколого-природничих факторів з інституційними сформувати відповідні групи детермінантів формування міграційної мотивації потенційного мігранта виходячи з описаної вище важливості та доцільності використання інституційного підходу в дослідженні міжнародної міграції (див. п. 1.2).

Економічні фактори враховують численні макроекономічні, фінансові (в т.ч. фіскальні), інфраструктурні фактори (розвиток інфраструктури, розміщення продуктивних сил), а інституційні в даному разі представляють собою сукупність формальних інститутів (органів влади), систему норм права та відповідні політики держави, спрямовані на встановлення режимів та умов інвестування, системи оподаткування, управління грошовою масою.

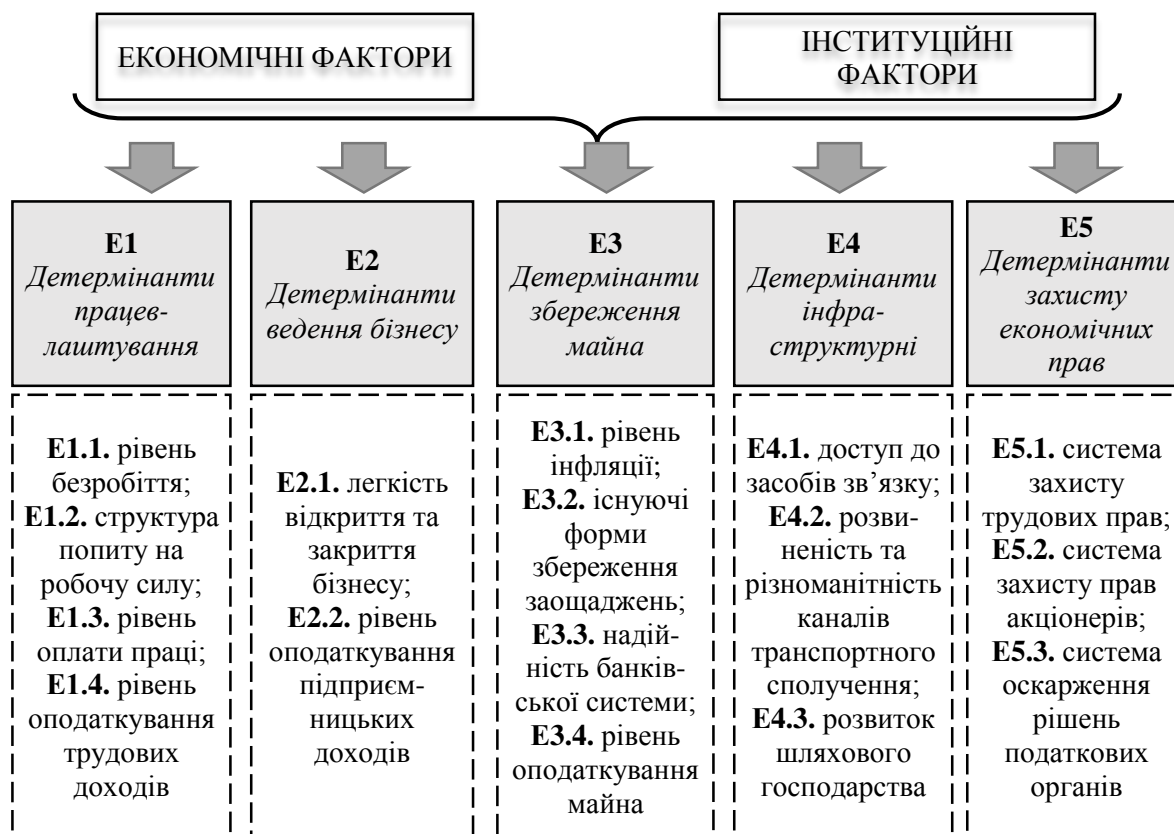
Важливим економічним детермінантом, який характеризує альтернативні фактори «притягування-виштовхування» є потенційні витрати на здійснення міграції (витрати, пов'язані з залишенням країни походження та переміщенням у країну призначення). Зокрема, витрати на міграцію необхідно враховувати при аналізі основних детермінантів міграції всередині, оскільки обсяги економічних та інших вигід від міграційного переміщення за кордон залежать не тільки від географічної відстані (як правило, зумовлює обсяги транспортних та подібних витрат), але й «соціальної відстані», яка базується на сприйнятті суспільства та соціально-економічних умов життя в країні призначення.

Детермінанти, утворювані цими факторами представлені на рис. 2.1.

---

³⁷³ Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук. Київ, Б.в. 2007. 20 с.

Рис. 2.1. Економічні детермінанти формування міграційних мотивів

Примітка: у кодуванні ЕХ та ЕХ.Х символ Х – арабські цифри, що демонструють ієрархічну структуру групи детермінантів

Джерело: власна розробка

Крім того, потужним економіко-соціо-інституційним детермінантом є наявність міграційних мереж. Так, виходячи з результатів досліджень, проведених К. Мунші³⁷⁴, Л.А. Біман³⁷⁵ та Г. Хьюго³⁷⁶, можна сформулювати висновок про те, що соціальні мережі відіграють ключову роль у зниженні міграційних втрат (витрат або упущених економічних вигід від ухвалення та реалізації міграційного рішення), а також спрощенні міграційних потоків (сприяння та координація, усунення окремих бар'єрів шляхом виправлення асиметричності використовуваної потенційним мігрантом інформації). Крім того, соціальні мережі стають потужним суб'єктом інституційного середовища

³⁷⁴ Munshi K. Networks in the Modern Economy: Mexican Migrants in the US Labor Market. // The Quarterly Journal of Economics. 2003. N. 118 (2). С. 549–99. URL: <http://web.mit.edu/14.75J/www/mex5.pdf>

³⁷⁵ Beaman L.A. Social networks and the dynamics of labour market outcomes: Evidence from refugees resettled in the US //The Review of Economic Studies. 2011. Т. 79. №. 1. С. 128-161. URL: http://faculty.wcas.northwestern.edu/~lab823/beaman_ethnicnetworks.pdf

³⁷⁶ Graeme H. The New International Migration in Asia: Challenges for Population Research. // Asian Population Studies. 2005. V. 1(1). С. 93–120. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17441730500125953?scroll=top&needAccess=true>

регулювання міграційних потоків, оскільки де-факто не тільки полегшують мобільність, але і допомагають мігрантам інтегруватися у соціально-економічні умови приймаючого суспільства.

«Головним фактором, що сприяє міжнародній трудовій міграції, – пише Р.Д. Стаканов, – є відмінність в економічному розвитку країн світу, а, відповідно, і у рівні оплати праці між країнами-експортерами та країнами-імпортерами робочої сили»³⁷⁷.

Стасюк М.О. обґрунтував, що «переміщення робочої сили знаходиться у прямій залежності від таких факторів у районі еміграції, як зубожіння населення, що є наслідком стагнації економіки, безробіття, а у регіоні імміграції – швидке економічне зростання, попит на робочу силу певної кваліфікації»³⁷⁸. Крім того, він вказує на ряд чинників, які з'являються з утвердженням суверенітету держав («попит на керівників нового типу для забезпечення ринкових структур, диспропорція на ринку праці на працівників низької кваліфікації, масове вивільнення працівників, поглиблення соціально-економічної кризи та зниження життєвого рівня населення»³⁷⁹).

Соціо-демографічні фактори передбачають статево-вікову структуру, освітню структуру населення, інституційно-інфраструктурні фактори (розвиток системи освіти, охорони здоров'я, соціального страхування та дієвість відповідних органів влади та інших формальних і неформальних інститутів, а також система норм права та відповідні політики держави, спрямовані на розвиток освіти та охорони здоров'я, пенсійна політика, політика підтримки незахищених верств населення та недопущення дискримінації).

Детермінанти, утворювані соціо-демографічними факторами, продемонстровані на рис. 2.2.

Заремба Г.Р. розглядає поєднання соціальних та інституційних факторів у контексті формування прикордонних міграційних мереж та активізації малого прикордонного руху. «Потенційні мігранти, – пише він, – часто живуть у прикордонних регіонах, що можна пояснити їхнім включенням у міграційні мережі, ближчі культурні та економічні зв'язки із сусідніми країнами, правові умови (наприклад, спрощується перетин кордону для жителів 30-кілометрової зони на кордоні ЄС)»³⁸⁰. Кількісну оцінку впливу міграційних мереж дала у

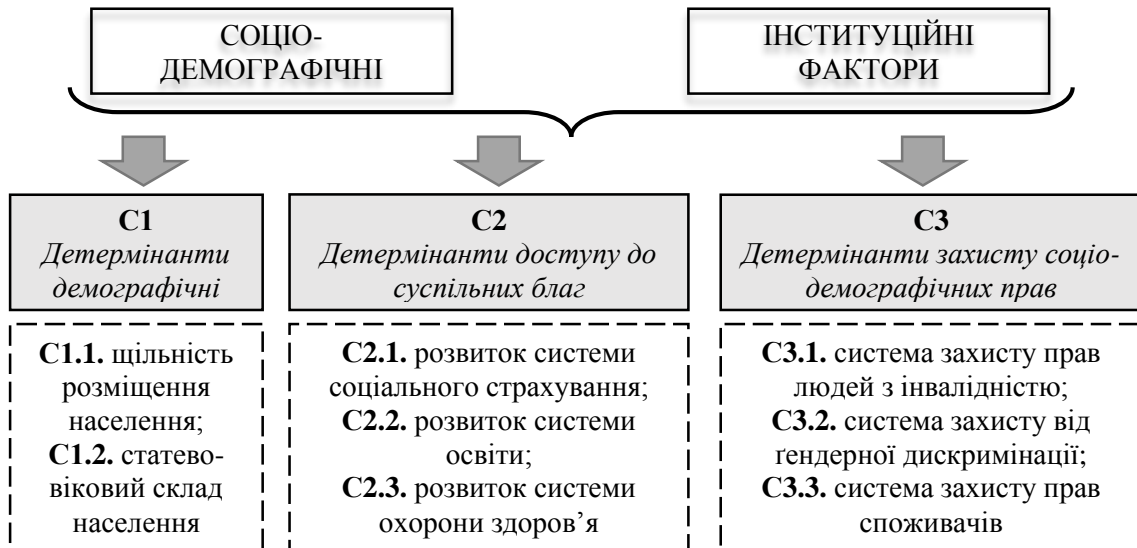
³⁷⁷ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Р.Д. Стаканов ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. К., 2010. 20 с.

³⁷⁸ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк ; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К., 2004. 23 с. укр.

³⁷⁹ Там само.

³⁸⁰ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2014_62_7. с. 44

своєму дослідженні Н.Г. Вавришук, визначивши, що «зростання рівня міграції у поточному році на 1 % сприяє збільшенню рівня міграції у наступному році на 0,6–0,7 %»³⁸¹.

Рис. 2.2. Соціо-демографічні детермінанти формування міграційних мотивів

Примітка: у кодуванні СХ та СХ.Х символ Х – арабські цифри, що демонструють ієрархічну структуру групи детермінантів

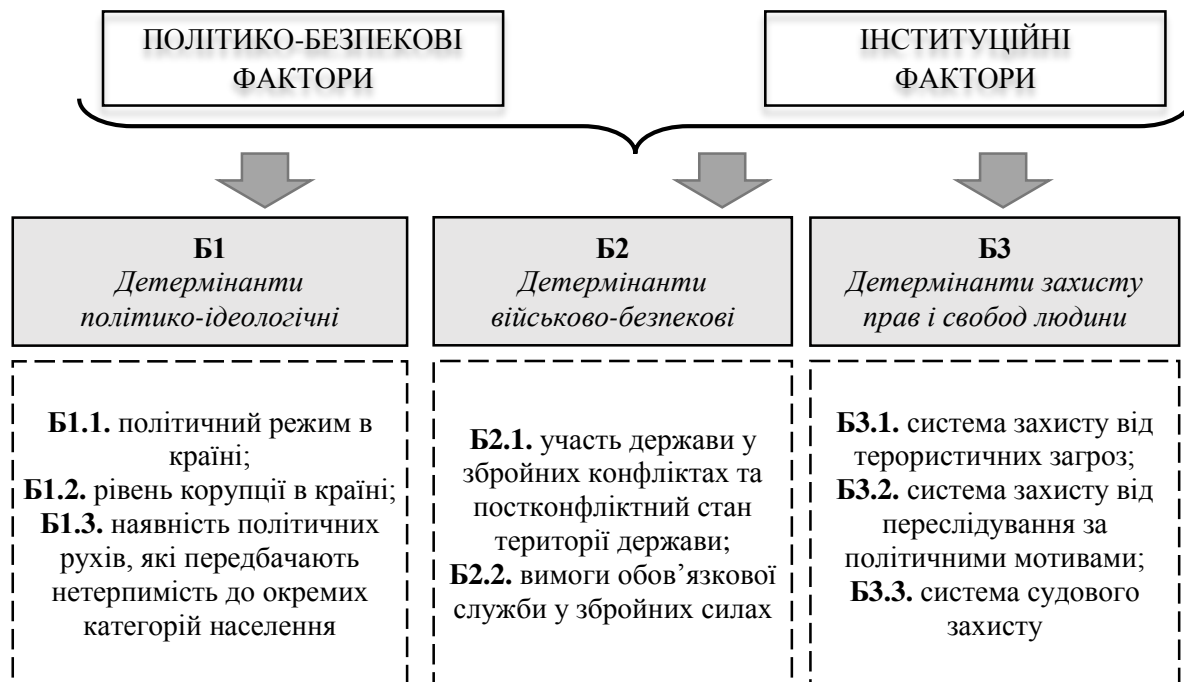
Джерело: власна розробка

Політико-безпекові фактори складаються з особливостей діючої системи державного управління, рівня демократизації та зрілості громадянського суспільства, а інституційні в даному випадку представлені сукупністю формальних інститутів (органів влади), системою норм права та існуючою системою захисту громадянських прав та свобод. Разом з тим до цієї ж категорії факторів належать ризики військових конфліктів, утворення реакційних політичних рухів (тих, які передбачають нетерпимість до окремих верств та категорій населення). Детермінанти, утворені цими факторами, приведені на рис. 2.3.

Нині конфлікт в Сирії продовжує залишатися найбільшим рушієм міграції, однак, триваюче насильство в Афганістані та Іраку, зловживання в Еритреї, а також бідність в Косово також ведуть людей на пошук кращого життя у інших місцях. Зокрема, за даними ВВС, Німеччина отримала найбільшу кількість нових заявок на отримання статусу біженця в 2015 році – більш ніж 476 тис. звернень, Угорщина потрапила на друге місце за кількістю заяв про

³⁸¹ Вавришук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу : автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Вавришук . Київ Б.в., 2007 . 20 с

надання притулку, оскільки переважна більшість мігрантів мігрувало суходолом через Грецію та Західні Балкани – до неї надійшло 177,1 тис. звернень³⁸².

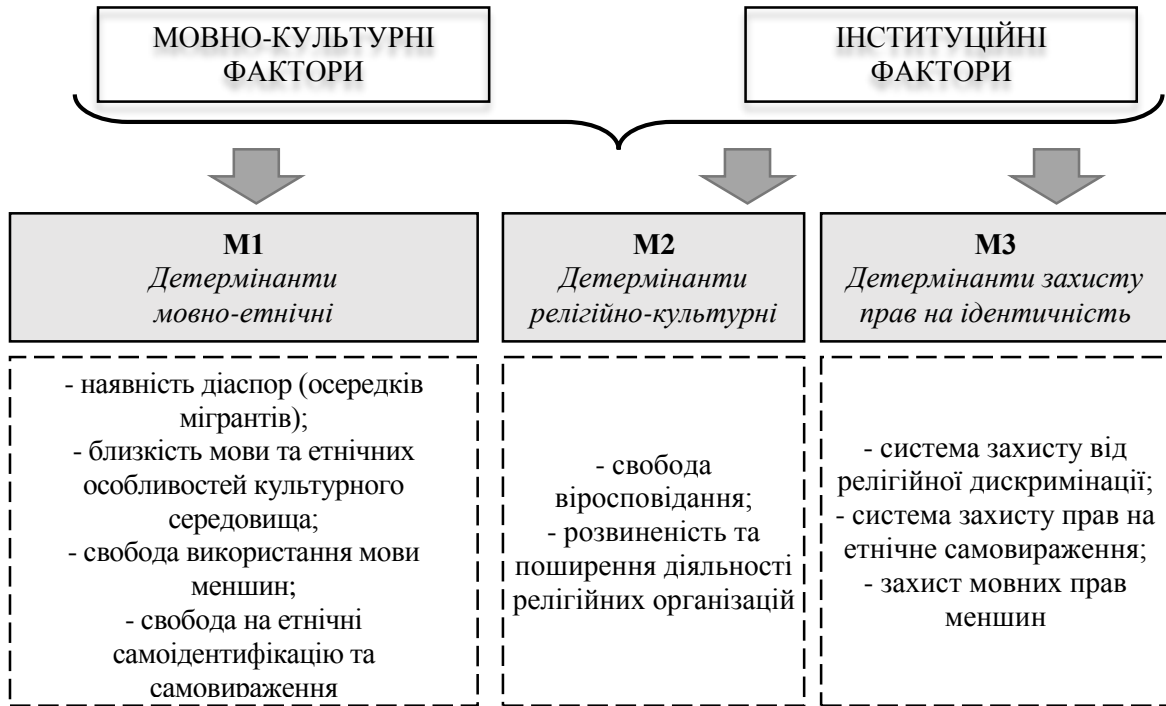
Рис. 2.3. Політико-безпекові детермінанти формування міграційних мотивів

Примітка: у кодуванні БХ та БХ.Х символ Х – арабські цифри, що демонструють ієрархічну структуру групи детермінантів

Джерело: власна розробка

Мовно-культурні фактори включають численні фактори мовного, етнічного, культурного, релігійного середовища, які сформовані в державі в цілому, або в окремих її регіонах. В цьому разі слід також враховувати функціонування як формальних інститутів (державної мовної та культурної політики, релігійних та культурних організацій), так і неформальних (етнічні осередки та неформальні утворення, діаспори, релігійні конфесії, носії мови та культури). Крім того, слід віднести до цієї категорії відповідні норми права та існуючу систему захисту від етнічної, расової, мовної та релігійної дискримінації (рис. 2.4).

³⁸² Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts // BBC. URL:<http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

Рис. 2.4. Мовно-культурні детермінанти формування міграційних мотивів

Примітка: у кодуванні МХ символ Х – арабські цифри, що демонструють ієрархічну структуру групи детермінантів (у зв'язку з комплексністю мовно-культурного середовища, для цілей даного дослідження детермінати даної групи укрупнено)

Джерело: власна розробка

Еколого-природничі фактори включають, з одного боку, відносно усталені фактори природно-ресурсного потенціалу (ці фактори в короткостроковій перспективі відносно не залежать від антропогенного впливу), а з іншого, – фактори стану навколишнього природного середовища, що зумовлює якість повітря, доступ до чистої води та екологічно чистих і безпечних продуктів харчування. Інституційні фактори представлені системою екологічного законодавства, екологічною політикою держави та існуючими механізмами захисту дотримання прав населення на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Детермінанти, утворювані цими факторами, визначені на рис. 2.5.

Значення детермінанта – параметра – в країні призначення та країні походження, які утворюють міграційну пару, визначає схильність мігранта до вибору країни призначення.

Рис. 2.5 Еколого-природничі детермінанти формування міграційних мотивів

Примітка: у кодуванні ПХ та ПХ.Х символ Х – арабські цифри, що демонструють ієрархічну структуру групи детермінантів

Джерело: власна розробка

Інтенсивність детермінанти можна продемонструвати шкалою від мінімального до максимального значення, яке визначається оціночно індивідуально окремими мігрантами чи потенційними мігрантами. Таким чином, набір та інтенсивність детермінантів, які формують міграційні мотиви окремої особи можна назвати особистісними факторами «притягування-виштовхування» формування міграційного мотиву та мотиву повернення на батьківщину (їх структура продемонстрована на рис. 2.6).

Виходячи із розробленої системи детермінантів формування міграційних мотивів для цілей подальшого дослідження для аналізу економічного середовища перебігу процесів міжнародної міграції в межах окремих регіональних міграційних об'єднань, визнано за доцільне досліджувати ряд показників та індикаторів для формулювання причинно-наслідкових зв'язків міжнародної міграції людських ресурсів.

Рис. 2.6. *Особистісні фактори «притягування-виштовхування» формування міграційного мотиву та мотиву повернення на батьківщину*

За результатами проведеного дослідження, визначено, що при аналізі показників міграційних потоків слід встановити два види показників:

1) показники-детермінанти – показники (ідентифіковані фактори, величина яких підлягає вимірюванню або відносній оцінці їх зміни), що чинять вплив на розвиток явища міжнародної міграції та обумовлюють зростання/зниження міграційної мотивації;

2) показники-індикатори – показники, що демонструють перебіг міграційних процесів, тобто параметри та результати міграційних переміщень людських ресурсів (зміну структури та динаміки міграційних потоків).

В межах даного дослідження ідентифіковано показники-детермінанти та показники-індикатори відповідно до виділених вище груп детермінантів. Враховуючи різноманітність відповідних показників, складність їх вимірювання або суб'єктивність в окремих випадках, джерела отримання таких показників структуровано за наступними групами:

1. Показники економічного розвитку країн у регіональних інтеграційних об'єднаннях (група показників містить абсолютні та рейтингові показники і дозволяє встановити рівень соціально-економічного розвитку окремих країн та визначити відмінності в цих рівнях в межах регіонального об'єднання) (табл. 2.3)

Таблиця 2.3. Опис даних та показників, що використовуються для аналізу показників економічного та людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань відповідно до сформованої системи детермінантів формування міграційних мотивів

№ з/п	Назва показника (відповідність детермінанту міграційного мотиву)	Передумови використання показника для аналізу	Джерело даних
1	2	3	4
1	Макроекономічні показники		
1.1	Чисельність населення <i>Детермінанти: E1.1</i>	дозволяє оцінити демографічне навантаження на країну та оцінити потенційно чисельність людських ресурсів	Index of Economic Freedom (The Heritage Foundation) ³⁸³
1.2	ВВП за паритетом купівельної спроможності*	один з індикаторів економічного розвитку, характеризує обсяги економічної діяльності в країні та створюваного продукту	
1.3	Щорічний приріст ВВП (%)*	дозволяє оцінити актуальні темпи зростання економіки	
1.4	Щорічний приріст ВВП, розрахований за останні п'ять років (%)*	дає уявлення про тенденції зростання економіки	
1.5	ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) <i>Детермінанти: E1.3</i>	дає змогу оцінити загальний рівень життя населення (зауважимо, що з цією метою проаналізовано рівень людського розвитку, що нівелює асиметричність інформації при використанні лише показника ВВП на душу населення)	
1.6	рівень безробіття <i>Детермінанти: E1.1, E1.2</i>	дозволяє оцінити наявність в країнах факторів «притягування-виштовхування», таких, як: попиту на робочу силу, високий рівень оплати праці, навантаження на ринок праці	
1.7	рівень інфляції <i>Детермінанти: E3.1</i>	негативним наслідком якої є падіння рівня життя населення країни, а також ділової активності в цілому	
1.8	рівень оподаткування особистих доходів <i>Детермінанти: E1.4</i>	не стільки є макроекономічним показником, скільки вказує на рівень податкового навантаження на населення країни, а його високий рівень спричиняє тінізацію доходів як резидентів країни, так і нерезидентів (зокрема, мігрантів)	

³⁸³ 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

Продовження табл. 2.3.

1	2	3	4
2	Показники економічної свободи		
2.1	Захист прав власності <i>Детермінанти: E1.3, E5.2</i>	Показник характеризує можливість особи набувати та зберігати приватну власність, що для мігрантів є одним із засобів постійного або тимчасового розміщення на території країни призначення, а також одним із варіантів їх інвестиційної активності	Index of Economic Freedom (The Heritage Foundation) ³⁸⁴
2.2	Ефективність судової системи <i>Детермінанти: B3.3</i>	Дієвість судової системи вказує на загальні передумови дієвого захисту прав, зокрема, прав мігрантів, та є основою дієвої реалізації формальних інститутів у суспільстві	
2.3	Чесність уряду <i>Детермінанти: B1.2</i>	Рівень корупції у країні посилює невизначеність економічної ситуації, сприяє тінізації зайнятості та підприємницької діяльності, що створює потенційно сприятливе середовище для посилення нелегальної міграції	
2.4	Податковий тягар <i>Детермінанти: E1.4, E2.2, E3.4, E5.3</i>	Рівень оподаткування доходів фізичних осіб, впливає на схильність мігрантів до офіційного працевлаштування	
2.5	Державні витрати <i>Детермінанти: C2.1, C2.2, C2.3</i>	Рівень державних витрат вказує на готовність держави до підтримки соціально орієнтованих послуг та збереження і захисту людського потенціалу	
2.6	Свобода ведення бізнесу <i>Детермінанти: E2.1</i>	Свобода ведення бізнесу є загальним показником ефективності державного регулювання бізнесу, а тому даний показник може свідчити про інтенсивність підприємницької діяльності в країні, а, відповідно, і ширші можливості для самозайнятості та працевлаштування мігрантів	
2.7	Свобода праці <i>Детермінанти: E5.1</i>	Показник розглядає різні аспекти правової та нормативної бази ринку праці країни, в тому числі правила, що стосуються мінімальних розмірів оплати праці, законів, що попереджають звільнення, регулюють вимоги щодо вихідної допомоги, нормативні обмеження на наймання працівників та робочий час. Такий показник свідчить про можливості вільного працевлаштування мігрантів та захисту їх трудових прав	

³⁸⁴ Там само.

Продовження табл. 2.3.

1	2	3	4
2.8	Грошова свобода <i>Детермінанти:</i> E3.2, E3.3	Грошова свобода означає стабільність цін та контроль за цінами, а цінова стабільність означає стабільність соціально-економічного становища населення на основі забезпечення належного рівня доходів домогосподарств з точки зору їх купівельної спроможності	
2.9	Інвестиційна свобода <i>Детермінанти:</i> E5.2	Свобода потоків інвестиційного капіталу. Означає для мігрантів можливість переміщати інвестиційні ресурси без обмежень, що сприяє прозорості руху та використання грошових переказів мігрантів у якості інвестиційного капіталу	

Примітка: * показники ВВП, темпи його приросту та ВВП на душу населення не є прямими детермінантами при формуванні міграційного мотиву, проте впливають на інші економічні детермінанти

2. Показники вразливості та тенденцій людського розвитку країн у регіональних інтеграційних об'єднаннях (група показників містить рейтингові оцінки країн за агрегованими показниками на основі компонентів Індексу людського розвитку та дозволяє оцінити рівень розвитку середовища формування, нарощення та реалізації людського потенціалу) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. *Опис даних та показників, що використовуються для аналізу показників вразливості та тенденцій людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань відповідно до сформованої системи детермінантів формування міграційних мотивів*

№ з/п	Назва показника (відповідність детермінанту міграційного мотиву)	Передумови використання показника для аналізу	Джерело даних
1	2	3	4
1	Показники недієздатності держав		
1.1	Загальний показник*	Є інтегральним та розглядається в межах дослідження для загального рейтингу країни з деталізацією за вибраними компонентами	Fragile States Index (The Fund For Peace) ³⁸⁵
1.2	Економічний занепад та бідність*	Враховує фактори, пов'язані з економічним спадом в країні та вимірюється, окрім іншого, доходами на душу населення, ВВП, рівнем безробіття, інфляцією, продуктивністю, рівнем бідності тощо. Показник економічного занепаду також розглядає економічні умови та їх наслідки (надзвичайні соціальні труднощі, зростаюча нерівність)	Окремі показники визначено розрахунково

³⁸⁵ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Продовження табл. 2.4.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1.3	Нерівномірність економічного розвитку <i>Детермінанти:</i> П1.3, М1, М2, М3, С3.2	Враховує структурну нерівність, яка ґрунтується на окремих групах населення (расових, етнічних, релігійних тощо) або на освіті, економічному становищі, регіоні, а також враховує можливості груп для поліпшення свого економічного становища. Показник є важливим для аналізу міграційних мотивів, оскільки розглядає не тільки фактичну нерівність, а й сприйняття нерівності, що призводить до реальної нерівності, а посилює напруженість у суспільстві або націоналістичну риторику	
1.4	Втрата людського капіталу <i>Детермінанти:</i> Б1.1, Б1.3, Б3.2, С3.1, С3.2	Показник враховує втрату людського потенціалу та її економічний вплив внаслідок переміщення людей (з економічних або політичних причин) та наслідків, які це може мати для розвитку країни (добровільна еміграція середнього класу, особливо економічно продуктивних сегментів населення через економічне погіршення у рідній країні, а також примусового переміщення професіоналів чи інтелектуалів через переслідування та репресії)	
1.5	Демографічний тиск <i>Детермінанти:</i> С1.1	Розглядає тиск на державу населення чи навколишнього середовища (вимірює навантаження населення на продовольчі системи, доступ до чистої питної води та інших ресурсів, поширеність захворювань та епідемій). Показник враховує демографічні характеристики (тиск високих темпів зростання населення, асиметрії у статеві-вікових групах). Також враховує тиск, який виникає внаслідок стихійних лих (урагани, землетруси, повені або посухи) та тиск населення на навколишнє середовище	
1.6	Біженці та внутрішньо переміщені особи**	Вимірює тиск на державу, викликаний примусовим переміщенням великих громад у результаті соціальних, політичних, екологічних чи інших причин (в межах або за межі країни). Показник вимірює біженців за країнами притулку, оцінює внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців за країнами походження	

Продовження табл. 2.4.

1	2	3	4
1.7	Доступність соціальних благ <i>Детермінанти:</i> C2.1, C2.2, C2.3, E4.1, E4.2, E4.3, B3.1	Вимірює показники доступності громадських послуг та соціальних благ населенню, таких як послуги сфери освіти, охорони здоров'я, а також засобів інфраструктури.	
	Права людини та норми права <i>Детермінанти:</i> M3, C3.1, C3.2, B3.1, B3.2, B3.3, ПЗ.1, ПЗ.2, E5.1	Вимірює показники дотримання прав та свобод людини, а також громадянських прав. Крім того, до розрахунку показника включено показники свободи від примусової праці та дитячої праці	
1.8	Зовнішнє втручання <i>Детермінанти:</i> B2.1, B2.2	Вимірює показники існування проявів та інтенсивності політичної, військової та економічної експансії країни з боку інших країн	
2	Показники тенденцій людського розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань		
2.1	Відхилення індексу людського розвитку країн об'єднання від середнього індексу країн географічного регіону (за роками)*	Показник вказує на розрив у індексі людського розвитку країни від середньорегіонального значення показника, демонструючи диспропорції між людським розвитком у регіоні та створюючи основу для формування міграційної привабливості одних країн регіону у порівнянні з іншими	Human Development Data (1990-2015) (United Nations Development Programme) ³⁸⁶ Окремі показники визначено розрахунково
2.2	Рейтинг країни за валовим національним доходом на душу населення* <i>Детермінанти:</i> E1.3	Показник вказує на рейтинг країни за валовим національним доходом на душу населення, що свідчить про рівень доходів домогосподарств та можливості фінансування його відтворення	
2.3	Рейтинг країни за індексом людського розвитку <i>Детермінанти:</i> C2.1, C2.2, C2.3, C3.1, C3.2, C3.3	Показник вказує на рейтинг країни за індексом людського розвитку, що свідчить про рівень розвитку людського потенціалу країни/регіону та її привабливість для мігрантів з точки зору можливості реалізації власного потенціалу та забезпечення належного рівня його відтворення	
2.4	Показники бідності країн (Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення) <i>Детермінанти:</i> C2.1, C2.2, C2.3	Показники вказують на соціально-економічну нерівність в країні, демонструючи рівень бідності та розшарування населення за доходами, що дає можливість судити про соціально-економічний рівень потенційних мігрантів з країни	Poverty and Equity Database (World Bank) ³⁸⁷

Примітка: * показники не є прямими детермінантами при формуванні міграційного мотиву, проте визначають інші економічні, соціальні, демографічні фактори

** показники-індикатори

³⁸⁶ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

³⁸⁷ Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

3. Показники соціо-демографічного розвитку країн у регіональних інтеграційних об'єднаннях (група показників дозволяє проаналізувати демографічний тиск на країни, зокрема, наявність демографічних проблем, визначити долученність населення країни до ринку праці, що в цілому сприяє визначенню тиску мігрантів на соціо-демографічну сферу) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. *Опис даних та показників, що використовуються для аналізу показників соціо-демографічного розвитку країн та регіональних інтеграційних об'єднань відповідно до сформованої системи детермінантів формування міграційних мотивів*

<i>№ з/п</i>	<i>Назва показника (відповідність детермінанту міграційного мотиву)</i>	<i>Передумови використання показника для аналізу</i>	<i>Джерело даних</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1	Чисельність населення протягом 1960-2015 рр. <i>Детермінанти: C1.1</i>	Показник використовується частково для оцінки людського ресурсу та потенційного демографічного тиску	Population, total (United Nations Population Division) ³⁸⁸
2	Чисельність робочої сили протягом 1990-2015 рр. <i>Детермінанти: E1.1</i>	Показник використовується для оцінки потенційного надлишку чи нестачі трудових ресурсів, що формує попит на трудові ресурси мігрантів	Labor force, total (United Nations Population Division) ³⁸⁹
3	Частка дітей (0-14) у загальній кількості населення (з гендерним розподілом) <i>Детермінанти: C1.2</i>	Показник дає уявлення про гендерно-вікову структуру населення з точки зору потенційного демографічного та трудового ресурсу населення країни	The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity (World Bank) ³⁹⁰
4	Частка осіб похилого віку (60+) у загальній кількості населення (з гендерним розподілом) <i>Детермінанти: C1.2</i>		
5	Частка жінок, які зайняті у різних секторах економіки, % <i>Детермінанти: C3.2, E1.2, E1.3</i>	Показник дає уявлення про економічну активність жінок та чоловіків та їх зайнятість за секторами економіки для розуміння кваліфікаційної структури потенційних мігрантів з країни	

³⁸⁸ Population, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

³⁸⁹ Labor force, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

³⁹⁰ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

Продовження табл. 2.5.

1	2	3	4
6	Частка чоловіків, які зайняті у різних секторах економіки, % <i>Детермінанти:</i> С3.2, E1.2, E1.3		
7	Частка осіб молодого віку, які зайняті у різних секторах економіки, % <i>Детермінанти:</i> С3.2, E1.2, E1.3	Показник дає уявлення про економічну активність осіб молодого та похилого віку та їх зайнятість за секторами економіки для розуміння кваліфікаційної структури потенційних мігрантів з країни та соціально-економічних передумов їх міграції	
8	Частка осіб похилого віку, які зайняті у різних секторах економіки, % <i>Детермінанти:</i> С3.2, E1.2, E1.3		
9	Частка високо кваліфікованої робочої сили (осіб з вищою освітою) у загальній чисельності робочої сили (за географічним регіоном та показником доходів на душу населення) <i>Детермінанти:</i> E1.2	Численно вимірює показник якості робочої сили, яка наявна у регіоні та дозволяє судити про рівень освіти потенційних мігрантів у регіонах	Labor force with advanced education (% of total working-age population with advanced education) (World Bank) ³⁹¹

4. Показники екологічного розвитку та екологічної безпеки країн у регіональних інтеграційних об'єднаннях (група показників містить дані про стан навколишнього природного середовища, екологічні зміни та природні катастрофи, а також їх наслідки для країн та регіонів) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6. *Опис даних та показників, що використовуються для аналізу показників екологічного розвитку та екологічної безпеки країн та регіональних інтеграційних об'єднань*

№ з/п	Назва показника (відповідність детермінанту міграційного мотиву)	Передумови використання показника для аналізу	Джерело даних
1	2	3	4
1	% населення, який в середньому страждав щорічно протягом 1990-2009 рр. від засух, повеней, екстремальних температур <i>Детермінанти:</i> П1.1, П1.2, П1.4	Даний показник вказує на чисельність осіб, які потребують негайної допомоги під час надзвичайної ситуації, що включає переміщених та/або евакуйованих людей	Climate Change Data (World Bank) ³⁹²

³⁹¹ Labor force with advanced education (% of total working-age population with advanced education) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ADVN.ZS>

³⁹² Climate Change Data / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/catalog/climate_change_download_0.xls

Продовження табл. 2.6.

1	2	3	4
2	Доступ до належного санітарного захисту (% населення) <i>Детермінанти:</i> П2.2	Відсоток населення, який має достатній доступ до безпечних та належних санітарних місць та засобів, вказують на доступність санітарних засобів для задоволення природних потреб людини та уникнення поширення хвороб	
3	Доступ до чистої води (% населення) <i>Детермінанти:</i> П2.2	Відсоток населення, який має доступ до достатньої кількості чистої води, вказує на можливість забезпечення екологічного та безпечного проживання на території у зв'язку з щоденними фізіологічними потребами людини у питній воді	
4	Викиди CO ₂ на душу населення (т) <i>Детермінанти:</i> П2.1	Обсяги викидів вуглекислого газу (CO ₂) на душу населення вказують на стан забруднення атмосферного повітря та означають підвищені ризики для життя населення країни	
5	Кількість катастроф (кліматичних, геологічних, водних, метеорологічних) <i>Детермінанти:</i> П1.1, П1.2, П1.4	Кількість катастроф за їх видами, які відповідають хоча б одному з критеріїв: 1) 10 або більше загиблих осіб; 2) 100 або більше постраждалих осіб; 3) встановлення надзвичайного стану; 4) запит на міжнародну допомогу. Зростання чисельності катастроф вказує на екологічну нестабільність регіону	Climatological disasters ³⁹³ , Geophysical disasters ³⁹⁴ , Hydrological disasters ³⁹⁵ ,
6	Чисельність загиблих та постраждалих внаслідок природних катастроф (кліматичних, геологічних, водних, метеорологічних) <i>Детермінанти:</i> П1.1, П1.2, П1.4	Чисельність загиблих та постраждалих осіб, зареєстрованих внаслідок катастроф. Сюди рахуються особи з фізичними травмами, що потребують негайної медичної допомоги внаслідок катастрофи; особи, що втратили дім та потребують притулку після події; інші особи, які потребують негайної допомоги в надзвичайний період, зокрема, продовольства, води, притулку, лікування	Meteorological disasters ³⁹⁶ (United Nations Statistics Division) Окремі показники визначено розрахунково

5) Показники міграційних потоків в країнах у регіональних інтеграційних об'єднаннях (група показників містить абсолютні та відносні показники географічної, гендерно-вікової, соціально-економічної стратифікації мігрантів, структури та динаміки міграційних потоків) (табл. 2.7).

³⁹³ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL:

https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

³⁹⁴ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL:

https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

³⁹⁵ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL:

https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

³⁹⁶ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division.

URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.7. Опис даних та показників-індикаторів, що використовуються для аналізу показників міграційних потоків у країнах та регіональних інтеграційних об'єднаннях відповідно до сформованої системи детермінантів формування міграційних мотивів

№ з/п	Назва показника (відповідність детермінанту міграційного мотиву)	Передумови використання показника для аналізу	Джерело даних
1	2	3	4
1	Загальні показники міграційних потоків		
1.1	Чисельність емігрантів з країн регіонального інтеграційного об'єднання (за роками, напрямом еміграції (в межах об'єднання та поза ним), за гендерним складом мігрантів)	Показник використовується для оцінки інтенсивності міграційних потоків (в тому числі внутрішньорегіональних) за періодами, що дозволяє визначити міграційний приріст населення регіону	Global Bilateral Migration (World Bank) ³⁹⁷ Окремі показники визначено розрахунково
1.2	Чисельність іммігрантів до країн регіонального інтеграційного об'єднання (за роками, напрямом імміграції (в межах об'єднання та з-поза них), за гендерним складом мігрантів)	Показник використовується для оцінки інтенсивності міграційних потоків (в тому числі внутрішньорегіональних) за періодами, що дозволяє визначити міграційну привабливість регіону в цілому	
1.3	Чиста міграція у країнах	Показник міграційного приросту дозволяє визначити динаміку та інтенсивність зустрічних міграційних потоків	Net migration (World Bank) ³⁹⁸
1.4	Частка осередків мігрантів у населенні країн	Показник вказує на чисельність іммігрантів в країні/регіоні, що може свідчити про її/його залежність від людських ресурсів мігрантів або про їх надлишок та відповідний міграційний тиск на країну/регіонів	International migrant stock (% of population) (World Bank) ³⁹⁹ Окремі показники визначено розрахунково
1.5	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)		
1.6	Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні		
2	Показники міграційних потоків біженців		
2.1	Чисельність біженців з країни як країни походження	Показник чисельності біженців з країни як країни походження структуровано за країнами та разом по регіональному об'єднанню, за роками	Refugee population by country or territory of origin (World Bank) ⁴⁰⁰

³⁹⁷ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

³⁹⁸ Net migration / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

³⁹⁹ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

⁴⁰⁰ Refugee population by country or territory of origin / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

Продовження табл. 2.7.

1	2	3	4
2.2	Чисельність біженців до країни як країни призначення	Показник чисельності біженців до країни як країни призначення структуровано за країнами та разом по регіональному об'єднанню, за роками	Refugee population by country or territory of asylum (World Bank) ⁴⁰¹
2.3	Чиста міграція біженців у країні (за країнами та разом по регіональному об'єднанню, за роками)	Показник вказує на міграційних приріст в країні (як різниця між кількістю іммігрантів та емігрантів)	Показники визначено розрахунково
3	Гендерна структура мігрантів		
3.1	Гендерна структура осередків мігрантів у 1960-2000 рр.	Показник вказує на гендерну структуру осередків мігрантів за роками, що дозволяє говорити про можливий вплив особливостей інституційного, культурного, релігійного середовища на формування структури міграційних потоків	Global Bilateral Migration (World Bank) ⁴⁰² Окремі показники визначено розрахунково
3.2	Географічна структура розміщення осередків мігрантів (у гендерному розрізі)	Показник вказує на географічну структуру осередків мігрантів (чоловіків, жінок) за роками, що дозволяє говорити про пріоритетність окремих країн та регіонів для їх міграції	International Migrant Stock (United Nations database) ⁴⁰³
3.3	Частка жінок у загальній чисельності мігрантів (за регіоном походження)	Показник вказує на частку жінок у структурі мігрантів з регіону, що дозволяє говорити про те, наскільки жінка виступає окремими самостійним суб'єктом здійснення міграцій та наскільки така міграція поширена у регіоні	International Migrant Stock (United Nations database) ⁴⁰⁴

За результатами вивчення існуючих підходів до визначення детермінантів формування міграційних потоків сформульовано наступні висновки:

1. Для цілей формування обґрунтованих положень міграційної політики держави доцільно, перш за все, вивчати та структурувати базис формування міграційних мотивів, адже саме на рівні міграційних мотивів закладаються в подальшому параметри майбутніх міграційних переміщень. Разом з тим, вважаємо за доцільне при ідентифікації таких факторів використовувати інституційний підхід, зокрема, положення теорії суспільного капіталу.

2. Запропоновано використовувати поняття «детермінант міграційних мотивів», під яким слід розуміти домінуючий фактор (взаємопов'язана сукупність факторів), що обумовлює формування міграційного мотиву та

⁴⁰¹ Refugee population by country or territory of asylum / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

⁴⁰² Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

⁴⁰³ International Migrant Stock: The 2008 Revision. / United Nations database. URL: <https://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>

⁴⁰⁴ Там само.

визначає параметри міграційної схильності потенційного мігранта (тривалість та відстань міграції, спосіб життя та працевлаштування в країні призначення, фінансові аспекти заощаджень та грошових переказів).

3. Визначено, що ці детермінанти можуть бути вимірюваними (якщо їх можна виміряти конкретними показниками або набором показників у певному вимірнику) та невимірюваними (якщо їх оцінка залежить від важливості детермінанти на особистісному рівні та ступеню сприйняття інтенсивності дії).

4. Визначено перелік економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурними та еколого-природничих детермінант міграційних мотивів шляхом поєднання факторів відповідного середовища з інституційними факторами, виходячи з доцільності використання інституційного підходу в дослідженні міжнародної міграції (табл. 2.8).

Таблиця 2.8. Детермінанти формування міграційних мотивів

Група		Детермінанти	Складові детермінанти
1		2	3
Інституційні фактори	Економічні	Детермінанти працевлаштування	рівень безробіття; структура попиту на робочу силу; рівень оплати праці; рівень оподаткування трудових доходів
		Детермінанти ведення бізнесу	легкість відкриття та закриття бізнесу; рівень оподаткування підприємницьких доходів
		Детермінанти збереження майна	рівень інфляції; існуючі форми збереження заощаджень; надійність банківської системи; рівень оподаткування майна
		Детермінанти інфраструктурні	доступ до засобів зв'язку; розвиненість та різноманітність каналів транспортного сполучення; розвиток шляхового господарства
		Детермінанти захисту економічних прав	система захисту трудових прав; система захисту прав акціонерів; система оскарження рішень податкових органів
	Соціо-демографічні	Детермінанти демографічні	щільність розміщення населення; статеві-віковий склад населення
		Детермінанти доступу до суспільних благ	розвиток системи соціального страхування; розвиток системи освіти; розвиток системи охорони здоров'я
		Детермінанти захисту соціо-демографічних прав	система захисту прав людей з інвалідністю; система захисту від гендерної дискримінації; контроль якості товарів та послуг
	Політико-безпекові	Детермінанти політико-ідеологічні	політичний режим в країні; рівень корупції в країні; наявність політичних рухів, які передбачають нетерпимість до окремих категорій населення
		Детермінанти військово-безпекові	участь держави у збройних конфліктах та постконфліктний стан території держави; вимоги обов'язкової служби у збройних силах
		Детермінанти захисту громадянських прав і свобод	система захисту від терористичних загроз; система захисту від переслідування за політичними мотивами; система судового захисту

Продовження табл. 2.8.

1	2	3	4
Інституційні фактори	Мовно-культурні фактори	Детермінанти мовно-етнічні	наявність діаспор (осередків мігрантів); близькість мови та етнічних особливостей культурного середовища; свобода використання мови меншин; свобода на етнічні самоідентифікація та самовираження
		Детермінанти релігійно-культурні	свобода віросповідання; розвиненість та поширення діяльності релігійних організацій
		Детермінанти захисту громадянських прав і свобод	система захисту від релігійної дискримінації; система захисту прав на етнічне самовираження; захист мовних прав меншин
	Еколого-природничі фактори	Детермінанти природно-кліматичні	природні умови та наявність природних ресурсів; кліматичні умов; доступ до використання природних ресурсів; ризики природних катастроф та катаклізмів
		Детермінанти екологічні	ступінь забруднення навколишнього середовища; доступ до чистої питної води та екологічно чистих продуктів харчування
		Детермінанти захисту екологічних прав	захист прав на безпечне навколишнє середовище; система відповідальності за забруднення навколишнього середовища

5. Описано систему показників та інформаційних джерел, використання яких є доцільним для оцінки причинно-наслідкових зв'язків дії окреслених детермінантів на формування міграційних потоків у країнах та регіонах. Дані показники та джерела інформації стали базисом для дослідження регіональних особливостей міграційних потоків на основі оцінки впливу демографічних, економічних, політико-безпекових та еколого-природничих детермінантів на їх формування.

2.2. Екологічні аспекти міжнародної міграції: причинно-наслідкові зв'язки

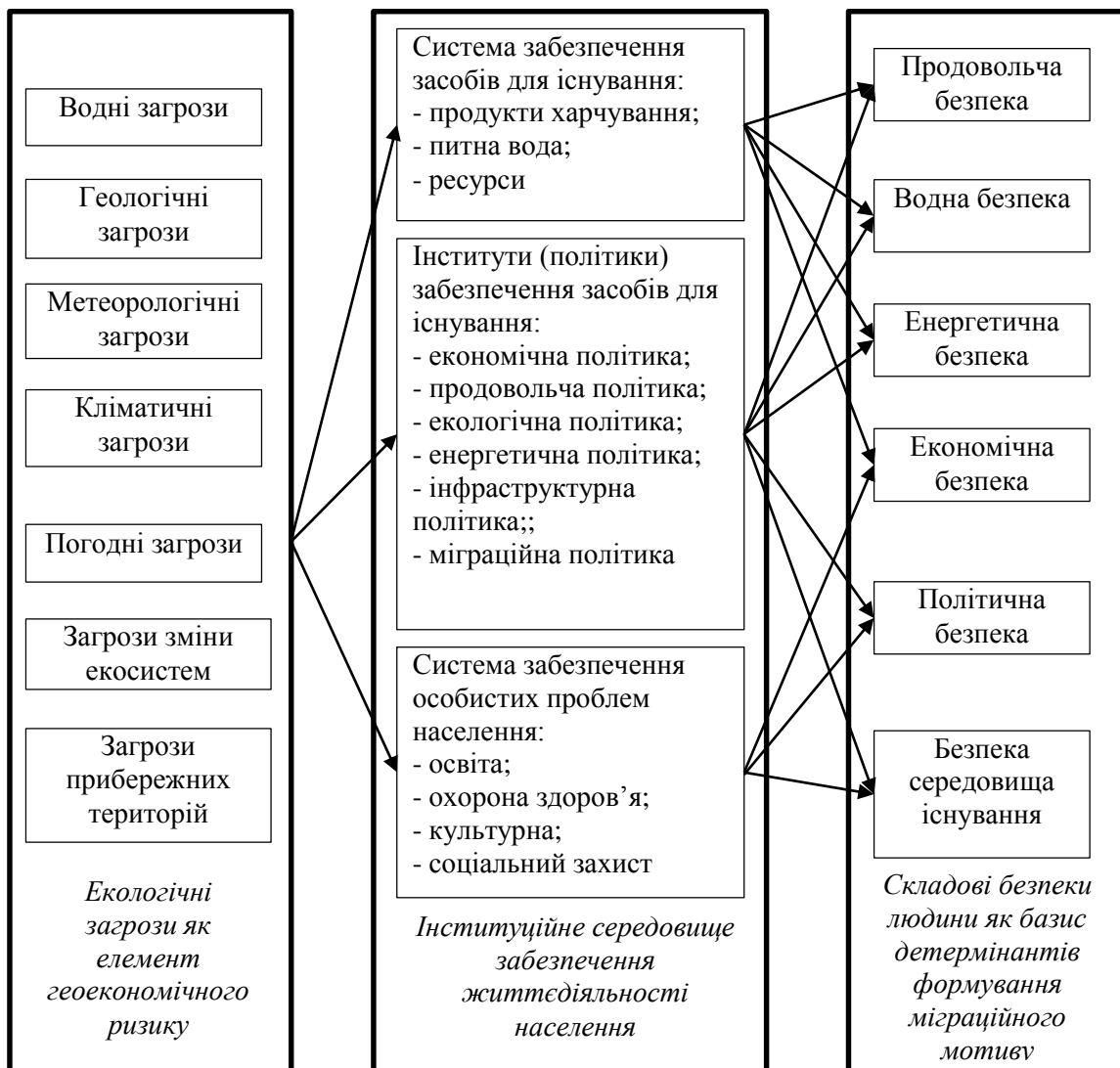
Катастрофічні зміни клімату на сьогодні надзвичайно гостро стоять на порядку денному глобального діалогу щодо перспектив та проблем світового розвитку. Вони можуть проявлятися по-різному – від екстремальних погодних явищ та стихійних лих (їх ефект виявляється вже в короткостроковому періоді) до мінливості температурного режиму та тривалих кліматичних змін (їх вплив стає відчутним у довгостроковій перспективі, переважно через скорочення територій, придатних для життя та ведення господарства, скорочення та погіршення якості природних ресурсів, флори та фауни тощо).

Глобалізація економічних процесів та посилення інтеграції між країнами та регіонами світу призвело до того, що питання глобальних економічних проблем постали перед всім людством, адже їх вплив не є локалізованим, а в умовах тісних міжнародних зв'язків та взаємопроникнення національних економік негативні наслідки кліматичних змін та стихійних лих позначаються (з різною інтенсивністю) на всіх економіках країн та регіонів світу. Щодня тисячі людей мігрують через національні кордони країн під впливом численних чинників, як було вказано вище (див. п. 2.1). Така людська мобільність може бути добровільна чи примусова, постійна або тимчасова, законна або незаконна тощо. Однак, в загальному в більшості випадків її причинами є соціально-економічні мотиви – зміни сімейних або економічних умов, фактичні та очікувані економічні і соціальні можливості та ризики у країнах міграційної пари. Разом з тим, загострення екологічних проблем та посилення іноді руйнівних кліматичних змін спричиняє міграційні переміщення населення, при чому у випадку природних катастроф – стихійні переміщення. Це означає, перерозподіл людських ресурсів між країнами та регіонами і зростання міграційного тиску на них, який проявляється у підвищенні тиску на робочі місця, об'єкти транспортної та соціальної інфраструктури, поширення нетипових у регіоні хвороб, поява ризиків міжетнічних конфліктів.

Зокрема, аналіз наслідків зміни клімату приводить до висновку, що вони є результатом неконтрольованого антропогенного впливу, глобальної бездіяльності міжнародних інституційних суб'єктів, та вимагає скоординованих міжнародних заходів, оскільки посилення негативних екологічних наслідків та загострення екологічних проблем посилить також і дисбаланси економічного та соціального розвитку у світі. В цьому аспекті

найбільш уразливими до природних катастроф та екологічних проблем є саме країни, що розвиваються, оскільки їм економічно важче протистояти відповідним негативним впливам зовнішнього природного середовища.

За результатами дослідження видів екологічних загроз та динаміку їх прояву у регіонах світу, а також наслідків природних катастроф протягом 1985-2014 рр. окреслено зв'язок екологічних загроз як елементу гео економічного ризику розвитку країни або регіону з детермінантами формування міграційних мотивів крізь призму інституційного середовища забезпечення життєдіяльності населення в умовах природних катастроф та інших екологічних загроз (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Зв'язок екологічних загроз як елементу гео економічного ризику розвитку країни або регіону з детермінантами формування міграційних мотивів

Джерело: власна розробка

Види екологічних загроз та їх вплив на геоелекономічний ризик описані в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9. Види екологічних загроз та їх вплив на геоелекономічний ризик

<i>Види екологічних загроз</i>	<i>Приклади загрози</i>	<i>Вплив на геоелекономічний ризик</i>
Екстремальні кліматичні події		
Водні загрози	Грязьові потоки, цунамі, повені	Втрата родючих ґрунтів через їх вимивання, руйнування будівель і споруд (житлових та виробничих площ, інфраструктури), втрата економічних ресурсів, продовольчих запасів, псування питної води
Геологічні загрози	Землетруси, виверження вулканів, тектонічні зсуви, інша сейсмічна активність	Втрата родючих ґрунтів, руйнування будівель та споруд житлового та виробничого призначення, втрата економічних ресурсів, руйнування інфраструктури, забруднення повітря, втрата можливості роботи обладнання на виробництві та громадських територіях
Метеорологічні загрози	Екстремальні температури, шторми, урагани, тайфуни	Втрата економічних ресурсів або неможливість їх використання, відсутність доступу або руйнування будівель і споруд житлового та виробничого призначення
Кліматологічні загрози	Лісові пожежі, займання торф'яників	Втрата економічних ресурсів, знищення посівів, зменшення водних ресурсів, знищення лісових угідь, руйнування будівель і споруд житлового та виробничого призначення
Тривалі кліматичні зміни		
Погодні загрози	Критичні опади, посухи, перепади температур	Втрата економічних ресурсів та доступу до них, руйнування будівель та споруд житлового та виробничого призначення
Загрози зміни екосистеми	Деградація ґрунтів, знелісення, вичерпання запасів використовуваної флори і фауни	Втрата використовуваних видів ресурсів (земельних, лісових, природних ресурсів використовуваних як продовольство)
Загрози прибережних територій	Підняття рівня світового океану, ерозія берегової лінії	Втрата площ економічно активних регіонів (для багатьох країн – втрата туристичного потенціалу, скорочення територій, прийнятих для проживання населення, ведення господарства)

Описані вище вектори і приклади екологічних загроз в цілому обмежують можливість використання країною або регіоном обраної економічної стратегії та послаблюють геоелекономічну позицію країни на міжнародних ринках та в межах існуючих регіональних інтеграційних об'єднань.

Крім того, як видно з рис. 2.7, екологічні загрози як елемент геоелекономічного ризику країн та регіонів спричиняють потребу реагування інтеграційного середовища щодо забезпечення життєдіяльності населення.

Зокрема, водні, геологічні, метеорологічні, кліматологічні, погодні, екосистемні та прибережні загрози та їх інтенсивність і потенційні наслідки визначають потребу удосконалення інституційного середовища забезпечення життєдіяльності населення під час або після природної катастрофи. Так, міжнародні організації вимагають створення системи забезпечення населення засобами для існування та забезпечення особистих потреб.

Разом з тим, акцент слід зробити, перш за все, на формуванні системи інститутів (відповідних політик: екологічної, продовольчої, економічної, енергетичної, інфраструктурної та міграційної).

Еколого-природничі детермінанти, як правило, залишаються поза увагою дослідників міграції, які більше зосереджують увагу на демографічних та економічних детермінантах міжнародної міграції людських ресурсів.

Прямо визначити роль еколого-природничих детермінантів у формуванні міграційної пари досить важко, адже процес міграції є надзвичайно чутливим до всієї сукупності детермінантів (зокрема, країни призначення мігрантів, відстань, наявність діаспор та культурна близькість).

Завданням дослідження є ідентифікація загального впливу еколого-природничих детермінантів на процеси міжнародної міграції людських ресурсів та встановлення їх особливостей в регіональному контексті з використанням даних щодо міграційних переміщень за відповідні періоди. В цьому аспекті дослідження орієнтоване на визначення впливу природних катастроф (як показника нестабільного навколишнього природного середовища у місцях проживання населення країн та регіонів) на формування міграційних потоків.

Дослідженнями питань екологічних передумов міграційних переміщень людських ресурсів у світі займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені і дослідники, як: І.С. Кизима⁴⁰⁵, М. Бін (M. Beine)⁴⁰⁶, К. Парсонс (C. Parsons)⁴⁰⁷, А.В. Бохан⁴⁰⁸, Н.Д. Конільйо (N.D. Coniglio)⁴⁰⁹, Г. Песке (G. Pesce)⁴¹⁰, К. Кумбс

---

⁴⁰⁵ Кизима І.С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград. КНТУ. 2009. Вип. 15. С. 365-369

⁴⁰⁶ Beine M., Parsons C. Climatic factors as determinants of international migration // The Scandinavian Journal of Economics. 2015. Т. 117. №. 2. С. 723-767, URL: <http://www.afd.fr/webdav/shared/PORTAILS/RECHERCHE/evenements/Migrations-developpement-2012/Beine-Parsons.pdf>

⁴⁰⁷ Там само.

⁴⁰⁸ Бохан А.В. Міжнародна екологічна безпека та міграційні детермінанти прояву експансії // Економіка та держава. 2010. № 5. С. 17-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_5_7

⁴⁰⁹ Coniglio N.D., Pesce G. Climate variability and international migration: an empirical analysis // Environment and Development Economics. 2015. Т. 20. №. 04. С. 434-468. URL:

(C. Coombs)^{411,412}, К.М. Дукет (C.M. Duquette)⁴¹³, Ф.Г. Міксон (F.G. Mixon)⁴¹⁴, Дж. Холл (J. Hall)⁴¹⁵, Дж.Р. Кларк (J.R. Clark)^{416,417}, М. Фолей (M. Foley)⁴¹⁸, Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula)^{419,420,421,422,423,424,425,426,427,428}, Р.К. Веддер (R.K. Vedder)⁴²⁹, У. Найр-Райхерт (U. Nair-Reichert)⁴³⁰.

https://www.researchgate.net/profile/Katrin_Millock/publication/281223080_Climate_change_mitigation_and_adaptation_in_developing_and_transition_countries_Introduction_to_the_special_issue/links/560a883508ae576ce63ff0ca/Climate-change-mitigation-and-adaptation-in-developing-and-transition-countries-Introduction-to-the-special-issue.pdf

⁴¹⁰ Там само.

⁴¹¹ Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Total State In-Migration and Public Policy in the United States: A Comparative Analysis of the Great recession and the Pre-and Post-Great Recession Years. 2013. 2013. C. 102-115. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/56484/>

⁴¹² Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Gross In-Migration and Public Policy in the US during the Great Recession: An Exploratory Empirical Analysis. 2008-2009. 2013. C. 1-30. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/55449/>

⁴¹³ Cebula R.J., Duquette C.M., Mixon F.G. Factors influencing the state-level settlement pattern of the undocumented immigrant population in the United States // Atlantic Economic Journal. 2013. Т. 41. №. 3. C. 203-213. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/49442/>

⁴¹⁴ Там само.

⁴¹⁵ Cebula R., Foley M., Hall J. The Impact of Economic Freedom and Total Freedom on Gross State In-Migration: An Exploratory Study of the Great Recession Experience. 2012. C. 1-27. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/55270/>

⁴¹⁶ Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. C. 43. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf

⁴¹⁷ Cebula R., Clark J. Economic Freedom, Regulatory Quality, Taxation, and Living Standards. 2014. C. 1-33. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/58108/>

⁴¹⁸ Cebula R., Foley M., Hall J. The Impact of Economic Freedom and Total Freedom on Gross State In-Migration: An Exploratory Study of the Great Recession Experience. 2012. C. 1-27. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/55270/>

⁴¹⁹ Там само.

⁴²⁰ Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. C. 43. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf

⁴²¹ Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Gross In-Migration and Public Policy in the US during the Great Recession: An Exploratory Empirical Analysis. 2008-2009. 2013. C. 1-30. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/55449/>

⁴²² Cebula R., Clark J. Economic Freedom, Regulatory Quality, Taxation, and Living Standards. 2014. C. 1-33. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/58108/>

⁴²³ Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 // Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. C. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf

⁴²⁴ Cebula R.J., Duquette C.M., Mixon F.G. Factors influencing the state-level settlement pattern of the undocumented immigrant population in the United States // Atlantic Economic Journal. 2013. Т. 41. №. 3. C. 203-213. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/49442/>

⁴²⁵ Cebula R.J. Real Earnings and Human Migration in the United States // The International migration review. 1982. Т. 16. №. 1. C. 189-196. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/52024/>

⁴²⁶ Cebula R. The quality of life and migration of the elderly. 1973. C. 62-68. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/52047/>

⁴²⁷ Cebula R.J., Vedder R.K. A note on migration, economic opportunity, and the quality of life // Journal of Regional Science. 1973. Т. 13. №. 2. C. 205-211. URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/49824/>

⁴²⁸ Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 // Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. C. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Inter

Прояв еколого-природничих детермінантів слід розглядати за їх групами:

1) природно-кліматичні детермінанти виявляються в двох формах (за інтенсивністю прояву) – екстремальні кліматичні події та кліматичні зміни. Відповідно, вони призводять до двох видів міграції: швидка міграція (як правило, раптова мобілізація людських ресурсів та їх переміщення) та повільна міграція (тривала в часі від моменту виникнення міграційного мотиву та прийняття міграційного рішення до остаточного переміщення та розміщення на території країни призначення);

2) екологічні детермінанти чинять загрози життю та здоров'ю населення у довготроковій перспективі. Наприклад, шляхом впливу забруднюючих речовин (у повітрі, воді, ґрунтах) на організм людини, які накопичуючись призводять до погіршення стану здоров'я, хронічних захворювань тощо. Таким самим є вплив на населення відсутності доступу до чистої питної води та екологічно чистих продуктів харчування, а також до належних санітарних засобів;

3) детермінанти захисту екологічних прав не мають прямого прояву, а існують у формі інституційного середовища забезпечення належного екологічного захисту та оперативного реагування на відхилення у системі захисту екологічних прав.

Детальніше проаналізуємо перші дві групи еколого-природничих детермінантів. Проблемою достовірної оцінки кореляції між показниками природних катастроф та міжнародної міграції людських ресурсів є відсутність статистичних даних за короткі проміжки часу. Зокрема, Статистичним відділом ООН статистика природних катастроф за всіма їх видами узагальнюється за 10 років (зокрема, доступними є дані за періоди 1985-1994 рр, 1995-2004 рр. та 2005-2014 рр.)^{431,432,433,434}. Однак, статистичні дані щодо міграційного приросту (чистої міграції) та величини осередків мігрантів між країнами міграційної пари узагальнюють також інші часові проміжки, що не дозволяє з високою мірою надійності співставити ці

---

state_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf

⁴²⁹ Cebula R.J., Vedder R.K. A note on migration, economic opportunity, and the quality of life // Journal of Regional Science. 1973. Т. 13. №. 2. С. 205-211. URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/49824/>

⁴³⁰ Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Gross In-Migration and Public Policy in the US during the Great Recession: An Exploratory Empirical Analysis. 2008-2009. 2013. С. 1-30. URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/55449/>

⁴³¹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴³² Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴³³ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴³⁴ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

показники між собою. Крім того, значні проміжки часу у статистичних спостереженнях міграційних переміщень спричиняють ризик того, що тимчасова та зворотня міграція не буде врахована.

З іншого боку, і сама сутність природних катастроф така, що ефекти частини із них (стихійні лиха) відчутні одразу та провокують раптові міграційні переміщення. Інші ж (тривалі кліматичні зміни) трансформують соціально-економічне становище населення протягом певного періоду, змінюючи також і статево-вікову структуру населення (наприклад, шляхом зниження рівня фертильності тощо), що в довгостроковій перспективі визначає структуру робочої сили країни чи регіону, освітньо-професійний рівень та спричиняє деформацію міграційних мотивів та детермінантів їх формування, які переважали в суспільстві протягом минулих поколінь.

Для встановлення загальних тенденцій вразливості регіонів світу до кліматичних змін, в межах даного дослідження проаналізовано дані про кількість та наслідки природних катастроф (кліматичних, геологічних, водних та метеорологічних), оприлюднені Статистичним відділом ООН^{435,436,437,438}. Структурування подальшого аналізу статистичних даних проведено, виходячи з обраних у п. 1.3 регіональних інтеграційних об'єднань.

Виходячи з оприлюднених Статистичним департаментом ООН даних щодо динаміки природних катастроф за період 1985-2014 рр., кількість катастроф у Європі (дані зведено за країнами ЄС та Східного партнерства) зростає кожні 10 років в середньому на 114 випадків, проте можна спостерігати тенденцію зменшення чисельності постраждалих з 14 млн. осіб до 4 млн. в період з 1995-2014 рр. (табл. 2.10 та 2.11, табл. Ж.1 Додатку Ж). Це може свідчити про те, що на рівні регіонального об'єднання створено систему попередження природних катастроф та боротися з їх наслідками. Ситуація в ЄС та країнах Східного партнерства досить прийнятна навіть з негативною тенденцією до зростання кількості катастроф, проте створення превентивних систем та систем оперативного реагування на природні катастрофи та інші екологічні загрози дозволяють знизити ризики людських жертв та чисельність постраждалих осіб.

Тому можна вважати, що міграційні потоки будуть слідувати до тих країн в яких ризики кліматичних загроз менше, а система інструментів та засобів попередження катастроф і подолання їх наслідків розвинена більше.

---

⁴³⁵ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴³⁶ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴³⁷ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴³⁸ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.10. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах Східного партнерства протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	0	4	3	0	2	0	0	993000	216194	0	248250	72065
	0%	9%	7%	0%	1%	0%	0%	12%	20%			
Геологічні	2	5	3	9	39	0	3750	746630	29805	1875	149326	9935
	25%	11%	7%	13%	27%	0%	1%	9%	3%			
Водні	4	26	18	56	80	67	390000	3814961	519752	97500	146729	28875
	50%	59%	42%	82%	54%	6%	93%	46%	49%			
Метеорологічні	2	9	19	3	26	1067	26580	2670400	291095	13290	296711	15321
	25%	20%	44%	4%	18%	94%	6%	32%	28%			
Разом	8	44	43	68	147	1134	420330	8224991	1056846	15165	694287	97320
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{439,440,441,442}

⁴³⁹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁴⁰ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁴¹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁴² Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.11. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах Європейського Союзу протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	22	30	18	98	66	135	6019000	158759	6614	273591	5292	367
	11%	9%	5%	4%	0%	2%	85%	3%	0%			
Геологічні	18	23	10	57	254	334	68564	201935	179970	3809	8780	17997
	9%	7%	3%	2%	0%	4%	1%	3%	6%			
Водні	40	135	141	699	842	619	159764	1649642	2146413	3994	12220	15223
	21%	41%	36%	27%	1%	8%	2%	27%	72%			
Метеорологічні	115	144	220	1725	73224	7048	795426	4142463	662815	6917	28767	3013
	59%	43%	57%	67%	98%	87%	11%	67%	22%			
Разом	195	332	389	2579	74386	8136	7042754	6152799	2995812	284317	42839	21377
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{443,444,445,446}

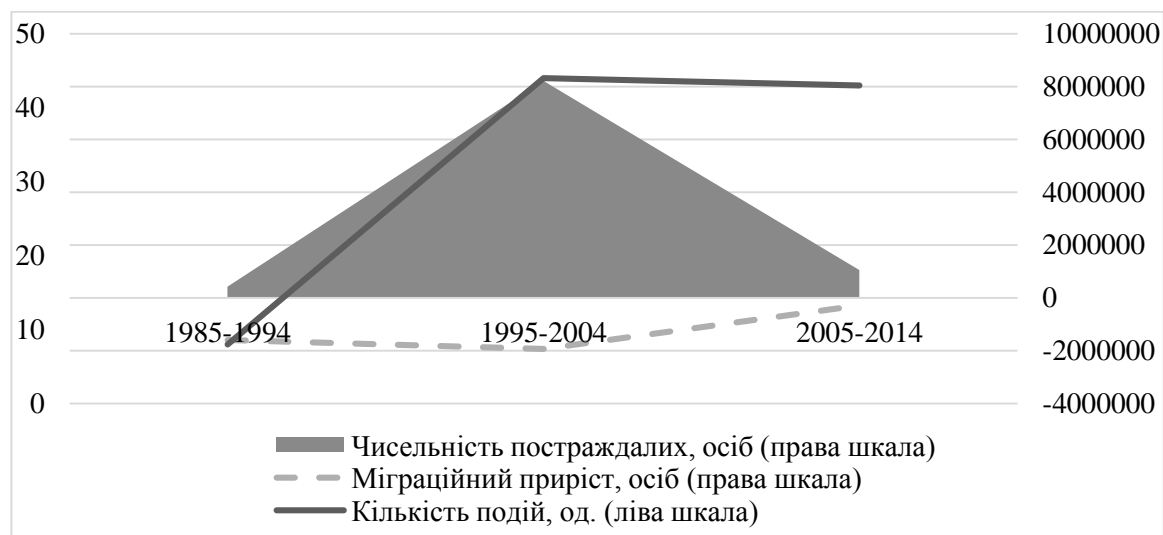
⁴⁴³ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁴⁴ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁴⁵ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁴⁶ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

За даними таблиці 2.10 можна зробити наступні висновки. За досліджуваний проміжок часу в країнах Східного партнерства 50 % від загальної кількості надзвичайних природних подій були водними та кліматичними катастрофами, а середня чисельність постраждалих становила 98 тис. осіб на 1 подію. Крім того, можна спостерігати тенденцію зростання кількості подій і досить стрімку – з 8 подій у 1985-1994 рр. до 44 у 1995-2004 рр. (середня ж чисельність постраждалих осіб протягом досліджуваного періоду 1985-2014 рр. становила 102 тис. осіб. на 1 природну катастрофу). А також спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості постраждалих з 8 млн. осіб. до 1 млн. осіб., що свідчить про покращення ситуації в даному регіоні. Графічно описані тенденції продемонстровано на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах Східного партнерства протягом 1985-2014 рр. Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{447,448,449,450}

Це може свідчити про більш стабільне кліматичне становище вказаних країн та спричиняє зниження інтенсивності дії еколого-природничих детермінантів формування міграційного мотиву.

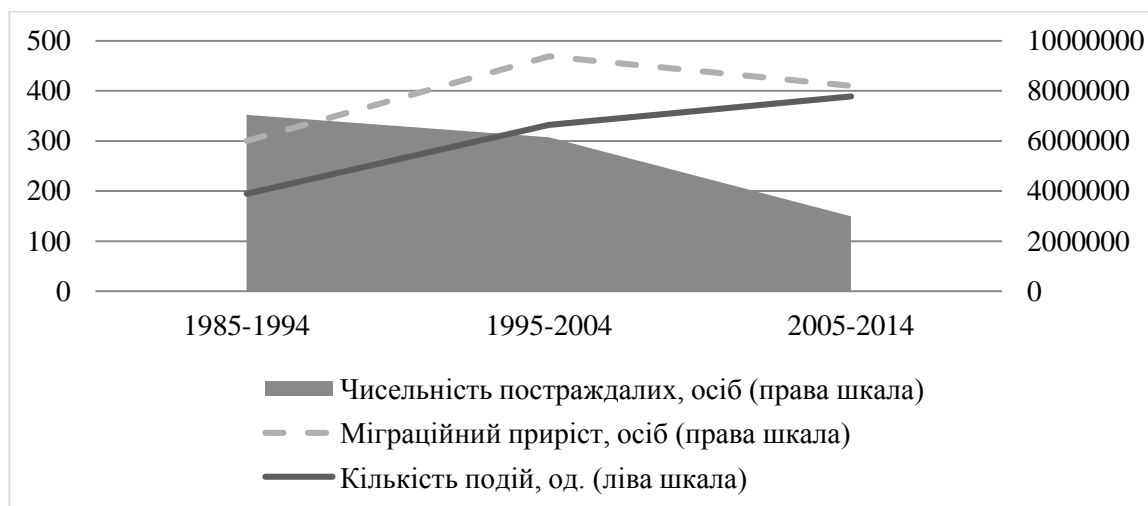
⁴⁴⁷ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁴⁸ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁴⁹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁵⁰ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Виходячи з даних таблиці 2.11 можна зробити наступні висновки, що значна кількість катастроф в ЄС – це метеорологічні катастрофи, які становлять понад половину від загальної кількості, проте також частими є водні катастрофи (вони займають третину від загальної кількості). Середня кількість постраждалих на 1 катастрофу по метеорологічними катастрофам за період 1985-2014 рр. становить 11 тис. осіб., а по водним – 12 тис. осіб. Загальна тенденція зростання кількості природних катаклізмів спостерігається в даному регіоні в 1995-2004 рр., коли кількість подій зросла майже вдвічі, а чисельність постраждалих знизилась на 1 млн. осіб. В період 2005-2014 рр. цей показник знизився ще на 3 млн. осіб, що може свідчити про покращення ситуації та її стабілізацію в даному регіоні. В цілому ж це, окрім інших детермінантів, підвищує міграційну привабливість ЄС. Дані таблиці графічно зображено на рис. 2.9.

Рис. 2.9. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах ЄС протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{451,452,453,454}

⁴⁵¹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁵² Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁵³ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁵⁴ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.12. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах MERCOSUR протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	9	17	19	24	24	12	1235912	11133300	34409725	137324	654900	1811038
	11%	12%	14%	1%	0%	0%	9%	76%	77%			
Геологічні	7	3	3	15	175	1	134438	22960	3286	19205	7653	1095
	8%	2%	2%	1%	1%	0%	1%	0%	0%			
Водні	55	90	88	1885	31784	2 739	11818967	3156699	10006721	214890	35074	113713
	66%	63%	65%	86%	99%	93%	89%	22%	22%			
Метеорологічні	12	32	26	263	195	196	67900	258 90	177602	5658	8087	6831
	14%	23%	19%	12%	1%	7%	1%	2%	0%			
Разом	83	142	136	2187	32178	2948	13257217	14571749	44597334	377078	705715	1932677
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{455,456,457,458}

⁴⁵⁵ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁵⁶ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁵⁷ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁵⁸ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.13. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах NAFTA протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	20	53	32	45	89	57	32852	213785	3227217	1643	4034	100851
	8%	15%	10%	0%	1%	1%	1%	2%	12%			
Геологічні	20	19	9	9645	163	10	2246750	469096	111288	11233 8	24689	12365
	8%	5%	3%	76%	3%	0%	52%	4%	0%			
Водні	52	84	88	433	1 662	746	397097	1546430	14770199	7636	18410	167843
	20%	23%	28%	3%	26%	13%	9%	12%	53%			
Метеорологічні	171	207	190	2 622	4 529	4 809	1622907	10317763	9500052	9491	49844	50000
	65%	57%	60%	21%	70%	86%	38%	82%	34%			
Разом	263	363	319	12745	6443	5622	4299606	12547074	27608756	13110 7	96977	331059
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{459,460,461,462}

⁴⁵⁹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

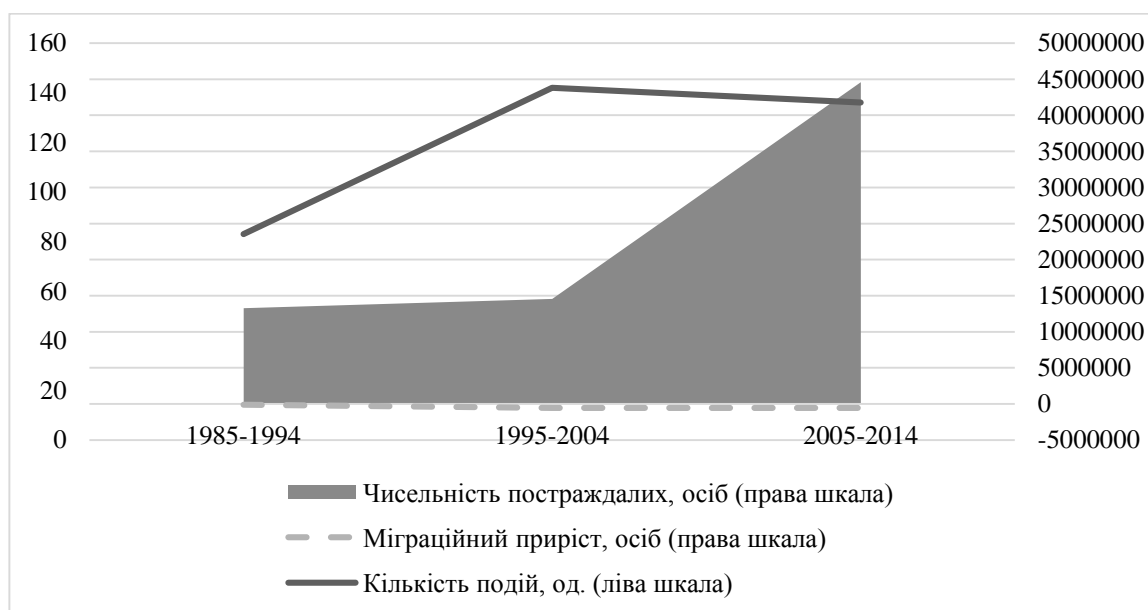
⁴⁶⁰ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁶¹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁶² Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

За даними таблиці 2.12 та можна зробити висновок, що за досліджуваний проміжок часу в країнах MERCOSUR понад 50 % від загальної кількості надзвичайних природних подій були водні кліматичні катастрофи, а середня чисельність постраждалих становила 107 тис. осіб на 1 подію. Чисельність постраждалих від кліматичних катастроф має негативну тенденцію за досліджуваний проміжок часу – від 1 млн. осіб до 34 млн. осіб. Але спостерігається негативна тенденція – кількість постраждалих на 1 подію внаслідок кліматичних катастроф зростає зі 137,3 тис. осіб у 1985-1994 рр. до 1811,0 тис. осіб у 2005-2014 рр. Графічно описані тенденції продемонстровано на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах MERCOSUR протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{463,464,465,466}

Враховуючи те, що кількість постраждалих у країнах MERCOSUR від природних катастроф збільшується, при цьому спостерігається зниження міграційного приросту, слід сказати, що це може свідчити про досить суттєвий вплив еколого-природничих детермінантів на формування

⁴⁶³ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

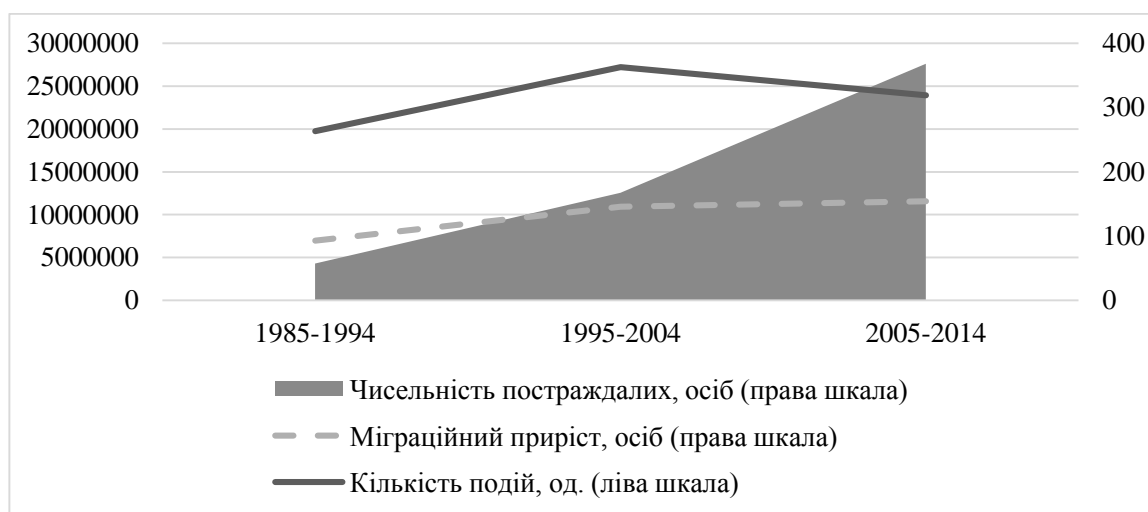
⁴⁶⁴ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁶⁵ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁶⁶ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

міграційних мотивів населення регіону.

Аналіз кількості природних катастроф та постраждалих внаслідок них у країнах NAFTA (табл. 2.13) дає підстави стверджувати про значний вплив метеорологічних природних катастроф: понад 50 % від загальної кількості подій, в період з 1985-2014 рр. кількість постраждалих на 1 подію становить 37 тис. осіб. та близько 20 % водних природних катастроф від загальної кількості подій в досліджуваній період. А середня кількість постраждалих в даний період становить 74 тис. осіб. Загальна кількість постраждалих за даний період зростає з 4 млн. до 27 млн., що може свідчити про досить нестабільну ситуацію в даному регіоні, яка підтверджується і відомими фактами ураганів та гуманітарних катастроф, яких зазнають жителі Північної Америки, що негативно впливає на імміграційну привабливість відповідних регіонів країн (в цьому разі знижується чисельність мігрантів до окремих найбільш екологічно небезпечних регіонів, хоча в цілому США відрізняється надзвичайно високим рівнем міграційної привабливості). Дані таблиці графічно зображено на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах NAFTA протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{467,468,469,470}

⁴⁶⁷ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁶⁸ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁶⁹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁷⁰ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.14. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах SAARC протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	4	9	7	356	238	0	306050000	354784000	4433000	76512500	39420444	633286
	2%	3%	2%	0%	0%	0%	44%	46%	2%			
Геологічні	25	33	20	13240	80504	75558	20717525	10118526	6394335	828701	306622	319717
	10%	10%	5%	7%	60%	64%	3%	1%	3%			
Водні	118	171	274	25176	24886	29918	323400779	372298048	199556767	2740685	2177182	728309
	49%	51%	66%	12%	18%	25%	46%	48%	80%			
Метеорологічні	95	125	114	164662	29423	11996	46011752	36495660	37652031	484334	291965	330281
	39%	37%	27%	81%	22%	10%	7%	5%	15%			
Разом	242	338	415	203434	135051	117472	696180056	773696234	248036133	80566220	42196213	2011593
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{471,472,473,474}

⁴⁷¹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁷² Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁷³ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁷⁴ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.15. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ASEAN протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	10	19	11	141	915	0	6231008	17842270	19092802	623101	939067	1735709
	4%	5%	2%	1%	0%	0%	10%	17%	10%			
Геологічні	45	49	60	7106	174841	10388	3609192	1502094	11103673	80204	30655	185061
	18%	14%	12%	27%	90%	6%	6%	1%	6%			
Водні	98	179	278	4907	8239	8989	12626219	49603006	63141375	128839	277112	227127
	39%	51%	57%	19%	4%	5%	19%	49%	34%			
Метеорологічні	98	106	138	14055	11020	155745	43075837	33294616	94415859	439549	314100	684173
	39%	30%	28%	54%	6%	89%	66%	33%	50%			
Разом	251	353	487	26209	195015	175122	65542256	102241986	187753709	1271693	1560934	2832071
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{475,476,477,478}

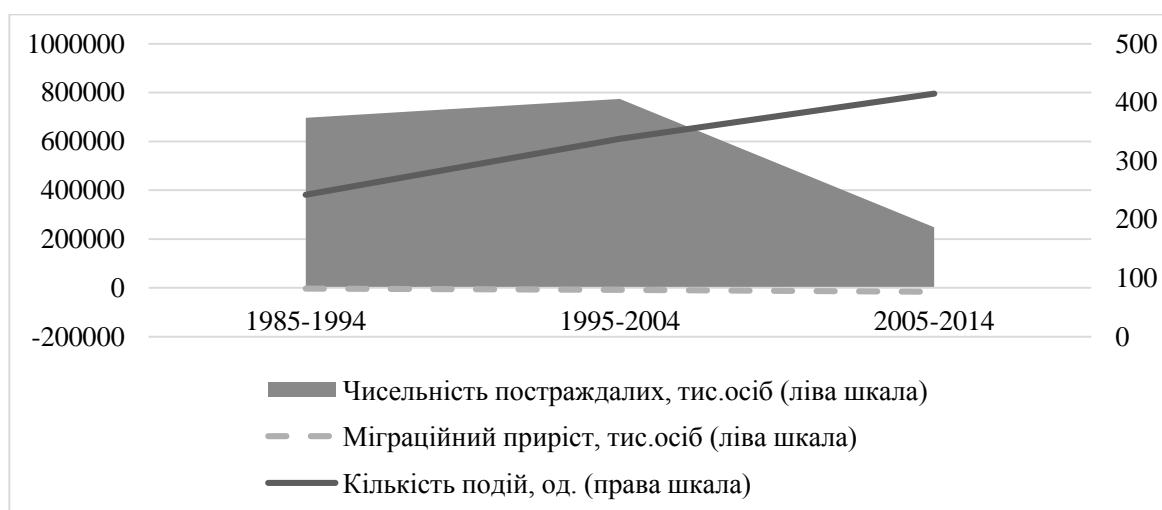
⁴⁷⁵ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁷⁶ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁷⁷ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁷⁸ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

За даними табл. 2.14 та табл. Ж.6 Додатку Ж можна зробити наступні висновки. За досліджуваний проміжок в країнах SAARC значну кількість катастроф складають водні (понад половину від загальної кількості), що пояснюється особливостями водного забезпечення Південної Азії та її виходу до Індійського океану. За цей період середня кількість постраждалих на 1 подію становить близько 6 млн. осіб. Приблизно третину природних катастроф становлять метеорологічні катастрофи, а середня чисельність постраждалого населення вкрай висока – близько 1,2 млн. осіб на 1 подію. Загальна чисельність постраждалих від водних катастроф в період з 1985-2014 рр. становить 900 млн. осіб, що займає половину кількості постраждалих за даний період від всіх катастроф в даному регіоні. Графічно описані тенденції продемонстровано на рис. 2.12.

Рис. 2.12. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах SAARC протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{479,480,481,482}

Це призводить до інтенсифікації еміграційних потоків з даного регіону, оскільки загострюються екологічні загрози (збільшення кількості природних катастроф), проте ситуація в регіоні стабілізується, оскільки країни SAARC зменшили середню чисельність постраждалих з 700 млн. осіб

⁴⁷⁹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

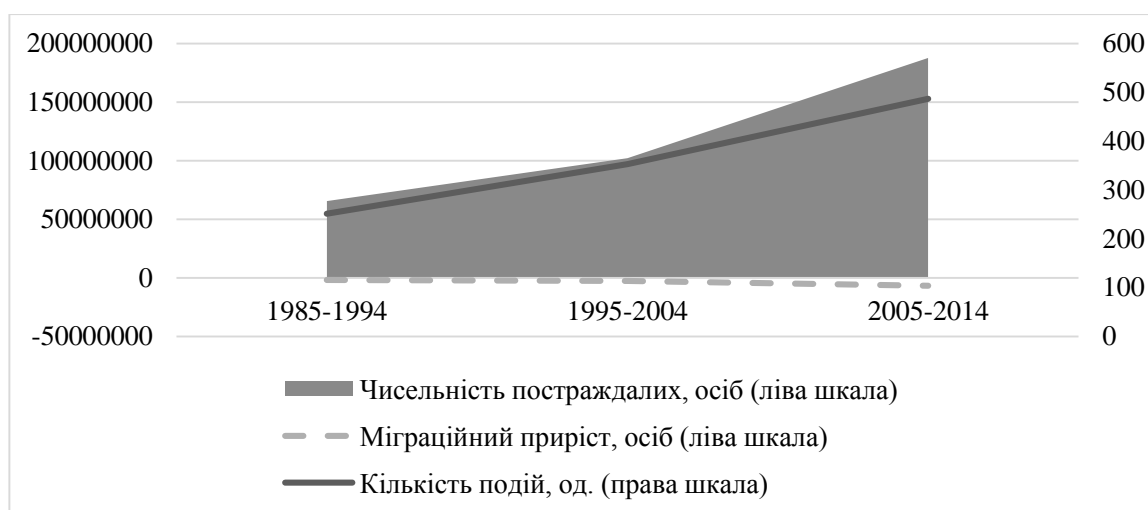
⁴⁸⁰ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁸¹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁸² Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

до 240 млн. осіб. В даному разі, кліматичні умови та природні катастрофи чинять вагомий вплив на стан міграційних потоків, проте як буде описано далі, економічні та соціо-демографічні фактори є більш вагомими у зв'язку з посиленням проблем бідності.

Як впливає з даних табл. 2.15 та табл. Ж.5 Додатку Ж, в країнах ASEAN спостерігається тенденція зростання постраждалих внаслідок природних катастроф з 50 млн. осіб до 180 млн. осіб. Найбільша кількість постраждалих на 1 подію від метеорологічних катастроф – 499 млн. осіб, але значною є кількість водних катастроф (близько половини подій), а середня кількість постраждалих внаслідок даних катастроф на 1 подію становить 225 тис. осіб; метеорологічні катастрофи займають лише третину від загальної кількості подій. За даними графіку можна додати, що спостерігається зменшення міграційного приросту. Дані таблиці графічно зображено на рис. 2.13.

Рис. 2.13. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах ASEAN протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{483,484,485,486}

⁴⁸³ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁸⁴ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁸⁵ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁸⁶ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.16. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах SADC протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	20	32	28	255	639	119	28598767	34401384	26806076	1429938	1075043	957360
	29%	19%	13%	10%	15%	4%	83%	69%	76%			
Геологічні	5	4	6	45	218	22	50 755	115276	41627	10151	28819	6938
	7%	2%	3%	2%	5%	1%	0%	0%	0%			
Водні	26	90	124	1432	2224	1766	2514175	11263836	6233627	96699	125154	50271
	38%	52%	59%	58%	54%	65%	7%	23%	18%			
Метеорологічні	18	46	52	751	1055	827	3454513	3915619	2216439	191917	85122	42624
	26%	27%	25%	30%	26%	30%	10%	8%	6%			
Разом	69	172	210	2483	4136	2734	34618210	49696115	35297769	1728706	1314138	1057193
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{487,488,489,490}

⁴⁸⁷ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁸⁸ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁸⁹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁹⁰ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.17. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ECOWAS протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	8	14	15	4	15	1	6133500	4115625	27829718	766688	293973	1855315
	22%	15%	9%	1%	1%	0%	56%	50%	63%			
Геологічні	0	1	1	0	0	0	0	6306	2500	0	6306	2500
	0%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%			
Водні	24	66	118	372	919	1893	3810389	3917151	14093269	158766	59351	119434
	67%	70%	69%	94%	70%	34%	35%	48%	32%			
Метеорологічні	4	13	38	19	379	3 700	1005425	115265	2265221	251356	8867	59611
	11%	14%	22%	5%	29%	66%	9%	1%	5%			
Разом	36	94	172	395	1313	5594	10949314	8154347	44190708	1176810	368497	2036860
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{491,492,493,494}

⁴⁹¹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁹² Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁹³ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁹⁴ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.18. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ECCAS протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	5	13	10	237	65	128	2946900	3913380	8249295	589380	301029	824930
	23%	18%	9%	11%	7%	10%	92%	73%	77%			
Геологічні	2	5	2	1755	248	47	10748	115173	17998	5374	23035	8999
	9%	7%	2%	79%	28%	4%	0%	2%	0%			
Водні	14	47	85	214	544	1031	228688	1271064	2364003	16335	27044	27812
	64%	65%	75%	10%	61%	81%	7%	24%	22%			
Метеорологічні	1	7	16	11	34	60	1 200	74883	115433	1200	10698	7215
	5%	10%	14%	0%	4%	5%	0%	1%	1%			
Разом	22	72	113	2217	891	1266	3187536	5374500	10746729	612289	361805	868955
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{495,496,497,498}

⁴⁹⁵ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁴⁹⁶ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁴⁹⁷ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁴⁹⁸ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Таблиця 2.19. Динаміка природних катастроф (за їх видами) та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ЕАС протягом 1985-2014 рр.

Види природних катастроф	Кількість подій, од.			Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб			Чисельність постраждалих на 1 катастрофу, осіб		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Кліматичні	6	15	14	237	365	151	5470000	36161545	26431500	911667	2410770	1887964
	25%	19%	13%	35%	27%	7%	90%	94%	88%			
Геологічні	5	7	2	7	62	38	52000	5254	5643	10400	751	2822
	21%	9%	2%	1%	5%	2%	1%	0%	0%			
Водні	11	44	82	388	790	1 929	550525	1444899	3691851	50048	32839	45023
	46%	57%	77%	57%	59%	89%	9%	4%	12%			
Метеорологічні	2	11	8	54	115	44	2 500	658757	9384	1250	59887	1173
	8%	14%	8%	8%	9%	2%	0%	2%	0%			
Разом	24	77	106	686	1332	2162	6075025	38270455	30138378	973364	2504246	1936981
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{499,500,501,502}

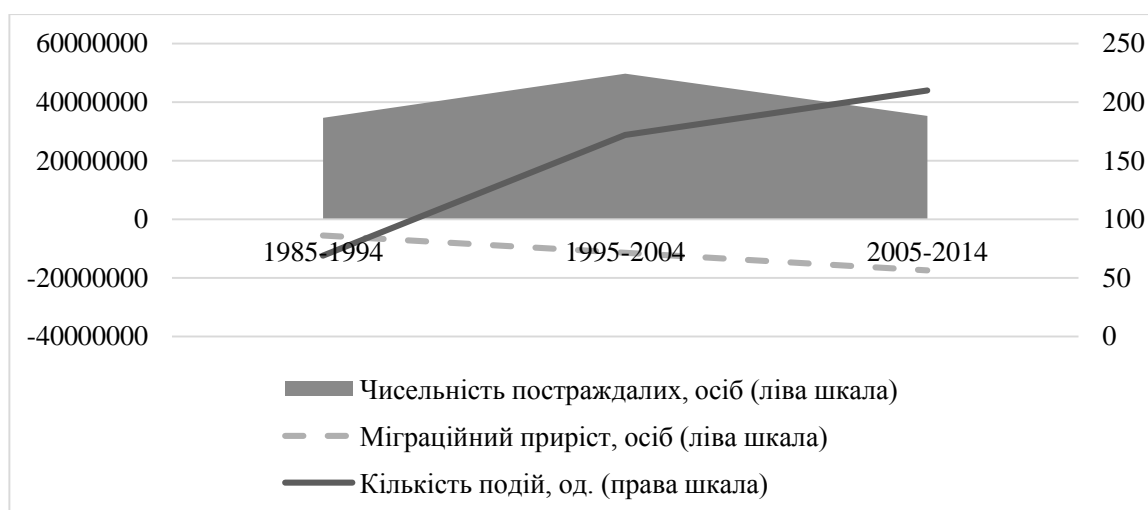
⁴⁹⁹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁵⁰⁰ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁵⁰¹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁵⁰² Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

За даними табл. 2.16 та табл. Ж.2 Додатку Ж можна зробити наступні висновки. За досліджуваній проміжок часу в країнах SADC наступна ситуація – в період з 1985-2004 рр. спостерігаються незначні відхилення по кількості подій за наступними видами катастроф: кліматичні, водні та метеорологічні (знаходяться в межах 30 % від загальної кількості подій). Однак, в період з 2005-2015 рр. мало місце різке зростання кількості водних катастроф. В цілому на 1 подію за дані проміжки часу відповідно припадають 1,1 млн. осіб, 83 тис. осіб, 82 тис. осіб. Але протягом 2005-2014 рр. спостерігається значне збільшення кількості постраждалих внаслідок кліматичних катастроф – 957 тис. осіб (в порівнянні з минулим періодом знизилось на 150 тис. осіб.) Це може свідчити про покращення ситуації в регіоні, але ми спостерігаємо також негативну тенденцію в міграційному прирості, що свідчить про збільшення міграції з даного регіону, хоча і спостерігається зниження постраждалих та покращення безпечних умов проживання.

Рис. 2.14. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах SADC протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{503,504,505,506}

У період 1985-2014 рр. в країнах ECOWAS (табл. 2.17 та табл. Ж.3 Додатку Ж) зафіксована значна кількість водних катастроф (понад половина

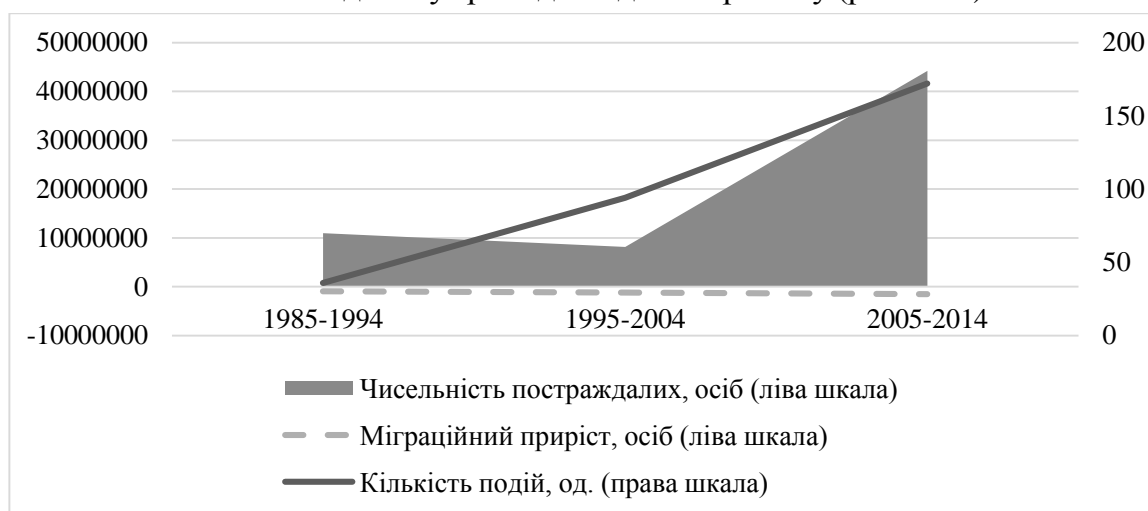
⁵⁰³ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁵⁰⁴ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁵⁰⁵ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁵⁰⁶ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

подій від загальної кількості). Середня чисельність постраждалих від них – 104 тис. осіб; значною є також кількість постраждалих від кліматичних катастроф – 37 млн. осіб за досліджуваний період часу. Кількість постраждалих має тенденцію до збільшення – з 8 млн. осіб до 44 млн. осіб. Крім того, в період 2005-2015 рр. від кліматичних катастроф постраждало понад 63 % загальної чисельності. Відповідно до міграційного приросту ми спостерігаємо незначне збільшення впливу громадян з даного регіону (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах ECOWAS протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{507,508,509,510}

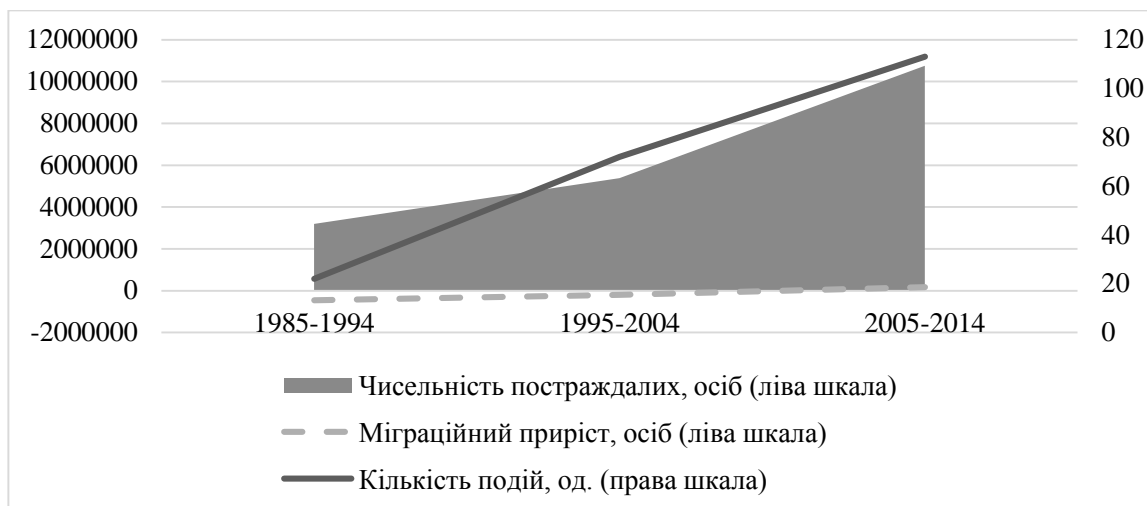
Враховуючи дані таблиці 2.18 в країнах ECCAS спостерігається значна кількість водних катастроф з середньою кількістю постраждалих на 1 подію 26 тис. осіб. Але найбільша кількість постраждалих від кліматичних катастроф (на 1 подію – 539 тис. осіб). В даному регіоні спостерігається тенденція зростання кількості постраждалих в наслідок кліматичних катастроф з 3 млн. осіб до 8 млн. осіб за досліджуваний період часу. Спостерігається тенденція стабілізації міграційного приросту, хоча ситуація в даному регіоні відносно природних катастроф досить не стабільна. Дані таблиці графічно зображено на рис. 2.16.

⁵⁰⁷ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁵⁰⁸ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁵⁰⁹ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁵¹⁰ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Рис. 2.16. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах ЕССАС протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{511,512,513,514}

Виходячи з даних таблиці 2.19 та табл. Ж.4 Додатку Ж можна зробити наступні висновки, що в країнах ЕАС спостерігається тенденція зростання постраждалих внаслідок кліматичних катастроф з 5 млн. осіб до 36 млн. осіб та спад до 26 млн. осіб в періоді з 2005-2015 рр. Найбільша кількість постраждалих на 1 подію від кліматичних катастроф 1,9 млн. осіб, але значна кількість подій це водні катастрофи близько 50 % подій середня кількість постраждалих в наслідок даних катастроф на 1 подію становить 41 тис. осіб. За даними графіку можна додати що спостерігається збільшення приросту мігрантів протягом досліджуваного періоду. Дані таблиці графічно зображено на рис. 2.17.

Прогнозування міграцій у зв'язку з стихійними лихами та змінами кліматичних умов суттєво ускладнені природою даних процесів – у довгостроковій перспективі настання таких подій не може бути надійно передбачене, як і інтенсивність стихійного лиха, його географічна локація, тривалість тощо. У зв'язку з цим, на рівні формування міграційної політики на основі врахування еколого-природничих детермінантів формування міграційним мотивів, моніторингу будуть підлягати інші екологічні детермінанти, які мають більш тривалу та стабільну форму прояву та можуть бути виміряні протягом

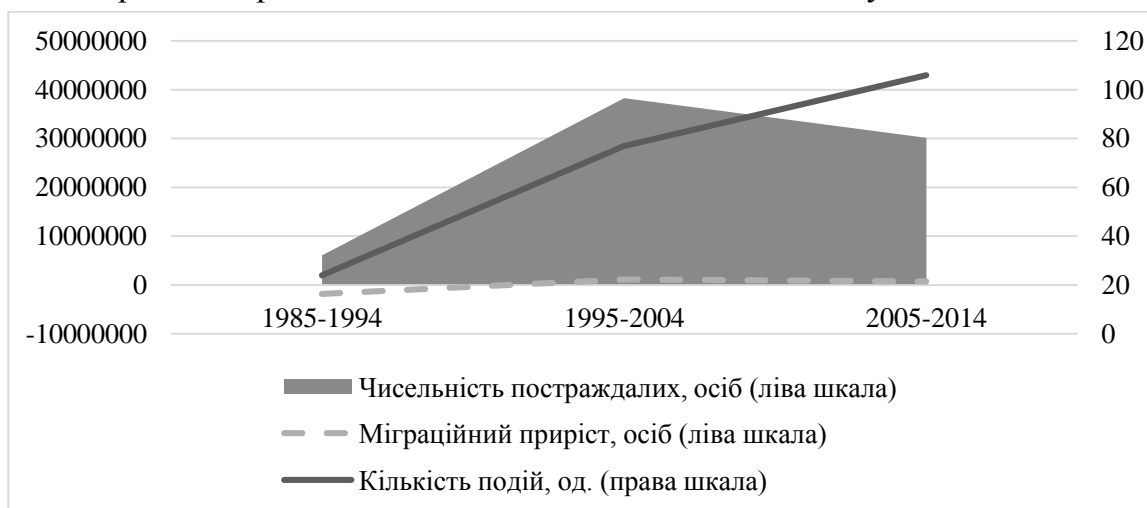
⁵¹¹ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁵¹² Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁵¹³ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁵¹⁴ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

різних періодів для оцінки їх генезису. З іншого боку, в даному разі важлива не стільки вироблена міграційна політика, скільки рівень гармонізації її положень з екологічною політикою держави та виробничими механізмами поводження в умовах надзвичайних ситуацій. Крім того, несприятливість природно-кліматичних умов протягом тривалого часу (залежно від географічного розміщення країни чи регіону, доступу до водних ресурсів, наявності ризиків сейсмічної активності тощо) спричиняє традиційність поведінки населення в таких ситуаціях і відносну їх пристосованість до таких подій, що проявляється у зниженні інтенсивності дії еколого-природничих детермінантів на формування міграційних мотивів, оскільки тривале проживання на території з такими природно-кліматичними умовами позначається на особливостях ведення господарства та призводить до його адаптації до негативних умов.

Рис. 2.17. Динаміка природних катастроф та чисельності постраждалих осіб у країнах ЕАС протягом 1985-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{515,516,517,518}

За результатами дослідження регіональних тенденцій природних катастроф та відповідних міжнародних міграційних потоків людських ресурсів, ідентифіковано напрями впливу еколого-природничих детермінантів (на прикладі екстремальних кліматичних подій) на формування міграційних потоків людських ресурсів, що представлено на рис. 2.18.

⁵¹⁵ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

⁵¹⁶ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

⁵¹⁷ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

⁵¹⁸ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Рис. 2.18. Вплив еколого-природничих детермінантів на міграційні потоки людських ресурсів

Джерело: власна розробка

Екстремальні кліматичні події ймовірно, мають серйозні наслідки, принаймні в короткостроковій перспективі – вони позначаються на економічних ресурсах спільноти і в результаті серйозно обмежують можливість подальшого проживання на території та подолання наслідків таких кліматичних подій. Так, стихійні лиха (кліматичні, метеорологічні, геологічні та водні – посухи, повені, урагани, торнадо, цунамі, землетруси) призводять до значного руйнування територій та інфраструктури (транспортної, телекомунікаційної, соціальної тощо), помешкань населення, а також знищення ресурсів, необхідних для забезпечення життя та здоров'я населення країни чи регіону. В цілому такі наслідки становлять фізичну загрозу життю населення, унеможливають проживання на зруйнованій території та призводять до більш інтенсивного міграційного переміщення (при цьому в залежності від масштабів руйнувань, ці переміщення можуть мати внутрішній або зовнішній характер, тобто відбуватися по території країни або за її межі).

Непрямими наслідками стихійних лих як одного з еколого-природничих детермінантів є ряд економічних наслідків (табл. 2.20).

Якщо ж говорити про глобальні кліматичні зміни, то вони мають не настільки динамічний характер та тривають роками та десятиліттями, а тому

не є настільки відчутними для формування міграційних потоків. І в цілому не дивлячись на вагоме глобальне значення, місцеві громади з плином часу до них, як правило, адаптуються, пристосовують власну інфраструктуру та господарство до нових кліматичних умов.

Таблиця 2.20. *Непрямі наслідки екстремальних кліматичних подій як еколого-природничого детермінанту формування міграційних потоків*

	<i>Непрямий наслідок</i>	<i>Характеристика</i>
1.	Порушення економічних зв'язків	Природні катастрофи призводять до порушення комунікаційних, транспортних та інших інфраструктурних зв'язків між постачальниками та покупцями, порушення існуючих контрактів
2.	Втрата ринків збуту	Полягає у звуженні ринку за рахунок втрат домогосподарств, фізичних втрат ресурсів (земельних ресурсів, засобів виробництва і, що не менш важливо, трудових ресурсів)
3.	Скорочення або втрата робочих місць	Погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, скорочення попиту на товари та послуги, згорання або зникнення виробництв провокує скорочення або втрату робочих місць, знижується пропозиція праці та підвищується навантаження на 1 робоче місце, що спричиняє зниження заробітної плати, посилюючи тим самим міграційні мотиви населення
4.	Зростання навантаження на території	Зростання навантаження на території, неушкоджені або ушкоджені в меншій мірі у результаті стихійних лих. В цьому виявляються непрямі наслідки кліматичних змін на сферу сільського господарства, що є сферою постачання продовольства, знищення сільськогосподарського виробництва провокує внутрішні міграції з села в місто, збільшуючи тиск на міські території

В цілому ж різні за економічною зрілістю країни мають різні ступені вразливості до одного і того ж типу кліматичних змін та стихійних лих.

Крім того, слід сказати про асиметричність наслідків таких змін, оскільки кожній країні притаманні різна територіальна та галузева структура економіки, яка впливає на рівномірність розміщення населення та факторів виробництва по території країни, що обумовлює ступінь потенційних руйнувань та людських жертв, а також чисельність осіб, які потенційно постраждають від наслідків стихійних лих, у разі наявності кліматичних потрясінь через постраждалого населення.

В даному випадку, Н.Д. Конільйо (N.D. Coniglio) та Г. Песке (G. Pesce)⁵¹⁹ відводять міграції місце у різних стратегіях адаптації населення до наслідків кліматичних потрясінь (вони приводять підхід Р. Рювені

⁵¹⁹ Coniglio N.D., Pesce G. Climate variability and international migration: an empirical analysis //Environment and Development Economics. 2015. Т. 20. № 04. С. 434-468. URL: https://www.researchgate.net/profile/Katrin_Millock/publication/281223080_Climate_change_mitigation_and_adaptation_in_developing_and_transition_countries_Introduction_to_the_special_issue/links/560a883508ae576ce63ff0ca/Climate-change-mitigation-and-adaptation-in-developing-and-transition-countries-Introduction-to-the-special-issue.pdf

(R. Reuveny)⁵²⁰, який визначив, що «люди можуть адаптуватися до екологічних проблем у три способи: залишатися на місці і нічого не робити, прийнявши понесені витрати, залишитися на місці та адаптуватися до змін або компенсувати їх наслідки, або мігрувати з постраждалих районів). Зокрема, за результатами власних досліджень вони формують підхід для визначення умов, за яких міграції є кращим варіантом адаптації⁵²¹.

В цілому погоджуємося з підходом Н.Д. Конільйо та Г. Песке⁵²² в тому, що витрати та переваги кожного з вказаних вище варіантів багато в чому залежатимуть від ресурсів, доступних населенню (фінансових активів, землі та інших благ, а також невідчутних ресурсів – стану здоров'я, рівня освіти, адаптивності), його майбутніх очікувань. Зауважимо, разом з тим, що мобільність населення залежить від низки детермінантів структури вказаних вище ресурсів. Так, зниження міграційної мобільності характерне для домогосподарств зі значною часткою нерухомого майна, натомість його відсутність спричиняє більше можливостей для міграції населення, виходячи з наявного у нього людського потенціалу.

У дослідженні детермінантів міжнародної міграції Р.Дж. Цебула (R.J. Cebula)⁵²³, Дж.М. Александер (G.M. Alexander)⁵²⁴ вивчають вплив, окрім інших, і низки еколого-природничих детермінантів, серед яких нормальна щоденна максимальна температура в штаті у січні, факт межування штату з лінією узбережжя, довжина берегової лінії в штаті, відсоток розподілу розміщених небезпечних відходів у державі, викиди токсичних хімічних речовин на 1 людину. При цьому вони доходять висновку, що перші три детермінанти чинять позитивний вплив на імміграцію, підвищуючи чисельність осередків мігрантів в штаті. Разом з тим, вплив двох інших детермінантів – негативний, що означає скорочення чисельності іммігрантів при зростанні інтенсивності дії таких детермінантів.

При цьому, вчені вказують на один недолік проведення кореляційного аналізу залежності міграційних потоків та показників кліматичних змін та

---

⁵²⁰ Reuveny R. Climate change-induced migration and violent conflict, *Political Geography*. 2007. V. 26. С. 656-673. URL: <http://www.csun.edu/~dtf46560/630/Misc/Reuveny-ClimateChangeMigration-2007.pdf>

⁵²¹ Coniglio N.D., Pesce G. Climate variability and international migration: an empirical analysis // *Environment and Development Economics*. 2015. Т. 20. №. 04. С. 434-468. URL: https://www.researchgate.net/profile/Katrin_Millock/publication/281223080_Climate_change_mitigation_and_adaptation_in_developing_and_transition_countries_Introduction_to_the_special_issue/links/560a883508ae576ce63ff0ca/Climate-change-mitigation-and-adaptation-in-developing-and-transition-countries-Introduction-to-the-special-issue.pdf. с. 7.

⁵²² Там само.

⁵²³ Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 // *Journal of Regional Analysis and Policy*. 2006. Т. 36. №. 2. С. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf

⁵²⁴ Там само.

стихійних лих – унікальність кліматичних змін та подій, які характерні для кожного конкретного регіону чи навіть місцевості.

Ступінь впливу очікуваних або фактичних кліматичних змін та стихійних лих на формування міграційного мотиву складно дослідити та уніфікувати критеріально, оскільки, хоча кореляційний зв'язок між ними існує, виміряти його достатньо складно для кожної окремої країни або регіону. В різних регіонах кліматичні події провокують різну за ступенем реакцію населення, в залежності від соціально-економічних характеристик постраждалого населення та ступеня вразливості соціально-економічної системи.

В межах аналізу міграційних переміщень та оцінки впливу на їх формування еколого-природничих детермінантів, слід зауважити, що реакція населення на кліматичні зміни та стихійні лиха може виявитися у формуванні мотиву залишити місце свого проживання та мігрувати в іншу країну. Проте, такий мотив залежить не тільки від інтенсивності самої екологічної події, а й переважно від соціально-економічного становища населення, рівня його первинної депривації та готовності долати негативні наслідки таких подій. У такій готовності (багато в чому вона формується з особистісного сприйняття власного становища) за результатами власних досліджень можемо виділити такі компоненти, як:

– економічна готовність (рівень добробуту населення, наявність стабільного заробітку та постійного місця роботи, рівень матеріального забезпечення домогосподарства);

– соціальна готовність (кваліфікаційна відповідність, рівень освіти та конкурентоспроможність на ринку праці, рівень соціалізації осіб та наявність міцних комунікативних зв'язків);

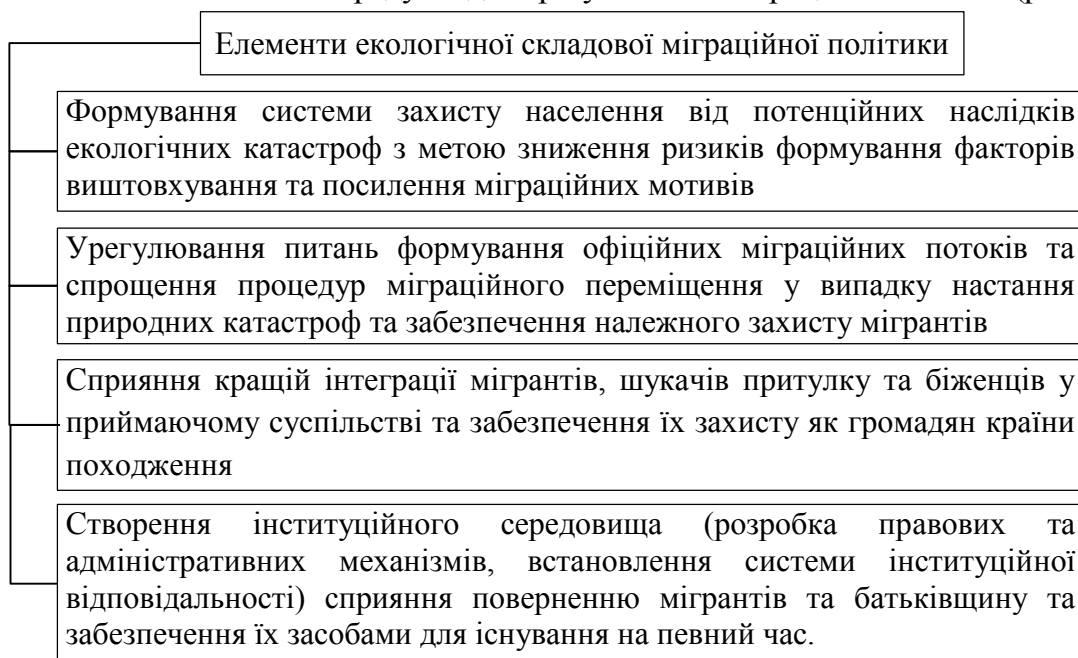
– демографічна готовність (наявність та кількість у домогосподарстві осіб від 0 до 14 років, наявність та кількість у домогосподарстві осіб понад 65 років, кількість у домогосподарстві осіб з інвалідністю та недієздатних з інших причин, гендерно-вікова структура домогосподарства);

– мовно-культурна складова (знання іноземних мов, особиста толерантність, обізнаність з культурою та правилами поведінки);

– політико-безпекова готовність (наявність та легкість легальних шляхів міграції за кордон, наявність та доступність нелегальних шляхів міграції за кордон, рівень безпечності міграційного переміщення територією країни, система правового захисту прав та свобод).

Крім того, важливим є інституційне середовище країни, в якій відбувається природна катастрофа. Так, Ш. Жаявардхан (Sh. Jayawardhan) вказує: «Сама зміна клімату не «виштовхує» людей, вона посилює соціальну вразливість, яка, в свою

чергу, сприяє зміщенню. Зміна клімату – це не єдиний фактор, який призводить до кліматичних міграцій <...>. Наслідки зміни клімату можуть бути причиною того, чому люди евакуюються, але виключно вони не пояснюють, чому люди не повертаються до своїх країн походження. Тому проблема зумовлена складними взаємозв'язками між кліматичними змінами та відсутністю інституційного управління»⁵²⁵. У зв'язку з цим, вважаємо, що створення належного інституційного середовища та організація формальних інститутів у суспільстві, постраждалому від екологічних загроз та природних катастроф, спрямоване на забезпечення виконання ряду завдань регулювання міграційних потоків (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Елементи екологічної складової міграційної політики

В цілому ж важливість соціально-економічних характеристик країни походження, таких, як рівень економічного розвитку, рівень бідності та депривації населення країни, показники вразливості економіки, а також особливості регіонального розміщення населення та продуктивних сил проявляється у готовності країни до прийняття наслідків екологічних змін та катастроф. В цьому аспекті саме вразливість держави та неспроможність її інституційного середовища забезпечувати максимальне положення наслідків катастроф визначає більшу схильність населення країни до міграції, адже у даному разі міграційні мотиви будуть формуватися, виходячи з неспроможності населення обрати іншу форму адаптації до екологічних змін та катастроф.

⁵²⁵ Jayawardhan S. Vulnerability and Climate Change Induced Human Displacement // Consilience: The Journal of Sustainable Development. 2017. Т. 17. №. 1. С. 103-142. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1661/Volume%2028_No%201_2011_02.pdf?sequence=1. с. 104-105.

2.3. Міграція біженців у системі геоекономічних ризиків постконфліктних територій: тенденції, фактори та напрями розвитку

Розвиток економічних процесів у світі, де військово-політичні та етнічні конфлікти провокують безпрецедентні за своїми масштабами вимушені міграції, знаходяться під суттєвим впливом переміщень людських ресурсів у глобальних масштабах.

За узагальненими даними Групи Світового банку з питань конфлікту та насильства, в світі на кінець 2014 р. 59,5 млн. осіб примусово переміщені, з них 19,5 млн. біженців та 38 млн. шукачів притулку. При цьому значна кількість людей не може отримати статус біженця, а в цілому дана ситуація провокує значний наплив вимушених мігрантів⁵²⁶.

«У 2015 році 65,3 мільйони осіб були примусово вигнані зі своїх домівок, з них <...> 51 % – в віці до 18 років. Ще більш тривожним є те, що 98,4 тис. з цих дітей були без супроводу або відокремлені від своєї сім'ї». В середньому щохвилини 24 особи були змушені покинути свої будинки переважно через війну у Сирійській Арабській Республіці⁵²⁷.

Така ситуація пояснюється світовими тенденціями геополітичного розвитку у XXI ст., коли спостерігається значний вплив військових конфліктів та терористичних актів на соціально-демографічне та економічне становище населення, баланс політичних інтересів тощо. Починаючи з 2010 р. і до сьогодні в світі значна кількість військових конфліктів, які призводять до втрати людських ресурсів та збільшують кількість постраждалих та шукачів притулку. З 2010 р. кількість загиблих від військових конфліктів у світі зросла з 20 тис. осіб щорічно до 100 тис. осіб у 2014 р., такі ж тенденції спотерігаються і у чисельності жертв терористичних актів (з близько 10 тис. осіб у 2010 р. до понад 40 тис. осіб. у 2014 р.). В загальному кількість військових конфліктів в світі має тенденцію до збільшення, а самі конфлікти мають стійкий характер – їх кількість з 41 у 2014 р. збільшилась до 50⁵²⁸.

---

⁵²⁶ Conflict And Violence In The 21st Century: Current Trends As Observed In Empirical Research And Statistics // Conflict and Violence World Bank Group. URL: <http://www.un.org/pga/70/wp-content/uploads/sites/10/2016/01/Conflict-and-violence-in-the-21st-century-Current-trends-as-observed-in-empirical-research-and-statistics-Mr.-Alexandre-Marc-Chief-Specialist-Fragility-Conflict-and-Violence-World-Bank-Group.pdf>

⁵²⁷ Refugees and forced displacement in focus // STATISTA. 2016. URL: <https://www.statista.com/chart/5073/forced-displacement-in-focus/>

⁵²⁸ Conflict And Violence In The 21st Century: Current Trends As Observed In Empirical Research And Statistics // Conflict and Violence World Bank Group. URL: <http://www.un.org/pga/70/wp-content/uploads/sites/10/2016/01/Conflict-and-violence-in-the-21st-century-Current-trends-as-observed-in-empirical-research-and-statistics-Mr.-Alexandre-Marc-Chief-Specialist-Fragility-Conflict-and-Violence-World-Bank-Group.pdf>

Мамедбекова М.О. вважає, що «важливим фактором, що визначає зміну динамічних і структурних параметрів потоків міжнародної міграції, є істотне збільшення масштабів і просторових меж вимушеної міграції в результаті формування потужних осередків військово політичної напруженості, етнічних конфліктів і екологічних катастроф»⁵²⁹. З цим зокрема, пов'язані додаткові видатки держав та міжнародних організацій, в тому числі неурядових, на вирішення гуманітарних проблем біженців, забезпечення дотримання їх прав та свобод, передбачених міжнародним законодавством, а також зміни кон'юнктури ринків праці, трансформації структури видатків у бюджетах приймаючих країн (країн призначення та транзитних країн), де, зокрема, зростають видатки на забезпечення громадського порядку.

З іншого боку, враховуючи міжцивілізаційність міграційних переміщень (в даному разі ми базуємося на визначених Н.М. Грущинською існуючих нині цивілізаціях⁵³⁰), загострюються і міжетнічні протистояння, спричинені расовими, культурними та релігійними відмінностями. У зв'язку з цим актуалізуються дослідження проблем ідентифікації впливу міграційних переміщень біженців в контексті перерозподілу людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій у світі.

Свій науковий пошук присвятили проблемам біженців та вимушеної міграції такі зарубіжні вчені і дослідники, як: К. Васільєва (K. Vasiljeva)⁵³¹, К. Даустман (C. Dustmann)⁵³², М. Дж. Джибні (M. J. Gibney)⁵³³, С. Дрінквотер (S. Drinkwater)⁵³⁴, Р. Каузер (R. Kauser)⁵³⁵, Г. Кроулі (H. Crawley)⁵³⁶, А. Пііл Дамм (A. Piil Damm)⁵³⁷, Х. Рюст (J. Ruist)⁵³⁸, які зокрема піднімають фінансові,

---

World-Bank-Group.pdf

⁵²⁹ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 287

⁵³⁰ Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних гео економічних процесах формування світового порядку // Академічний огляд. 2014. № 2. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2014_2_16

⁵³¹ Dustmann C., Vasiljeva K., Damm A.P. Refugee migration and electoral outcomes // CReAM DP. 2016. Т. 19. С. 16. URL: www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_16_16.pdf

⁵³² Там само.

⁵³³ Gibney M.J. Refugees and justice between states // European Journal of Political Theory. 2015. Т. 14. № 4. С. 448-463. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1474885115585325>

⁵³⁴ Crawley H., Drinkwater S., Kauser R. Regional variations in attitudes towards refugees: evidence from Great Britain // IZA DP No. 7647. 2013, URL: <http://repec.iza.org/dp7647.pdf>

⁵³⁵ Там само.

⁵³⁶ Там само.

⁵³⁷ Dustmann C., Vasiljeva K., Damm A.P. Refugee migration and electoral outcomes // CReAM DP. 2016. Т. 19. С. 16. URL: www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_16_16.pdf

⁵³⁸ Ruist J. Refugee immigration and public finances in Sweden // University of Gothenburg, Working papers in economics. N. 613. 2015. URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/38323/1/gupea_2077_38323_1.pdf

політичні (електоральні), культурні та інші проблемні питання перебування біженців у країнах призначення. Дослідження міграційних процесів в цілому та проблем міграції біженців у країнах Східного партнерства досліджують: А. Боброва⁵³⁹, В. Ганта⁵⁴⁰, Р. Єганян⁵⁴¹, О.А. Малиновська⁵⁴², В. Мошняга⁵⁴³, С. Румянцев⁵⁴⁴, М. Тухашвілі⁵⁴⁵, Л. Шахотько⁵⁴⁶.

Критичність ситуації з біженцями в усьому світі викликає паніку не тільки в самих країнах конфліктної та постконфліктної міграції, проте і в країнах, зобов'язаних приймати та розміщувати біженців, оскільки на сьогодні диспропорції у соціально-економічному розвитку країн та регіонів світу, між якими утворюються міграційні потоки біженців, викликають відповідні асиметрії і в соціо-економічному та геополітичному векторі їх розвитку.

При цьому гендерно-вікова структура мігрантів чинить визначальний вплив на структуру людських ресурсів та їх перерозподіл у світі. Наприклад, чисельність дітей молодшого віку, які клопочуть про надання притулку в Європі продовжує зростати. «За даними Eurostat, зареєстровано 290 тис. заявників у віці до 14 років, які подали клопотання вперше у 2016 році»⁵⁴⁷. При цьому 170 тис. із них не були у супроводі дорослого. Крім того, у світі діти складають близько 28 % усіх жертв торгівлі людьми⁵⁴⁸.

---

⁵³⁹ Шахотько Л., Боброва А. Вынужденная миграция в Беларуси на современном этапе развития // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/112, 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-112.pdf

⁵⁴⁰ Ганта В. Ищущие убежища, беженцы и вынужденные переселенцы в Молдове / КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/121, 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-121.pdf

⁵⁴¹ Еганян Р. Беженцы, вынужденные переселенцы и ищущие убежище в Армении / КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/138. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-138.pdf

⁵⁴² Малиновська О.А. Інтеграція біженців в Україні: проблеми та шляхи їх подолання // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2015. Вип. 19-20. С. 5-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_19-20_3.

⁵⁴³ Мошняга В. Просители убежища, беженцы и вынужденно перемещенные лица в Молдове: проблемы признания, социальной защиты и интеграции 2013/102/ КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-102.pdf

⁵⁴⁴ Румянцев С. Беженцы и Вынужденные Переселенцы в Азербайджане: политический контекст // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/114. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-114.pdf

⁵⁴⁵ Тухашвили М. Беженцы и вынужденно перемещенные лица в Грузии // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/104. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-104.pdf

⁵⁴⁶ Шахотько Л., Боброва А. Вынужденная миграция в Беларуси на современном этапе развития // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/112, 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-112.pdf

⁵⁴⁷ The Rise of Young Asylum Seekers in Europe // Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/9465/the-rise-of-young-asylum-seekers-in-europe/>

⁵⁴⁸ Там само.

Зауважимо, що в питаннях статистики біженців, в першу чергу, слід враховувати правовий статус осіб, відповідно до міжнародних документів. Зокрема, особи, визнані біженцями згідно з Конвенцією ООН 1951 року «Про статус біженців» (Convention Relating to the Status of Refugees, UN) (у визначенні Нью-Йоркського Протоколу ООН 1967 року) визначаються як особа, яка:

«- внаслідок подій, які відбулися до 1 січня 1951 р., і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань;

- або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань»⁵⁴⁹.

З іншого боку, в міжнародній статистиці виділяють категорію «осіб, подібних до біженців». До цієї категорії відносять групу осіб, які перебувають за межами своєї країни чи території походження і стикаються з ризиками захисту, аналогічним тим, з якими стикаються біженці, проте для яких статус біженця з певних причин не було встановлено.

Характеристику основних понять у сфері міграції біженців наведено в Додатку Л. Міграція біженців відноситься до примусової міграції, тобто передбачає міграційне переміщення, спровоковане загрозою життю і джерелам існування, не залежно від причин. В цілому це можуть бути природні або антропогенні причини, як це вказано у визначенні примусової міграції за версією Міжнародної організації з міграції⁵⁵⁰. Часто міграції біженців відносяться до змішаних міграційних потоків, тобто потоків мігрантів, які включають біженців, трудових мігрантів і шукачів притулку. Така ситуація зумовлена, як правило, постконфліктним станом у країні, коли сам військово-політичний конфлікт або вичерпано, або локалізовано, а на іншій території країни вільне пересування осіб є можливим. Проте в умовах існуючого військового конфлікту міграція біженців переважно є масовою та неурегульованою.

Для цілей встановлення тенденцій розвитку процесів міжнародної міграції нами досліджено показники чисельності біженців, які походять з

⁵⁴⁹ Convention Relating to the Status of Refugees (1951) // United Nations. URL: <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>

⁵⁵⁰ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

географічних регіонів світу, а також їх частки у загальній чисельності мігрантів з регіону. Зокрема, аналітичні дані представлено в таблицях 2.21 та 2.22.

Таблиця 2.21. Оціночна чисельність біженців за регіонами світу протягом 1990-2010 рр. (складено за даними ООН⁵⁵¹)

Регіони		Роки				
		1990	1995	2000	2005	2010
Африка	Осіб	5350411	6362573	3575274	2895101	2567719
	%	29,1	34,5	23,0	21,0	15,8
Азія	Осіб	9922102	8158543	8820204	8385288	10869688
	%	54,0	44,3	56,6	60,9	66,7
Європа	Осіб	1317766	3004861	2487214	1912242	1593350
	%	7,2	16,3	16,0	13,9	9,8
Латинська Америка і Карибський регіон	Осіб	1197445	101464	49695	36974	529365
	%	6,5	0,6	0,3	0,3	3,3
Північна Америка	Осіб	583450	796517	639837	544382	726143
	%	3,2	4,3	4,1	4,0	4,5
РАЗОМ:	Осіб	18371174	18423958	15572224	13773987	16286265
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Протягом досліджуваних тридцяти років структура біженців за регіонами світу зазнала змін, зокрема, частка Азії у чисельності біженців у світі за даний період зросла з 54 % до 66,7 %, що свідчить про значну нестабільність даного регіону з точки зору військово-політичних конфліктів, а також кліматичних загроз, як було проаналізовано вище. Такі передумови, зокрема становлять суттєвий геоекономічний ризик, оскільки в контексті міграції людських ресурсів провокують значні міграційні потоки, які послаблюють як країну походження, так і країну призначення. В інших регіонах фіксується зростання чисельності біженців в конфліктні періоди.

Іншим значним регіоном походження біженців є країни Африки, їх частка у світовій чисельності біженців зменшилася з 29,1 % до 15,8 % протягом 1990-2010 рр. Інші ж регіони мали незначні коливання показників структури, яка станом на 2010 р. становить від 3,3 % до 9,8 %. Враховуючи дані таблиці 2.21, можна визначити загальну тенденцію збільшення чисельності біженців на територіях, які знаходяться під впливом військових конфліктів, що становить геоекономічний ризик для відповідних регіонів світу та регіональних об'єднань, які реалізують регіональну геоекономічну стратегію.

З таблиці 2.22 можна судити про те, що найбільша питома вага біженців у чисельності мігрантів з окремих регіонів протягом 1990-2000 рр. спостерігалася в Африці.

⁵⁵¹ Estimated number of refugees at mid-year // International Migrant Stock: The 2008 Revision. United Nations database. URL: <https://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>

Таблиця 2.22. Частка біженців у чисельності мігрантів з регіону протягом 1990-2010 рр., % (складено за даними ООН⁵⁵²)

Роки	Географічні регіони					Регіони за рівнем розвитку		
	Африка	Азія	Європа	Латинська Америка і Карибський регіон	Північна Америка	Більш розвинені регіони	Менш розвинені регіони	Найменш розвинені регіони
1990	33,5	19,5	2,7	16,8	2,1	2,4	22,5	43,2
1995	35,5	16,7	5,5	1,6	2,4	4,1	20,4	43,9
2000	21,0	17,0	4,3	0,8	1,6	3,1	16,8	28,0
2005	16,3	15,2	3,0	0,5	1,2	2,2	14,5	21,4
2010	13,3	17,7	2,3	7,1	1,5	1,9	16,2	18,6

В цілому міграція біженців в даному регіоні має постконфліктний характер (табл. 2.23), що відповідає тенденціям міграції біженців з найменш розвинених регіонів світу. Більш стабільною та достатньо високою часткою біженців характеризується Азія. Зокрема, в середньому протягом досліджуваного періоду вона складала 17,2 %.

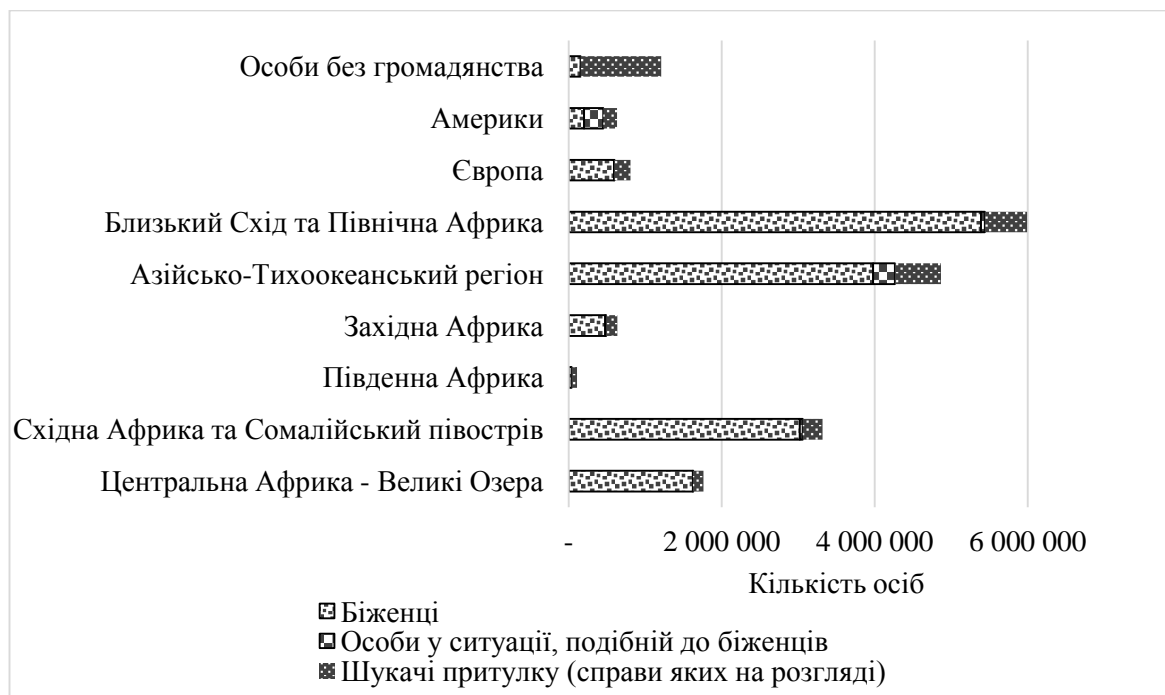
Інші ж регіони демонстрували незначну та стабільну частку біженців у чисельності мігрантів з регіону – Європа (3,4 %) та Північна Америка (1,7 %). Так, «у 2015 р. країни ЄС запропонували притулок для 292 540 біженців, а більш ніж мільйон мігрантів подали заяву про надання притулку»⁵⁵³. Крім того, для Європи значна чисельність мігрантів з Африки обумовлює гостру проблему європейської системи безпеки – безпеки на морі. Зокрема, згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), «7 189 мігрантів і біженців загинули або пропали без вісті на світових міграційних шляхах в цілому у 2016 році (у Середземномор'ї за рік загинуло 4 812 осіб)»⁵⁵⁴. Тобто, нелегальні мігранти, намагаючись перетнути Середземне море, роблять це самотужки (на небезпечних човнах та на суднах, не пристосованих для перевезення пасажирів), що обумовлює численні факти загибелі мігрантів (дуже часто дітей) на морській території ЄС.

Дослідження регіональної структури походження біженців дозволяє говорити про те, що основна їх частина походить з Близького Сходу та Північної Африки, Східної Африки та Сомалійського півострова, а також Азійсько-Тихоокеанського регіону (рис. 2.20).

⁵⁵² Refugees as a percentage of international migrants // International Migrant Stock: The 2008 Revision United Nations database. URL: <https://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>

⁵⁵³ Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

⁵⁵⁴ Number of Migrant Deaths 2016 Highest Ever Recorded // Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/7253/number-deaths-migrants-worldwide-2016/>

Рис. 2.20. Біженці та шукачі притулку за регіонами походження, осіб (на кінець 2015 року)⁵⁵⁵

Продемонстрована на рисунку структура міграційних потоків біженців та переважання окремих регіонів в ній вимагає дослідження передумов таких масових міграційних переміщень. У зв'язку з цим досліджено зміст та причини існуючих у світі військових конфліктів.

Проблеми появи біженців як особливої категорії населення у країнах та регіонах світу викликані переважно або природними катастрофами, кількість яких з кожним роком зростає, або військово-політичними конфліктами, або загостренням міжетнічних протистоянь з подальшими загрозами терористичних актів. Сучасна карта існуючих військових конфліктів⁵⁵⁶ виглядає таким чином: 16 конфліктів налічується в Африці, 3 – у Латинській Америці, 17 – в Азії, 4 – в Європі та 1 – в Океанії. Її проекцією є карта формування міграційних потоків біженців в усьому світі, про що свідчать статистичні дані Світового Банку⁵⁵⁷. Зокрема, вивчення країн походження біженців та часових проміжків їх міграційних рухів співпадає з часом та тривалістю конфліктів.

За результатами дослідження з'ясовано, що у всіх країнах, які є лідерами за показниками походження біженців, наявні військові конфлікти (офіційно

⁵⁵⁵ Global Trends 2015: Forced displacement hits a record high / UNHCR. URL: <http://www.unhcr.org/global-trends-2015.html>

⁵⁵⁶ Mapped: a world at war / IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

⁵⁵⁷ Там само.

визнані чи латентні). Вважаємо, що саме вони виступають основним фактором формування міграційних потоків біженців з даних країн. Результати опрацювання статистичних даних та інформації про військові конфлікти у їх зв'язку з країнами походження біженців продемонстровано у таблиці 2.23.

Таблиця 2.23. *Аналіз існуючих військово-політичних та військово-етнічних конфліктів в контексті їх зв'язку з показниками кількості біженців з країн світу (опрацьовано за матеріалами^{558,559})*

<i>Країна походження</i>	<i>Біженці, осіб</i>	<i>Особи, подібні до біженців, осіб</i>	<i>Шукачі притулку (справи яких на розгляді), осіб</i>	<i>Загальна характеристика існуючого військового конфлікту</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Сирійська Арабська Республіка	4 850 792	21 793	245 844	Громадянська війна між силами президента Башара аль-Асада і опозиційними повстанцями
Колумбія	90 836	249 404	6 905	Боротьба лівих партизанських груп (FARC і ELN) з урядовими силами правого крила і наркобаронів
Ірак	261 107	3 000	237 166	Іракські військові сили та шіїтські бойовики, підтримувані США та Іраном ведуть боротьбу з переважно сунітськими бойовиками Ісламської держави
Афганістан	2 662 954	3 300	258 892	Афганські урядові сили, підтримувані США і НАТО, боротьба з талібами і пов'язаними з Аль-Каїдою ісламськими групами
Судан	622 463	6 307	45 102	Громадянська війна між прихильниками президента Сальви Кіір, етносу Дінка, та прихильниками віце-президента Ріска Мачара, етносу Нуер
Південний Судан	778 629	68	4 237	
Демократична Республіка Конго	541 291	208	76 418	Тривалий етнічний конфлікт на північному сході Конго (і в Ітурі, і Північному і Південному Ківу)
Ємен	15 896	-	10 075	Сили, вірні поваленому президентові Абд-Раббі Мансур Хаді, підтримані Коаліцією Саудівської Аравії, борються з проіранськими повстанцями Хуті та силами экс-президента Салеха

⁵⁵⁸ Там само.

⁵⁵⁹ Mapped: a world at war / IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

Продовження табл 2.23

1	2	3	4	5
Нігерія	152 136	15 852	51 863	Ісламське екстремістське угруповання Боко Харам хоче створити свій власний халіфат в північній Нігерії і за її межами
Сомалі	1 123 022	30	56 772	Громадянська війна в Сомалі поступилася заколотам ісламському екстремістському угрупованню Аль-Шабаб, пов'язаному з Аль-Каїдою
Пакистан	277 344	20 491	64 085	Афганські урядові сили, підтримувані США і НАТО, боротьба з талібами і пов'язаними з Аль-Каїдою ісламськими групами
Україна	321 014	286	22 574	Українські силовики борються проти проросійських сепаратистів, які займають великі ділянки у східних Луганській і Донецькій областях
Центрально-африканська Республіка	471 104	-	10 668	В основному мусульманські повстанці Селек почали конфлікт після захоплення влади, яке призвело до репресій з боку християнських дружинників
М'янма	198 685	253 122	60 659	М'янма зіткнулася з майже безперервною громадянською війною та етнічними бунтами з моменту здобуття незалежності
Азербайджан	9 712	-	5 230	Етнічні вірмени захопили контроль над Нагірно-Карабахським регіоном, що знаходиться в складі Азербайджану (в 1993-1994 роках). Азербайджан хочуть його повернути
Лівія	6 085	-	6 056	Підтримуваний ООН уряд знаходиться в Триполі, але два інших конкуруючих уряди є суперниками в боротьбі за владу у Самопроголошеній Ісламській державі

Без сумніву, конфліктний та постконфліктний етап розвитку зазначених країн призводять до інтенсифікації еміграційних потоків із них, проте, власне і такі переміщення людських ресурсів обумовлюють трансформацію складу ресурсного забезпечення розвитку національних економік, зокрема формуючи кон'юнктуру національних та регіональних ринків праці.

Разом з тим, охоплюючи масові урегульовані та неурегульовані переміщення осіб різних статево-вікових груп через державні кордони, описані вище міграційні потоки впливають на стан та динаміку розвитку

соціально-демографічних та економічних систем приймаючих країн (далі – дослівно в термінології МОМ):

- першої країни притулку («першої країни, в якій біженець або переміщена особа за межами своєї країни може отримати або отримала доступ до процедури визначення статусу біженця»⁵⁶⁰);

- третьої безпечної країни («країни, в якій шукач притулку, потенційно може мати доступ до ефективного режиму надання притулку, і в якій він фізично може бути присутнім до прибуття в країну, в яку він подає заявку на притулок»⁵⁶¹);

- країни призначення («країна, що є основним місцем призначення міграційних потоків (врегульованих або нерегульованих)»⁵⁶²).

Обсяги біженців в усьому світі нині є безпрецедентними. Так, лідерами за наданням притулку біженцям з усього світу у 2015 році стали такі країни, як Йорданія (2,7 млн. осіб), Туреччина (2,5 млн. осіб) та Пакистан (1,6 млн. осіб). У 2016 році Туреччина надала притулок найбільшій чисельності біженців (2,77 млн. осіб), випередивши в даному аспекті Пакистан (1,58 млн. осіб) та Ліван (1,04 млн. осіб)⁵⁶³.

Детальніше обсяги надання притулку, за даними «Міжнародної амністії» («Amnesty International») – неурядової організації, чия діяльність спрямована на моніторинг та попередження грубих порушень прав людини, продемонстровано на рис. 2.21.

Зауважимо, що останнім часом саме питання міграції та надання притулку біженцям все більше визначають політичну полеміку в багатьох країнах, зокрема, в країнах ЄС, трансформуючи політичні уподобання електорату та викликаючи також геополітичні трансформації. Проте, такий вплив, як правило можна пояснити дією складних психологічно особистісних факторів, які в багатьох випадках моделюються за допомогою політтехнологій.

Тому слід констатувати, що наплив біженців та шукачів притулку чинить посилений тиск на територіальну інфраструктуру, системи соціального забезпечення та навколишнє природне середовище через загострення гуманітарних проблем та більш інтенсивне використання природних ресурсів, провокує міжетнічні та міжрелігійні конфлікти. «В розвинених країнах утворилися великі етнічні анклавні в вигляді замкнених

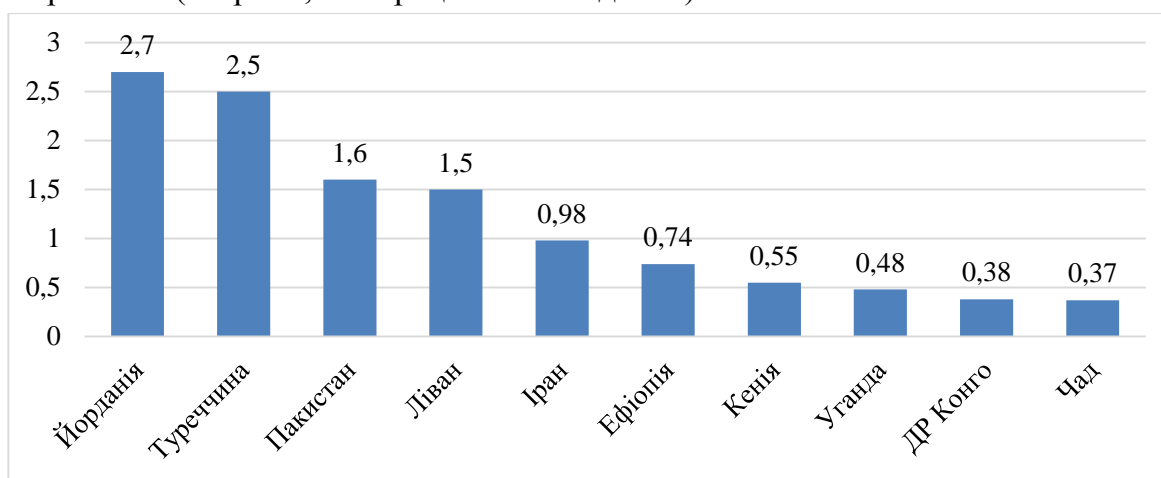
⁵⁶⁰ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

⁵⁶¹ Там само.

⁵⁶² Там само.

⁵⁶³ Lebanon Has By Far The Most Refugees Per 1,000 Population // Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/8800/lebanon-has-by-far-the-most-refugees-per-capita/>

структур, представники яких досить активно стали претендувати на зміну їх соціально-економічного і політичного становища і ставлення до них суспільства. – пише М.О. Мамедбекова. – Крім того, мігранти сприяли бурхливому поширенню тіньової економіки, кримінальних структур і екстремістських організацій, що створювало потужні загрози національній безпеці, тому в міру формування світового господарства та розвитку його глобалізації міграція робочої сили на світовому ринку праці стає все більш регульованою національними державними інститутами»⁵⁶⁴. У зв'язку з цим вони також обумовлюють додаткові гео економічні ризики для окремих країн та регіонів (зокрема, інтеграційних об'єднань).

Рис. 2.21. Країни-лідери за обсягами надання притулку біженцям, млн. осіб (за даними «Amnesty International» у 2015 р.⁵⁶⁵)

У міжнародній статистиці міграції виділяють ряд показників, які можуть характеризувати таке навантаження, зокрема:

1) чисельність біженців на 1000 осіб населення (осіб). Даний показник характеризує навантаження на соціо-демографічні системи країни призначення біженців, що означає спроможність абсорбувати біженців та інтегрувати їх у місцеві громади, що сприяє їх асиміляції та культурній адаптації. У випадку, коли навантаження на корінне населення країни значне, інтеграція біженців є проблематичною та провокує подальші міжетнічні проблеми, прояви дискримінації, насильство за ознакою раси, а також міжрелігійну нетерпимість. З економічної точки зору, навантаження біженців

⁵⁶⁴ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 286.

⁵⁶⁵ Tackling the global refugee crisis: from shirking to sharing responsibility (2016) // Amnesty International. URL: https://www.amnesty.ch/fr/themes/asile-et-migrations/docs/2016/egoisme-des-pays-riches/rapport-en-anglais_tackling-the-global-refugee-crisis.pdf

на населення країни може означати зміну кон'юнктури ринку праці, причому і в довгостроковій перспективі, що означає також потребу подальшого аналізу статево-вікових груп біженців, їх схильність до пошуку роботи (в цьому разі слід зважати на культурні особливості, наприклад, традиційно низький рівень зайнятості жіночого населення у окремих культурах). За результатами дослідження «Pew Research Centre», європейці не є одноставними, коли мова йде про мультикультуралізм та його вплив на суспільство. Так, переважають наступні тенденції у їх ставленні до біженців:

- багато європейців занепокоєні тим, що приплив біженців збільшить ймовірність тероризму і обтяжить їх країни (про це висловлюється переважна частина опитаних в Угорщині, Польщі, Німеччині, Нідерландах, Італії, Швеції, Греції, Великій Британії);

- криза біженців стосується багатьох людей по всій Європі, проте оцінка ними загрози біженців варіюється за різними країнами європейського континенту (так, сирійських та іракських біженців вважають загрозою у Польщі, Греції, Угорщині, Італії, Великій Британії);

- негативне ставлення до біженців пов'язане з негативним ставленням до мусульман (про це висловилися від 50 % до 81 % опитаних у країнах ЄС);

- європейці не вважають зростаюче розмаїття позитивним для їх країни (детальніше структура опитаних за країнами представлена у дослідженні⁵⁶⁶);

- європейці в переважній більшості вважають, що ЄС не справляється з вирішенням кризи біженців (засуджують в даному питанні політику та практику ЄС від 63 % опитаних у Нідерландах до 94 % у Греції)⁵⁶⁷.

2) чисельність біженців на 1000 кв. км території (осіб). В цілому даний показник характеризує навантаження на територіальні системи, в тому числі існуючу транспортну та телекомунікаційну інфраструктуру, місцеві природні ресурси. Разом з тим, при аналізі такого навантаження слід враховувати первісно різну густоту населення у місцях розселення біженців (наприклад, за регіонами країни призначення), а також різний рівень урбанізації. Так, показник чисельності біженців на 1000 кв. км території є середнім показником та рахується виходячи з показників офіційних територій держав без урахування обсягів земельних ресурсів, освоєних територій та територій, придатних для проживання. Тому реальне навантаження можна виміряти виключно врахувавши вказані вище показники на прикладі конкретної країни або регіону;

---

⁵⁶⁶ European opinions of the refugee crisis in 5 charts / Pew Research Centre. URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/16/european-opinions-of-the-refugee-crisis-in-5-charts/>

⁵⁶⁷ Там само.

3) чисельність біженців на 1 дол. США ВВП на душу населення (осіб). Цей показник вказує на навантаження мігрантів на економічний добробут країни, оскільки сам показник ВВП на душу населення, хоча і не є репрезентативним показником економічного розвитку країни або регіону, разом з тим широко використовується до цих пір для позиціонування країни у гео економічному просторі. Зокрема, суттєвим недоліком такого показника є те, що його величина є достатньо суб'єктивною та залежить не тільки від оціночних показників виробництва товарів, робіт та послуг, але й від наявності тіньового сектора економіки та загальної надійності системи державної статистики (табл. 2.24).

Таблиця 2.24. Показники навантаження біженців на територіальні, соціо-демографічні та економічні системи (визначено за даними⁵⁶⁸)

Чисельність біженців на 1000 осіб населення, осіб			Чисельність біженців на 1000 кв. км території, осіб			Чисельність біженців на 1 дол. США ВВП на душу населення, осіб		
							Демократична Республіка Конго	
1	Ліван	183,03	1	Ліван	103 684,55	1	Конго	470,80
2	Йорданія	87,45	2	Мальта	22 603,83	2	Ефіопія	452,63
3	Науру	49,50	3	Йорданія	7 370,33	3	Пакистан	316,82
4	Туреччина	32,31	4	Руанда	5 716,76	4	Уганда	233,16
5	Чад	26,33	5	Туреччина	3 255,24	5	Кенія	179,81
6	Джибуті	21,81	6	Нідерланди	2 350,06	6	Чад	170,26
7	Південний Судан	21,31	7	Бурунді	1 971,44	7	Південний Судан	137,00
8	Мавританія	19,03	8	Уганда	1 968,94	8	Афганістан	134,43
9	Швеція	17,33	9	Ізраїль	1 847,59	9	Нігер	130,26
10	Мальта	16,90	10	Швейцарія	1 782,08	10	Туреччина	125,83
11	Камерун	14,69	11	Пакистан	1 780,37	11	Камерун	110,21
12	Руанда	12,47	12	Бангладеш	1 695,53	12	Ємен	94,91
13	Ісламська Республіка Іран	12,38	13	Бельгія	1 155,60	13	Руанда	82,28
14	Уганда	12,23	14	Кенія	947,24	14	Танзанія	81,81
15	Кенія	12,03	15	Джибуті	889,89	15	Бурунді	77,36

Примітка:

1) темним кольором виділено країни, які входять в ТОП-20 найбільш уразливих країн світу за версією рейтингу Fragile States Index 2017⁵⁶⁹;

2) напівжирним шрифтом виділено країни, які мають найвищі показники уразливості (10 та 9 балів) за індикатором «Біженці та внутрішньо переміщені особи» у рейтингу Fragile States Index 2017⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Global Trends 2015: Forced displacement hits a record high / UNHCR. URL: <http://www.unhcr.org/global-trends-2015.html>

⁵⁶⁹ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

⁵⁷⁰ Так само.

Як бачимо, Ліван приймає найбільшу частину біженців порівняно з населенням самої країни – 183 біженця на 1000 жителів. Йорданія посідає друге місце з 87 на 1000 населення, в той час, як Науру закриває трійку з 50 біженцями в розрахунку на 1000 осіб населення.

Вивчення методології формування показника уразливості за досліджуваним індикатором «Біженці та внутрішньо переміщені особи» дозволило встановити, що основними питаннями, які при його розрахунку беруться до уваги є: питання джерел напливу біженців, існування ресурсного забезпечення їх приймання та розміщення, існуючі факти дискримінації та переслідування біженців як форм прояву нетерпимості та порушення прав людини і показника безпечності їх тимчасового або постійного притулку.

Виходячи з цих міркувань при ухваленні рішення щодо «справедливого розподілу» біженців за квотами також враховувалися показники розміру економіки. Разом з тим, відношення фактично прийнятих країнами біженців до встановлених заздалегідь квот було нерівномірним. Так, Канада прийняла біженців у кількості 248 % від встановленої квоти, Норвегія – 144 %, Німеччина – 118 %, Австралія – 95 %; наполовину та менше виконали квоти такі країни, як: Фінляндія – 56 %, Швеція – 48 %, Ірландія – 38 %, Австрія – 37 %. Від 15 % до 0 % квот приймання біженців із Сирії виконали такі країни, як (у порядку зниження показника): Швейцарія, Бельгія, США, Нідерланди, Франція, Італія, Іспанія, Японія, Росія, Південна Корея⁵⁷¹. Крім того, відповідно до інформації ВВС, Велика Британія відмовилася від будь-яких планів щодо системи квотування, проте у 2015 р. 1000 сирійських біженців були переселені за схемою переселення вразливих осіб, а протягом наступних п'яти років Велика Британія прийме до 20 тис. біженців з Сирії⁵⁷².

При цьому, за даними аналітичного порталу «Statista» найбільш заможні країни менш схильні до надання притулку біженцям, зокрема шість країн, які створюють 56,6 % світового ВВП (Німеччина, США, Франція, Китай, Велика Британія та Японія) у 2016 році прийняли 8,88 % біженців, разом з тим половина біженців світу розміщуються в країнах, які сумарно мають частку світового ВВП 1,9 %⁵⁷³.

⁵⁷¹ Who's Taking Their Fair Share Of Syrian Refugees? // Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/7270/whos-taking-their-fair-share-of-syrian-refugees/>

⁵⁷² Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

⁵⁷³ Are Rich Countries Less Welcoming To Refugees? / Statista. URL: <https://www.statista.com/chart/5322/are-rich-countries-less-welcoming-to-refugees/>

У вересні 2016 р. міністри закордонних справ більшістю проголосували переселення 160 тис. біженців по всьому ЄС, проте, в першу чергу, з Італії та Греції. Ще 54 тис. біженців були вивезені з Угорщини, проте вона отримала ще більше мігрантів з Італії та Греції в рамках схеми переселення⁵⁷⁴.

В цілому приплив населення у вигляді потоків біженців створює додатковий тиск на інфраструктуру державних соціальних послуг та системи соціального забезпечення, посилює соціо-гуманітарні проблеми для країн призначення, якщо ця країна не готова до прийняття та розміщення такої чисельності біженців та їх ресурсного забезпечення. Однак, і в країні походження поява численних потоків біженців свідчить про внутрішній тиск на населення внаслідок насильства, еколого-природничих, політико-безпекових та інших факторів.

Так, офіційно близько 7 000 мігрантів проживало в таборі «Джунглі» у м. Кале (Франція), однак за неофіційними даними вказується, що їх чисельність наближалася до 10 000 осіб. Проте населення табору продовжувало зростати, а повідомлення про насильство збільшилися – багато мігрантів намагалися приховати себе в вантажних автомашинах, що йшли у тунель 31-мильного каналу⁵⁷⁵. Ця територія зазнала найбільших протестів, і уряд закрити табір до кінця 2016 р. Табір в Кале є одним з прикладів підвищення ризиків конфліктів, пов'язаних з проблемами інтеграції іммігрантів та їх посиленого тиску на територію країни притулку.

Зазначимо, що значимість навантаження біженців на дані аспекти розвитку країни для різних країн та регіонів неоднакова, у зв'язку з тим, що знаходячись на різних етапах розвитку країни призначення біженців з різною інтенсивністю використовують трудові, земельні, природні та інші ресурси. Отже, критичність високого рівня навантаження на соціо-демографічні або територіальні (в тому числі екологічні) системи будуть призводити до різного рівня уразливості національних економік.

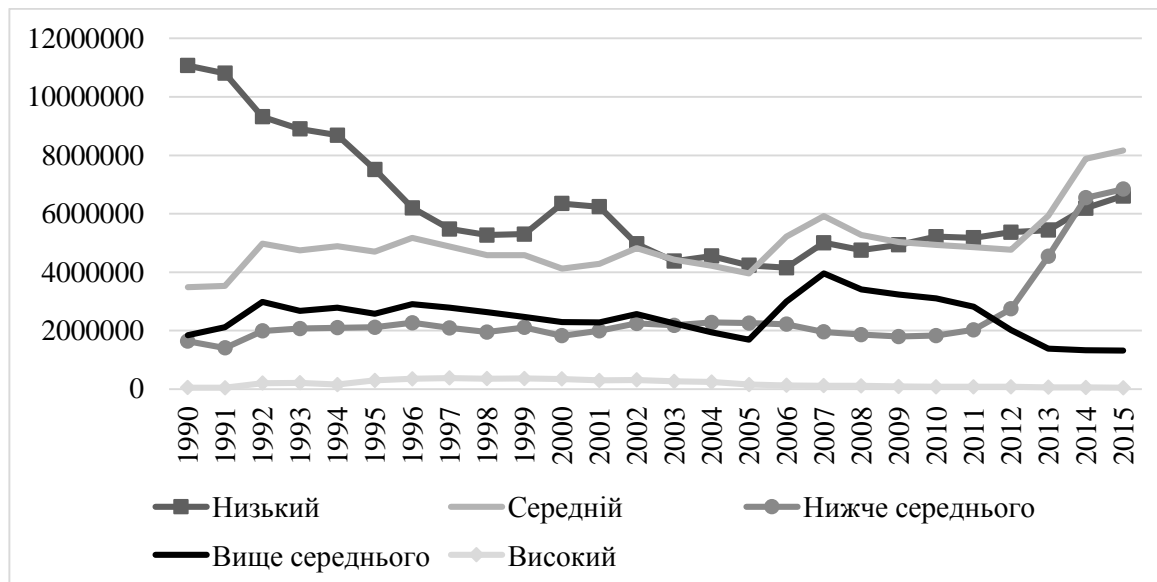
Разом з тим, слід наголосити, що значним фактором появи біженців з окремих країн світу є і рівень соціально-економічного розвитку цих країн. Зокрема, зростання військової напруги у державі або високі ризики громадянських заворушень, реакційних політичних рухів чи терактів, з одного боку, викликає або посилює гуманітарні проблеми населення цієї країни, протистояти яким у країнах з вищим рівнем доходів та соціально-

---

⁵⁷⁴ Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

⁵⁷⁵ The desperate children of the Calais Jungle // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-37654552>

економічного розвитку легше. Крім того, країни, які знаходяться на вищому щаблі за індексом людського розвитку характеризуються, переважно, демократичним режимом та мають менший ступінь ризику військово-політичних конфліктів. Про це свідчать дані рис. 2.22.

Рис. 2.22. Динаміка кількості біженців з диференціацією за рівнем доходів населення в країнах їх походження, осіб (побудовано за даними Світового банку⁵⁷⁶)

Однак, події останніх років вказують на те, що найбільш розвинуті країни світу, переважно країни ЄС піддаються терористичним та політичним загрозам (відповідно на Kartі Ризиків Тероризму та Політичного Насильства (Terrorism & Political Violence Risk Map 2016⁵⁷⁷) підвищилися загрози тероризму у Франції, Великобританії, Німеччині, Бельгії).

Кількість військових конфліктів з кожним роком зростає, а їх руйнівні наслідки загострюються. В цілому, саме загострення проблем військово-політичного характеру та посилення нестабільності в багатьох країнах світу ставить на порядок денний питання організаційно-правового забезпечення та економіко-гуманітарної підтримки масових переміщень даної категорії мігрантів, легалізації їх статусу, економічної та інфраструктурної підтримки країн призначення (або країн притулку, або країн тимчасового розміщення).

⁵⁷⁶ Refugee population by country or territory of origin / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

⁵⁷⁷ Terrorism & Political Violence Risk Map 2016: Aon's guide to Terrorism & Political Violence risk / Aon Risk Solutions, Global Broking Centre, URL: www.aon.com/terrorismmap/aon-terrorism-risk-map-overview-rev-07-05-2016.pdf

Так, у країнах, де мігранти знаходять притулок, все частіше загострюється полеміка, пов'язана з проблемами інтеграції мігрантів. І чим вище рівень розвитку суспільства, чим вище рівень його привабливості для мігрантів, тим гостріше ці питання будуть поставати при визначенні векторів провадження державної політики, і не тільки у сфері міграції, а й у сфері регіональної інтеграції в цілому (прикладом цього є міграційна проблематика у вирішенні питання виходу Великобританії зі складу ЄС).

Так, на гострій проблемі біженців у Грузії наголошує М. Тухашвілі, який зазначає: «У Грузії відбувалися масове переселення місцевого населення завойовниками і вимушене поселення в інших країнах (в Ірані, Туреччині, Росії) <...>. В даний час в Грузії переважна маса біженців з'явилася в результаті останньої російсько-чеченської війни. <...> У пострадянському періоді з Грузії переселився великий потік осетинського населення, частина якого зі статусом біженця проживає в Північній Осетії та інших місцях Російської Федерації. Велика їх частина покинула Грузію на початку 1990-х років через скрутне економічне становище Грузії і політичний хаос (розгул незаконних бандформувань)»⁵⁷⁸.

Говорячи про проблеми біженців та вимушених переселенців у Азербайджані (переважно з Вірменії), С. Румянцев вказує на зловживання статистичними даними про їх чисельність для створення політичного дискурсу та ескалації Нагорно-Карабаського конфлікту, який ще в кінці 1980-х та першій половині 1990-х років призвів до вимушених масових переселень. «За даними, наведеними азербайджанським урядом до 1996 року, – пише С. Румянцев, – 196 845 чол. з числа біженців були етнічними азербайджанцями і 51 649 турками-месхетинцями з Узбекистану. В даному випадку мова йде тільки про <...> біженців з Вірменії. У свою чергу, з Азербайджанської РСР була депортована абсолютна більшість етнічних вірмен, що проживали за межами Нагірно-Карабахської автономної області. <...> близько 270 тисяч етнічних вірмен до 1990 року стали біженцями з Азербайджану»⁵⁷⁹.

Міграційну ситуацію у іншій стороні даного протистояння досліджує Р. Єганян. Він пише: «За період 1988-1991 рр. Вірменія прийняла більш ніж

---

⁵⁷⁸ Тухашвили М. Беженцы и вынужденно перемещенные лица в Грузии // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/104. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-104.pdf

⁵⁷⁹ Румянцев С. Беженцы и Вынужденные Переселенцы в Азербайджане: политический контекст // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/114. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-114.pdf

360 тисяч біженців з Азербайджану <...>. Змушені були покинути Вірменію <...> приблизно 170 тисяч етнічних азербайджанців»⁵⁸⁰. Крім того, причинами масової міграції біженців у 90-х роках ХХ ст. стали природні катастрофи (землетрус), економіко-соціальні та політичні трансформації суспільства в результаті розвалу СРСР (зокрема ринкові трансформації економіки, зупинка виробництва), транспортна і енергетична блокада. При цьому основною країною призначення біженців стала Російська Федерація.

Зокрема, етнічний конфлікт Вірменії та Азербайджану є прикладом дії політико-безпекових та культурно-етнічних детермінантів формування міграційних потоків. Як правило, поєднання цих детермінантів формує значні потоки біженців та шукачів притулку, а також виявляється у практиці вимушеного переселення (депортації, репатріації).

Постконфліктний характер міграції спостерігався також і у Республіці Молдові. Так, у зв'язку зі збройним конфліктом весни-літа 1992 року, як зазначає В. Мошняга, «було зареєстровано близько 100 тисяч біженців: в Білорусь (859 осіб), Росію (17 346 осіб), Україну (61 тисяча осіб, з них більше 30 тисяч дітей) і держави «далекого зарубіжжя» (близько 20 тисяч осіб)»⁵⁸¹. За іншими дослідженнями, проведеними В. Гантою, «чисельність біженців з Молдови збільшувалася з 2000 по 2010 рік з несподіваним злетом в 2002-2006 рр., і далі стаючи стабільною <...> після того, як комуністична партія перемогла на виборах в 2001 році». За його словами, велика кількість біженців направилися до Німеччини (5370 осіб), у США (3194 осіб)»⁵⁸². В даному випадку відіграли важливу роль і політико-ідеологічні детермінанти, зокрема воскресіння комуністичної ідеології на рівні правлячої еліти країни.

Деяко приховану дію політико-ідеологічних детермінантів міжнародної міграції можна спостерігати у Республіці Білорусь. Відповідно до результатів досліджень Л. Шахотько та А. Бобрової, «відомості про кількість вимушених мігрантів з Білорусі обмежені. <...> Окремі оцінки розміщені на сайтах Євростату та Управління Національної Безпеки США. Так, згідно з даними за період 1998-2007 рр. на надання притулку в країнах

---

⁵⁸⁰ Еганян Р. Беженцы, вынужденные переселенцы и ищущие убежище в Армении / КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/138. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-138.pdf

⁵⁸¹ Мошняга В. Просители убежища, беженцы и вынужденно перемещенные лица в Молдове: проблемы признания, социальной защиты и интеграции 2013/102/ КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-102.pdf

⁵⁸² Ганта В. Ищущие убежища, беженцы и вынужденные переселенцы в Молдове / КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/121, 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-121.pdf

Євросоюзу претендували 16 255 тисяч громадян Білорусі. Основними країнами, в яких були подані заяви, були Німеччина, Великобританія, Швеція, Франція, Чехія та Австрія»⁵⁸³.

Аналіз причин та міграційних наслідків існуючих на даний час у світі військових конфліктів проаналізовано за матеріалами Мапи війни у світі (Mapped: a world at war) Інтегрованої регіональної інформаційної мережі (Integrated Regional Information Networks)⁵⁸⁴ (Додаток К).

Наведені вище приклади є проявом дії сукупності політико-безпекових факторів формування міграційної мотивації, які визначають міграційні мотиви біженців через дію детермінантів:

- політико-ідеологічних. Прикладом дії вказаної детермінанти є Білорусь, Російська Федерація, Молдова;

- військово-безпекових. Прикладами дії таких детермінантів є формування потоків біженців із Ефіопії, Сирії, Малі, Сенегалу, Лівії, Нігерії, Центральноафриканської Республіки, Південного Судану, Демократичної Республіки Конго, Ізраїлю/Палестини, Афганістану/Пакистану, Індії/Пакистану, Ємену, України;

- захисту громадянських прав і свобод. Така ситуація притаманна Мексиці, Перу, Колумбії.

Разом з тим, зауважимо, що часто військово-політичні конфлікти базуються на етнічно-релігійних протистояннях. Зокрема, така ситуація характерна для військових конфліктів у Центральноафриканській Республіці, Індії та Пакистані, Демократичній Республіці Конго, Південному Судані, Вірменії та Азербайджані. Як правило, в даному випадку міграційні переміщення супроводжувалися масовим переселенням представників окремих етнічних груп (в кращому випадку), а в гіршому – масовими знищеннями представників іншого віросповідання, етнічної групи або навіть народності (прикладом є геноцид у Руанді).

Проведене дослідження сучасних міграційних потоків біженців та їх взаємозв'язку з існуючими військовими конфліктами у світі дає підстави сформулювати наступні висновки:

1. Зростання уваги до дослідження проблем міграції біженців обумовлено гострою потребою вирішення кризи біженців у окремих регіонах

---

⁵⁸³ Шахотько Л., Боброва А. Вынужденная миграция в Беларуси на современном этапе развития // КАРИМ-Восток–Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/112, 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-112.pdf

⁵⁸⁴ Mapped: a world at war / IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

та країнах світу, які стикаються з численними гуманітарними, соціально-економічними та екологічними проблемами. Як наслідок, загострюються геополітичні проблеми, а самі переміщення біженців стають вагомими гео економічними ризиками формування регіональних стратегій розвитку.

2. Формування багатополосного гео економічного простору в умовах сучасних гео економічних трансформацій обумовлює потребу управління міграційними переміщеннями біженців на рівні не тільки окремих країн, а й регіонів світу, в тому числі в межах регіональних інтеграційних об'єднань. Це, на нашу думку, пов'язано з важливістю управління міграцією біженців як фактором перерозподілу людських ресурсів у світі, де саме даний вид ресурсів несе у собі стратегічні переваги розвитку. Крім того, така потреба викликана також значними глобальними проблемами людства, такими, наприклад, як загрози тероризму, голод, природні катастрофи.

3. Дослідження існуючих тенденцій, передумов та проблем міграції біженців як особливої категорії мігрантів з країн, які розвиваються в умовах конфлікту та у постконфліктному стані дозволило встановити, що в усіх країнах, які є лідерами за показниками походження біженців та шукачів притулку, існують військові конфлікти, характеристика яких приведена у дослідженні.

4. Необхідність урахування навантаження біженців на соціо-демографічні, територіальні та економічні системи приймаючих країн обумовлена потребою обґрунтування напрямів впровадження міграційної політики відносно приймання біженців без загрози для національної безпеки країни, громадського порядку та сталого розвитку країни та регіону.

5. Визначено, що країнами походження біженців є, як правило, країни з низьким та нижче середнього доходами на душу населення, що можемо пояснити закономірностями зростання військової напруги чи реакційних політичних рухів або терактів у державах з низьким індексом людського розвитку та антидемократичними режимами.

6. Найбільш розвинуті країни світу (зокрема у ЄС) характеризуються нині екстремально високими терористичним загрозами. Надання притулку біженцям у цих країнах загострює політико-інтеграційну полеміку, викликану проблемами інтеграції та гуманітарної підтримки мігрантів.

7. За результатами дослідження окреслено дію політико-безпекових детермінантів формування міграційних мотивів біженців на постконфліктних територіях світу.

2.4. Аналіз детермінантів формування еміграційних мотивів населення України

Враховуючи те, що Україна взяла курс на реформи, пов'язані з процесами європейської інтеграції, на разі слід враховувати те, що питання міграції на сьогодні для ЄС стоїть дуже жорстко, особливо в контексті забезпечення безпеки у регіоні, подолання загроз тероризму та уникнення гуманітарної катастрофи у зв'язку з масовою імміграцією біженців з країн Близького Сходу.

Численні проблеми соціально-економічного характеру, з якими останні роки стикається Україна, пов'язані з фінансово-економічною та соціальною нестабільністю не тільки на Сході України, але й на всій її території. Зокрема, різке знецінення заощаджень населення у національній валюті, втрата роботи через численні скорочення робочих місць або переведення в режим неповного робочого часу знижують віру населення (переважно, працездатного, яке має більше альтернативних варіантів для працевлаштування за кордоном) у власне майбутнє в Україні. Така ситуація відбивається на показниках міграційних потоків, адже все більше українців приймають рішення щодо тимчасової або остаточної еміграції.

Основними проблемами міграційної сфери М.Д. Романюк називає: «1) негативні соціально-економічні наслідки, які полягають у зростанні соціального напруження в родинах, у втратах трудового та людського потенціалу, що обумовлені структурою міграційних потоків; 2) поширеність нелегальної трудової міграції; 3) недосконалість інформаційного забезпечення міграційної політики; 4) невизначеність пріоритетів та позицій держави у сфері регулювання міграційних процесів; 5) відсутність національної моделі міграційної політики»⁵⁸⁵.

Проблеми зовнішньої міграції надзвичайно гостро сьогодні постали перед Україною. Різке зростання числа українських мігрантів за кордоном і пов'язана з ним низка соціально-економічних та демографічних проблем стоять на порядку денному як на регіональному рівні, так і на національному. І очікувана всіма лібералізація візового режиму з країнами Європейського Союзу полегшення тільки ускладнить ситуацію. Так, за результатами дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, проведеного у 2015 р. агенцією GfK Ukraine для Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ)⁵⁸⁶, частка сімей (розширених),

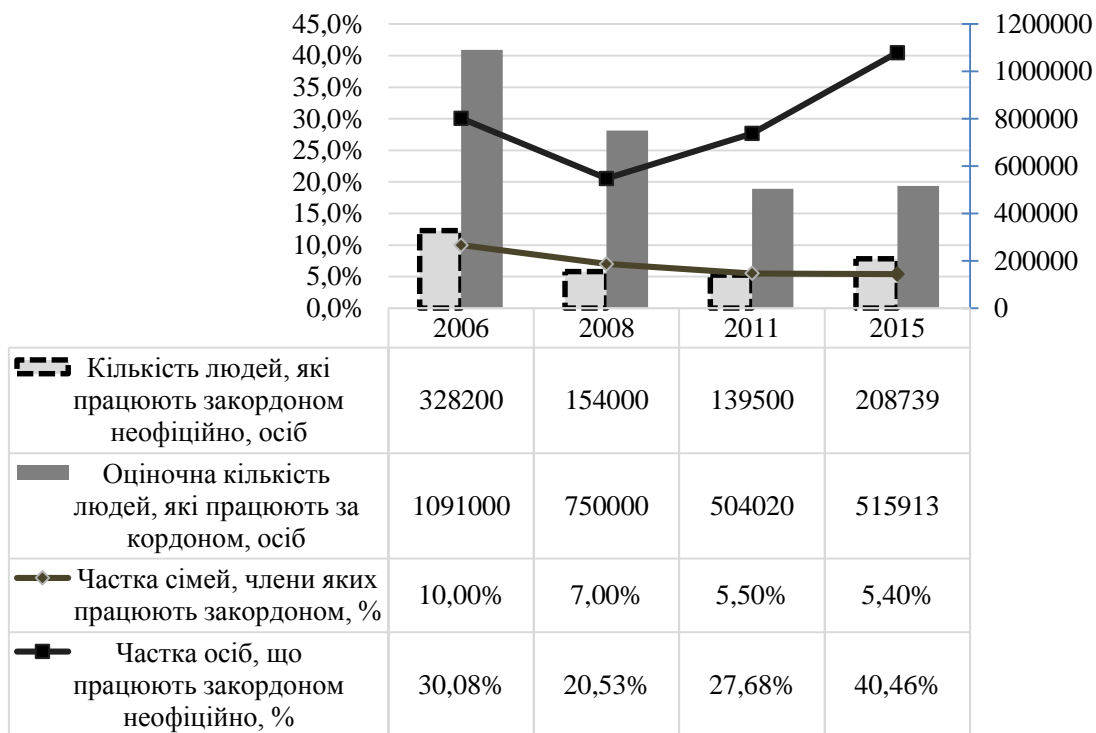
---

⁵⁸⁵ Романюк М.Д. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти // Демографія та соціальна економіка 2009. № 1. С. 50-60. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9047/05-Romanuk.pdf> . с. 53.

⁵⁸⁶ Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015р. // GfK Ukraine для

члени яких працюють за кордоном, становила 5,4 % (для порівняння у 2011 р. вона склала 5,5 %, у 2008 р. – 7,0 %, у 2006 – 10,0 %), разом з тим, неофіційна зовнішня еміграція суттєво зросла з 27,6 % у 2011 р. до 40,5 % у 2015 р.⁵⁸⁷ (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Динаміка охоплення сімей України зовнішньою трудовою (в т.ч. неофіційною) міграцією (за дослідженнями GfK Ukraine⁵⁸⁸)

Слід додати, що за результатами опитування, проведеного Представництвом МОМ в Україні, лише половина короткострокових трудових мігрантів відповіли, що мають урегульований статус у країні призначення (серед довгострокових мігрантів така частка вище та становить 81%). При цьому переважними країнами, щодо яких мігранти визнають власний неурегульований статус є Республіка Білорусь (42%), Російська Федерація (38%), Італія (32%), Португалія (23%), Іспанія (22%)⁵⁸⁹.

Як бачимо, викликає занепокоєння частка трудових мігрантів, що працюють неофіційно, оскільки в перспективі вони зіткнуться з відсутністю

Міжнародної Організації з Міграції URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf

⁵⁸⁷ Там само.

⁵⁸⁸ Там само.

⁵⁸⁹ Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. Київ. 2016. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf. с. 43.

належного соціально-економічного захисту у приймаючій країні (наприклад, у зв'язку з виробничими травмами, адже українські мігранти, як правило, залучені до важких та небезпечних робіт), небезпекою потрапляння у сучасне рабство.

Свій науковий пошук вивченню гендерної та вікової структури міжнародної міграції присвятили такі вітчизняні вчені і дослідники, як: Г.В. Герасименко⁵⁹⁰, О.А. Малиновська⁵⁹¹, О.В. Позняк^{592,593}, О.У. Хомра, Е.М. Лібанова⁵⁹⁴, І.П. Майданік⁵⁹⁵, М.М. Касьянова⁵⁹⁶, О.В. Ширма⁵⁹⁷. Соціо-психологічний портрет українських емігранток сформував С. Одинець⁵⁹⁸. Нею визначено соціально-демографічні характеристики українських мігрантських осередків в Італії у ретроспективі останніх десяти років, а також основні причини жіночої міграції, способи виїзду, моделі зайнятості українок в Італії.

Проблеми міграції населення України та формування національної міграційної політики досліджують: В. Брич⁵⁹⁹, І. Горбачова⁶⁰⁰, І.В. Індиченко⁶⁰¹, Н. Кочергіна⁶⁰², Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська⁶⁰³, І.П. Майданік,

⁵⁹⁰ Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>

⁵⁹¹ Населення України. Трудова еміграція в Україні // Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О.А. Малиновська та ін. ; за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.

⁵⁹² Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>

⁵⁹³ Населення України. Трудова еміграція в Україні // Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О.А. Малиновська та ін. ; за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.

⁵⁹⁴ Там само.

⁵⁹⁵ Майданік І.П. Сільська молодь як особлива категорія учасників трудових міграцій // Український соціум. Науковий журнал. 2005. N 5/6. С. 150-155

⁵⁹⁶ Касьянова М.М. Основні чинники та соціальний склад трудової міграції населення України (1991 – 2011 рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. 2013. № 3. С. 14-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2013_3_5

⁵⁹⁷ Там само.

⁵⁹⁸ Одинець С. Українські мігрантки в Італії: соціально-демографічний портрет й основні фактори міграційного процесу у перспективі останнього десятиліття // Народознавчі зошити. 2013. № 4. С. 600. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2013_4_6.

⁵⁹⁹ Брич В. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції населення // Україна: аспекти праці. 2010. № 4. С. 28-30.

⁶⁰⁰ Горбачова І. Інституційні регулятори зовнішньої міграційної політики України // Україна: аспекти праці. 2014. № 4. С. 46-51.

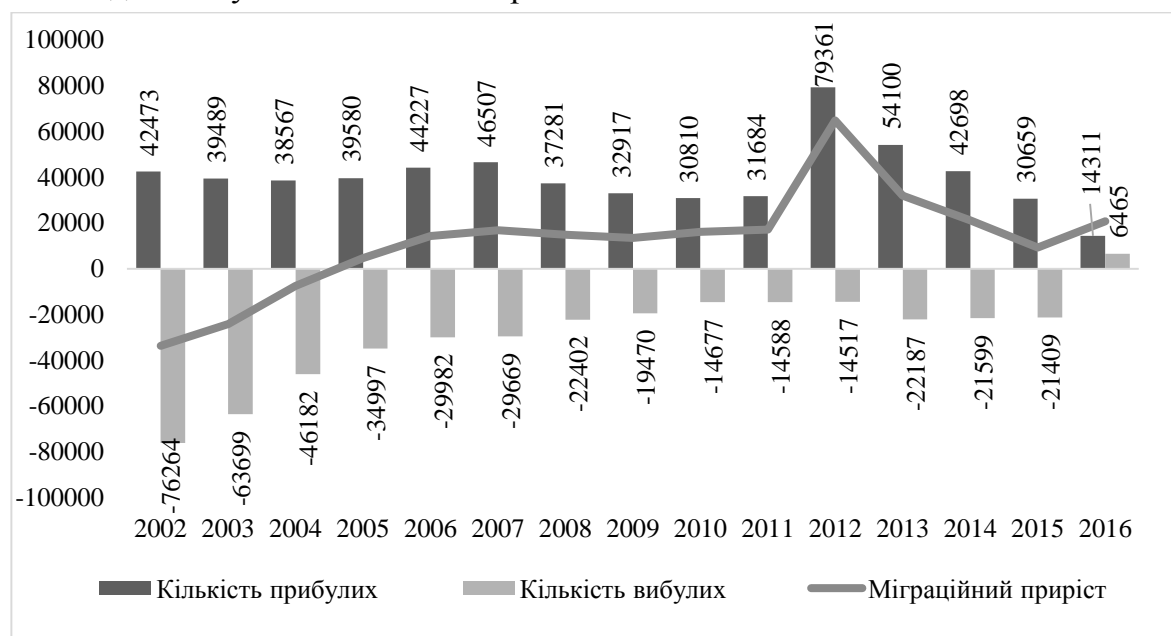
⁶⁰¹ Індиченко І.В. Міграційна політика України як складник зовнішньоекономічної стратегії: національний і міжнародний аспекти // Сучасні питання економіки і права. 2011. Вип. 2. С. 50-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2011_2_12.

⁶⁰² Кочергіна Н. Міжнародна міграція робочої сили та її вплив на державну міграційну політику України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2009. Вип. 109. С. 23-27.

⁶⁰³ Малиновська О.А. Повернення українців в Україну як стратегічне завдання міграційної політики держави // Українознавчий альманах. 2012. Вип. 7. С. 98-101.

В.О. Павлова⁶⁰⁴, С.І. Пирожков, О.В. Позняк⁶⁰⁵, М.Д. Романюк, В.М. Шамраєва⁶⁰⁶, П. Шушпанов⁶⁰⁷ та інші вчені та дослідники. Однак, євроінтеграційні прагнення України обумовлюють необхідність актуалізації положень державної міграційної політики з урахуванням сучасних тенденцій міжнародної міграції населення у світі, наявності численних проблем, пов'язаних з міграційними процесами, оскільки формування належного людського потенціалу України ускладнюється природним убутком населення, заробітчанством та міграцією молоді.

Починаючи з 2005 р. за статистичними даними фіксується міграційний приріст (рис. 2.24), разом з тим, слід вказати на неточності, що можуть у них міститися, адже нагальною проблемою є зростання якраз нелегальної міграції, тобто такої, що не була зафіксована відповідно до чинного законодавства уповноваженими органами.

Рис. 2.24. Показники зовнішнього міграційного руху населення України за 2002-2016 рр., осіб (побудовано на основі даних Державної служби статистики України^{608,609,610})

⁶⁰⁴ Павлова В.О. Формування міграційної політики України в поєднанні з міжнародною трудовою міграцією // Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 72. С. 309-316.

⁶⁰⁵ Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 20-28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf>

⁶⁰⁶ Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлень України // Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 305-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_40.

⁶⁰⁷ Брич В. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції населення / Україна: аспекти праці. 2010. № 4. С. 28-30.

⁶⁰⁸ Населення України за 2014 рік / Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/12/naselen_2014pdf.zip

Значною проблемною досліджень фактичного перебігу міграційних процесів, їх кількісного та якісного вимірювання є неможливість формування реальної оцінки структури еміграційних потоків з України у зв'язку зі значним сектором тіньової та нелегальної еміграції. Тому більш прийнятно використовувати в ході дослідження дані, сформовані міжнародними організаціями та неурядовими організаціями, які враховують латентні міграційні потоки між країнами, та дані статистичного обліку мігрантів у окремих із них.

Що стосується імміграції, то О.В. Позняк та П.Є. Шевчук пояснюють різке зростання у 2012 р. обсягів зареєстрованого прибуття порівняно з попередніми роками не реальним збільшенням кількості прибулих, а «полегшенням можливостей реєстрації іноземців, які прибули в Україну в попередні роки, після прийняття Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»⁶¹¹.

Передумовами ж негативних тенденцій у еміграційних потоках є, в першу чергу, соціально-економічні показники, які не стимулюють населення до схеми розширеного відтворення, а також спричиняють міграційний рух.

«З аналізу міграційної ситуації в Україні, починаючи з 1991 р. і до сьогодні, – пишуть Г.О. Харламова та М. Наумова, – видно, що у формуванні цієї ситуації економічні фактори превалюють над політичними»⁶¹², Такими факторами вони називають, насамперед: 1) зайнятість населення в усіх сферах економічної діяльності; 2) безробіття; 3) грошові доходи населення; 4) рівень оплати праці; 5) житлові умови; 6) криміногенну ситуацію в країні⁶¹³.

Будучи показником не тільки соціальної захищеності населення в країні, але й індикатором вартості робочої сили, оплата праці підлягає розгляду, перш за все, з макроекономічної точки зору, оскільки кон'юнктура ринку праці визначає величину та динаміку заробітної плати та інших виплат працівникам. За результатами дослідження встановлено основні фактори, які прямо впливають на активізацію еміграції населення України:

---

⁶⁰⁹ Міграційний рух населення у 2015 році / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/mr/mr_u/mr1215_u.html

⁶¹⁰ Міграційний рух населення у 2016 році / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/mr/xls/mr1216_u.zip

⁶¹¹ Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>. с. 77.

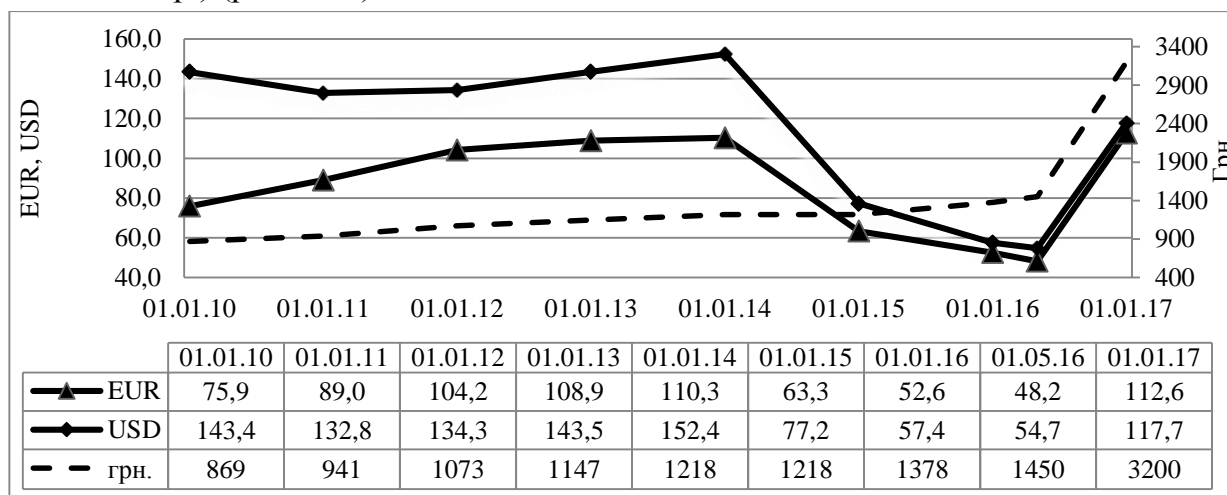
⁶¹² Харламова Г.О., Наумова М. Міграція як складова процесу формування людського капіталу України // Економіка та держава. 2010. №. 4. С. 32-36. с. 33.

⁶¹³ Там само. с. 33.

- 1) розмір мінімальної заробітної плати;
- 2) розмір середньої заробітної плати;
- 3) наявність заборгованості по заробітній платі тощо.

Розглянемо детальніше динаміку даних факторів в Україні.

Розмір мінімальної заробітної плати. Історично склалося, що в Україні багато років показник мінімальної заробітної плати, як і показник прожиткового мінімуму, був встановлений на рівні, економічно необґрунтованому, що, з соціальної точки зору, призводило до низького рівня життя населення, незначної його купівельної спроможності (переважно тих категорій, для яких гарантований державою мінімум впливав на розмір доходу – особи з інвалідністю, пенсіонери, молоді матері). Номінальна мінімальна заробітна в Україні у 2016 р. зросла від 1478 грн. до 1600 грн., а з 01.01.2017 р. встановлена на рівні 3200 грн. Натомість мінімальна заробітна плата, виражена в іноземній валюті (EUR, USD) в перерахунку за офіційним курсом НБУ на відповідну дату, мала тенденцію до зменшення (до 01.01.2017 р.) (рис. 2.25).

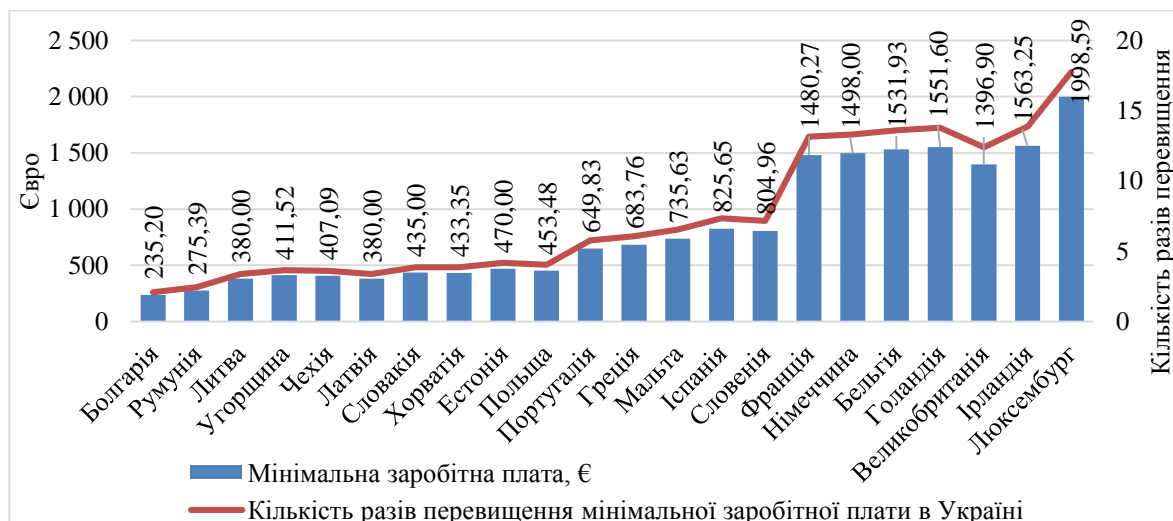

Рис. 2.25. Динаміка мінімальної заробітної плати в Україні у 2010-2017 рр. у національній валюті, євро, доларах США за офіційним курсом НБУ (побудовано на основі даних^{614,615})

Мінімальна заробітна плата, встановлена на 01 січня 2017 р. в Україні, більш ніж вдвічі нижча від найнижчого рівня мінімальної заробітної плати країн ЄС (Болгарія) та більш ніж в 17 разів нижче (рис. 2.26) від найвищого рівня мінімальної заробітної плати країн ЄС (Люксембург).

⁶¹⁴ Минимальная зарплата (Украина) // Финансовый портал Минфин URL: <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>

⁶¹⁵ Офіційний курс гривні щодо іноземних валют / Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>

Рис. 2.26. Мінімальна заробітна плата у країнах-членах ЄС на січень 2017 р. (побудовано за даними Eurostat⁶¹⁶, НБУ⁶¹⁷, ст. 8 Закону про “Державний бюджет України на 2017 рік”⁶¹⁸)

Зауважимо, що показники мінімальної заробітної плати в Україні, хоча і підвищилися вдвічі та встановлені у Державному бюджеті України на 2017 рік (на рівні 3200 грн. порівняно з 1600 грн. у 2016 р.), проте їх позитивний вплив на соціально-економічне становище населення вважаємо скоріше номінальним, адже підвищення мінімальної заробітної плати спричинило скасування численних пільг для населення (податкових, побутових та інших). Крім того, тиск на роботодавців став набагато більшим, що призвело також до зниження кількості соціальних гарантій, які вони згодні надавати своїм працівникам, при цьому розширювати кількість робочих місць на підприємствах стало не вигідно.

Розмір середньої заробітної плати. Аналіз динаміки рівня середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні у 2010-2016 рр. (рис. 2.27) дає підстави стверджувати про наявність тенденції, подібної до динаміки мінімальної заробітної плати. Так, середня номінальна заробітна плата у 2016 р., за даними Державної служби статистики України, складає 5183 грн.⁶¹⁹, що в 2,3 рази перевищує рівень 2010 р. (2239 грн.)⁶²⁰.

⁶¹⁶ Monthly minimum wages - bi-annual data (2017-S1) / EUROSTAT. 2017. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en

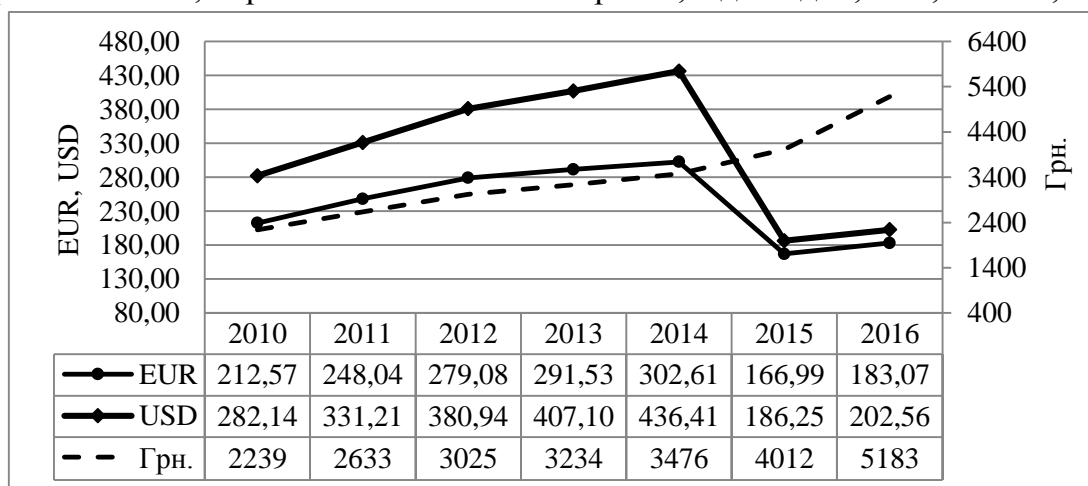
⁶¹⁷ Офіційний курс гривні щодо іноземних валют / Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=dail>

⁶¹⁸ Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” від 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

⁶¹⁹ Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2016 році // URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Zarp_ek_p/zedp_16_u.htm

⁶²⁰ Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2010 р. / Державна служба

Однак, в перерахунку середньомісячної номінальної заробітної плати в іноземну валюту (EUR, USD) за офіційним середньорічним курсом НБУ спостерігається тенденція її стрімкого падіння починаючи з 2014 р.: у 2015 р. відбулося зменшення середньомісячної номінальної заробітної плати приблизно на 135 EUR (244 USD) (на 44,7 % та 56,7 % відповідно) від рівня середньомісячної номінальної заробітної 2014 р., вираженої у євро та доларах США відповідно. У 2016 р. ситуація дещо змінилася та середня заробітна плата, виражена в EUR та USD зросла, відповідно, на 9,6% та 8,6%.

Рис. 2.27. Динаміка середньомісячної номінальної середньої заробітної плати одного працівника в Україні у 2010-2016 рр. у національній валюті, євро, доларах США за офіційним середньорічним курсом НБУ (побудовано на основі даних Державної служби статистики України^{621,622}, НБУ⁶²³)

Наявність заборгованості по заробітній платі. знижує рівень соціальної захищеності працюючих та їх сімей і затримка виплати заробітної плати. Станом на 1 січня 2017 р. заборгованість із виплати заробітної плати становила 1791,0 млн. грн., що на 4,5 % менше показника попереднього року⁶²⁴. Для порівняння зауважимо, що станом на 1 січня 2015 р. аналогічний показник становив 1320,1 млн грн.⁶²⁵. Наявність такої заборгованості призводить до значних соціальних проблем – неможливості працюючих забезпечити власні сім'ї всім необхідним. Крім того, аналітиками

статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/mp/op/op_u/op1210_u.htm

⁶²¹ Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2015 р. / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/mp/op_u/op1015_u.htm

⁶²² Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2016 році // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Zarp_ek_p/zedp_16_u.htm

⁶²³ Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період) / Національний Банк України. URL: http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls

⁶²⁴ Динаміка суми заборгованості із виплати заробітної плати. // URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dsz_u_U.html

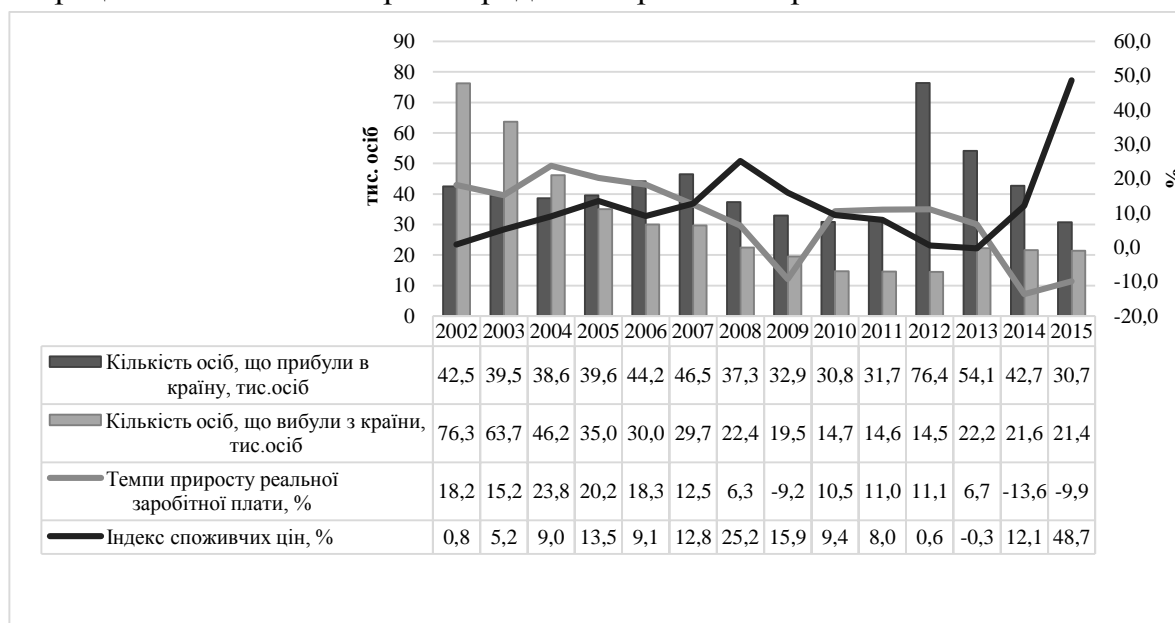
⁶²⁵ Там само.

відмічається стрімке зниження офіційної заробітної плати, що пояснюється масовим переходом працівників в умовах економічної кризи із легального сектора в тіньовий. Наявність заборгованості із заробітної плати та “тінізація” розрахунків з працівниками свідчить про низький рівень контролю за станом соціально-трудових відносин в Україні, зокрема, виконанням умов колективних договорів керівництвом підприємств.

Зауважимо, що значною проблемою у сфері соціально-трудових відносин є проблема найму нерезидентів (фізичних осіб, що є громадянами інших країн та осіб без громадянства). Так, керівники суб’єктів господарювання стикаються з багатьма проблемами при працевлаштуванні іноземців, що обумовлено недосконалим інституційним середовищем та недоліками нормативно-правового регулювання роботи мігрантів в Україні (починаючи з проблем отримання дозволів на роботу в Україні).

Крім того, встановлено фактори, які опосередковано впливають на активізацію еміграції населення України, характеризуючи загальне соціально-економічне становище країни. До них можна віднести рівень інфляції в країні та рівень безробіття. Детальніше залежність показників міграції населення від вказаних факторів розглянуто нижче.

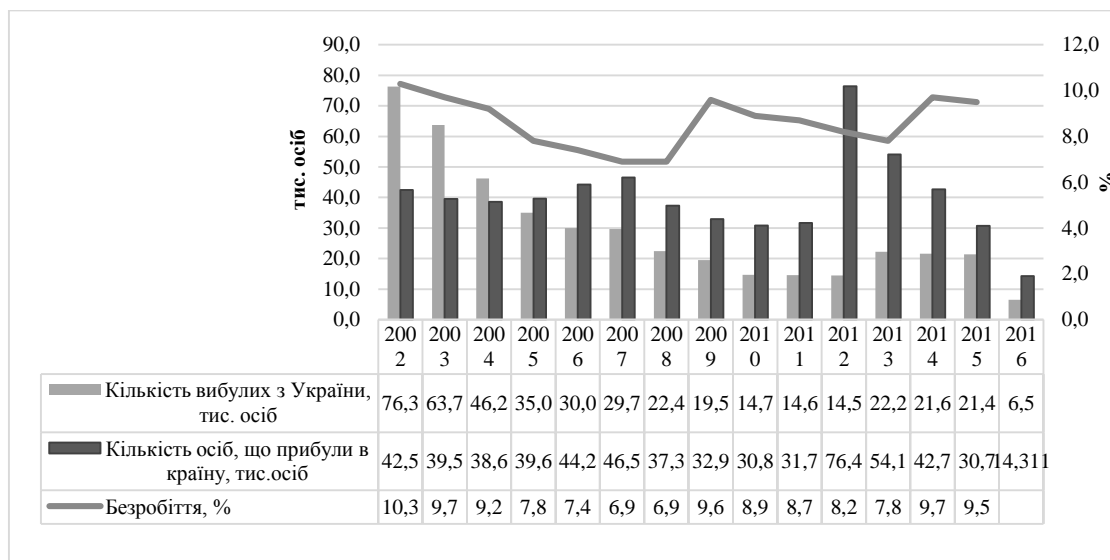
Рівень інфляції в країні можна прослідкувати за індексом споживчих цін та величиною реальної заробітної плати. Їх динаміку на тлі динаміки міграційних потоків в Україні продемонстровано на рис. 2.28.

Рис. 2.28. Динаміка міграційних потоків у контексті зміни реальної заробітної плати та індексу споживчих цін у 2002-2015 рр. (побудовано за даними Державної служби статистики України^{626,627,628})

⁶²⁶ Індеси споживчих цін на товари та послуги у 2002-2015 рр. // Державна служба статистики

Рис. 2.29. Динаміка міграційних потоків у контексті зміни рівня безробіття у 2002-2015 рр. (побудовано за даними^{629,630})*

Як видно з рис. 2.29, можна прослідкувати певну залежність між зростанням рівня безробіття в Україні як країні-донорі емігрантів та зростанням їх кількості, що вказує на важливе значення даного детермінанту в інтенсифікації процесів міграції населення України. Виявлені залежності можуть бути використані для прогнозування еміграційних потоків в майбутньому. «Прогнозування майбутніх параметрів міграційних процесів, - пишуть О.В. Позняк та П.Є. Шевчук, - ускладнене неповнотою обліку мігрантів <...>, державна статистика охоплює лише міграції, пов'язані зі зміною офіційного місця проживання, <...> статистика зареєстрованих міграцій показує рік реєстрації, а не рік фактичного прибуття»⁶³¹.

Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні в 2016 р. здійснило аналіз середньомісячного доходу домогосподарств за останні 12 місяців враховуючи статус отримання грошових переказів і міграційний статус населення країни (рис. 2.30).

України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁶²⁷ Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995-2013) / Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u/tznr_u_bez.htm

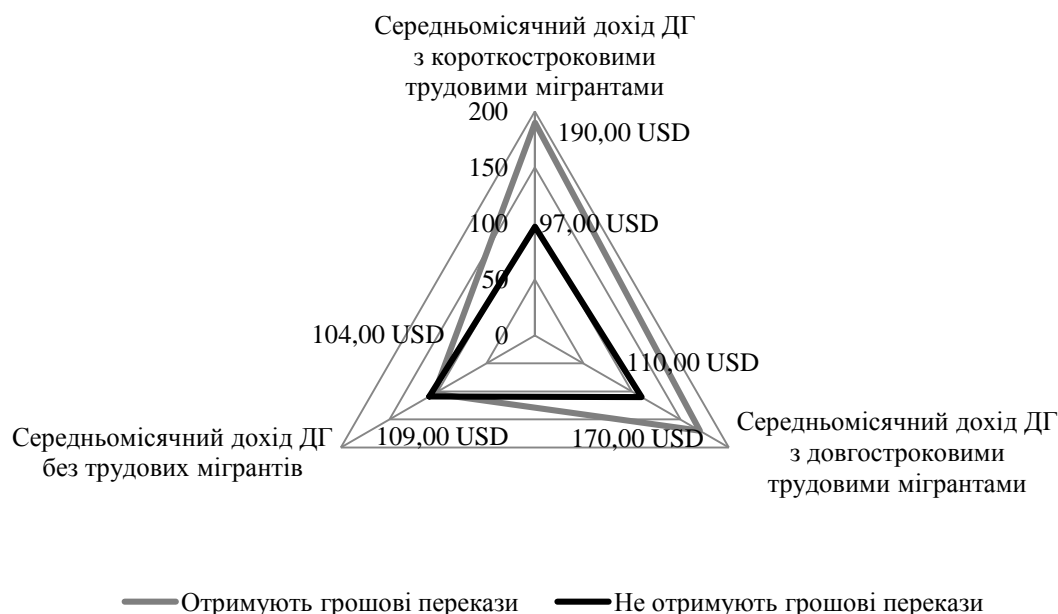
⁶²⁸ Населення України за 2014 рік / Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/12/naselen_2014pdf.zip

⁶²⁹ Основні показники ринку праці (річні дані) / Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁶³⁰ Населення України за 2014 рік / Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/12/naselen_2014pdf.zip

⁶³¹ Позняк О.В., Шевчук П.Є. Демографічні перспективи України до 2060 року // Демографія та соціальна економіка. 2014. № 1. С. 72-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2014_1_8

Порівнюючи бюджет українських домогосподарств, які отримують та які не отримують грошові перекази, можна зробити висновок, що надходження від мігрантів впливають на зростання середньомісячного доходу домогосподарств. В свою чергу, збільшення доходів збільшує купівельну спроможність громадян, які отримують грошові перекази від мігрантів, також в перспективі покращує інвестиційну та заощаджувальну складову витрат домогосподарств.

Рис. 2.30. Середньомісячний дохід домогосподарств (ДГ) України за даними опитування проведеного Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні

Джерело: побудовано на підставі даних⁶³².

Крім того, дослідження різних підходів до аналізу міграційних потоків з України показали, що дохід домогосподарств мігрантів впливає на загальну ситуацію добробуту суспільства в країні. Зокрема, польські науковці З. Брунарська (Zuzanna Brunarska), М. Гротте (Małgorzata Grotte) та М. Лешінська (Magdalena Lesińska) роблять наступні висновки на підставі аналізу звітів Center for Social and Economic Research (2009): українська економіка втратила би 7% свого потенційного розвитку без грошових переказів мігрантів, які збільшують доходи домогосподарств країни. Адже споживання

⁶³² Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. Київ. 2016. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf. с. 65.

домогосподарств зменшилося би на 14-21 % у випадку розвитку економіки без міграції та без грошових переказів мігрантів. Найбільшими одержувачами збільшеного за рахунок грошових переказів споживання домогосподарств є харчова та енергетична промисловість. Ці два сектори економіки України зменшили би свої доходи відповідно на 14 % і 17 %⁶³³.

Варто також вказати на те, що позитивний ефект впливу міграції на рівень бідності громадян країни походження буде спостерігатись незалежно від того, чи грошові перекази будуть надходити до цієї країни і на які цілі будуть використовуватися. Адже в будь-якому випадку дохід мігрантів зростає, а це визначає рівень бідності, враховуючи межі, які визначаються для кожної з країн світу.

Проте, варто зауважити, що не всі науковці погоджуються, що міграція населення дозволяє покращити матеріальну ситуацію домогосподарств мігрантів та сприяє зменшенню рівня бідності в світі. Такий підхід можна обґрунтувати тим, що найбідніша частина населення проживає переважно в сільській місцевості, а статус мігранта найчастіше мають ті, хто проживає в містах та має відповідні доходи для того, щоб виїхати за кордон.

Для кращого розуміння структури міграційних потоків з України, слід наголосити, що 87,9 % мігрантів перебувають закордоном з метою роботи, 5,3 % - на навчанні, 3,8 % - з метою возз'єднання родини⁶³⁴. З цього можна зробити висновок, що потенційними проблемами, з якими стикається Україна у зв'язку з активізацією еміграційних процесів є наступні:

1) зниження рівня народжуваності, оскільки мігрантами (як коротко-, так і довгостроковими) є, як правило, особи репродуктивного віку, здатні народжувати дітей. У зв'язку з цим їх міграції або відстрочують народження дітей, або уможлиблюють їх народження на території іншої країни;

2) зниження кількості населення працездатного віку, які в змозі отримати вищу або професійну освіту в Україні та поповнити вітчизняний ринок праці через поширення студентської міграції або міграції одразу після здобуття вищої освіти.

Ідентифікація впливу описаних вище факторів та проблем дозволяє врахувати їх при формулюванні положень міграційної політики та її адаптації до міжнародних вимог та правил регулювання міграційних процесів.

---

⁶³³ Brunarska Z., Grotte M., Lesińska M. Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne // CMR Working 2012. c. 60-118. URL: www.migracje.uw.edu.pl. c. 79.

⁶³⁴ Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції (IOM), Представництво в Україні. Київ. 2016. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf. c. 32.

Проте посилює проблему трансформація гендерно-вікової структури української міграції, яка характеризується зростанням чисельності жінок-мігрантів (більш вразливої категорії мігрантів), зниження середнього віку мігрантів, що провокує проблеми старіння нації, зниження рівня народжуваності, погіршення трудового потенціалу населення тощо. У зв'язку з цим актуалізується потреба вивчення гендерно-вікової структури українських мігрантів для пошуку детермінантів їх міграційної мотивації та в перспективі удосконалення міграційної політики України на тлі її євроінтеграційних перетворень (в даному дослідженні використовується поняття «гендерна структура» замість поняття «статева структура», виходячи з підходу Р. Столлера (R. Stoller)⁶³⁵ для позначення соціальних та культурних аспектів міграції осіб різних статей).

Кілька причин можуть пояснити статеві відмінності міграційних потоків, зокрема: 1) роль держави в ініціюванні та регулюванні міграції (через програми захисту заробітчан, вимоги легального проживання та прикордонного контролю), 2) характер мобільності та особливості ринків праці (переважаючі форми заробітної плати та рівень і сфери зайнятості), 3) доступ незареєстрованих мігрантів до суспільних благ та соціальних послуг (освіта та охорона здоров'я), 4) культурні контрасти між країнами походження і призначення (інша мова і культурна спадщина).

За даними Представництва МОМ в Україні, «довгострокові трудові мігранти чоловічої статі переважають у віковій групі 30-44 років (50 % чоловіків / 36 % жінок), а трудових мігрантів-жінок більше в категорії 45-65 років (47 % жінок / 28 % чоловіків). У молодшій віковій групі 18-29 років кількість чоловіків / жінок більш збалансована (17 % / 22 %)»⁶³⁶. Крім того, «прогнозується, що частка жінок, які здійснюють довгострокову трудову міграцію збільшиться з 34 % до 42 %»⁶³⁷. Іншу гендерну пропорцію трудових мігрантів (на прикладі вихідців з сільської місцевості) спостерігає І.П. Майданік, яка вказує, що серед них «частка чоловіків у 3,5 рази вища за частку жінок (77,9 та 22,1 % відповідно)»⁶³⁸.

---

⁶³⁵ Основи теорії гендеру / Агеєва В., Близнюк В., Головащенко І. та ін.; в редакції Агеєва В., д-р філол. наук, професор Кобелянська Л., канд. філос. наук, доцент Скорик М., канд. філос. наук. – Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. – 536 с.

⁶³⁶ Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. Київ. 2016. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf. с. 15.

⁶³⁷ Там само. с. 32.

⁶³⁸ Майданік І.П. Сільська молодь як особлива категорія учасників трудових міграцій // Український соціум. Науковий журнал. 2005. N 5/6. С. 150-155. с. 151.

Якщо ж глибше характеризувати параметри міграційних потоків у гендерному зрізі, то тут слід звернутися до узагальнень, зроблених М.М. Касьяною та О.В. Ширмою⁶³⁹, які за результатами проведених ними досліджень відмічають, по-перше, зростання частки жінок-мігранток у порівнянні з 2001 р. (з 24 % до 32,8 % у 2011 р.), по-друге, різну географічну спрямованість жіночої та чоловічої міграції, по-третє, вищий порівняно з чоловіками середній вік жінок-мігранток (37,9 року проти 36,2 років), а також суттєво вищу частку осіб з вищою освітою серед мігрантів саме у жіночого населення (20% проти 11%)⁶⁴⁰. Базуючись на описаних вказаними авторами інформаційних джерелах проведеного ними дослідження, робимо висновок, що вони формували свою думку, виходячи з досліджень, проведених фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України⁶⁴¹. Зауважимо, що в оригінальному дослідженні вченими додатково проаналізовано відмінності в середній тривалості перебування жінок та чоловіків в еміграції⁶⁴², а також структуру трудових мігрантів за шлюбним станом⁶⁴³. Дане дослідження дає широке уявлення про статево-вікову та соціальну структуру українських емігрантів.

Ряд ґрунтовних висновків з досліджуваних нами питань роблять у своїй праці Г.В. Герасименко та О.В. Позняк, які зазначають: «Тривалий час наукові дослідження міграційних процесів передбачали, що абсолютну більшість трудових мігрантів репрезентують чоловіки, які виступають основними годувальниками родин, тоді як жінки несуть відповідальність за дітей та домашню роботу, залишаючись удома. Традиційно жінок не вважали суб'єктами міграції взагалі чи розглядали як «залежних» та «вторинних» мігрантів, які супроводжують свою родину або чоловіка»⁶⁴⁴. Зокрема, вони відносять до основних рис гендерної трансформації міграційних процесів наступні тенденції: «1) фемінізація міжнародної міграції – прискорене зростання чисельності та питомої ваги жінок у складі міжнародних мігрантів <...>; 2) зміна ролі жінок у родині, суспільстві, економіці <...>; 3) професійна

⁶³⁹ Касьянова М.М. Основні чинники та соціальний склад трудової міграції населення України (1991 – 2011 рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. 2013. № 3. С. 14-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2013_3_5

⁶⁴⁰ Там само. с. 15-16.

⁶⁴¹ Населення України. Трудова еміграція в Україні // Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О.А. Малиновська та ін. ; за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. с. 233. с. 114.

⁶⁴² Там само. с. 115.

⁶⁴³ Там само. с. 46.

⁶⁴⁴ Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>

гендерна сегрегація та сегментація міжнародного ринку праці <...>; 4) підвищена вразливість жінок-мігрантів до дискримінації, експлуатації та порушення прав людини, зокрема торгівлі людьми»⁶⁴⁵.

Крім того, не можна оминати увагою зростання розриву у винагородах за працю жінок та чоловіків, часте обмеження кваліфікаційного рівня виконуваних робіт. Узагальнивши результати обстежень, здійснених Представництвом МОМ в Україні, можна сформулювати наступну порівняльну таблицю за основними параметрами профілів мігрантів та в розрізі гендерного аспекту (табл. 2.25).

Таблиця 2.25. Фінансові аспекти гендерного профілю українських емігрантів (узагальнено за даними Представництва МОМ в Україні⁶⁴⁶)

Параметр порівняння	Мігранти за статтю	
	Жінки	Чоловіки
1	2	3
Галузі працевлаштування мігрантів у країні призначення	Робота на дому – 33% (старші жінки), готельно-ресторанний бізнес та туризм – 21% (молодші жінки), сільське господарство – 10%, виробництво – 9%, торгівля – 6%	Будівництво – 45% (молодші чоловіки), виробництво – 17%, транспорт і комунікація – 9%, сільське господарство – 8%
Середня величина оплати праці за рівнем зайнятості:		
- некваліфікований робітник	1146 дол. США	1072 дол. США
- кваліфікований робітник	1608 дол. США	1531 дол. США
- висококваліфікований робітник	2704 дол. США	2690 дол. США
- спеціаліст	2133 дол. США	2733 дол. США
- керівник	2298 дол. США	3003 дол. США
- професіонал	2099 дол. США	2045 дол. США
Розрив у величині оплати праці, в тому числі за галузями:	В середньому на 5% доходи чоловіків більше, ніж у жінок	
- охорони здоров'я	В середньому на 53% доходи чоловіків більше, ніж у жінок	
- готельно-ресторанного бізнесу	В середньому на 53% доходи чоловіків більше, ніж у жінок	
- сільського господарства	В середньому на 28% доходи чоловіків більше, ніж у жінок	
Розрив у величині оплати праці, в тому числі за країнами призначення:		
- країнах СНД	Чоловіки заробляють в середньому на 22% більше	
- країнах ЄС	Чоловіки заробляють приблизно на рівні з жінками	
Частка мігрантів з вищою освітою	53%	37%

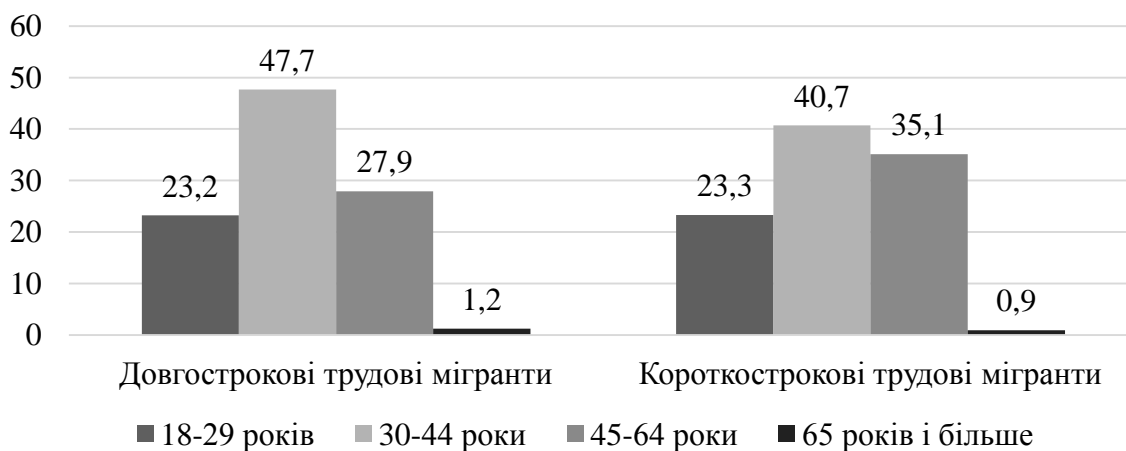
⁶⁴⁵ Там само.

⁶⁴⁶ Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. Київ. 2016. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

Продовження табл. 2.25

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Середня величина грошових переказів	5 708 дол. США	7 200 дол. США (в середньому на 20% вище, ніж мігрантки)
Основні напрями витрачання грошових переказів	Підтримка батьків і родичів	Відкладання заощаджень, купівля нерухомості та інвестування у бізнес
Частка переказів у натуральній формі	51%	40%
Частка мігрантів, схильних до заощаджень	97%	96%
Частка мігрантів, що зберігають заощадження за кордоном	87%	73%
Цільова сума заощаджень	201 тис.дол. США	194 тис.дол. США
Обсяг фактичних заощаджень	27 тис.дол. США	25 тис.дол. США

Цікавим є віковий зріз еміграційних процесів. Вікова структура короткострокових і довгострокових трудових мігрантів продемонстрована на рис. 2.31.

Рис. 2.31. Вікова структура короткострокової і довгострокової трудової еміграції українців (побудовано на основі⁶⁴⁷)

Як бачимо, приблизний відсоток людей старшого віку, зокрема пенсіонерів серед трудових мігрантів невисокий. Разом з тим, іншу статистику демонструє еміграція на постійне місце проживання.

Базуючись на теорії міграційних мереж, слід констатувати також проблему підвищеної схильності членів родини мігрантів до переїзду у іншу

⁶⁴⁷ Там само. с. 39

країну з метою возз'єднання або спрощення мігранту виконання родинних обов'язків піклування (за старими батьками, дітьми). Тому на практиці маємо тенденцію сімейних міграцій, які на місці призначення починають формувати міграційні мережі з декількох поколінь. Так, за даними Державної міграційної служби України, «у 2015 році громадянам України видано 11345 дозволів на виїзд за кордон на постійне місце проживання, із них дорослим (за винятком пенсіонерів) – 5695 дозволів, дітям – 1873 дозволи та пенсіонерам – 3777 дозволів, <...> в Україну з-за кордону повернулося 1687 громадян України, які попередньо отримали дозволи на виїзд за кордон на постійне місце проживання, з них дорослих (за винятком пенсіонерів) – 1168 осіб, дітей – 94 особи та пенсіонерів – 425»⁶⁴⁸. Таким чином, понад 33 % емігрантів становили пенсіонери (переважно мігруючи до Угорщини (35,7 %), Росії (32,5 %), Ізраїлю (13,2 %), Білорусі (5,6 %)), при цьому їх частка серед мігрантів, які поверталися на Батьківщину, приблизно така же (зауважимо відсоток повернення за різними країнами міграції значно варіюється).

Проте, міграція є явищем не тільки демографічним. Вона призводить до низки негативних соціально-економічних явищ, зокрема у сфері пенсійного забезпечення, фінансовій сфері, впливає на зміни у кількісних та якісних показниках робочої сили у регіонах та Україні в цілому, а також до появи тіньового сектору економіки та критичного загострення соціальних проблем. Так, наслідком бажання легшого заробітку за кордоном стає торгівля людьми. «У щорічній доповіді Державного департаменту США, присвяченій торгівлі людьми, – вказує В. Зілгалов, – сказано, що Україна не лише є джерелом торгівлі людьми, коли українці стають жертвами цього злочину у десятках країн світу, але в самій Україні наростають масштаби торгівлі людьми, трудовими мігрантами з Молдови, Узбекистану, Камеруну, Пакистану»⁶⁴⁹. Ці факти підтверджуються і статистикою Міжнародної організації з міграції⁶⁵⁰ (рис. 2.32 та 2.33).

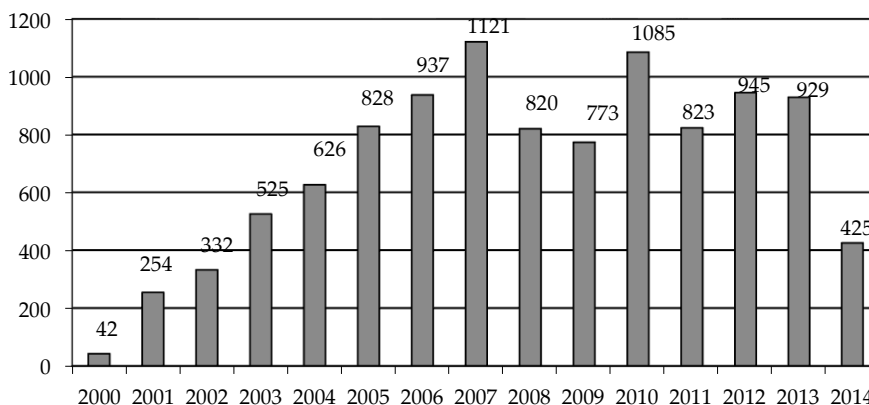
---

⁶⁴⁸ Міграційний Профіль України 2011-2015 / Державна міграційна служба України. Київ. 2016. URL: <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2015.pdf>. с. 49.

⁶⁴⁹ Зілгалов В. Торгівля людьми в Україні зростає – представник МОМ // Радіо Свобода. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25023343.html>

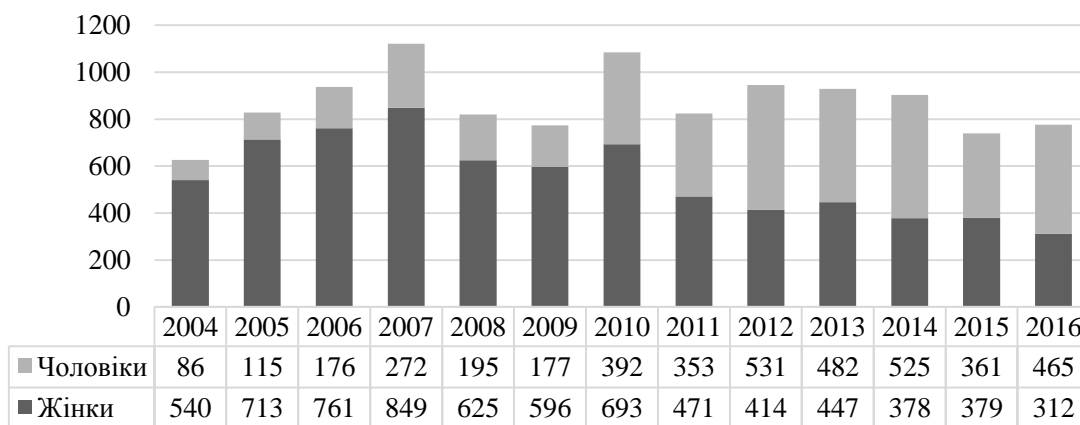
⁶⁵⁰ Протидія торгівлі людьми: Україна (станом на 30 червня 2014 р.) // Міжнародна організація з міграції (МОМ) URL: <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/mode.download/id.46/f.file/>

Рис. 2.32. Кількість виявлених осіб, постраждалих від торгівлі людьми протягом 2001-2014 рр., осіб⁶⁵¹

Якщо проаналізувати показники протидії торгівлі людьми в Україні (за 2004-2016 рр.), можемо спостерігати наступні тенденції: перш за все, поступово знижується частка жінок у кількості постраждалих; однак глибший аналіз усереднених показників за статтю та формою експлуатації (за 2007-2016 рр.) вказують на те, що майже 100 % постраждалих від сексуальної експлуатації є жінками, 43 % жінок експлуатувались в інший спосіб (жебрацтво та трудова експлуатація) і 89 % жінок стали жертвою змішаної експлуатації. Крім того, страждали неповнолітні (рис. 2.33 та 2.34).

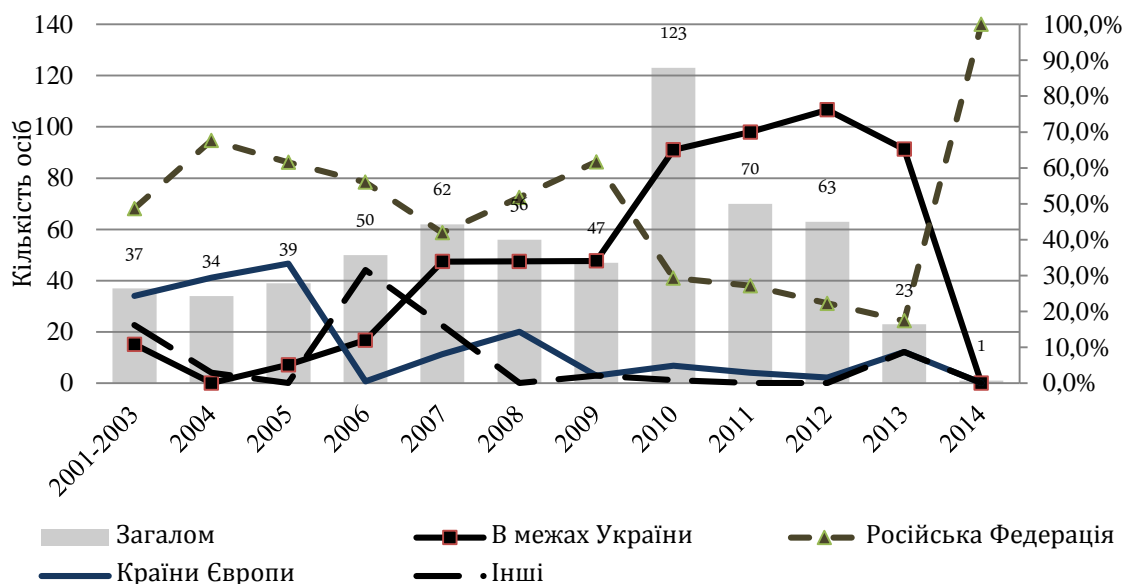

Рис. 2.33. Структура та динаміка кількості постраждалих осіб за статтю (за період 2004 – вересень 2016 рр.), осіб (побудовано за даними Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні⁶⁵²)

⁶⁵¹ Там само. с. 1

⁶⁵² Протидія торгівлі людьми в Україні: Статистика МОМ станом на 30 вересня 2016 р. // Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_vot_statistics_ukr_sep2016.pdf

При цьому головні країни призначення постраждалих були: Російська Федерація (44 %), Польща (13 %), Туреччина (12 %), Україна (6 %), Чехія (3 %), Італія (2 %) ⁶⁵³. Жінки складають 67,6 % постраждалих. Переважними напрямками експлуатації є трудова (55,2 %), сексуальна (40,2 %) ⁶⁵⁴.

Рис. 2.34. Статистика повернення неповнолітніх, постраждалих від торгівлі людьми протягом 2001-2014 рр., осіб (за країнами призначення) (побудовано на основі ⁶⁵⁵)

Зокрема, понад 50,9 % неповнолітніх постраждали від сексуальної експлуатації, 27,0 % – від примусу жебрацтва, 14,6 % – від трудової експлуатації. Понад 2/3 з усіх постраждалих – дівчата ⁶⁵⁶. Загалом за цей період «з 605 неповнолітніх постраждалих 575 є громадянами України та двадцять вісім осіб інших національностей: 22 громадянина Молдови; 4 Російської Федерації, 1 Киргизстану, 1 Нігерії, 1 Афганістану та 1 особа, громадянство якої не встановлено» ⁶⁵⁷.

З цього приводу О.В. Позняк пише: «По-перше, масштаби торгівлі людьми вочевидь більші, ніж показують дані МВС та МОМ, по-друге, попри прийняті заходи державної політики, обізнаність населення України з проблемою торгівлі людьми є неприпустимо низькою, по-третє, всебічну оцінку явища навряд чи можна здійснити на основі обстеження з широкого

⁶⁵³ Там само. с. 1

⁶⁵⁴ Там само. с. 3.

⁶⁵⁵ Боротьба з торгівлею дітьми: Україна: Статистичні відомості за станом на 30 червня 2014 р. / Міжнародна організація з міграції (МОМ) URL: <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/mode.download/id.46/f.file.c.1>

⁶⁵⁶ Там само. с. 1

⁶⁵⁷ Там само. с. 1.

кола проблем – потрібні спеціальні дослідження»⁶⁵⁸. Вважаємо, що відсутність належних умов працевлаштування багатьох жінок в Україні (хоча і можна спостерігати декларування дотримання їх прав, вони однак постійно порушуються, а роботодавці знаходять шляхи обходу законодавчих бар'єрів), неможливість отримання в більшості випадків конкурентної оплати праці змушують їх шукати заробіток за кордоном. Проте, виходом з цього становища є створення дієвої системи забезпечення дотримання трудових прав жінок, розвиток та впровадження програм підвищення їх кваліфікації та зайнятості.

Нині актуалізуються та набувають гостроти проблеми еміграції з України, відтоку робочої сили та інтелектуального потенціалу нашої держави, посилення соціально-економічних негараздів, викликаних зовнішньою міграцією та заробітчанством.

Іншою проблемою і ринку праці України, і зовнішньої трудової міграції, є те, що багато фахівців, чия підготовка здійснювалася в Україні, не мають фізичної можливості отримати роботу, відповідно до здобутої освіти і займаються некваліфікованою, хоча і добре оплачуваною (в порівнянні з нашою державою), працею за кордоном. Панчишин С. та О. Сахарська зауважують, що «через масштабну еміграцію, попри значне збільшення обсягів підготовки фахівців із вищою освітою, їх частка у складі населення 25-34 років помітно знизилася»⁶⁵⁹. Крім того, вони пояснюють таку тенденцію ще і приєднанням нашої держави до Болонського процесу⁶⁶⁰. Оскільки, як правило, такими мігрантами є молодь, яка в перспективі пов'язує своє життя не з Україною та виховує дітей поза її межами, соціально-економічним наслідком міжнародної трудової міграції є старіння нації.

Стасюк М.О. вказує: «Особливістю міжнародної трудової міграції на етапі трансформації економіки України є постійне зростання кількості мігрантів, які відбувають на заробітки за кордон на той чи інший термін, та майже неконтрольований приплив, особливо нелегальних, іммігрантів до нашої країни. Незважаючи на те, що склад міжнародних трудових мігрантів в Україні представлений працівниками різних професій, характерним явищем для нашої країни є також еміграція спеціалістів високого рівня»⁶⁶¹.

---

⁶⁵⁸ Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 20-28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf>. с. 27.

⁶⁵⁹ Панчишин С., Сахарська О. Конкурентоспроможність робочої сили у відкритій господарській системі України // Вісник Львівського університету. 2009. Вип. 41. С. 3-7. с. 3.

⁶⁶⁰ Там само. с. 5.

⁶⁶¹ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки

Таким чином, соціальну напругу посилюють ще й додаткове навантаження на пенсійний фонд, зниження рівня доходів бюджету у зв'язку з тим, що доходи заробітчан не оподатковуються в Україні, а інтелектуальний ресурс держави виснажується (у випадку багаторічної роботи не за фахом) або втрачається взагалі (якщо мігрант не повертається в Україну, а залишається працювати за кордоном).

«Нині зовнішня міграція економічно активного населення – це проблема національної безпеки України», – пише У.Я. Садова, досліджуючи диспропорції розвитку територіальних соціально-економічних систем та вважаючи міграцію населення показовим індикатором кризового стану регіональної економіки⁶⁶². Довга В. називає зовнішню трудову міграцію чинником, що послаблює трудовий потенціал України⁶⁶³. Так, на її думку, недоліки та проблеми вітчизняного ринку праці обумовлюють мотивацію працездатного населення щодо пошуку роботи за кордоном. «Проблема нашої країни ховається не в дешевизні робочої сили українців за кордоном, а в тому, що вона дешева в нашій державі, – пише В. Довга, – тобто має місце значний розрив у доходах. За одну і ту ж виконану роботу працівник отримує за кордоном у 5 разів більше, ніж на території власної держави»⁶⁶⁴. Слід зауважити, що на даній проблемі наголошує і О.А. Малиновська⁶⁶⁵. Так, різниця між доходами населення країн-членів ЄС та доходами трудових мігрантів з кожним етапом розширення ЄС тільки збільшується. Це викликає занепокоєння, перш за все, країн-реципієнтів трудових мігрантів у зв'язку з тим, що підвищена мотивація трудової міграції приводить у розвинуті європейські країни сотні тисяч мігрантів із країн з низьким рівнем життя.

За даними Представництва Міжнародної організації міграції в Україні, понад 2/3 українських трудових мігрантів – чоловіки. Найпопулярнішими країнами призначення є Російська Федерація, Німеччина, США, Ізраїль, Чехія, Угорщина, Польща⁶⁶⁶. Структуру основних сфер працевлаштування українських трудових мігрантів наведено на рис. 2.35.

України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К. 2004. 23 с. укр.

⁶⁶² Садова У.Я. Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем // Демографія та соціальна економіка 2009. № 1. С. 29-36. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9049/03-Sadova.pdf>

⁶⁶³ Довга В. Зовнішня трудова міграція – важливий чинник, що послаблює трудовий потенціал України / В. Довга // Вісник Львівського університету. 2009. Вип. 41. С. 165-168.

⁶⁶⁴ Там само. с. 166.

⁶⁶⁵ Малиновська О.А. Міграції населення країн Центральної Європи та Балтії після розширення ЄС // Демографія та соціальна економіка. 2007. № 2. С. 56-68.

⁶⁶⁶ Міграція в Україні: факти та цифри (2011 р.) / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. URL: http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf. с. 3.

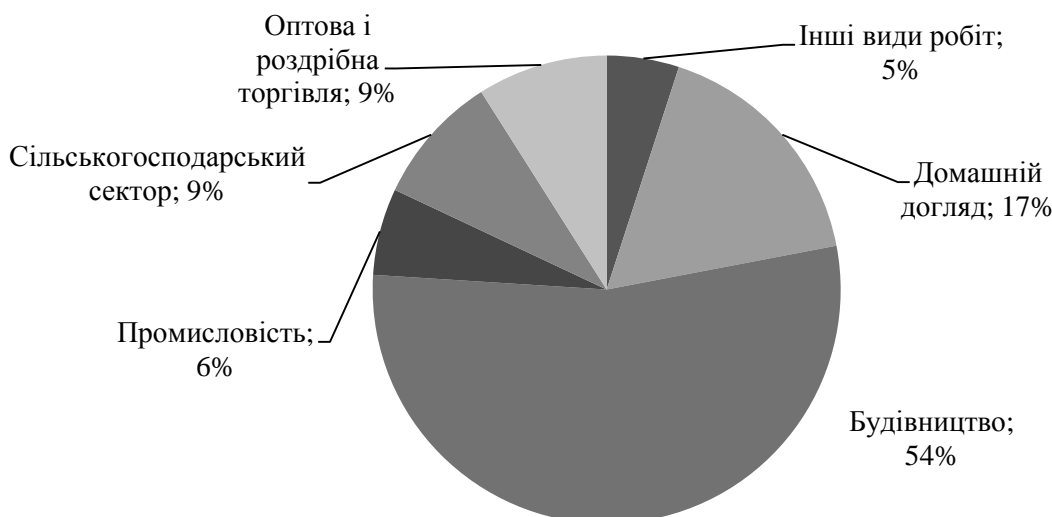

Рис. 2.35. Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів⁶⁶⁷

Формальне обмеження не є ефективним інструментом у боротьбі із зовнішньою трудовою міграцією населення України. Проте, забезпечення закордоном громадянам України належного працевлаштування, яке б відповідало їх фаху та кваліфікації дозволило б підвищити рівень їх життя, хоча і поза межами України. «Тимчасова еміграція під егідою держави на основі двосторонніх міждержавних угод, – пише О.В. Позняк, – повинна стати дієвою альтернативою постійному (безповоротному) виїзду та нелегальним трудовим поїздкам»⁶⁶⁸, і не дивлячись на те, що такі трудові ресурси не будуть використані в економіці нашої держави, доходи трудових мігрантів за правильного стимулювання та поліпшення валютного й інвестиційного клімату, а також зниження податкового тиску, можуть бути реінвестовані в економіку України.

Зауважимо, що з розвитком технологій, формування єдиного світового інформаційного простору, актуальним напрямком для фахівців різних професій і кваліфікацій стає так званий фрілансінг. Хоча фактично людина не мігрує, її знання, навички і вміння часто знаходять пристосування поза межами вітчизняної економіки. Це явище стає поширеним переважно у силу дії двох факторів:

– небажання працювати за розцінками, що пропонуються роботодавцями України;

⁶⁶⁷ Там само. с. 3.

⁶⁶⁸ Позняк О.В. Стратегія державної політики у сфері зовнішніх трудових міграцій // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 1. С. 118-124. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11748/13-Pozniak.pdf>. с. 121.

– економічно вигідне залучення фахівців із країн із низьким рівнем середньої зарплати, таких, як наша держава.

Таким чином, слід констатувати, що багато вітчизняних фахівців працюють у сфері аутсорсингу послуг, зокрема міжнародного (переважно бухгалтерські, фінансово-аналітичні послуги, роботи у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, програмування, дизайну тощо). І хоча перевагою зовнішньої трудової міграції для України є інтеграція вітчизняного ринку праці у європейський, проте, посилити конкурентну спроможність української робочої сили можна лише за правильної освітньої політики та політики зайнятості.

Тенденції приросту величини міграційних осередків українців за кордоном протягом останніх 15 років продемонстровано на рис. 2.36.

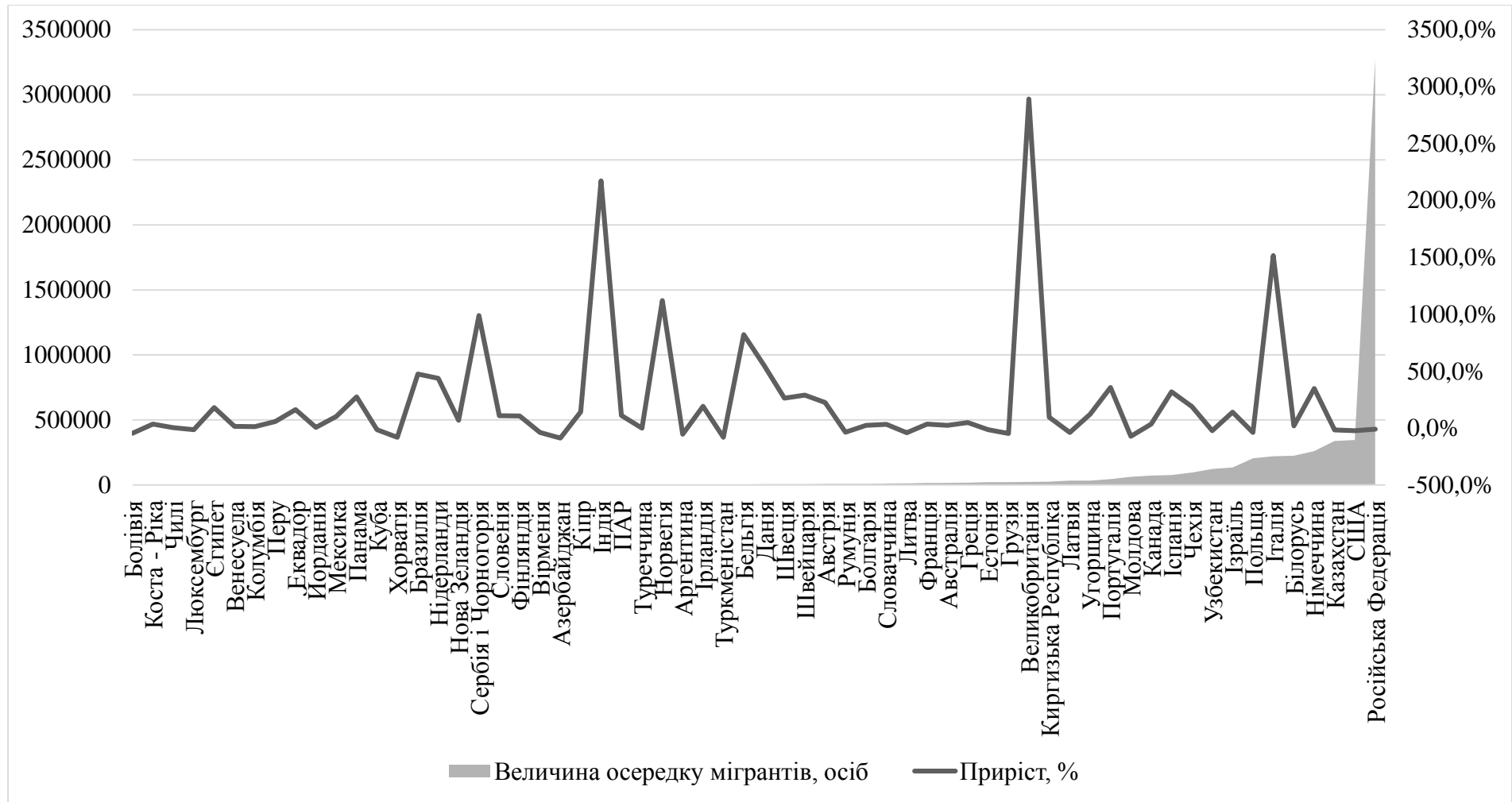
Проте, всі вказані вище дослідники називають основними країнами-реципієнтами української робочої сили такі країни, як: Італія, Чехія, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія.

Разом з тим, у 2015 р. найперспективнішими країнами призначення для міграції українці називають, в першу чергу, Польщу. Динаміка сприйняття українськими мігрантами країн з точки зору власних потенційних міграційних уподобань продемонстрована на рис. 2.37.

Рис. 2.37. Найбільш привабливі країни для роботи за кордоном (% респондентів, що назвали кожну країну) (побудованого за даними GfK Ukraine⁶⁶⁹)

⁶⁶⁹ Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015р. // GfK Ukraine для Міжнародної Організації з Міграції URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf

Рис. 2.36. Показники величини осередків мігрантів з України у 2015 рр. та темпу її приросту за період 2000-2015 рр., осіб (розраховано за даними Світового банку⁶⁷⁰ та Міжнародної організації з міграції⁶⁷¹)

⁶⁷⁰ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

⁶⁷¹ Global Migration Flows // International Organization for Migration. URL: <http://www.iom.int/world-migration>

Аналіз міграційних пар, у яких Україна є країною походження (Додаток М), дозволив встановити, що пріоритетними напрямками виїзду наших громадян за кордон є такі країни, як США, Німеччина, Польща, Чехія, Великобританія, Італія; разом з тим, слід звернути увагу на Росію, Ізраїль, Іспанію, Португалію та Канаду як країни з також значними осередками українських мігрантів, що викликає їх значну привабливість з точки зору полегшення інтеграції мігранта у середовище країни призначення на основі сформованого там національного українського осередку. В подальшому результати даного аналізу можуть бути використані для ідентифікації системи інституційних, економічних, соціальних, політичних та інших факторів розвитку міграційних процесів.

Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, слід пам'ятати про те, що питання міграції на сьогодні для Європейського Союзу стоїть дуже жорстко, особливо в контексті забезпечення безпеки у регіоні, подолання загроз тероризму та уникнення гуманітарної катастрофи у зв'язку з масовою імміграцією біженців з країн Близького Сходу.

Постконфліктний стан окремих територій в Україні та значна кількість вимушено переміщених осіб актуалізує питання вивчення стану міграційних потоків біженців. Крім того, дане питання криє у собі потребу вивчення численних проблем економіко-інфраструктурного та соціально-гуманітарного розвитку країн та регіонів (як тих, які зазнали руйнувань у ході військових конфліктів, так і тих, що приймають велику кількість біженців).

У зв'язку з цим доцільним в ході даного дослідження є вивчення стану міграції біженців з України як особливої категорії мігрантів в умовах постконфліктного стану розвитку окремих країн та територій.

Ситуація, у якій опинилася Україна на сьогодні, частково подібна до військово-політичних та національно-етнічних конфліктів, що відбувалися протягом 1990-х та на початку 2000-х років у інших країнах, так званого, Східного партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова). Зокрема, значні потоки біженців мігрували з цих країн у зв'язку з неможливістю проживання на зруйнованих територіях, етнічними та ідеологічними переслідуваннями, загрозами терористичних актів (детальніше міграція біженців з даних країн розкрита у п. 2.3).

Опрацювання даних Eurostat⁶⁷² та їх візуалізація дозволили окреслити тенденції динаміки кількості українських шукачів притулку в Європі, а також встановити постконфліктний характер таких міграцій. Вивчення

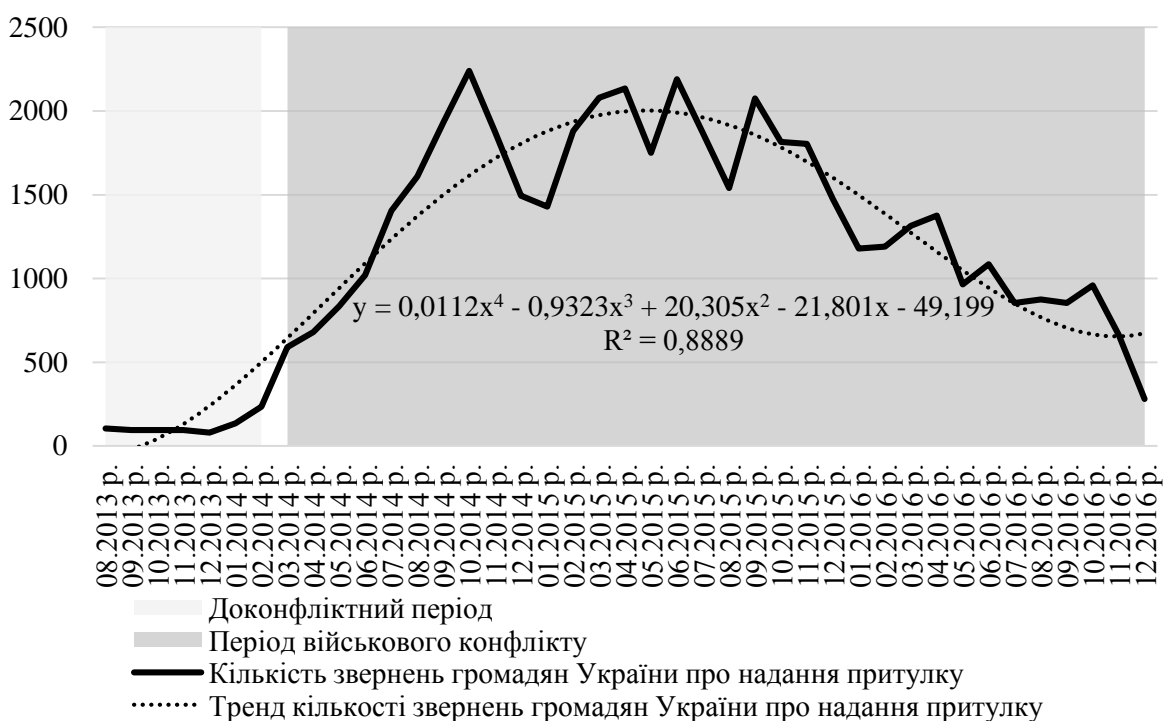
---

⁶⁷² Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Monthly data (rounded) / Eurostat, URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (migr_asyappctzm)

теоретичних узагальнень та сформульованих висновків провідних вчених та дослідників Консорціуму прикладних досліджень з міжнародної міграції «КАРІМ-Схід» (див. п. 2.3) дозволили виявити подібність постконфліктної міграції біженців та шукачів притулку з України з аналогічними процесами у країнах Східного партнерства.

Якщо ж говорити про Україну сьогодні, то вивчення даних Eurostat дозволяє констатувати, що різке зростання кількості щомісячних звернень громадян України про надання притулку у країнах ЄС (EU-28) викликане початком та перебігом військового конфлікту з Росією починаючи з березня 2014 р і до теперішнього часу, про що свідчить представлена на рис. 2.38 візуалізація.

Рис. 2.38. Динаміка щомісячних звернень громадян України про надання притулку у країнах ЄС (EU-28), од. (побудовано та розраховано на основі⁶⁷³, лінія тренду побудована за допомогою аналітичного інструментарію MS Excel)

Військовий конфлікт на Сході України та спровоковане ним вимушене переміщення населення із зони бойових дій призвело до загострення проблем економіко-інфраструктурного та соціально-гуманітарного розвитку регіонів нашої держави. Разом з цим, ситуація в Україні подібна до сценаріїв розвитку міграції із постконфліктних територій країн Східного партнерства

⁶⁷³ Там само.

(Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови), де біженці не могли проживати на зруйнованих територіях, піддавалися етнічним та ідеологічним переслідуванням, загрозам терористичних актів.

На фоні зменшення кількості запитів українців на надання притулку в країнах Європи протягом останнього року актуалізується потреба врахування дії економічних детермінантів, зокрема, рівня інфляції та безробіття, підвищення ставок споживчого кредитування, зростання фіскального навантаження на суб'єктів малого бізнесу, при формуванні міграційних мотивів. Зокрема, дія вказаних детермінантів виводить на перший план питання трудової міграції до країн ЄС.

Дослідження питань формування міграційної політики багато обговорюються як вченими, так і практиками (економістами, соціологами, фахівцями державного управління). Це пов'язано з виключним соціально-економічним значенням міграційних процесів та їх значним впливом на рівень життя і добробут населення країни, кон'юнктуру ринку праці, етнічно-релігійний профіль українців та культурно-освітнє середовище. Крім того, значний соціальний контекст активізації міграцій українців не повинен залишатися поза увагою, оскільки, як показують наші дослідження, ціла низка соціальних проблем у суспільстві та психологічних проблем індивідів, зумовлених міграційною адаптацією або переїздом членів сімей набувають все більшої гостроти.

Нині дані процеси в Україні регулюються численними нормативно-правовими документами, структура яких (відповідно до урегульовуваних питань) представлена в Додатку Н. Однак, комплексної та дієвої міграційної політики в Україні немає. Тому, розглянемо окремо та визначимо основні напрями національної міграційної політики України в контексті двох її складових:

- міграційна політика щодо еміграції громадян України;
- міграційна політика щодо імміграції в Україну громадян інших країн.

Міграційна політика щодо еміграції громадян України. За даними двох опитувань, проведених Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова в листопаді 2015 р., при відповіді на питання:

- «Якими, на Ваш погляд, можуть бути негативні наслідки приєднання України до ЄС?» 33,1% опитаних вказали на можливість еміграції українців за кордон⁶⁷⁴;

---

⁶⁷⁴ Якими, на Ваш погляд, можуть бути негативні наслідки приєднання України до ЄС?: соціологічне опитування // Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1098

- «Якщо Україна стане повноправним членом ЄС, які, на Вашу думку, переваги вона отримає у цьому разі?» 38,6 % до переваг віднесли вільне пересування людей за кордон, а ще 33,7 % перевагою вважають вільний доступ молоді до навчання в університетах країн-членів ЄС⁶⁷⁵.

Ті ж респонденти відповіли, що для того, щоб відчутися європейцем їх потрібно: певний рівень матеріального добробуту (47,3 %), поважати цінності демократії та прав людини (23,1 %), мати можливість їздити в європейські країни без віз (23,2 %), відчувати себе захищеними законом (33,5 %), знати іноземну мову та європейську культуру (8,7 % та 4,1 % відповідно). Разом з тим, 9,8 % опитаних вважають, що не потрібно, щоб українці відчували себе європейцями⁶⁷⁶, хоча 73,3 % опитаних відповіли, що їм ніколи не доводилося бути у якійсь із країн, яка є членом ЄС, у США чи Канаді⁶⁷⁷. Це вказує на неоднозначне трактування українцями можливостей вільного переміщення до країн ЄС, в тому числі з метою працевлаштування.

Разом з тим, як зазначає В.М. Шамраєва, аналізуючи розвиток міграційної політики ЄС, «провідними тенденціями є створення передумов регіональної безпеки, шляхом боротьби з нелегальною міграцією та заохочення іммігрантів з високим рівнем кваліфікації для перетворення ЄС на висококонкурентоспроможний центр світової економічної системи»⁶⁷⁸. Позитивно оцінюючи такий підхід щодо формування міграційної політики ЄС та вважаючи його логічним, у зв'язку з подібністю до міграційної політики США у певний історичний період, відмітимо, разом з тим, його негативний вплив на міграційну ситуацію в Україні, адже не будучи членом європейського співтовариства, вона є донором таких іммігрантів до ЄС. Урегулювання міграційних процесів в Україні та їх контроль дозволить нашій державі продемонструвати готовність до цивілізованого входження до ЄС без значної загрози масового виїзду українців до країн Європи з відповідними супутніми ризиками нелегального міграційного руху наших громадян.

Кочергіна Н., провівши ґрунтовне дослідження факторів формування міграційної політики України, виділила перелік її інструментів: закони та

---

⁶⁷⁵ Якщо Україна стане повноправним членом ЄС, які, на Вашу думку, переваги вона отримає у цьому разі? соціологічне опитування / Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1097

⁶⁷⁶ Як Ви вважаєте, що треба для того, щоб Ви відчували себе європейцем?: соціологічне опитування // Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1099

⁶⁷⁷ Чи доводилося Вам бути у якійсь із країн, яка є членом ЄС, у США чи Канаді?: соціологічне опитування / Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1096

⁶⁷⁸ Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлень України // Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 305-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_40.

нормативно-правові документи, зовнішня діяльність, соціальна, фінансова, митна, інноваційна, інвестиційна, регіональна та інформаційна політика⁶⁷⁹. На думку І.В. Індиченко, «до основних напрямів міграційної політики України слід віднести: сприяння репатріації; повернення депортованих; допомога біженцям і шукачам притулку; регулювання імміграції в Україні іноземців та осіб без громадянства; запобігання вимушеній міграції громадян України, нелегальній міграції в Україну та розв'язання проблем, пов'язаних з еміграцією українських громадян за кордон; міжнародне співробітництво у сфері міграції з Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією праці, Міжнародною організацією з міграції»⁶⁸⁰. Проте, вважаючи слушними виділені І.В. Індиченко напрями міграційної політики, зауважимо, що доцільним є не тільки співробітництво України з міжнародними інституціями та організаціями, а власне двостороння та багатостороння співпраця з конкретними країнами світу з питань врегулювання найбільш перспективних або найбільш проблемних міграційних потоків.

Такої ж думки дотримується і І. Горбачова. «Основою державної еміграційної політики, – зазначає вона, – мають стати міждержавні угоди України з країнами-потенційними споживачами нашої робочої сили, які базуватимуться на міжнародному праві, що забезпечить політичні та соціальні гарантії працівникам-емігрантам <...>»⁶⁸¹. Павлова В.О., досліджуючи правові аспекти формування міграційної політики, зазначає, що «в Україні істотне підвищення якості міграційної політики може бути досягнуто шляхом поглиблення співробітництва з розвиненими країнами, інтеграційними угрупованнями (головним чином ЄС) й спеціалізованими міжнародними організаціями», зокрема в напрямі обміну інформацією, розробки міграційного законодавства та процедур реєстрації мігрантів, уніфікації документів реєстрації мігрантів, виявлення та ліквідації каналів нелегальної міграції⁶⁸². Погоджуючись з такими поглядами, додаймо, що укладання довгострокових угод про сприяння міграційному руху між

---

⁶⁷⁹ Кочергіна Н. Міжнародна міграція робочої сили та її вплив на державну міграційну політику України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2009. Вип. 109. С. 23-27. с. 27.

⁶⁸⁰ Індиченко І.В. Міграційна політика України як складник зовнішньоекономічної стратегії: національний і міжнародний аспекти // Сучасні питання економіки і права. 2011. Вип. 2. С. 50-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2011_2_12. с. 51.

⁶⁸¹ Горбачова І. Інституційні регулятори зовнішньої міграційної політики України // Україна: аспекти праці. 2014. № 4. С. 46-51. с. 47.

⁶⁸² Павлова В.О. Формування міграційної політики України в поєднанні з міжнародною трудовою міграцією // Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 72. С. 309-316. с. 316.

Україною та розвинутими країнами, хоча і посилить еміграцію українських громадян за кордон, разом з тим, матиме ряд переваг:

1) лібералізація процедур отримання дозволів на виїзд та працевлаштування закордоном знизить рівень нелегальної міграції;

2) надання країнами-реципієнтами гарантій щодо працевлаштування та підвищення рівня кваліфікації іммігрантів з України дозволить забезпечити не тільки збереження професійного рівня таких мігрантів, а й сприятиме отриманню ними досвіду роботи за кордоном, освоєнню нових технологій та обладнання, отриманню сучасних професійних знань;

3) встановлення домовленостей щодо гарантування пакету соціального страхування з обов'язковими його компонентами (страхування життя та здоров'я мігранта), медичне страхування та страхування від виробничого травматизму), даватиме посилення їх соціального захисту та зниження рівня нелегального працевлаштування серед мігрантів.

Міграційна політика щодо імміграції в Україну громадян інших країн. За словами О. Малиновської, «наївно думати, що в Україну з її мізерними зарплатами, астрономічними цінами на житло, найнижчим рівнем соціального захисту і найвищим рівнем корупції поїдуть іноземці, коли і на Заході, і на Сході від наших кордонів їх чекають значно сприятливіші умови»⁶⁸³. На жаль, слід констатувати небезпідставність такого твердження. Разом з тим, визнаючи низьку ймовірність швидкого природного приросту населення України, вказана вчена зазначає, що «найбільш бажаним, найменш безконфліктним є прибуття людей, які є носіями мови, культури, життєвих цінностей, що поділяються більшістю населення країни, тобто співвітчизників з-за кордону». Саме такий підхід, на її думку, має стати основним пріоритетом української міграційної політики⁶⁸⁴. Виходячи з цього, вважаємо, що пріоритетним напрямом міграційної політики є не тільки ідентифікація та стимулювання найбільш бажаних категорій іммігрантів та рееміграція українців, а й її поєднання та узгодження з соціальною політикою та державною політикою зайнятості, адже ключовим наслідком впровадження міграційної політики та інтенсифікації/стримування (відповідно до обраних державою пріоритетів) є перерозподіл трудових ресурсів, як правило в окремих регіонах, що, відповідно впливає на рівень зайнятості, середньої заробітної плати та

---

⁶⁸³ Малиновська О.А. Повернення українців в Україну як стратегічне завдання міграційної політики держави // Українознавчий альманах. 2012. Вип. 7. С. 98-101. с. 98.

⁶⁸⁴ Там само. с. 98.

інших соціальних гарантій тощо. А тому, виваженість та соціально-економічна обґрунтованість положень міграційної політики повинна виходити на перший план при її формуванні, адже потрібно нівелювати самі передумови масового виїзду населення України та припливу небажаних іммігрантів, а не квотувати самі міграційні потоки. Такий підхід вважаємо більш природним засобом досягнення міграційної рівноваги, що, разом з тим, забезпечуватиме дотримання прав та свобод громадян України та відповідатиме інтересам державної безпеки країни.

В цілому зауважимо, що важливим елементом реалізації міграційної політики України є встановлення дієвого механізму візової підтримки міграційних потоків, адже причиною посилення нелегальної міграції є ухилення від дотримання візових вимог країн-реципієнтів, а також їх порушення в ході міграції (наприклад, переміщення з країни призначення до інших країн Шенгенської зони без отримання відповідних дозвільних документів) та працевлаштування у місці призначення (наприклад, надання недостовірних відомостей про майбутнього роботодавця або місце проживання – до речі, попит на такі послуги активізував діяльність фірм, що забезпечують подібне нелегальне оформлення документів, що вимагаються візовими центрами відповідних країн). Такі масові та системні порушення спричиняють посилення нелегальної міграції українців за кордон.

Проте, подібна проблема характерна і для імміграційних потоків, оскільки приплив до України мігрантів з інших країн (особливо у випадку нелегальної імміграції) не дозволяє адекватно оцінити стан ринку праці, переводить його в «тіньовий» сектор, оскільки іммігранти, не маючи дозволу на легальне працевлаштування, погоджуються на «зарплату в конверті», причому нижчу, ніж в середньому по регіону та галузі. А це, у свою чергу, знижує можливості отримання громадянами України в таких регіонах заробітної плати на рівні середньої по галузі, оскільки явна економія роботодавця на працевлаштуванні мігрантів, робить їх роботу економічно вигідніше (як правило, на посадах, що не вимагають фахової підготовки).

Таким чином, дослідження проблем та перспектив формування державної міграційної політики України, а також існуючих поглядів щодо пріоритетних її напрямів дає підстави стверджувати наступне. Актуалізація проблем урегулювання міграційних процесів на міжнародному рівні та на рівні окремих держав обумовлюється численними соціально-гуманітарними, економічними, політичними та безпековими проблемами, загрозами терористичних актів, численними етнічно-релігійними конфліктами.

Зважаючи на євроінтеграційний вектор розвитку Україна, нашій державі слід враховувати провідні тенденції європейських міграційних процесів, систему міграційного законодавства ЄС з метою гармонізації власної нормативно-правової бази з відповідних питань. Урегулювання міграційних процесів в Україні та їх контроль дозволить нашій державі продемонструвати готовність до цивілізованого входження до ЄС без значної загрози масового виїзду українців до країн Європи з відповідними супутніми ризиками нелегального міграційного руху наших громадян.

Базуючись на даних ряду соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова, зроблено висновок про неоднозначне трактування українцями можливостей вільного переміщення до країн ЄС, в тому числі з метою працевлаштування. Це можна пов'язати зі значним соціально-економічним значенням міграційних процесів та їх значним впливом на рівень життя і добробут населення країни, а також цілою низкою соціальних проблем міграційної адаптації або переїздом членів сімей.

Вважаємо за доцільне не тільки співробітництво України з міжнародними інституціями та організаціями, а налагодження двосторонньої та багатосторонньої співпраці з країнами світу з питань врегулювання найбільш перспективних або найбільш проблемних міграційних потоків. При цьому укладання довгострокових угод про сприяння міграційному руху між Україною та розвинутими країнами, хоча і посилює еміграцію українських громадян за кордон, разом з тим, матиме ряд переваг, серед яких зниження рівня нелегальної міграції та нелегального працевлаштування мігрантів, отримання ними досвіду роботи за кордоном, освоєнню нових технологій та обладнання, отримання сучасних професійних знань, а також посилення їх соціального захисту.

Визначено, що важливим елементом реалізації міграційної політики України є встановлення дієвого механізму візової підтримки міграційних потоків, що дозволить попередити ухилення від дотримання візових вимог країн-реципієнтів, їх порушення в ході міграції та при працевлаштуванні у місці призначення.

Основними завданнями стратегії регулювання міграційних процесів в Україні на сучасному етапі М.Д. Романюк називає: «1) скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни; 2) забезпечення соціальної захищеності українських трудових мігрантів за кордоном; 3) забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок; 4) якнайширше залучення фінансових коштів від закордонної трудової міграції в економіку України; 5) запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів

внаслідок виконання ними за кордоном низькокваліфікованих робіт; б) недопущення нелегальної міграції і передусім транзиту нелегальних мігрантів через територію України; 7) сприяння поверненню етнічних українців та представників раніше депортованих народів»⁶⁸⁵.

Перші чотири завдання О.В. Позняк називає напрямками державної політики щодо регулювання трудових міграцій⁶⁸⁶, додаючи до них також «пом'якшення дії чинників, що стимулюють виїзд на роботу за кордон»⁶⁸⁷. Крім того, вказаним дослідником запропоновано систему пріоритетів України щодо залучення іммігрантів України⁶⁸⁸. Проте, на даному етапі розвитку українського суспільства оптимістичними видаються вказані ним пріоритети, оскільки масове повернення трудових мігрантів в Україну наразі є сумнівним у зв'язку з економіко-політичною ситуацією.

Дослідження тенденцій зовнішньої міграції в Україні в контексті динаміки показників соціально-економічного розвитку та добробуту населення дало можливість проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між ними та сформулювати наступні висновки:

1. Поширення явища міжнародної трудової міграції у світі та інтеграція України у світове співтовариство створює передумови для її участі у міжнародних міграційних процесах. Проте, демографічні проблеми в Україні, зменшення фіскальних надходжень та посилення пенсійного навантаження багато в чому зумовлені проблемами еміграції працездатного населення, молодих спеціалістів. Тенденція міграційного та природного руху населення, що склалася в Україні у 1990-2014 рр., становить загрозу для держави не лише з демографічної позиції, а й з економічної.

2. У зв'язку з несприятливою демографічною ситуацією, що склалася в Україні, впливом зовнішніх міграційних процесів відбувається скорочення обсягів робочої сили, що мають перманентний характер за останні 25 років. Негативні зміни спостерігаються щодо обсягів залучення вікових категорій

---

⁶⁸⁵ Романюк М.Д. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти // Демографія та соціальна економіка 2009. № 1. С. 50-60. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9047/05-Romanyk.pdf> с. 59

⁶⁸⁶ Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 20-28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf> с. 24.

⁶⁸⁷ Позняк О.В. Стратегія державної політики у сфері зовнішніх трудових міграцій // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 1. С. 118-124. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11748/13-Pozniak.pdf> с. 122.

⁶⁸⁸ Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 20-28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf> с. 23-24.

населення до ринку праці: 1) зростає частка населення у віці 15-19 років, що залучається до складу робочої сили; 2) зростає частка населення у віці понад 60 років, залученого до складу робочої сили; 3) знижується рівень залучення населення у віці від 24 до 50 років до ринку праці.

3. Причини вказаної ситуації вбачаємо у:

– низькому рівні мінімальної заробітної плати та середньомісячної заробітної плати;

– незначній часті заробітної плати у структурі доходів населення та фінансуванні витрат;

– зниженні рівня соціальної захищеності працюючих та їх сімей у зв'язку з затримками виплати заробітної плати;

4. Поширення явища міжнародної трудової міграції пояснюється розвитком глобалізованого світу, а у Європі – принципом відкриття державних кордонів для членів ЄС. Проте, для подолання негативних наслідків зовнішньої міграції в Україні, її перебіг слід контролювати, зокрема в частині введення умов відкриття державних кордонів, тимчасових обмежень перебування трудових мігрантів за кордоном, оскільки, як правило міграційні потоки відбуваються з країн з нижчим рівнем життя населення до країн з вищим рівнем. І хоча однією з переваг досліджуваного явища є інтеграція України у європейські ринки, зокрема ринок праці, наша держава ще не готова долучитися повномасштабно до відкриття державних кордонів для руху мігрантів, оскільки недоліки чинного вітчизняного законодавства щодо питань соціального захисту та працевлаштування, не дозволяють захистити права і забезпечити добробут українців, працюючих за кордоном.

5. Соціально-економічним наслідком міжнародної трудової міграції є застарівання нації, пов'язане з віком мігрантів (переважно це люди молоді, які в перспективі пов'язують своє життя не з Україною і виховують дітей поза її межами). Тому разом із загальними демографічними проблемами України соціальну напругу посилюють це й додаткове навантаження на пенсійний фонд зниження рівня доходів бюджету у зв'язку з тим, що ці доходи не оподатковуються в Україні.

6. Військовий конфлікт на Сході України та спровоковане ним вимушене переміщення населення із зони бойових дій призвело до загострення проблем економіко-інфраструктурного та соціально-гуманітарного розвитку регіонів нашої держави. Разом з цим, ситуація в Україні подібна до сценаріїв розвитку міграції із постконфліктних територій країн Східного партнерства (Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії,

Молдови), де біженці не могли проживати на зруйнованих територіях, піддавалися етнічним та ідеологічним переслідуванням, загрозам терористичних актів. На фоні зменшення кількості запитів українців на надання притулку в країнах Європи протягом останнього року актуалізується потреба врахування дії економічних детермінантів, зокрема, рівня інфляції та безробіття, підвищення ставок споживчого кредитування, зростання фіскального навантаження на суб'єктів малого бізнесу, при формуванні міграційних мотивів. Зокрема, дія вказаних детермінантів виводить на перший план питання трудової міграції до країн ЄС.

7. Невідкладним заходами уникнення негативних наслідків зовнішньої міграції можна назвати такі: 1) оперативний моніторинг внутрішньої та зовнішньої міграції з метою отримання релевантних даних щодо змін у її обсягах та напрямках для прийняття рішень щодо впровадження національних та регіональних програм зайнятості; 2) підписанням міжнародних угод про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, що дозволить підвищити якість умов праці та побуту населення України, що мігрувало за кордон для працевлаштування, зокрема шляхом легалізації їх трудового перебування за кордоном; 3) удосконалення системи вищої освіти у векторі її орієнтації на потреби національного та регіональних ринків праці.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІКО-СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ УЧАСТІ КРАЇНИ У ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ: СТРАТИФІКАЦІЙНИЙ ВИМІР

3.1. Гендерно-вікова структура та соціально-економічна стратифікація мігрантів в контексті перерозподілу людських ресурсів країн та регіонів

Дослідження процесів міжнародної міграції людських ресурсів не тільки охоплює сферу формування факторів притягування та виштовхування на макрорівні, але й лежить у площині особистісного сприйняття інтенсивності відповідних детермінантів середовища формування міграційних мотивів.

Виходячи з висновків, зроблених І.П. Ольшевською в ході дослідження негативних наслідків еміграції (на прикладі України), слід висвітлити позицію дослідників щодо таких наслідків, зокрема: міграція робочої сили високої кваліфікації і науковців спричиняє якісні зміни на ринку праці та послаблює конкурентні позиції країни; еміграція молодих людей і жінок скорочує народжуваність в країні та, відповідно, чисельність населення країни; еміграція інтелектуальної робочої сили (вчених, дослідників) веде до руйнування науково-технологічного потенціалу країни⁶⁸⁹.

Демографічними чинниками, що впливають на міжнародну трудову міграція, є, на думку Г.В. Дугінець та І.Є. Реліної, «чисельність і статевовікова структура населення територій, на яких формуються міграційні потоки, зміни структури у часі, природний та механічний рух населення». Зокрема, вони вказують, що «з усіх чинників, що визначають інтенсивність міжнародної трудової міграції, демографічний, з одного боку, є менш впливовим, ніж приміром, регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку та їх наслідки щодо ситуації на ринку праці, доходів населення тощо, а з іншого – є визначальним (якщо немає населення, то немає кому мігрувати)»⁶⁹⁰.

⁶⁸⁹ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

⁶⁹⁰ Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Демографічний та кадровий вимір міжнародних міграційних процесів в Україні // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. №. 4. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_9. с. 99.

У зв'язку з цим, слід вказати на ряд питань, які потребують з'ясування. Зокрема, яким чином розвиваються процеси міжнародної міграції чоловіків та жінок, молодих осіб та осіб похилого віку, а також осіб з різними рівнями освіти та професійної підготовки, з точки зору формування їх мотивів, геоекономічних ризиків та переваг, а також диференціації наслідків.

Дослідженням питань жіночої міграції, її тенденцій та причинно-наслідкових зв'язків займаються: Д. Вандегріфт (D. Vandegrift)⁶⁹¹, М. де Регт (M. De Regt)⁶⁹², які зосередили увагу на вивченні сфер працевлаштування мігранток; Я. Худжа (Y. Khoudja) та Л. Платт (L. Platt)⁶⁹³, які дослідили економічну активність жінок мігранток за етнічною приналежністю у країні призначення (на прикладі Великобританії); М. Черутті (M. Cerrutti) та М. Гаудіо (M. Gaudio), які здійснили порівняння міграційних потоків жінок на базі ідентифікації особливостей соціокультурних особливостей сприйняття жінки у суспільстві⁶⁹⁴ (на прикладі мексиканців у США та парагвайців у Аргентині). Разом з тим, Р. Сарті (R. Sarti)⁶⁹⁵ та Ф. Скрінці (F. Scrinzi)^{696, 697}, наголошуючи на проблемі ототожнення поняття «гендерний» з поняттям «жіночий», скеровують своє дослідження саме на вивчення працевлаштування чоловіків-мігрантів у нетиповій для них сфері роботи на дому.

Вікову структуру міграційних потоків у світі досліджують Б. Блум, Т. ван Тілбург та Ф. Томес⁶⁹⁸, які розробили теоретичні основи переселенської

---

⁶⁹¹ Vandegrift D. Global Restructuring, the Tourism Industry, and Women Workers in Caribbean Costa Rica // Gender & Society. 2008. V. 22. C. 778-798, URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0891243208324999>

⁶⁹² De Regt M. Ways to come, ways to leave: Gender, mobility, and il/legality among Ethiopian domestic workers in Yemen // Gender & Society. 2010. T. 24, №. 2. C. 237-260. URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33496817/De_Regt_G_S_2010.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505569427&Signature=wj5iosFZuEjW98PFYfcG8EhMHIw%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3D%20Ways_to_Come_Ways_to_Leave_Gender_Mobili.pdf

⁶⁹³ Khoudja Y., Platt L. Labour market entries and exits of women from different origin countries in the UK // CReAM discussion papers. 2016. URL: http://eprints.lse.ac.uk/65384/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Platt%2C%20L_Labour%20market_PLatt_Labour%20market_2016.pdf

⁶⁹⁴ Cerrutti M., Gaudio M. Gender differences between Mexican migration to the United States and Paraguayan migration to Argentina // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2010. T. 630. №. 1. C. 93-113. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0002716210368105>

⁶⁹⁵ Sarti R., Scrinzi F. Introduction to the special issue: Men in a woman's job, male domestic workers, international migration and the globalization of care // Men and masculinities. 2010. T. 13. №. 1. C. 4-15, URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1097184X10382878>

⁶⁹⁶ Там само.

⁶⁹⁷ Scrinzi F. Masculinities and the international division of care: Migrant male domestic workers in Italy and France // Men and Masculinities. 2010. T. 13. №. 1. C. 44-64, URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1097184X10382880>

⁶⁹⁸ Bloem B., van Tilburg T., Thomese F. Residential Mobility in Older Dutch Adults: Influence of Later Life Events // International Journal of Ageing and Later Life, 2008 1(3) C. 21-44, URL:

мобільності виходячи з етапів (подій) життя, а також Ш. Ілліш (S. Illés)⁶⁹⁹, Б. Блум (B. Bloem), Т. ван Тілбург (T. Van Tilburg), Ф. Томес (F. Thomese)⁷⁰⁰, Т. Ворнс (T. Warnes), А. Вільямс (A. Williams)⁷⁰¹, Г.В. Дугінець та І.Є. Реліна⁷⁰².

Разом з тим, вимагають дослідження особливості міграції різних категорій людських ресурсів відповідно до їх гендерно-вікової та соціально-економічної стратифікації мігрантів з метою подальшого встановлення напрямів декомпозиції міграційної політики щодо них. Тому завданням дослідження є визначення впливу гендерно-вікової та соціально-економічної структури мігрантів на перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів. Крім того, в ході дослідження необхідно визначити їх міграційну мотивацію та її трансформації протягом останніх років, пошук соціально-економічних детермінантів посилення гендерно-вікової поляризації мігрантів.

М. де Ріт (M. De Regt)⁷⁰³ у своєму дослідженні праці іммігрантів у сфері домашньої роботи у Ємені, говорить про те, що «аналіз траєкторій міграції показує різні мотиви жінок до міграції, їх вибір щодо конкретних країн, шляхи, якими вони організують міграцію, а також подальші наслідки їх мобільності для контакту з сім'ями, що лишилися вдома»⁷⁰⁴. В цьому виявляється гендерний аспект процесу міграції: стать відіграє роль на етапі підготовки до міграції, при виїзді з країни походження та в'їзді в країну міграції, а також під час проживання та роботи в приймаючій країні.

«За даними Відділу населення ООН, – вказують Г.В. Герасименко та О.В. Позняк, – в кінці ХХ століття потік жінок мігрантів зростає більш прискореними темпами, ніж чоловіків, у країнах, що є найважливішими реципієнтами трудових мігрантів. Окреслюється нова тенденція фемінізації

<http://www.ep.liu.se/ej/ijal/2008/v3/i1/a2/ijal08v3i1a2.pdf>

⁶⁹⁹ Illés S. Elderly immigration to Hungary // Migration Letters. 2005. Vol. 2. No 2. C. 164-169. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/147/131>

⁷⁰⁰ Bloem B., van Tilburg T., Thomese F. Residential Mobility in Older Dutch Adults: Influence of Later Life Events // International Journal of Ageing and Later Life. 2008. 1(3). C. 21-44. URL: <http://www.ep.liu.se/ej/ijal/2008/v3/i1/a2/ijal08v3i1a2.pdf>

⁷⁰¹ Warnes T., Williams A. Older migrants in Europe: an innovative focus for migration studies // Journal of Ethnic and Migration Studies. V.32(8). C. 1257-81. URL: <http://epubs.surrey.ac.uk/59950/2/Warnes%20and%20Williams%20JEMS.pdf>

⁷⁰² Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Демографічний та кадровий вимір міжнародних міграційних процесів в Україні // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. №. 4. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_9

⁷⁰³ De Regt M. Ways to come, ways to leave: Gender, mobility, and il/legality among Ethiopian domestic workers in Yemen // Gender & Society. 2010. Т. 24, №. 2. С. 237-260. URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33496817/De_Regt_G_S_2010.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505569427&Signature=wj5iosFZuEjW98PFYfcG8EhMHIw%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DWays_to_Come_Ways_to_Leave_Gender_Mobili.pdf

⁷⁰⁴ Там само.

міжнародної міграції, що є наслідком сучасних змін в структурі зайнятості та сегментації світового ринку праці»⁷⁰⁵. Погоджуючись з таким твердженням, вважаємо за доцільне окреслити основні фактори, які спричиняють такі структурні зрушення, зокрема зростаюча пропозиція оплачуваної домашньої праці в економічно розвинених країнах – робота, яку місцеві жінки вважатимуть низько кваліфікованою та низько оплачуваною. До цих факторів І.М. Петрова⁷⁰⁶ додає намагання боротися з бідністю, покращити умови життя та забезпечити дітей, безробіття та обмежені соціальні й економічні можливості в країні походження, розширені можливості самореалізації висококваліфікованих жінок-мігрантів у країнах призначення, боротьба з особистою дискримінацією, прагнення рівних можливостей, наявність осіб для утримання домогосподарства у країні походження, ймовірність заміжжя за кордоном.

Разом з тим, слід наголосити на суттєвих загрозах (ризикових аспектах) фемінізації міграційних потоків, серед яких більша вразливість жінок під час перебування за кордоном (небезпека торгівлі людьми).

У пояснення такої ситуації можна привести думку Д. Вандегріфт⁷⁰⁷ яка вказує, що «жінки, які не мають дітей, навіть за несприятливих умов у сфері зайнятості отримують більш високі доходи за рахунок підприємницької діяльності завдяки більш тривалому часу роботи, разом з тим, батьківські обов'язки інших жінок зумовлюють параметри їх роботи, особливо у готельно-туристичній сфері»⁷⁰⁸. Якщо ж говорити про диференціацію гендерного сприйняття роботи мігрантів у сфері домашнього обслуговування, то цікавою є висновок Р. Сарті та Ф. Скрінци⁷⁰⁹, які вбачають у подібному працевлаштуванні чоловіків-мігрантів потужний спосіб долучити їх до, як правило, непомітної та неоплачуваної на батьківщині домашньої роботи, виконуваної переважно жінками. А от щодо жіночої зайнятості в даній сфері послуг, то тут спостереження вказаних

---

⁷⁰⁵ Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2006. № 1. С. 46-54. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf?sequence=1>. с. 46.

⁷⁰⁶ Петрова І.М. Фемінізація трудової міграції та її вплив на дисфункцію українських сімей мігрантів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки. 2012. № 15. С. 101-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufn_2012_15_23.

⁷⁰⁷ Vandegrift D. Global Restructuring, the Tourism Industry, and Women Workers in Caribbean Costa Rica // Gender & Society. 2008. V. 22. С. 778-798, URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0891243208324999>

⁷⁰⁸ Там само.

⁷⁰⁹ Sarti R., Scrinzi F. Introduction to the special issue: Men in a woman's job, male domestic workers, international migration and the globalization of care // Men and masculinities. 2010. T. 13. №. 1. С. 4-15, URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1097184X10382878>

вчених визначають іншу тенденцію: мігрантки, що працюють у сфері домашньої роботи за кордоном у такий спосіб, можна сказати, виконують свої «традиційні» завдання як жінки та матері, але вже в транснаціональному вимірі – жінки, які мігрують і працюють за кордоном в якості хатніх робітників змінюють поняття «хороша мати», доповнюючи його важкою працею заради благополуччя своїх дітей (її значення в родині зростає у зв'язку з тим, що саме вона тепер виконує роль годувальниці).

Останнім часом все частіше виділяють також низку проблем суспільно-родинного характеру (дистанціонування сімей, формування прошарку перманентних утриманців, трансформація формату існування родин, складність адаптації мігрантів після повернення).

За словами М. Черутті та М. Гаудіо «ключовим фактором у розумінні статевих відмінностей в характері міграції є культурний фактор – гендерно-сімейна система, яка переважає в кожній країні, і роль, яку вона визначає для жінок в суспільстві»⁷¹⁰.

Говорячи про те, що жінки-мігрантки з професійною освітою за кордоном зіштовхуються з проблемами підтвердження кваліфікації, Є.О. Ляшенко робить висновок, що «самостійна зайнятість дозволяє жінкам поєднувати роботу з сімейними обов'язками та створює можливості для того, щоб запобігти дискримінації або експлуатації на робочих містах»⁷¹¹. Не погоджуючись з такою позицією вказаного автора, вважаємо, що важливим соціально-психологічним наслідком фемінізації міграції є формування більшої самостійності жінок щодо здійснення міграцій та працевлаштування, що накладає свій відбиток і на трансформацію суспільного значення жінки як самостійного та повноцінного суб'єкта економічних відносин. У зв'язку з цим вважаємо, що описані вище суспільно-родинні проблеми не повинні пояснюватися гендерними параметрами міграції та виникають у випадку міграції будь-кого з батьків.

Тому, при визначенні напрямів удосконалення системи регулювання міграції жінок слід сконцентрувати увагу не на створенні умов для укріплення існуючих гендерних ролей та обмеженні ролі жінки функціями у домогосподарстві та репродуктивними функціями, а на посиленні системи

---

⁷¹⁰ Cerrutti M., Gaudio M. Gender differences between Mexican migration to the United States and Paraguayan migration to Argentina // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2010. Т. 630. № 1. С. 93-113. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0002716210368105>

⁷¹¹ Ляшенко Є.О. Геополітичні фактори міжнародної міграції населення на початку XXI сторіччя // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 201-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_53_26. с. 207.

захисту її інтересів, дотриманні прав та свобод жінки як людини, формуванні економіко-правового базису реалізації її прав на території як країни походження, так і країни призначення.

Зауважимо, що проблема гендерної нерівності у доступі до економічних ресурсів та отриманні оплачуваної роботи глибокого вивчається та викликає занепокоєння світової спільноти. Зокрема, за даними ООН, «частка жінок, які отримують оплачувану роботу поза сільськогосподарським сектором, зростає з 35 % у 1990 році до 41 % у 2015 році». При цьому для Північної Африки цей показник становить менше одного з п'яти оплачуваних робочих місць»⁷¹².

Детальніше гендерна структура зайнятості населення регіонів світу за секторами економіки описана в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. Гендерна структура зайнятості населення за географічними регіонами світу (побудовано за даними Світового банку⁷¹³)

	Сектори економіки					
	Сільське господарство		Промисловість		Сфера послуг	
	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.
Східна Азія і Тихоокеанський регіон (всі рівні доходу)	28%	22%	18%	30%	54%	47%
Європа та Центральна Азія (всі рівні доходу)	29%	18%	17%	31%	54%	51%
Латинська Америка та Карибський басейн (всі рівні доходу)	12%	22%	13%	27%	75%	51%
Близький Схід та Північна Африка (всі рівні доходу)	37%	17%	6%	21%	57%	62%
Африка на південь від Сахари (всі рівні доходу)	51%	51%	9%	12%	41%	36%

За даними таблиці 3.1 щодо структури зайнятості населення спостерігаються тенденції розвитку регіонів. Переважна частина зайнятості припадає на сферу послуг у всіх регіонах, що вказує на тенденції та значний потенціал розвитку. Одним з найменш розвинених регіонів світу є Африка на південь від Сахари, оскільки переважна частина населення зайнята в сільському господарстві (51% чоловіків та жінок зайняті в даній сфері діяльності), хоча значною є частка сфери послуг у структурі зайнятості (41% жінок та 36% чоловіків). В інших регіонах світу спостерігається значна частина зайнятості

⁷¹² Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls / United Nations URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

⁷¹³ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

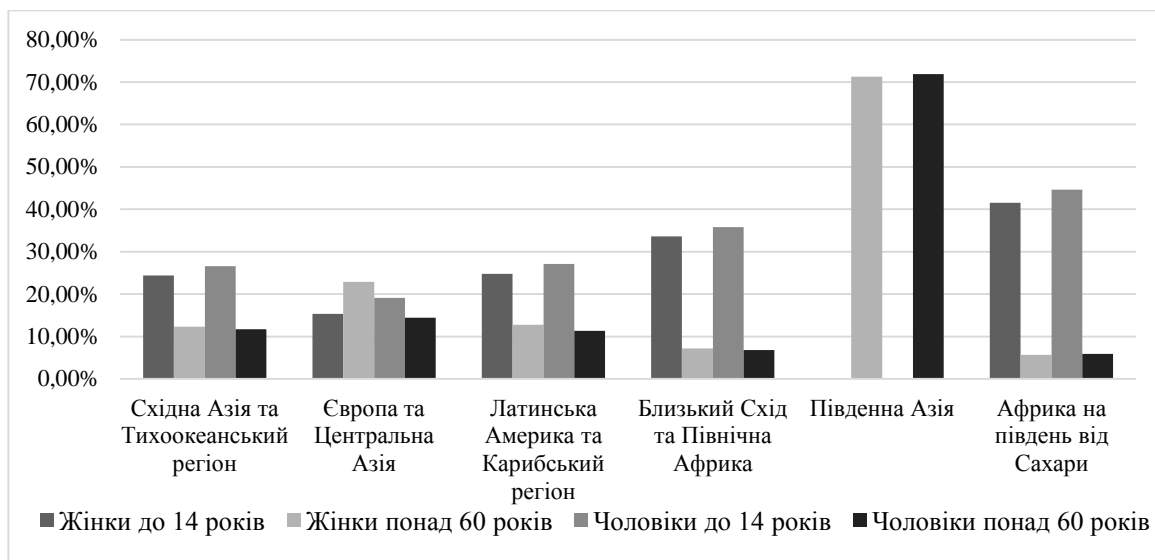
населення в сфері послуг – понад 50% чоловіків та жінок. Найменша зайнятість у промисловому секторі (високими показниками відрізняється регіон Східної Азії та Тихоокеанський регіон, а також Європа та Центральна Азія (відповідно, 30% та 31% чоловіків та 18% і 17% жінок зайняті в цій сфері діяльності). Проте сільське господарство також має значну частину зайнятості населення. Разом з тим, зауважимо, що опрацювання даної статистичної інформації ускладнюється нерівномірністю економічного розвитку країн вказаних географічних регіонів, оскільки вони охоплюють країни з різними рівнями зрілості економіки та соціально-економічного становища населення (табл. 3.2).

Таблиця. 3.2. Гендерна структура зайнятості населення за рівнем розвитку регіонів світу (побудовано за даними Світового банку⁷¹⁴)

	Сектори економіки					
	Сільське господарство		Промисловість		Сфера послуг	
	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.
Регіони з високим рівнем доходу	1%	3%	8%	28%	91%	69%
Регіони з доходом вище середнього	23%	17%	18%	32%	59%	51%
Регіони з доходом нижче середнього	33%	28%	25%	26%	40%	45%
Регіони з низьким рівнем доходу	58%	48%	12%	16%	30%	36%

Незалежно від рівня розвитку регіону спостерігається значна зайнятість населення в сфері послуг. Відповідно до даних таблиці 3.2, чим вище рівень доходів у регіоні, тим більша частина зайнятих в сфері послуг. Тому в регіонах з високим та вищим від середнього доходом є така тенденція: 91% та 59% жінок, відповідно, зайняті в сфері послуг проти 69% та 51% чоловіків (тобто менша частка чоловіків зайнята в сфері послуг в даних регіонах, проте, їх зайнятість вища в промисловості 28% та 32% (проти 8% та 18% за відповідною сферою у жінок)). Крім того, спостерігається залежність тенденції до зменшення зайнятості населення в сфері послуг від рівня доходів регіону (зокрема, частка зайнятих в промисловості та сільському господарстві як жінок та і чоловіків зростає зі зниженням рівня доходу, що майже в рівних долях спостерігається в менш розвинених регіонах та регіонах з доходом нижче середнього). Найбідніші регіони мають значну частку зайнятих в сільському господарстві – 58% жінок та 48% чоловіків.

⁷¹⁴ Там само.

Рис. 3.1. Гендерно-вікова структура населення за географічними регіонами світу (побудовано за даними Світового банку⁷¹⁵)

За даними рисунку 3.1 та табл. П.1 та П.2 Додатку П спостерігаються наступні тенденції щодо вікового поділу населення: найменша частка населення від 0 до 14 років в Південній Азії, а найбільша частка населення в Африці на південь від Сахари - 43,1 %, що свідчить про значний демографічний потенціал даного регіону та перспективи зростання кількості робочої сили. В цілому по регіонам спостерігається прийнятна ситуація в середньому більше 25 % відсотків населення віком до 14 років, що є важливою складовою оновлення складу трудових ресурсів та сприяння природному відтворенню людських ресурсів.

В Європі та Центральній Азії тенденції не досить втішні, оскільки лише 17% населення в даному регіоні відноситься до дітей (0-14 р.), що свідчить про незначну потенційну кількість трудових ресурсів у майбутньому та потреби стимулювання імміграції; крім того, досить значна частка людей старше 60 років – 19 %, на майже вдвічі більше від показників інших регіонів (крім Південної Азії).

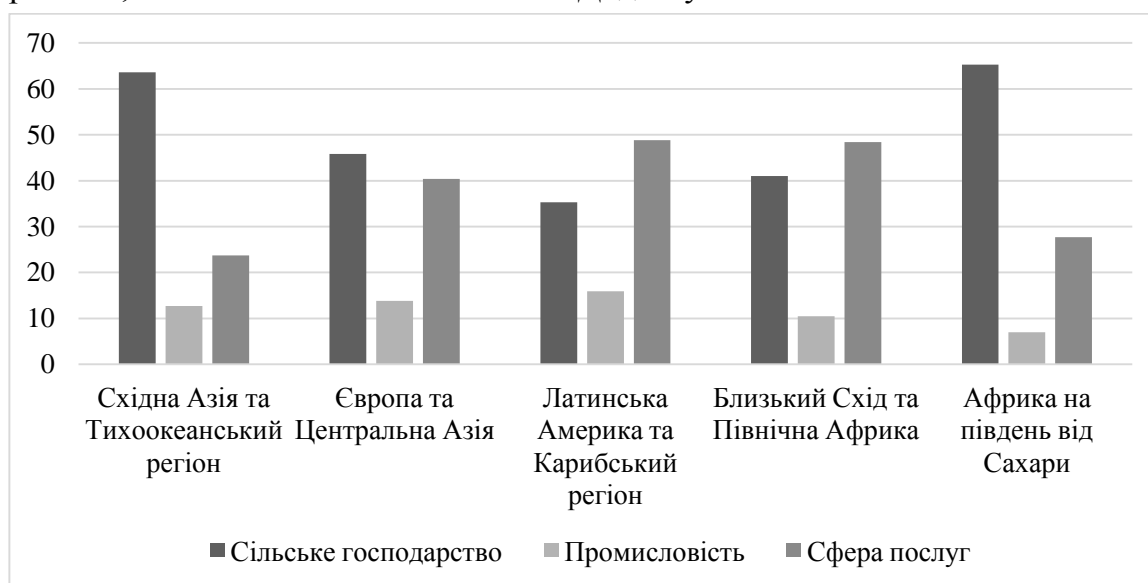
«Скорочення народжуваності на фоні збільшення тривалості життя призвело до змін у віковій структурі населення. – пише Є.О. Ляшенко. – Збільшення частки людей старших вікових груп створює додаткове навантаження на пенсійні та соціальні системи, що може призвести до суттєвих соціально-економічних криз. Процес старіння населення

⁷¹⁵ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

характерний для багатьох економічно розвинутих держав, до того ж супроводжується зниженням частки молоді»⁷¹⁶.

Крім того, за даними представленого вище рис. 3.1 можна визначити гендерно-віковий поділ населення у досліджуваних регіонах. Зокрема, він показує незначне переважання чоловіків у складі населення 0-14 років в усіх регіонах світу. В цілому це означає поповнення ринку праці у відповідних регіонах значною чисельністю трудових ресурсів. Їх кількісне значення важливе в тому аспекті, що чоловіче населення, як правило, в більшій частині долучено до складу робочої сили, ніж жіноче, виходячи з існуючого у різних країнах інституційного, релігійного та культурно-ментального середовища забезпечення гендерної рівності. Разом з тим, у складі населення похилого віку (понад 60 років) спостерігається кардинально інша структура.

У зв'язку з цим, розгляду вимагає також гендерно-вікова структура зайнятості населення, що проаналізовано нижче та продемонстровано на рис. 3.2, 3.3 на основі табл. П.3 та П.4 Додатку П.

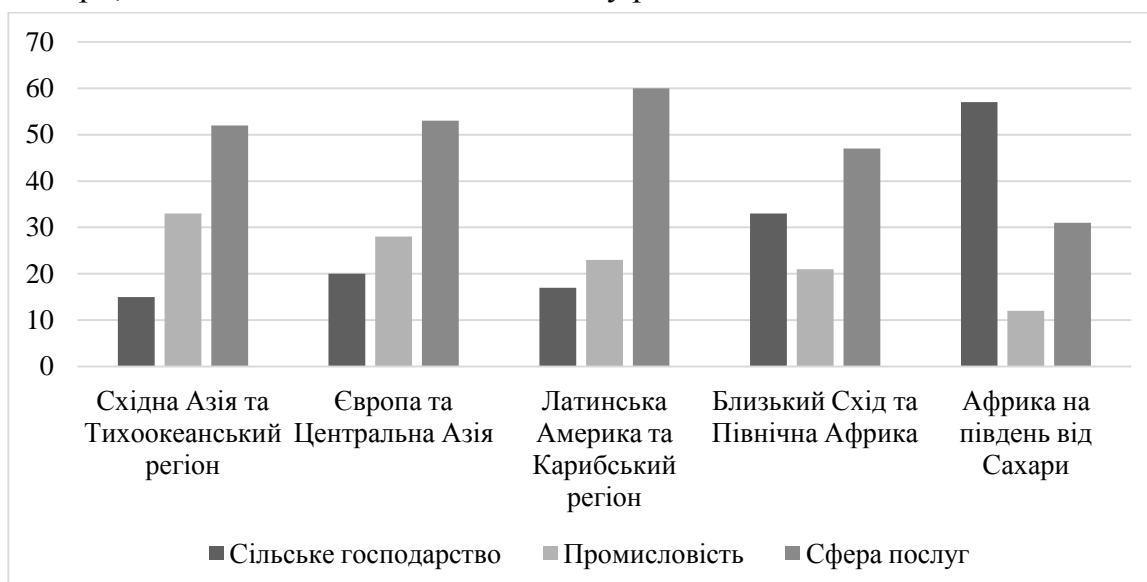
Рис. 3.2. Структура зайнятості населення похилого віку за географічними регіонами світу, % (побудовано за даними Світового банку⁷¹⁷)

Виходячи з рис. 3.2, можна зробити висновки, що в цілому значна кількість людей похилого віку задіяна в сільськогосподарському комплексі від 35,3% у Латинській Америці та Карибському регіоні до 65,3% у Африці південніше Сахари. Це свідчить про досить активну діяльність людей

⁷¹⁶ Ляшенко Є.О. Геополітичні фактори міжнародної міграції населення на початку XXI сторіччя // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 201-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_53_26. с. 204.

⁷¹⁷ Там само.

похилого віку в даній сфері, що можна пояснити нижчим рівнем освіти більш старшого населення та виконання ним менш кваліфікованої праці. В промисловості задіяна незначна частка осіб досліджуваної категорії населення (7,0-15,9 %), а у сфері послуг – 23,7-48,8 %. В цілому по регіонам спостерігаються наступні тенденції зайнятості населення в інших галузях: в промисловості зайнято найбільше населення похилого віку в Латинській Америці та Карибському регіоні, а також у Європі та Центральній Азії – близько 15 %, а найменше – в Африці на південь від Сахари. А ось у сфері послуг найбільша частка зайнятості населення похилого віку спостерігається у Європі та Центральній Азії, Латинській Америці та Карибському регіоні, Близькому Сході та Північній Африці – понад 40 %, в Африці на південь від Сахари, Східній Азії та Тихоокеанському регіоні – понад 20 %.

Рис. 3.3. Структура зайнятості молодого населення за географічними регіонами світу, % (побудовано за даними Світового банку⁷¹⁸)

За даними рис 3.3 можна зробити висновок, що в цілому молоде населення у всіх регіонах (крім Африки південніше Сахари) зайняте переважно у сфері послуг (від 47 % на Близькому Сході та у Північній Африці до 60 % у Латинській Америці та Карибському регіоні), в сільському господарстві задіяна незначна частка осіб молодого віку (тільки в Африці на південь від Сахари зайнято понад 50 % осіб, в промисловості від 12-33 %, в сфері послуг зайнята значна частина молодого населення. Це свідчить про значний попит на молодих фахівців саме у сфері послуг, оскільки, як правило, їх знання більш сучасні, а компетенції більш

⁷¹⁸ Там само.

адаптовані до вимог ринку праці у сфері послуг у економіці розвинених країн (Європа та Центральна Азія Східна Азія та Тихоокеанський регіон та Латинська Америка та Карибський регіон).

На Близькому Сході, у Північній Африці та Африці на південь від Сахари спостерігається значна зайнятість молодих людей у сферах послуг та сільському господарстві, що вказує на недостатній розвиток економіки регіону, разом з тим значну зайнятість у сфері послуг можна пояснити активним розвитком у регіоні туристичної сфери (Єгипет, Туреччина, ОАЕ, Оман), де, зокрема, існує попит на робочу силу молодого населення.

В цілому при формуванні уявлення про структуру людських ресурсів слід орієнтуватися не тільки на показники гендерно-вікового складу населення, але і на загальний освітньо-професійний рівень.

У таблиці 3.3 продемонстровано середні значення частки високо кваліфікованої робочої сили у загальній її кількості (дані розраховано за показниками осіб з вищою освітою у загальній чисельності робочої сили за 105 країнами світу за період 2009-2015 рр. на основі даних Світового Банку⁷¹⁹ та структуровано відповідно до географічного регіону розміщення країн та групи за показником доходів на душу населення).

Таблиця 3.3. Частка висококваліфікованої робочої сили (осіб з вищою освітою) у загальній чисельності робочої сили (за географічним регіоном та показником доходів на душу населення) (розраховано та побудовано за⁷²⁰)

Регіон	Середнє значення за групами країн за рівнем доходу на душу населення та регіоном, %									
	Країни з високим рівнем доходу		Країни з рівнем доходу, вище середнього		Країни з рівнем доходу, нижче середнього		Країни з низьким рівнем доходу		Середнє за регіоном значення	
	2009	2015	2009	2015	2009	2015	2009	2015	2009	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	82,85	80,94	Н.д.	69,33	75,79	78,40	–	–	80,50	78,54
Європа та Центральна Азія	80,73	79,42	69,58	77,59	Н.д.	71,59	–	–	78,43	78,44
Латинська Америка та Карибський регіон	Н.д.	80,12	82,07	78,01	–	–	–	–	82,07	78,71

⁷¹⁹ Labor force with advanced education (% of total working-age population with advanced education) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ADVN.ZS>

⁷²⁰ Там само.

Продовження табл. 3.3.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Близький Схід та Північна Африка	76,11	83,83	–	–	Н.д.	75,57	–	–	76,11	79,70
Північна Америка	77,85	75,38	–	–	–	–	–	–	77,85	75,38
Африка на південь від Сахари	–	–	83,82	Н.д.	–	–	88,27	69,24	86,04	69,24
Середнє за групою країн значення	80,54	79,53	77,03	77,04	75,79	75,08	88,27	69,24	79,48	78,16

Примітки:

Позначка «–» означає, що країни даної категорії у регіоні відсутні.

Позначка «Н.д.» означає, що по країнам даної категорії у регіоні відсутні дані про частку висококваліфікованої робочої сили.

В цілому у світі спостерігається тенденція до зменшення кількості високо освіченого населення у загальній чисельності робочої сили (79,48% до 78,16%) в період з 2009-2015 рр. Стійку тенденцію слід відмітити за категорією країн з доходом на душу населення вище середнього (незначене зростання: з 77,03% у 2009 р. до 77,04% у 2015 р.), що характеризує стабільну частку населення, яке отримує доступ до вищої освіти, а відтак і спричиняє зростання рівня людського розвитку.

Виходячи з виявлених асиметрій демографічного середовища країн та регіонів, зокрема, відмінностей у гендерно-віковій структурі населення, його освітньо-професійному рівні, а також економічній активності різних категорій населення (жінок, чоловіків, населення похилого віку та молодого населення), слід описати основні тенденції гендерно-вікової структури міграційних потоків за вказаними регіонами.

Зокрема, за даними Світового Банку було вивчено структуру міграційних потоків (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. Гендерна структура осередків мігрантів у 1960-2000 рр. (наведено за даними Світового Банку⁷²¹)

Гендерна категорія мігрантів	Роки					
	1960	1970	1980	1990	2000	
	2	3	4	5	6	
Жінки	Осіб	46026313	52962477	60131559	70845060	83119897
	%	49,5%	50,1%	50,0%	49,9%	49,8%

⁷²¹ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

Продовження табл. 3.4.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Чоловіки	Осіб	47041396	52823388	60042773	71009047	83943809
	%	50,5%	49,9%	50,0%	50,1%	50,2%
Разом	Осіб	93067709	105785865	120174332	141854107	167063706
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Виходячи з даних таблиці 3.4, слід відмітити тенденцію зростання міграційних потоків, разом з тим, гендерний поділ осередків мігрантів є рівномірним. На кожні десять років спостерігається зростання осередків мігрантів на понад 18 млн. осіб, при цьому з 1990 р. до 2000 р. темпи приросту зросли з 14% до 18% за кожне десятиліття. В цілому слід наголосити на рівномірному поділі осередків мігрантів за гендерною структурою.

Якщо говорити про географічну структуру міграційних потоків (табл. 3.5), то основна частина жінок-мігрантів спрямовується до США, а протягом 1960-2000 рр. їх чисельність зростала значними темпами – в 3 рази порівняно з 1960 роком. На другому місці за весь період знаходиться Російська Федерація – більше 6 млн. осіб за 2000 р. До Німеччини мігрують понад 5 млн. осіб, до Франції – понад 3 млн. осіб. Україна є країною призначення майже для 3 млн. осіб. До першого десятку входить також Саудівська Аравія – майже 2 млн. осіб. Значне зростання міграції спостерігається тільки у США, а в інших країнах – лише незначний приріст.

Основна частина чоловіків-мігрантів (табл. 3.6) прямує до США – протягом всього періоду з 1960-2000 рр. чисельність мігрантів становить майже 20 млн. осіб. На другому місці за весь період знаходиться Німеччина – більше 6 млн. осіб у 2000 р. До Російської Федерації мігрувало більше 5 млн. осіб (тобто 3 місце у світі), потім йде Саудівська Аравія (на 4 місці) – понад 3 млн. осіб. Україна займає 9 місце з показником – більше 2 млн. мігрантів. На 10 місці – Австралія, куди мігрувало майже 2 млн. осіб.

Таблиця 3.5. Географічна структура розміщення осередків жінок-мігранток протягом 1960-2000 р. (наведено за даними Світового Банку⁷²²)

1960		1970		1980		1990		2000	
Країна призначення	Чис-ть, осіб	Країна призначення	Чис-ть, осіб	Країна призначення	Чис-ть, осіб	Країна призначення	Чис-ть, осіб	Країна призначення	Чис-ть, осіб
США	6227771	США	6227771	США	8680062	США	11878087	США	17503285
Росія	4324677	Росія	4324677	Росія	4854676	Росія	6174618	Росія	6811941
Індія	4233937	Індія	4233937	Індія	4162631	Німеччина	4407030	Німеччина	5347521
Україна	3177638	Україна	3177638	Німеччина	3919018	Україна	4023035	Франція	3185921
Німеччина	2845100	Німеччина	2845100	Україна	3576650	Індія	3525971	Індія	3022654
Франція	2396029	Франція	2396029	Франція	2787167	Франція	2897842	Україна	2984315
Пакистан	2394302	Пакистан	2394302	Казахстан	1959725	Канада	2292122	Канада	2874643
Казахстан	1846958	Казахстан	1846958	Канада	1923192	Казахстан	2117427	Велика Британія	2587058
Канада	1602314	Канада	1602314	Пакистан	1880578	Велика Британія	1966768	Австралія	2031112
Велика Британія	1494606	Велика Британія	1494606	Велика Британія	1733786	Австралія	1764343	Саудівська Аравія	1721227

⁷²² Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

Таблиця 3.6. Географічна структура розміщення осередків чоловіків-мігрантів протягом 1960-2000 р. (наведено за даними Світового Банку⁷²³)

1960		1970		1980		1990		2000	
<i>Країна призначення</i>	<i>Чис-ть, осіб</i>	<i>Країна призначення</i>	<i>Чис-ть, осіб</i>	<i>Країна призначення</i>	<i>Чис-ть, осіб</i>	<i>Країна призначення</i>	<i>Чис-ть, осіб</i>	<i>Країна призначення</i>	<i>Чис-ть, осіб</i>
США	5746003	США	5746003	США	7684337	США	11372920	США	17310772
Індія	4891211	Індія	4891211	Індія	4682806	Німеччина	4507889	Німеччина	5787039
Німеччина	3603590	Німеччина	3603590	Німеччина	4501697	Росія	4397972	Росія	5239199
Росія	2993380	Росія	2993380	Росія	3393809	Індія	3856068	Саудівська Аравія	3409713
Франція	2814283	Франція	2814283	Франція	3103447	Саудівська Аравія	3296727	Індія	3213105
Пакистан	2711216	Пакистан	2711216	Україна	2539334	Франція	2999389	Франція	3092785
Україна	2260711	Україна	2260711	Пакистан	2217783	Україна	2882379	Канада	2680382
Канада	1649033	Канада	1649033	Канада	1887386	Канада	2205387	Великобританія	2304240
Великобританія	1524215	Великобританія	1524215	Великобританія	1705533	Великобританія	1824460	Україна	2222118
Австралія	1311936	Австралія	1311936	Австралія	1501694	Австралія	1817012	Австралія	1996369

⁷²³ Там само.

В таблиці 3.7 та 3.8 показано систематизовану інформацію по імміграційним потокам в гендерному зрізі в період з 1990-2010 рр. При цьому можна спостерігати, що найменша кількість емігранток їде до Латинської Америки та Карибського регіону, а також до Африки, а самі дані регіони демонструють незначні темпи приросту за десятиліття. Однак, в Північній Америці спостерігається зростання іммігранток на 10 млн. осіб за даний період.

Таблиця 3.7. Гендерна та регіональна структура міграційних потоків у 1990-2010 рр. (систематизовано та складено на основі даних ООН⁷²⁴ за регіонами призначення)

Регіон	Гендер	Роки				
		1990	1995	2000	2005	2010
Африка	Жін.	7377764	8440578	7967059	8290605	9009835
	Чол.	8594738	9480767	9095084	9444995	10253348
Азія	Жін.	23093381	22107389	23711192	24786388	27346395
	Чол.	27782284	26660629	28204192	30342097	33977584
Європа	Жін.	26048608	28691415	30431045	33789980	36537451
	Чол.	23352053	26026449	27208069	30608605	33281831
Латинська Америка і Карибський регіон	Жін.	3543643	3108091	3238506	3438662	3745533
	Чол.	3586683	3125415	3232116	3430737	3734734
Північна Америка	Жін.	14180622	17061289	20390116	22971160	25076053
	Чол.	13593266	16533757	20005316	22625901	24966355

Найменша чисельність чоловіків-іммігрантів також у Латинській Америці, а найбільша – у Азії та Європі (понад 33 млн. осіб з незначним збільшення з 1960 р. приблизно на 7-10 млн. осіб). В даний період в Північній Америці спостерігається збільшення іммігрантів з 13 млн. осіб до 24 млн. осіб. Загальна тенденція до зростання спостерігається в усіх регіонах.

Таблиця 3.8. Гендерна структура міграційних потоків (за рівнем розвитку регіонів призначення) у 1990-2010 рр. (систематизовано та складено на основі даних ООН⁷²⁵)

Група країн за рівнем розвитку	Гендер	Роки				
		1990	1995	2000	2005	2010
Більш розвинені регіони	Жін.	42783561	48661583	54094167	60492325	65736245
	Чол.	39571167	45461803	50339525	56695610	61975226
Менш розвинені регіони	Жін.	33602072	33099666	34162182	35581960	39058717
	Чол.	39561265	38745726	39902689	42475509	47173624
Найменш розвинені регіони	Жін.	5190258	6060371	5155745	5167202	5471555
	Чол.	5928922	6660786	5727763	5741296	6059749

⁷²⁴ International Migrant Stock: The 2008 Revision. / United Nations database. URL: <https://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>

⁷²⁵ Там само.

За даними таблиці 3.8 можна зробити висновки про те, що основна частині імміграційних потоків спостерігається до більш розвинених та менш розвинених регіонів світу. Це можна пояснити прагненням мігрантів щодо поліпшення власного економічно-матеріального становища. Крім того, слід зауважити, що значна частина мігрантів рухається в межах кожної з груп. В період з 1990-2010 рр. спостерігається значна тенденція переміщення мігрантів в більш розвинених та менш розвинених регіонах на 20 млн. осіб та 6 млн. осіб відповідно. При цьому слід зауважити на тенденції відмінностей у частках жіночої міграції за різними регіонами.

Виходячи з таблиці 3.8 можна спостерігати наступні тенденції: значна кількість мігрантів-чоловіків переміщується в межах менш і більш розвинених регіонів, при чому в порівнянні з жіночою міграцією значних кількісних чи структурних відхилень немає, що свідчить про відсутність суттєвих гендерних інституційних обмежень та відносно рівні можливості до міграції. Враховуючи дані показники таблиці можна побачити значне зростання чисельності мігрантів до більш розвинених регіонів світу – з 39 млн. осіб в 1990 р. до 61 млн. осіб в 2010 р.

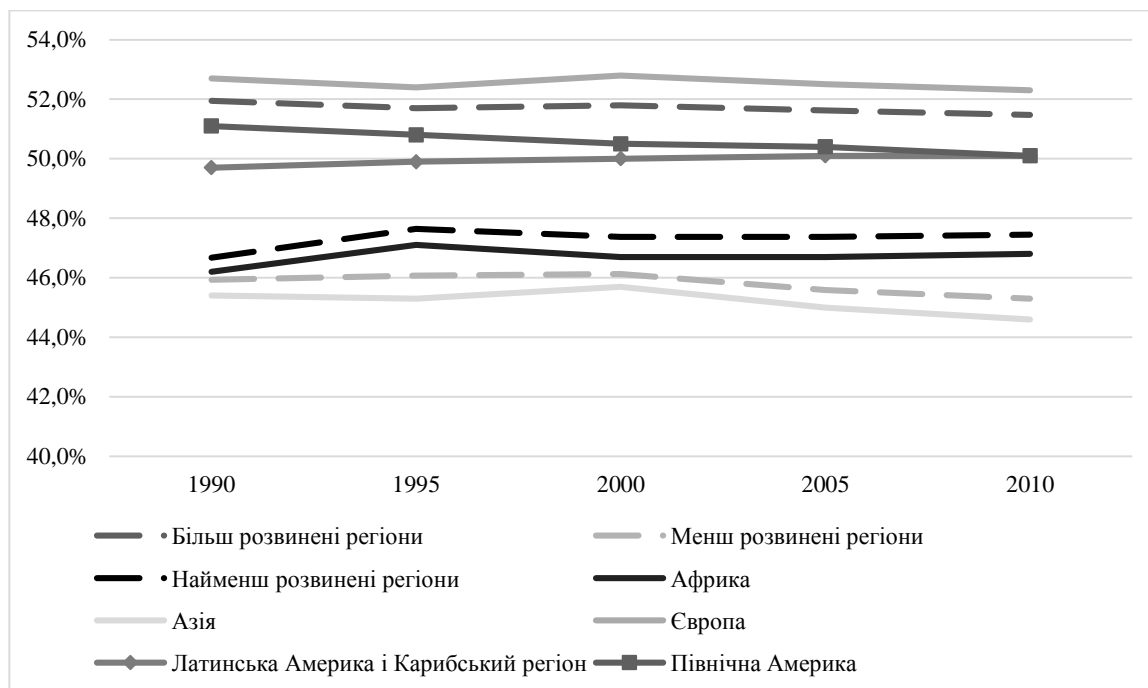
Якщо аналізувати гендерну структуру міграційних потоків, то слід визначити тенденції зміни частки жінок, що мігрують в окремі географічні регіони та до регіонів з різним рівнем економічного розвитку. Такі дані систематизовані на основі баз даних ООН щодо міграційних потоків у 1990-2010 рр. (табл. 3.9).

Таблиця 3.9. Частка жінок у загальній чисельності мігрантів (за регіоном призначення) у 1990-2010 рр. (систематизовано та складено на основі даних ООН⁷²⁶)

Рік	Географічні регіони					Регіони за рівнем розвитку		
	Африка	Азія	Європа	Латинська Америка і Карибський регіон	Північна Америка	Більш розвинені регіони	Менш розвинені регіони	Найменш розвинені регіони
1990	46,2	45,4	52,7	49,7	51,1	52,0	45,9	46,7
1995	47,1	45,3	52,4	49,9	50,8	51,7	46,1	47,6
2000	46,7	45,7	52,8	50,0	50,5	51,8	46,1	47,4
2005	46,7	45,0	52,5	50,1	50,4	51,6	45,6	47,4
2010	46,8	44,6	52,3	50,1	50,1	51,5	45,3	47,4

Тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків за регіонами світу продемонстровано графічно на рис. 3.4.

⁷²⁶ Там само.

Рис. 3.4. Частка жінок у структурі міграційного потоку (за рівнем розвитку регіонів призначення) у 1990-2010 рр. (розраховано та побудовано на основі даних ООН⁷²⁷)

Візуалізація, представлена на рис. 3.4 свідчить про те, що рівень міграції жінок до найбільш розвинених країн світу вищий, ніж до країн менш розвинених. Зауважимо при цьому, що достатньо висока частка жінок у міграційному потоці до найменш розвинених країн визначається тенденціями, по-перше, рівня людського розвитку (зокрема, за показником гендерної рівності), проте найбільше – структурою зайнятості населення в найбільш та найменш розвинених країнах. Зокрема, в найбільш розвинених країнах показник гендерної рівності, а отже і доступу жінок до освіти та оплачуваної роботи вищий. Це означає, що жінці як мігранту легше отримати доступ до здобуття професійної освіти та зайняття посади відповідно до здобутого кваліфікаційного рівня (при цьому вибір секторів економіки та галузей для працевлаштування значно ширший у зв'язку з вищим рівнем підготовки), проте виключно у випадку її освітньо-професійного рівня пропонованим посадам. Разом з тим, у найменш розвинених країнах, рівень доступу жінок до здобуття освіти (навіть середньої) достатньо низький, що визначає їх потенційний сегмент зайнятості – сфера сільського господарства або домашня (неоплачувана) праця, що визначає і тенденції міграції жінок в

⁷²⁷ Там само.

межах регіонів, де найбільш розвинене сільське господарство, тобто серед найменш розвинених країн.

Виходячи з даних про гендерний розподіл мігрантів за географічними регіонами, спостерігається певний паритет розподілу та незначні відхилення в кількості мігрантів жінок та чоловіків. За даними таблиці 3.4 можна спостерігати наступну ситуацію по регіонах: до Азії та Африки жінки менш схильні мігрувати, а чоловіки навпаки – це може свідчити про інституційні (формальні та неформальні обмеження) вільного пересування жінок та існуючу гендерну нерівність у доступі до економічних ресурсів та благ – так, у 2010 р. в Азії частка жінок у міграційному потоці становила 44,6% (це є найменша частка жінок-мігранток серед всіх регіонів світу), а в Африці – 46,8% від загальної кількості мігрантів.

До Європи, Латинської Америки та Карибського регіону та Північної Америки навпаки жінки більш схильні мігрувати, оскільки в даних регіонах, порівняно з іншими, спостерігається вищий рівень гендерної рівності. Відповідно, частка жінок в загальному масиві міграційних потоків до даних регіонів складає близько 50 відсотків (протягом досліджуваного періоду). Зниження ж частки жінок у потоці іммігрантів до країни фіксується в Азії та Африці (частка складає менше 50% осіб від загальної кількості).

На основі даних таблиці 3.9 можна зробити висновок, що частка мігранток у складі міграційних потоків між регіонами за рівнем розвитку є значною. В складі міграційного потоку до більш розвинених регіонів частка жінок складає понад 50% за період з 1990-2010 рр., що свідчить про більш рівномірне співвідношення між чоловіками та жінками. Але відповідний показник міграції до менш розвинених регіонів становить, відповідно, 45,3% та 47,4% в 2010 р. Дані тенденції свідчать про незначне відхилення в гендерній структурі міграційних потоків між регіонами.

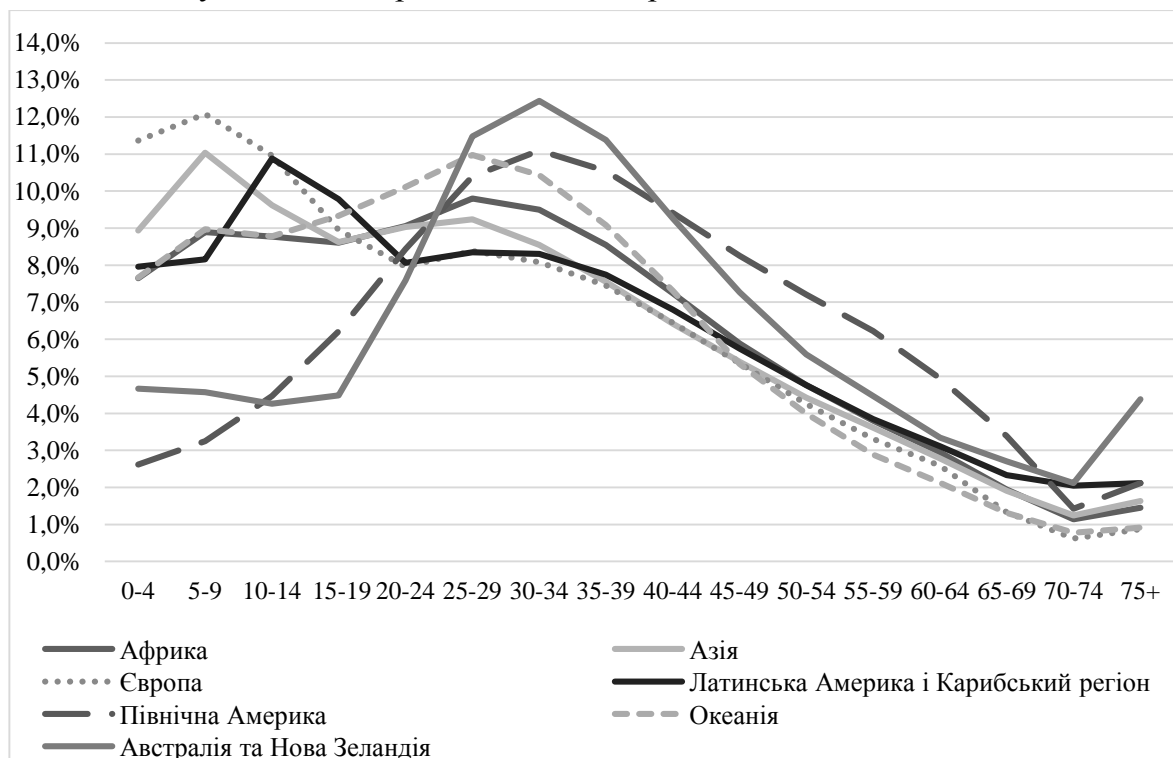
В контексті вікової структури міграційних потоків слід наголосити на її потенційних зв'язках з демографічними гео економічними ризиками. «У сучасному світі – пише М.О. Мамедбекова, – значно зростає роль міжнародної міграції в демографічному розвитку провідних країн. У країнах, що розвиваються і прогресуючого старіння населення в розвинених країнах у останніх виникає потреба поповнення ринку праці за рахунок міжнародних мігрантів для зниження коефіцієнта демографічного навантаження»⁷²⁸. В цілому можна зробити висновок, що міграція населення продуктивного (з

---

⁷²⁸ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 287.

точки зору економічної активності) та репродуктивного віку (з точки зору значення для забезпечення природного приросту населення) дозволяє в подальшому країні реалізовувати власну гео економічну стратегію маючи значні демографічні та трудові ресурси.

Щодо міграції осіб старшого віку (понад 65 років), що мігрують для постійного проживання, слід навести думку Ш. Ілліша, який провів дослідження імміграції людей похилого віку в Угорщину⁷²⁹. Зокрема, він вказує, що «фінансове становище пенсіонерів, які прибули на місце постійного проживання в цю країну в рамках воз'єднання сім'ї, є далеким від задовільного»⁷³⁰. Він також зауважує, що «хоча їх переміщення, ймовірно, тягне за собою капітальні трансферти в цю країну, без захисту їх сім'ї вони не будуть життєздатні в їх новому середовищі»⁷³¹. У зв'язку з цим вчений наголошує на загостренні проблеми пенсійного та іншого соціального забезпечення за рахунок державного фінансування значної кількості похилого віку, які стають резидентами Угорщини.

Рис. 3.5. Віковий розподіл іммігрантів в країнах призначення у 2015 р., % від чисельності мігрантів у регіоні (систематизовано та побудовано за даними ООН⁷³²)

⁷²⁹ Illés S. Elderly immigration to Hungary // Migration Letters. 2005. Vol. 2. No 2. С. 164-169. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/147/131>

⁷³⁰ Там само. с. 168.

⁷³¹ Там само. с. 168.

⁷³² Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision / United Nations. URL:

Аналізуючи дані рис. 3.5, слід констатувати, що більшою мірою мігрують люди, які є більш мобільними щодо зміни місця проживання чи мають слабші соціальні зв'язки (віком від 19 до 35 років). Оскільки в 2015 р. посилилася військово-політична нестабільність та зросла кількість військових конфліктів на тлі триваючих етнічних конфліктів в Африці та проблем зі злочинністю у Латинській Америці, спостерігається також значна кількість мігрантів віком від 0 до 19 років (за регіонами частка даної вікової категорії варіює від 3,9% в Північній Америці до 10,8% в Європі) – разом з батьками мігрують також їх діти, проте, критичним є стан постконфліктної міграції дітей без супроводу.

«Соціальний портрет типового мігранта – це особа молодого і середнього працездатного віку переважно чоловічої статі з високим рівнем кваліфікації та освіти. – пише І.А. Лапшина. – «Якісні» характеристики мігруючого населення вище середнього рівня, за кордон виїжджають найактивніші, фізично і психічно стійкі люди, що погіршує «якість» національних трудових ресурсів загалом»⁷³³. За результатами опрацьованої бази даних ООН щодо статево-вікової групи мігрантів в межах кожного регіону призначення, встановлено, що спад частки мігрантів можна констатувати у категорії від 35 до 39 років. Так, з кожним віковим проміжком починаючи з даної категорії спад частки вікової категорії мігрантів у загальній їх чисельності в регіоні призначення в середньому знижується на 1% порівняно з попередньою категорією. Це можна пояснити тим, що фактично в більшості випадків, починаючи з даного віку особи схильні оселятися на постійне проживання, набувати ширших прав власності на рухоме та нерухоме майно, мати кар'єрні здобутки, тому їх схильність до мобільності знижується, а самі особи втрачають (послаблюють) міграційні мотиви.

Водночас, слід зважати і на розподіл мігрантів з точки зору їх демографічного значення, тобто здатності до природного відтворення населення. Зокрема, в межах даного дослідження для розподілу мігрантів використано віковий ценз, визначений в метаданих щодо показників фертильності, використовуваних ООН у статистиці населення⁷³⁴.

---

http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockByAge_2015.xlsx

⁷³³ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

⁷³⁴ World Fertility Data 2015 / United Nations. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/dataset/fertility/wfd2015/metadata_world-fertility-data-2015.pdf

У таблиці 3.10 представлено систематизовані показники структури мігрантів у регіонах призначення з поділом за ознакою можливості участі у процесах природного відтворення населення.

Таблиця 3.10. Розподіл мігрантів (за регіоном призначення) у 2015 р. (систематизовано та розраховано за даними ООН⁷³⁵)

Регіон	Частки мігрантів з розподілом на вікові групи, %		
	Потенційно репродуктивного віку (0-14 років)	Репродуктивного віку (15-49 років)	Нерепродуктивного віку (понад 50 років)
Африка	25,3	58,6	16,0
Азія	29,6	54,8	15,6
Європа	34,4	52,6	13,0
Латинська Америка і Карибський регіон	27,0	54,8	18,2
Північна Америка	10,3	64,4	25,3
Океанія	25,4	62,6	12,0
Австралія та Нова Зеландія	13,5	63,9	22,6

Таким чином, виходячи з даних таблиці 3.10, найбільша чисельність демографічно продуктивних (або потенційно продуктивних) мігрантів зосереджена в Океанії, Європі, Азії та Африці. Згідно з результатами опитування, проведеного ЮНЕСКО у містах, що беруть участь у Європейській коаліції міст проти расизму (The European Coalition of Cities against Racism, ECCAR), найбільша частка населення, що народилася від іноземців, складає від 16% до 40% населення міст, тоді як у м. Еше-сюр-Альзетта (Люксембург) відмітили понад 55%, а у м. Роттердам (Нідерланди) та м. Відень (Австрія) вказали близько 50% осіб, у яких один або обидва батьки народилися за кордоном⁷³⁶. Така ситуація демонструє демографічний вплив мігрантів на населення країн Європи.

Однак, значною є частка мігрантів нерепродуктивного віку у Північній Америці, Австралії та Новій Зеландії (до того ж, частка мігрантів 0-14 років до цих регіонів є найнижчою – 10-13%), що визначає вищий ступінь тиску мігрантів на системи соціального забезпечення, однак і значне поповнення ринку праці та

⁷³⁵ Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision / United Nations. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockByAge_2015.xlsx

⁷³⁶ Migration: Patrick Taran advocates for a welcoming culture // UNESCO. URL: <https://en.unesco.org/news/patrick-taran-migration-common-myths-and-reality>

потенційний демографічний приріст в короткостроковій перспективі, адже в середньому 63,5% мігрантів знаходяться у віці 15-49 років.

За результатами дослідження тенденцій структури населення та його економічної активності визначено охоплення категорій людських ресурсів при досягненні цілей глобального розвитку (Додаток Р).

Говорячи про світові тенденції щодо освітньо-професійної структури мігрантів, О.А. Малиновська вказує: «Посилення соціальних викликів пов'язане і з такою рисою сучасних міжнародних міграцій, як менша селективність. Оскільки переїзди стали легше здійснюваними, в них беруть участь ширші верстви населення, ніж раніше, представники різноманітних гендерних, вікових, релігійних, соціально-економічних та культурних груп. У тому числі, до міграції вдаються менш забезпечені, менш освічені, гірше інформовані особи, які раніше не могли б здійснити переїзд»⁷³⁷.

Це явище також досліджено І.В. Івахнюк, яка, на противагу до О.А. Малиновської вказує на макроекономічне значення вказаних тенденцій. Зокрема, на її думку, – «У низовому секторі світового ринку праці низькокваліфіковані мігранти, в тому числі нелегальні, стають важливим елементом конкурентної боротьби як між потужними транснаціональними корпораціями, так і між «аутсайдерами» світового глобалізаційного процесу: дрібними підприємствами сфери виробництва і послуг»⁷³⁸. Вважаємо, що нижчий рівень селективності міграційних потоків, з одного боку, пов'язаний з інтенсифікацією міжнародної міграції біженців, гендерно-вікову та професійно-освітню структуру якої не можна не брати до уваги, проте з іншого, посилює існуючі гуманітарні проблеми іммігрантів у країнах призначення, неможливість отримання ними легального працевлаштування у всіх секторах економіки, звужуючи галузі їх зайнятості низькокваліфікованими видами робіт у сільському господарстві та будівництві.

Ольшевська І.П., пояснюючи формування міжнародних інтелектуальних центрів притягування мігрантів розвитком нової економіки та транснаціоналізацією знань, встановила, що «основними країнами-донорами спеціалістів вищої кваліфікації є такі держави, як Індія, Росія, Канада, Великобританія, Німеччина, Ірландія, а найбільшими нетто-імпортерами –

---

⁷³⁷ Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/2d16a78f-a8d9-4498-b696-3c915b988abb.pdf. с. 13.

⁷³⁸ Івахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации. Часть 1 // Век глобализации: исследование соврем. глоб. процессов. М. Издательство «Учитель». 2015. № 1(15). С. 36-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-migratsionnoy-teorii-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>. с.39.

Канада, США, Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Малайзія, Китай, Японія»⁷³⁹. «Епіцентром тяжіння професіоналів були та лишаються США – пишуть Г.В. Дугінець та І.Є. Реліна, – тому що фундаментальною основою ефективності американської економіки є її інноваційний потенціал і політика залучення фахівців, що проводиться країною⁷⁴⁰. Зокрема, до основних факторів притягування високо кваліфікованих мігрантів слід віднести сприятливі умови праці та високий рівень її оплати, високий рівень професійної освіти, наявність матеріально-технічної бази проведення досліджень.

Окремим досліджуваним напрямом міграційних досліджень є проблематика студентської міграції. Так, Є.О. Ляшенко, наголошує, що «ця міграція виконує конкретну соціальну функцію, пов'язану з інтернаціоналізацією освіти та розвитком високопрофесійних ресурсів, які представляють за сутністю інтелектуальний глобальний капітал суспільства». Разом з тим, він вказує на тимчасовий характер такої міграції, говорячи про те, що вона «обмежена проміжком часу, необхідним для проходження навчального курсу» та є одним з динамічно розвинутих міграційних потоків⁷⁴¹.

За результатами дослідження тенденцій міграції людських ресурсів та їх гендерно-вікової структури визначено охоплення категорій людських ресурсів при досягненні цілей глобального розвитку (Додаток Р).

Тому, серед напрямів регулювання міграції людських ресурсів слід визначити сприяння раціональному розподілу внутрішніх людських ресурсів країни відповідно до існуючої пропозиції на ринку праці. У зв'язку з цим, налагодження вимагає система формування достовірної та аналітичної інформації для визначення потенційних сфер легального працевлаштування іммігрантів, відповідно до ніш національного або регіонального ринку праці, а також дієвого моніторингу фактичного стану зайнятості та безробіття іммігрантів. Це дозволить усунути диспропорції у попиті та пропозиції робочої сили, сприятиме зниженню навантаження на ринок праці та напруження у сприйнятті іноземної робочої сили. В цьому аспекті необхідним є також моніторинг дотримання прав працівників, в тому числі іноземних, з метою усунення проявів дискримінації на робочому місці за національно-етнічними та/або гендерно-віковими ознаками.

---

⁷³⁹ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

⁷⁴⁰ Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Демографічний та кадровий вимір міжнародних міграційних процесів в Україні // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. №. 4. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_9

⁷⁴¹ Ляшенко Є.О. Геополітичні фактори міжнародної міграції населення на початку XXI сторіччя // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 201-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_53_26. с. 207.

В довгостроковій перспективі гармонізація міграційної та освітньої політики повинна дати позитивні результати у зв'язку з тим, що адаптація освітніх напрямів відповідно до умов національної економіки, її галузевої та територіальної структури сприятиме також урівноваженню попиту та пропозиції робочої сили, зниженню структурного безробіття, тому доцільними є посилення академічної та наукової мобільності з метою підвищення рівня освіти населення (переважно молодих фахівців), здобуття ним міжнародного досвіду. Урегулювання вимагає також здобуття в країні освіти іноземними громадянами, що обумовлено доцільністю активізації міграції молоді в країну та її інтеграції в освітній простір та ринок праці, що означає потенційно зростання робочої сили в країні та її демографічного ресурсу.

У зв'язку з викладеним вище вважаємо, що проблемні питання впливу гендерно-вікової та освітньо-професійної структури людських ресурсів сформовано матрицю їх залучення до різних видів міграції (Додаток С), що слід враховувати при формуванні:

1) політики зайнятості в частині:

- сприяння раціональному розподілу внутрішніх людських ресурсів країни відповідно до існуючої пропозиції на ринку праці;

- формування достовірної та аналітичної інформації для визначення потенційних сфер легального працевлаштування іммігрантів, відповідно до ніш національного ринку праці, а також дієвого моніторингу фактичного стану зайнятості та безробіття іммігрантів;

- моніторингу дотримання прав працівників, в тому числі іноземних, з метою усунення проявів дискримінації на робочому місці за національно-етнічними та/або гендерно-віковими ознаками.

2) освітньої політики в частині:

- сприяння реалізації програм академічної та наукової мобільності з метою підвищення рівня освіти населення, здобуття міжнародного досвіду, транскордонному трансферу знань;

- удосконалення планування обсягів та напрямів підготовки фахівців в країні, відповідно до потреб ринку праці та розвитку секторів економіки;

- урегулювання організаційно-правових питань здобуття освіти іноземними громадянами.

3) соціальної політики в частині:

- ідентифікації верств населення країни, які потребують соціального захисту, та здійснення заходів зниження рівня депривації;

- встановлення категорій іммігрантів, які потребують соціального захисту та гуманітарної допомоги;

- визначення напрямів та розробки форм соціальної адаптації іммігрантів;
- реалізації заходів соціального захисту емігрантів у країнах призначення;
- формування соціального базису сприяння поверненню емігрантів на батьківщину.

Таким чином, в ході дослідження окреслено характер впливу гендерно-вікової та соціально-економічної приналежності мігрантів на перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів через уточнення значення відповідних категорій мігрантів у формуванні людського потенціалу та визначено напрями врахування такого впливу структури міжнародної міграції при формулюванні положень освітньої, соціальної політик та політики зайнятості. Це дозволить уточнити напрями гармонізації даних політик з міграційною політикою для досягнення завдань управління процесами міжнародної міграції людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій.

3.2. Грошові перекази мігрантів: економічна сутність та структурний аналіз місця у платіжному балансі країни

Численні міграційні потоки у всьому світі, особливо трудових мігрантів, визначають напрями легальних та тіньових фінансових потоків у вигляді офіційних фіскальних надходжень, грошових переказів мігрантів, а також руху готівкових коштів поза офіційними каналами.

Дугінець Г.В. та І.Є. Реліна вважають збільшення надходжень у вигляді грошових переказів (кошти, які емігранти переказують на батьківщину) однією із позитивних тенденцій для країни-донора за умов трудової еміграції⁷⁴².

Відякіна М.М. зазначає, що про економічну природу міжнародної міграції свідчать «основні економічні ефекти розвитку міжнародної міграції робочої сили, передусім у контексті зміни обсягів виробництва, нагромадження капіталу, поліпшення якості людського капіталу та зростання економічного добробуту»⁷⁴³. Разом з тим, саме грошові перекази мігрантів є

---

⁷⁴² Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Вплив міжнародних міграційних процесів на економічний розвиток України // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. №. 30. С. 191-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2015_30_26. с. 193.

⁷⁴³ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

основною формою отримання переваг від міграції. Виходячи з результатів досліджень Дж. Френкеля (J. Frankel), який доводить, що цикли грошових переказів (за їх обсягами) відповідають циклам країни відправлення переказу (тобто країни призначення мігранта) та дзеркально протилежні циклам економічного становища країни, приймаючої перекази (країни походження мігранта)⁷⁴⁴, вважаємо, що для країни, економіка якої знаходиться у стані рецесії, грошові перекази трудових мігрантів можуть мати стабілізуючий ефект, що в умовах фінансової нестабільності повинно братися до увагу при формуванні міграційної політики.

Разом з тим, потребують більшої ідентифікації та обґрунтування причинно-наслідкові зв'язки розвитку грошових переказів мігрантів та показників соціально-економічного розвитку країни.

Вивченню теорії та практики ідентифікації грошових переказів у світових фінансових потоках та управління ними присвятили свої дослідження Р.Г. Адамс мл. (R. H. Adams, Jr.)⁷⁴⁵, А.П. Гайдуцький^{746, 747, 748, 749, 750, 751}, Д.Дж. МакКензі (D. J. McKenzie)⁷⁵², О.А. Малиновська⁷⁵³, К.А. Мартінез (C. A. Martínez)⁷⁵⁴, Дж. Мора (J. Mora)⁷⁵⁵, В. Сусак⁷⁵⁶, Дж.Е. Тейлор (J. E. Taylor)⁷⁵⁷, Дж. Френкель

⁷⁴⁴ Frankel J.A. Are Bilateral Remittances Countercyclical? // HKS Faculty Research Working Paper Series RWP10-037. 2010. URL: <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=596>. с. 11.

⁷⁴⁵ Richard H. Adams Jr. Remittances, Poverty, and Investment in Guatemala // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 53-80, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁴⁶ Гайдуцький А.П. Контрциклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу // Фінанси України. 2009. № 8. С. 51-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_8_6

⁷⁴⁷ Гайдуцький А.П. Економічні відносини у процесі інвестування колективних трансфертів міграційного капіталу на цілі соціального розвитку // Фінанси України. 2007. № 3. С. 50-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_3_6

⁷⁴⁸ Гайдуцький А. П. Міграційний капітал в Україні // Фінанси України. 2007. № 5. С. 24-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_5_4

⁷⁴⁹ Гайдуцький А.П. Роль міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності країни // Фінанси України. 2007. № 7. С. 20-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_7_3

⁷⁵⁰ Гайдуцький А.П. Методичні та інформаційні підходи до обчислення обсягів міграційного капіталу // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 20. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_20_5

⁷⁵¹ Гайдуцький А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України // Економіка та держава. 2011. № 10. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4

⁷⁵² McKenzie D.J. Beyond Remittances: The Effects of Migration on Mexican Households // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 123-148. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁵³ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19.

⁷⁵⁴ Yang D., Martínez C. A. Remittances and Poverty in Migrants' Home Areas: Evidence from the Philippines // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. – The World Bank. 2006. №. 33988. С. 81-122, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁵⁵ Mora J., Taylor J.E. Determinants of Migration, Destination, and Sector Choice: Disentangling Individual, Household, and Community Effects // International Migration, Remittances, And The Brain

(J. Frankel)⁷⁵⁸, Г. де Хаас⁷⁵⁹, І. Цабелкова (I. Čábelková)⁷⁶⁰, М.М. Чудхари (Chowdhury M.M.)⁷⁶¹, Д. Янг (D. Yang)⁷⁶².

Зокрема, І. Цабелкова⁷⁶³, вивчаючи культурні детермінанти міграції визначає і відповідну диференціацію підходів до здійснення мігрантами грошових переказів. Її дослідження є прикладом застосування міждисциплінарного підходу, так званої, культурної економіки, до пояснення економічних закономірностей міжнародних міграцій.

Глибоке дослідження теорії та методології вивчення грошових переказів та їх впливу на економіку країни, і тому числі України здійснив А.П. Гайдучкий. Ним розроблено, зокрема, класифікацію грошових переказів у їх змістовно-логічному зв'язку з іншими складовими капіталу⁷⁶⁴ та основні напрями впливу міграційного капіталу на економічний розвиток України⁷⁶⁵.

Не дивлячись на те, що міграція населення, з одного боку, становить значні загрози соціо-демографічній сфері, разом з тим, з іншого, означає ряд фінансово-економічних переваг (табл. 3.11).

З посиланням на Л. Ловелла (Lowell L.) та С. Джерова (Gerova S.)⁷⁶⁶ О.А. Малиновська, характеризуючи позитивне значення грошових переказів

Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 21-52, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁵⁶ Сусак В. Українські гостьові робітники та іммігранти в Португалії (1997-2002 рр.) // Українці в сучасному світі. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США, Ялта, 12–15 вересня 2002 р. Київ: Стилос. 2003. С. 194–207.

⁷⁵⁷ Mora J., Taylor J.E. Determinants of Migration, Destination, and Sector Choice: Disentangling Individual, Household, and Community Effects // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 21-52, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁵⁸ Frankel J.A. Are Bilateral Remittances Countercyclical? // HKS Faculty Research Working Paper Series RWP10-037. 2010. URL: <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=596>

⁷⁵⁹ Haas H. International Migration, remittances and development: myths and fact // Global Migration Perspectives. 2005. N. 30. C. 7. URL: http://policydialogue.org/files/events/de_Haas_International_Migration_Remittances_Development.pdf

⁷⁶⁰ Čábelková I. Cultural values in international migration and remittances // International Economics Letters. – 2014. T. 3. №. 2. C. 59-68. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/iel/article/viewFile/420/325>

⁷⁶¹ Chowdhury M.M. Migration, remittances and competition in international labour market. // CREDIT Research Paper. 2009. №. 09/02. URL: <http://www.nottingham.ac.uk/credit/documents/papers/09-02.pdf>

⁷⁶² Yang D., Martínez C. A. Remittances and Poverty in Migrants' Home Areas: Evidence from the Philippines // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. – The World Bank. 2006. №. 33988. С. 81-122, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁶³ Čábelková I. Cultural values in international migration and remittances // International Economics Letters. – 2014. T. 3. №. 2. C. 59-68. URL: <http://www.tplondon.com/journal/index.php/iel/article/viewFile/420/325>

⁷⁶⁴ Гайдучкий А.П. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновид капіталу // Економіка та держава. 2009. № 2. С. 10-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_2_5

⁷⁶⁵ Гайдучкий А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України // Економіка та держава. 2011. № 10. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4. с. 13.

⁷⁶⁶ Lowell L., Gerova S. Diasporas and Economic Development: State of Knowledge. // Washington 2004. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1322593305595/8287139->

для розвитку національної економіки вказує: «У науковій літературі це описується формулою п'яти «Т», що включає трансфери, транспорт, туризм, телекомунікації, торгівлю, тобто сфери, розвиток яких прискорюється через попит мігрантів, що, у свою чергу, сприяє розвитку всієї економіки»⁷⁶⁷. «Окремо треба згадати про колективні перекази, які акумулюють значну грошову масу транснаціональних спільнот і спрямовуються на розвиток регіонів походження, передовсім, розбудову інфраструктури, охорони здоров'я, освіти тощо»⁷⁶⁸. Дана авторська позиція свідчить про її розуміння позитивного впливу переказів на формування попиту населення на товари та послуги, зокрема, вже на етапі здійснення самих переказів, розширюється, наприклад, використання телекомунікаційних послуг, на сьогодні тісно інтегрованих з банківською системою.

Таблиця 3.11. *Аспекти економічних переваг країни одержання грошових переказів мігрантів*

<i>№ з/п</i>	<i>Аспект економічних переваг</i>	<i>Зміст переваг</i>
1	Соціо-економічний	Грошові перекази із-за кордону підвищують рівень життя населення: підвищується купівельна спроможність домогосподарств, внаслідок чого сім'ї мігрантів можуть дозволити собі краще харчування, лікування, навчання, оплату обтяжливих житлово-комунальних послуг
2	Фінансовий	Грошові перекази стають частиною капіталу, який потенційно може бути інвестований в економіку (шляхом внесення у підприємницькі проекти, придбання фінансових активів – оборот на фінансовому ринку, внесення на депозит до банківської установи)
3	Макроекономічний	Валютні грошові перекази збільшують пропозицію валюти на грошовому ринку, стабілізуючи курс національної валюти; обумовлюють зростання використання послуг банківських та небанківських фінансових установ
4	Фіскальний	Оподаткування грошових доходів мігрантів відповідно до вимог чинного податкового законодавства та діючих двосторонніх договорів про уникнення подвійного оподаткування, формує доходну частину державного бюджету та відповідних бюджетів місцевого рівня (відповідно до вимог бюджетного законодавства)

Стасюком М.О. встановлено, що «вплив міграції працездатного населення на розвиток соціальної сфери слід оцінювати одночасно у декількох напрямках, що сприяє точнішому виявленню кількісних та якісних змін на ринку праці, у чисельності та структурі складу населення, коливанні демоекономічного навантаження, попиті населення на ті чи інші товари чи

послуги, що інтеріогенеративна міждержавна частина міграційних потоків забезпечує збалансованість ринків праці, у той час, як екстеріогенеративна її частина відображає дію чинників зовнішнього порядку»⁷⁶⁹.

Ольшевська І.П. у своєму дослідженні здійснила комплексну оцінку соціально-економічних наслідків еміграції з країни, позиціонуючи на центральному місці такого аналізу грошові перекази, зазначаючи що вони «відіграють важливу роль в економічному становленні країн <...>; являють собою найважливіше, після прямих іноземних інвестицій, джерело фінансових ресурсів країн, що розвиваються <...>; є важливим та стабільним джерелом зовнішнього фінансування країн, які розвиваються, оскільки майбутні потоки переказів використовуються як забезпечення або гарантії при отриманні позикових коштів на міжнародному ринку капіталу; здатні чинити вагомий антициклічний вплив на ділову активність у країнах еміграції <...>; є вагомим чинником скорочення рівня бідності населення <...>; <...> відіграють роль стимулятора економіки країн, мультиплікативно генеруючи збільшення сукупного попиту та розвиток національного виробництва»⁷⁷⁰.

На сьогодні значення грошових переказів мігрантів для розвитку національної економіки аналізують виходячи з їх відношення до величини ВВП країни. За даними Світового Банку проаналізовано динаміку відповідного показника за країнами світу.

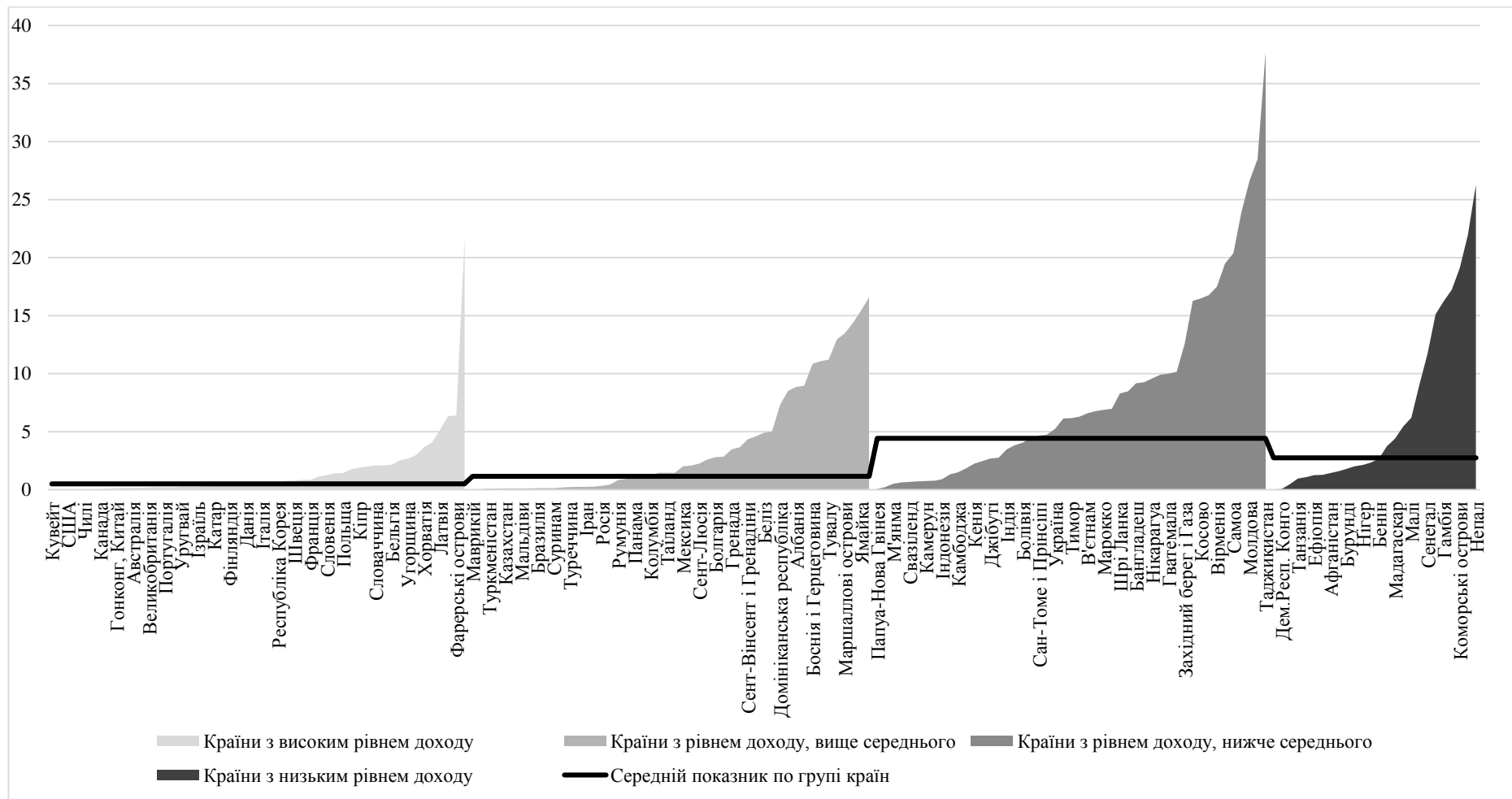
Разом з тим, для цілей даного дослідження структуровано країни за рівнем доходу на душу населення, що дало можливість встановити, що усереднений показник частки грошових переказів у ВВП за окремими групами країн за рівнем найвищий у країнах з рівнем доходу нижче середнього. Такі обставини ми можемо пояснити тим, що країни з високим рівнем доходу та доходом вище середнього переважно є країнами призначення мігрантів, а отже виступають у ролі країн, з яких рухаються грошові перекази. Разом з тим, країни з низьким рівнем доходу відрізняються низьким рівнем життя населення, а отже нижчою здатністю мігрувати, а також низьким рівнем розвитку інституційного середовища і значним тіньовим сектором. Результати аналізу представлено на рисунку 3.6.

---

⁷⁶⁹ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк ; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К., 2004. 23 с. укр.

⁷⁷⁰ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К. 2007. 226 с.

Рис. 3.6. Частка грошових переказів у ВВП у групах країн за рівнем доходу на душу населення тис. дол. США (показники усереднено по кожній країні за 2010-2015 рр. за даними Світового Банку⁷⁷¹)

⁷⁷¹ Personal remittances, received (% of GDP) / World Bank, URL: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>

Досліджуючи проблемні питання грошових переказів мігрантів та соціально-економічного становища в Гватемалі, що належить до групи країн з доходом нижче середнього, Р.Г. Адамс⁷⁷² зазначає, що для країн, які розвиваються, грошові перекази переважно йдуть на споживання для забезпечення родинам мігрантів на батьківщині належного рівня життя, рідко коли виконуючи роль капіталу.

Янг Д. (D. Yang) та К.А. Мартінез (C. A. Martínez)⁷⁷³, вивчаючи питання грошових переказів та бідності у Філіппінах – країні з рівнем доходів вище середнього – вказують на те, що грошові перекази мігрантів, отримувані їх родинними домогосподарствами, чинять вплив не тільки на ці домогосподарства, а й на домогосподарства, які не мають працюючих за кордоном мігрантів, у зв'язку з тим, що грошові перекази, складаючи значну частку доходів домогосподарств дозволяють їм здійснювати виплати на користь інших осіб, зокрема, формувати платоспроможний попит.

Економічні особливості впливу грошових переказів мігрантів на економіку країни (на прикладі Мексики) дослідили Д.Дж. МакКензі (D. J. McKenzie)⁷⁷⁴, Дж. Мора (J. Mora) та Дж.Е. Тейлор (J. E. Taylor)⁷⁷⁵. Будучи країною з рівнем доходів на душу населення вище середнього, Мексика є країною походження для понад 11 млн. мігрантів у США. Разом з тим, вказані дослідники визначають суттєвим фактором здійснення грошових переказів мексиканськими мігрантами сферу та місце їх працевлаштування. Зокрема, як правило, це низькооплачувані роботи, які не вимагають певного освітнього рівня. Крім того, стосовно Мексики найбільшою проблемою оцінки грошових переказів є латентний характер міграційних потоків та працевлаштування у США, що провокує і приховані фінансові потоки.

Побулавець Н.Л. зазначає: «Можна передбачити, що важливими економічними детермінантами величини грошових переказів є такі, як:

---

⁷⁷² Richard H. Adams Jr. Remittances, Poverty, and Investment in Guatemala // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 53-80, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁷³ Yang D., Martínez C. A. Remittances and Poverty in Migrants' Home Areas: Evidence from the Philippines // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. – The World Bank. 2006. №. 33988. С. 81-122, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁷⁴ McKenzie D.J. Beyond Remittances: The Effects of Migration on Mexican Households // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 123-148. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

⁷⁷⁵ Mora J., Taylor J.E. Determinants of Migration, Destination, and Sector Choice: Disentangling Individual, Household, and Community Effects // International Migration, Remittances, And The Brain Drain / Edited by Ç. Özden and M. Schiff. The World Bank. 2006. №. 33988. С. 21-52, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6929/339880rev.pdf>

термін перебування і працевлаштування в іноземній країні; економічний статус професії; соціальний статус працівника; податки; сектор, в якому робітник працевлаштований»⁷⁷⁶. Погоджуючись з автором щодо основних виділених факторів, наголосимо, що їх склад, на нашу думку є далеко не повним. Тому вважаємо, що їх систематизація та конкретизація дозволить посилити дієвість інструментарію, який використовується для управління досліджуваними процесами.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне розуміти грошові перекази як процес, що продемонстровано на рисунку 3.7 та відрізняється від існуючих у економічній літературі підходів, які базуються на визначенні переказів як частини капіталу, що потенційно може бути заощаджена та інвестована (А.П. Гайдуцький^{777,778,779,780,781,782,783}), як частини грошових потоків у складі платіжного балансу країни. Використання інституційного підходу при вивченні процесу грошових переказів вважаємо доречним, виходячи з таких міркувань:

1) рішення щодо доцільності міграції та її параметрів особа ухвалює самостійно, виходячи з існуючих індивідуально для неї детермінантів формування міграційного мотиву;

2) виходячи з мети міграції, мігрант ухвалює рішення щодо здійснення переказу відповідно до власної схильності до заощадження, її гендерно-вікових та інших соціо-демографічних характеристик;

3) параметри здійснення та канали грошових переказів обираються мігрантом самостійно з урахування економічних (обсяги доходів, податкове навантаження, вартість банківських послуг, діючі відсотки за депозитами тощо) та інституційних факторів (дозволені законодавством обсяги, форми переказів,

---

⁷⁷⁶ Побулавець Н.Л. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на економіку країн // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2014. № 1. С. 115-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvudpsu_2014_1_17. с. 139.

⁷⁷⁷ Гайдуцький А.П. Контрициклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу // Фінанси України. 2009. № 8. С. 51-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_8_6

⁷⁷⁸ Гайдуцький А. П. Міграційний капітал в Україні // Фінанси України. 2007. № 5. С. 24-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_5_4

⁷⁷⁹ Гайдуцький А.П. Роль міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності країни // Фінанси України. 2007. № 7. С. 20-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_7_3

⁷⁸⁰ Гайдуцький А.П. Методичні та інформаційні підходи до обчислення обсягів міграційного капіталу // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 20. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_20_5

⁷⁸¹ Гайдуцький А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України // Економіка та держава. 2011. № 10. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4

⁷⁸² Гайдуцький А.П. Макроекономічна оцінка грошових переказів як складової частини міжнародного ринку капіталу // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 12. С. 13-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_12_6

⁷⁸³ Гайдуцький А.П. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновид капіталу // Економіка та держава. 2009. № 2. С. 10-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_2_5

регламенти декларування та кількісні обмеження доходів при одержанні та переказі (провезенні через кордон), наявність міждержавних угод спрощення платежів та уникнення подвійного оподаткування грошових переказів мігрантів).

Примітка:

- 1) темним кольором виділено етапи, на яких обсяги переказів мігрантів можуть бути зафіксовані для їх подальшої оцінки та оподаткування у випадку вибору мігрантами офіційних каналів переказу;
- 2) напівжирна рамка позначає етап, який підпадає під дію інституційного середовища обох країн, незалежно від обраного мігрантом каналу переказу (офіційні перекази проходять банківську або платіжну систему, яка функціонує на базі узгодження норм чинного законодавства обох країн, системі телекомунікацій між ними)

Рис. 3.7. Процесний підхід до ідентифікації грошових переказів мігрантів

Джерело: авторська розробка

Дана розробка дозволить в подальшому ідентифікувати інституційний базис методології дослідження грошових переказів мігрантів на основі врахування цілеспрямованого впливу окремих факторів інституційного середовища на кожному їх етапі (відповідно до запропонованих на рис. 3.7).

Інституційне середовище країни походження та країни призначення мігранта зазвичай відрізняються в частині рівня економічного розвитку та

добробуту суспільства. Тому фактори, що впливають на формування грошових переказів та мотивацію визначення напрямів їх використання мігрантом, мають різноманітний соціальний, економічний, політичний та індивідуальний (особистісний) характер (табл. 3.12).

Дослідження та більш детального розгляду вимагають кожен з запропонованих етапів процесу грошових переказів. Ідентифікація факторів інституційного середовища дозволить обґрунтувати доцільність трактування грошових переказів як процесу, а також їх вплив на динаміку грошових переказів до країни походження.

Таким чином, грошові перекази, які характеризуються як потенційні фінансові ресурси країни походження мігрантів, формуються під впливом інституційного середовища країни призначення. Перш за все, залежать вони від індивідуальних факторів, якими керується мігрант, приймаючи рішення змінити країну проживання та/або працевлаштування. Адже, як зауважує Р.О. Ластовецька «позитивний вплив на обсяг грошових переказів мають сімейний статус мігранта. Потоки переказів зростають і в тому випадку, якщо в країні походження залишились неповнолітні або ж неповносправні члени родини. Якщо мігранти літнього віку планують повертатись у країну походження, перекази додому зростатимуть як інвестиції в нерухомість та інфраструктуру»⁷⁸⁴.

Крім того, Р.О. Ластовецька зазначає, що у низці емпіричних досліджень розглядається зв'язок між рівнем освіти мігранта та сумою переказаних коштів та наводить емпіричні дані дослідження Дж. Дюранда, який виявив, що перекази мігрантів до Мексики зростали на 4,3 % зі збільшенням кількості років навчання⁷⁸⁵.

Крім того, враховуються економічні, соціо-демографічні, політико-безпекові, еколого-природничі та мовно-культурні фактори (які на особистісному рівні стають детермінантами формування міграційного мотиву), що можуть вплинути на рішення мігранта щодо здійснення грошових переказів до країни походження. Важливо звернути увагу на те, що найбільша кількість іммігрантів спостерігається в розвинутих країнах, в свою чергу, найбільше грошових переказів здійснюється в країни, що розвиваються. За даними Світового банку⁷⁸⁶, у 2014 році країни, що розвиваються, отримали 436 млрд. дол. США.

---

⁷⁸⁴ Ластовецька Р.О. Механізми впливу грошових переказів на економіку країни-донора та країни-реципієнта: дис. канд. екон. наук: спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / Р.О. Ластовецька. Львів, 2016. 251 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/dis_lastovetska.pdf. с. 42-43.

⁷⁸⁵ Там само. с. 43

⁷⁸⁶ Policy Coherence for Development: 2015 EU Report // European Union. 2015. 118 с. URL: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/pcd-report-2015_en.pdf. с. 49.

Таблиця 3.12. Фактори інституційного середовища, що впливають на процес здійснення грошових переказів мігрантів

Процесний підхід до ідентифікації грошових переказів мігрантів	Фактори інституційного середовища			
	економічні	соціальні	політичні	індивідуальні (особистісні)
1	2	3	4	5
формування об'єкта переказу (індивідуального доходу мігранта)	– рівень розвитку країни призначення; – купівельна спроможність громадян країни призначення	– умови проживання в країні призначення; – соціальний захист громадян країни призначення; – економічний статус професії та сектор працевлаштування	– адміністративні інструменти та бар'єри, пов'язані з системою оподаткування доходів громадян країни призначення та країни походження; – грошова та валютна політика (валютні режими та ліквідність національної валюти) в країні призначення	– мета та причини міграції; – соціальний статус мігранта в країні походження; – тривалість процесу міграції; – схильність людини до заощаджень
формування мотиву здійснення переказу	– рівень розвитку країни походження; – купівельна спроможність громадян країни походження	– умови проживання в країні походження; – соціальний захист громадян країни походження		
вибір параметрів здійснення переказу	– рівень розвитку та вартість послуг банків та інших фінансових організацій в сфері міжнародних переказів в країні призначення	– доступ громадян країни призначення до послуг банків та інших фінансових організацій в сфері міжнародних переказів	– обмеження та ліміти, пов'язані з міжнародними переказами грошових коштів, встановлені на рівні законодавства, в країні призначення	– особисті преференції в виборі способу і інструментів грошових переказів
вибір каналу переказу здійснення переказу (організаційні дії)				
обробка (рух) переказу каналом зв'язку	—	—	– наявність міжнародних договорів між країнами призначення та походження	—
отримання переказу у місці його призначення	– рівень розвитку та вартість послуг банків та інших фінансових організацій в сфері міжнародних переказів в країні походження	– доступ громадян країни походження до послуг банків та інших фінансових організацій в сфері міжнародних переказів	– обмеження та ліміти, пов'язані з міжнародними переказами грошових коштів, встановлені на рівні законодавства, в країні походження	—

Продовження табл. 3.12

1	2	3	4	5
<p>легітимізація переказу як доходу фізичних осіб в країні походження мігранта або іншій країні (країні призначення платежу)</p>	<p>– працевлаштування в країні призначення в секторі тіньовому чи офіційному</p>	<p>– умови проживання в країні походження; – соціальний захист реемігрантів та створення умов, що забезпечують їх адаптацію після повернення в країну походження</p>	<p>– адміністративні інструменти та бар'єри, пов'язані з системою оподаткування доходів громадян країни походження; – грошова та валютна політики (валютні режими та ліквідність національної валюти) в країні походження</p>	<p>– мета та причини міграції; – соціальний статус мігранта в країні походження; – особисті потреби мігрантів</p>
<p>формування мотиву використання переказу або заощадження</p>	<p>– рівень розвитку країни походження; – купівельна спроможність громадян країни походження та інші економічні показники, що впливають на структуру витрат громадян в країні походження</p>			

Джерело: авторська розробка

На початковому етапі формування доходу мігранта важливо врахувати економічні фактори країни призначення, що можуть впливати на суму сформованих грошових переказів. Зокрема, до них відносяться: система оподаткування, соціальний захист, рівень цін, купівельна спроможність громадян, стабільність валютно-грошової системи тощо. Аналіз даних факторів вплине на розмір об'єкта переказу (індивідуального доходу мігранта), а також визначатиме мотиви здійснення грошових переказів.

Важливим фактором, що впливає як на формування доходу, так і на мотивацію здійснення грошових переказів є витрати на проживання в країні призначення. За даними обстеження українських статистичних організацій, «в середньому 22,5% своїх заробітків мігранти витрачають у країні тимчасового перебування»⁷⁸⁷.

Безпосереднє здійснення грошових переказів може відбуватися як офіційними, так і неофіційними каналами. На вибір параметрів та каналу здійснення переказу найбільший вплив будуть мати політичні та економічні фактори інституційного середовища. Тому важлива підтримка мігранта не лише з боку фінансових організацій, але і з боку держави, яка повинна забезпечити надійність та оперативність грошових переказів, які здійснюються в міжнародному фінансовому середовищі.

Держава створює правові умови, в яких відбувається процес міграції, забезпечує розподіл фінансових ресурсів, а також за допомогою використання відповідних механізмів повинна впроваджувати способи стимулювання та мотивації мігрантів в частині здійснення переказів офіційними каналами.

Більшість мігрантів також зустрічаються з великою кількістю соціальних проблем у країнах призначення. Соціальні фактори та відчутність їх впливу на процес грошових переказів мігрантів значною мірою залежать також від самого процесу адаптації. Адаптація в країні призначення тісно пов'язана з процесами міжнародної міграції та може впливати на формування доходу мігранта. Адже мігрант, потрапляючи в нове інституційне середовище, повинен адаптуватися не лише з соціальними умовами суспільства країни призначення, а й з умовами на новому робочому місці. В науковій літературі даний процес трактується як професійна адаптація⁷⁸⁸ – «процес і результат пристосування індивіда до вимог

---

⁷⁸⁷ Зовнішня трудова міграція населення України // Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України. Київ. 2009. 120 с. URL: http://www.kiev-dialogue.org/fileadmin/user_upload/KG_8_2012/Foreign_labor_Migration_of_Ukr.pdf. с. 59.

⁷⁸⁸ Володько В.В., Ровенчак О.А. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів // Вісник Львів. ун-ту. Сер. соціол. 2008. Вип. 2. С. 182–210. URL: <http://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/1830-4000-1-PB-1.pdf>. с. 186.

професії, засвоєння ним професійних і соціальних норм поведінки, необхідних для виконання трудових функцій».

Дослідження показують, що процес адаптації мігрантів в країні призначення має форму V-подібної кривої та поділяється на 5 фаз. Характеристику даному підходу наводить в своїх дослідження російський доктор психологічних наук Л.Г.Почебут⁷⁸⁹, базуючись на наукових результатах американського психолога Г. Тріандіса.

Поділ процесу адаптації на декілька фаз зумовлений тим, що мігрант, який виїжджає до країни призначення з конкретною метою, піддається впливу обґрунтованих факторів інституційного середовища. Звичайно, не всі особи проходять весь процес адаптації. Дехто може повернутися до країни походження в момент відчуття ностальгії та депресії. Тим, кому вдасться пройти всі фази адаптації, мають перевагу над іншими мігрантами. Полягає вона в тому, що остання (п'ята) фаза характеризується стабільністю та відкриттям для мігранта можливості реалізувати себе в умовах міграції.

Однією з причин міграції найчастіше є складне економічне становище мігранта в країні походження та пошук нових шляхів отримання вищого доходу його домогосподарства. Тому, на нашу думку, доцільно проаналізувати взаємозв'язок міграції та етапів базового циклу економічного розвитку (в класичному його трактуванні) (рис. 3.8).

Варто зауважити, що результати наукових висновків, які відображені на рис. 3.8 стосуються в більшій мірі довгострокових міграцій. Адже тільки в такому випадку мігрант може пройти всі етапи процесу адаптації в країні призначення.

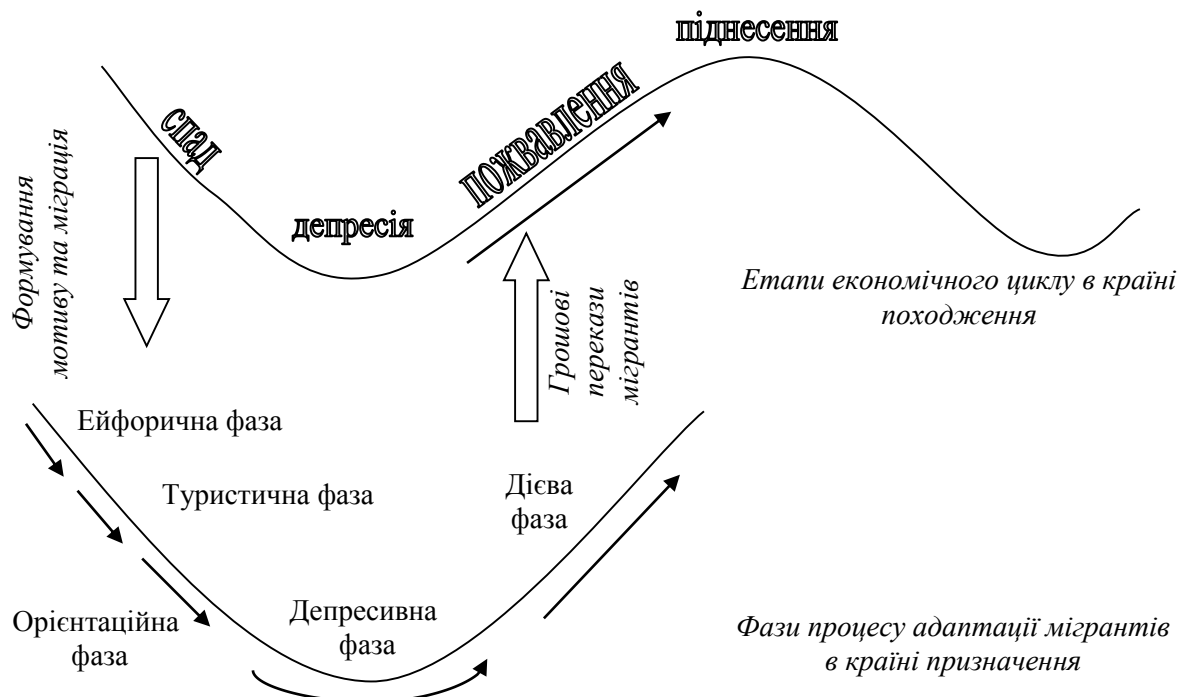
Міграційні потоки зростають під час фази спаду в країні походження. Відбувається еміграція населення з метою пошуку кращих умов життя і працевлаштування.

В період, коли в країні походження економічна ситуація характеризується особливостями фази депресії, емігранти проходять етапи процесу адаптації в нових країнах. В залежності від мети та причин міграції, а також від психологічно-фізичних особливостей мігрантів процес адаптації відбувається різними темпами. Перехід в дієву фазу є найбільш ефективним та сприяє покращенню ситуації у країні походження через здійснення грошових переказів з країни призначення. Тому доречним є врахування

---

⁷⁸⁹ Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология // Учебное пособие. Стандарт третьего поколения. Издательский дом «Питер», 2011. 336 с. URL: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2014/09/%D0%BF%D0%BE%D1%87_1.pdf. с. 92.

цього під час розробки інструментів та методів регулювання міграційних потоків в міграційних політиках країни походження та призначення, які повинні забезпечувати прискорення процесу адаптації у мігрантів.

Рис. 3.8. Модель взаємозв'язку етапів економічного циклу в країні походження та процесу адаптації мігрантів в країні призначення

Джерело: авторська розробка на підставі аналізу результатів наукових досліджень у сфері економічних циклів та процесу адаптації мігрантів.

Грошові перекази та інші позитивні результати від міграції (як, наприклад, підвищення освітнього та професійного рівня, розширення мережі контактів мігрантів, налагодження міжнародної співпраці) сприяють тому, що етапи поживлення та піднесення в країні походження може подовжуватися. Разом з тим, на етапі поживлення в країні походження збільшується попит на робочі місця, зростає заробітна плата. В такому випадку мігранти, які знаходяться на останній фазі адаптації та повністю освоїли навички взаємодії з новою культурою, можуть прийняти рішення повернутися в країну походження. На рееміграцію впливають не лише особисті (індивідуальні) фактори, а також сформована підтримка та взаємодія країни походження з мігрантами, які перебувають в країнах призначення тривалий період часу.

Отримані висновки про вплив здійснення грошових переказів на

економічний розвиток країни походження потребує подальшого дослідження з метою обґрунтування та узагальнення наукових результатів. Адже варто пам'ятати, що держава не має безпосереднього впливу на фінансові ресурси, які надходять в країну походження з країни призначення, а тому не може забезпечити ефективність їх використання домогосподарствами мігрантів. В такій ситуації одним із завдань міграційної політики має бути створення таких умов для мігрантів, щоб грошові перекази, які надходять до країни походження, використовувалися з метою економічного розвитку країни, тобто не лише на споживчі цілі, але й розвиток домогосподарств в напрямку створення нових робочих місць, інвестування в малий та середній бізнес та освітню діяльність.

«Для більш ефективного використання потенціалу міграційних коштів необхідним є проведення комплексної макроекономічної політики, головною метою якої є ефективне використання внутрішнього ресурсу капіталу, котрий наявний у країні та продовжує надходити в формі грошових переказів і через неофіційні канали. – пише Р.Д. Стаканов. – Політика максимізації ефективності використання міграційного капіталу повинна бути складовою загальної стратегії конкурентоспроможності та включати спрощення системи оподаткування, відкриття та припинення діяльності малих підприємств, розвиток соціальної інфраструктури, особливо в регіонах походження, і, відповідно, повернення трудових мігрантів»⁷⁹⁰.

Отже, подальше дослідження побудуємо в напрямку розкриття ролі грошових переказів для формування інвестиційного потенціалу країни, стабілізації валютної системи, підвищення купівельної спроможності домогосподарств мігрантів, а також поліпшення людського потенціалу країни походження.

Серед дослідників спостерігається неоднозначність думок щодо позитивного впливу грошових переказів на економічний розвиток країни походження та країни призначення мігранта. Український дослідник Н.Л. Побулавець, ґрунтуючись на дослідженнях попередників робить висновок, що «після прямих іноземних інвестицій грошові перекази є другим за значимістю фінансовим потоком у країнах, що розвиваються, і майже втричі перевищують суми офіційної допомоги такій групі країн»⁷⁹¹. Крім

---

⁷⁹⁰ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.

⁷⁹¹ Побулавець Н.Л. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на економіку країн // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2014. № 1. С. 115-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2014_1_17. с. 115

того, І.П. Ольшевська наводить ряд переваг грошових переказів, які «є важливим та стабільним чинником зовнішнього фінансування країн, які розвиваються, оскільки майбутні потоки переказів використовуються як забезпечення або гарантії під час отримання позикових коштів на міжнародному ринку капіталу; здатні чинити вагомий антициклічний вплив на ділову активність у країнах еміграції, оскільки не прив'язані до динаміки інвестицій; є важливим чинником скорочення рівня бідності населення; відіграють роль стимулятора сукупного попиту та розвитку національного виробництва»⁷⁹². За результатами дослідження ідентифіковано напрями використання грошових переказів мігрантів для забезпечення скорочення бідності в країні походження (рис. 3.9).

Зазначимо при цьому, що вкладення коштів у підтримку та розвиток домогосподарств можна структурувати за двома напрямками – ті, які приносять економічні вигоди в короткостроковій перспективі і ті, що приносять відкладені у часі економічні вигоди їх у своїх працях глибоко дослідив А.П. Гайдуцький^{793,794,795,796,797,798,799,800}.

Разом з тим, вкладення грошових переказів у підприємницькі структури (портфельні інвестиції, проекти мікрофінансування, інновації, страхування тощо) реалізує фінансові функції таких ресурсів та дозволяє трактувати їх як міграційний капітал (це відповідає підходу А.П. Гайдуцького).

---

⁷⁹² Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

⁷⁹³ Гайдуцький А.П. Контрициклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу // Фінанси України. 2009. № 8. С. 51-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_8_6

⁷⁹⁴ Гайдуцький А.П. Економічні відносини у процесі інвестування колективних трансфертів міграційного капіталу на цілі соціального розвитку // Фінанси України. 2007. № 3. С. 50-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_3_6

⁷⁹⁵ Гайдуцький А.П. Міграційний капітал в Україні // Фінанси України. 2007. № 5. С. 24-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_5_4

⁷⁹⁶ Гайдуцький А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України // Економіка та держава. 2011. № 10. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4

⁷⁹⁷ Гайдуцький А.П. Методичні та інформаційні підходи до обчислення обсягів міграційного капіталу // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 20. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_20_5

⁷⁹⁸ Гайдуцький А.П. Роль і значення міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності та соціального розвитку України // Економіка та держава. 2011. № 10. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_10_4

⁷⁹⁹ Гайдуцький А.П. Макроекономічна оцінка грошових переказів як складової частини міжнародного ринку капіталу // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 12. С. 13-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_12_6

⁸⁰⁰ Гайдуцький А.П. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновид капіталу //

Примітка:

← Напрямки витрат домогосподарств, які фінансуються за рахунок грошових переказів мігрантів

← - - - Доходи домогосподарств, які спрямовують подоланню бідності

■ Напрями витрат, спрямованих на формування і удосконалення людських ресурсів

* Позначено витрати та видатки, здійснення яких залежить від умов інституційного середовища з країни походження мігранта, зокрема законодавство з питань ринку фінансових послуг, інвестування, підприємництва, бюджет фінансування

Рис. 3.9. Напрями використання грошових переказів мігрантів для скорочення бідності в країнах походження

Тут доречно констатувати факт, що грошові перекази в іноземній валюті мають вплив на фінансову систему країн, ринок товарів і послуг, інвестиційну привабливість країн та розвиток освітньої діяльності. Звичайно, перелік бенефіціантів – секторів економіки, отримання користі та переваг або, навпаки, негативних наслідків може збільшуватись, враховуючи різні аспекти міграційних потоків та факторів, що на них впливають.

Однак варто враховувати той факт, що на сьогодні більшість грошових переказів здійснюється неофіційними каналами. Це зменшує ймовірність вкладення таких грошових коштів в розвиток країни. Адже, як зазначає Р.Д. Стаканов, «вищу схильність до інвестиційних капіталовкладень мають кошти емігрантів, які надійшли в Україну через офіційні канали, водночас грошові ресурси, отримані через неофіційні канали, більшою мірою спрямовуються на споживчі потреби»⁸⁰¹.

Соціально-економічний вплив має міграція і на країну призначення, у якій мігранти збільшують, перш за все, чисельність населення (що за умов низьких темпів його приросту сприяє поповненню людських ресурсів в частині демографічної складової та знижує демографічне навантаження на системи соціального забезпечення, а також поповнює ринок робочої сили відповідної категорії). В цілому, це є базисом формування національного (регіонального) потенціалу економічного зростання країн (регіонів) призначення.

Також Р.Д. Стаканов в своїй дисертаційній роботі на прикладі України зробив висновок, що «міжнародна трудова міграція призводить до скорочення рівня безробіття в країні, грошові перекази трудових мігрантів позитивно впливають на стан платіжного балансу країни. Взаємозв'язку між припливом іноземної валюти, що привозиться мігрантами на батьківщину та зміною валютного курсу в країні не виявлено»⁸⁰².

Акоста П. (Acosta P.), Файнзільбер П. (Fajnzylber P.), Лопес Й. (López J.H.)⁸⁰³ наводять аргументи, які підтверджують негативний вплив грошових переказів на економіку країни походження мігрантів. Зокрема, науковці стверджують, що домогосподарства мігрантів отримані перекази використовують здебільшого на споживчі цілі. Також грошові перекази мігрантів негативно впливають на ринок праці в країні походження, тому що одержувачі цих переказів мають можливість відмовитися від зайнятості, що позначається на рівні безробіття.

---

⁸⁰¹ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.

⁸⁰² Там само.

⁸⁰³ Fajnzylber P., López J.H. Remittances and Development. Lessons from Latin America. / World Bank, Washington DC.

URL: http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Remittances_and_Development_Report.pdf

Особливо цікавою є наукова робота Н. Спатафори (N. Spatafora), який проаналізував 101 країну, що розвивається, та вплив грошових переказів на їх економічне зростання в 1970-2003 рр. Відповідно до досліджень науковця доведено, що не існує суттєвої статистичної кореляції між економічним зростанням та обсягами грошових переказів⁸⁰⁴. Спробували пояснити такий зв'язок також П. Джуліано (Paola Giuliano) і М. Руїз-Арранз (Marta Ruiz-Arranz) для 70 країн, що розвиваються в 1975-2002 рр. На відміну від Н. Спатафори (N. Spatafora), П. Джуліано та М. Руїз-Арранз врахували зв'язок грошових переказів із рівнем розвитку та ефективності фінансової системи. Як результати дослідження, задекларовано, що грошові перекази з-за кордону впливають на економічне зростання країни походження в тому випадку, коли серед змінних в моделі враховано рівень розвитку національної фінансової системи. Таким чином, грошові перекази стимулюють головне інвестиції в країнах, де слабо розвинена фінансова система. Так, надходження від мігрантів є альтернативним джерелом фінансування інвестицій, в умовах коли кредит занадто дорогий або недоступний. Разом з тим, позитивний ефект від переказів буде зменшуватися, коли фінансова система країни походження мігрантів розвиватиметься і ставатиме ефективнішою⁸⁰⁵.

Як приклад, можна навести аналіз Джуліано П. (Paola Giuliano) і Руїз-Арранз М. (Marta Ruiz-Arranz), що ґрунтується на дослідженні економік країн Тропічної Африки. Грошові перекази від емігрантів в цих країнах походження інвестуються та заощаджуються. Так, збільшується обсяг капіталу на банківських рахунках і поліпшується стан фінансової системи країн. Збільшення надходжень від грошових переказів на 10 відсоткових пунктів впливає на зростання банківських депозитів на 5,6 %. В результаті цього покращується доступність до кредитів на інвестиційні цілі, що впливає на економічне зростання країн⁸⁰⁶.

Грошові перекази в системі національних рахунків відображаються в платіжному балансі країни, до якої вони надходять. Адже перекази становлять для країн, що розвиваються, додаткове джерело іноземної валюти, зменшують дефіцит платіжного балансу, зміцнюють їх фінансові системи і покращують кредитоспроможність на міжнародному рівні. Так, наприклад, свого часу в 90-х роках ХХ ст. Індія скористалася з переваг надходжень від емігрантів та пододала дефіцит платіжного балансу.

---

⁸⁰⁴ Spatafora N. Worker Remittances and Economic Development // World Economic Outlook in (April). 2005. С. 69-84. URL: <https://www.ssrc.org/publications/view/96277541-0256-DE11-AFAC-001CC477EC70/>

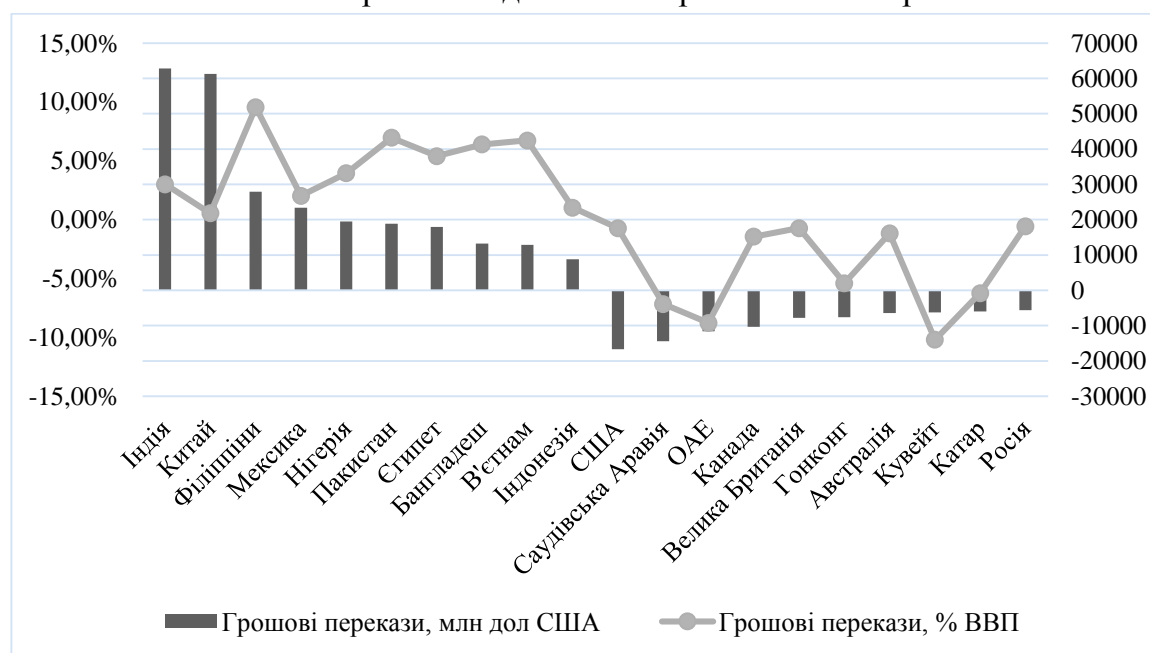
⁸⁰⁵ Giuliano P. Remittances, financial development and growth // Journal of Development Economics. Vol. 90. 2009. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05234.pdf>

⁸⁰⁶ Там само.

Отже, наукові дослідження попередників мають обґрунтовані висновки, що підтверджують: збільшення ВВП країни походження мігрантів, скорочення безробіття на національному ринку праці, зміни валютного курсу національної грошової одиниці, а також зростання показників інфляції, під впливом збільшення обсягів грошових переказів.

Пропонуємо розглядати залежність економічного розвитку країн від динаміки грошових переказів мігрантів враховуючи сальдо надходжень і видатків фінансових ресурсів. Такий підхід до аналізу забезпечить отримання обґрунтованих результатів, адже міграційні потоки, що виникають в світі, характеризують країни як країни походження і країни призначення, незалежно від того, яке сальдо міграційних потоків формується в тій чи іншій країні.

Зокрема, використовуючи статистичні дані країн світу, які в 2015 р. були найбільшими одержувачами та відправниками грошових переказів від мігрантів, проаналізуємо вплив на ВВП обсягів грошових переказів (рис. 3.10). Зауважимо, що в побудованій діаграмі використано сальдо надходжень і видатків грошових переказів (remittance balance), що забезпечує отримання більш достовірних даних в сфері впливу грошових переказів на економічні показники країн походження та призначення мігрантів.

Рис. 3.10. Країни найбільші одержувачі та відправники грошових переказів в 2015 р.

Джерело: побудовано на підставі даних^{807,808}.

⁸⁰⁷ Migrant remittance / COUNTRY ECONOMY. URL: <http://countryeconomy.com/demography/migration/remittance>

⁸⁰⁸ World Development Indicators / World Bank. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

На підставі отриманих результатів, можемо зробити висновок про роль грошових переказів у формуванні ВВП країн з різними гео економічними позиціями відрізняється та можуть бути диференційовані як країни походження (країни одержувачі найбільших обсягів фінансових ресурсів) і країни призначення мігрантів (країни відправники найбільших обсягів грошових коштів). Зокрема, спостерігається неоднозначний вплив грошових переказів на формування національного продукту.

Країни, до яких надходять найбільші обсяги грошових переказів з-за кордону, мають низькі та середні показники відсоткового значення грошових переказів у ВВП. Так, наприклад, Китай, який займає найвищі позиції в рейтингах експортерів та імпортерів світу, отримує від мігрантів грошові кошти, що не відіграють значної ролі у ВВП країни. Натомість, такі країни, як: Філіппіни, Пакистан, В'єтнам та Бангладеш, мають високий показник вкладу грошових переказів у формування ВВП країн. Можна пояснити це тим, що в даних країнах спостерігається вища схильність домогосподарств до споживання імпортованих товарів і послуг, що в короткостроковій перспективі впливає на ВВП, та схильність до заощаджень, яка визначає довгостроковий вплив грошових переказів на ВВП.

Зокрема, підтверджують такі висновки дані зовнішньої торгівлі досліджуваної групи країн, наведені на рис. 3.11.

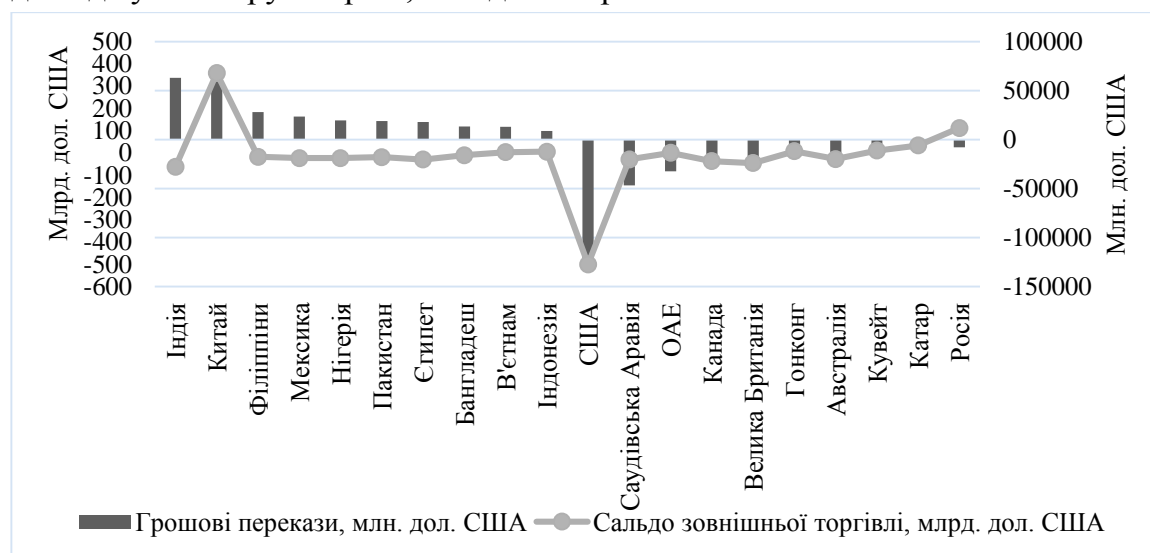

Рис. 3.11. Сальдо зовнішньої торгівлі країн найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 р.

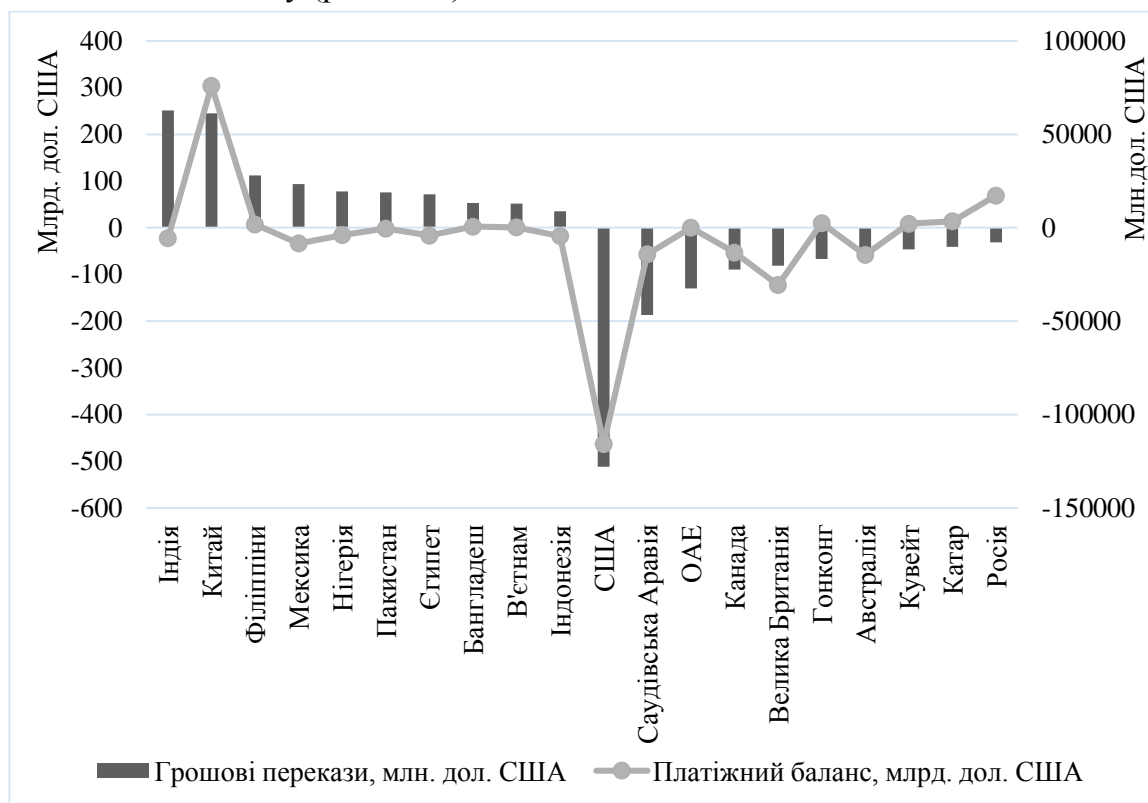
Джерело: побудовано на підставі даних^{809, 810}.

⁸⁰⁹ Migrant remittance // COUNTRYECONOMY. URL: <http://countryeconomy.com/demography/migration/remittance>

⁸¹⁰ Net trade in goods and services (BoP, current US\$) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.GSR.GNFS.CD>

Країни, які є найбільшими відправниками грошових переказів та характеризуються як країни призначення мігрантів, мають низький рівень впливу грошових переказів на ВВП.

Доцільно також розглянути роль грошових переказів у формуванні платіжного балансу (рис. 3.12).

Рис. 3.12. Платіжний баланс країн найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 р.

Джерело: побудовано на підставі даних^{811, 812}.

Зокрема, Р.В. Сіденко відносить зміни в кон'юктурі зарубіжних ринків або в попиті на робочу силу, яка впливає на зайнятість робітників-мігрантів та їх трансферти до країн походження до екзогенних факторів, які впливають на динаміку поточного платіжного балансу⁸¹³. Таким чином, можна стверджувати, що грошові кошти отримані від мігрантів, фінансують дефіцит платіжного балансу.

⁸¹¹ Migrant remittance // COUNTRYECONOMY. URL: <http://countryeconomy.com/demography/migration/remittance>

⁸¹² Current account balance (BoP, current US\$) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.CD>

⁸¹³ Сіденко В.Р. Регулювання платіжного балансу країни в умовах глобальної нестабільності // Економіка і прогнозування. 2014. №. 3. С. 7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2014_3_3 с. 8.

Однак, з представлених даних бачимо, що більшість країн походження мігрантів мають дефіцит платіжного балансу і обсягів грошових переказів не вистачає для його покриття. Причиною цього може бути висока частка імпорتنих операцій в платіжному балансі, зростання яких провокують значні обсяги грошових переказів. Наприклад, Мексика, Нігерія, Пакистан, Єгипет, Індонезія – країни з дефіцитом платіжного балансу мають найбільші надходження від мігрантів. Однак, вони не забезпечують покриття дефіциту платіжного балансу.

В короткостроковій перспективі грошові перекази впливають на регулювання поточних зобов'язань країни і на зменшення дефіциту платіжного балансу.

Крім того, вплив грошових переказів на платіжний баланс можна порівнювати відносно до показника прямих іноземних інвестицій (рис. 3.13).

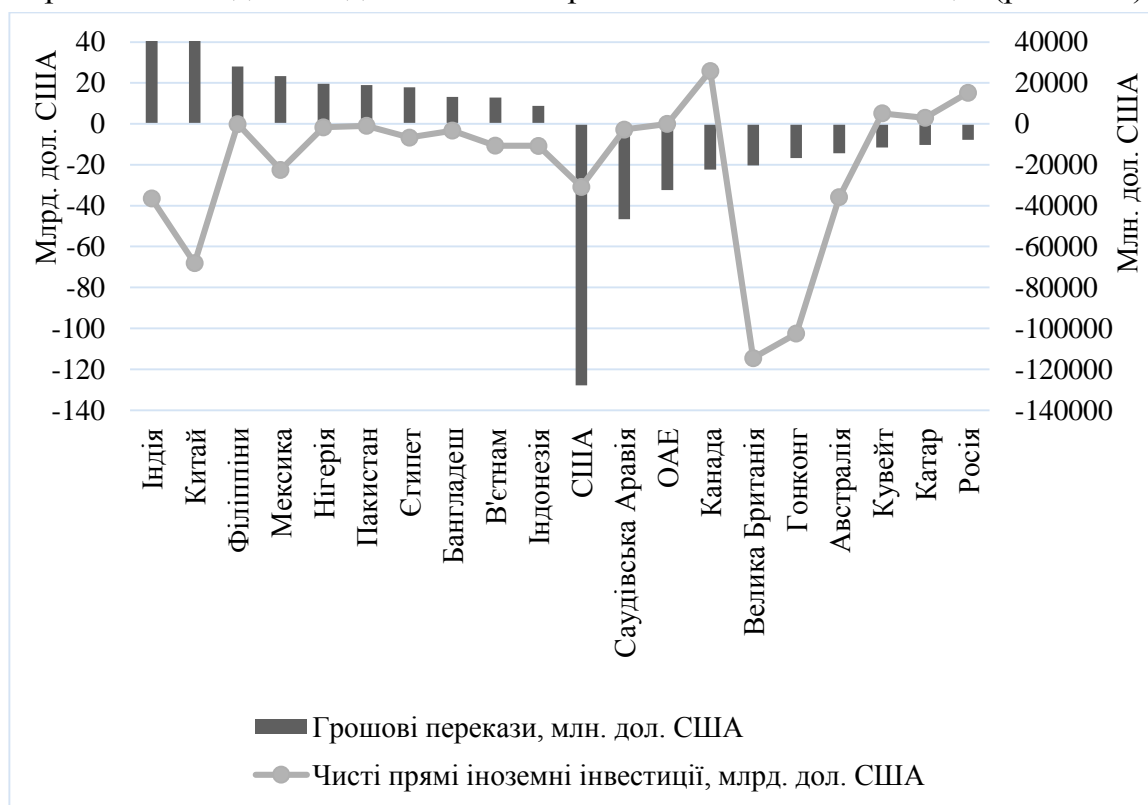

Рис. 3.13. Прямі іноземні інвестиції країн найбільших одержувачів та відправників грошових переказів в 2015 р.

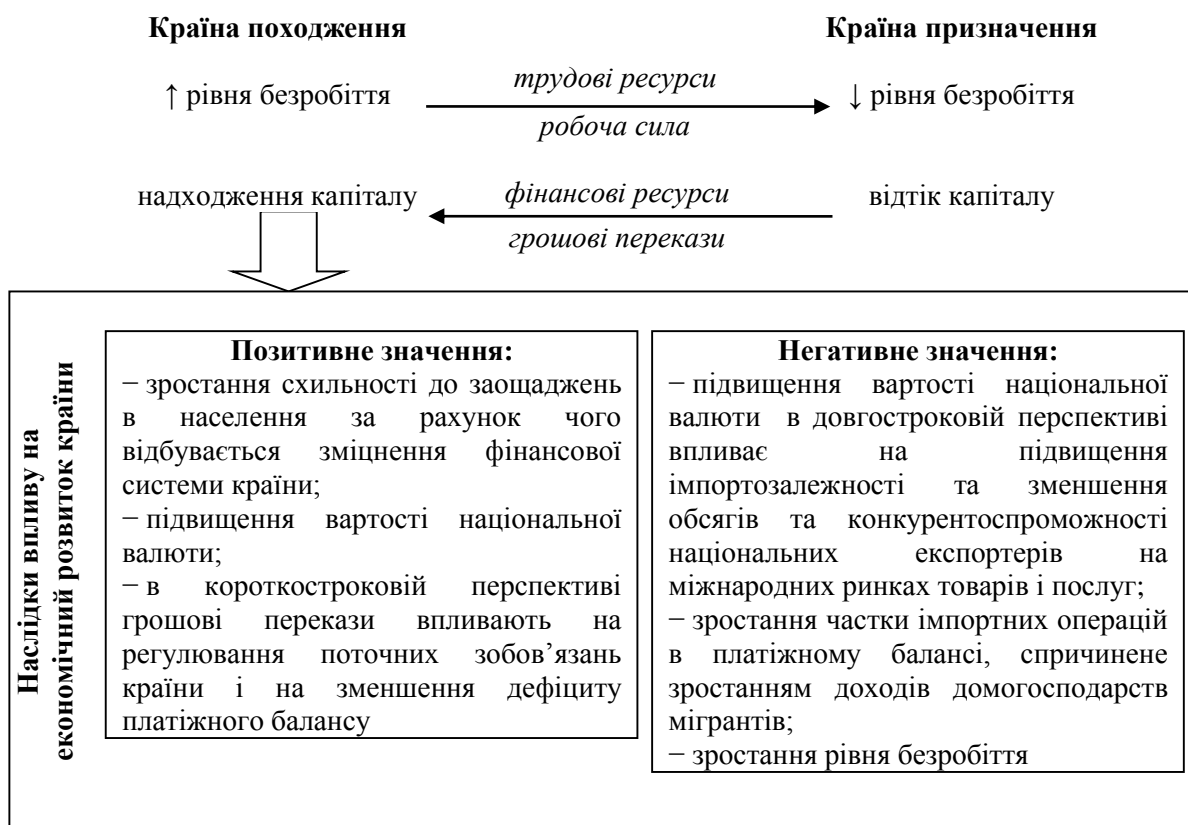
Джерело: побудовано на підставі даних^{814, 815}.

⁸¹⁴ Migrant remittance // COUNTRYECONOMY. URL: <http://countryeconomy.com/demography/migration/remittance>
⁸¹⁵ Foreign direct investment, net (BoP, current US\$) // World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.KLT.DINV.CD>

У зв'язку з тим, що грошові кошти отримані домогосподарствами країни походження мігранта, призначені здебільшого на споживчі цілі, в довгостроковій перспективі стимулювання економічних процесів не відбувається.

Варто пам'ятати і про негативний вплив грошових переказів на фінансову систему країни походження, що проявляється в довгостроковій перспективі у вигляді підвищення вартості національної валюти. Це призводить до зменшення рівня конкурентоспроможності національних товаровиробників на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Таким чином, ефекти від надходження грошових переказів мігрантів залежать від ряду детермінантів, які впливають на позитивне чи негативне значення їх впливу на показники економічного зростання країни. Як результат, ідентифікуємо і узагальнимо позитивні та негативні ефекти від грошових переказів мігрантів (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Наслідки впливу грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни походження

Джерело: авторська розробка

Отже, за результатами дослідження сутності грошових переказів мігрантів та вивчення їх значення у платіжному балансі країни, сформовано

розуміння ролі таких грошових надходжень в економіці держави через отримання таких результатів:

– обґрунтовано основні обставини здійснення грошових переказів, що дозволило ідентифікувати грошові перекази в розрізі використання процесного підходу, що відрізняється від існуючих підходів в науці, які трактують перекази як частину капіталу або грошові потоки в складі платіжного балансу. Процес переказу грошових коштів складається з наступних етапів: формування об'єкта переказу; формування мотиву здійснення переказу; вибір параметрів здійснення переказу; вибір каналу переказу; здійснення переказу; обробка (рух) переказу каналом зв'язку; отримання переказу у місці його призначення; легітимізація переказу як доходу фізичних осіб в країні походження мігранта або іншій країні; формування мотиву використання переказу або заощадження. Таким чином, грошові перекази відбуваються в межах країни походження та призначення мігранта, інституційне середовище яких визначає фактори впливу на динаміку надходжень від мігрантів;

– окреслено групи факторів інституційного середовища, які запропоновано поділити на економічні, соціальні, політичні та індивідуальні (особистісні). Врахування впливу даних факторів формує інституційний базис методології дослідження грошових переказів мігрантів;

– визначено вплив факторів інституційного середовища на динаміку надходжень грошових переказів в економіки країн походження мігрантів через створення моделі взаємозв'язку етапів економічного циклу в країні походження та процесу адаптації мігрантів в країні призначення. На підставі цього виявлено, що грошові перекази впливають на етап економічного циклу – пожвавлення, та можуть продовжувати даний етап за рахунок впливу на економіку країни;

– досліджено вплив надходжень від мігрантів на економічний розвиток країни походження мігрантів на підставі проаналізованої наукової літератури та статистичних даних. Встановлено, що значення грошових переказів буде залежати від етапу розвитку країни походження мігранта та впливатиме в коротко- чи довгостроковій перспективі на обсяги імпорتنих операцій, курс національної валюти, обсяги заощаджень домогосподарств, дефіцит платіжного балансу та рівень безробіття.

3.3. Соціо-економічний вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності у світі

Інтеграція в регіональному вимірі та прискорення процесів глобалізації в світовій економіці впливають на зростання і поглиблення залежності між країнами і регіонами. Причинами цього стають міжнародні грошові потоки, діяльність транснаціональних корпорацій, розвиток інформаційних технологій. Як наслідок, глобалізація створює нові можливості для розвитку країн світу, але в той же час виникають виклики, що вимагають пристосування до нових умов глобалізації. Міграційні потоки в світі в таких умовах є неминучим явищем, що дозволяє країнам, що розвиваються, отримувати позитивні та негативні ефекти від глобалізації.

«Масове залучення іноземців, – пише М.О. Мамедбекова, – дозволило розвиненим країнам задовольняти попит на дешеву робочу силу, здійснюючи працевлаштування працівників в непривабливих сегментах економіки, а також згладжувати гостроту демографічної ситуації, проте одночасно з'явилася велика кількість інших складних соціально-економічних проблем⁸¹⁶. Таким чином, міграція впливає на суспільний розвиток країни походження мігранта та визначає рівень доходів домогосподарств мігрантів.

Крім того, кожен процес в міжнародному середовищі має бути врегульований на рівні законодавства кожного регіону, держави. Міграційні політики країн повинні містити узгоджені положення, що позитивно впливатиме на розвиток глобалізації і сприятиме зменшенню дистанції між найбагатшими та найбіднішими країнами світу.

Тому основним завданням, що поставлено для вирішення в даному параграфі, є оцінити вплив міжнародної міграції на показники людського розвитку та подолання бідності в країнах та регіонах світу з метою формування узгоджених положень міграційної політики країн походження та призначення мігрантів.

Вплив міграційних потоків на розвиток людського капіталу є об'єктом дослідження в наукових роботах як українських, так і зарубіжних вчених. Зокрема, найбільше уваги розкриттю даного питання присвятили П. Джуліано (Giuliano P.), М. Руїз-Арранс (Ruiz-Arranz M.), Ю. Джонгваніч (Juthathip Jongwanich), Д. Рата (Ratha D.), С. Мохапатра (Mohapatra S.), П. Акоста (Pablo Acosta), С. Кальдерон (Cesaro Calderón), П. Файззільбер

---

⁸¹⁶ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 286.

(Pablo Fajnzylber), Г. Лопес (Humberto Lopez).

Дугінець Г.В. та Реліна І.Є. у своєму дослідженні економічного впливу міграції зауважують: «Слід зазначити, що розвинені країни скоріше підуть на збільшення імміграції, передусім, для полегшення податкового тиску старіючих суспільств. Проте фіскальний вплив міграції дуже змінюється залежно від типу іммігрантів»⁸¹⁷. Цим вони пояснюють селективність міграційної політики економічно-розвинених країн, які надають перевагу кваліфікованим мігрантам, які потенційно чинять позитивний фіскальний вплив, а також віддаючи перевагу та заохочуючи тимчасову міграцію.

Мельник Т.М. та Т.Л. Вишинська, досліджуючи проблеми тінізації зовнішньоекономічної діяльності, вказують на тісний зв'язок між нелегальною трудовою міграцією та тіньовою економікою. «З одного боку, - пишуть вони, - тіньовий бізнес провокує нелегальну міграцію, зумовлену попитом на дешеву та беззахисну працю мігрантів. З іншого – нелегальні мігранти в країні, для яких офіційна зайнятість є неможливою, сприяють розвитку й процвітанню тіньової економіки»⁸¹⁸.

В своїх наукових дослідженнях, що присвячені питанням грошових переказів трудових мігрантів, економічному зростанню і бідності в країнах Азії та Тихоокеанського регіону, Ю. Джонгваніч (Juthathip Jongwanich) розробив економетричну модель впливу переказів на економічне зростання і боротьбу з бідністю в країнах Азії. Автор задекларував, що зростання обсягу переказів мігрантів на 1% спричиняє зростання людського капіталу на 0,008%, інвестицій – на 0,03%, темпів економічного зростання – на 0,03%. Натомість зростання обсягів грошових переказів мігрантів на 10% призводить до скорочення рівня бідності на 2,8%⁸¹⁹. Такі результати визначають необхідність у створенні міграційної політики країн походження та призначення мігрантів, спрямованої на збереження та розвиток людського потенціалу країни та регіону.

Подібні результати отримали дослідники П. Джуліано (Giuliano P.) і М. Руїз-Аранс (Ruiz-Arranz M.), які окреслюють, що грошові перекази до країн Тропічної Африки впливають на рівень бідності, і доводять дану тезу використовуючи статистичні дані: 10 % грошових надходжень сприяють

⁸¹⁷ Дугінець Г.В., Реліна І.Є. Демографічний та кадровий вимір міжнародних міграційних процесів в Україні // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. №. 4. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_9. с. 99.

⁸¹⁸ Мельник Т. М., Вишинська Т.Л. Протидія тінізації у зовнішньоекономічному секторі України // Актуальні проблеми економіки. 2013. № 5. С. 95-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_5_12. с. 99.

⁸¹⁹ Jongwanich J. Workers' Remittances, Economic Growth and Poverty in Developing Asia and the Pacific Countries. 2007. URL: <http://www.unescap.org/sites/default/files/wp-07-01.pdf>

зменшенню кількості населення, доходи якого характеризуються як нижче рівня бідності, на 1%⁸²⁰.

Рата Д. (Ratha D.) та С. Мохапатра (Mohapatra S.) аналізують країни Латинської Америки, які є одними з головних отримувачів грошових переказів, і роблять висновок, що надходження від емігрантів впливають на зменшення нерівності в доходах і рівень бідності домогосподарств мігрантів⁸²¹.

Результати досліджень П. Акости (Pablo Acosta), С. Кальдерона (Cesaro Calderón), П. Файзільбера (Pablo Fajnzylber) та Г. Лопеса (Humberto Lopez) в сфері економічних наслідків грошових переказів в 59 країнах, що розвиваються, в 1970-2000 рр. показують, що надходження від мігрантів значно впливають на зниження рівня бідності в цих країнах. Це особливо відображено в країнах Латинської Америки. Адаже зростання переказів на 1 відсотковий пункт (оцінюється як відсоток до ВВП) впливає на зменшення кількості населення, доходи якого характеризуються як нижче рівня бідності, на 0,37%⁸²².

Серед українських дослідників досліджуваному питанню приділяє увагу І.П. Ольшевська, яка обґрунтовує, що грошові перекази від мігрантів є важливим чинником скорочення рівня бідності населення⁸²³. В своїй дисертаційній роботі Р.Д. Стаканов вказує, що надходження грошових коштів призводить до зростання продуктивності на національних ринках країн походження мігрантів, зменшення рівня бідності, а також заохочення отримання освіти та необхідних навичок, які стимулюються можливістю застосувати їх за кордоном, а також завдяки прямому інвестуванню мігрантами системи освіти країн походження⁸²⁴.

Куревіна І.О. зазначає, що «міграція населення істотно впливає на збалансованість ринку праці, змінює економічний і соціальний стан населення, часто супроводжується зростанням освітньої і професійної

---

⁸²⁰ Giuliano P. Remittances, financial development and growth // Journal of Development Economics. Vol. 90. 2009. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05234.pdf>

⁸²¹ Ratha D., Mohapatra S. Revised Outlook for Remittance Flows 2009- 2011, Migration and Remittances Team, Development Prospects Group. / World Bank, Washington. 2009. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/10990/480180BRI0Remi10Box338877B01PUBLIC1.pdf;sequence=1>

⁸²² Fajnzylber P., López J.H. Remittances and Development. Lessons from Latin America. / World Bank, Washington DC. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Remittances_and_Development_Report.pdf

⁸²³ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2007. 226 с.

⁸²⁴ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.

підготовки, розширенням потреб задіяних у міграції населення людей»⁸²⁵. Натомість О.А. Малиновська визначає ряд глобальних наслідків інтенсифікації міграційних процесів, зокрема: «а) циркуляція «капіталу різноманітності»; б) транснаціоналізм і виникнення транснаціональних просторів; в) зростання «циркулюючої міграції»; г) зростання значення діаспор як транснаціональних спільнот; д) становлення функціональних міграційних мереж; е) виникнення глобальних міст; є) виникнення етно- і глобальних класів; ж) зростання значення інтеграційної політики»⁸²⁶.

В цьому аспекті винагорода за кваліфіковану працю в країнах міграційної пари буде зумовлена переважно насиченістю ринку кваліфікованою робочою силою.

Можна стверджувати, що перекази мігрантів мають позитивний вплив на боротьбу з бідністю, оскільки вони змінюють дохід домогосподарств мігрантів, які мають переважно низькі надходження з основного місця роботи та потребують підтримки з зовнішньої сторони. Особливо актуальним це є для країн, що розвиваються, адже в такому випадку перекази від мігрантів сприяють підвищенню загального рівня життя населення країни.

Світовий банк в своїй звітності обґрунтовує значення міграції як чиннику скорочення бідності, разом з впливом таких соціально-економічних факторів, як зростання заробітної плати та державна соціальна допомога (в тому числі підвищення пенсійних виплат)⁸²⁷.

Дослідження показують, що вплив переказів мігрантів на боротьбу з бідністю є різним в різних країнах. Наприклад в Пакистані перекази мігрантів сприяють зменшенню рівня бідності, оскільки більшість мігрантів в цій країні є відносно бідними, з низьким рівнем освіти або взагалі без неї і походять переважно з сільської місцевості. А у Філіппінах, більшість трудових мігрантів походять з міської місцевості і є відносно заможними. В цій країні перекази мігрантів сприяють зростанню нерівності і бідності⁸²⁸.

Неоднозначність в трактуванні питання соціального впливу міграції на рівень бідності в світі свідчить про те, що дослідження даного напрямку

---

⁸²⁵ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

⁸²⁶ Малиновська О.А. Міжнародні міграції і суспільні трансформації епохи глобалізації // Демографія і соціальна економіка. 2009. № 1(11). С. 5-19.

⁸²⁷ Brunarska Z., Grotte M., Lesińska M. Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne // CMR Working Grudzień 2012. с. 60-118. URL: www.migracje.uw.edu.pl. с. 80.

⁸²⁸ Гулий О.І. Вплив переказів мігрантів на економіку країн Азії // Наукові конференції. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/889>

повинно відбуватися враховуючи поділ населення на стратифікаційні групи. Адже залежно від того, який соціальний статус має мігрант, визначається його становище і роль в суспільстві.

Такі фактори як: дохід, стать, вік, сімейний стан, національність, освіта мігрантів впливають на ефекти міграції для країни походження та країни призначення. Вони визначають сукупний соціальний статус особистості, її становище і роль в суспільстві, соціально-стратифікаційній структурі.

Аналіз літератури показав, що поділ населення на стратифікаційні групи розглядалися багатьма вченими впродовж декількох століть. Зокрема, в літературних джерелах з економічної соціології^{829,830,831,832} вартим уваги є огляд підходу марксистської школи, в основі якого обґрунтовується нерівність через відносини власності, характер, ступінь і форми володіння засобами виробництва. Натомість функціоналісти (К. Девіс, У. Мур) вважають, що розподіл населення за соціальними стратами залежить від важливості їх професійної діяльності і внеску, який вони вносять своєю працею у досягнення цілей суспільства. Вчені теорії обміну (Дж. Хоманс) визначають нерівність в суспільстві, яка виникає через нееквівалентний обмін результатами людської діяльності. Класичний підхід, який проаналізував М. Вебер, крім економічного (відношення до власності і рівень доходів), враховує соціальний престиж і приналежність до влади.

Один з авторів теорії стратифікації П. Сорокін обґрунтовує три види стратифікаційних структур:

- економічна (дохід та багатство);
- політична (влада);
- професійна (професійні навички, освіта).

Соціально-економічні ефекти міграції проявляються через грошові перекази мігрантів в країну походження та їх участь в суспільному житті в

---

⁸²⁹ Зарубина Н.Н. Экономическая социология: учебник и практикум для академического бакалавриата / Н.Н. Зарубина. 3-е изд. М.: Издательство Юрайт, 2015. 378 с. URL: http://urss.ru/PDF/add_ru/194596-1.pdf

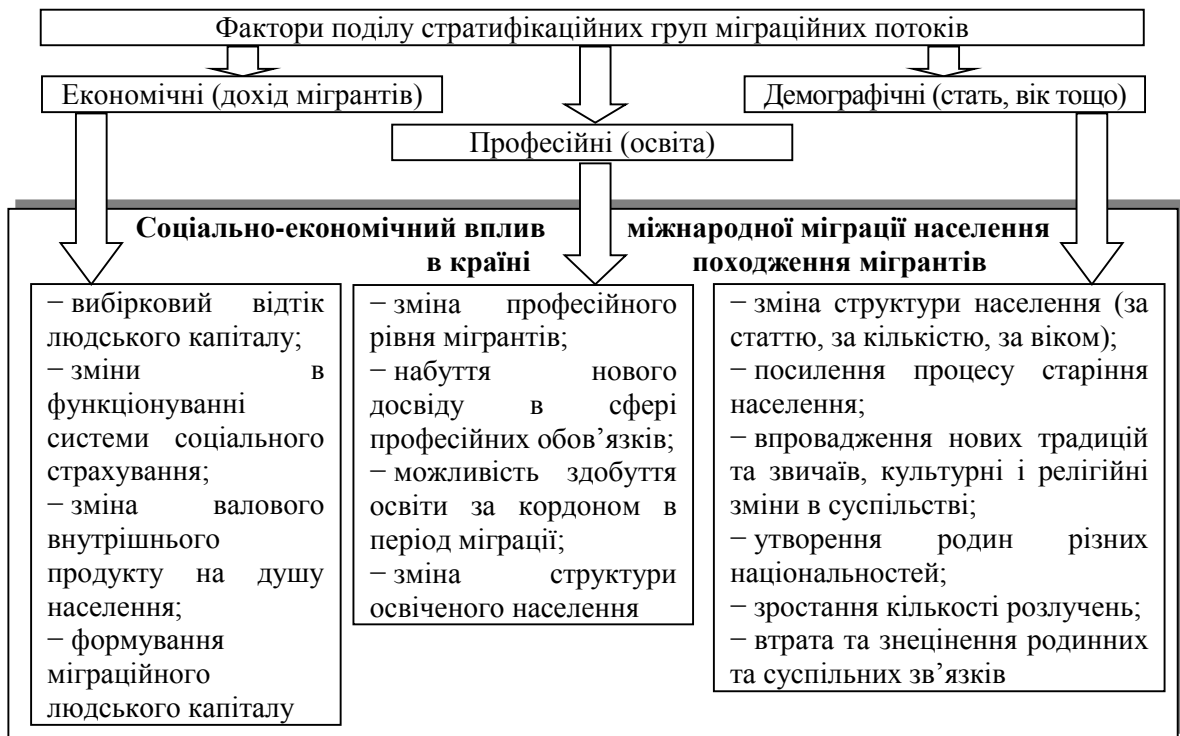
⁸³⁰ Гончарова С.Ю., Семенченко А.В. Концепція стратифікації в умовах трансформації українського суспільства // Вісник НТУ «ХП». 2014. № 45 (1088). С. 157-163.

⁸³¹ Оксамитная С. Институциональная среда воспроизводства социального неравенства // Социология: теория, методы, маркетинг. 2010. № 4. URL: http://i-soc.com.ua/journal/N_Rus_2010-4.pdf

⁸³² Буторина А.А. Социальная политика как отражение социальной структуры современного российского общества автореферат на соискание ученой степени канд. Эконом. Наук, спец.: 23.00.02 Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии. URL: <http://www.dissercat.com/content/sotsialnaya-politika-kak-otrazhenie-sotsialnoi-struktury-sovremennogo-rossiiskogo-obshchestv#ixzz4otXeinN6>

країні призначення. Тому основними факторами, що впливатимуть на поділ осіб, які виїжджають з країни до іншої країни, на стратифікаційні групи, є економічний фактор (дохід мігрантів) та професійний фактор (освіта). Також, вважаємо, доцільно виділити такі фактори як демографічні, до складу яких відноситимуться стать, вік, сімейний стан, національність, релігія. Адже дані фактори впливають на процес адаптації мігрантів в країні призначення, а це, в свою чергу, визначає динаміку грошових переказів.

На рис. 3.15 представлено вплив міжнародної міграції населення на соціально-економічну складову розвитку суспільства країни походження мігрантів в частині поділу міграційних потоків за стратифікаційними групами враховуючи економічні, професійні та демографічні фактори їх формування.

Рис. 3.15. Вплив міжнародної міграції на розвиток суспільства країни походження мігрантів з врахуванням поділу міграційних потоків на стратифікаційні групи

Джерело: авторська розробка

Залежно від обсягів грошових переказів, які визначають доходи мігрантів в країні призначення, буде відрізнятися соціально-економічний ефект від міжнародної міграції в країні походження. Однак, в будь-якому випадку дохід мігрантів визначає зміни, які відбуваються в країні походження в сфері соціального страхування, людських ресурсів та

національного добробуту населення.

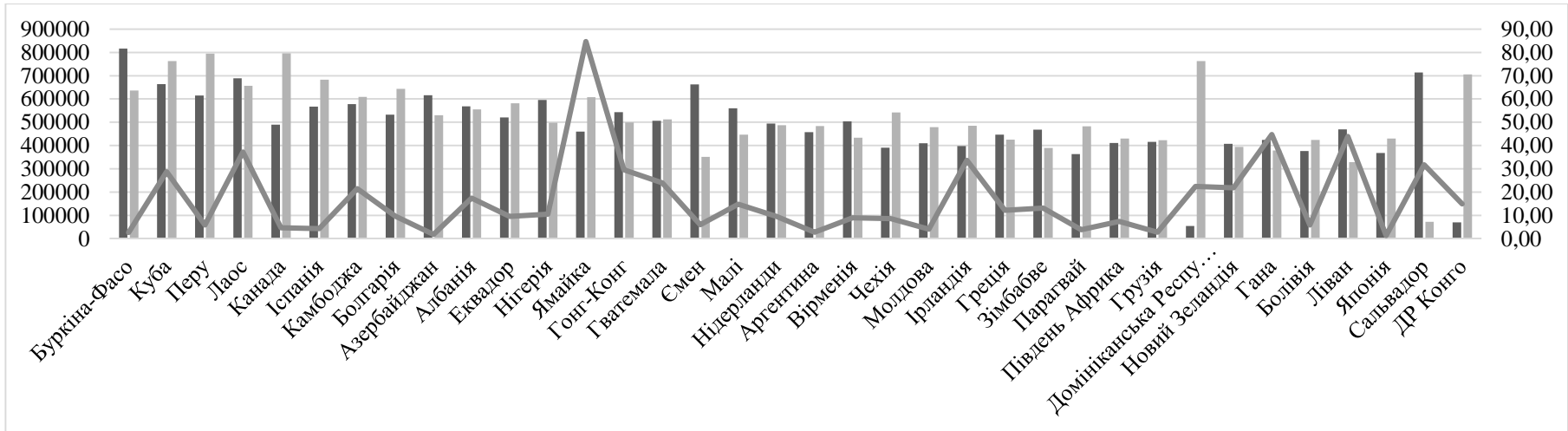
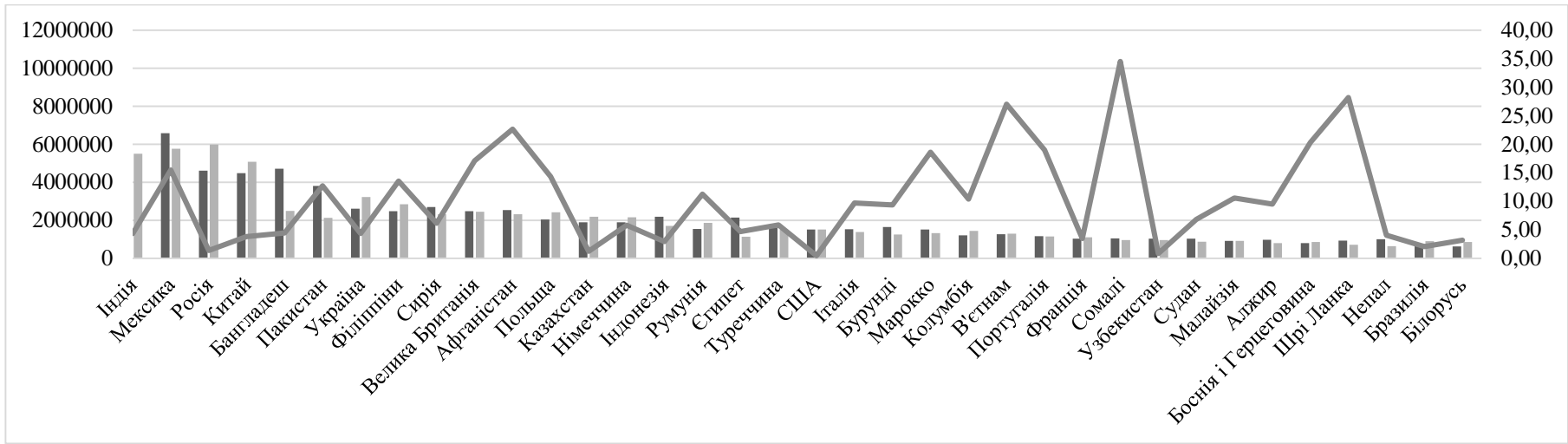
Освіта мігрантів відіграє важливу роль в процесі міжнародної міграції. Найчастіше мігранти, які не мають вищої освіти, отримують менші заробітні плати, що не дозволяє здійснювати грошові перекази в таких обсягах, як це роблять мігранти, що мають вищу освіту. Позитивний вплив міграції проявляється в отриманому новому досвіді та зміні структури освіченого населення. Проте, варто зауважити, що зміна структури освіченого населення не завжди має позитивний напрям, адже багато мігрантів з вищою освітою працюють на посадах робітників за кордоном і, навпаки, втрачають свої професійні здібності та навички. Це негативно впливає на структуру освіченого населення країни походження мігрантів.

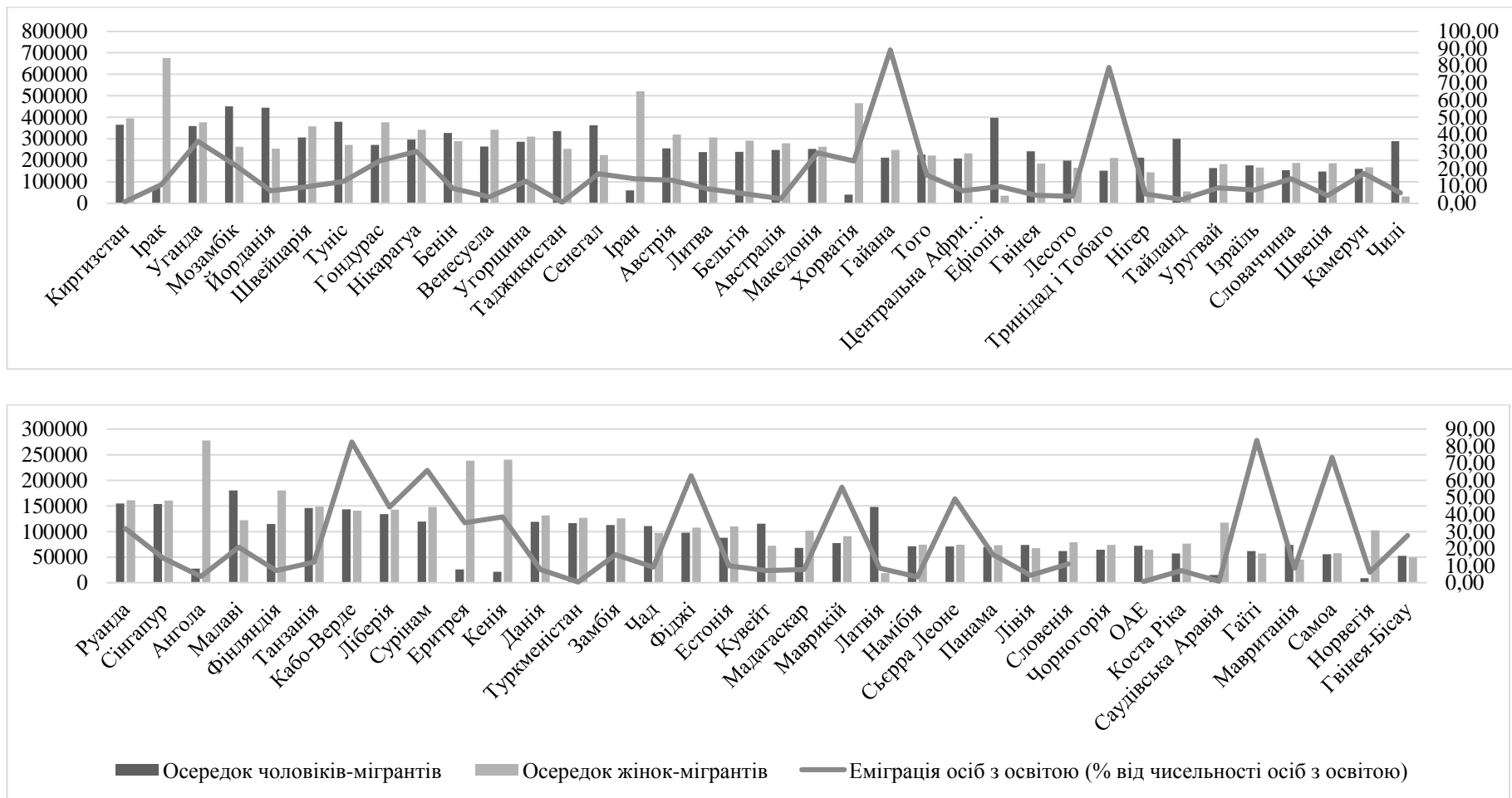
Демографічні фактори поділу населення на групи окреслюють ефекти від міжнародної міграції, що полягають в змінах вікової, статевої та кількісної структури населення. Наймобільнішою групою населення є молодь, яка, в свою чергу, є найбільшою потенційною групою в частині створення нових родин. Тому міграція даної стратифікаційної групи населення безпосередньо впливає на рівень народжуваності в країні походження та вікову структуру населення.

Однак, негативний вплив покривається позитивним ефектом від міжнародної міграції молоді, що полягає в отриманні нею нових знань та досвіду (покращення знання іноземної мови, збільшення шансів на успіх в професійному середовищі після повернення до країни походження, отримання фінансових ресурсів, що в певній мірі впливають на самодостатність особистості). Варто враховувати ті випадки, коли мігранти залишаються на постійне місце проживання в країні призначення. Тоді людський капітал у вигляді мігрантів країни походження впливає на розвиток суспільства країни призначення, але тим самим покращує добробут населення світу в цілому.

Хоча приклади окремих країн світу походження мігрантів (Ірландія) показують, що в випадку позитивного використання переваг членства в Європейському Союзі і економічного зростання країнам вдається організувати та забезпечити процес рееміграції на високому рівні. Адже мігранти як людський капітал є додатковим елементом успішного розвитку країни походження.

Використовуючи статистичні дані на рис. 3.16 побудовано діаграми, що характеризують міграційні потоки враховуючи професійні (рівень освіченості) та демографічні (стать) фактори формування стратифікаційних груп мігрантів.

Рис. 3.16. Міграційні потоки в частині професійних та демографічних факторів формування стратифікаційних груп мігрантів
Джерело: побудовано на підставі даних^{833, 834}

⁸³³ International emigrant stock. / URL: <http://countryeconomy.com/demography/migration/emigration>

⁸³⁴ Popular Indicators / World bank. URL: <http://databank.worldbank.org/data>

Описуючи вплив різних стратифікаційних груп на суспільство, варто навести думку В.І. Томас (W.I. Thomas) і Ф. Знанецкі (F. Znaniecki)⁸³⁵, які, аналізуючи міграційні потоки в Польщі в XIX і XX ст., писали про кризу суспільних відносин, основним чином концентруючи увагу на дезорганізації суспільства. Це, в свою чергу, впливає на зміну традиційної моделі родини.

Бобек А. (Bovek A.)⁸³⁶, досліджуючи це питання, зазначає, що мігранти, які залишили в країні походження родину, мають тимчасовий період перебування в країні призначення найчастіше з метою збільшення своїх фінансових ресурсів. Тому покращення матеріального становища родини таких мігрантів не дозволяє їм покидати свої родини. З цієї причини така група населення не інтегрується в суспільство країни призначення, проте одночасно віддаляється від суспільства країни походження, з яким має обмежений контакт. В таких ситуаціях часто виникає дезорганізація суспільства і суспільних відносин мігрантів з родиною та знайомими в країні походження.

В своїх наукових працях А. Краснодембска (A. Krasnodębska)⁸³⁷ наводить рекомендації як уникнути та попередити ослаблення родинних відносин у мігрантів, які виїжджають за кордон. Зокрема, в одному з регіонів Польщі створення Спеціальної демографічної зони та переваги Карти родини допомагають у вирішенні подібних проблем.

Статевий поділ мігрантів теж має свої особливості в частині значення для суспільно-економічного розвитку країни. Адже виїзд жіночої половини населення впливає на зниження рівня народжуваності, натомість чоловіки, які мігрують, не виконують свої військові обов'язки (передбачені законодавством відповідної країни).

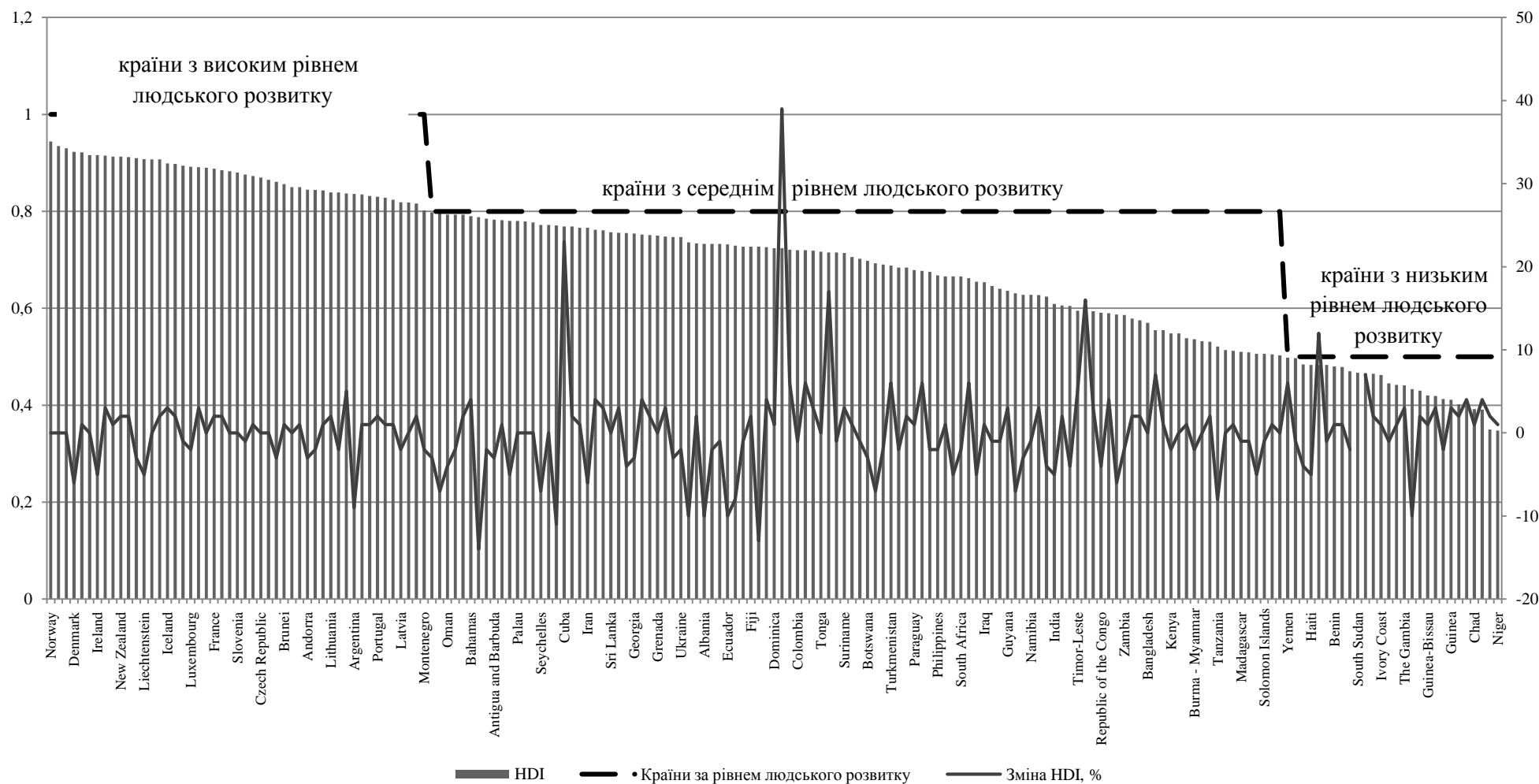
В свою чергу, на індекс людського розвитку (рис. 3.17), який характеризує рівень досягнення кінцевої мети економічного розвитку будь-якої країни світу – створення умов для розвитку людини та покращення добробуту населення, впливають тривалість життя населення, рівень освіти та ВВП. Тому вплив на розвиток суспільства міграції є очевидним.

---

⁸³⁵ Thomas W.I., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group. // V. 1. Primary Group Organization. Boston: Richard G. Badger, The Gorham Press. 1918. URL: https://archive.org/stream/polishpeasantine01thomuoft/polishpeasantine01thomuoft_djvu.txt

⁸³⁶ Bobek A. Migracja jako kryzys więzi społecznej? Analiza na przykładzie Wielkiej Brytanii i Irlandii // Młoda polska emigracja w UE jako przedmiot badań psychologicznych, socjologicznych i kulturowych EuroEmigranci.PL. Kraków. 2013. IX. С. 23-24. URL: <http://www.euroemigranci.pl/dokumenty/pokonferencyjna/Bobek.pdf>

⁸³⁷ Krasnodębska A. Role kobiety w ocenie opolskich migrantek. Spojrzenie matek i córek. Studia Migracyjne Przegląd Polonijny. № 2/2013. 2013. URL: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-c0509f48-8354-47b0-8507-d32812a408b6/c/KRASNODBSKA_SM_2-13._pdf-6.pdf

Рис. 3.17. Індекс людського розвитку: сучасний стан (2015 р.) та зміна до попереднього періоду (2014 р.)
Джерело: побудовано на підставі даних⁸³⁸

⁸³⁸ Human Development Index / HDI. URL: <http://countryeconomy.com/hdi>

Індекс людського розвитку дозволяє оцінити розвиток країни за наступними характеристиками можливостей населення: 1) прожити довге та здорове життя; 2) отримати знання та реалізувати себе; 3) мати гідний рівень життя та забезпечувати свої потреби.

Даний показник є інструментом для порівняння рівня життя різних країн. Індекс визначається на підставі методології розрахунку ООН в звітах про розвиток людського потенціалу. Для того, щоб розрахувати індекс людського розвитку визначаються часткові індекси людського розвитку – індекс тривалості життя, індекс рівня освіченості, індекс скоригованого реального ВВП на душу населення.

Рейтинги індексу людського розвитку (2015 р.) вказують на те, що рівень людського розвитку в країнах Європи покращується. Перші п'ять місць займають Норвегія, Австралія, Швейцарія, Данія та Нідерланди. Україна знаходиться на 83 місці серед країн з середнім рівнем людського розвитку.

Недоліком індексу людського розвитку є його вразливість на різкі зміни в економіці та суспільстві в країні. Натомість перевагою є те, що можна використовувати його для порівнянь на міжнародному рівні в сфері якості і рівня життя, а також для формування рейтингів країн.

На підставі ідентифікації впливу стратифікаційних груп мігрантів на суспільно-економічний розвиток населення вважаємо доцільним обґрунтувати рекомендації для міграційної політики країни походження та призначення мігрантів, що дозволить поліпшити соціальну складову політики держави та в перспективі отримати позитивні ефекти від міжнародної міграції населення.

Таким чином, в табл. 3.13 розглянуто найважливіші характеристики міграційної політики та обґрунтовано напрями її удосконалення з метою надання рекомендацій щодо формування та збереження людського потенціалу країни.

Таблиця 3.13. Елементи міграційної політики країни походження та країни призначення міжнародних мігрантів, спрямовані на подолання соціально-економічних проблем

<i>Напрями формування міграційної політики</i>	<i>Характеристика / проблеми</i>	<i>Рекомендації</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Політика по відношенню до ринку праці і соціального страхування		
– країна походження	– високий рівень безробіття (в більшості випадків); – низький рівень соціального забезпечення	– розробка програм соціального забезпечення громадян, які повертаються з міграції (реемігрантів); – забезпечення можливості відкриття власного бізнесу, пошуку роботи тощо

Продовження табл. 3.13

1	2	3
– країна призначення	– відкритий ринок праці для мігрантів; – самоорганізація мігрантів; – високий рівень економічної активності мігрантів; – іммігранти забезпечують формування системи соціального страхування	– необхідність розмежування політики ринку праці, враховуючи розвиток країни іммігрантів; – потреба в впровадженні інструментів інтеграції мігрантів на ринку праці; – упорядкування статистики, що стосується соціального страхування мігрантів
Політика в сфері освіти		
– країна походження	– гарантія освіти громадянам країни (в більшості країн можливість безкоштовного навчання)	– організація збору статистичної інформації в сфері освіти мігрантів; – створення мережі випускників вузів за кордоном; – відкриття освітніх закладів в країнах призначення для мігрантів та їх родин
– країна призначення	– гарантія освіти особам, що приїжджають з-за кордону; – гарантія механізмів інтеграції учнів, що не є громадянами країни призначення, враховуючи їх статус	– розробка механізму співпраці місцевих суб'єктів; – підвищення вмінь міжкультурної взаємодії педагогічних працівників
Політика по відношенню до родини мігрантів		
– країна походження	– можливість об'єднання родин мігрантів	– інформаційна підтримка мігрантів та їх родин; – організація збору статистичної інформації щодо руху мігрантів та членів їх родини
– країна призначення	– можливість об'єднання родин мігрантів; – право користування програмами підтримки родини мігрантів	– цілісний підхід до матеріальної та родинної ситуації іммігранта в процесі розгляду заяви про об'єднання родини; – необхідність розмежування політики по відношенню до різних груп мігрантів
Політика в сфері соціальної допомоги та інтеграційні програми		
– країна походження	– низький рівень соціальної підтримки мігрантів; – відсутність інтеграційних програм або низький рівень організації та реалізації	– формування мережі співпраці органів місцевого самоврядування, громадських організацій та мігрантів з метою створення інтеграційних програм у вигляді окремих організаційних одиниць як в межах країни походження (реемігранти), так і за кордоном (емігранти); – розробка заходів щодо підтримки мігрантів в частині їх адаптації в країні призначення та походження після повернення з міграції

Продовження табл 3.13

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
– країна призначення	– соціальна допомога мігрантам у вигляді фінансової та матеріальної допомоги; – організація культурних та інтеграційних заходів	– необхідність покращення побутових умов мігрантів; – надання можливості мігрантам створення та участі в громадських організаціях

Джерело: авторська розробка

Формування міграційної політики повинно відбуватися не лише на державному (макро-) рівні, але й на регіональному (мікро). Адже крім діяльності, що пов'язана з розробкою стратегії і визначенням конкретних напрямів функціонування на рівні центральної влади, важливу роль відіграє діяльність на рівні регіональної та місцевої влади. Тому описані рекомендації стосуються проектів, які повинні бути реалізовані у співпраці місцевих органів самоврядування, організацій мігрантів та інших зацікавлених осіб і установ.

Міграційна політика країни походження має ґрунтуватися на організації та реалізації завдань, що скеровані на покращення заходів, пов'язаних поверненням мігрантів з-за кордону. Суттєвим та доцільним з погляду на збільшення міграційних потоків в світі є створення інструментів, що надаватимуть можливість ефективного використання переваг і зменшення недоліків, які виникають під час міграції населення. Так, наприклад, запропоновано створення окремих організацій, об'єднань тощо, які будуть об'єднувати осіб, що отримують освіту за кордоном. Це відкриє нові можливості для розвитку економічних, суспільних та культурних відносин як всередині країни, так і міжнародних, пов'язаних зі співпрацею з закордонними структурними одиницями.

Розробка регіональної політики повинна ґрунтуватися на принципах таких як і міграційна політика держави в цілому, а отже визначати політику на ринку праці, соціальну та освітню. Міграційна політика має забезпечувати поєднання інструментів в сфері соціальної підтримки, політики щодо родини мігрантів, політики зайнятості, освітньої діяльності. Ідентифіковані характеристики кожної з цих сфер дозволили запропонувати рекомендації щодо удосконалення міграційної політики.

Крім того, налагодження співпраці між освітою, ринком праці та соціальним забезпеченням мігрантів та їх родин дозволить створити спільну систему прийняття рішень щодо вирішення проблем, які потребують втручання державних органів влади.

Інтеграція мігрантів в країнах призначення матиме позитивний результат за умови, що такі інституціональні суб'єкти, як міністерства закордонних справ, міністерства освіти і науки, а також консульства, формуватимуть спільні завдання, які окреслюватимуть коло наступних питань:

- охорона прав мігрантів,
- інтеграція мігрантів і зміцнення соціальної та громадської участі в країнах призначення,
- вивчення рідної мови та створення освітніх закладів в країнах призначення.

Особливу увагу слід звернути на удосконалення організації збору статистичної інформації щодо руху мігрантів та членів їх родин (іммігрантів, емігрантів та реемігрантів). Адже на сьогодні дані, що стосуються розкриття даного питання в окремих країнах є фрагментарними та не достатньо обґрунтованими, базуються на інтерв'ю, анкетуванні та інших вибіркових методах статистичного дослідження. Також варто звернути увагу на проблему дослідження діяльності мігрантів за кордоном, що, як зазначено вище, є важливим для створення результативних умов співпраці країни походження з мігрантами та членами їх родин.

Важливим є інформаційна підтримка емігрантів та осіб, які повертаються з-за кордону в країну походження. Ключовим завданням міграційної політики має стати забезпечення доступу до інформації про нормативно-правові акти, права та обов'язки працівників, а також умови праці і соціального забезпечення в інших країнах. Крім того, інформування мігрантів про можливості в країні їх походження з метою реалізації політики в сфері рееміграції.

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що оцінка впливу міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності не може бути об'єктивною по відношенню до світу в цілому. Адже кожна з країн чи регіонів світу залежно від статусу (країна походження чи країна призначення мігрантів) має особливі характеристики економічного та суспільного розвитку.

Аналізуючи наукові результати дослідників, які присвятили свої праці питанням грошових переказів трудових мігрантів, економічному зростанню і бідності та ґрунтувались на математичних моделях, можна спостерігати вплив зростання грошових переказів мігрантів на скорочення рівня бідності та позитивну динаміку людського розвитку.

В ході дослідження встановлено, що міграція населення не є головним чинником скорочення бідності в світі, а також запропоновано

враховувати поділ мігрантів на стратифікаційні групи. Ідентифікація соціального статусу мігранта дозволяє визначити вплив міграції на соціально-економічний розвиток країни походження. Обґрунтовано важливість врахування не лише економічних (дохід мігрантів) та професійних (освіта) факторів поділу стратифікаційних груп, а й окреслено демографічні фактори (стать, вік, релігія, національність, сімейний стан тощо), використовуючи статистичні дані.

Натомість розвиток людського потенціалу країн та регіонів світу є важливим завданням міграційної політики країн походження та призначення мігрантів. Тому представлено рекомендації для формування міграційних політик країни походження та призначення мігрантів. Це дозволить в перспективі удосконалити соціальну політику держави та отримати позитивні результати від міжнародної міграції населення, зокрема від рееміграції.

Як основні напрями формування міграційної політики запропоновано врегулювання політики: 1) по відношенню до ринку праці і соціального страхування; 2) в сфері освіти; 3) по відношенню до родини мігрантів; 4) в сфері соціальної допомоги та інтеграційних програм. Представлені рекомендації мають теоретичне застосування та передбачають реалізацію практичних завдань на рівні центральних та регіональних органів влади, що повинно забезпечити злагоджений та системний підхід до вирішення проблем регулювання міжнародної міграції.

РОЗДІЛ 4

РЕГІОНАЛЬНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА: ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

4.1. Інституціоналізація регулювання міжнародних міграційних потоків: глобальний, регіональний та національний рівень

Міграційні кризи, що на сьогодні вирують у всьому світі і переважно пов'язані зі значною чисельністю біженців з країн третього світу, продукують значні міжетнічні та міжрелігійні конфлікти, поширення хвороб, зростання рівня безробіття у країнах-реципієнтах та загострення у них соціально-гуманітарних проблем забезпечення іммігрантів.

Тільки в 2015 р. 65,3 млн осіб були примусово переміщені, при цьому 51 % з них становлять діти, 98,4 тис. з яких без супроводу або відділені від родин. Кожну хвилину 2015 року в середньому 24 людини втрачали домівку у зв'язку з переміщенням. Загалом, найбільше переселенців походять з Сирії (4,9 млн. осіб), Афганістану (2,7 млн. осіб) та Сомалі (1,1 млн. осіб)⁸³⁹.

Величезна кількість біженців знайшла новий дім в Туреччині та Пакистані, разом з тим, для всіх європейських країн та ЄС в цілому гостро постала проблема розробки та реалізації дієвої імміграційної політики, яка виходить на перший план в сучасних умовах глобалізованого суспільства, обумовлюючи питання національної та регіональної безпеки. Подібна проблема спостерігається і у США щодо мігрантів з Мексики.

З іншого боку, лібералізація і закономірна інтенсифікація міграції людських ресурсів (з властивими гендерно-віковими та освітньо-професійними характеристиками) вимагає управління цими процесами з точки зору оптимального розміщення і використання їх трудового та демографічного потенціалу, а також мінімізації негативних ефектів від міграційного навантаження на країни.

Кислиця О.В. вважає країни ЄС та США глобальними центрами тяжіння мігрантів. Підтримуючи її позицію, можемо пояснити таку ситуацію дисбалансами на національних ринках праці (розширенням пропозиції

---

⁸³⁹ Refugees and forced displacement in focus // The Statista Portal. URL: <https://www.statista.com/chart/5073/forced-displacement-in-focus/>

робочих місць у зв'язку з інтенсифікацією діяльності у розвинених країнах світу та більш стабільним інституційним середовищем). При цьому вона вказує на певну закономірність у формуванні міграційних політик розвинених країн світу – переходу «до активного управління міграційними процесами на основі селекції мігрантів, що стає універсальною тенденцією для всіх розвинутих країн»⁸⁴⁰. Ця думка звучить і в поглядах М.О. Мамедбекової, яка вказує, що «в кінці ХХ ст. радикально змінюються пріоритети міграційної політики розвинених країн, які формують різні бар'єри, істотно ускладнюють проникнення іноземців на їх ринки трудових ресурсів»⁸⁴¹.

За даними дослідження, проведеного Інтернет-ресурсом “Statista” в середині 2015 р., позитивно ставляться до іммігрантів більшість населення Німеччини (66%), Великобританії (52%), США (51%), Іспанії (47%), вважаючи, що іммігранти своїми талантами та працею роблять країну сильнішою, натомість негативне ставлення демонструють 50 % поляків, 69 % італійців та 70 % греків, позиціонуючи іммігрантів як осіб, що забирають їх роботу та соціальні переваги і вигоди⁸⁴². Проте, при оцінці чисельності біженців у країні, в липні 2015 р. у Німеччині за даними опитування, 42 % респондентів відмічали, що чисельність біженців в країні занадто висока (разом з тим, тих, хто вважав, що вона може бути більшою було 27 %). Через півроку (у січні 2016 р.) відповідні показники становили уже 62 % та 18 %⁸⁴³.

Дослідженням проблем міжнародної міграції та її регулювання займалися вітчизняні та зарубіжні вчені. Їх наукові праці систематизовано у таблиці 4.1 за основними напрямками проблематики.

Питання багатостороннього регулювання міграційних процесів на основні двосторонніх угод між країнами міграційної пари проводив Й. Ф. Морага (J. F. N. Moraga)⁸⁴⁴. Зокрема ним вивчено 176 угод між країнами, що входять до складу членів ОЕСР та економічно обґрунтовано

---

⁸⁴⁰ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

⁸⁴¹ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>. с. 285.

⁸⁴² How Do Americans & Europeans View Immigrants? // Statista URL: <https://www.statista.com/chart/3842/how-do-americans-and-europeans-view-immigrants/>

⁸⁴³ Germany's attitude to immigration is hardening // The Statista Portal URL: <https://www.statista.com/chart/4239/germanys-attitude-to-immigration-is-hardening/>

⁸⁴⁴ Moraga J.F. A general model of bilateral migration agreements. – Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Economia i d'Història Econòmica, Unitat Fonaments de l'Anàlisi Econòmica, 2008. URL: http://www.barcelonagse.eu/sites/default/files/working_paper_pdfs/360.pdf

підхід до формування положень таких угод на основі застосування економетричних моделей очікувань країн міграційної пари.

Таблиця 4.1. Систематизація наукових досліджень проблем формування інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції

№ з/п	Напрямок досліджень інституційного середовища міграції	Вчені та дослідники (номер використаних джерел наводиться відповідно до списку у табл. Я.3 Додатку Я)
1	2	3
Теорія та практика формування міграційної політики		
1	Місце міграції у сучасному світі	Х. де Хаас (H. de Haas) та М. Чайка (M. Czaika) [18]
2	Міграційна політика	Шамраєва В.М. [147], Палагнюк О. [115], Холод В. [139], Градштейн М. (Gradstein M.) та Шіф М. (Schiff M.) [25], ДеВоретц Д. Дж. [19], Денисюк С.Ф. [88], Л. Ловелл (Lowell L.) [38], Х. Енфорт (Entorf H.) [23], К. Софал (Sophal C.) [56], М.С. Х. де Хаас (Hein de Haas M. C.) [28], Й. Зену (Zenou Y.) [62], С. Джаїк (Djajic S.), М.С. Міхаель (Michael M. S.) [21], Р. Маршалл (Marshall R.) [40], Бартрам Д. (Bartram D.) [8], А.Ф. Констант (Constant A. F.) [16], М. Каханец (Kahanec M.) [32], М.М. Відякіна [82], І.П. Майданік [99], С.О. Мосьондз [105].
Міграційні рухи (за категоріями мігрантів)		
3	Трудова міграція	Дж. Чалофф (Chaloff J.) [13], К.Ф. Циммерман [63], О. Ровенчак [123], Б.М. Юськів [153], Бартрам Д. (Bartram D.) [8]
4	Імміграція	Градштейн М. (Gradstein M.), Шіф М. (Schiff M.), ДеВоретц Д. Дж., С.І. Пирожков [118]
5	Міграція біженців	К.Ф. Циммерман та А.Ф. Констант (Constant A. F.) [63,16]
6	Міграція високо кваліфікованого персоналу	П. Качмарчик (P. Kaczmarczyk) та Й. Тировіч (J. Tyrowicz) [31]
7	Нелегальна міграція	Х. Енфорт (Entorf H.) [23]
Міграційні рухи (за географічної структурою)		
8	Країни ОЕСР	Дж. Чалофф (Chaloff J.) [13]
9	ЄС	Шамраєва В.М. [147], К.Ф. Циммерман [63], Р. А. дель Сарто (R. A. Del Sarto) та К. Стайндлер (C. Steindler) [20], А.Ф. Констант (A. F. Constant) та Р. Андріясевиц (R. Andrijasevic) [5], С. Леонард (S. Leonard) [37], А. Р. Сервент (A. R. Servent) [54], М. Такл (M. Takle) [57], Р. Бермейо [9], Н. Реслоу (N. Reslow) [50], М.М. Відякіна [82]
10	Африка	К. Софал (Sophal C.) [56], А. Адепуджи (A. Aderoju) [2], И. Клотті (E. Clottey) та Дж. Агі (J. Agyei) [4], Т. Джімам (T. Jimam) [30], Й. Бенне (Y. Benneh) та М. Авумбіла (M. Awumbila) [35], Дж. Краш (J. Crush) та Дж. О. Ошо (J. O. Ocho) [46, 47], Л. Фьорамонті (L. Fioramonti) та К. Ч. Ншимбі (C.Ch. Nshimbi) [44], Дж. П. Шахтер (J. P. Schachter) [52], В. Вілліамс (V. Williams) [61], Дж. Б. Каньянгога (J. B. Kanyangoga) [33], А. Адепуджи (A. Aderoju)1, І. Сембайве (I. Sembajwe) [53]

Продовження табл. 4.1

1	2	3
11	Азія	М. Туччіо (M. Tuccio) [58], А. Орбета (A. Orbeta Jr.) [45], Й. Халамвонг (Y. Chalamwong) [12], С. Патоонпонг (S. Paitoonpong) [48], А. Клаус (I. Claus) та Е. Клаус (E. Claus) [15], М. Бруні (M. Bruni) [11], Б. Кадрія (B. Khadria) [34], Б. В. Адколи (B. V. Adkoli) [3], У.Д. Банержи (U. D. Banerjee) [7], Дж. В. Хугуе (J. W. Huguet) [29], А. Гумбер (A. Gumber) та Г. К. Аропа (G. K. Arora) [27]
12	Латинська Америка	Р. Баєнінгер (R. Baeninger) та Н. Л. Паттара (N. L. Patarra) [49], А. Маргерітіс (A. Margheritis) [39], М. Айша-Ластра (M. Aysa-Lastra), Д. Массей (D. Massey) [41, 42], К. Капоферно (Capoferro C.), Ф. Ріосмена (Riosmena F.) [51]
	Країни Східного партнерства	J. Gromovs [26], N. Mkrtchyan [43], U. Valetka [59], V. Voinicov [60], А. Бартоломео, Ш. Макарян, С. Мананашвили та А. Вейнар [69], К. Крума [97], А. Стратан, Г. Савельєва, В. Котельник та С. Захаров [132]
13	Польща	М. Дущик (M. Duszczuk), П. Качмарчик (P. Kaczmarczyk) [31]
14	Чехія	О.Б. Пелех [116]
15	Україна	Палагнюк О., Холод В., Денисюк С.Ф., О.А. Малиновська [102, 100], І.В. Індиченко [96], Стаканов Р.Д. [130], Куревіна І.О. [98], Майданік І.П. [99], Ваврищук Н.Г. [81], Кислицина О.В. [104], Стасюк М.О. [131], Позняк О.В. [119, 120, 121], Прибиткова І.М. [122], Відякіна М.М., Шиманська О.П., Т.А. Драгунова [121], Е.М. Лібанова [92], О.А. Малиновська [101, 103], О.Б. Пелех [116], С.О. Мосьондз [105], С.І. Пирожков [118], О.У. Хомра [118, 121, 135]
16	Азербайджан	А. Алієв [66, 67], С. Мамедова, С. Румянцев [124, 125, 126, 127, 128, 129], А. Юнусов [151, 152]
17	Білорусь	О. Бахур [70, 71, 72, 73, 74], А. Боброва [75, 76, 77, 78], Л. Шахоцка [78], О. Буховец [79, 80], Л. Титаренко [133, 134], Л. Шахотько [148, 149, 150]
18	Вірменія	П. Агабабян [64, 65], В. Геворгян [87], Р. Еганян [89, 90, 91], А. Чобанян [141, 142, 143, 144]
19	Грузія	И. Бадурашвили [68], Г. Габричидзе [84, 85, 86], Т. Зурабишвили [93], М. Тухашвили [136, 137, 138], Н. Челидзе [140]
20	Молдова	В. Ганта [24], В. Мошняга [106, 107, 108, 109, 110], А. Опруненко [113, 114], Т. Чумаш [145, 146]
21	Росія	О. Купец [36], В. Войников [83], И. Ивахнюк [94], В. Ионцев [95], В. Мукомель [111, 112], М. Петросян [117]

Міграційна складова є обов'язковим елементом відтворення населення, у зв'язку з чим, посилюється значення формування виваженої міграційної політики для забезпечення компенсації наслідків негативних тенденцій у сфері природного відтворення населення та попередження небажаних для країни наслідків зовнішньої міграції.

Багато в чому увага до проблематики управління міграціями та розробки виваженої міграційної політики спровокована міграційною кризою у ЄС (масовим напливом біженців з мусульманських країн). Разом за тим, проблеми

міграцій нині пов'язуються з численними питаннями не тільки гуманітарного забезпечення, соціально-економічного тиску та етніко-релігійних конфліктів, але й стають частиною геополітичної полеміки в умовах геополітичних трансформацій глобалізованого світу. В цілому це виявляється в посиленні анти-імміграційного руху у багатьох країнах світу, які є приймаючими країнами мігрантів, наростанні занепокоєння з приводу ризиків терористичних загроз та зниженні рівня життя корінного населення країни.

Разом з тим, вимагають глибшого дослідження питання удосконалення інституційного середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій та генезису інтеграційних процесів у регіонах світу.

Виходячи з описаних у п. 1.1 тенденцій формування багатополюсного економічного середовища та відповідної регіоналізації економічного розвитку і посилення процесів регіональної інтеграції, дослідження вимагає інституційне середовище формування регіональної міграційної політики на основі ідентифікації її концептуальних засад та факторів формування через дослідження міжнародного середовища управління міграційними процесами та загальних рис національних міграційних політик. Це дозволить оцінити розвиток інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції на глобальному, регіональному та національному рівні в контексті існуючих геоекономічних ризиків та в подальшому визначити сучасний стан та напрями розвитку регіональних міграційних політик, базуючись на поточних проблемних аспектах та тенденціях міграції.

Виходячи з цього, конкретизовано завдання дослідження, зокрема встановлено потребу:

- розглянути сучасний стан інституційного середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів на міжнародному рівні в контексті її зв'язку з розвитком глобальних процесів та геоекономічними трансформаціями;

- окреслити основні риси національної міграційної політики та сформуванню розуміння її відмінностей від регіональної міграційної політики;

- визначити напрями здійснення аналізу середовища формування міграційних потоків за регіонами для структурування регіонального зрізу дослідження сучасних процесів міграції людських ресурсів.

Як було вказано в розділі 1, процеси міжнародної міграції нині знаходяться під значним впливом формальних та неформальних інститутів, що вимагає дослідження їх сутності в контексті формування інституційного середовища міграційних процесів. Так, І.І. Агапова під формальними

інститутами розуміє «правила, які створюються навмисно, виступають у явному вигляді як обмеження набору можливостей дій для індивідів і забезпечені захистом з боку держави»⁸⁴⁵, а під неформальними інститутами – «правила, які також обмежують поведінку індивідів, але не зафіксовані в письмовій формі і захищені іншими механізмами, відмінними від державних»⁸⁴⁶.

Відмінність між ними полягає в тому, що формальні інститути створюються цілеспрямовано та штучно, а неформальні – формуються під впливом минулих процесів, історичних подій, традицій. В цьому аспекті слід зробити певні зауваження, зокрема:

1) система підтримки та зміни формальних і неформальних інститутів різна. Зокрема формальні інститути регулювання міграційних процесів можуть активно змінюватися та адаптуватися відповідно до цілей глобального розвитку та гео економічних стратегій. Неформальні інститути є самовідтворюваними та створюють і підтримуються самими носіями традицій та неформальних правил – зокрема, представниками міграційних мереж та осередків мігрантів, діаспорами, самими мігрантами одноосібно;

2) при значних відмінностях між формальними правилами і приписами та неформальними практиками, традиціями та стереотипами виникає розрив, який є інституціональним вакуумом – саме він породжує неформальні практики та форми нелегальної та прихованої міграції, а також формує міграційні мотиви індивідів.

На основі моделей взаємозв'язку між формальними та неформальними інститутами, сформульованих І.І. Агаповою⁸⁴⁷, ідентифіковано прояв даних моделей у інституційному середовищі регулювання міжнародної міграції людських ресурсів (рис. 4.1).

У випадку протиріч між формальними та неформальними інститутами може виникнути інституційний конфлікт

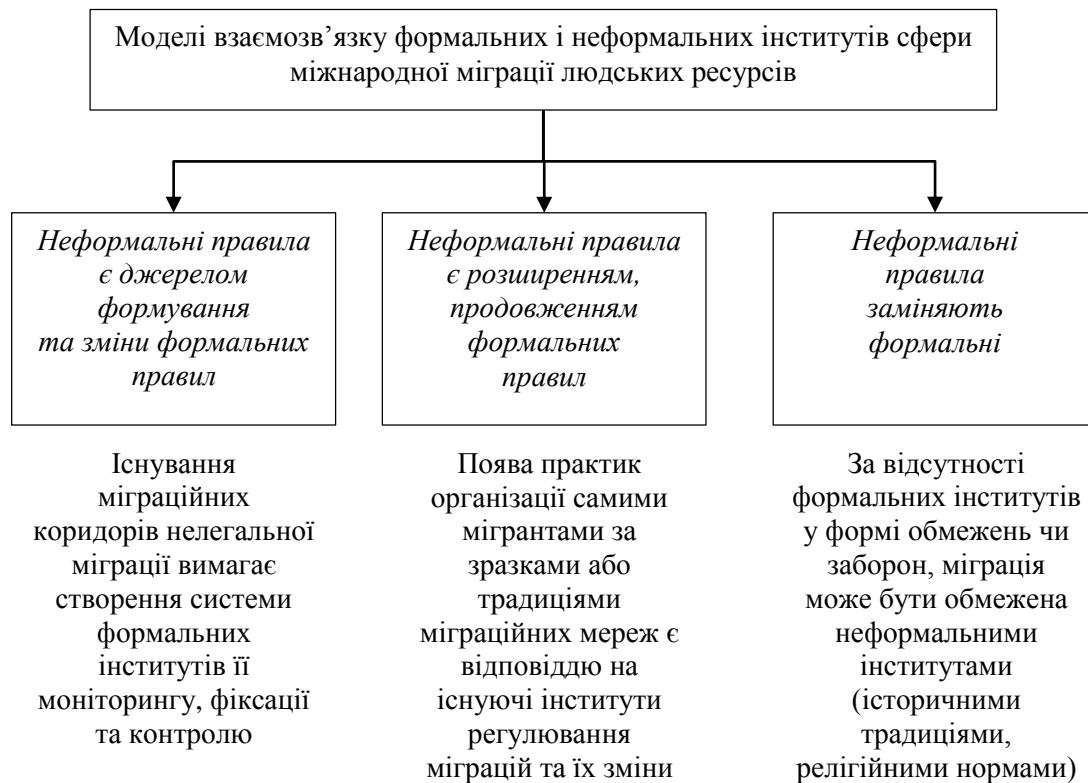
В цілому ж в контексті даного дослідження вважаємо за доцільне акцентувати увагу власне на вивченні формальних та неформальних інститутів, які формують інституційне середовище регулювання міграційних потоків. Це дозволить в подальшому визначити передумови формування міграційних мотивів осіб, оскільки людина при ухваленні міграційного рішення діє не виключно як економічний суб'єкт, а враховує весь спектр та інтенсивність сприйняття детермінантів міграційного середовища. Тому, базуючись на теорії інституціоналізму слід також описати напрями

⁸⁴⁵ Агапова И.И. Институциональная экономика. - Экономист, 2006. с. 8.

⁸⁴⁶ Там само. с. 8

⁸⁴⁷ Там само. с. 9-10

упорядкування дії таких інститутів для підвищення вигід та можливостей від міжнародної міграції людських ресурсів.

Рис. 4.1. Моделі взаємозв'язку формальних та неформальних інститутів середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів (власна розробка на основі⁸⁴⁸)

Виходячи з того, що головне призначення інститутів полягає у зменшенні невизначеності у суспільстві шляхом встановлення стійкої структури взаємодії між членами суспільства, вважаємо за доцільне структурувати дослідження за видами інститутів (формальні та неформальні), а також за рівнями їх функціонування (міжнародний, регіональний, національний та особистісний).

Формальними інститутами є спеціально створені правила, зафіксовані у письмовій формі, що містять набір дозволених альтернатив поведінки індивіда в конкретних ситуаціях. Для їх виконання і дотримання створюється спеціальний інституційний суб'єкт, дія якого також обмежена інструментами правил, норм та приписів.

⁸⁴⁸ Там само.

Неформальні інститути – правила та їх сукупність, які не зафіксовані в письмовій формі та мають обмежувально-спонукальну дію, яка реалізується у соціальних механізмах (наслідування, заохочення тощо).

Разом з тим, важливо брати до уваги сукупність неформальних інститутів, зокрема інформації, поширюваної суб'єктами неформального інституційного середовища. Так, формування міграційного мотиву індивіда визначається в цілому його власними перевагами, однак під впливом прийнятих у суспільстві норм, традицій та інформації про міграційний досвід осіб з його оточення та представників міграційних мереж. Таким чином, підхід представників інституціоналізму щодо інтерпретації явищ економічного, політичного, соціального та громадського життя з позиції не індивідуальної, а групової оцінки конкретного явища.

Дія неформальних інститутів особистісного рівня проявляється у встановленні меж для інтерпретації індивідуумом інформації щодо дії та інтенсивності факторів «притягування-виштовхування». Наприклад, при ухваленні рішень щодо міграції особа оцінює для себе вигоди і витрати з точки зору складності емоційного сприйняття міграції, зобов'язань перед родиною або іншими особами, занепокоєння невизначеністю становища мігранта. Разом з тим, вона керується ще й існуючими стереотипами та описаним досвідом інших мігрантів. У зв'язку з цим слід вказати на існування внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (суспільних) неформальних інститутів особистісного рівня.

Обидва ці види впливають, перш за все, на особистісному рівні на формування міграційного мотиву окремого індивіда. Зауважимо, водночас, що узагальнення та агрегування оцінки мігрантами дії таких інститутів дозволить виявити загальні закономірності інтенсивності сприйняття ними дії окремих інститутів.

При цьому дія неформальних інститутів не вимагає створення інституційного суб'єкту їх регулювання а підтримується повторювальними діями індивіда або інших осіб, інформація про які поширюється формальними або неформальними каналами.

Інституційне середовище регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів на міжнародному, регіональному та національному рівні вимагає розробки механізмів взаємодії та взаємозв'язку формальних та неформальних інститутів в контексті подолання інституційних розривів та інституційних конфліктів для:

1) забезпечення оперативного виявлення змін у стані детермінантів формування міграційних мотивів, в тому числі під дією неформальних інститутів;

2) реагування на такі зміни шляхом формалізації існуючих неформальних інститутів або розробки заходів нівелювання їх дії;

3) створення гнучкої системи інструментів управління процесами міграції, які можуть бути адаптовані до динамічних умов глобального середовища, сприятимуть досягненню цілей глобального розвитку та подоланню глобальних проблем.

Ляшенко Є.О. зауважує, що «в умовах глобалізації зростає зацікавленість до взаємних та погоджених дій у сфері міграції, про що свідчить поява нових консультативних процесів, таких як Генеральна комісія по міжнародній міграції <...> з метою розгляду міграційних проблем на рівних основах між розвиваючимися та розвинутими державами»⁸⁴⁹.

На міжнародному рівні формальне інституційне середовище перебігу міграційних процесів виявляється у системі міжнародних організацій та їх уповноважених органів, а також системі законодавчих норм, прави та рішень за результатами налагодження офіційного діалогу між суб'єктами такого середовища, генезис якого протягом ХХ ст. представлено на рис. 4.2.

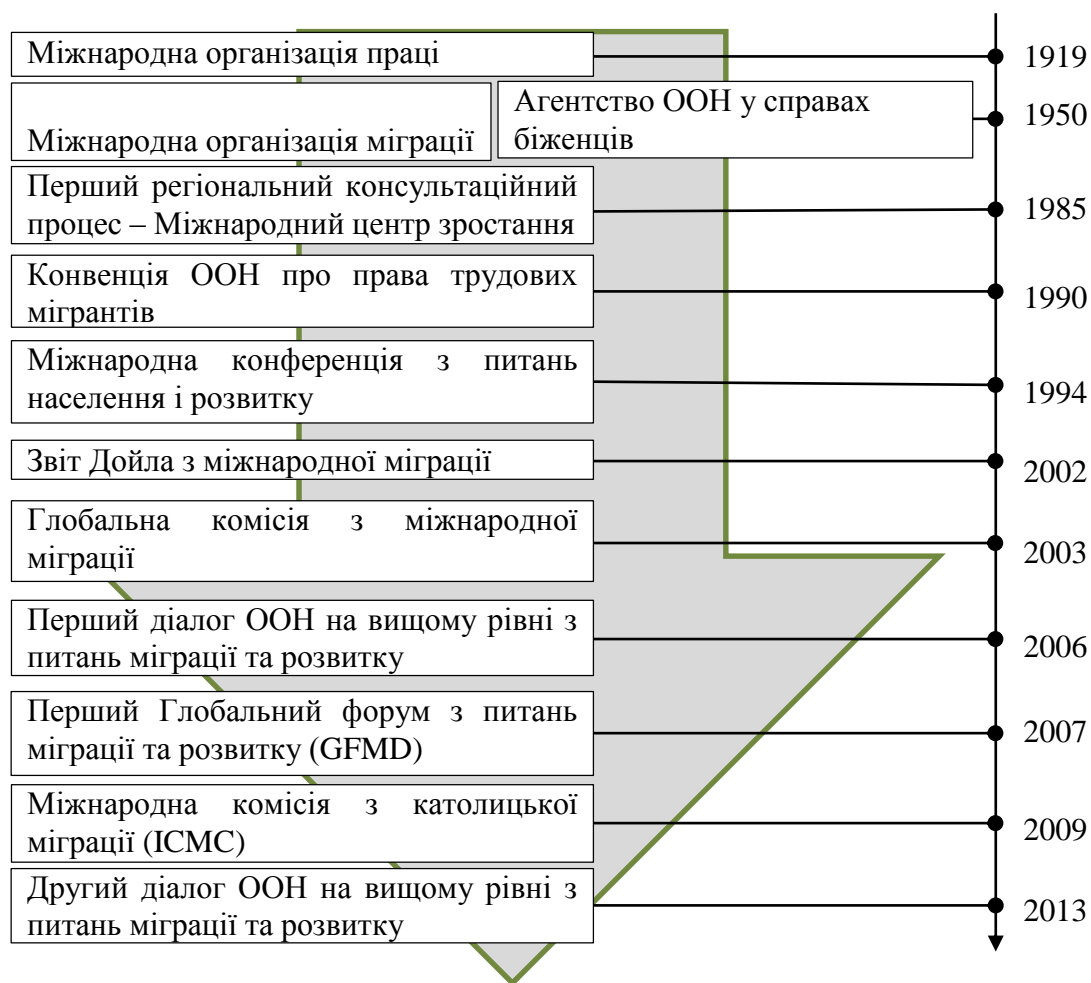
За результатами аналізу структурно-організаційних характеристик діяльності МОМ, проведеного В.В. Ксендзук, «в світі відбувається зростання кількості країн-членів, що впливає на розповсюдження законодавчих вимог, основних принципів функціонування національних ринків праці, умов приймання біженців та інших важливих соціальних питань. <...> позитивним моментом є те, що організаційна структура МОМ є децентралізованою, що забезпечує локальне оперативне вирішення проблемних питань, пов'язаних з міжнародною міграцією в світі, а також реалізацію проектів, пристосованих до потреб відповідних країн-членів міжнародної організації»⁸⁵⁰.

Таким чином можна констатувати інтенсифікацію розвитку інституційного середовища на міжнародному рівні, зокрема, розширення кола держав, які приєднуються до глобальних ініціатив регулювання міграційних процесів, гармонізація цілей та завдань такого регулювання з цілями досягнення сталого розвитку через їх конвергенцію з цілями управління економічними, політичними, соціальними, демографічними та екологічними процесами.

---

⁸⁴⁹ Ляшенко Є.О. Геополітичні фактори міжнародної міграції населення на початку ХХІ сторіччя // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 201-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appo1_2015_53_26. с. 203.

⁸⁵⁰ Ксендзук В. В. Діяльність міжнародної організації з міграції в контексті розвитку соціальної політики в Україні // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2016. № 2. С. 168-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2016_2_30.

Рис. 4.2. Генезис інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів на міжнародному рівні

Відякіною М.М. запропоновано чинники формування міграційної політики, які нами структуровано з точки зору можливості управління ними (табл. 4.2). Водночас, реалізація міграційної політики здійснюється на національному рівні, хоча і під впливом глобалізаційних процесів та розвитку міжнародного інституційного середовища регулювання міграційних процесів. Тому враховуючи тенденції світових гео економічних трансформацій, описані у розділі 1, вважаємо за потрібне конкретизувати сформовані в загальному вигляді Т.В. Кальченко та А.О. Остап'юк завдання ідентифікації блоку гео економічних інтересів держави⁸⁵¹. Зокрема, базуючись на визначених ними завданнях, управління міграційними

⁸⁵¹ Кальченко Т.В., Остап'юк А.О. Проблеми визначення стратегічних країнових інтересів на гео економічному атласі світу // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. 2014. Вып. 44. С. 77-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VzKipu_2014_44_21 с. 78-79.

потоками, вважаємо, що формування міграційної політики в умовах гео економічних трансформацій повинно бути орієнтоване на:

- доповнення засад формування гео економічної стратегії держави завданнями підтримання та розвитку людського потенціалу країни/регіону в ході їх долучення до процесів міжнародної міграції шляхом максимізації її переваг та нівелювання ризиків та загроз;

- формування інструментарію вирішення проблем, пов'язаних з міграцією людських ресурсів як частини гео економічної стратегії країни/регіону;

- стратегічне (перспективне) розуміння місця країни/регіону у світових процесах руху людських ресурсів не на основі оцінки поточного стану їх міжнародної міграції, а її прогнозованого стану у визначений стратегією момент чи період часу та її потенційних наслідків;

- моделювання гео економічних ситуацій, пов'язаних з міжнародною міграцією людських ресурсів та формування сценаріїв розвитку таких процесів в країні/регіоні в контексті цілей реалізації гео економічної стратегії країни/регіону;

- формування формальних інститутів (нормативної бази та формальних практик) управління процесами міжнародної міграції в контексті трансформації інтеграційного об'єднання та використання мобільності людських ресурсів для цілей поглиблення регіональної економічної інтеграції.

Таблиця 4.2. Структурування чинників формування міграційної політики держави, виділених М.М. Відякіною в контексті можливості управління ними

Чинників формування міграційної політики держави*		Тенденції гео економічних трансформацій	Інституційне середовище**	Глобальні проблеми	Економічні ресурси
1		2	3	4	5
Загальносвітові процеси	цикли ділової активності	+			
	фінансово-економічні кризи	+			
	діяльність міжнародних організацій		+		
	збройні конфлікти/війни			+	
	спільні міграційні виклики			+	

Продовження табл.4.2.

	1	2	3	4	5
Зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні чинники	геополітичне положення	+			
	участь у міжнародних інтеграційних об'єднаннях		+		
	міжнародні угоди		+		
	зовнішньополітична стратегія	+	+		
	торговельний режим		+		
	рівень зовнішньоекономічної рівноваги (платіжний баланс, обмінний курс)	+			
	участь у військово-політичних блоках		+		
Внутрішні соціально-економічні чинники	структура економіки	+			
	модель економічного зростання		+		
	характер соціальної політики		+		
	густота та віковий склад населення				+
	тип приймаючого суспільства		+		
	державна ідеологія		+		

Примітка:

* М.М. Відякіною виділено чинники формування імміграційної політики держави, разом з тим вважаємо, що вони є чинниками формування і інших складових міграційної політики, зокрема в частині питань еміграції, інтеграції мігрантів та дотримання їх прав

** темним кольором виділено чинники формування міграційної політики, які лежать у площині інституційного середовища, а отже можуть бути урегульовані шляхом застосування інструментів та механізмів адміністрування

Тому до елементів комплексного управління процесами міграції слід включати, перш за все, розробку концептуальних рамок провадження політик, пов'язаних з урегулюванням міграційних процесів, зокрема, галузевих політик, інвестиційної політики, політик зайнятості, охорони здоров'я, освіти тощо. Дане питання детальніше розглянуто в п. 4.3.

Слід звернути увагу, що інституційне середовище формування міграційної політики не є відокремленим, а активно взаємодіє з елементами інших суспільних середовищ. Так, за результатами дослідження середовища регулювання міграційних процесів, встановлено, що серед його складових можна виділити: демографічне, економічне (в т.ч. фіскальне), культурне, етнічне, освітнє, релігійне, природне, екологічне, політичне середовище.

Оскільки належно організована система уповноважених органів та інститутів з питань міграції, а також розвинута регламентація статусу мігрантів, їх обліку та встановлення правового режиму перебування на території країни-реципієнта дозволяє попередити нелегальну міграцію, поширення явища трудової експлуатації; уникнути численних питань соціально-побутового та гуманітарного забезпечення мігрантів при формуванні міграційної політики повинно враховувати визначені вище середовища та особливості їх розвитку в конкретних країнах міграційних пар. Розглянемо їх детальніше.

Демографічне середовище являє собою сукупність та структуру статево-вікових груп, тенденції їх змін та основні показники розвитку та враховується при визначенні співвідношень, на досягнення яких орієнтована імміграційна політика. Зокрема, вона може передбачати «компенсаційні» заходи усунення наслідків еміграції населення відповідних груп, у зв'язку з цим актуалізується потреба вивчення гендерно-вікової структури мігрантів для пошуку шляхів удосконалення міграційної політики. Слід сказати, що інші параметри демографічної структури населення, такі як національна структура, переважаючі віросповідання та відповідний географічний розподіл населення за даними параметрами спричиняють особливості етнічного та релігійного середовища. При формуванні концепції та положень державної імміграційної політики слід особливу увагу звернути на доцільну та можливу чисельність іммігрантів з іншого етнічно-релігійного середовища, оскільки неконтрольоване їх зростання та асиміляція в окремому регіоні країни може призводити до зростання сепаратистських настроїв, загострення міжрелігійних конфліктів, посилення настроїв етнічної нетерпимості серед корінного населення, а в довгостроковій перспективі означає суттєву трансформацію (а іноді руйнування) культурних традицій регіону призначення іммігрантів.

Одним з найважливіших елементів в цьому контексті є економічне середовище у державі та регіоні, зокрема: рівень безробіття, рівень інфляції, купівельна спроможність населення та загальний його добробут. Прибиткова І.М., досліджуючи питання зовнішньої трудової міграції населення України, зауважує, що вагомий вплив на його мотивацію до еміграції чинить світова фінансово-економічна криза: так, «переважна більшість українців, за їх власними оцінками, вже стали жертвами катастрофічного руйнування механізмів, що регулюють функціонування світової економіки і підтримують рівноважний стан світової фінансової

системи»⁸⁵². Саме економічне середовище формує передумови для еміграції населення у зв'язку з незадовільними умовами життя в країні, проте є привабливим для переїзду населення з країн з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку та життя населення. У зв'язку з цим, паралельно з формуванням імміграційної політики, слід проводити ґрунтовні дослідження соціально-економічного становища населення та кон'юнктури ринку праці для оптимізації розподілу національних трудових ресурсів та забезпечення роботою, перш за все, працездатного населення.

У зв'язку з тим, що одним з найголовніших мотиваційних факторів до міграції населення є можливість працевлаштування з більш високим рівнем оплати, актуалізується питання детінізації міжнародних переказів трудових мігрантів, що становить окрему площину наукового пошуку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених і дослідників. Саме тому, вважаємо за потрібне, окремим елементом середовища формування міграційної політики виділити фіскальне середовище, яке, на нашу думку, включатиме діючу податкову політику та виконавчі механізми адміністрування податків та зборів, пов'язаних з доходами, отриманими мігрантами поза межами країни.

В цьому контексті освітнє середовище обумовлює структурні показники національного або регіонального ринку праці, а тому підлягає детальному вивченню при формуванні імміграційної політики, адже слід усвідомлювати бажаний рівень кваліфікації іммігруючої на терени держави робочої сили для запобігання обмеження доступу власних громадян до робочих місць.

Разом з тим, актуальним напрямом дослідження міжнародних міграційних потоків є також їх зв'язок з екологічним становищем регіонів та територій, оскільки особливості природного та екологічного середовища можуть одночасно і провокувати міграції (стихійні лиха, масштабні ядерні та хімічні забруднення), і бути показником готовності інших країн прийняти іммігрантів (обмежені природні ресурси окремих територій можуть зумовлювати проблеми продовольчої безпеки країни).

Говорячи про вплив на міграційну політику розвитку технічного середовища, слід привести слова Чайки М. та Х. де Хааса⁸⁵³, які, досліджуючи розвиток міграційних процесів у глобалізованому світі, зауважують:

---

⁸⁵² Прибиткова І.М. Сучасні міграційні процеси в Україні // Безпека документів та міграційна політика: висновки та рекомендації міжнародних робочих груп для України. К. Європа без бар'єрів. 2011. С. 9-30

⁸⁵³ Czaika M., Haas H. The globalization of migration: has the world become more migratory? // International Migration Review. 2014. Т. 48. №. 2. С. 283-323. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imre.12095/epdf>

«Технологія сприяє розвитку торгівлі, руху капіталу, аутсорсингу і офшорингу виробництва та роботі з віддаленим доступом, які стимулюють неміграційні форми мобільності, такі, як маятникова мобільність, туризм, бізнес-подорожі та короткострокові візити. Таким чином, в той час, як це зробило світ більш мобільним, не обов'язково світ зробився більш міграційний»⁸⁵⁴. Разом з тим, науково-технічний прогрес та глобальна інформатизація дозволяють розробляти та впроваджувати сучасні засоби контролю міграційних потоків та зниження рівня нелегальної міграції.

Особливого розгляду, разом з тим, вимагає кореляція міграційної та фіскальної політики з точки зору зниження податкового тиску на трудових мігрантів та їх сім'ї, оскільки показники-детермінанти фіскального середовища обумовлюють схильність мігранта до декларування або навпаки приховування власних трудових доходів. А це, в свою чергу, негативно впливає на показники бюджетних надходжень. Тому, урегулювання питань оподаткування іноземних доходів громадян резидентів країни сприятиме детінізації трудових доходів, отриманих ними за межами країни. Крім того, зниження податкового тиску на нерезидентів, що отримують доходи з джерелом походження з країни створить умови для залучення іноземних інвестицій в її економіку, сприятиме зростанню потоку мігрантів в країну з можливістю остаточного поселення.

Вважаємо також, що міграційна політика держави повинна передбачати також дидактичну (освітню) складову, яка створить інформаційне середовище регулювання міграції, зокрема, популяризацію знань про міграцію у суспільстві. З одного боку, вона може бути спрямована на залучення іммігрантів більш бажаних категорій у країну (О.В. Позняк вбачає її реалізацію у проведенні інформаційних кампаній у країнах виходу потенційних мігрантів, запровадження інтеграційних програм для різних категорій іммігрантів, формування у суспільстві толерантного ставлення до мігрантів⁸⁵⁵), а з іншого боку, цільовою аудиторією такої освітньої складової є категорії населення з вищим ступенем мотивації до міграції (зокрема, І.П. Майданік наголошує на потребі «повнішого інформаційного забезпечення реальних та потенційних трудових мігрантів щодо законних шляхів працевлаштування за кордоном і можливостей захисту своїх прав»⁸⁵⁶). Зауважимо, що при цьому слід орієнтуватися не стільки навіть на зниження інтенсивності міграційних потоків,

---

⁸⁵⁴ Там само. с. 317.

⁸⁵⁵ Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 11. С. 20-29. с. 22.

⁸⁵⁶ Майданік І.П. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С. 86-92. с. 91.

скільки на зниження негативних наслідків міграції шляхом інформування населення про важливість:

- 1) легального оформлення працевлаштування та дотримання законодавства з питань візової підтримки;
- 2) соціального забезпечення та страхування трудових мігрантів;
- 3) дотримання їх прав та обов'язків під час перебування за кордоном;
- 4) легалізації та оподаткування трудових доходів мігрантів, а також наявні податкові пільги та уникнення подвійного оподаткування.

Це дозволить популяризувати цивілізовані форми зовнішньої трудової міграції громадян країни, попередити їх долучення до торгівлі людьми, створити базис для детінізації доходів громадян з джерелом походження за межами країни.

Узагальнюючи існуючі складові середовища формування міграційної політики, конкретизованої їх вплив на регулювання міграційних процесів (табл. 4.3).

Таблиця 4.3. *Вплив складових середовища формування міграційної політики на регулювання міграційних процесів (запропоновано автором)*

<i>№ з/п</i>	<i>Складова середовища</i>	<i>Вплив на регулювання міграційних процесів</i>
1	Демографічне середовище	Враховується при визначенні співвідношень між гендерно-віковими групами людських ресурсів, на досягнення яких орієнтована міграційна політика, а також при визначенні потенційних змін при інтегрізації процесів міграції людських ресурсів
2	Економічне середовище	Формує передумови для еміграції населення у зв'язку з незадовільними умовами життя в країні, проте є привабливим для переїзду населення з країн з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку та життя населення. У зв'язку з цим, паралельно з формуванням імміграційної політики, слід проводити ґрунтовні дослідження соціально-економічного становища населення та кон'юнктури ринку праці для оптимізації розподілу національних трудових ресурсів та забезпечення роботою, перш за все, працездатного населення.
3	Мовно-культурне середовище	Врахування особливостей даного середовища обумовлено необхідністю управління процесами інтеграції емігрантів та іммігрантів, зниження ризиків міжетнічних та релігійних конфліктів
4	Освітнє середовище	Обумовлює показники освітньо-професійної структури людських ресурсів, що підлягає вивченню при формуванні міграційної політики з точки зору доцільності розміщення національних людських ресурсів на ринку праці та формування ніж для робітників-мігрантів на фоні зменшення безробіття населення країни
5	Еколого-природничє середовище	Особливості природного та екологічного середовища слід враховувати у системі детермінантів міграції, а також в контексті готовності країни приймати мігрантів, які чинять міграційний тиск на інфраструктуру та територію
6	Політичне середовище	Ризики політичного середовища визначають детермінанти міграції людських ресурсів з країни та формують загальний рівень її міграційної привабливості, що слід брати до уваги виборі моделі та розробці інструментів міграційної політики

При цьому особливості міграційних процесів та стратифікаційна структура міграційних потоків залежать від національного та наднаціонального інституційного середовища, оскільки сукупність правових норм, традицій та практик формують специфіку міграційних коридорів, а на мікрорівні – детермінанти міграційних мотивів.

В цьому аспекті вважаємо за доцільне базуватися на розробках В.Р. Сіденка, який у своєму дослідженні тенденцій становлення та розвитку системи глобального управління економікою, визначив її структурні рівні: глобальний, на якому відбувається, серед іншого, «формування глобальних регулюючих правил і нормативів, що полегшують існування глобальних структур та контроль за ходом процесу глобалізації і розподілом вигод від нього»⁸⁵⁷; міжнародний регіональний, який характеризується «формуванням спільних регіональних регулюючих правил і нормативів, що полегшують регіональну економічну інтеграцію та погодженням структурної політики в рамках регіональних інтеграційних об'єднань»⁸⁵⁸; а також національний, де проводиться «загальнонаціональна структурна політика через інструменти інвестиційної, науково-технічної, промислової, аграрної і інших видів політики, підтримуються єдині правила конкуренції на внутрішньому ринку»⁸⁵⁹. Тому подальший розгляд інституційного середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів як форми міжнародних економічних відносин вважаємо за доцільне проводити на трьох рівнях: міжнародний, регіональний та національний.

Відякіна М.М. визначає міграційну політику як «комплекс заходів, що ґрунтуються на соціально-економічних та демографічних потребах країни, які держава й суспільні інститути реалізують з метою управління міграційними потоками, забезпечення належних умов для гармонійного співіснування громадян і мігрантів, сталого соціально-економічного розвитку»⁸⁶⁰. При цьому вона акцентує увагу саме на імміграційній складовій, у якій виділяє «політику імміграційного контролю (зовнішня сфера пов'язана з регулюванням імміграційних потоків), та пост-імміграційної політики (внутрішня сфера, що передбачає управління етнічними відносинами, соціокультурну інтеграцію

---

⁸⁵⁷ Сіденко В.Р. Тенденції становлення та розвитку системи глобального управління економікою // Actual problems of international relations. 2014. Т. 1. №. 110. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/849/804>

⁸⁵⁸ Там само.

⁸⁵⁹ Там само.

⁸⁶⁰ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

мігрантів, натуралізацію, надання притулку біженцям)»⁸⁶¹. Однак, на нашу думку, управління інтеграцією та забезпечення дотримання прав мігрантів є окремими сферами, на які слід звернути увагу при формуванні міграційної політики, оскільки вони є комплексними з точки зору поєднання правового інструментарію урегулювання даних питань, соціо-культурного та політико-громадянського підґрунтя тощо.

На національному рівні міграція людських ресурсів проявляється у спектрі позитивних і негативних ефектів для кожної з країн міграційної пари. Зокрема, їх можна структурувати наступним чином (табл. 4.4).

Таблиця 4.4. *Переваги та недоліки міжнародної міграції у світлі перерозподілу людського капіталу для країн міграційної пари*

	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Країна походження	<ol style="list-style-type: none"> 1) зростання грошових надходжень у вигляді переказів від мігрантів, що є джерелом валютних надходжень в країну та важливою частиною доходів домогосподарств; 2) зростання інвестицій від національних діаспор; 3) підвищення якості людських ресурсів у випадку зворотної міграції зокрема підвищення кваліфікації, набуття досвіду, що стимулює зростання добробуту; 4) зниження навантаження на внутрішніх ринках праці 	<ol style="list-style-type: none"> 1) зниження демографічного ресурсу (втрата людських ресурсів репродуктивного віку, а також потенційно репродуктивного віку, що стають носіями інших мовно-культурних традицій); 2) скорочення ресурсу робочої сили (кількісне зниження, втрата освітньо-кваліфікаційного потенціалу); 3) зростання навантаження на системи соціального забезпечення за умов їх формування на основі солідарної моделі; 4) погіршення соціального фону (соціально-психологічні ризики адаптації мігрантів та їх сімей, неоднозначність соціальних моделей сімей мігрантів, які призводять до численних кризових явищ та «соціального сирітства»)
Країна призначення	<ol style="list-style-type: none"> 1) отримання ресурсу робочої сили для заповнення ніш низько кваліфікованих та неprestижних робочих місць; 2) скорочення витрат на підготовку фахівців в країні та стимулювання через приток іммігрантів бажаної кваліфікації при цьому з нижчим рівнем оплати праці; 3) зростання демографічного ресурсу (особливо в умовах старіння націй); 4) зростання внутрішнього ринку товарів та послуг; 5) накопичення грошових заощаджень мігрантів у банківській системі країни призначення, їх часткове інвестування в економіку 	<ol style="list-style-type: none"> 1) зростання навантаження на інфраструктуру та мережу соціальних послуг; 2) зростання навантаження на ринок праці за умов структурного безробіття та диспропорцій регіональних ринків праці; 3) зниження середнього рівня оплати праці у зв'язку з притоком робочої сили з нижчими вимогами щодо оплати; 4) зростання ризиків етнічних конфліктів та дискримінації за етнічними ознаками та прояви ксенофобії, що посилює соціальну напругу та поляризацію суспільства

⁸⁶¹ Там само..

Необхідність розробки комплексної національної міграційної політики пов'язана з тим, що країна є одночасно і донором, і реципієнтом людських ресурсів у ході міграційних процесів, тобто виступає одночасно країною походження, країною призначення, а також країною транзиту мігрантів. Дієва інтеграція мігрантів у приймаюче суспільство передбачає їх долучення до ринку праці, належний рівень соціального захисту, детінізацію доходів мігрантів та відповідних фінансових потоків між країнами. У зв'язку з цим належне інституційне середовище мобільності людських ресурсів повинне передбачати доступ мігранта до забезпечення продуктивної зайнятості, поширення гарантій, передбачених офіційною системою соціального захисту, низький податковий тягар на працюючих мігрантів, а також можливість та економічна вигідність використання засобів банківської системи та інших офіційних каналів здійснення грошових переказів.

Пелех О.Б. в межах запропонованої нею триетапної методики вивчення міжнародної міграції вказує на потребу аналізу особливостей регулювання міжнародної трудової міграції, зокрема, виділяючи такі складові, як «контроль за міграціями, інтеграція іноземців, вироблення власних проектів і участь в різного рівня міжнародних проектах»⁸⁶².

Узагальнюючи погляди вказаних у табл. 4.1 вчених та дослідників на зміст та інструментарій міграційної політики, систематизовано їх за основними елементами: імміграційний, еміграційний та інтеграційний (табл. 4.5).

Таблиця 4.5. Характеристика складових міграційної політики

Елемент	Компоненти елементів міграційної політики	Характеристика компоненту
1	2	3
Імміграційний	Мета	Захист внутрішнього середовища держави від неконтрольованого припливу іноземних людських ресурсів
	Інструменти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Встановлення якісних вимог до освітньо-кваліфікаційного рівня людських ресурсів. 2. Встановлення вікового цензу людських ресурсів. 3. Встановлення обмежень щодо стану здоров'я та захворювань осіб, що мігрують до країни 4. Встановлення обмежень особистісного характеру. 5. Встановлення квот на в'їзд з метою працевлаштування. 6. Встановлення обмежень фінансового характеру. 7. Встановлення обмежень щодо часу перебування на території країни 8. Встановлення обмежень щодо працевлаштування на території країни (перелік дозволених для в'їзду професій, посад, визначення характеру трудового контракту).

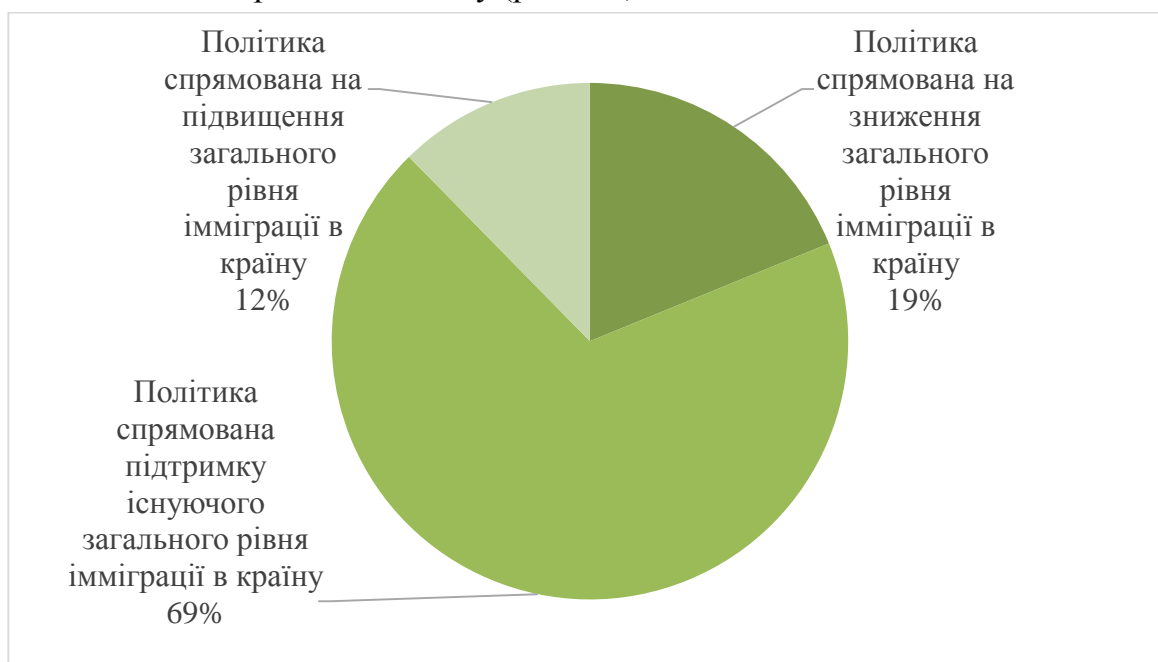
⁸⁶² Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 225 с.

Продовження табл. 4.5.

		<p>9. Встановлення обмежень щодо країн походження мігрантів або їх національності.</p> <p>10. Система санкцій за порушення імміграційного законодавства: 1) особами, які незаконно потрапляють або перебувають на території країни; 2) особами, задіяними у схемах неурегульованої міграції (в тому числі сприяння незаконній міграції та торгівлі людьми); 3) юридичними та фізичними особами, що використовують робочу силу мігрантів, у спосіб, що суперечить чинному законодавству.</p>
	Моделі	<p>1. Політика, що базується на обмеженні перебування іммігрантів в країні (за кількістю та термінами);</p> <p>2. Політика, що допускає проживання без певного терміну з правом в'їзду членів сім'ї;</p> <p>3. Політика, що дозволяє постійне проживання іммігрантів і передбачає право на отримання громадянства (натуралізація)</p>
Еміграційний	Мета	Захист держави від неконтрольованого відтоку національних людських ресурсів
	Інструменти	<p><i>Непрямі методи регулювання</i> покликані створити сприятливий еміграційний клімат:</p> <p>1) валютно і банківська політика стимулювання валютних переказів з-за кордону;</p> <p>2) митна політика, що передбачає митні пільги для віддалених трудящих-емігрантів;</p> <p>3) спеціальні еміграційні програми.</p> <p><i>Прямі методи</i> націлені на регулювання обсягів і структури еміграційних потоків:</p> <p>1) вимоги до суб'єктів трудової міграції: фірм-посередників, мігрантів;</p> <p>2) експансійна політика, спрямована на завоювання робочих місць на ринках зарубіжних країн;</p> <p>3) структурна політика, основними елементами якої можуть виступати: а) обмеження видачі закордонних паспортів; заборона (прямої і опосередкованій) на виїзд окремих категорій працівників та введення еміграційних квот; встановлення термінів обов'язкової роботи в країні після завершення освіти за державний рахунок.</p>
	Моделі	<p>1. Модель захисту інтересів держави</p> <p>2. Модель використання еміграції в цілях забезпечення ресурсами економіки країни</p> <p>3. Модель захисту прав трудящих-емігрантів</p> <p>4. Модель одночасного захисту державних інтересів та прав і свобод працюючих-мігрантів</p> <p>5. Модель взаємного захисту інтересів країн-експортерів (країн походження) та країн-імпортерів (країн призначення) людських ресурсів</p>
Інтеграційний	Мета	Сприяння інтеграції іммігрантів у приймаючому суспільстві та сприяння поверненню емігрантів на батьківщину
	Інструменти	<p>1. Програми матеріального компенсації (передбачають грошові виплати іммігрантам за попереднє припинення їх діяльності).</p> <p>2. Програми професійної підготовки в цілях полегшення іммігрантам від'їзду на батьківщину та їх працевлаштування.</p> <p>3. Програми економічної допомоги регіонам масової еміграції</p>
	Моделі	<p>1. <i>Інтеграція емігрантів</i></p> <p>2. <i>Інтеграція іммігрантів</i></p>

Як показує дослідження основних положень міграційних політик країн світу, більшість країн світу проводять міграційну політику, спрямовану на обмеження в'їзду мігрантів у свої країни, витрачаючи при цьому значні кошти на забезпечення контролю за реалізацією імміграційних законів (контролю кордонів, їх облаштування, перевірки авіакомпаній). Але така політика міграції властива не лише розвиненим країнам світу, але й тим, які розвиваються, оскільки саме вони характеризуються підвищеними показниками міграційного тиску (рис. 4.3).

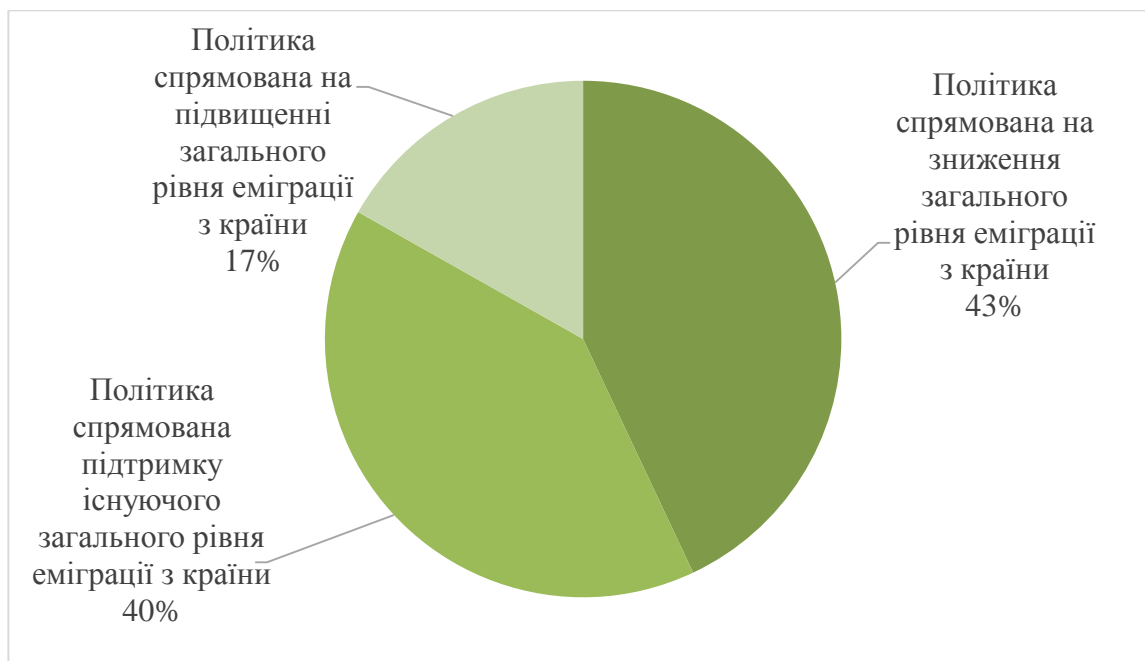

Рис. 4.3. Структура національних міграційних політик за вектором управління процесами імміграції в країну (побудовано на основі систематизації даних ООН⁸⁶³, N=170)

Таким чином, майже п'ята частина країн світу проводить політику зниження рівня імміграції, і лише 12% - орієнтується на її активізацію.

Децю інша структура країн за вектором національних еміграційних політик (рис. 4.4).

⁸⁶³ International Migration Policies 2013 / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

Рис. 4.4. Структура національних міграційних політик за вектором управління процесами еміграції з країни (побудовано на основі систематизації даних ООН⁸⁶⁴, N=107)

Так, політику, спрямовану на підвищення рівня еміграції реалізують лише 17% країн, однак стримувати еміграцію прагнуть 43% країн.

Забезпечення економічного зростання та одночасне підвищення добробуту, рівня життя населення країни та розвитку людського потенціалу в цілому вимагають переорієнтації економіки з діяльності у первинному та вторинному секторах економіки (чим переважно відрізняються країни, що розвиваються) в більш складні, інтелектуальні та інноваційні сектори економіки. В цьому контексті управління міграційними потоками та процесами інтеграції мігрантів на ринках праці вимагає формування політики освітньо-професійної стратифікації мігрантів та впровадження режимів сприяння залученню висококваліфікованих мігрантів в країну на тлі розвитку національних систем освіти і науки та формування національного людського потенціалу. Крім того, на основі зв'язку між міграційною та іншими політиками слід передбачити впровадження програм професійної адаптації мігрантів у приймаючому суспільстві та їх інтеграцію в національний ринок праці.

Країни, що входять до складу міграційної пари, як правило, мають протилежні інтереси, що пов'язано з економічними вигодами,

⁸⁶⁴ Там само.

отримуваними або втраченими такими країнам в ході переміщення людських ресурсів. Так, країни призначення мігрантів переважно, якщо і прагнуть отримати доступ до більш дешевої робочої сили мігрантів, зважаючи на свою неготовність до їх значної кількості, можуть мати потребу встановлення обмежень на кількість іммігрантів у країну. Крім того, часто країна призначення при формуванні стримувальної міграційної політики та встановленні величини оптимальних імміграційних квот, не враховує статево-вікову та освітньо-професійну структуру фактичних міграційних потоків, а також соціально-економічний стан країн походження мігрантів та їх інституційне середовище. В результаті діюча міграційна політика не є ефективною з точки зору її відповідності кон'юктурі та потребам ринку праці, векторам демографічної політики, а також інших політик, зокрема, мовно-етнічної та політики безпеки.

Разом з тим, країна походження мігрантів прагне збільшити чисельність емігрантів у випадку їх надлишку на національному ринку робочої сили (наприклад при зростанні безробіття, диспропорціях у структурі попиту та пропозиції робочої сили, а також значних витратах, пов'язаних зі структурним безробіттям). З іншого боку, навіть у випадку тимчасового надлишку робочої сили в країні, проблеми демографічного характеру змушують уряди формувати міграційну політику базуючись на стримуванні відтоку людських ресурсів з країни у зв'язку зі зростанням потреби природного відтворення населення країни (у випадку тривалих демографічних криз).

Тут слід привести результати дослідження Й. Ф. Морага, який стверджує, що країни походження мігрантів готові підписати міграційні угоди з країнами їх призначення для зниження навантаження на ринок праці. При цьому, виходячи з його висновків, країни призначення в основному орієнтовані на боротьбу з нелегальною міграцією⁸⁶⁵. На нашу думку конфлікт тут проявляється в абсолютній протилежності інтересів країн міграційної пари, а тому країни, які прагнуть збільшити еміграційні потоки, та країни, які бажають скоротити імміграцію, повинні шукати консенсус та укладати міграційні угоди, які сприятимуть постановці погоджених завдань здійснення такого двостороннього регулювання міграційних потоків з урахуванням особливостей національного інституційного середовища, наявності формальних міграційних коридорів та інтенсивності неформальних міграційних потоків, а також особливостями провадження спільної

---

⁸⁶⁵ Moraga J.F. A general model of bilateral migration agreements. – Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Economia i d'Història Econòmica, Unitat Fonaments de l'Anàlisi Econòmica, 2008. URL: http://www.barcelonagse.eu/sites/default/files/working_paper_pdfs/360.pdf

міжнародної економічної діяльності та існуючих торгових, митних, фіскальних та інвестиційних режимів тощо.

За словами М.М. Відякіної, «розподільний ефект від міжнародної міграції робочої сили вказує на різні пріоритети країн-реципієнтів і донорів робочої сили та свідчить про необхідність виваженої міграційної політики з урахуванням потенційних втрат та вигравів від збалансованих міграційних потоків»⁸⁶⁶. У цьому аспекті слід звернути увагу на результати досліджень О.В. Кислициної, яка диференціювала компоненти державної міграційної політики за двома рівнями, пов'язаними саме з особливостями формування інституційного середовища. Так, нею виділено дві складові:

«- зовнішню (націлена на ефективне включення у глобальну систему регулювання міграційних процесів, що передбачає поглиблення участі в міжнародному співробітництві, удосконаленні системи міжнародного права, міжнародній системі координації й інформаційного обміну та посилення взаємодії з міжнародними організаціями тощо);

- внутрішню (націлена на адаптацію національної системи регулювання до вимог глобального середовища, що передбачає реформування режимів в'їзду/виїзду відповідно до міжнародних стандартів, диференціацію міграційних потоків і вдосконалення системи «фільтрів» тощо)⁸⁶⁷.

Зокрема, О.П. Шиманська вважає, що модель системного удосконалення державного управління процесами трудової еміграції повинна включати «створення спеціальної державної служби трудової еміграції і соціальної підтримки трудовімігрантів, розробка дієвих фінансових важелів регулювання трудовіміграційних процесів та ефективного використання доходів трудовімігрантів, регламентування діяльності приватних посередницьких агенцій з працевлаштування за кордоном, забезпечення прозорості правового поля міждержавних переміщень економічно активного населення»⁸⁶⁸.

Говорячи про проблеми масштабної нелегальної міграції, М.О. Мамедбекова вказує на те, що саме вони ускладнюють формування системи заходів державної міграційної політики⁸⁶⁹.

---

⁸⁶⁶ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

⁸⁶⁷ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2011. 20 с. укр.

⁸⁶⁸ Шиманська О.П. Формування міжнародних економічних відносин управління процесом трудової еміграції в умовах України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 // О.П. Шиманська ; Терноп. акад. нар. госп-ва. Т., 2003. 19 с. укр.

⁸⁶⁹ Мамедбекова М.О. Международная трудовая миграция в контексте глобализации // ФГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». 2009. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12860709>.

Стасюк М.О. вказує на те, що «склався досить стабільний і структурно оформлений міжнародний ринок праці із національними і наднаціональними системами регулювання потоків трудових ресурсів»⁸⁷⁰. Разом з тим, він зупиняється виключно на русі трудових ресурсів між країнами, а отже суттєво обмежує інституційне поле регулювання міжнародних економічних відносин у сфері міжнародної міграції. Він, зокрема, потенційно перспективні напрями регулювання міграційних потоків він вбачає в «<...> укладанні між державами, які є привабливими для емігрантів з України, дво- або багатосторонніх договорів про обмін необхідною інформацією, застосуванні вимог міграційного права в частині соціальних гарантій і захисту мігрантів, установлені практики щорічних консультацій між державами та утворення спільного банку даних про квоти та вакансії»⁸⁷¹. В цілому позитивно характеризуючи визначені ним напрями, зауважимо, що в них відсутній інтеграційний аспект, а акцент робиться на національні інтереси захисту емігрантів.

Водночас, потребу удосконалення регіонального регулювання міграційних процесів враховує Ваврищук Н.Г., говорячи про те, що «необхідно здійснювати подальшу гармонізацію норм ЄС щодо регулювання ринку праці для кращої координації дій та створення додаткових можливостей співпраці між членами ЄС для вирішення проблем, що пов'язані із трудовою міграцією»⁸⁷².

Куревіна І.О. вказує, що «поліпшення державної міграційної політики потребує створення умов для ефективної координації зусиль всіх зацікавлених сторін в сфері трудової міграції, проведення роботи із визначення стратегічних цілей та перспективних напрямів взаємодії нашої країни з міжнародними організаціями»⁸⁷³. Таким чином, автор вказує на міжрівневу взаємодію інститутів середовища регулювання міжнародної міграції людських ресурсів, що на нашу думку є слушним в умовах трансформації глобалізаційних процесів та посилення економічної регіоналізації світу.

с. 285.

⁸⁷⁰ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Стасюк Максим Олександрович ; Українська академія зовнішньої торгівлі. К., 2005. 216 с.

⁸⁷¹ Там само.

⁸⁷² Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук. Київ, Б.в. 2007. 20 с.

⁸⁷³ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

Крім того, Куревіна Т.О. зазначає, що «підвищення ефективності інституційного забезпечення конкурентоспроможності людського капіталу на регіональному рівні потребує не стільки збільшення кількості інститутів, скільки трансформації вже існуючої інфраструктури, вдосконалення її діяльності, в тому числі в напрямку оновлення функцій»⁸⁷⁴.

«Функціонування міграційних мереж в цілому, та міграційного бізнесу зокрема, не лише призводить до трансформації логіки міграційних процесів, а й значно ускладнює їх регулювання, що часто не враховують державні та міждержавні структури, які здебільшого застосовують застарілі адміністративні схеми не усвідомлюючи, що держава як така фактично втратила монополію на контроль за міждержавними переміщеннями населення.»⁸⁷⁵.

«Найбільш прийнятним аналогом багатосторонніх угод у сфері регулювання міжнародної міграції, – пише М.М. Відякіна, – можуть стати регіональні угоди»⁸⁷⁶. Погоджуючись з даною позицією, можемо пояснити такий підхід складністю та різновекторністю інтересів суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міжнародної міграції людських ресурсів та неможливістю вироблення єдиної глобальної політики щодо урегулювання міграційних питань. Єдиним глобальним аспектом в даному разі, який вимагає урегулювання на міжнародному рівні, є спектр прав людини, які повинні бути дотримані всіма інституційними суб'єктами міжнародного, регіонального та національного рівня, а також механізми їх захисту.

Формування міграційної політики в умовах динамічності як внутрішнього (національного) середовища країни, так і зовнішнього (міжнародного) середовища повинно передбачати моніторинг і початкового стану факторів та наслідків міграції населення країни, і відповідних результативних показників по закінченню впровадження міграційної політики. Періодичний моніторинг дає змогу суб'єктам його проведення оперативно реагувати на негативні наслідки лібералізації міграційної політики або її посилення. На сьогодні такий моніторинг проводиться на основі орієнтовного переліку можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних

---

⁸⁷⁴ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

⁸⁷⁵ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19. с. 13.

⁸⁷⁶ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

сферах⁸⁷⁷. Вивчення даного переліку дозволяє говорити про те, що в його основу закладаються показники скоріше результативні, такі, які сприяють вивченню наслідків фактичних міграційних потоків.

У зв'язку зі складністю міграції населення як глобального соціально-економічного явища, а також її значним кореляційним зв'язком з показниками соціо-економіко-демографічного розвитку, вважаємо за доцільне проведення на рівні відповідних інституційних органів попереднього аналізу умов розробки та впровадження міграційної політики на основі детермінантів формування міграційних мотивів.

Зокрема, рівень інфляції, рівень безробіття та показники рівня номінальної та реальної заробітної плати враховуються емігрантами при вивченні доцільності емігрувати до країни для забезпечення належного рівня життя собі та своїй родині. Тому слід привести думку І.П. Майданік, яка, проводячи дослідження міграційних процесів в Україні, зауважує, що «стратегічною ціллю для нормалізації трудових міграційних процесів повинна виступати стабілізація загальної соціально-економічної ситуації в Україні: підвищення рівня зайнятості, поліпшення умов та оплати праці тощо»⁸⁷⁸.

Погоджуючись з позицією І.П. Майданік, зауважимо, що міграційна політика повинна розроблятися з одночасною адаптацією та оптимізацією соціальної політики, що дозволить, якщо і не зупинити, то принаймні загальмувати процеси еміграції населення країни, створивши умови для підвищення рівня життя та соціального забезпечення його вразливих верств.

Куревіна І.О., говорячи про шляхи досягнення конкурентоспроможності людського капіталу відповідно до існуючих потреб інформаційного суспільства та нової економіки, вказує на потребу створення відповідного інституційного середовища. «При цьому акцент, – пише вона, – повинен бути зміщений з домінування інститутів соціального захисту і боротьби з бідністю на оптимізацію діяльності тих інституцій, що сприяють підвищенню якості життя громадян завдяки максимальній реалізації їх власного трудового потенціалу у національній економіці»⁸⁷⁹. В цьому вбачаємо потребу гармонізації комунікативних зв'язків між інституційними

---

⁸⁷⁷ Орієнтовний перелік можливих міграційних ризиків // Державна міграційна служба України URL: <http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/risks1.pdf>

⁸⁷⁸ Майданік І.П. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С. 86-92. с. 91.

⁸⁷⁹ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

суб'єктами регулювання міграційних процесів, а також економічних, соціальних та екологічних питань.

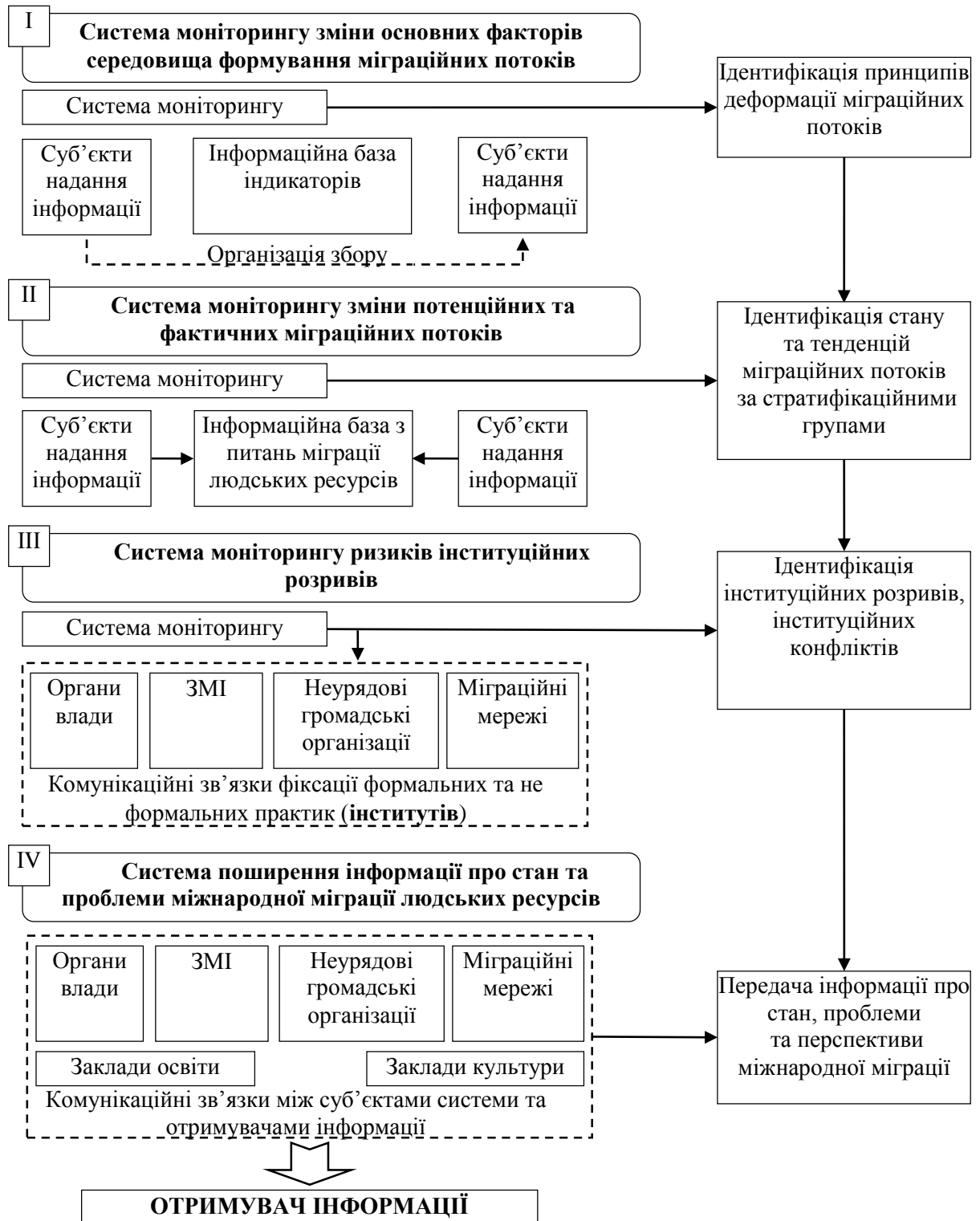
При цьому вказані рівні детермінують власні спектри інституційних розривів та інституційних конфліктів, які слід враховувати при розробці міграційних політик відповідного рівня та створенні економічного базису та нормативно-правового поля взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міжнародної міграції людських ресурсів. Зокрема, доцільним є створення багаторівневого інформаційного поля, яке включатиме:

- 1) систему моніторингу зміни основних факторів середовища формування міграційних потоків за чітко визначеними індикаторами;
- 2) систему моніторингу потенційних та фактичних міграційних потоків за стратифікаційними категоріями;
- 3) систему моніторингу ризиків інституційних розривів та інституційних конфліктів;
- 4) систему поширення інформації про стан та проблеми міжнародної міграції людських ресурсів.

Пропонована модель інформаційного поля інституційного середовища міжнародної міграції продемонстрована на рисунку 4.5.

Детальніше характеристику елементів інформаційного поля за рівнями інституційного середовища міжнародної міграції представлено в таблиці 4.6.

Удосконалення інформаційного поля за рівнями інституційного середовища міжнародної міграції дозволяє забезпечити розробку національних та регіональних міграційних політик на основі узгоджених цілей управління міграцією окремих країн та регіональних міграційних об'єднань та у відповідності до цілей глобального розвитку людства. В цілому система поширення інформації про стан та проблеми міжнародної міграції людських ресурсів сприяє розвитку громадського просвітництва з метою уникнення ворожого ставлення приймаючих суспільств до мігрантів та біженців. У зв'язку з цим формування якісних баз даних про стан та тенденції розвитку міграції, а також компетентних та нейтральних інформаційних звітів та повідомлень дозволяє донести неупереджену інформацію про вплив мігрантів на розвиток країни, причини та наслідки міграції для країн міграційної пари, тим самим усуваючи бар'єри для регіональної інтеграції та долучення країн до глобалізаційних процесів.

Рис. 4.5. Модель інформаційного поля інституційного середовища міжнародної міграції (власна розробка автора)

Таблиця 4.6. Характеристика елементів інформаційного поля за рівнями інституційного середовища міжнародної міграції (власна розробка автора)

Елементи інформаційного поля	Національний рівень	Регіональний рівень	Міжнародний рівень
Система моніторингу зміни основних факторів середовища формування міграційних потоків за чітко визначеними індикаторами	Моніторинг дії економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних, еколого-природничих детермінантів формування міграційних мотивів населення країни та окремого регіону країни	Моніторинг існуючих економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних, еколого-природничих детермінантів формування міграційних мотивів та їх дія в країнах регіонального об'єднання та поза його межами в контексті формування факторів «притягування та виштовхування»	Моніторинг тенденцій геоекономічних трансформацій в контексті існуючих економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-культурних, еколого-природничих детермінантів формування міграційних мотивів та закономірності їх дії в окремих країнах, географічних регіонах та регіональних інтеграційних об'єднаннях
Система моніторингу потенційних та фактичних міграційних потоків за стратифікаційними категоріями	Моніторинг зовнішніх імміграційних та еміграційних потоків за гендерно-віковими та освітньо-професійними категоріями мігрантів, а також регіонами їх походження та розміщення в межах країни	Моніторинг зовнішньорегіональних та внутрішньорегіональних міграційних потоків за гендерно-віковими та освітньо-професійними категоріями мігрантів, а також країнами їх походження та розміщення в межах регіону	Моніторинг міграційних потоків за гендерно-віковими та освітньо-професійними категоріями мігрантів
Система моніторингу ризиків інституційних розривів та інституційних конфліктів	Моніторинг органами державної влади порушення вимог формальних інститутів, моніторинг громадської думки та існуючих неформальних практик	Моніторинг наднаціональними органами інтеграційного об'єднання порушення вимог формальних інститутів регіонального рівня та їх неузгодженості з національним регулюванням міграційних процесів, існуючих неформальних практик	Моніторинг міжнародними організаціями порушення вимог формальних інститутів міжнародного рівня та їх неузгодженості з національним та регіональним регулюванням міграційних процесів, існуючих неформальних практик
Система поширення інформації про стан та проблеми міжнародної міграції людських ресурсів	Консультації між органами влади, ЗМІ, громадськістю, неурядовими громадськими організаціями та представниками діаспор, обговорення національних проблем міграції, окреслення напрямів співпраці в галузі управління міграцією	Консультації та наради між наднаціональними органами регіонального інтеграційного об'єднання, представниками національних органів державної влади, неурядовими громадськими організаціями та представниками міграційних мереж, обговорення регіональних проблем міграції, окреслення напрямів регіональної співпраці в галузі управління міграцією	Консультації та конференції міжнародних організацій, представників національних органів державної влади, неурядовими громадськими організаціями та представниками міграційних мереж, обговорення глобальних проблем міграції, окреслення напрямів урегулювання міграційних проблем

З посиленням інтеграційних процесів у світі (ми враховуємо тенденції дезінтеграції, які на сьогодні відбуваються у Європі та Північній Америці, зважаючи при цьому на утворення регіональних угруповань країн у Південно-Східній Азії, Латинській Америці, Африці) актуальності набуває абстрагування від особливостей індивідуальних державних міграційних політик у зв'язку з їх виходом на регіональний рівень. Зокрема, формування спільної політики щодо руху людських ресурсів у середині інтеграційних угруповань є одним зі шаблів поглиблення регіональної інтеграції та оптимізації руху економічних факторів.

В цілому за результатами дослідження визначено вектори розвитку інституційного середовища регіонального регулювання міграційних процесів (рис. 4.7).

Таблиця 4.7. Вектори розвитку інституційного середовища регіонального регулювання міграційних процесів (запропоновано автором)

№ з/п	Вектор розвитку інституційного середовища	Зміст вектору розвитку інституційного середовища регіонального регулювання міграційних процесів
1	Формування правового базису	Формування системи правових норм, спрямована на захист прав мігрантів, у тому числі трудових прав, прав соціального захисту, політичних прав та свобод
2	Зміцнення інституційного потенціалу	Упорядкування існуючої інституційної структури суспільства в цілому та формальних інститутів зокрема в частині створення або зміцнення інституційного базису та забезпечення спроможності органів державної влади здійснювати нагляд за дотриманням системи нормативно-правових вимог щодо міграційних процесів
3	Створення системи соціального партнерства	Побудова постійного соціального діалогу у суспільстві на національному та регіональному рівнях між державою (в особі уповноважених органів), наднаціональних органів регіонального інтеграційного об'єднання, мігрантами, іншими групами інтересів
4	Розвиток людського потенціалу та стабілізація ринку праці	Створення системи сприяння мобільності кваліфікованої робочої сили та її відповідності потребами регіонального та національних ринків праці, а також формування дієвої системи моніторингу, аналізу, контролю та інформування суспільства, інституційних суб'єктів та інших зацікавлених сторін щодо економіко-соціальних проблем, пов'язаних з міжнародною (в тому числі внутрішньорегіональною) міграцією людських ресурсів, економіко-соціальною інтеграцією мігрантів та поліпшення рівня розвитку людського потенціалу на країні та регіону

В цьому контексті більш глибокого розгляду вимагають регіональні особливості міграційних потоків, оскільки саме вони є передумовою формування спільної регіональної політики за окремими регіональними угрупованнями.

4.2. Регіональне регулювання міжнародних міграційних потоків: порівняльний аналіз елементів міграційної політики

4.2.1. Міграційна політика Європейського Союзу: сучасні виклики та перспективи розвитку

Глобальні проблеми людства, викликані посиленням геополітичної нестабільності та боротьбою за світове лідерство, інтенсифікацією нарощення та використання виробничих потужностей, обумовлюють зростання чисельності мігрантів (в тому числі нелегальних) до країн Європейського Союзу, а відповідне негативне ставлення європейців до мігрантів посилюється економічними проблемами, соціальною напругою – формується так званий євроскептицизм.

Дослідженню особливостей формування міграційної політики у країнах Європи та, зокрема, Європейському Союзу присвятили свій науковий пошук Р. А. дель Сарто (R. A. Del Sarto)⁸⁸⁰ та К. Стайндлер (C. Steindler)⁸⁸¹, А.Ф. Констант (A. F. Constant) та К.Ф. Циммерманн^{882, 883}, Б. Ельснер (B. Elsner)⁸⁸⁴, Р. Андріясевиц (R. Andrijasevic)⁸⁸⁵, С. Леонард (S. Leonard)⁸⁸⁶, А. Р. Сервент (A. R. Servent)⁸⁸⁷, М. Такл (M. Takle)⁸⁸⁸, Р. Бермейо⁸⁸⁹, Н. Реслоу (N. Reslow)⁸⁹⁰, М.М. Відякіна⁸⁹¹. Зокрема,

---

⁸⁸⁰ Del Sarto R.A., Steindler C. Uncertainties at the European Union's southern borders: actors, policies, and legal frameworks // European Security. 2015. Т. 24. № 3. С. 369-380. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2015.1028184>

⁸⁸¹ Там само.

⁸⁸² Constant A.F., Zimmermann K.F. Challenged by Migration: Europe's Options. // GLO Discussion Paper, 2017. №. 46. URL: <http://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/abstract/?id=6448>

⁸⁸³ Elsner B., Zimmermann K.F. 10 years after: EU enlargement, closed borders, and migration to Germany // IZA 2013. No. 7130. 2013. URL: <http://ftp.iza.org/dp7130.pdf>

⁸⁸⁴ Там само.

⁸⁸⁵ Andrijasevic R. The Struggle for Europe // The Subject of Rosi Braidotti: Politics and Concepts. 2014. С. 208. URL: https://ira.le.ac.uk/bitstream/2381/29018/7/struggle_for_europe.pdf

⁸⁸⁶ Leonard S. The creation of FRONTEX and the politics of institutionalisation in the EU external borders policy // Journal of Contemporary European Research. 2009. Т. 5. №. 3. С. 371-388. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/1656659.pdf>

⁸⁸⁷ Servent A.R. Setting priorities: functional and substantive dimensions of irregular immigration and data protection under co-decision // Journal of contemporary European research. 2009. Т. 5. №. 2. С. 225-242. URL: <http://www.jcer.myzen.co.uk/index.php/jcer/article/view/177/150>

⁸⁸⁸ Takle M. The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime // Journal of Contemporary European Research. 2012. Т. 8. №. 3. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/365/348>

⁸⁸⁹ Bermejo R. Migration and Security in the EU: Back to Fortress Europe? // Journal of contemporary European research. 2009. Т. 5. №. 2. С. 207-224. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/168/147>

⁸⁹⁰ Reslow N. Migration and Development? An Assessment of Recent EU Policy Initiatives // Journal of Contemporary European Research. 2010. Т. 6. №. 1. С. 3-21. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/197>

⁸⁹¹ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

Р. А. дель Сарто та К. Стайндлер⁸⁹², Р. Бермейо⁸⁹³ піднімають питання невизначеності політико-безпекового середовища формування міграційної політики ЄС відносно південного напрямку імміграції.

Крім того, М.М. Відякіною доведена «необхідність скоординованих дій країн-членів ЄС з питань формування спільної міграційної політики за допомогою адаптації сценаріїв некооперативної гри Неша-Курно і Штакельберга, та діаграми Хамади до сфери міжнародної імміграційної політики», що на її думку, сприятиме зростанню добробуту у всіх залучених до співпраці країнах⁸⁹⁴.

Дослідження вимагають особливості сучасного етапу розвитку міграційних процесів в Європі в контексті з'ясування впливу на них регіональної міграційної політики ЄС. У зв'язку з цим завданням дослідження є огляд регіональних особливостей міграцій у ЄС та визначення рис регіональної міграційної політики ЄС як інтеграційного об'єднання.

Якщо говорити про Європу, то слід окремо розглядати Європейський Союз як найбільш розвинене регіональне об'єднання. Посилення євроінтеграційних процесів, які відбувалися протягом другої половини ХХ ст. та на початку ХХІ ст., з одного боку, означали встановлення миру та процвітання в Європі, а з іншого, – провокували значні виклики регіонального розвитку, пов'язані зі свободою переміщення людей в межах ЄС. Разом з тим, забезпечення такої свободи було одним з основних принципів регіональної європейської інтеграції та її політико-економічного бачення лідерами інтеграційних процесів.

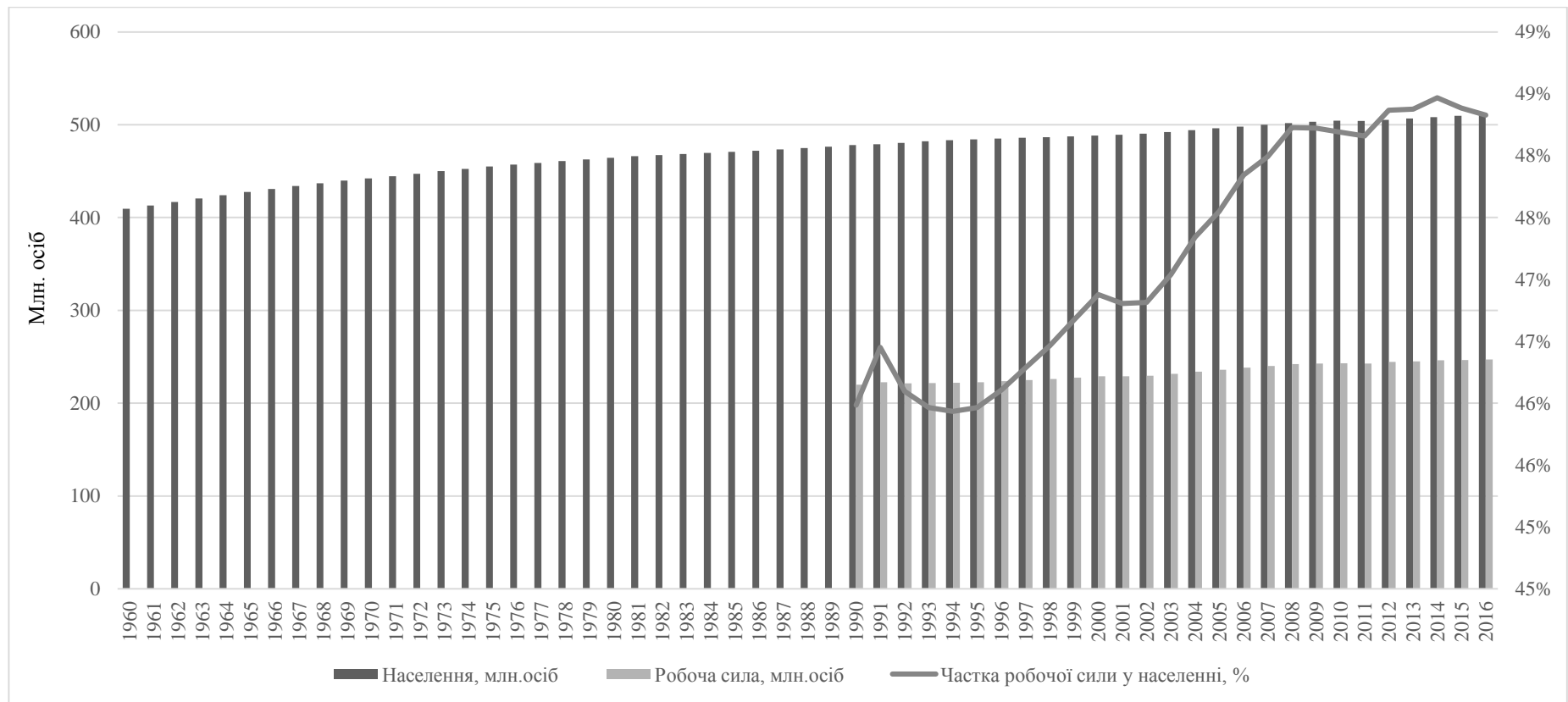
Розширення ЄС, яке відбувається протягом ХХ ст. та активізувалося у ХХІ ст. призвело до зростання обсягів ресурсів ЄС у зв'язку з залученням нових країн (зокрема і людських ресурсів). На рис. 4.6 показано динаміку чисельності населення та робочої сили. Так, виявлено, що нині 48,5% населення ЄС задіяно у складі робочої сили, що створює передумови для міграції трудових ресурсів, зокрема в межах ЄС. Однак, важливим детермінантом міграції до ЄС є не стільки кон'юнктура ринку праці, скільки високий рівень життя населення.

---

⁸⁹² Del Sarto R.A., Steindler C. Uncertainties at the European Union's southern borders: actors, policies, and legal frameworks // *European Security*. 2015. Т. 24. № 3. С. 369-380. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2015.1028184>

⁸⁹³ Bermejo R. Migration and Security in the EU: Back to Fortress Europe? // *Journal of contemporary European research*. 2009. Т. 5. № 2. С. 207-224. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/168/147>

⁸⁹⁴ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

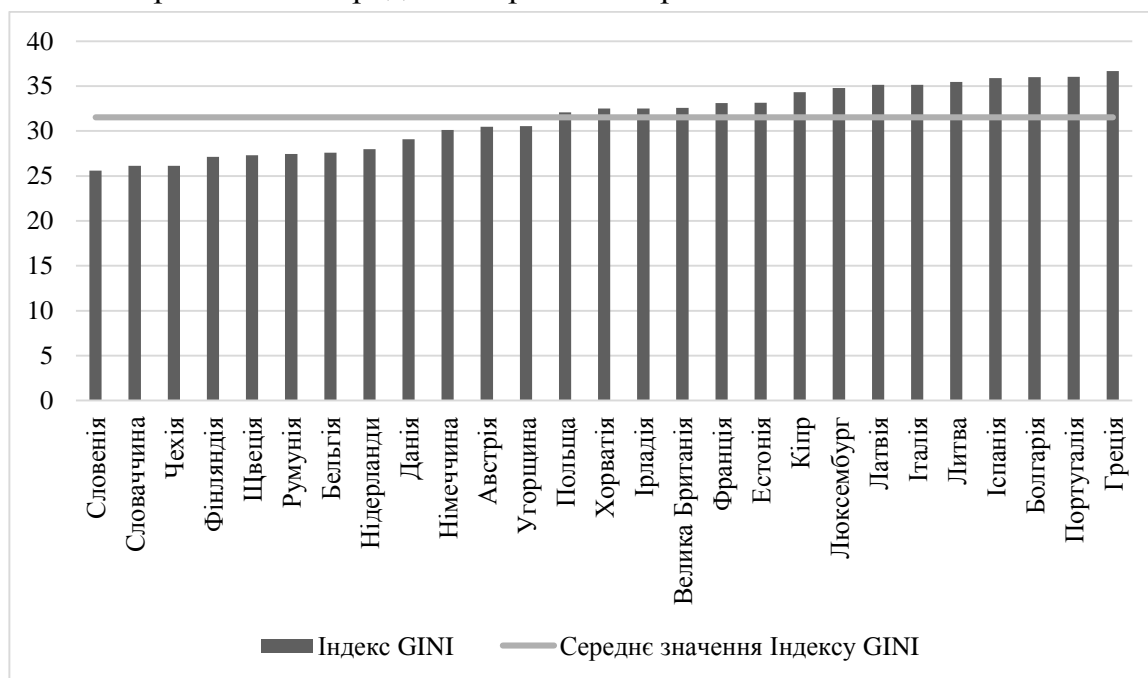
Рис. 4.6. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами ЄС (дані приведені на основі⁸⁹⁵, ⁸⁹⁶)

⁸⁹⁵ Population, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

⁸⁹⁶ Labor force, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

Системне ускладнення ЄС та інституціоналізація всіх сфер життя в країнах-членах ЄС також були пов'язані з його розширенням (зростанням кількості залучених до об'єднання держав, поглиблення інтеграції). Таке розширення означало не тільки збільшення території союзу, але й збільшення чисельності його населення, на яке почали поширюватися права та свободи громадян ЄС. Крім того, враховуючи трансформаційний характер економічного розвитку окремих країн (постсоціалістичні країни Прибалтійського регіону, Вишеградської четвірки тощо), рівень життя населення в них суттєво відрізнявся навіть за регіонами самих країн, так само, як і розвиток інфраструктури.

Кібальник Л.О. щодо ЄС зазначає, що «внаслідок вступу нових членів, рівень розвитку яких є нижчим, ніж у провідних країн організації, створюється гарантований «внутрішній» ринок збуту застарілої продукції та технологій»⁸⁹⁷. В цілому погоджуючись з поглядами Л.О. Кібальник, зауважимо, що країни ЄС відрізняються відносно невисокими показниками нерівномірності розподілу доходів, про що свідчить Індекс Джині, динаміка якого за країнами ЄС продемонстрована на рис. 4.7.

Рис. 4.7. Індекс Джині країн ЄС (побудовано за даними Світового банку⁸⁹⁸)

⁸⁹⁷ Кібальник Л.О. Регіональні механізми адаптації до гео економічних змін // Регіональна бізнес-економіка та управління. 2013. № 4. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_4_4. с. 16.

⁸⁹⁸ Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

Так, як видно з рисунку, Індекс Джині варіює в країнах ЄС від 25,59 у Словенії до 36,68 у Греції. Однак, враховуючи кількість досліджуваних країн, значення даного показника є досить рівномірними, а частка населення, що живе за межею бідності, є незначною.

Така рівномірність прослідковується також і за показниками людського розвитку. Зокрема, для цілей дослідження на основі показників Індексу людського розвитку⁸⁹⁹ визначено відхилення показників кожної з країн ЄС від середнього індексу людського розвитку країн ОЕСР у відповідні роки (табл. У.1 Додатку У).

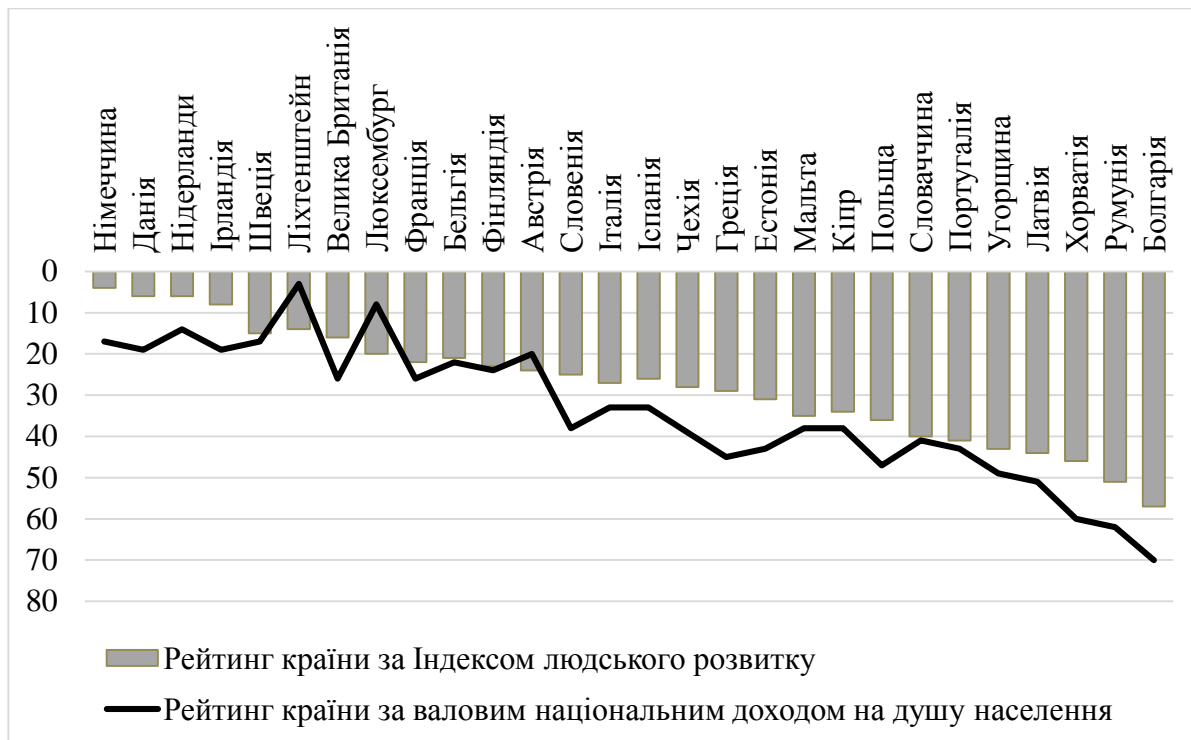
Представлена рівномірність показників людського розвитку в країнах ЄС в загальних рисах відповідає макроекономічним показникам, зокрема, показниками валового національного доходу на душу населення у зв'язку з тим, що всі країни ЄС належать до економічно розвинених країн, зокрема ОЕСР. Разом з тим, країни ОЕСР прийнято для порівняння виходячи з міркувань, що фактори «притягування-виштовхування» для емігрантів з ЄС в переважній частині лежать в площині вищої економічної вигоди, вищого рівня життя населення, інтенсивних бізнес-процесів тощо. Тому з країн ЄС мігранти рухаються в інші розвинені країни світу (США, Канаду, Японію, Австралію, Нову Зеландію), що підтверджується результатами аналізу міграційних пар (див. п. 1.3)

Проаналізуємо динаміку рейтингів країн ЄС за рівнем доходу на душу населення та їх рейтингом за показниками людського розвитку (рис. 4.8) та візуалізуємо щільність зв'язку між ними (рис. 4.9).

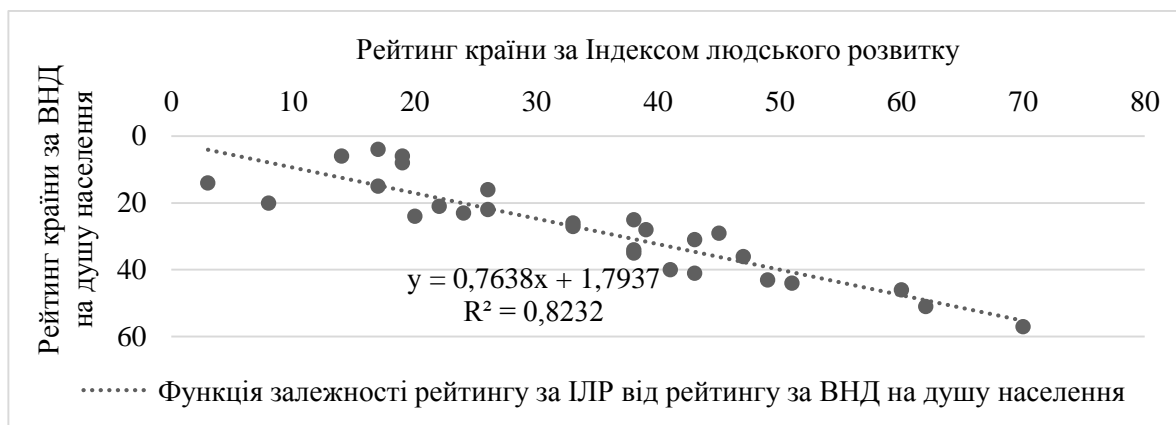
Виходячи з графіка, спостерігається висока (0,8232 за Шкалою Чеддока) тіснота зв'язку між показниками ВНД на душу населення у країні та її рейтингом за індексом людського розвитку (такий зв'язок проаналізовано шляхом побудови лінійної лінії тренду та продемонстровано на рис. 4.9). Така тіснота зв'язку нижча, ніж у інших менш розвинених регіональних об'єднаннях світу (п. 4.2.2 та п. 4.2.3), що свідчить про вищий рівень вагомості невимірюваних факторів та компонентів оцінки людського розвитку (зокрема гендерна рівність, нижчі екологічні загрози, ширші можливості для здобуття освіти), а також зрілість інституційного середовища та більша політична стабільність.

---

⁸⁹⁹ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

Рис. 4.8. Рейтинги країн ЄС за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку у 2015 р. (побудовано за даними⁹⁰⁰)

Рис. 4.9. Залежність рейтингу країн ЄС за індексом людського розвитку від рейтингу за валовим національним доходом на душу населення (побудовано за даними⁹⁰¹)

Водночас, описана вище ситуація розширення ЄС спровокувала і інтенсифікацію міграційних переміщень в межах об'єднання, оскільки відбулося усунення кордонів між державами-членами, що особливо яскраво

⁹⁰⁰ Там само.

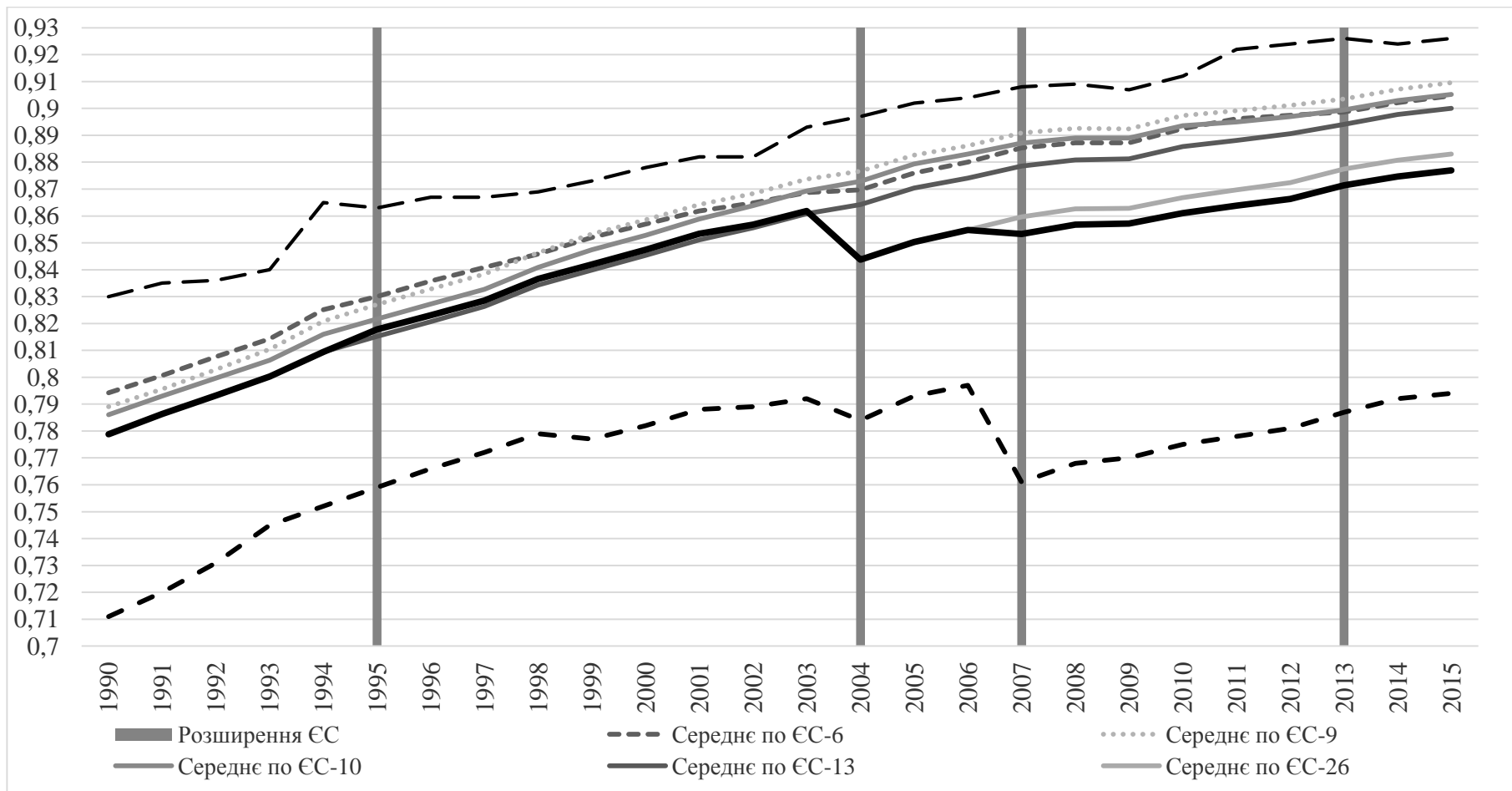
⁹⁰¹ Там само.

проявилось в Республіці Польщі, Угорщині, Чехії, де зростання чисельності мігрантів у країнах ЄС зросло у 1,5-3,0 рази, порівняно з періодом, який передував приєднанню таких країн до складу ЄС. Останнє також викликало і більшу диференціацію країн ЄС за рівнем економічного розвитку та рівнем розвитку людського потенціалу, зрілості соціально-економічних систем, а отже підвищувало рівень міграційної мотивації громадян нових країн-членів ЄС (рис. 4.10).

Як видно з рисунку, розширення ЄС та доповнення його новими країнами-членами знизило середній показник індексу людського розвитку, а стрибки такого зниження явно припадали на періоди входження до ЄС нових членів, зокрема у 2004 р. та 2007 р. Це можна пояснити все нижчим рівнем людського розвитку в країнах, які долучалися до ЄС на кожному наступному етапі. І хоча за регіонами світу Європа відрізняється найвищими показниками індексу людського розвитку (майже такого рівня на сьогодні досяг регіон Латинської Америки), разом з тим, значна диференціація цього показника між країнами Європи призводить до формування напрямів міграційних переміщень з країн з нижчим рівнем показника, до країн з вищим рівнем. А оскільки індекс людського розвитку є показником інтегральним, який показує і рівень освіти, і тривалість життя населення, і показники соціально-економічної нерівності в країні, вважаємо, що його можна використовувати для моделювання глобальних закономірностей регіональних міграційних переміщень, адже в цілому при його розрахунку закладаються показники, що характеризують власне рівень життя населення в країнах та ступінь його депривації.

Вважаємо таку тенденцію закономірною, виходячи з того, що, відповідно до методологічного базису формування цього індексу, його можна вважати індикатором інституційного середовища формування людського потенціалу, оскільки показники соціально-економічної нерівності, рівня доступу населення до освіти та охорони здоров'я, відсутність гендерної та етнічної дискримінації досягається, в першу чергу, формуванням міцної законодавчої бази щодо прав та свобод, а також дієвістю інституційних важелів та інструментів управління всіма процесами у суспільстві.

Крім того, у і у 2004р., і у 2007 р. спостерігається зростання розриву між мінімальними та максимальними показниками індексу людського розвитку у країнах-членах ЄС.

Рис. 4.10. Тенденції зміни середнього показника Індексу людського розвитку у країнах ЄС (за його складом) протягом 1990-2015 рр. (розраховано та побудовано за даними Human Development Data (1990-2015)⁹⁰²)

⁹⁰² Там само.

Пояснити це можна також і через показники країн ЄС у Рейтингу недієздатності держав (табл. 4.8 та табл. У.2 Додатку У).

Таблиця 4.8. Матриця показників країн ЄС за компонентами Рейтингу недієздатних держав

Країни ЄС	Компоненти Рейтингу недієздатних держав (обрані компоненти, за якими зафіксовано показники вище 5 балів)								Кількість показників вище 5 балів
	C2	C3	E1	E2	P1	P3	S2	X1	
Кипр	**	*	*	*			*	**	6
Греція		*	*		*		*	*	5
Угорщина	*		*		*	*	*		5
Болгарія	*	*	*						3
Румунія	*	*			*				3
Іспанія	*	*	*						3
Хорватія		*	*				*		2
Естонія	*	*							2
Німеччина		*					*		2
Італія			*				*		2
Австрія							*		1
Чехія	*								1
Франція		*							1
Латвія		**							1
Польща		*							1
Португалія			*						1
Словаччина		*							1
Швеція							*		1
Велика Британія		*							1

Примітка:
 * означає бальну оцінку компоненту у країні від 5,0 балів до 7,5 балів
 ** означає бальну оцінку компоненту у країні від 7,5 балів до 10,5 балів
 C2 – фрагментація державних інституцій та правлячих еліт
 C3 – наявність груп конфлікту
 E1 – економічний занепад та бідність
 E2 – нерівномірність економічного розвитку
 P1 – законність держави
 P2 – доступність соціальних благ
 S2 – біженці та внутрішньоопереміщені особи
 X1 – зовнішнє втручання

Таким чином, слід виділити найбільш недієздатні країни ЄС:

- за рівнем економічного занепаду та поширення бідності: Греція, Болгарія, Кіпр, Угорщина, Італія, Хорватія та Португалія (такі тенденції прослідковуються і за макроекономічними показниками (табл. У.3 Додатку У) та показниками країн за Індексом економічної свободи (табл. У.4 Додатку У));

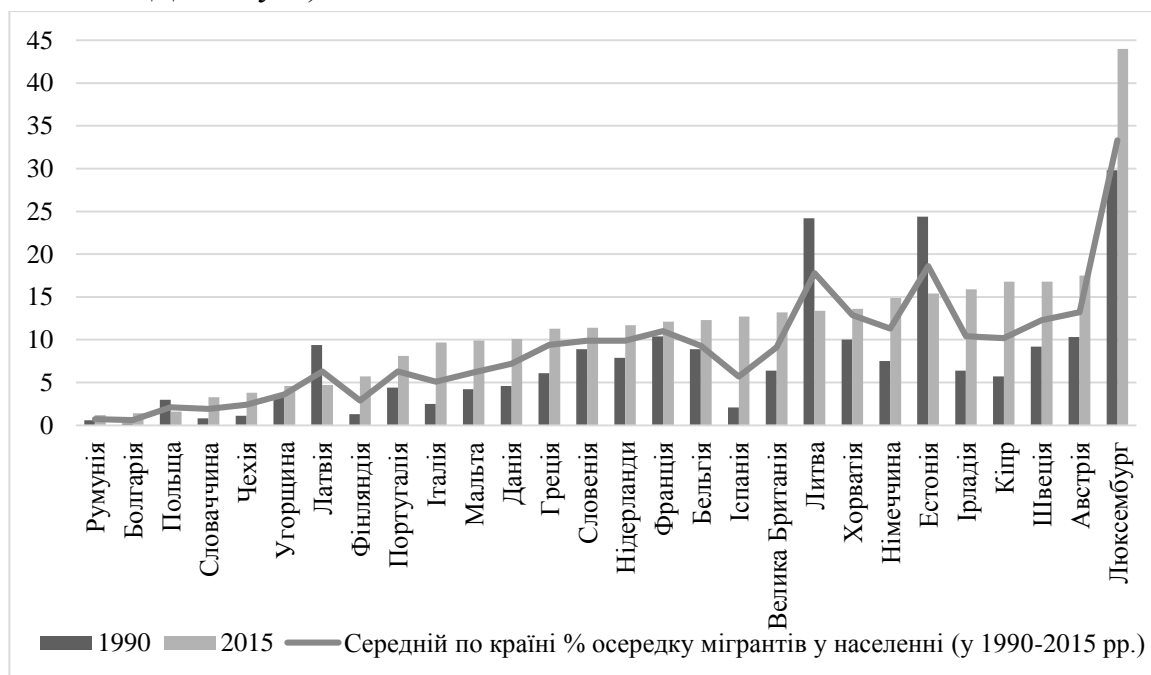
- за нерівномірністю економічного розвитку: Кіпр, Латвія, Болгарія, Румунія, Литва (про це свідчать і показники економічного розширення населення, наведені в табл. У.5 Додатку У);

- за втратою людського капіталу: Литва, Хорватія, Польща, Латвія, Румунія, Болгарія, Словаччина, Естонія, Кіпр;

- за демографічним тиском: Італія, Болгарія, Греція, Кіпр, Румунія, Польща;

- за показником біженців та ВПО: Хорватія, Угорщина, Греція, Німеччина, Італія, Кіпр, Швеція.

При цьому лібералізоване в питаннях міграції інституційне середовище ЄС сприяло інтенсифікації міграційних переміщень з нових країн-членів до більш старих членів ЄС, а отримані результати аналізу компонентів досліджуваного рейтингу дозволяють констатувати ще і їх відносно низьку міграційну привабливість, що у підсумку і обумовлює відповідні показники осередків імігрантів на території країн (рис. 4.11 та табл. У.6 Додатку У).

Рис. 4.11. Частка осередків мігрантів у населенні країн ЄС (розраховано та побудовано за даними⁹⁰³)

Протягом періоду 1990-2015 рр., як показує аналіз середньої частки мігрантів у населенні країн ЄС за досліджуваний період, найбільшими

⁹⁰³ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

країнами призначення мігрантів були Люксембург (33,3% населення, проте в даному контексті слід пам'ятати про абсолютні показники населення країни – 0,6 млн. осіб), Естонія (18,6%) та Литва (17,8%). Однак, пік імміграції до двох останніх країн припав на 1990 р., що пов'язано з виїздом громадян з теренів СРСР, який припинив своє існування. Зростаючими тенденціями частки іммігрантів характеризуються Кіпр, у якому кожні п'ять років за досліджуваний період частка іммігрантів зростала на 2,2 пункти, Іспанія – на 2,1 пункти, Ірландія – 1,9 пунктів, Швеція, Німеччина, Австрія, Італія та Велика Британія – в середньому на 1,4 пункти.

Ці ж тенденції можна прослідкувати і за показниками чистої міграції по країнах ЄС (табл. У.7 Додатку У). В останні десять років найбільший міграційний приріст спостерігався у Німеччині, Франції, Італії та Великій Британії, що пов'язно з найвищими показниками людського розвитку. Найбільший спад мігрантів спостерігався протягом останнього десятиліття у Іспанії. Стабільним від'ємним міграційним приростом характеризується Румунія. За даними прикордонного органу ЄС – Frontex, у 2015 р. до ЄС мігрувало понад 1 800 000 осіб. (протягом 2014 р. цей показник становив 280 000 осіб, разом з тим не враховуючи незафіксованих осіб⁹⁰⁴).

Нестабільна економічна ситуація, а також політико-безпекові проблеми, пов'язані з етнічними конфліктами та терористичними загрозами, призвели до погіршення сприйняття мігрантів приймаючими суспільствами країн ЄС (зростання політичної риторики і ініціатив, спрямованих на протидію приймання біженців з країн Близького Сходу тощо). У зв'язку з цим, часто проблеми з мігрантами стають у причинами євроскептицизму, тобто сприйняття суспільством окремої країни ЄС рішення про інтеграцію як помилкового. Це можна прослідкувати і по Brexit, адже у жовтні 2016 р. 36 % респондентів з Великобританії виділили міграцію як основну причину для занепокоєння⁹⁰⁵. Іншими причинами, непрямо пов'язаними з міграціями як в межах ЄС, так і ззовні, стали: безробіття (Іспанія, Італія, Франція (71 %, 65 % та 50 % опитаних відповідно), бідність та соціальна нерівність (Німеччина, де на це вказали 47 % опитаних)⁹⁰⁶.

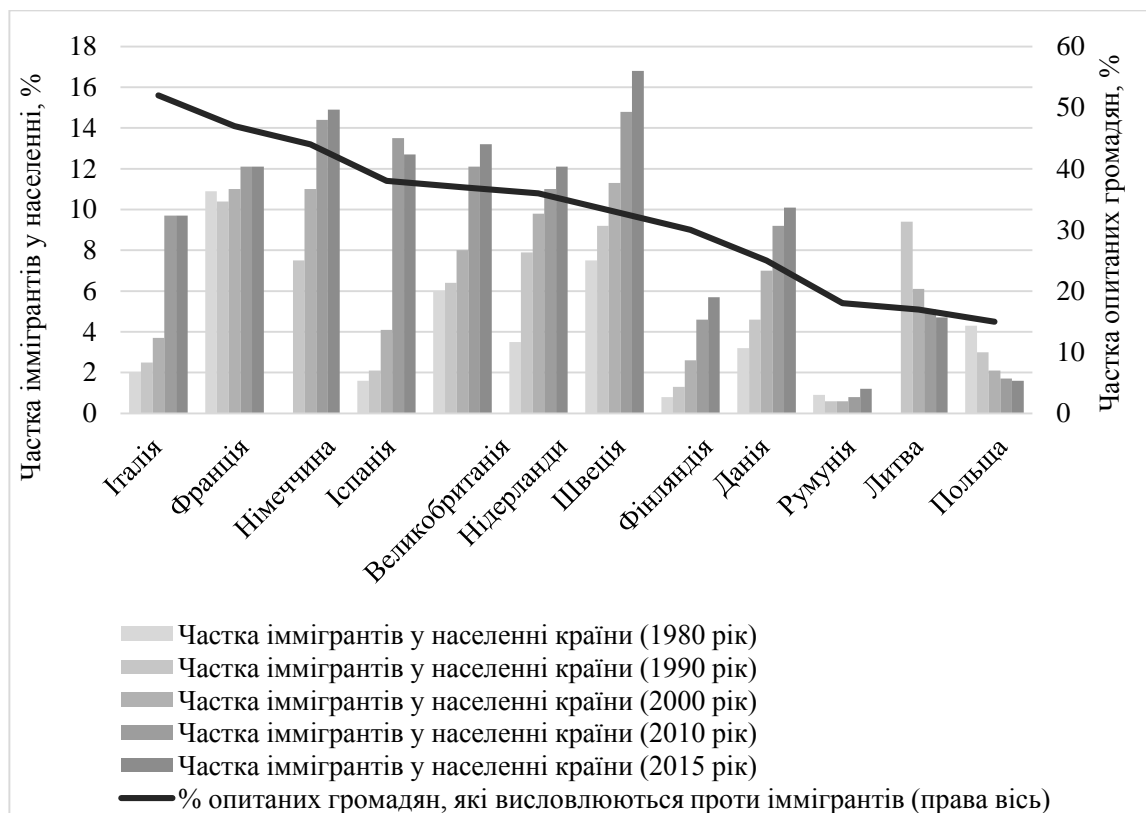
За даними опитування, проведеного аналітичним порталом «Statista», значна кількість населення країн ЄС налаштована проти мігрантів (рис. 4.12).

---

904 Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

905 What does the world worry about? // Statista, URL: <https://www.statista.com/chart/7008/what-does-the-world-worry-about/>

906 Там само.

Рис. 4.12. Динаміка частки іммігрантів у населенні країн ЄС (за період 1980-2015 рр.), громадяни яких висловлюються проти іммігрантів (побудовано за даними⁹⁰⁷ та аналітичного порталу «Statista»⁹⁰⁸)

У той же час, в контексті існуючих у Європі демографічних проблем (низька народжуваність та, відповідно, старіння населення ЄС), підвищення мобільності робочої сили з одночасною лінеаризацією возз'єднання сімей може стати конкурентною перевагою для країн ЄС, приймаючих мігрантів, у зв'язку з відносною дешевизною мігрантських трудових ресурсів, які при цьому часто відрізняються високою якістю, а також значним демографічним ресурсом. Так, найбільшими країнами походження високо освічених мігрантів до країн ОЕСР (OECD) є Індія (2,24 млн. осіб), Філіппіни (1,55 млн. осіб), Китай (1,53 млн. осіб) – з країн, які розвиваються та на сьогодні є найбільшими постачальниками мігрантів у світі, а також серед країн ЄС – Великобританія (1,47 млн. осіб), Німеччина (1,23 млн. осіб) та Польща (1,0 млн. осіб)⁹⁰⁹. У зв'язку з цим геоелектронічні трансформації, які

⁹⁰⁷ International Migrants by Country of Destination, 1960-2015 // Migration Policy Institute, URL: <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/international-migrants-country-destination-1960-2015>

⁹⁰⁸ The most anti-immigrant countries in Europe // Statista, URL: <https://www.statista.com/chart/7127/the-most-anti-immigrant-countries-in-europe/>

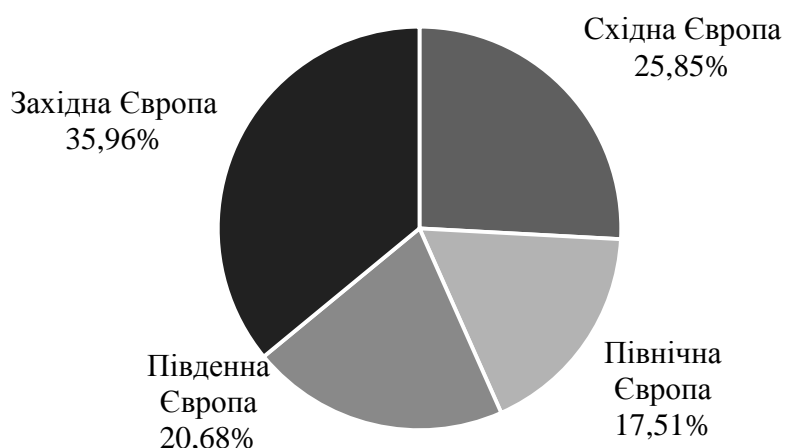
⁹⁰⁹ International Migrants by Country of Destination, 1960-2015 // Migration Policy Institute, URL:

відбуваються у світі, а також відповідні зміщення центрів економічного розвитку визначають і рух високо якісних трудових ресурсів, які є носіями сучасних знань та вмінь, необхідних для впровадження інновацій та розвитку технологій, забезпечують вищий рівень продуктивності праці у секторах економіки та сприяють створенню більшого валового внутрішнього продукту, зокрема у вторинному та третинному секторах економіки.

Крім того, поповнення людських ресурсів європейських країн за рахунок постійних мігрантів є позитивним з точки зору інтенсифікації природного відтворення населення.

В той же час, поширення набуває міграція між країнами ЄС, особливо з півдня Європи, охопленого локальними кризовими явищами в економіці, до північних країн ЄС, що також викликає суттєве занепокоєння останніх. В цілому структура розміщення мігрантів за регіонами Європи наведена на рис. 4.13.

Рис. 4.13. Структура розміщення іммігрантів за регіонами Європи у 2015 році (побудовано за даними ООН⁹¹⁰)

Географічна структура країн походження мігрантів до регіонів Європи також суттєво різниться та представлена у таблиці 4.9.

<http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/international-migrants-country-destination-1960-2015>

⁹¹⁰ The top countries for highly educated migrants // STATISTA, URL: <https://www.statista.com/chart/4015/the-top-countries-for-highly-educated-migrants/>

Таблиця 4.9. Географічна структура іммігрантів до Європи (за країнами походження та регіонами Європи) (складено за даними ООН⁹¹¹)

Регіон Європи							
Східна Європа		Північна Європа		Південна Європа		Західна Європа	
Країна	Іммігранти, тис. осіб	Країна	Іммігранти, тис. осіб	Країна	Іммігранти, тис. осіб	Країна	Іммігранти, тис. осіб
Росія	4120	Польща	1057	Румунія	1754	Туреччина	2467
Україна	3924	Індія	847	Марокко	1131	Польща	2304
Казахстан	2870	Пакистан	596	Албанія	958	Алжир	1481
Узбекистан	1386	Ірландія	518	Боснія та Герцеговина	903	Марокко	1326
Білорусь	1094	Німеччина	467	Німеччина	623	Італія	1302
Азербайджан	868	Росія	447	Еквадор	511	Росія	1273
Киргистан	624	Великобританія	429	Франція	444	Португалія	1174
Вірменія	586	США	303	Великобританія	430	Казахстан	1026
Молдова	543	Ірак	271	Хорватія	389	Німеччина	1003
Грузія	526	Китай	261	Колумбія	388	Румунія	839

Таким чином, у структурі європейської міграції, зокрема міграції до країн ЄС чільне місце займають країни Східної та Південної Європи, які є найбільш ймовірними потенційними членами ЄС (в тому числі країни так званого Східного партнерства). Зокрема, іммігранти з даних країн є більш бажаними для країн Західної та Північної Європи, оскільки зараз переважна частина мігрантів у даних регіонах походять з країн Північної Африки, Близького Сходу, характерними для яких є крайня політична нестабільність та військові конфлікти, а також Південно-Східної Азії, рівень життя населення у якій залишається на вкрай низькому рівні (табл. У.8 Додатку У). Міграції з даних країн характеризуються постконфліктним характером (міграція біженців та шукачів притулку) або транзитним характером (при цьому значною проблемою є нелегальний статус мігрантів, значний тиск на кордони ЄС).

Дель Сарто Р. та К. Стайндлер з цього приводу зазначають: «Поки країни Середземноморського Близького Сходу та Північної Африки (Mediterranean Middle East and Hirth Africa, MENA) продовжують бути центральним фактором занепокоєння для ЄС з цілого ряду економічних та політичних причин, боротьба з міжнародним тероризмом стала одним з основних завдань політики ЄС щодо цієї області в «еру після 11 вересня». Як наслідок, побоювання з приводу потреби демократизації та дотримання прав

⁹¹¹ Там само.

людини все більше переміщуються на задній план, а їх місце в порядку пріоритетів займають питання безпеки та стабільності»⁹¹². У зв'язку з цим міграційна політика ЄС набула більш обмежувального характеру, орієнтуючись на посилення безпекових її компонентів. Цим, зокрема, можна пояснити і зростання кількості депортації осіб, які не є громадянами ЄС з території країн-членів (табл. 4.10).

Таблиця 4.10. Рейтинг країн ЄС за чисельністю осіб з інших країн, нелегальне перебування яких виявлено у 2016 році (дані розраховано та наведено за даними Євростат^{913,914})

№	Країна (член ЄС)	Чисельність осіб з інших країн, нелегальне перебування яких виявлено, осіб				Кількість приписів про депортацію у 2016 р., од.	Частка приписів у чисельності виявлених осіб, %	Щорічний приріст кількості нелегальних мігрантів з 2008 р. по 2016 р., %
		2014	2015	2016	Середній показник за 2008- 2016 рр.			
1	Німеччина	128 290	376 435	370 555	137 361	70 005	18,9	111,0
2	Франція	96 375	109 720	91 985	77 672	81 000	88,1	96,0
3	Велика Британія	65 365	70 020	59 895	61 055	59 895	100,0	98,5
4	Австрія	33 055	86 220	49 810	31 681	11 850	23,8	109,1
5	Угорщина	56 170	424 055	41 560	60 856	10 765	25,9	147,2
6	Іспанія	47 885	42 605	37 295	60 982	27 845	74,7	95,4
7	Італія	25 300	27 305	32 365	37 371	32 365	100,0	93,5
8	Польща	12 050	16 835	23 375	10 057	20 010	85,6	107,1
9	Бельгія	15 540	16 275	19 320	14 941	33 020	170,9	100,9
10	Болгарія	12 870	20 810	14 125	6 784	14 120	100,0	119,0

Таким чином, за період 2008-2016 рр. спостерігається зростання чисельності осіб, нелегальне перебування яких на території ЄС виявлене в Угорщині, Болгарії, Німеччині, Австрії, Польщі, Бельгії (у порядку зниження щорічних темпів приросту). Разом з тим, їх незначене щорічне зменшення відмічалось у Великій Британії, Франції, Іспанії та Італії.

Якщо аналізувати погляди (табл. У.9 Додатку У) на рівень імміграції в країну, то з усіх 28 країн ЄС 5 країн (Данія, Велика Британія, Хорватія, Франція та Нідерланди) вказують на занадто високий рівень імміграції. При цьому виходячи зі статистики частки осередків мігрантів у населенні, вказані країни відрізняються не найвищими відсотковими показниками. Це може свідчити про

⁹¹² Del Sarto R.A., Steindler C. Uncertainties at the European Union's southern borders: actors, policies, and legal frameworks // European Security. 2015. Т. 24. № 3. С. 369-380. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2015.1028184>. с. 370.

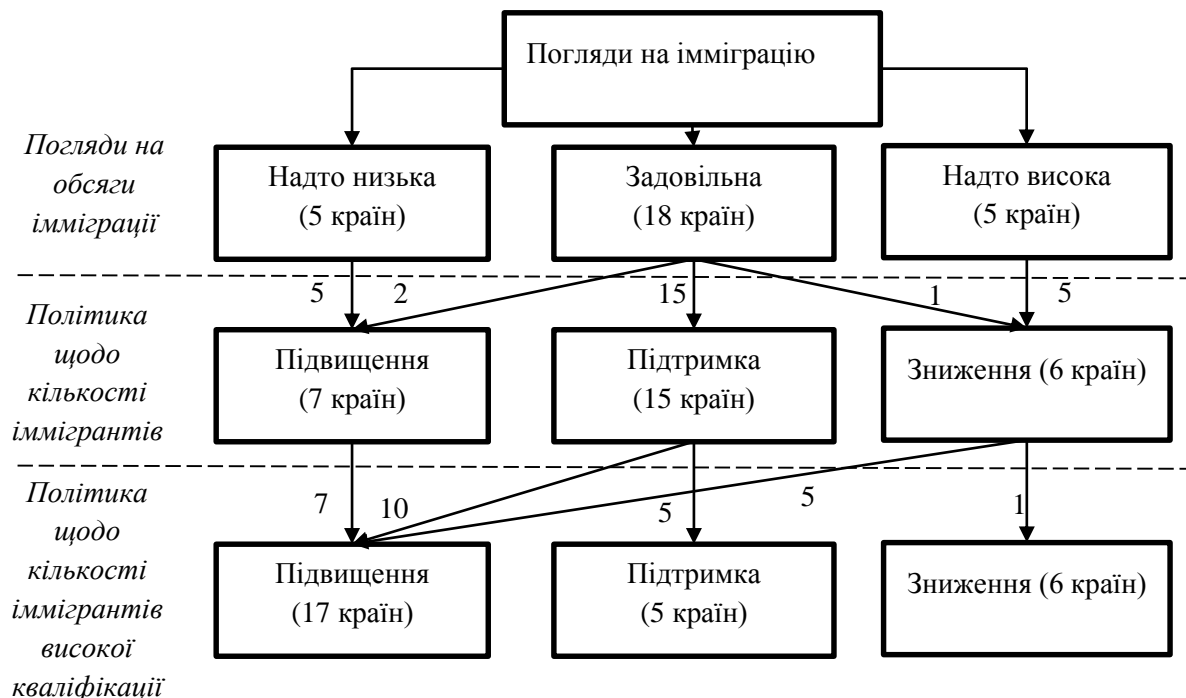
⁹¹³ Third country nationals found to be illegally present - annual data (rounded) // Eurostat. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/migr_eipre

⁹¹⁴ Там само.

те, що готовність країн ЄС з точки зору економічних, соціальних, екологічних та інфраструктурних умов та можливостей різна. Крім того, важливим є суб'єктивне сприйняття у вказаних країнах іммігрантів як таких, густоти їх розміщення по території приймаючих країн, а також ризику прояву ксенофобії та фактичні або потенційні загрози екстремізму.

При цьому політику зниження потоків іммігрантів в країну проводять шість країн ЄС – така політика поширюється на всі категорії іммігрантів (крім високо кваліфікованих, яких дані країни все ж прагнуть залучити в економіку). В даному випадку лише Велика Британія проводить політику зниження чисельності всіх категорій іммігрантів.

Узагальнюючи елементи міграційних політик ЄС, структуровано їх за моделями управління імміграційними потоками (рис. 4.14).

Рис. 4.14. Систематизація міграційних політик країн ЄС за імміграційною складовою (складено на основі Додатку У)

Щодо еміграційної політики країн ЄС (табл. У.10 Додатку У), то слід звернути увагу, що в переважній більшості країн рівень еміграції ваажають задовільним (22 країни ЄС, крім Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Латвії та Хорватії, які відмічають високий рівень еміграції своїх громадян). Зауважимо, що всі названі країни є відносно новими членами ЄС, які також зазнають проблем з еміграцією населення в більш високо розвинені країни ЄС, у зв'язку з перевагами вільного переміщення осіб.

Сирочук Н.А. вказує на те, що «міграційна політика високо розвинених країн Євросоюзу спрямована на залучення іммігрантів <...>, що сприяє збільшенню міграції»⁹¹⁵.

В цілому регіональна міграційна політика ЄС диференційована за країнами міграційної пари та полягає в імплементації низки Директив, а також дво- та багатосторонніх регламентів щодо забезпечення вільного або преференційного руху фізичних осіб через державні кордони та їх працевлаштування та території ЄС (табл. 4.11), а також урегулюванні питань біженців (Додаток Ф).

Таблиця 4.11. *Нормативно-правові документи ЄС, що регулюють питання міграції в союзі (систематизовано на основі вивчення системи нормативно-правової бази ЄС, оприлюдненої на офіційному сайті)*

<i>Походження другої країни міграційної пари</i>	<i>Нормативні документи, регламенти, правила</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Європейський Союз (ЄС)	1. Директива 2014/54/ЄС про заходи, що сприяють реалізації прав, наданих працівникам у контексті свободи пересування працівників ⁹¹⁶ 2. Директива 2014/50/ЄС щодо здобуття та збереження прав на додаткові пенсії ⁹¹⁷ 3. Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) ⁹¹⁸ , ст. 45 4. Положення (ЄС) 492/2011 від 5 квітня 2011 р. про свободу пересування працівників у межах Союзу ⁹¹⁹ 5. Директива 2004/38/ЄС від 29 квітня 2004 р. про право громадян Союзу та членів їх сімей вільно пересуватися та проживати на території держав-членів ⁹²⁰ 6. Директива 98/49/ЄС від 29 червня 1998 р. Про захист прав на додаткові пенсії для найманих та самозайнятих осіб, які переміщуються в межах Співтовариства ⁹²¹

⁹¹⁵ Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2014. № 11. С. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20. с. 117.

⁹¹⁶ Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC. 2014. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF>.

⁹¹⁷ Directive 2014/50/EU on the acquisition and preservation of supplementary pension rights // Official Journal of the European Union. 2014. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0050&from=EN>

⁹¹⁸ Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) // Official Journal of the European Union. 2012. URL: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

⁹¹⁹ Regulation (EU) 492/2011 of 5 April 2011 on freedom of movement for workers within the Union, codifying Regulation (EEC) 1612/68 // Official Journal of the European Union. – 2011. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:141:0001:0012:EN:PDF>

⁹²⁰ Directive 2004/38/ EU of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the Right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States // Official Journal of the European Union. 2004. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0038>

⁹²¹ Directive 98/49/EC of 29 June 1998 on safeguarding the supplementary pension rights of employed and

Продовження табл.4.11

1	2
Європейський економічний простір (ЄЕП) та Швейцарія	Правила 883/2004 ⁹²² та 987/2009 ⁹²³ - застосовуються до Швейцарії (з 01.04.2012 р.) та Норвегії, Ісландії, Ліхтенштейну (з 01.06.2012 р.). З 02.02.2013 р. Регламент 465/2012 ⁹²⁴ застосовується також до Норвегії, Ісландії, Ліхтенштейну*
Відносини з країнами, що не є членами ЄС	ЄС на даний час працює над рішенням на основі угод про асоціацію з Алжиром, Марокко, Тунісом, Македонією та Ізраїлем, зокрема з питань взаємного надання пільг, таких, як пенсії, громадянам ЄС (нині дане питання урегулюється виключно на рівні двосторонніх угод або національного законодавства)

Примітка:

* Правила 883/2004 та 987/2009 не застосовуються у відносинах між Хорватією та Швейцарією з питань міграції. Протокол про участь Хорватії у договорі про вільне переміщення людей між ЄС та Швейцарією ще не набув чинності

Прикладом регіональної лібералізації руху людських ресурсів є Шенгенська угода, до якої долучилися 22 члени ЄС та 4 держави, які не входять до нього (Ісландія, Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн, які є членами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ)). Тільки шість з 28 країн-членів ЄС перебувають за межами Шенгенської зони – Болгарія, Хорватія, Кіпр, Ірландія, Румунія та Великобританія (Великобританія хоче зберегти свої державні кордони, а для Дубліна краще зберегти свою угоду про вільне пересування з Великою Британією, однак ними впроваджено деякі аспекти Шенгенської угоди, зокрема, Шенгенську інформаційну систему (SIS))⁹²⁵.

Що ж до удосконалення регіональної міграційної політики ЄС, то тут слід згадати про діяльність Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу (FRONTEX), яке, окрім іншого, здійснює управління потоками легальної та нелегальної міграції.

self-employed persons moving within the Community // Official Journal of the European Communities. 1998.

URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1505568344317&uri=CELEX:31998L0049>

⁹²² Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) / European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004R0883>

⁹²³ Regulation (EC) No 987/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 laying down the procedure for implementing Regulation (EC) No 883/2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) / European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004R0883>

⁹²⁴ Regulation (EU) No 465/2012 of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 amending Regulation (EC) No 883/2004 on the coordination of social security systems and Regulation (EC) No 987/2009 laying down the procedure for implementing Regulation (EC) No 883/2004 Text of relevance to the EEA and to the EU/Switzerland Agreement / European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004R0883>

⁹²⁵ Schengen: Controversial EU free movement deal explained // BBC. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>

Як зазначає С. Леонард, «питання притулку та міграції були об'єктом полеміки по всій Європі в останні кілька років, вони також регулярно були головними на порядку денному політики Європейського Союзу (ЄС) з моменту набуття ним своїх перших повноважень з цих питань від Маастрихтського договору в 1993 році⁹²⁶.

В цілому узагальнюючи результати дослідження слід сказати, що створення FRONTEX стало відповіддю на потребу тіснішої співпраці між державами-членами ЄС щодо зовнішнього контролю кордонів, що було зумовлено трьома основними факторами: 1) потреба зміцнення прикордонного контролю з метою обмеження доступу мігрантів і шукачів притулку до їх території; 2) зростання при розширенні ЄС у 2004 р. занепокоєння країн-членів ЄС у зв'язку з їх сумнівами щодо можливості нових членів ЄС ефективно контролювати нові зовнішні кордони союзу, а також дієво впровадити стандарти прикордонного контролю у Шенгенській зоні; 3) посилення терористичних загроз та прийняття певної концепції створення системи «захисту батьківщини», зокрема посилення зовнішнього прикордонного контролю⁹²⁷.

Вважаємо, що це і стало передумовою для зміцнення інституційного базису співпраці у сфері зовнішнього контролю кордонів між державами-членами ЄС та слугувало якнайшвидшій уніфікації заходів та процедур контролю над кордонами ЄС, зокрема в контексті створення системи безпеки у регіоні Середземного моря та Африки.

В цьому аспекті слід сказати про дослідження, проведене А.Р. Сервент⁹²⁸, яка зазначає зокрема про те, що питання нелегальної міграції та пошуку притулку в ЄС швидко трансформувалася від контексту дотримання прав людини до загроз для внутрішньої безпеки⁹²⁹.

Бермейо Р. аналізує перелік інструментів, які формують «справжню спільну політику стосовно імміграції та надання притулку», серед яких:

1) інтеграція політики щодо міграційних потоків у зовнішню політику Європейського Союзу (укладання угод про реадмісію на основі списку пріоритетів та плану чітких дій);

---

⁹²⁶ Leonard S. The creation of FRONTEX and the politics of institutionalisation in the EU external borders policy // Journal of Contemporary European Research. 2009. Т. 5. №. 3. С. 371-388. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/1656659.pdf>. с. 371.

⁹²⁷ Там само.с. 375-376.

⁹²⁸ Servent A.R. Setting priorities: functional and substantive dimensions of irregular immigration and data protection under co-decision // Journal of contemporary European research. 2009. Т. 5. №. 2. С. 225-242. URL: <http://www.jcer.myzen.co.uk/index.php/jcer/article/view/177/150>

⁹²⁹ Там само. с. 229.

2) розвиток європейської системи обміну інформацією з питань притулку, міграції та країн походження; впровадження європейської бази даних відбитків пальців шукачів притулку та нелегальних мігрантів (EuroDac) та ефективного застосування Дублінської конвенції з швидкими та ефективними процедурами;

3) встановлення спільних стандартів щодо процедур надання притулку, прийому та возз'єднання сімей, в тому числі виправдане прискорення процедур;

4) започаткування спеціальних програм боротьби з дискримінацією та расизмом⁹³⁰.

Такліз М. вказує на ще один інструмент в рамках Європейського прикордонного режиму – Європейська система прикордонного спостереження (EUROSUR)⁹³¹. Вона заснована на поступовій модернізації систем спостереження національних кордонів, а її основна мета полягає у запобіганні несанкціонованим перетинам кордону, контратак транскордонної злочинності та підтримки заходів щодо осіб, які перетнули кордон нелегально.

Даний перелік програм та заходів забезпечення безпеки кордонів ЄС не є вичерпним, проте вони складають інституційний базис управління зовнішніми міграційними потоками до ЄС, попереджуючи тим самим негативні явища нелегальної міграції та численні гуманітарні і правові проблеми, пов'язані з дотриманням прав нелегальних мігрантів та біженців.

Виходячи з результатів проведеного дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Міграція у Європі в цілому знаходиться під значним впливом міграційної політики Європейського Союзу. Так, країни ЄС, маючи вищий рівень людського розвитку, є потенційно більш привабливими для мігрантів з інших країн, зокрема тих, які не є членами союзу. Тому міграційна політика ЄС є найбільш потужним інституційним фактором, який діє на формування міграційних коридорів та моделювання міграційних потоків у Європі.

2. Існуючі обмеження на перетин кордонів ЄС та перебування на його території провокують значні потоки нелегальних мігрантів з країн Північної Африки, Близького Сходу, Азії тощо. Однак, необхідність попередження нелегальних міграцій таких осіб та забезпечення як їх особистої безпеки, так

---

⁹³⁰ Bermejo R. Migration and Security in the EU: Back to Fortress Europe? // Journal of contemporary European research. 2009. Т. 5. №. 2. С. 207-224. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/168/147>. с. 214.

⁹³¹ Takle M. The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime // Journal of Contemporary European Research. 2012. Т. 8. №. 3. URL: <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/365/348>. с. 288.

і безпеки у регіоні (переважно, Середземномор'я) вимагає укладання низки дво- та багатосторонніх угод та інших документів для регламентації умов та контролю фактичного стану міграційних переміщень у даному регіоні.

3. Посилюються потоки нелегальних мігрантів з країн так званого Східного партнерства, де перетин мігрантами кордонів відбувається легально, проте частими є випадки порушення візового законодавства. І хоча на сьогодні підписано угоди про безвізовий режим ЄС з такими країнами (проте, деякі з них ще не почали діяти), додаткового урегулювання потребує низка питань інституційного середовища реалізації міграційної політики, зокрема формату та гарантій перебування громадян країн Східного партнерства на території ЄС.

4. Система міграційного законодавства Європейського Союзу та система угод між ним та країнами, які не є його членами, складає основу побудови регіональної міграційної політики, а потреба її удосконалення викликана, перш за все, соціально-економічною нестабільністю та національно-етнічними проблемами у середовищі численних мігрантів, які перебувають на сьогодні на теренах ЄС.

4.2.2. Міграційні політики країн ASEAN та SAARC як фактор економічного розвитку регіону та приклад вирішення проблем гео економічного розвитку в Азії

Стан міграції людських ресурсів та міграційні політики країн Асоціації держав Південно-Східної Азії (ASEAN)

В останні десятиліття міжнародна міграція людських ресурсів відіграє важливу роль у формуванні соціально-економічного становища країн Східної Азії, створенні регіонального культурного середовища, поширенні ідей миру у регіоні. При цьому, міжнародна міграція людських ресурсів сприяє створенню трудових ресурсного базису реалізації гео економічної стратегії. Крім того, за словами М. Туччіо, «зростаюче сприйняття мультикультуралізму та космополітизму в ASEAN виявляється у зростаючому прагненні до міграції, яке спостерігалось в останні роки на глобальному рівні»⁹³².

⁹³² Tuccio M. Determinants of Intra-ASEAN Migration. // Asian Development Review. 2017. URL: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ADEV_a_00084

Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN) була заснована у 1967 р. шляхом прийняття Декларації ASEAN (Бангкокської Декларації)⁹³³ міністрами закордонних справ Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру і Таїланду. Відповідно до даного документу, регіональне інтеграційне об'єднання створювалося між країнами Південно-Східної Азії з метою співробітництва в економічній, соціальній, культурній, технічній, освітній та інших сферах, а також у поширенні миру та стабільності у регіоні через визнання поваги до справедливості та верховенства права.

Так, за словами Н. Рамоса, одного з засновників ASEAN, «фрагментована економіка Південно-Східної Азії, де кожна країна реалізує свої обмежені цілі та марнує свої мізерні ресурси у однакових, а іноді і суперечливих зусиллях сусідніх держав, вказує на їх слабкість та неспроможність до зростання, а також залежність від розвинених промислових країн. Таким чином, ASEAN міг би забезпечити реалізацію невикористаного потенціалу цього багатого регіону через більш суттєві об'єднані дії країн»⁹³⁴. В цілому орієнтуючись саме на мир, гостра актуальність якого відчувалася після війни в Індокитаї, а також досягнення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку, ідея ASEAN базувалася на міцній історичній та політичній перспективі. Починати думати та осмислювати проблеми на двох рівнях закликав С. Раджаратнам, міністр культури Сінгапуру: «Ми повинні думати не тільки про наші національні інтереси, а й поставити їх проти регіональних інтересів: це новий спосіб мислення про наші проблеми. І це дві різні речі, і іноді вони можуть конфліктувати»⁹³⁵.

Петрашко Л.П. та Швед-Саная Ю.В. визначають, що «в сучасних умовах одним із головних джерел зростання ролі Східної Азії у світовій економіці є значне посилення регіональних та субрегіональних процесів економічної інтеграції, що відбуваються сьогодні в регіоні в кількох форматах: 1) створення Економічної спільноти ASEAN; 2) економічне та соціокультурне співробітництво у форматі «ASEAN плюс 3» (КНР, Японія, Республіка Корея); 3) формування Східноазіатської спільноти (САС) у форматі «ASEAN плюс 6»⁹³⁶.

---

⁹³³ The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration) / ASEAN, Bangkok. 1967. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf>

⁹³⁴ History: The Founding of ASEAN / ASEAN. URL: <http://asean.org/asean/about-asean/history/>

⁹³⁵ Там само.

⁹³⁶ Петрашко Л.П., Швед-Саная Ю.В. ASEAN та «Східноазіатська велика трійка»: стан та перспективи економічної інтеграції в сучасних умовах // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2011. Т. 2. № 4. С. 163-168. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/4628/4747>. с. 163-164.

Проблемами міграції людських ресурсів у ASEAN займаються М. Туччіо (M. Tuccio)⁹³⁷, А. Орбета (A. Orbeta Jr.)⁹³⁸, Й. Халамвонг (Y. Chalamwong)⁹³⁹, С. Патоонпонг (S. Paitoonpong)⁹⁴⁰, А. Клаус (I. Claus)⁹⁴¹, Е. Клаус (E. Claus)⁹⁴², М. Бруні (M. Bruni)⁹⁴³, Петрашко Л.П.⁹⁴⁴, Швед-Саная Ю.В.⁹⁴⁵.

В цілому, вектор розвитку ASEAN спрямований на все більше поглиблення регіональної інтеграції. Так, нині існують політико-безпекова, економічна та соціо-культурна спільноти ASEAN. В межах функціонування Економічної Спільноти у лютому 2017 р. було ухвалено Консолідований стратегічний план дій Економічної Спільноти ASEAN до 2025 р.⁹⁴⁶ Цим планом, зокрема, передбачено окремий елемент А.5 «Сприяння переміщенню кваліфікованих трудових та бізнес-відвідувачів», метою якого є «сприяння тимчасовому транскордонному переміщенню фізичних осіб та бізнес-відвідувачів, які займаються торгівлею товарами, торгівлею послугами та інвестиціями»⁹⁴⁷. Цей модуль передбачає:

1) розширення та поглиблення зобов'язань (їх розгляд та посилення в межах узгоджених цілей і часових меж), відповідно до Угоди про асоціацію ASEAN щодо руху фізичних осіб, де це доречно;

---

⁹³⁷ Tuccio M. Determinants of Intra-ASEAN Migration. // Asian Development Review. 2017. URL: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ADEV_a_00084

⁹³⁸ Orbeta Jr A., G. Gonzales K. Managing International Labor Migration in ASEAN: Themes from a Six-Country Study. 2013. No. 26. URL: https://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps1326_rev.pdf

⁹³⁹ Chalamwong Yongyuth. Different Stream, Different Needs, and Impact: Managing International Labor Migration in ASEAN // Thailand (Emigration) PIDS Discussion Paper Series. 2011. № 27. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/126862/1/pidsdps1127.pdf>

⁹⁴⁰ Paitoonpong S. Managing International Labor Migration in ASEAN: Thailand (Immigration). // Philippine Journal of Development 38.1/2. 2011. С. 163. URL: <https://dirp3.pids.gov.ph/webportal/CDN/PUBLICATIONS/pidsdps11-thailand2.pdf>

⁹⁴¹ Claus E., Claus I. Effects of Taxation on Migration: Some Evidence for the ASEAN and APEC Economies. 2011. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1661/Volume%2028_No%201_2011_02.pdf?sequence=1

⁹⁴² Claus E., Claus I. Effects of Taxation on Migration: Some Evidence for the ASEAN and APEC Economies. 2011. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1661/Volume%2028_No%201_2011_02.pdf?sequence=1

⁹⁴³ Bruni M. Labor market and demographic scenarios for ASEAN countries (2010-35). Education, skill development, manpower needs, migration flows and economic growth. // Department of Political Economy, University of Modena and Reggio, Materiali di discussione (2012). URL: http://merlino.unimo.it/campusone/web_dep/wpdemb/0006.pdf

⁹⁴⁴ Петрашко Л.П., Швед-Саная Ю.В. ASEAN та “Східноазіатська велика трійка”: стан та перспективи економічної інтеграції в сучасних умовах // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2011. Т. 2. №. 4. С. 163-168. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/4628/4747>

⁹⁴⁵ Там само.

⁹⁴⁶ ASEAN Economic Community 2025 Consolidated Strategic Action Plan // ASEAN Economic Community. URL: <http://asean.org/storage/2012/05/Consolidated-Strategic-Action-Plan-endorsed-060217rev.pdf>

⁹⁴⁷ Там само.

2) зниження (якщо не стандартизація) вимог до документації – перегляд існуючих вимог щодо документообігу в рамках угод про взаємне визнання кваліфікацій в ASEAN та Угоди ASEAN про рух фізичних осіб⁹⁴⁸ для їх можливого удосконалення та оптимізації⁹⁴⁹.

В порівняльному контексті О. Івасечко досліджує ASEAN та ЄС, при цьому він відзначає, що «ЄС і ASEAN, об'єднуючи різні за своєю культурою, мовою і національними традиціями держави, мають багато спільного як у своїй структурі, так і в підході до досягнення цілей, а взаємовідносини між ними ґрунтуються на єдності національних держав, на повазі до національних культур, відкритих для діалогу, жодна з них не становить загрози для своїх сусідів і виходить з того, що економічна і політична інтеграція є рушійною силою для розвитку демократії і забезпечення безпеки»⁹⁵⁰.

Про важливість забезпечення розвитку людських ресурсів свідчать положення Декларації про зміцнення співпраці з питань освіти для підтримки та поширення спільноти. Зокрема, у ній сказано, що значення освіти у Економічній спільноті ASEAN полягає у:

«- сприянні підвищенню мобільності студентів <...>;

- підтримці більшої мобільності кваліфікованих працівників в регіоні ASEAN за допомогою механізмів регіональної співпраці серед держав-членів ASEAN, що супроводжуються зусиллями щодо захисту та вдосконалення освітніх та професійних стандартів;

- розвитку в ASEAN компетентісно орієнтованих професійних стандартів, спрямованих на підтримку розвитку людських ресурсів в ASEAN, регіонально та глобально конкурентоспроможних, у відповідності до потреб промисловості та за погодження з Засіданням міністрів праці ASEAN»⁹⁵¹.

За результатами Сімнадцятого Самміту лідерів країн ASEAN було прийнято спільну заяву про розвиток людських ресурсів та навичок для економічного відновлення та сталого зростання⁹⁵². У ній зокрема йшлося про те,

---

⁹⁴⁸ ASEAN Agreement on the Movement of Natural Persons // ASEAN. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140117162554.pdf>

⁹⁴⁹ ASEAN Economic Community 2025 Consolidated Strategic Action Plan // ASEAN Economic Community. URL: <http://asean.org/storage/2012/05/Consolidated-Strategic-Action-Plan-endorsed-060217rev.pdf>

⁹⁵⁰ Івасечко О. ASEAN та ЄС у порівнянні: гео економічний та інституційний аспекти // Humanitarian vision. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_7. с. 31.

⁹⁵¹ Cha-Am Hua Hin Declaration on strengthening cooperation on education to achieve an ASEAN caring and sharing community // ASEAN. URL: <http://www.asean.org/storage/images/archive/15thsummit/Declaration-Education.pdf>

⁹⁵² ASEAN Leaders Statement on Human Resources and Skills Development for Economic Recovery and Sustainable Growth (Ha Noi, 28 October 2010) // ASEAN. URL: http://asean.org/?static_post=asean-leaders-statement-on-human-resources-and-skills-development-for-economic-recovery-and-sustainable-growth

що «розвиток людських ресурсів має бути невід'ємною частиною стратегії розвитку країни», оскільки раціональним є те, що «розвиток людських ресурсів сприяє зростанню продуктивності та посиленню економічного відновлення та сталого зростання в світлі існуючої глобальної економічної кризи»⁹⁵³.

В цьому контексті міграційна політика ASEAN повинна бути гармонізована з політикою освіти для забезпечення не тільки якісної підготовки людських ресурсів та інтеграції мігрантів у освітнє середовище країни призначення, але й формування освітньо-кваліфікаційного базису раціонального використання наявних в країні трудових ресурсів, а також ефективного залучення робочої сили мігрантів. Це сприятиме зниженню навантаження на робочі місця в окремих галузях економіки та оптимізації міграційного навантаження на ринок праці та системи соціального забезпечення.

Крім того, на Засіданні міністрів праці ASEAN було ухвалено Робочий план 2016-2020 рр. з імплементації Декларації ASEAN Про захист і просування прав трудящих-мігрантів⁹⁵⁴. Зокрема, в даному контексті визначено цілі ASEAN, до яких віднесено:

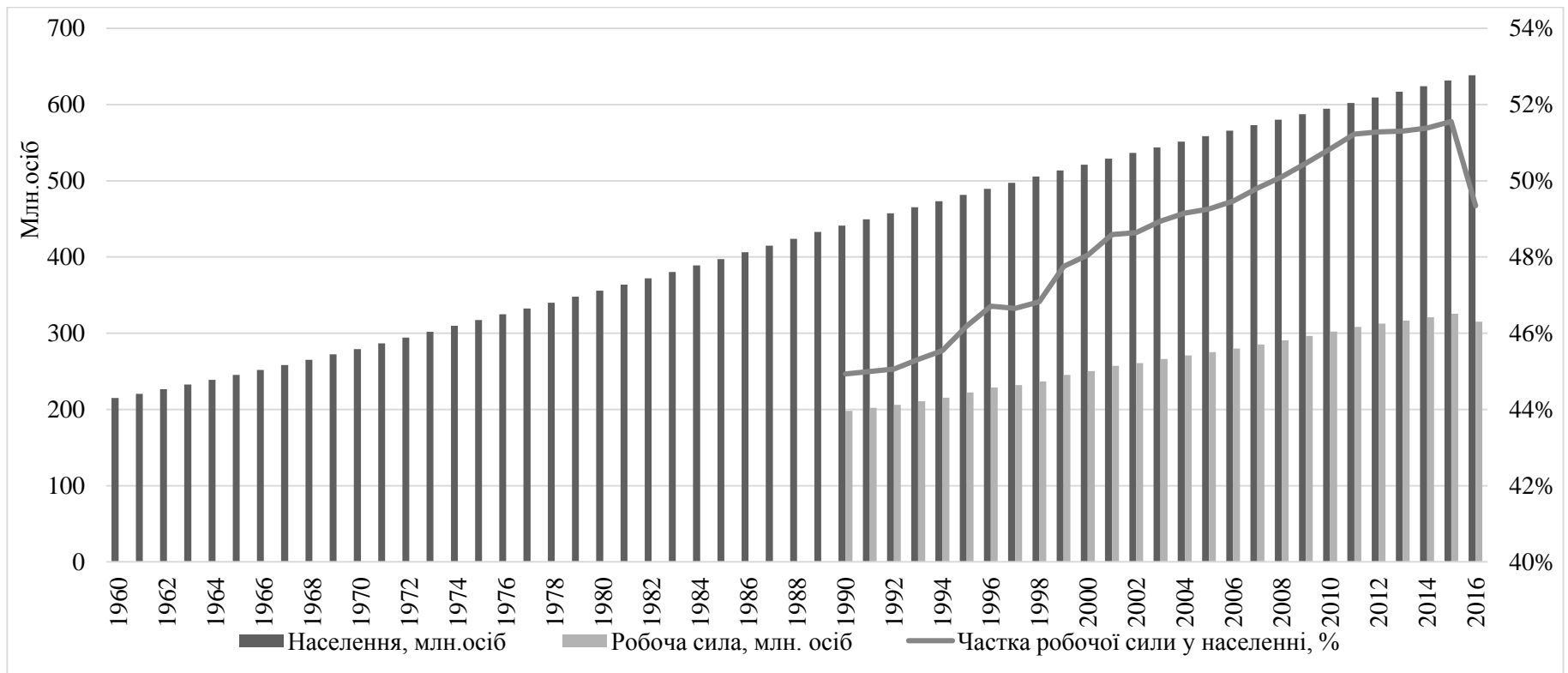
- «1. Посилення зобов'язань, участі та соціальної відповідальності населення ASEAN за допомогою всеохоплюючого механізму для блага всіх;
2. Сприяння справедливому доступу населення ASEAN до можливостей, а також просування та захист прав людини;
3. Сприяти соціальному розвитку та охороні навколишнього середовища через ефективний механізм задоволення поточних і майбутніх потреб людей;
4. Підвищення потенціалу та здатності адаптуватися та реагувати на соціальні та економічні загрози, стихійні лиха, кліматичні зміни;
5. Посилення здатності до постійних інновацій та активного членства у світовій спільноті»⁹⁵⁵.

Вказані документи формують концептуальну основу, яка є базисом лібералізації міжнародної (зокрема, внутрішньорегіональної) міграції людських ресурсів, орієнтованої на досягнення цілей розвитку регіонального об'єднання. Важливою передумовою розвитку міграційних процесів є демографічна ситуація країн ASEAN. Так, перш за все, природний демографічний приріст є джерелом пропозиції робочої сили, визначає її гендерно-віковий склад та динаміку поповнення робочою силою ринку праці (рис. 4.15).

⁹⁵³ Там само.

⁹⁵⁴ ASEAN Committee on the Implementation of the ASEAN Declaration on the Protection and Promotion of the Rights of Migrant Workers (ACMW) Work Plan 2016-2020 // ASEAN Labour Ministers' (ALM) Work Programme 2016-2020 and Work Plans of The Subsidiary Bodies. URL: http://asean.org/storage/2012/05/FINAL-PRINTING_27Content-ALM-WP.pdf

⁹⁵⁵ Там само.

Рис. 4.15. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами ASEAN
(дані приведено на основі^{956,957})

⁹⁵⁶ Population, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

⁹⁵⁷ Labor force, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

Виходячи з графіку, представленого на рис. 4.15, можна спостерігати стрімке зростання кількості робочої сили в ASEAN у період 1994-2002 рр., яке після 2002 р. дещо уповільнилося. Разом з тим, слід констатувати надзвичайно високу частку робочої сили у населенні країни (за період 1990-2015 рр. вона зросла з 45% до майже 52%). Проте, починаючи з 2010 р., виходячи з даних Світового банку, кількість робочої сили в країнах ASEAN починає досить швидко уповільнення темпів її зростання, що можна пояснити дисбалансом у зміні поколінь на ринку праці.

За результатами аналізу представлених вище даних можна констатувати скорочення кількості робочої сили в країнах ASEAN, що знижує тиск на регіональний ринок праці. Крім того, трансформація галузевої структури економіки країн ASEAN та скорочення частки сільського господарства у національній економіці спричиняє перерозподіл робочої сили, а отже і міграційні потоки в межах даного інтеграційного об'єднання. Крім того, слід відмітити нерівномірність темпів приросту населення та робочої сили за окремими країнами ASEAN.

Крім того, вивчення відсотку залучення населення до складу робочої сили за країнами ASEAN показує, що найбільша частка робочої сили у населенні спостерігається у В'єтнамі, Таїланді, Сінгапурі та М'янмі (60,3%, 58,7%, 56,7% та 56,5%, відповідно). Найнижчі показники у Філіппін (44,0%) та Малайзії (47,4%). Хоча в абсолютному вираженні Філіппіни мають значну чисельність робочої сили. У зв'язку з цим, слід констатувати, що в умовах достатньо стабільного та швидкого економічного зростання досліджуваних економік, окремі країни ASEAN будуть страждати від дефіциту робочої сили та відповідно вдаватися до провадження міграційної політики, спрямованої на інтенсивне залучення мігрантів у країну.

Туччіо М. вказує, що «економічна диференціація в регіоні поступово проявляється в поєднанні дефіциту та надлишку кваліфікованої робочої сили в порівнянні з сусідніми економіками, що збільшує економічні вигоди від міжнародної мобільності»⁹⁵⁸.

Загальною ж тенденцією, яку визначає М. Бруні, є те, що «зростання мобільності працівників в країнах ASEAN буде неминучою передумовою економічного зростання та соціального розвитку». При цьому він зазначає, що «чим вище темпи економічного зростання, які будуть досягнуті Сингапуром, Таїландом, Малайзією та Брунеєм (як країнами призначення

---

⁹⁵⁸ Tuccio M. Determinants of Intra-ASEAN Migration. // Asian Development Review. 2017. URL: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ADEV_a_00084

мігрантів), тим вище їхня потреба в іноземній робочій силі. <...> найближчим часом місцева робоча сила цих країн не буде навіть достатньою, щоб замінити працівниками, які увійдуть до складу робочої сили, тих, хто вийшов на пенсію або помер»⁹⁵⁹.

Виходячи з того, що всі моделі економічного зростання базуються на тому, що воно є результатом гео економічних трансформацій (зокрема, процесів технологічного розвитку, диверсифікації та структурних змін в національних економіках, зумовлених трансформацією структури виробництва, посиленням гео економічних ризиків тощо), вважаємо, що міжнародна міграція людських ресурсів є інструментом забезпечення економічного зростання, дієвість якого досягається шляхом максимізації переваг та мінімізації втрат від міжнародної міграції. Зокрема, в даному аспекті найбільш яскравими прикладами можна вважати східно-азійські нові індустріальні країни – Сінгапур та Малайзію, які, користуючись, окрім іншого, інтелектуальним капіталом мігрантів, трансформували власну економіку за зразком інноваційної індустріальної економіки, тим самим призвівши до економічного зростання та розвитку людських ресурсів.

Описані вище демографічні процеси та динаміка об'ягів робочої сили у країнах ASEAN пояснюють формування відповідних міграційних потоків, які пов'язані з недостатністю трудових ресурсів в одних країнах та їх надлишком в інших. Таким чином, міграція в ASEAN значно обумовлена кон'юнктурою національних ринків праці: країни з нестачею робочої сили не можуть покрити існуючі робочі місця за рахунок місцевих трудових ресурсів, а тому формується попит на робочу силу іммігрантів, що і є фактором їх притягування. Аналогічно, якщо країна характеризується перевищенням пропозиції робочої сили над попитом на неї, тобто зростаючим показником безробіття, вона стає потенційно країною походження мігрантів, адже в даному випадку на них діють фактори виштовхування. При цьому, для країн ASEAN характерні особливості міграційних потоків, обумовлені гео економічними трансформаціями та змінами галузевої структури економіки, які були описані у п. 1.3 – зокрема, це стосується міграції людських ресурсів, задіяних у сфері сільського господарства.

---

⁹⁵⁹ Bruni M. Labor market and demographic scenarios for ASEAN countries (2010-35). Education, skill development, manpower needs, migration flows and economic growth. // Department of Political Economy, University of Modena and Reggio, Materiali di discussione (2012). URL: http://merlino.unimo.it/campusone/web_dep/wpdemb/0006.pdf

В цілому саме такі диспропорції спричиняють формування факторів «притягування-виштовхування» мігрантів у регіоні.

Важливим негативним фактором соціально-економічного розвитку в країнах ASEAN є високий рівень бідності населення (відповідні показники наведено в табл. 4.12).

Таблиця 4.12. Показники бідності країн ASEAN – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення (побудовано за даними Світового банку⁹⁶⁰)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Камбоджа	2012	30,76	0,321811	2,17
Індонезія	2013	39,47	24,69984	9,83
Лаос	2012	37,89	1,081784	16,72
Малайзія	2012	43,04	0,077448	0,28
Філіппіни	2013	37,85	12,58822	13,11
Таїланд	2013	Н.д.	0,02698	0,04
В'єтнам	2014	37,59	2,776338	3,06

Найбільша чисельність населення за межею бідності у Індонезії – 24,7 млн. осіб, що складає 9,8% населення країни, та у Філіппінах – 12,6 млн. осіб (13,1% населення). В інших країнах чисельність бідних варіює від 0,03 млн. осіб у Таїланді (0,04% населення) до 2,78 млн. осіб у В'єтнамі (3,06% населення).

По суті такі тенденції у чисельності бідного населення визначають, відповідно, і спроможність домогосподарств забезпечити розвиток людського потенціалу (належне здоров'я, рівень освіти, культурний розвиток, безпечне проживання). А тому закономірним є розрив у показниках Індексу людського розвитку між країнами ASEAN (табл. 4.13). Найвищі показники зафіксовані у Сінгапурі, який має один з найвищих показників розвитку людських ресурсів у світі за всіма компонентами досліджуваного індексу.

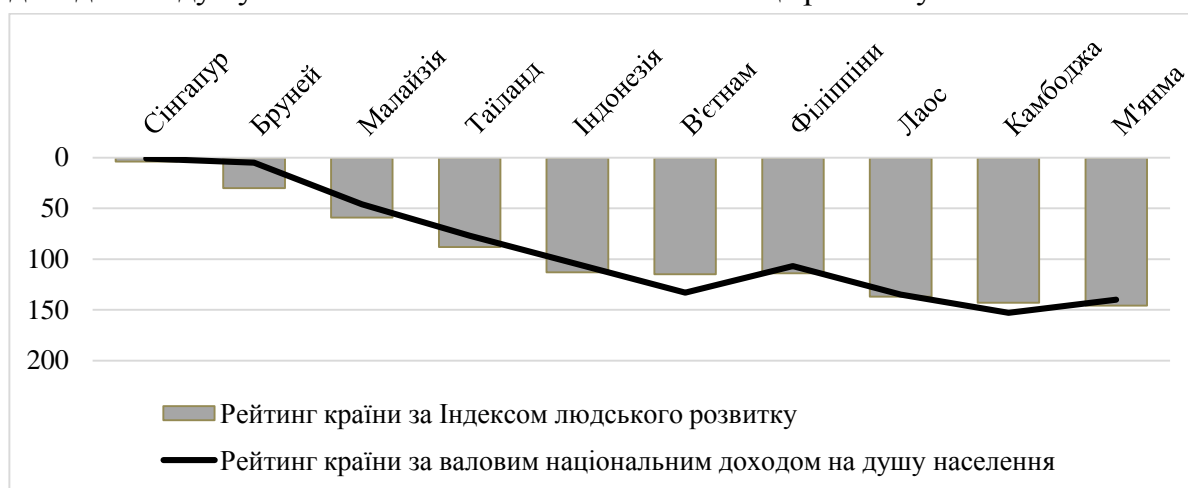
Суттєво відстають за даним показником такі країни ASEAN, як М'янма, Камбоджа та Лаос – їх індекс людського розвитку в середньому на 0,15 пунктів нижче, ніж загальнорегіональний показник.

⁹⁶⁰ Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

Таблиця 4.13. Відхилення індексу людського розвитку країн ASEAN від середнього індексу людського розвитку країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону (розраховано за даними ООН⁹⁶¹)

Країна	Відхилення індексу людського розвитку від середнього індексу людського розвитку країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сінгапур	0,203	0,225	0,223	0,225	0,220	0,213	0,207	0,205
Бруней	0,267	0,224	0,159	0,160	0,160	0,154	0,147	0,145
Малайзія	0,127	0,129	0,087	0,084	0,079	0,075	0,070	0,069
Таїланд	0,058	0,054	0,032	0,037	0,033	0,028	0,021	0,020
Індонезія	0,012	0,009	-0,025	-0,022	-0,024	-0,027	-0,030	-0,031
В'єтнам	-0,039	-0,019	-0,033	-0,030	-0,032	-0,034	-0,038	-0,037
Філіппіни	0,070	0,027	-0,019	-0,026	-0,030	-0,033	-0,038	-0,038
Лаос	-0,118	-0,133	-0,146	-0,138	-0,137	-0,136	-0,135	-0,134
Камбоджа	-0,159	-0,183	-0,154	-0,152	-0,154	-0,156	-0,158	-0,157
М'янма	-0,162	-0,169	-0,162	-0,159	-0,160	-0,161	-0,165	-0,164
Середній індекс людського розвитку країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону	0,516	0,595	0,688	0,692	0,700	0,709	0,717	0,720

А виходячи з рис. 4.16, можна побачити і суттєвий розрив у рівні життя населення, оскільки розрив між країнами ASEAN за валовим національним доходом на душу населення становить майже 140 місць рейтингу.

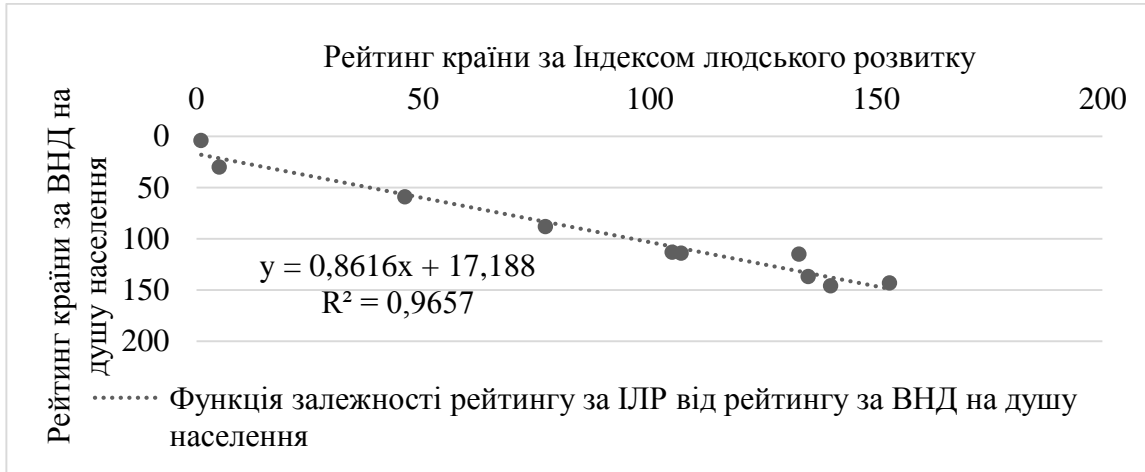

Рис. 4.16. Рейтинги країни ASEAN за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку (побудовано за даними⁹⁶²)

⁹⁶¹ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

⁹⁶² Там само.

Виходячи з графіка, спостерігається тісний зв'язок між показниками ВНД на душу населення у країні та її рейтингом за індексом людського розвитку (такий зв'язок проаналізовано шляхом побудови лінійної лінії тренду) продемонстровано на рис. 4.17

Рис. 4.17. Залежність рейтингу країни ASEAN за індексом людського розвитку від її рейтингу за валовим національним доходом на душу населення (побудовано за даними⁹⁶³)

В цілому слід сказати, що країни ASEAN орієнтовані на розширення та поліпшення людського потенціалу, зокрема, шляхом реалізації стратегічних програм міністрів праці країн ASEAN, що дозволить сформувати людський (переважно кадровий) потенціал регіону, кваліфікований, компетентний та добре підготовлений, який може продуктивно працювати в динамічних умовах економіки, що розвивається, та адаптуватися до загально регіональних цілей розвитку.

Про економічне середовище досліджуваних країн ASEAN свідчать і їх показники у рейтингу неієздатних держав (табл. 4.14).

Таблиця 4.14. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу неієздатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ASEAN (розраховано за даними⁹⁶⁴)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу неієздатних держав				
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВПО
1	2	3	4	5	6	7
Сінгапур	0,45	0,46	0,64	0,56	0,42	0,34
Бруней	0,85	0,80	1,32	0,78	0,63	0,44
Малайзія	0,90	0,71	0,84	0,85	0,90	0,74
В'єтнам	0,97	1,16	0,84	1,05	1,03	0,94

⁹⁶³ Там само.

⁹⁶⁴ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Продовження табл. 4.14

1	2	3	4	5	6	7
Індонезія	1,00	1,03	0,98	1,17	1,11	1,08
Таїланд	1,05	0,75	0,89	0,80	1,08	1,18
Лаос	1,13	1,19	1,11	1,31	1,23	1,02
Філіппіни	1,16	1,26	0,96	1,10	1,27	1,38
Камбоджа	1,18	1,30	1,11	1,29	1,18	1,14
М'янма	1,32	1,35	1,30	1,09	1,15	1,74

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВПО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs)

Як бачимо з даних таблиці 4.14, показники Сінгапуру щодо бальної оцінки його недієздатності в середньому наполовину нижчі, ніж в регіоні ASEAN в цілому. Особливо слід відмітити його стійкість за показниками демографічного тиску та тиску, пов'язаного з біженцями.

Крім того, відносно низькими показниками вразливості характеризується Бруней (хоча він має високий рейтинг за нерівномірністю економічного розвитку, що пов'язано з особливостями розвитку та розподілу доходів у нафтовидобувних країнах).

В цілому ж показники недієздатності можна співставити з описаними вище тенденціями людського розвитку – найбільш недієздатними є М'янма, Лаос та Камбоджа (рис. 4.18). Доповнюють цей список Філіппіни, на рейтинг яких вплинув високий демографічний тиск, численні біженці та внутрішньо переміщені особи, а також високі показники нерівномірності економічного розвитку (вище зазначалося про значну бідність в країні, яка також вплинула на дану оцінку).

Зауважимо, що продемонстровані вище тенденції демографічної сфери, а також асиметрії соціально-економічного становища населення країн регіону обумовлюють закономірність і подальше зростання інтенсивності мобільності людських ресурсів та економічного зростання в цілому. Зокрема, не слід забувати і про секторальні особливості національних економік країн ASEAN – наявність поряд з новими індустріальними країнами (Сінгапур, Малайзія, Таїланд) також країн аграрного та аграрно-індустріального сектору. Тому галузева спрямованість суспільного виробництва визначає обсяг та кваліфікаційну структуру необхідної робочої сили, а також компетенцій та навичок, необхідних країнам призначення мігрантів. В той же час, інші країни ASEAN характеризуються структурним перевищенням пропозиції робочої сили на

національних ринках, оскільки темпи економічного зростання не відповідають показникам економічного розвитку.

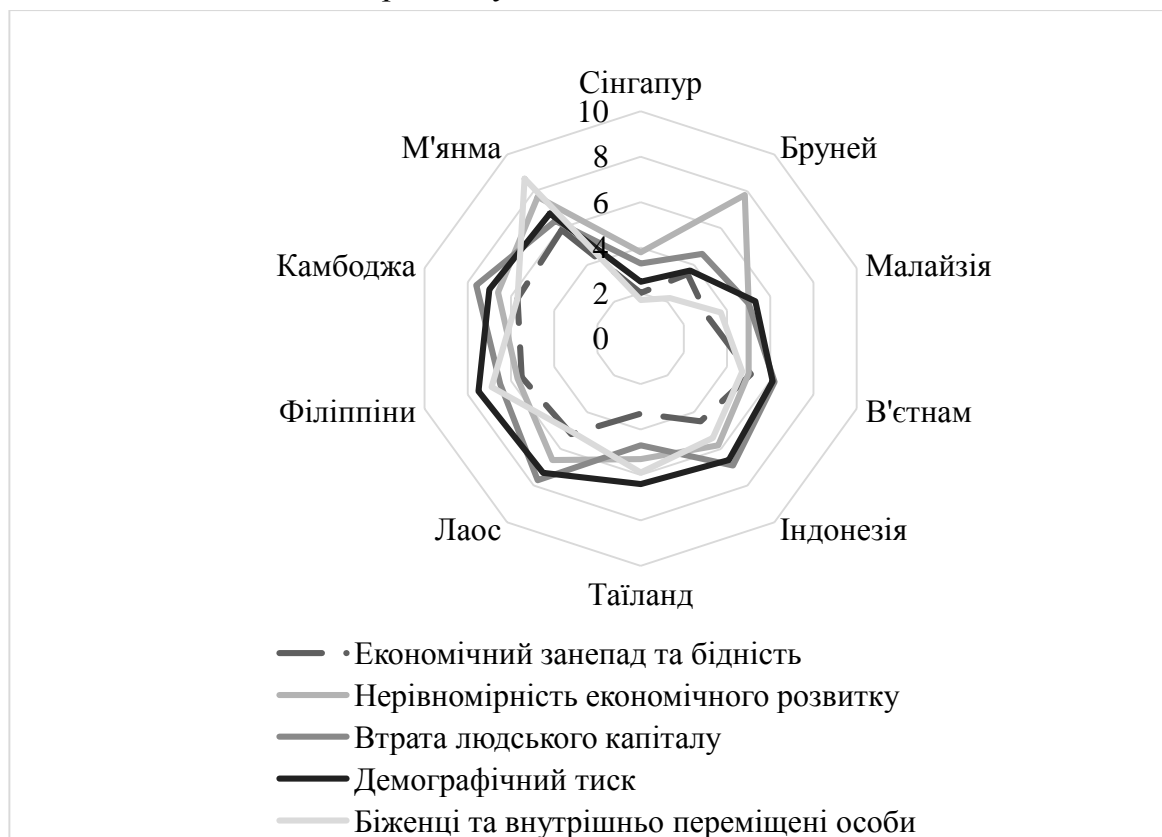

Рис. 4.18. Бальна оцінка компонентів Рейтингу недієздатних держав країн ASEAN (побудовано за даними⁹⁶⁵)

Виходячи зі значної диференціації країн в межах ASEAN за показниками розвитку людських ресурсів та компонентами рейтингу недієздатності держав, а також показниками частки робочої сили у структурі населення за країнами, вважаємо, що формування факторів притягування і виштовхування мігрантів у межах даного регіонального інтеграційного об'єднання буде тяжіти і до тенденцій у бізнес-середовищі та показників макроекономічної стабільності.

У таблицях X.1 та X.2 Додатку X представлено основні макроекономічні показники та показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ASEAN.

Виходячи з приведених у таблицях макроекономічних показників та показників компонентів Індексу економічної свободи можна спостерігати суттєві розриви у сприятливості економічного середовища країн для провадження бізнесу. Зокрема, країни з високим рейтингом економічної

⁹⁶⁵ Там само.

свободи (Сінгапур та Малайзія) є більш міграційно привабливими, адже інтенсифікація підприємницької діяльності фірм в країнах з високими доходами, які мають кращий доступ до інфраструктури, ресурсів та працюють в умовах сприятливого інституційного середовища, підвищують свою конкурентоспроможність у порівнянні з виробниками в економіках з низькими доходами. Це сприяє створенню робочих місць та підвищенню попиту на робочу силу на регіональних ринках робочої сили).

«Аналітики від «Ibon Foundation», – пише О. Івасечко – виступили з пропозицією, що загалом Економічна Спільнота у рамках ASEAN є “шкідлива” для звичайних людей, адже в майбутньому призведе до ерозії суверенітету, обмеження доступу до соціальних послуг через сильний поштовх до лібералізації і приватизації, спричинить більшу нерівність між державами-членами ASEAN, деформує мобільність робочої сили, незахищеність на робочому місці, збільшення землі та інших ресурсів, призведе до підривної діяльності місцевого дрібного фермерства»⁹⁶⁶. Крім того, він вказує, «що застаріла неоліберальна модель розвитку, яка для створення сприятливого бізнес-середовища готова “загнати на дно” трудові, екологічні та інші нормативні стандарти і податки в зміні національного законодавства»⁹⁶⁷.

Виходячи з описаних вище тенденцій соціально-демографічного та економічного розвитку далі представлено дослідження стану міграційних процесів у ASEAN. Так, дані щодо географічної структури регіональної міграції показують, що мобільність людських ресурсів у межах регіону ASEAN зростає (табл. X.3-X.5 Додатку X).

Починаючи з 1970-х рр. внутрішньорегіональна міграція у ASEAN поступово зростає, що пов'язано з прагненням високо ефективних в економічному сенсі країн ASEAN залучати зростаючу чисельність іноземних робітників із країн-членів даного регіонального інтеграційного об'єднання. Зокрема, міграція всередині ASEAN зросла з близько 80 тис. осіб у 1960 р. до понад 800 тис. осіб у 2000 р.

В цілому можна очікувати, що обсяги міграції у межах ASEAN зростатимуть, оскільки Економічне співтовариство ASEAN має на меті не лише формування та реалізацію регіональної економічної стратегії поглиблення інтеграції, але і посилення вільної мобільності фахівців та кваліфікованих працівників у регіоні. Разом з тим, виходячи з асиметрії економічного розвитку країн в межах даного інтеграційного об'єднання, можна передбачити, що

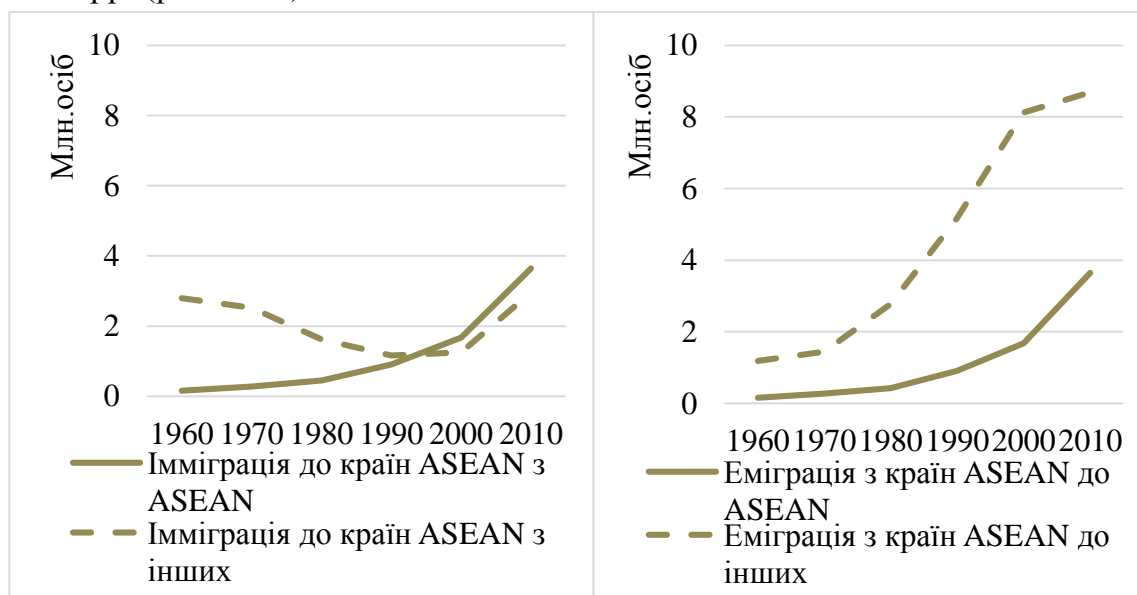
⁹⁶⁶ Івасечко О. ASEAN та ЄС у порівнянні: гео економічний та інституційний аспекти // Humanitarian vision. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_7 .с. 28-29

⁹⁶⁷ Там само. с. 28-29.

лібералізація руху осіб в межах ASEAN скоріше за все спричинить інтенсифікацію руху працівників низької кваліфікації або некваліфікованих.

Представлені вище таблиці містять показники динаміки міграційних потоків з країн та до країн ASEAN (з поділом на внутрішньо- та зовнішньорегіональну міграцію та у гендерному зрізі). За результатом аналізу поданих даних встановлено наступні тенденції:

1) починаючи з 1970 р. до 2010 р. кількість внутрішньорегіональних мігрантів постійно зростала, при цьому кількість іммігрантів з-за меж ASEAN скорочувалася та у 2000 р. вже становила менше половини іммігрантів з країн ASEAN, однак різке зростання міграційних потоків з інших країн відбулося вже у 2010 р. Однак, якщо говорити про еміграцію, то тут показники ASEAN демонструють інші тенденції. Так, з 1970 р. кількість мігрантів за межі ASEAN у кожні десять років зростала приблизно на 80 %, тоді як еміграція в межах ASEAN показувала десятирічний приріст близько 55 %. Стрибок у зростанні обсягів еміграції в межах ASEAN можна спостерігати у 1970-1980 рр., за межі – у 1980-2000 рр. (рис. 4.19).

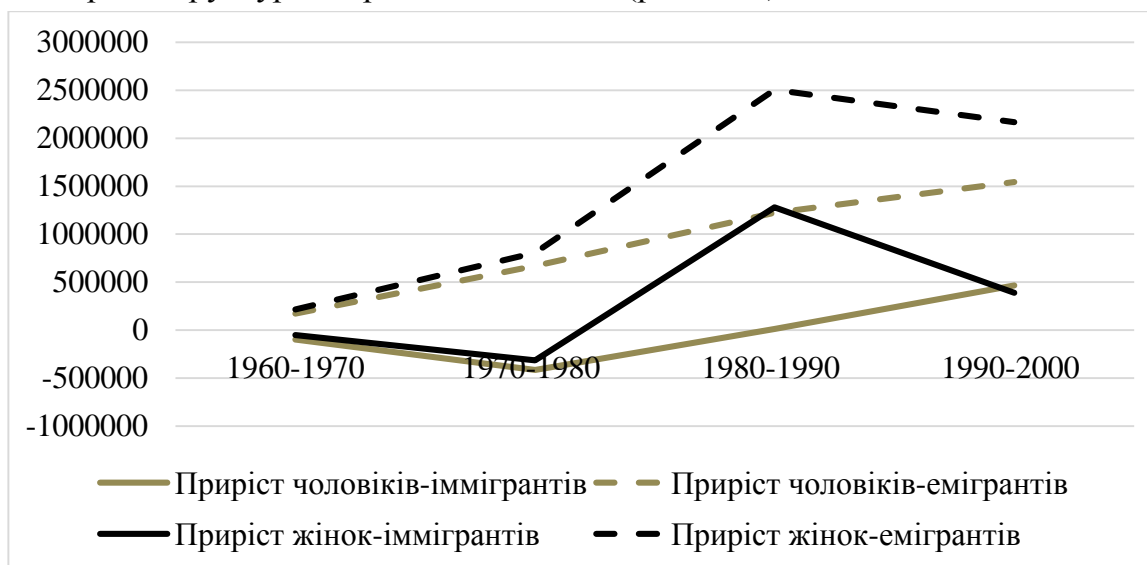

Рис. 4.19. Географічна структура міграційних потоків країн ASEAN протягом 1960-2010 рр., млн. осіб (розраховано та побудовано за даними Світового банку^{968,969})

⁹⁶⁸ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

⁹⁶⁹ Migration and Remittances Data / World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

2) протягом 1970-1980 рр. по ASEAN спостерігався рівномірний приріст кількості емігрантів за гендером. Протягом 1980-1990 рр. слід відмітити різкий приріст кількості жінок-мігрантів, різкий спад якого відбувся вже у наступне десятиріччя. Якщо ж говорити про міграцію чоловіків, то вона зростала рівномірно протягом 1980-2000 рр. Зокрема, візуалізація показників кількості мігрантів вказує на тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків (рис. 4.20).

Рис. 4.20. Гендерна структура міграційного приросту за напрямками міграційних потоків протягом 1960-2000 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними Світового банку⁹⁷⁰)

Найбільшими приймаючими мігрантів країнами у ASEAN є Сінгапур (45,4% у 2015 р. та в середньому 34,7% за період 1990-2015 рр.) та Бруней (24,3% у 2015 р. та в середньому 27,2% за період 1990-2015 рр.). Висока частка мігрантів у Брунеї пояснюється малою чисельністю населення в цілому (лише 0,4 млн.осіб) (табл. X.6 Додатку X). Разом з тим, Сінгапур, маючи населення 5,5 млн.осіб та будучи новою індустріальною країною, орієнтує свою економіку на використання потенціалу високо кваліфікованих людських ресурсів (в тому числі мігрантів). При цьому обидві країни відрізняються найвищими показниками людського розвитку (див. табл. 4.13).

В цілому тенденції міграційного приросту в країнах ASEAN продемонстровано в таблиці X.7 Додатку X.

⁹⁷⁰ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

Як можна прослідкувати з таблиці X.7, з точки зору міграційної привабливості в ASEAN можна виділити дві основні групи країн:

1) країни-донори людських ресурсів (вони демонструють стабільний від'ємний міграційний приріст протягом останніх п'ятидесяти років). До них слід віднести такі країни, як:

- Філіппіни (в основному мігрують до США – 59%, Австралії – 9%, Канади – 8%, Камбоджи – 7%, Німеччини – 4%);

- Індонезія (в основному мігрують до Малайзії – 48%, Саудівської Аравії – 16%, Нідерландів – 8%, США – 4%, Тайваню – 4%);

- М'янма (в основному мігрують до Таїланду – 53%, Індії – 19%, США – 11%);

- В'єтнам (в основному мігрують до США – 86%, Саудівської Аравії – 21%, Канади – 13%, Малайзії – 10%).

2) країни-реципієнти людських ресурсів (як правило, це країни що мають стабільне економічне зростання, високі показники людського розвитку). До них слід віднести такі країни, як:

- Малайзія (в основному мігрують з Індонезії – 59%, Філіппін – 12%, Бангладешу – 5%, Китаю – 5%);

- Сінгапур (в основному мігрують з Малайзії – 54%, Китаю – 26%, Індії – 8%, Індонезії – 5%);

- Таїланду (в основному мігрують з Китаю – 33%, М'янми – 25%, Лаосу – 7%).

В цілому ж протягом досліджуваного періоду міграційні потоки у регіональному інтеграційному об'єднанні ASEAN характеризуються трьома основними тенденціями. Перш за все, можна спостерігати істотне збільшення загальної чисельності іммігрантів (майже повністю за рахунок згаданих вище країн-донорів людських ресурсів). Другою тенденцією слід виділити значне збільшення частки міжконтинентальних потоків (тобто посилення зовнішньорегіональної міграції) – переважання у імміграційних потоках США, Австралії та країн Європи.

При аналізі міграції біженців в країнах ASEAN слід враховувати не тільки чинники постконфліктності територій вказаних країн, але й еколого-природничі детермінанти, зокрема ризики стихійних лих та катастроф, які для регіону Південно-Східної Азії багато в чому є визначальним чинником нестабільності (землетруси, повені, виверження вулканів та урагани). Інформація про динаміку кількості природних катастроф, а також чисельності загиблих та постраждалих осіб представлена в таблиці X.8 Додатку X.

Так, у період з 1985 р. по 1994 р. 92% природних катастроф в ASEAN припало на Філіппіни (40%), Індонезію (27%), В'єтнам (14%) та Таїланд (11%), в чисельності постраждалих осіб в даний період сукупно вони мали 95%. У період 1995-2004 рр. кількість природних катастроф, що припало на вказані чотири країни, зросла, однак їх частка у регіональному вимірі знизилася до 85%, як і частка постраждалих, яка становила 88,2%. У наступні десять років (2005-2014 рр.) відповідні показники становили вже 88,1% та 93,9%.

В цілому ж розраховано, що кожні десять років кількість природних катастроф, які припадають на країни ASEAN зростає приблизно на 40%, однак кількість постраждалих – майже на 70% за аналогічний проміжок часу. Тому можемо зробити висновок, що природні катастрофи для регіону ASEAN становлять значний фактор нестабільності та геоекономічний ризик, який є детермінантом і формування міграційних мотивів населення вказаних країн та регіону в цілому, оскільки стихійні лиха можуть змусити людей тікати зі своїх будинків, що суттєво погіршує соціально-економічні умови життя населення та ще більше посилює проблеми бідності у окремих країнах регіону. В цілому ж економіки країн ASEAN достатньо нерівномірно страждають від нестабільності кліматичного середовища та втрачають значні можливості для сталого розвитку, оскільки змушені періодично відновлюватися в ході подолання наслідків природних катастроф.

Описані вище негативні фактори еколого-природничого та економічного середовища провокують міграцію біженців з регіону, що можна проаналізувати за показниками таблиці X.9 Додатку X.

До 2009 р. найбільша частка біженців походила з В'єтнаму (частка цієї країни у чисельності біженців з ASEAN становила від 70,2% у 1990 р. до 42,9% у 2009 р. (в середньому за ці роки щорічно з країни мігрували близько 425 тис. осіб у статусі біженця, протягом 2010-2015 рр. – ця кількість в середньому щорічно становила 325 тис. осіб)⁹⁷¹. Протягом 1995-2015 рр. частка М'янми у кількості біженців з ASEAN невпинно зростала з 18,2% до 56,4% у 2015 р. (за цим показником саме М'янма випередила В'єтнам у 2009 р.⁹⁷² (рис. 4.21).

---

⁹⁷¹ Там само.

⁹⁷² Там само.

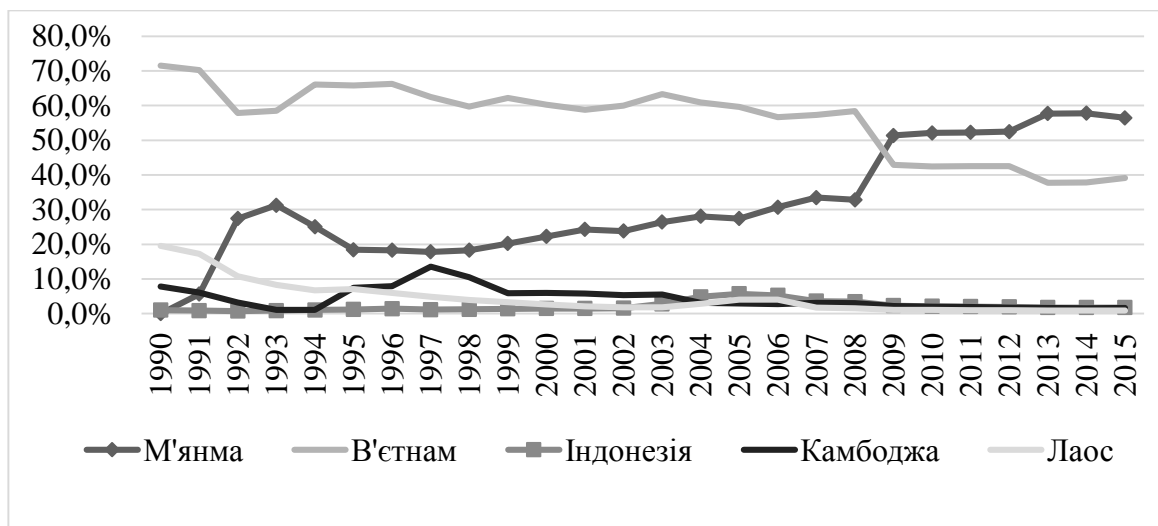

Рис. 4.21. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території ASEAN (розраховано та побудовано за даними⁹⁷³)

На першому місці серед основних приймаючих біженців країн був і є Таїланд, з яким останнім часом зрівнюється Малайзія – їх частки, відповідно, становлять наразі 51,9% та 45,1% (в цілому на їх території було розміщено 84,6% всіх біженців, що мігрували у регіон протягом 1990-2015 рр.)⁹⁷⁴. Разом з тим, динаміка їх частки протягом останніх десяти років у структурі чисельності прийнятих біженців змінювалася (рис. 4.22).

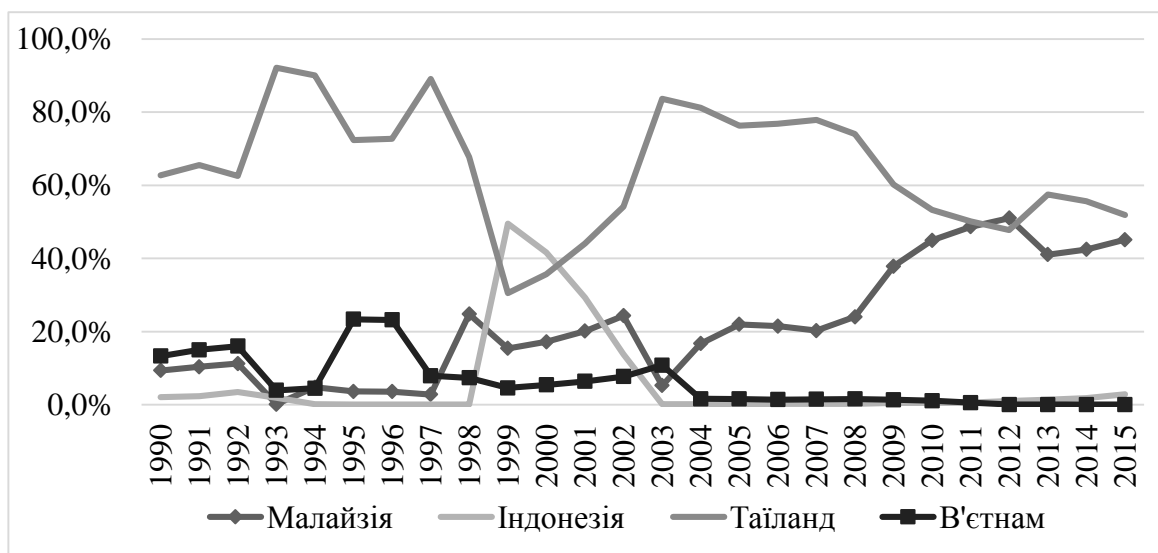

Рис. 4.22. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території ASEAN (розраховано та побудовано за даними⁹⁷⁵)

⁹⁷³ Там само

⁹⁷⁴ Там само

⁹⁷⁵ Там само

Нині на території ASEAN діє Угода ASEAN про рух фізичних осіб⁹⁷⁶, та Конвенція ASEAN проти торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми⁹⁷⁷. Ці документи створюють інституційний базис лібералізації міграційних переміщень в межах ASEAN, формуючи відповідне правове поле впровадження режиму сприяння вільному руху осіб, а отже і поглибленню регіональної інтеграції.

При цьому, кожна країна ASEAN має власну міграційну політику (характеристика компонентів імміграційної та еміграційної політики представлена в таблицях X.10 та X.11 Додатку X).

Аналіз поглядів на рівень міграції у країнах ASEAN вказує на те, що лише в двох країнах (Сінгапур та Малайзія) імміграція оцінюється як надто висока, що пояснюється значними міграційними потоками в ці країни, як це було визначено вище. Імміграційна політика саме цих країн спрямована на зниження чисельності іммігрантів, в тому числі навіть високо кваліфікованих.

Негативним моментом, на нашу думку, є те, що тільки в чотирьох з десяти країн ASEAN є політика інтеграції іммігрантів (Сінгапур, Філіппіни, Малайзія та В'єтнам). Особливо важливою є її розробка для інших країн регіону, які прагнуть підтримувати рівень імміграції, використовуючи широкий людський потенціал іммігрантів.

Якщо ж говорити про еміграцію, то закономірним є її сприйняття як занадто низької у таких країнах, як Індонезія та Камбоджа. Перша з них відрізняється високим демографічним тиском, а друга – вкрай низькими показниками людського розвитку та високою вразливістю (недієздатністю) держави. Двома іншими країнами з такими ж поглядами є Таїланд та В'єтнам.

Всі ці країни провадять політику стримування сприяння еміграції населення, переважно з метою зниження демографічного тиску, а також активізації грошових переказів мігрантів для подолання бідності в країнах. Крім того, у Таїланду і Камбоджі відсутні політики сприяння поверненню емігрантів в країну.

Стримувальні еміграційні політики провадять Лаос та Малайзія. При цьому Малайзія, стримуючи також імміграцію (окрім високо кваліфікованих мігрантів), прагне формувати і використовувати власний людський потенціал.

В цілому слід констатувати, що диференціація країн за рівнем економічного та соціо-демографічного розвитку в межах ASEAN буде посилюватися, а це завжди буде детермінантом мобільності людських

---

⁹⁷⁶ ASEAN Agreement on the Movement of Natural Persons // ASEAN. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140117162554.pdf>

⁹⁷⁷ Там само.

ресурсів, оскільки в даному випадку підвищуватиметься інтенсивність дії факторів притягування та виштовхування. При цьому слід наголосити на потенційній тенденції зростання міграційних потоків низькокваліфікованої робочої сили, а також посиленні нелегальної міграції, що пов'язано з, так званими, «пористими» кордонами та недоліками інституційного середовища.

Стан міграції людських ресурсів та міграційні політики країн Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії (SAARC)

Регіон Південної Азії відрізняється нерівномірністю економічного розвитку, неоднорідністю галузевої та територіальної структури економіки країн, що визначає закономірності у міграційних переміщеннях людських ресурсів в даному регіоні. Зокрема, відмінними рисами розвитку країн Південної Азії є висока густина населення країн та високий рівень бідності.

Разом з тим, країни регіону мають і ряд відмінностей, зокрема у рівні та потенціалі розвитку, що підтверджує тезу, що географічна близькість не обов'язково означатиме однакову політику розвитку країни та гео економічну стратегію. Так, крім фізичних властивостей, таких як земля, доступ до моря, розмір населення тощо, існують ще нематеріальні фактори, такі, як політичне середовище, культура, цінності та традиції, що можуть вимагати впровадження кардинально різних політик для конкретних країн. В цілому слід наголосити, що п'ята частина людства живе в Південній Азії, таким чином, в регіоні сформувався потужний людський потенціал, що характеризується значним трудовим та демографічним ресурсом. У зв'язку з цим слід розглянути основні характеристики країн регіону.

Країни південноазійського регіону були колоніально залежними протягом століть, а тому багато в чому політична, економічна та інституційна сфери, які сформувалися, мають риси європейських, а зовнішні економічні зв'язки регіону, які склалися історично, підпорядковувалися стратегічним інтересам метрополії (зокрема, в частині обмеження двосторонніх торговельних відносин, а також міграційних переміщень населення регіону). Як результат, регіон залишався найменш інтегрованим у світові економічні процеси до кінця 80-х рр. ХХ ст.

До 1970 р. всі країни регіону боролися з масовою бідністю, дефіцитом їжі та низькими показниками освіти населення. Проте, за останні два десятиліття відбулося значне зростання реальних доходів та зменшення рівня бідності. При цьому економіка регіону перейшла від аграрного виробництва

до сучасного промислового виробництва та розвитку сектора послуг.

Процеси регіональної економічної інтеграції у Південній Азії представлені регіональним інтеграційним об'єднанням SAARC – Асоціацією регіонального співробітництва Південної Азії (South Asian Association for Regional Cooperation), яка була заснована шляхом підписання Хартії SAARC у грудні 1985 р. з метою «сприяння добробуту народів Південної Азії та поліпшення якості їх життя, прискорення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку регіону та забезпечення всім людям можливість жити гідно та реалізувати свої повні можливості, сприяння і посилення колективної самостійності серед країн Південної Азії <...>»⁹⁷⁸ та для реалізації інших цілей. Нині до SAARC входять вісім держав Південної Азії: Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Мальдіви, Непал, Пакистан та Шрі-Ланка.

Міграційні переміщення в країнах SAARC становлять площину наукових досліджень Б. В. Адколі (B. V. Adkoli)⁹⁷⁹, Г. К. Арора (G. K. Arora)⁹⁸⁰, У. Д. Банержи (U. D. Banerjee)⁹⁸¹, А. Гумбер (A. Gumber)⁹⁸², Б. Кадрія (B. Khadria)⁹⁸³, Дж. В. Хугуе (J. W. Huguet)⁹⁸⁴.

Для цілей вивчення закономірностей міграційних переміщень, а також відповідних національних та регіональних міграційних політик, регіон Південної Азії буде обмежуватися країнами, які входять до SAARC.

Переважну частину регіону займає Індія, яка є лідером як з точки зору території, так і за чисельністю населення, а також за показниками

---

⁹⁷⁸ Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation // SAARC. URL: <http://saarc-sec.org/saarc-charter>

⁹⁷⁹ Adkoli B.V. Migration of Health Workers: Perspectives from Bangladesh, India, Nepal, Pakistan and Sri Lanka. // Regional Health Forum. 2006. 10. 1. URL: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/205773/1/B0234.pdf#page=54>

⁹⁸⁰ Guljit K., Gumber A. Globalization and health effects in SAARC region, evolving a framework of analysis. // International Journal of EcoHimic Development. 2004. Vol. 6 No. 4. С. 55-89. URL: https://www.researchgate.net/publication/312085925_Globalization_and_Health_Effects_in_SAARC_Regi_on_Evolving_a_Framework_of_Analysis

⁹⁸¹ Banerjee U.D. Globalization and its links to migration and trafficking: the crisis in India, Nepal and Bangladesh // Canadian Woman Studies. 2003. Т. 22. №. 3/4. С. 124. URL: <http://krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-11-0-000-000-2005-Web/JSS-11-1-001-090-2005-Abst-PDF/JSS-11-1-049-056-2005-223-Datta-Pranati/JSS-11-1-049-056-2005-223-Datta-Pranati-Full-Text.pdf>

⁹⁸² Guljit K., Gumber A. Globalization and health effects in SAARC region, evolving a framework of analysis. // International Journal of EcoHimic Development. 2004. Vol. 6 No. 4. С. 55-89. URL: https://www.researchgate.net/publication/312085925_Globalization_and_Health_Effects_in_SAARC_Regi_on_Evolving_a_Framework_of_Analysis

⁹⁸³ Khadria B. Migration in South and South-West Asia // Global Commission on International Migration, Geneva. 2005. URL: http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/epr/Quality/Khadria-Migration_in_South_and_South-West_Asia-Background_Paper_for_GCIM_s_Final_Report_2005.pdf

⁹⁸⁴ Huguet W. Towards a Migration Information System in Asia: Statistics and the Public Discourse on International Migration. // Asian and Pacific Migration Journal 17.3-4. 2008. С. 231-255. URL: http://www.smc.org.ph/administrator/uploads/apmj_pdf/APMJ2008N3-4.pdf

економічного розвитку. Бангладеш та Пакистан та Афганістан є відносно великими державами. Наступний за розміром Непал та Шрі-Ланка. Мальдіви та Бутан є двома найменшими країнами регіону.

Провідним сектором працевлаштування в Південній Азії є індустріальний сектор, що відповідає гео економічній стратегії регіону, у яких розвивається потужна нова індустріальна країна – Індія.

Початок економічних реформ протягом 1990-х років, особливо в Індії, Пакистані та Бангладеш, поставив ці економіки на шлях зростання. На сьогодні країни SAARC в середньому демонструють щорічне зростання номінального ВВП (за паритетом купівельної спроможності) на рівні 5 % (табл. Ц.1 Додатку Ц). При цьому лідерами у об'єднанні за темпами приросту ВВП є Бутан (7,1%, однак в абсолютних показниках ВВП країни майже найменший та становит 0.1% ВВП SAARC), Індія (6,7%, але у абсолютному вимірі ВВП країни охоплює 80,9% ВВП SAARC) та Бангладеш (6,3% зростання та 5,9% ВВП SAARC). Крім того, слід звернути увагу на показник ВВП Непалу, який показує зростання трохи нижче середнього рівня, проте його ВВП становить майже десяту частину ВВП досліджуваного об'єднання.

Незважаючи на стабільне та достатньо стрімке економічне зростання, регіон SAARC продовжує страждати від численних соціо-гуманітарних проблем, що можна пояснити все ж таки його відставанням від інших регіонів світу за показниками розвитку населення (як за вимірюваними показниками доходів на душу населення, так і за показниками рівня освіти, тривалості життя тощо).

Так, країни Південної Азії є достатньо бідними: за даними Світового банку, до країн з низьким рівнем доходів відносяться Афганістан та Непал, до країн з рівнем доходів вище середнього – Індія, всі ж інші країни характеризуються рівнем доходів на душу населення нижче середнього. Крім того, існують помітні відмінності у рівнях соціально-економічного та демографічного розвитку країн. Так, як видно з таблиці 4.15, країни SAARC характеризуються Індексом Джині, який варіюється від 30,69 у Пакистані до 39,16 у Шрі-Ланці. І хоча такий розрив є незначним для регіону, разом з тим, чисельність та частка населення, що живе за межею бідності, є значною: від 0,016 млн. осіб у Бутані (2,17 % населення країни) до 268,025 млн. осіб у Індії (21,23 % населення країни)⁹⁸⁵.

---

⁹⁸⁵ Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

Таблиця 4.15. Показники бідності країн SAARC – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення (побудовано за даними Світового банку⁹⁸⁶)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Афганістан	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Н.д.
Бангладеш	2010	32,13	28,08002	18,52
Бутан	2012	38,81	0,016058	2,17
Індія	2011	35,15	268,0249	21,23
Мальдіви	2009	38,37	0,026862	7,26
Непал	2010	32,84	4,029312	14,99
Пакистан	2013	30,69	11,23193	6,07
Шрі-Ланка	2012	39,16	0,392064	1,92

При цьому країни Південної Азії відрізняються вкрай низькими показниками людського розвитку. Так, за середнім показником людського розвитку країн SAARC потрапляють в категорію середньо розвинених країн. Зауважимо, що водночас безсумнівними лідерами за показником людського розвитку в SAARC є Шрі-Ланка та Мальдіви, які протягом останніх 25 років показували перевищення середнього регіонального показника в середньому на 0,16 пунктів та 0,08 пунктів відповідно. Однак, інші країни характеризуються середнім (Індія) та нижче середнього індексом людського розвитку (інші країни SAARC) (табл. Ц.3 Додатку Ц).

В цілому ж незважаючи на активізацію економічної діяльності та охарактеризовані вище тенденції економічного зростання, економічне становище населення суттєво не змінилося, що можна прослідкувати за достатньо низьким рейтингом країн SAARC за показниками валового національного доходу на душу населення (рис. 4.23).

⁹⁸⁶ Там само.

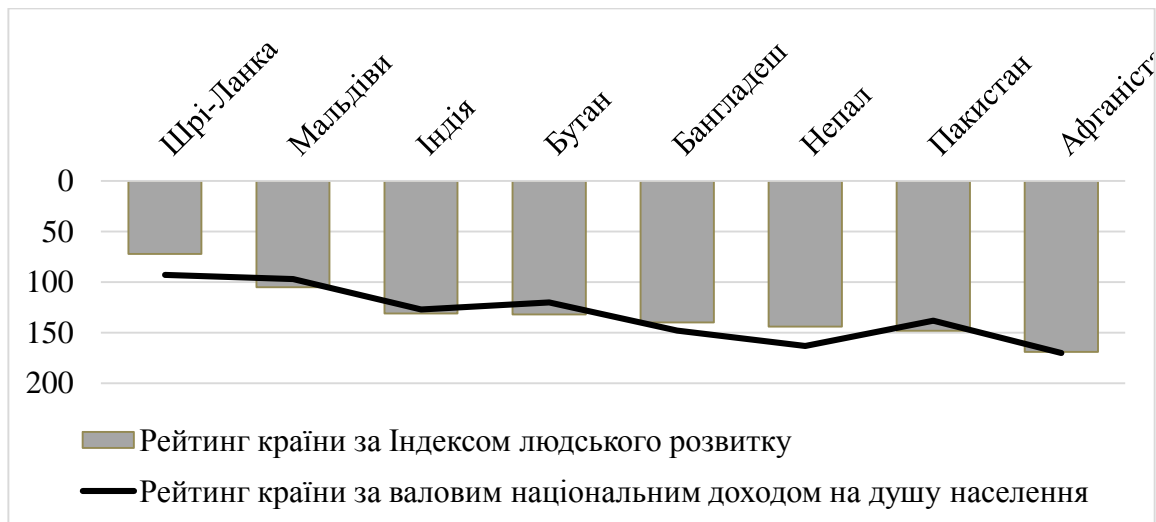

Рис. 4.23. Рейтинги країн SAARC за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку (побудовано за даними⁹⁸⁷)

Виходячи з графіка (рис. 4.23), спостерігається висока тіснота зв'язку (за шкалою Чеддока) між рейтингом країни за показниками валового національного доходу на душу населення та її рейтингом за індексом людського розвитку. Такий зв'язок проаналізовано шляхом побудови лінійної лінії тренду (рис. 4.24).

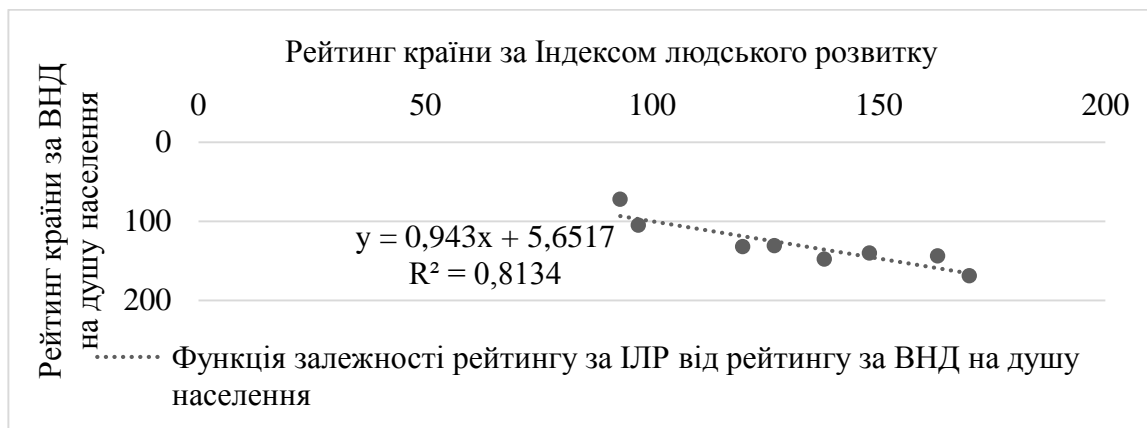

Рис. 4.24. Залежність рейтингу країн SAARC за індексом людського розвитку від її рейтингу за валовим національним доходом на душу населення (побудовано за даними⁹⁸⁸)

⁹⁸⁷ Там само.

⁹⁸⁸ Там само.

При цьому оцінка тісноти зв'язку рейтингу країн об'єднання за показниками людського розвитку від представленого вище економічного показника вказує на високу залежність потенціального розвитку людських ресурсів від ВНД, а отже і від доходів домогосподарств. Тому, не дивлячись на підвищення середнього індексу людського розвитку країн Південної Азії (з 0,438 у 1990 р. до 0,621 у 2015 р.), відносна позиція країн SAARC у світі за рівнем людського розвитку значно не змінилася.

Демографічні особливості та тенденції країн регіону SAARC є безпрецедентними за динамікою свого розвитку в XX-XXI ст. (рис. 4.25).

На противагу до першої половини XX ст., яка для регіону SAARC відрізнялася низькими темпами демографічного приросту, з другої половини регіон почав демонструвати високі показники народжуваності, в результаті чого темпи нарощування населення прискорились. Нині населення Індії складає 75 % населення SAARC, проте ця частка поволі знижується (ще у 1960 р. вона становила 78,6%) на користь Пакистану та Бангладеш (вони мають 10,9% та 9,2% населення, відповідно). Таким чином, вказані вище країни є найбільш густо населеними.

В цілому загальними демографічними тенденціями країн SAARC є:

1) високі темпи природного приросту населення (рис. 4.25) та зростання очікуваної тривалості життя при народженні⁹⁸⁹. Проте, частими є все ж таки випадки недоїдання серед вагітних жінок та годуючих матерів у цих країнах, що позначається на стані здоров'я новонароджених;

2) зниження смертності (зокрема, дитячої) у зв'язку з розвитком сучасних медичних практик та зростанні обізнаності населення з небезпекою та шляхами передачі захворювань (таких, як малярія, холера та туберкульоз)^{990,991};

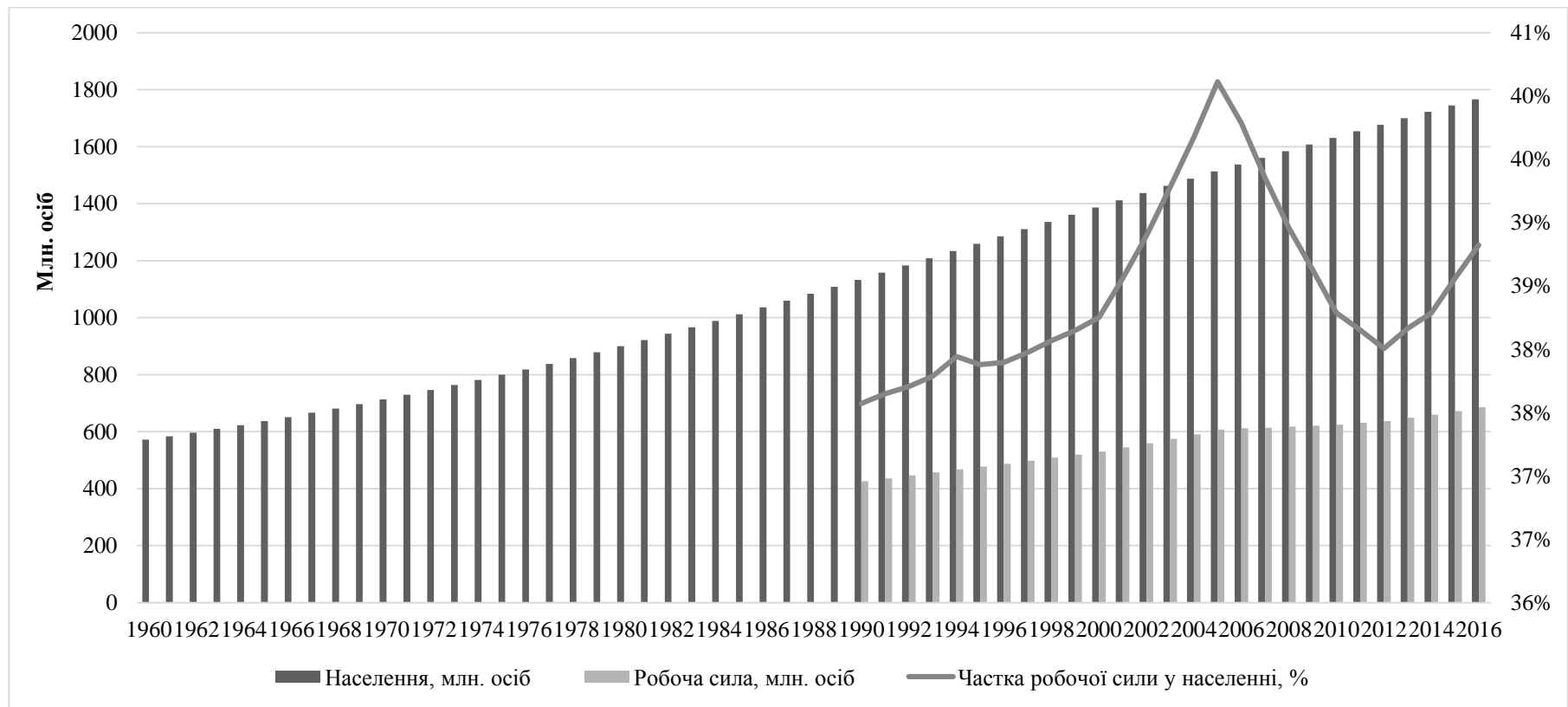
3) зростанні рівня доступності чистої питної води та належних засобів санітарного захисту (табл. Ц.4 Додатку Ц). Разом з тим, вони залишаються вкрай низькими, порівняно з іншими регіонами світу (див. п. 2.2).

---

⁹⁸⁹ Life expectancy at birth, total (years) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>

⁹⁹⁰ Mortality rate, infant (per 1,000 live births) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN>

⁹⁹¹ Death rate, crude (per 1,000 people) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CDRT.IN>

Рис. 4.25. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами SAARC
(дані приведені на основі^{992,993})

⁹⁹² Population, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

⁹⁹³ Labor force, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

Вивчення міграційних пар, сформованих на території SAARC (Індія-Бангладеш, Бангладеш-Індія, Індія-Пакистан, Пакистан-Індія) дозволяє відмітити численні потоки зворотної міграції, разом з тим, виходячи з Рейтингу недієздатності держав, зокрема за компонентом «Витрат людського капіталу» слід констатувати у Бангладеш та Пакистані високі показники втрати людського потенціалу через масову еміграцію з країн. Крім того, тенденцією регіону є масова міграція високо кваліфікованих трудових ресурсів (переважно, Індія та Шрі-Ланка) – це міграція працівників IT-сфери, фахівців в області охорони здоров'я, фінансів тощо. Такі фахівці мігрують в основному до США та Європи.

Якщо враховувати суттєві відмінності у географічних параметрах країн SAARC, їх економічних показниках тощо, то слід констатувати і достатньо різний рівень загроз дієздатності держав регіону. У таблиці Ц.5 Додатку Ц наведено аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієздатних держав середньої оцінки по SAARC в цілому, в результаті чого встановлено, що Мальдіви демонструють найвищий рівень стабільності, оскільки показники вразливості країни в цілому на 15% нижче, ніж в середньому у SAARC. При цьому подібну тенденцію демонструють ще Бутан та Індія (хоча остання і відчуває посилений демографічний тиск та нерівномірність економічного розвитку).

Найгірші показники вразливості (недієздатності) держави відмічаються у Афганістані, де показник вразливості на 22% вищий, ніж в цілому по регіону (зокрема, переважно за рахунок бідності, економічного занепаду, демографічного тиску та ризиків, пов'язаних з біженцями та внутрішньо переміщеними особами). Дані тенденції візуалізовані на рис. 4.26.

Як видно з показників таблиць Ц.6-Ц.8 Додатку Ц, Південна Азія відрізняється високими показниками внутрішньо-регіональної міграції (зокрема імміграція до країн SAARC здійснюється переважно в межах регіону з незначним притоком іммігрантів з інших країн). При цьому у географічній структурі еміграція в межах SAARC становить близько половини обсягів міграційних потоків. Такі незбалансовані зустрічні потоки мігрантів пов'язані з розглянутими вище показниками бідності населення та низьким індексом людського розвитку, а також високими показниками недієздатності основних країн-реципієнтів мігрантів (ризиками військово-політичної нестабільності, демографічного тиску, нерівномірністю економічного розвитку).

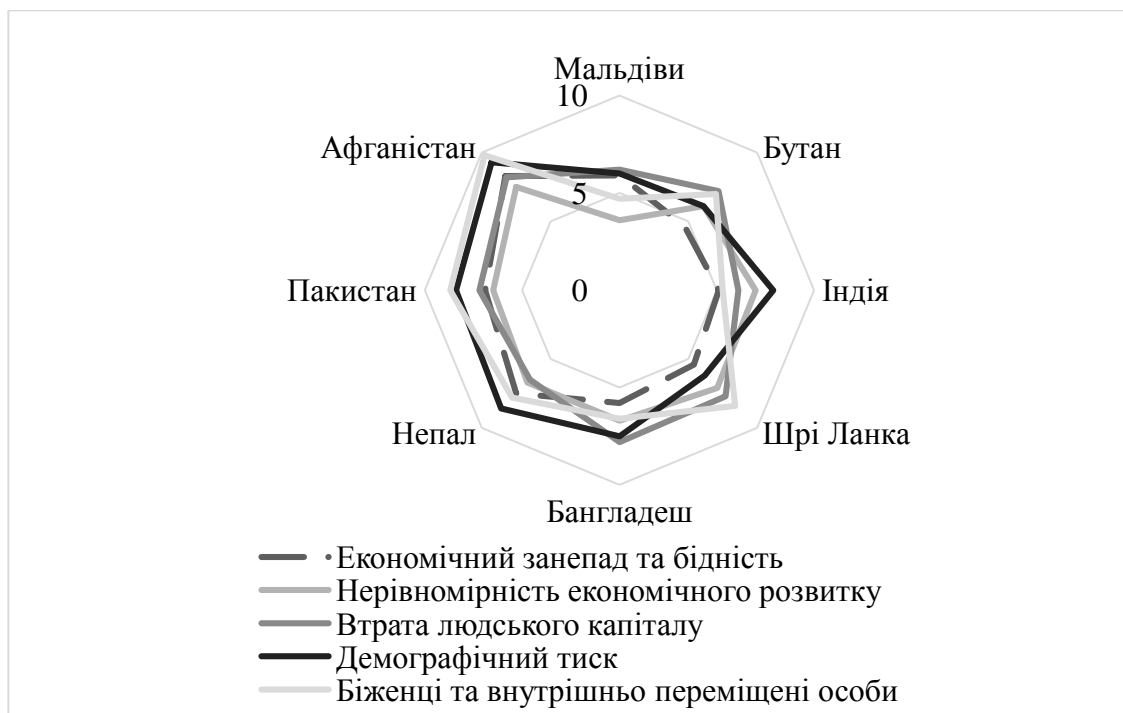

Рис. 4.26. Бальна оцінка компонентів Рейтингу недієздатних держав країн SAARC (побудовано за даними⁹⁹⁴)

Крім того, в регіоні посилюється нелегальна міграція, зокрема постконфліктного характеру. В цьому аспекті формальні обмеження інституційного середовища (візові обмеження між окремими міграційними парами країн регіону) нівелюються численними неформальними практиками нелегальної транскордонної міграції. В цьому випадку критичною є також ситуація з торгівлею людьми (особливо жінками, що потрапляють в сексуальну експлуатацію). Дане питання глибоко досліджується у працях Р.Дж. Фархана (R. J. Farhana)⁹⁹⁵, який критично оцінює реальну практику імплементації положень, існуючу в SAARC⁹⁹⁶.

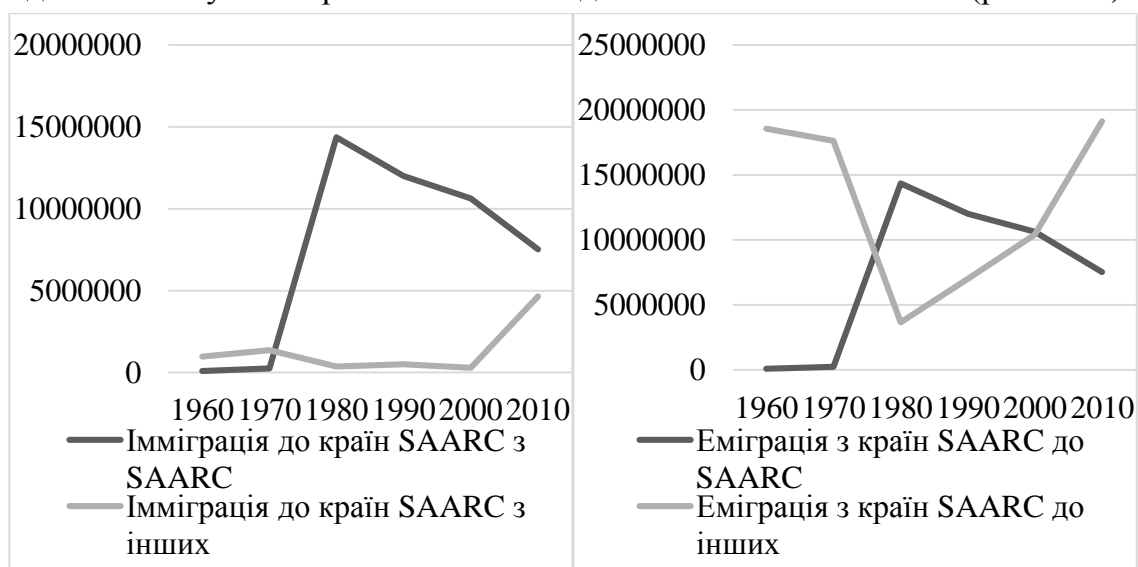
Представлені вище таблиці містять показники динаміки міграційних потоків з країн та до країн SAARC (з поділом на внутрішньо- та зовнішньорегіональну міграцію та у гендерному зрізі). За результатом аналізу поданих даних встановлено наступні тенденції:

⁹⁹⁴ Labor force, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

⁹⁹⁵ Rowshan J.F., Md. Easin. SAARC Trafficking Convention and Human Trafficking Crisis In Bangladesh: A Critical Appraisal // IOSR Journal Of Humanities And Social Science. V. 20, C. 67-73. URL: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol20-issue12/Version-3/J0201236773.pdf>

⁹⁹⁶ SAARC Convention On Preventing And Combating Trafficking In Women And Children For Prostitution / SAARC. URL: http://saarc-sec.org/uploads/digital_library_document/9_COMBATING_TRAFFICKING_IN_WOMEN.doc

1) починаючи з 1970 р. до 1980 р. відбулося різке зростання чисельності осередків мігрантів в межах SAARC, разом з тим, до 2010 р. ця чисельність скоротилася вдвічі. При цьому з 2000 р. число осіб, які мігрували до країн SAARC з 2000 р. зростає та в 2010 р. майже сягнула відмітки 5 млн. осіб. Натомість кількість емігрантів за межі SAARC з 1970 р. до 1980 р. скоротилася в чотири рази (з майже 20 млн. осіб до 5 млн. осіб), однак за наступні 30 років повністю відновила початкові обсяги (рис. 4.27).

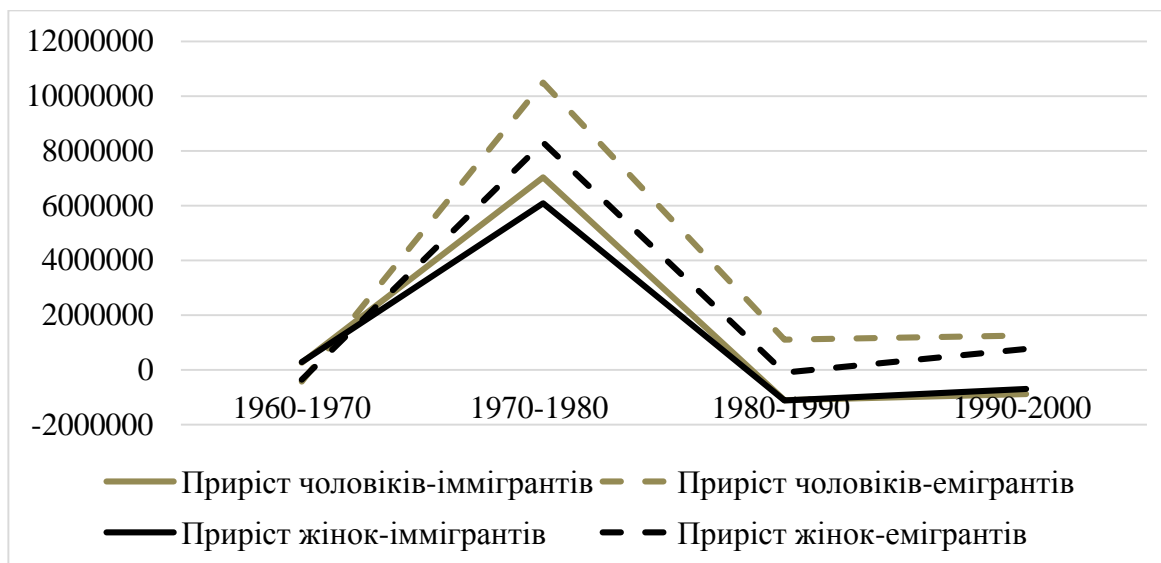
Рис. 4.27. Географічна структура міграційних потоків країн SAARC протягом 1960-2010 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними^{997,998})

2) протягом всього досліджуваного періоду по SAARC спостерігався від'ємний міграційний приріст, який зберігає цю тенденцію і донині (еміграція з SAARC значно перевищує імміграцію до об'єднання, а починаючи з 1982 р. від'ємний приріст вимірюється вже мільйонами осіб. Гендерний зріз даних показників вказує на тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків (рис. 4.28).

Протягом 1970-1980 рр. відмічається різке скорочення чисельності чоловіків-іммігрантів у країни SAARC, разом з тим, чисельність жінок-іммігранток зростає за цей же період майже вчетверо. Щодо гендерної структури еміграції, то приріст чисельності емігрантів відбувався рівномірно у гендерному аспекті.

⁹⁹⁷ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

⁹⁹⁸ Migration and Remittances Data / World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

Рис. 4.28. Гендерна структура міграційного приросту за напрямками міграційних потоків протягом 1960-2000 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними⁹⁹⁹)

Найбільша частка мігрантів у населенні країн спостерігається на Мальдівах – нині це чверть населення країни, при цьому з 1990 р. вона виросла на 3,9 %. Стабільно знижувалася частка мігрантів у Пакистані з 5,8 % у 1990 р. до 1,9 % у 2015 р., що наразі відповідає середньому регіональному показнику (табл. Ц Додатку Ц).

У цілому, враховуючи надзвичайно велику чисельність населення країн SAARC та значні показники демографічного тиску, а також військово-політичну нестабільність окремих країн та регіонів, слід відмітити, що закономірними є тенденції значного від’ємного міграційного приросту (табл. Ц.10 Додатку Ц), який зафіксований у шести країнах з восьми.

Таким чином, з точки зору міграційної привабливості в SAARC можна виділити дві основні групи країн:

1) країни-донори людських ресурсів (вони демонструють стабільний від’ємний міграційний приріст протягом останніх п’ятидесяти років). До них слід віднести такі країни, як:

- Бангладеш (в основному мігрують до Індії – 61%, Саудівської Аравії – 8%, Кувейта – 4%, Великої Британії – 4%);

- Індія (в основному мігрують до ОАЕ – 19%, Саудівської Аравії – 13%, США – 15%, Бангладеш – 9%, Бангладеш – 7%);

⁹⁹⁹ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

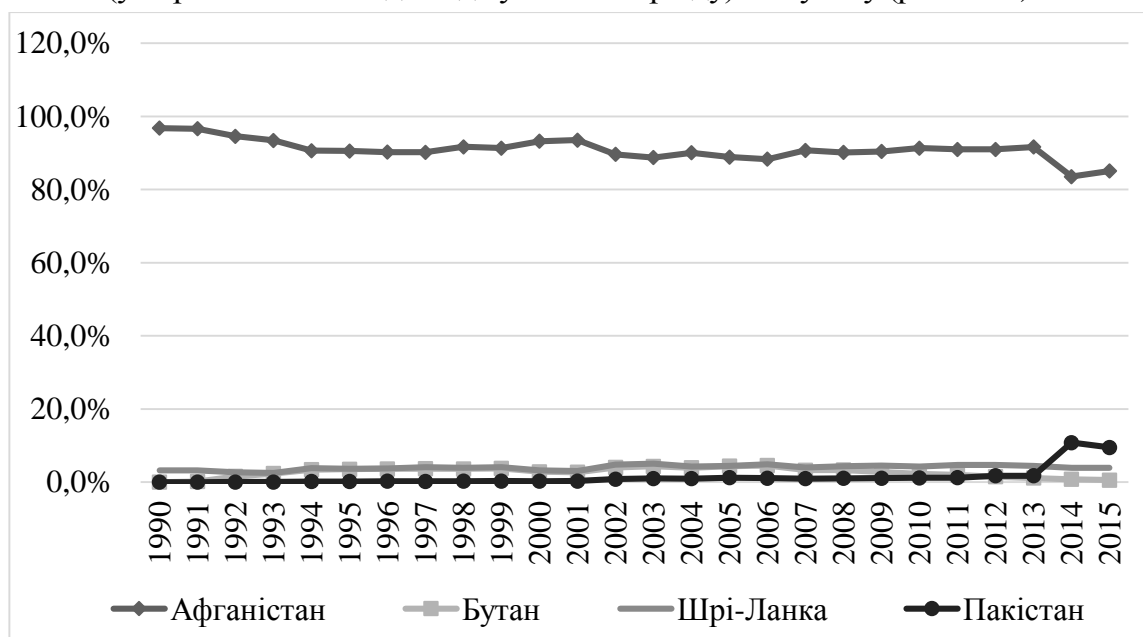
- Пакистан (в основному мігрують до Індії – 25%, Саудівської Аравії – 21%, ОАЕ – 10%, Великої Британії – 10%).

- Афганістан (в основному до Ірану – 48,5% та Пакистану – 33,4%).

2) країни-реципієнти людських ресурсів (як правило, це країни, що мають стабільне економічне зростання, високі показники людського розвитку). До них слід віднести таку країну, як Бутан (в основному мігрують з Індії – 94%);

У зв'язку з високим рівнем політичної нестабільності, існуючими та потенційними збройними конфліктами у Афганістані (він на 9 місці у рейтингу недієздатних держав світу) та Пакистані (17 місце), вважаємо за доцільне проаналізувати рух біженців у регіоні SAARC (табл. Ц.11 Додатку Ц).

Так, протягом 1990-2015 рр. майже всі біженці регіону походили із Афганістану. І лише у 2014-2015 рр. їх частка незначно знизилася за рахунок чисельності з Пакистану. В ці роки також відмічалися потоки біженців зі Шрі-Ланки (у першій половині досліджуваного періоду) та Бутану (рис. 4.29).

Рис. 4.29. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території SAARC (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁰⁰)

Основними приймаючими біженців країнами протягом досліджуваного періоду з відносно стабільними частками були Пакистан, який надавав притулок від 75% до 90% біженців щорічно. Інші ж країни (Афганістан, Бангладеш, Індія та Непал) у різні періоди мали частку чисельності прийнятих біженців від 1% до 17% (рис. 4.30).

¹⁰⁰⁰ Там само.

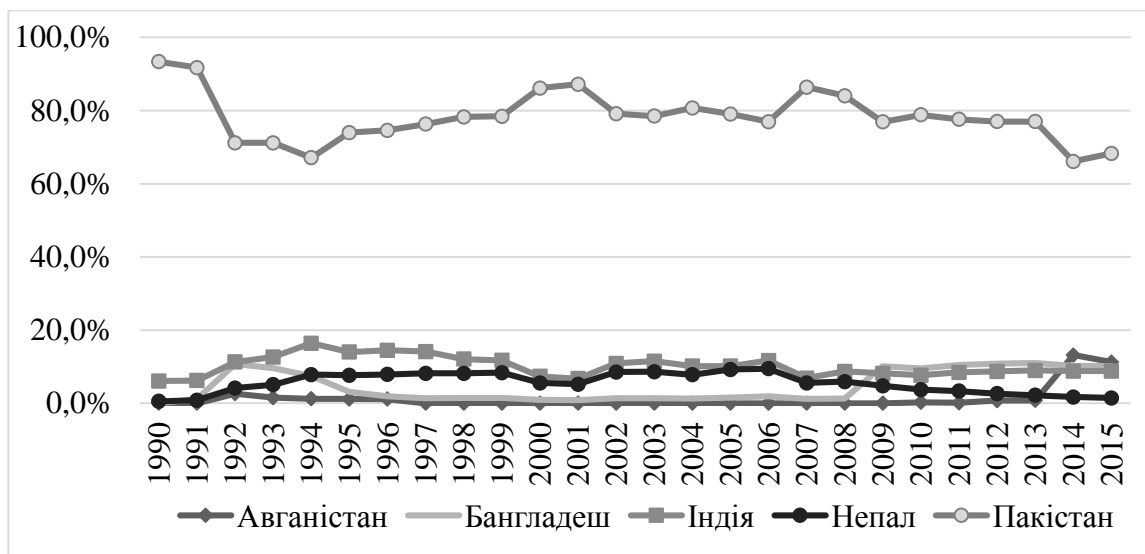

Рис. 4.30. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території SAARC (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁰¹)

Такі тенденції можна пояснити наявними військово-політичними конфліктами. Зокрема, чисельність біженців з Афганістану протягом останньої чверті століття перевищила 80 млн. осіб, які оселилися переважно в Пакистані, а найбільш заможні мігрували до Європи та США¹⁰⁰².

Якщо ж аналізувати міграційні політики країн SAARC (табл. Ц.12 Додатку Ц), то слід сказати, що надто високим вважають рівень імміграції у таких країнах, як Непал та Пакистан. Однак, якщо в Пакистані імміграційна політика орієнтована на зниження чисельності іммігрантів (крім висококваліфікованих), то Непал таких обмежень не вводить. В цілому імміграційні політики SAARC є підтримувальними, а обмежувальні міграційні політики прослідковуються у законодавстві про натуралізацію. Крім того, негативною рисою є переважна відсутність політик та положень щодо інтеграції іммігрантів. З усіх країн SAARC заохочувальну еміграційну політику провадять Бангладеш, Непал та Пакистан (табл. Ц.13 Додатку Ц). При цьому останні країни відчувають суттєвий демографічний тиск та високий рівень бідності, а Пакистан зазнав тиску біженців з Афганістану.

Таким чином, соціально-економічні та демографічні проблеми SAARC чинять значний вплив на формування детермінантів міграційних мотивів, проте і військово-політична нестабільність, і численні еколого-природничі ризики формують передумови для посилення міграції в регіоні, яка має переважно внутрішньорегіональний характер.

¹⁰⁰¹ Там само.

¹⁰⁰² Там само.

4.2.3. Міграційні політики регіональних інтеграційних об'єднань Африки як інструмент їх геоекономічних стратегій

Багатополярність світового економічного розвитку, яка характерна сучасному етапу глобалізації та є результатом геоекономічних трансформацій, обумовлює ряд нових тенденцій у процесах міжнародної міграції людських ресурсів. І Африка в цьому аспекті не є виключенням. Зокрема, бурхливий економічний розвиток країн Африки, який характеризується не тільки високими темпами економічного розвитку, а й посиленням регіональних інтеграційних процесів, призводить до зростання інтенсивності міжнародних (зокрема, внутрішньорегіональних) міграційних переміщень на тлі формування сприятливого для цього інституційного середовища.

Дослідження тенденцій та проблем міжнародної міграції у Африці проводили: М. Авумбіла (M. Awumbila), Дж. Агі (J. Agyei), А. Адеподжу (A. Adepoju), Й. Бенне (Y. Benneh), В. Вілліамс (V. Williams), Т. Джімам (T. Jimam), І. Клотті (E. Clottey), Дж. Краш (J. Crush), К. Ч. Ншімбі (C. C. Nshimbi), Дж. О. Ошо (J. O. Ocho), Дж. К. Тейе (J. K. Teye), Л. Фьорамонті (L. Fioramonti), Дж. П. Шахтер (J. P. Schachter) та інші.

Міграція людських ресурсів у країнах Африки тісно пов'язана з численними процесами регіональної інтеграції, зокрема інтеграцією арабських країн в Північній Африці, утворенням інтеграційних об'єднань, таких, як Економічне співтовариство країн Західної Африки (The Economic Community of West African States (ECOWAS)), Економічне співтовариство країн Центральної Африки (Economic Community of Central African States (ECCAS)), Співтовариство розвитку Півдня Африки (Southern African Development Community (SADC)), Східноафриканське співтовариство (East African Community (EAC)).

При цьому загальною рисою міжнародних міграцій у Африці є те, що вони спровоковані переважно:

1) низьким рівнем життя населення. Результатом цього є формування потоків трудових мігрантів. Структура країн Африки за її географічними регіонами та рівнем доходів наведена у таблиці 4.16.

Таблиця 4.16. Структурування країн Африки за рівнем доходів та участю в інтеграційних об'єднаннях

Регіональна та інтеграційна приналежність країн		Країни за рівнем доходів				
		Низький рівень доходів	Рівень доходів нижче середнього	Середній рівень доходів	Рівень доходів вище середнього	Високий рівень доходів
Регіон	Інтеграційне об'єднання					
Північна Африка	Інші країни		Джибуті, Єгипет, Арабська Республіка, Марокко, Туніс.		Лівія, Алжир.	
Східна Африка	EAC	Бурунді, Руанда, Танзанія, Уганда	Кенія			
	ECCAS	Руанда, Бурунді				
	SADC	Мадагаскар, Мозамбік, Малаві, Південний Судан, Сейшельські острови, Замбія,	Маврикій, Зімбабве			
	Інші країни	Коморські острови, Еритрея, Ефіопія, Сомалі				
Центральна Африка	ECCAS	Центральноафриканська Республіка, Демократична Республіка Коного, Чад	Ангола, Камерун, Республіка Конго, Сан-Томе і Принсіпі		Габон, Екваторіальна Гвінея	
	Інші країни					
Південна Африка	SADC		Лесото, Свазіленд		Ботсвана, Намібія, Південна Африка	
	Інші країни					
Західна Африка	ECOWAS	Бенін, Буркіна Фасо, Гвінея, Гамбія, Ліберія, Малі, Нігер Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того	Кот-д'Івуар, Кабо-Верде, Нігерія			
	Інші країни	Гамбія	Мавританія			

2) військово-політичними конфліктами. В даному випадку спостерігаються потоки біженців різних гендерно-вікових груп з переважанням економічно неактивних людських ресурсів;

Високий ризик військово-політичних та етнічних конфліктів зумовлений проблемами перетину територій розміщення етнічних спільнот державними кордонами, а тому регіональна інтеграція країн Африки повинна враховувати, окрім іншого, ще й близькість мовно-етнічного, релігійного та культурного середовища. Виходимо з того, що в даному випадку це дозволить підвищити стабільність розвитку місцевих громад, базуючись на їх спільних історико-етнічних рисах, а також враховуючи традиції господарського життя та економічних зв'язків.

Зокрема, наразі слід виділити існуючі конфлікти у Демократичній Республіці Конго, Західній Сахарі, Лівії, Малі, Нігерії, Південному Судані, Сенегалі, Сомалі, Уганді, Центральноафриканській республіці та на інших територіях (таблиця 4.17).

Таблиця 4.17. Аналіз існуючих військово-політичних та військово-етнічних конфліктів в контексті їх зв'язку з показниками кількості біженців з країн світу (опрацьовано за матеріалами^{1003,1004})

Країна (країни)	Наслідки для формування міграційних потоків	Основні потоки еміграції з країни
1	2	3
Західна Сахара (1970)	50-150 тис. жителів Сахари живуть в таборах для біженців в Алжирі, самовільні арешти, порушення прав людей	Алжир, Мавританія, Франція, Куба.
Малі (2012)	230 000 переміщених осіб, в тому числі понад 140 000 біженців, численні викрадення людей послабили туризм	Нігер, Мавританія, Буркіна Фасо, Італія, Франція, Сполучені Штати Америки
Сенегал (1982)	Тисячі переміщених осіб, наземні міни руйнують сільське господарство, туризм практично не існує	Гвінея-Бісау, Гамбія, Італія, Франція, Бельгія, Сполучені Штати Америки, Канада, Греція, Об'єднане Королівство.
Лівія (2011)	Понад 4,3 млн. переміщених осіб. Торговці людьми використовують переваги безвладдя	Мальта, Об'єднане Королівство, Австралія, Італія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Франція, Канада, Сполучені Штати Америки.

¹⁰⁰³ Global Trends 2015: Forced displacement hits a record high // UNHCR. URL: <http://www.unhcr.org/global-trends-2015.html>

¹⁰⁰⁴ Mapped: a world at war // IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

Продовження табл. 4.17

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Нігерія (2009)	Більше 2 млн. переміщених осіб, 130 тис. біженців. Жорстокість по відношенню до цивільних осіб, викрадення дівчат і жінок в рабство в якості повстанських "дружин"	Нігер, Камерун, Італія, Чад, Канада, Об'єднане Королівство, Франція, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Швеція, Ірландія, Греція, Австрія, Нідерланди.
Центрально-африканська республіка (2013)	190 тис. біженців, 400 тис. внутрішньо переміщених осіб, розкол між християнськими та мусульманськими громадами	Камерун, Демократична Республіка Конго, Чад, Республіка Конго, Франція, Південний Судан, Судан, Малі, Того, Бенін, Мавританія, Кот-д'Івуар, Сполучені Штати Америки, Буркіна Фасо, Нігерія.
Південний Судан (2011)	2 млн. переміщених осіб, третина населення стикаються з гострою нестачею продовольства, деякі голодують	Ефіопія, Судан, Уганда, Кенія, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська республіка, Єгипет.
Уганда / Південний Судан (1987)	2 млн. переміщених осіб, 60 000 викрадених дітей, утримання людей в якості «солдат» і секс-рабинь	Ефіопія, Судан, Уганда, Кенія, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська республіка, Єгипет, Сполучені Штати Америки, Об'єднане Королівство, Південна Африка, Канада, Кенія, Швеція, Нідерланди.
Демократична Республіка Конго (1960, 1994)	Мільйони переміщених осіб, мільйони людей загинули через недоїдання і хвороби з 1990 р.	Південний Судан, Франція, Кенія, Ангола, Республіка Конго, Зімбабве, Малаві, Центральноафриканська республіка, Мозамбік, Канада, Німеччина, Об'єднане Королівство, Швейцарія, Намібія, Бразилія, Бельгія, Сполучені Штати Америки.
	Від насильства постраждало 607 тис. людей, інші страждають через неможливість переміщення і нестачу їжі	
Сомалі (1988)	Вибухи в Могадишо. Теракти в Кенії. Понад 1,1 млн. внутрішньо переміщених осіб, понад мільйон біженців	Італія, Джибуті, Норвегія, Об'єднане Королівство, Німеччина, Швейцарія, Австрія, Єгипет, Фінляндія, Замбія, Канада, Сполучені Штати Америки, Франція, Еритрея, Туреччина, Мальта, Данія, Бельгія, Малайзія.

Ці країни є найбільшими країнами походження мігрантів у Африці, на що вказують і показники чистого міграційного приросту.

3) загостренням екологічних проблем.

З іншого боку, міграція робочої сили є інструментом перерозподілу навантаження на національні ринки праці, який дозволяє з мікроекономічної точки зору, підвищити рівень доходів домогосподарств та, відповідно,

підвищити рівень життя населення, а з макроекономічної – стабілізувати показники розвитку національних економік в частині оптимізації галузевого розміщення продуктивних сил.

Враховуючи загальний низький рівень економічного розвитку африканських країн та відсутність широких фінансових можливостей населення мігрувати, характерним явищем є міжрегіональна міграція (переважно, на відносно короткі відстані). У зв'язку з цим набула поширення внутрішньорегіональна та міжрегіональна міграція з характерними напрямками міграційних переміщень, які склалися історично та вимагають глибшого дослідження саме в регіональному контексті, оскільки локалізація основних напрямів міграції обумовлена саме тенденціями регіональної інтеграції африканських країн.

Міграційна політика Економічного співтовариства країн Західної Африки (ECOWAS)

Економічне співтовариство держав Західної Африки (Economic Community of West African States (ECOWAS)) було засноване в 1975 р. на основі підписання Лагоської угоди, яка була спрямована на забезпечення самодостатності функціонування регіону на основі об'єднання можливостей та досягнень національних економік країн-членів.

Як інтеграційне об'єднання ECOWAS відрізняється сформованою бюрократичною інфраструктурою для вирішення питань не тільки економічного розвитку, а й розв'язання соціо-гуманітарних, гендерних та екологічних проблем – так, нині діють такі спеціалізовані регіональні організації та агенства, як Організація охорони здоров'я (WAHO – West African Health Organisation), Валютне агентство Західної Африки (WAMA – West African Monetary Agency), Центр з гендерних питань та розвитку (Gender and Development Centre), Центр молоді та розвитку спорту (Youth and Sports Development Centre), Координаційний центр водних ресурсів (Water Resources Coordination Centre). В цілому це створює підґрунтя для вільного переміщення осіб на території ECOWAS, причому мігранти мають доступ до систем освіти і охорони здоров'я, а також підприємницької діяльності.

Дослідженням проблем міграції в країнах ECOWAS займалися такі зарубіжні вчені та дослідники, як М. Авумбіла (M. Awumbila)¹⁰⁰⁵, Дж. Агі

---

¹⁰⁰⁵ Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intraregional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. 97. URL:

(J. Agyei)¹⁰⁰⁶, А. Адепуджи (A. Adepoju)¹⁰⁰⁷, Й. Бенне (Y. Benneh)¹⁰⁰⁸, Т. Джімам (T. Jimam)¹⁰⁰⁹, Б. Еркан (B. Ercan)¹⁰¹⁰, І. Клотті (E. Clottey)¹⁰¹¹, Дж. К. Тейе (J. K. Teye)¹⁰¹².

Однак, як видно з даних рис. 4.31 та табл. Ш.1 Додатку Ш, країни ECOWAS, по-перше, мають швидко зростаючий демографічний потенціал, а по-друге, значні диспропорції у рівнях економічного розвитку, про що можна судити з макроекономічних показників. Так, в цілому по ECOWAS фіксується темп приросту ВВП на рівні 4%, виключення становить Сьєрра-Леоне, де відмічається різкий спад у останні два роки. При цьому високий рівень безробіття у Гамбії (30,1%) та Кабо-Верде (10,8%) провокують в цих країнах макроекономічну нестабільність, формуючи фактори виштовхування для формування міграційних потоків. Слід наголосити, що в той же час країни ECOWAS характеризуються відносно рівномірними показниками економічної свободи (табл. Ш.2 Додатку Ш), хоча у регіоні найслабшими в цьому аспекті є Гвінея, Ліберія та Нігер. Принципи мобільності людських ресурсів у ECOWAS нараховують 6 основоположних напрямів:

1) вільне пересування осіб у зоні ECOWAS. Виходячи з даного положення слід наголосити, що для забезпечення належного рівня інтеграції

---

https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

¹⁰⁰⁶ Agyei J., Clottey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: [http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol\(2007\)](http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007)).

¹⁰⁰⁷ Adepoju A. Migration in West Africa // Development. 2003. 46.3. С. 37-41. URL: https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS8.pdf

¹⁰⁰⁸ Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intraregional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. 97. URL:

https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

¹⁰⁰⁹ Jimam T. Free movement, migration and xenophobia in ECOWAS: A call for more attention. // Perspectives on West Africa's Future. 2008. 23. URL: <http://www.unhcr.org/49e47c8f11.pdf>

¹⁰¹⁰ Ercan B., et al. Laurea Magistrale 'International Politics and Economic Relations' History of international relations Topic: ECOWAS legal framework for migration policies. URL: <http://docenti.unimc.it/u1.chelatidirar/teaching/2015/14864/files/term-papers-presentations-12.05.2016/ECOWAS-joint-version.pdf>

¹⁰¹¹ Agyei J., Clottey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: [http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol\(2007\)](http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007)).

¹⁰¹² Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intraregional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. С. 97. URL:

https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

між країнами-членами ECOWAS робить мобільність людських ресурсів важливим засобом досягнення завдань розвитку регіону;

2) легальна міграція в інші регіони (за межі інтеграційного об'єднання) як форма міжнародних економічних відносин дозволяє обґрунтувати напрями інтеграції ECOWAS у глобальний економічний простір, при цьому належно управляючи міграційними потоками;

3) боротьба з торгівлею людьми. Дана проблема, особливо у сфері експлуатації нелегальних мігрантів, в тому числі жінок і дітей, є однією з найбільш критичних у регіоні та викликана власне нелегальною міграцією, яка розвивається інтенсивно поряд з чорним ринком Західної Африки;

4) гармонізація міграційної політики сприяє досягненню завдань дієвої імплементації регіональної міграційної політики в національній міграційній політиці країн-членів, а також потенційному усуненню конфлікту інтересів між лідерами країн;

5) захист прав мігрантів, шукачів притулку та біженців. В даному випадку створюються передумови для уникнення гуманітарних проблем, дискримінації на основі етнічних чи расових особливостей, зростання напруги у регіоні шляхом дотримання прав та свобод;

6) увага до гендерних аспектів міграції. Такий напрям міграційної політики ECOWAS є потенційно значимим для розвитку людських ресурсів, зокрема, шляхом припинення проявів гендерної нерівності та розвитку культурних цінностей населення Західної Африки, що виявляється навіть у зборі та узагальненні статистичних даних щодо міграції у гендерному вимірі.

В межах ECOWAS передбачено мобільність людських ресурсів, що закріплено Протоколом та відповідає меті його створення, визначеній в Переглянутому Договорі¹⁰¹³, в тому числі заохочувати, сприяти і прискорювати економічний і соціальний розвиток держав-членів з метою підвищення рівня життя населення.

Зокрема, відповідно до ст.60 Частини XI Переглянутого договору ECOWAS¹⁰¹⁴, «держави-члени зобов'язуються співпрацювати у сфері розвитку та використанні своїх людських ресурсів, <...> заохочувати обмін кваліфікованою робочою силою між державами-членами»¹⁰¹⁵. В цілому сприяння гармонійному економічному розвитку держав-членів ECOWAS вимагало ефективного економічного співробітництва та інтеграції, включаючи вільне переміщення

---

¹⁰¹³ Revised Treaty / Economic Community of West African States (ECOWAS). URL: <http://www.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/01/Revised-treaty.pdf>

¹⁰¹⁴ Там само.

¹⁰¹⁵ Там само. с. 37.

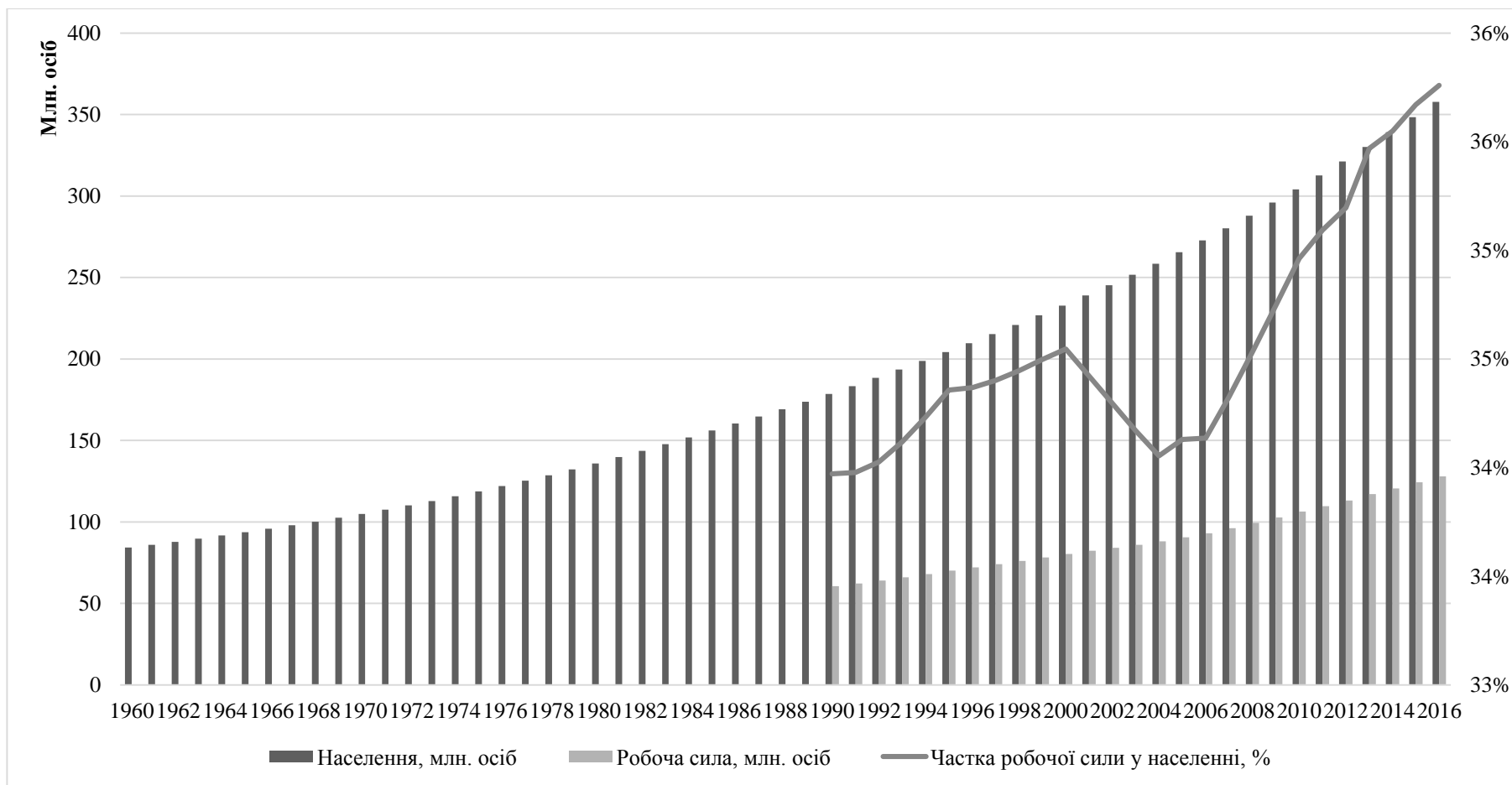
людей, товарів та послуг, що було реалізовано при прийнятті Протоколу про вільне пересування осіб та право на проживання (1979 р.), за яким передбачався вільний в'їзд громадян країн-членів без візи, з 1986 р. – вводилося право на проживання.

Відповідно, країни-члени ECOWAS фактично повинні були скасувати візи та дозволи на проживання, а отже, дозволити жителям Західної Африки працювати, здійснювати торговельну та виробничу діяльність на своїй території. В цілому, мова йшла про посилення існуючих двосторонніх та багатосторонніх форм економічного співробітництва в регіоні, спрямованих на його розширення та забезпечення стійкого поліпшення добробуту населення країн-учасниць. В даному контексті мобільність робочої сили була орієнтована на швидше та оптимальніше зростання виробничої спроможності регіону в цілому. Таким чином, вказаним вище протоколом передбачалося право в'їхати, проживати та оселитися на території держав-членів (зауважимо, що дані положення імплементувалися поступово протягом 15 років для забезпечення готовності інституційного середовища до посилення мобільності людських ресурсів).

Практика реалізації положень даного протоколу була ускладнена специфікою мовно-культурного середовища, зокрема використанням різних офіційних мов, а також суттєвими ризиками порушення прав людини співробітниками силових структур. Крім того, з гео економічної точки зору, реалізація протоколу співпала з періодом економічного спаду в багатьох державах-членах, що спровокувало посилення міграційних потоків до Нігерії, показники економічного розвитку якої значно вищі показників інших країн об'єднання (останнє якраз і стало причиною масової зворотної міграції населення сусідніх країн у період 1983-1985 рр. з території Нігерії).

Однак суттєві затримки реалізації положень щодо інтеграції в інших сферах були пов'язані з відсутністю належної лібералізації зовнішньої торгівлі, що спричинило скептицизм з приводу доцільності інтеграції та здійснення вільного пересування людей. Крім того, слід наголосити, що серйозною проблемою є існуюча асиметрія економічного та інституційного розвитку країн інтеграційного об'єднання, яка зокрема, зумовлена малим розміром і подібністю економік держав-членів.

З одного боку, не можна констатувати абсолютно успішну реалізацію Протоколу про вільне переміщення осіб в межах ECOWAS, що пояснюється фактами висилки громадян держав-членів, суттєвими проблемами подорожуючих територією об'єднання. Однак, незважаючи на це, міграційні потоки в межах даного об'єднання з початку введення в дію Протоколу зросли, що продемонстровано в таблиці Ш.3-Ш.5 Додатку Ш.

Рис. 4.31. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами ECOWAS (дані приведені на основі^{1016,1017})

¹⁰¹⁶ Population, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

¹⁰¹⁷ Labor force, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

За результатом аналізу динаміки міграційних потоків з країн та до країн ECOWAS (з поділом на внутрішньо- та зовнішньорегіональну міграцію та у гендерному зрізі) встановлено наступні тенденції:

1) починаючи з 1970 р. до 2000 р. кількість внутрішньорегіональних мігрантів зростала з уповільненням у 1980-1990 рр., натомість кількість емігрантів за межі ECOWAS повільно, але стабільно зростала. А у 2010 р. можна констатувати різкий спад міграції всередині ECOWAS, так само як і потік емігрантів за межі об'єднання. Імміграція до країн ECOWAS залишалася сталою та незначно зросла у 2010 р. (рис. 4.32).

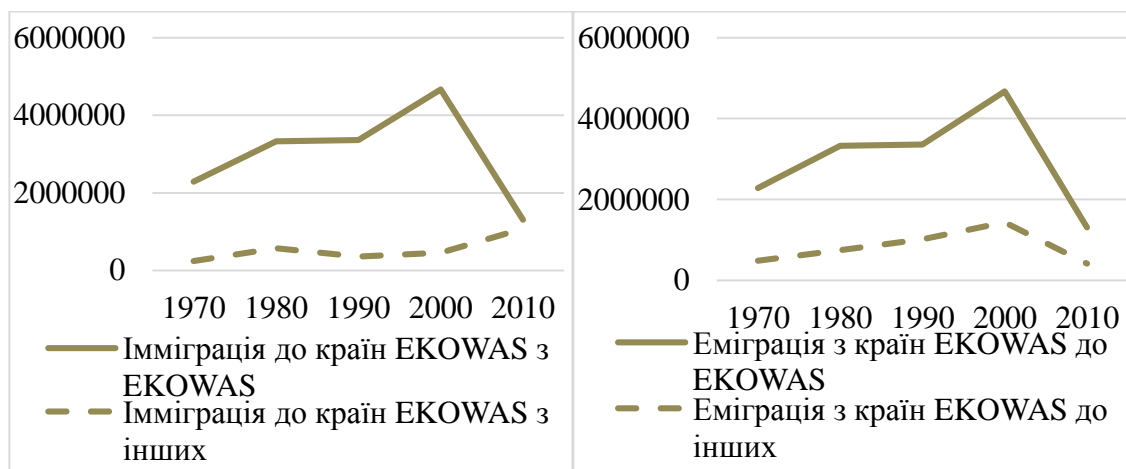
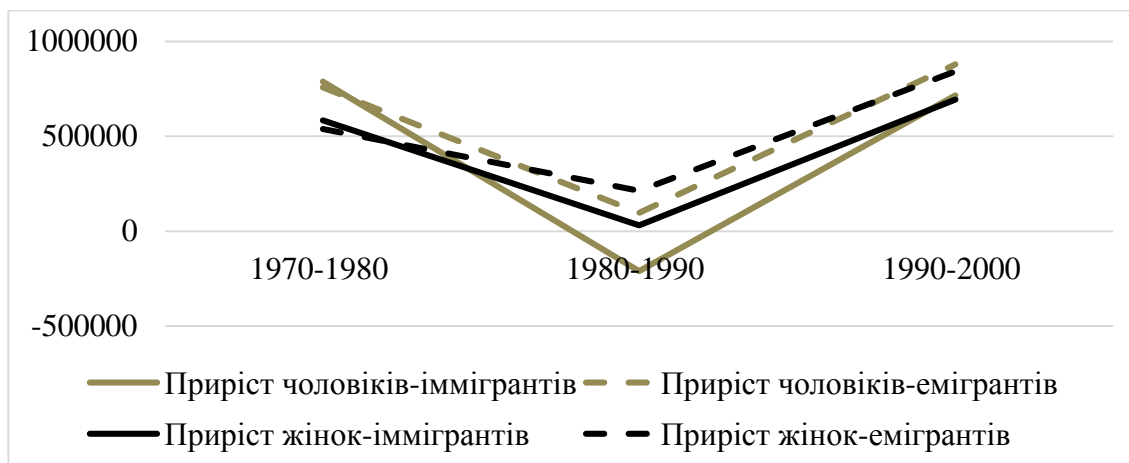

Рис. 4.32. Географічна структура міграційних потоків країн ECOWAS протягом 1970-2010 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними¹⁰¹⁸)

2) у 1970-1980 рр. по ECOWAS спостерігався позитивний міграційний приріст, разом з тим, протягом 1980-1990 рр. він став від'ємний та протягом наступного десятиріччя відновився (тобто чисельність іммігрантів до ECOWAS була вище ніж еміграція з регіону). При цьому гендерний зріз даних показників дозволяє констатувати відносну рівномірність міграційних потоків. Хоча спад міграційного приросту по категорії жінок-мігрантів у наступних роках так і не був компенсований. Зокрема, візуалізація показників кількості мігрантів вказує на тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків (рис. 4.33).

¹⁰¹⁸ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

Рис. 4.33. Гендерна структура міграційного приросту за напрямками міграційних потоків протягом 1970-2000 рр. у ECOWAS, осіб (за даними¹⁰¹⁹)

Слід зауважити, що вивчення існуючих досліджень з даної проблематики, зокрема, М. Авумбіла (M. Awumbila)¹⁰²⁰, Дж. Агі (J. Agyei)¹⁰²¹, А. Адеподжу (A. Adepoju)¹⁰²², Й. Бенне (Y. Benneh)¹⁰²³, Джімам (T. Jimam)¹⁰²⁴, І. Клотті (E. Clottey)¹⁰²⁵, Дж. К. Тейе (J. K. Teye)¹⁰²⁶ дозволило систематизувати існуючі геоекономічні ризики, притаманні регіону та впливають на міграцію людських ресурсів у інтеграційному об'єднанні ECOWAS, зокрема:

¹⁰¹⁹ Там само.

¹⁰²⁰ Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intra-regional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. С. 97. URL: https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

¹⁰²¹ Agyei J., Clottey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: [http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol\(2007\)](http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007)).

¹⁰²² Adepoju A. Migration in West Africa // Development. 2003. 46.3. С. 37-41. URL: https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS8.pdf

¹⁰²³ Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intra-regional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. С. 97. URL: https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

¹⁰²⁴ Jimam T. Free movement, migration and xenophobia in ECOWAS: A call for more attention. // Perspectives on West Africa's Future. 2008. 23. URL: <http://www.unhcr.org/49e47c8f11.pdf>

¹⁰²⁵ Agyei J., Clottey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: [http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol\(2007\)](http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007)).

¹⁰²⁶ Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intra-regional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. С. 97. URL: https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101

1) політичні та ідеологічні відмінності між лідерами країн-членів ECOWAS (в результаті зростала напруга та недовіра при узгодженні позицій щодо спрощення процедур прикордонного контролю);

2) внутрішньополітична нестабільність і громадянські конфлікти (занепокоєння ризиками військових дій повстанців та антиурядових настроїв);

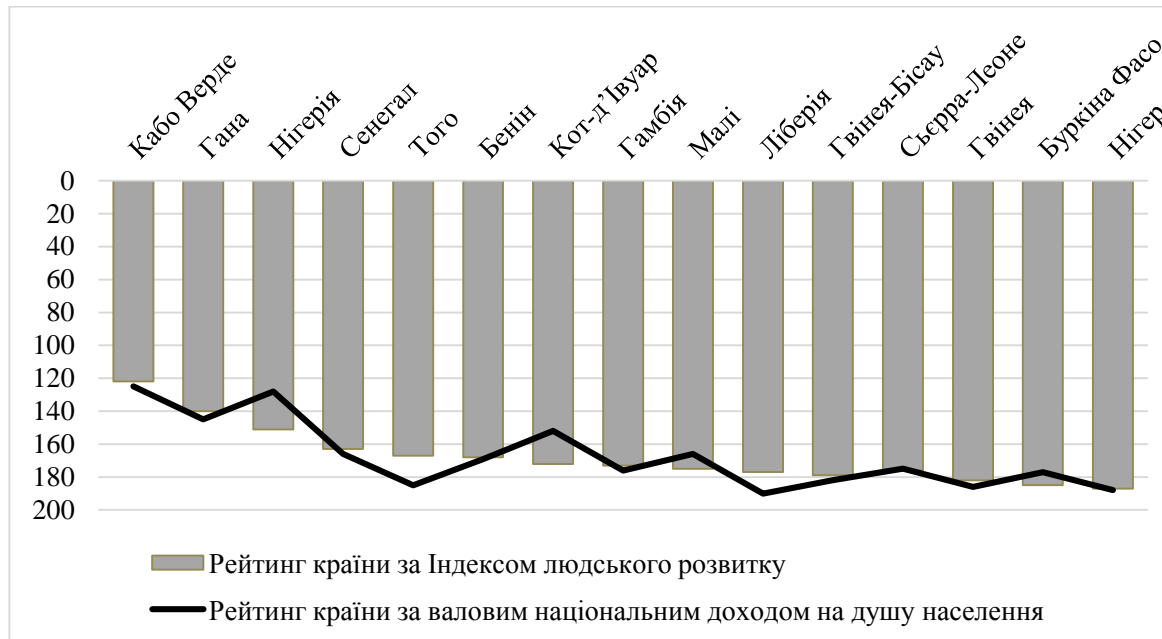
3) асиметрія економічного розвитку країн ECOWAS;

4) непропорційний розподіл природних та інших ресурсів між країнами об'єднання;

5) недостатня та погано підтримувана транспортна інфраструктура та комунікації, що є суттєвою перепорою для транскордонної торгівлі, зовнішньоекономічної діяльності та переміщення людей та товарів.

Економічний спад протягом більше двох десятиліть призвів до погіршення функціонування системи соціальних послуг, інфраструктури та транспортної мережі, зниження споживання на душу населення та погіршення умов життя. В країнах ECOWAS поширена бідність, а рівень безробіття залишається високим, що позначається і на рівні людського розвитку (табл. III.6 Додатку III).

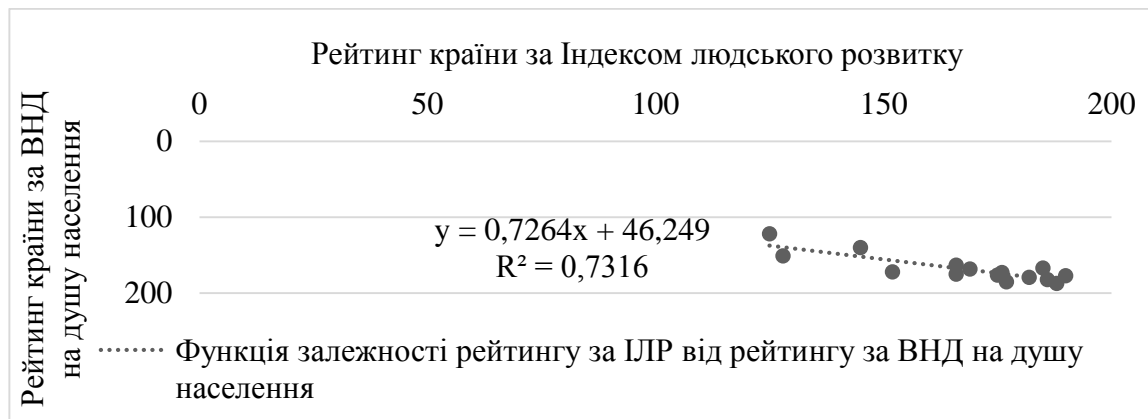
При цьому рейтинг країн за індексом людського розвитку є достатньо рівномірним, хоча і низьким – 13 з 15 країн знаходяться нижче 150 місця (рис. 4.34).

Рис. 4.34. Рейтинги країни ECOWAS за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку у 2015 р. (побудовано за даними¹⁰²⁷)

¹⁰²⁷ Human Development Data (1990-2015) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

Виходячи з графіка, спостерігається зв'язок між показниками ВНД на душу населення у країні та її рейтингом за індексом людського розвитку (такий зв'язок проаналізовано шляхом побудови лінійної лінії тренду, що продемонстровано на рис. 4.35).

Рис. 4.35. Залежність рейтингу країни ECOWAS за індексом людського розвитку від її рейтингу за валовим національним доходом на душу населення у 2015 р. (побудовано за даними¹⁰²⁸)

Слід вказати також на проблеми функціонування систем соціального забезпечення, які в країнах ECOWAS, та на їх неготовність до зростання навантаження від напливу іммігрантів у країну. У зв'язку з цим важливим елементом міграційної стратегії регіонального об'єднання повинна стати гармонізація її положень з соціальною політикою, що дозволить узгодити фінансові та інфраструктурні можливості систем соціального забезпечення з фактичним станом навантаження на них мігруючих людських ресурсів. Це можна прослідкувати за показниками економічного занепаду, який розраховується в межах Рейтингу недієздатних держав (табл. Ш.7 Додатку Ш та рис. 4.36).

Регіон ECOWAS відрізняється високими показниками бідності населення – у різних країнах від чверті до понад двох третин населення живе за межею бідності (табл. Ш.8 Додатку Ш). Так, не дивлячись на достатньо високі (для країн Африки) показники ВВП на душу населення та невисокий рівень безробіття, понад 85 млн. осіб (53,5%) населення у Нігерії є бідними. Найбільша питома вага бідного населення у Гвінеї-Бісау та Ліберії.

¹⁰²⁸ Там само.

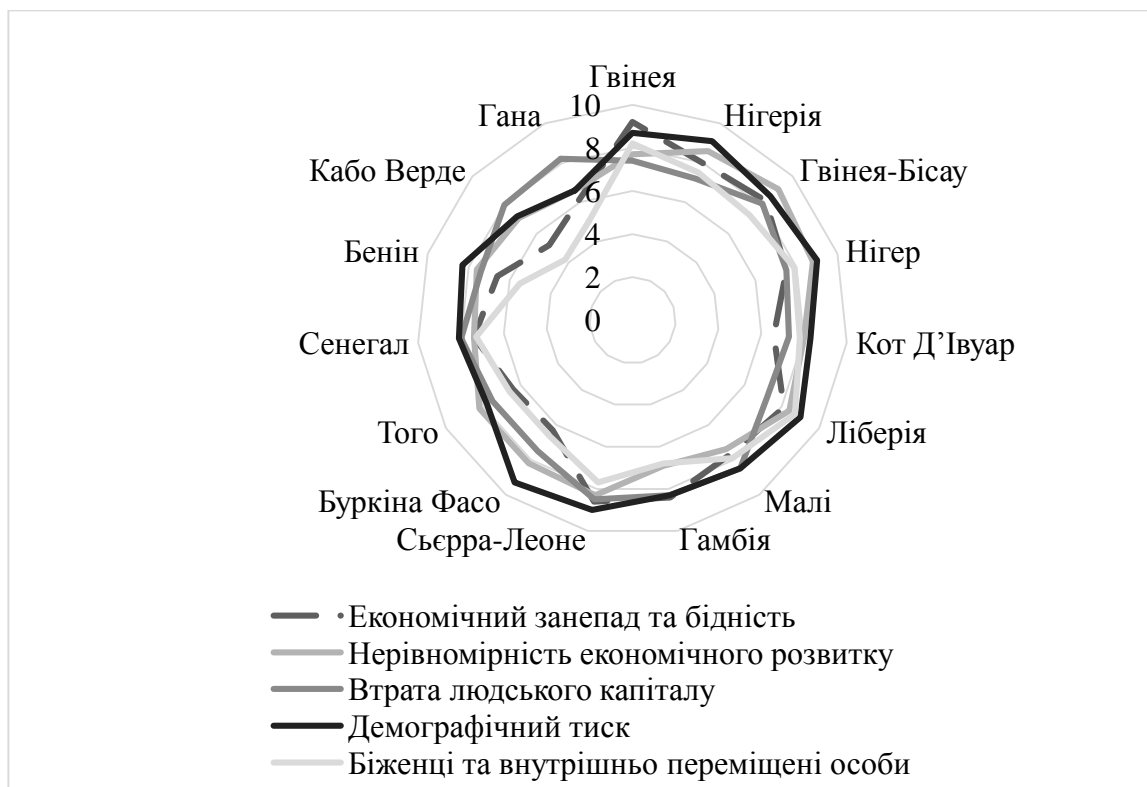

Рис. 4.36. Бальна оцінка компонентів Рейтингу неієздатних держав країн ECOWAS у 2017 р. (побудовано за даними¹⁰²⁹)

Високий рівень безробітних, значне поширення бідності, надзвичайно високий демографічний тиск та внутрішні конфлікти вказують на існування передумов для інтенсифікації міграційних процесів у регіоні. У зв'язку з цим, при формуванні регіональної міграційної політики слід брати до уваги як макроекономічні показники та тенденції, так і особливості регіонального та національного соціально-економічного, екологічного, політичного розвитку при визначенні напрямів гармонізації міграційної політики з політикою зайнятості та створення нових робочих місць, охорони навколишнього природного середовища, вирішення конфліктів, політики житлового будівництва та розвитку інфраструктури.

У країнах, які належать до даного інтеграційного об'єднання, середній розмір осередків іммігрантів (у % від населення країни) протягом 1990-2015 рр. варіює від 0,5% у Нігерії до 12,4% у Гамбії. При цьому абсолютний показник кількості мігрантів найвищий у Кот-д'Івуарі (2,2 млн. осіб), Нігерії (1,2 млн. осіб) та Буркіна Фасо (0,7 млн. осіб) (табл. Ш.9 Додатку Ш).

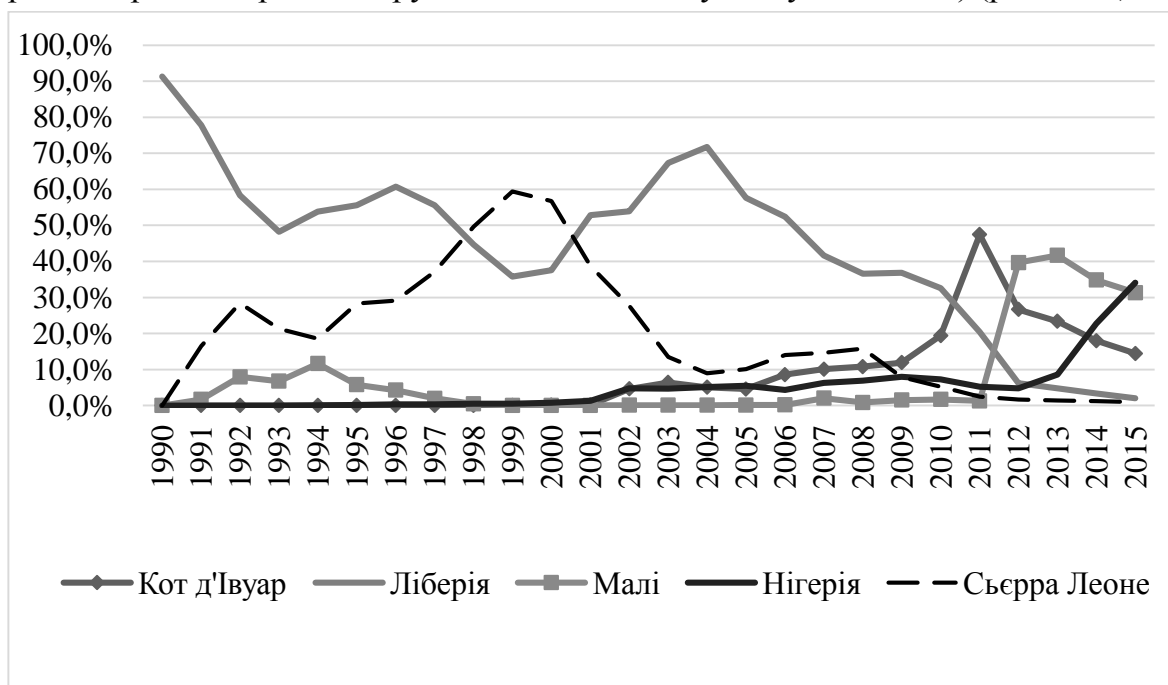
Разом з тим, Нігерія та Буркіна Фасо характеризуються найвищими показниками від'ємного міграційного приросту (табл. Ш.10 Додатку Ш). А

¹⁰²⁹ Fragile States Index 2017 // The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

якщо аналізувати тенденції, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., то можна констатувати, що майже всі країни ECOWAS є донорами людських ресурсів, адже всі країни, крім Гани, Гвінеї, Ліберії, Сьєрра-Леоне демонструють від'ємний міграційний приріст, навіть Кот-д'Івуар, який протягом 1960-1990 рр. мав значні показники чистої міграції.

Військово-політична нестабільність в Нігерії, Сенегалі та Малі, якою характеризується сучасність даних країн, а також завершені військові конфлікти, зокрема, в Ліберії, формують тенденції у міграційному русі біженців (табл. Ш.11 Додатку Ш).

Так, до 2010 р. найбільша частка біженців походила з Ліберії (ця частка коливалася з 91,3% у 1990 р. до 32,6% у 2010 р. (в середньому за ці роки щорічно з країни мігрували 395 тис. осіб у статусі біженця) (рис. 4.37).

Рис. 4.37. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території ECOWAS (розраховано та побудовано за даними¹⁰³⁰)

У 2011 р. лідером за кількістю походження біженців став Кот д'Івуар, а у 2012 р. – Малі. У 2013-2015 рр. найбільшими країнами походження біженців стали Кот д'Івуар, Малі та Нігерія. В цілому ж продемонстровані на рис. 4.37 країни протягом 1990-2015 рр. були країнами походження 90,6% біженців з регіону¹⁰³¹.

¹⁰³⁰ Refugee population by country or territory of origin // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁰³¹ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

Основними приймаючими країнами були Кот д'Івуар (до 2010 р.), Гана, Гвінея, Ліберія, Нігер (в цілому на їх території було розміщено 96% всіх біженців, що мігрували у регіон). Разом з тим, динаміка їх частки протягом останніх десяти років у структурі чисельності прийнятих біженців змінювалася (рис. 4.38).

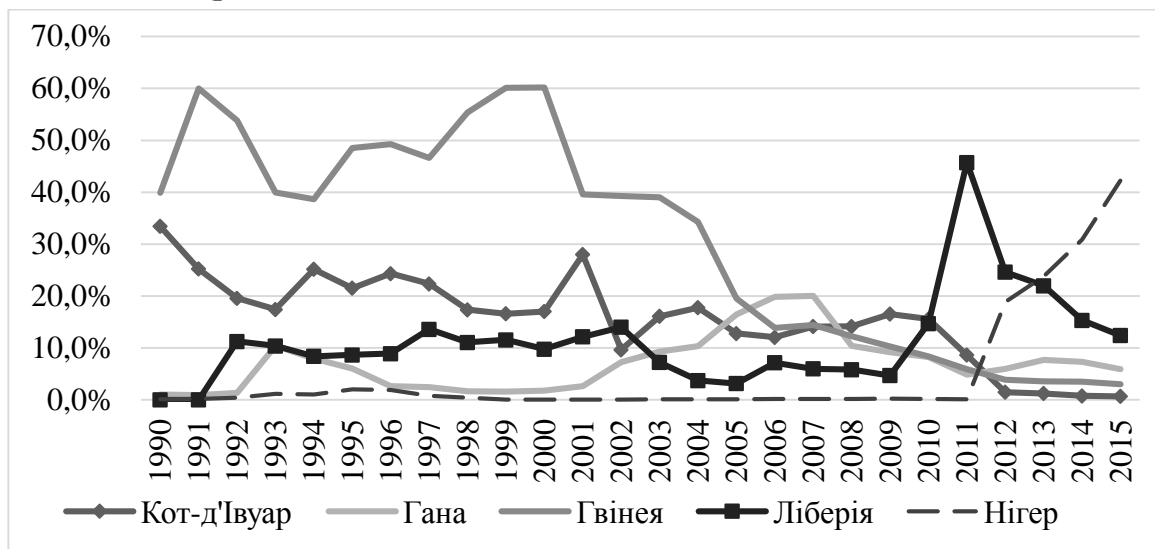

Рис. 4.38. Динаміка частки основних країн призначення біженців у їх чисельності на території ECOWAS (розраховано та побудовано за даними¹⁰³²)

Чисельність біженців у Гвінеї була найвищою з 1990 р. до 2005 р., однак мала переважно спадну тенденцію і в окремих роках (1991-1992 рр., 1998-2001 рр.) сягала понад 50% всіх біженців у регіон. На сьогодні країна фактично не є країною призначення біженців. Іншими країнами призначення до 2011 р. були Кот-д'Івуар, Гана та Гвінея. З 2010 р. можна спостерігати стрімке зростання чисельності біженців до Ліберії, яке досягло піку (45,7%) у 2011 р. і до нині частка країни знизилася до 12,4%. Натомість з 2012 р. масова міграція біженців відмічається до Нігеру (з 0,1% у 2011 р. до 42,3% у 2015 р.)¹⁰³³.

У більшості країн ECOWAS інституційний каркас управління міграціями та дієвого впровадження міграційної політики є слабким, а існуючі проблеми пов'язані з корупційними діями на кордонах. Тому удосконалення вимагає підготовка кадрового складу та розробка процедурних документів, в основу яких слід покласти концептуальні положення основних документів ECOWAS, і, перш за все, тих, якими було

¹⁰³² Там само.

¹⁰³³ Там само.

створено дане інтеграційне об'єднання та введено режим вільного переміщення людей. Крім того, посилення вимагає нормативно-правова база дотримання прав мігрантів та попередження проявів дискримінації.

При цьому, кожна країна ECOWAS має власну міграційну політику (характеристику елементів імміграційної та еміграційної політики представлено в таблицях Ш.12 та Ш.13 Додатку Ш).

Аналіз імміграційної ситуації в країнах ECOWAS дозволив виявити, що в Беніні, Гамбії та Гані рівень імміграції вважають надто високим, провадячи при цьому політику її зниження. Крім того, тільки у 4 з 15 країн ECOWAS є політика інтеграції іммігрантів, а політика натуралізації у половині країн передбачає обмеження. Це свідчить про те, що країни обрали протекціоністську політику у сфері міграції людських ресурсів, що в цілому не сприяє посиленню інтеграції в об'єднанні в питаннях лібералізації переміщень осіб.

Надто високим рівень еміграції з країни вважають у Гані, Гвінеї-Бісау, Малі, Нігері та Нігерії. Зокрема, в цих країнах провадиться стримувальна еміграційна політика. Загалом же позитивно слід відмітити наявність в країнах ECOWAS інституційного органу, відповідального за підтримку зв'язку з діаспорою. Це сприяє розвитку міграційних мереж та створенню неформального інституційного поля для інтеграції емігрантів в інших країнах, що, хоча і не сприяє стримуванню еміграційних потоків, разом з тим підвищує рівень підтримки громадян на чужині.

Дестабілізація процесу централізованого наднаціонального регулювання міграційних переміщень у ECOWAS посилюється також антимігрантськими настроями, які зростають в контексті політичної нестабільності та популістської політичної полеміки (прикладом є ситуація Кот-д'Івуара).

У зв'язку з цим наростає інтеграційний скептицизм та порушення окремими національними урядами зобов'язань перед спеціалізованими інституційними органами ECOWAS, передбачених його основними документами.

Дж. Агі (J. Agyei)¹⁰³⁴ та І. Клотті (E. Clottey)¹⁰³⁵, в рамках ECOWAS відмічають відсутність механізмів урегулювання скарг на утиски і порушення прав людини, відсутність інститутів і процедур відшкодування особам завданих збитків та шкоди, а також свавілля посадових осіб органів

---

¹⁰³⁴ Agyei J., Clottey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: [http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol\(2007\)](http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007)).

¹⁰³⁵ Там само.

влади (митниці, служб імміграції, поліції) та перешкоджання ними вільному руху людських ресурсів.

Зауважимо, що в рамках діяльності ECOWAS більш лібералізованими є питання торгівлі, аніж мобільності людських ресурсів. Однією з причин є те, що вигоди від вільного руху людських ресурсів між країнами наразі не є очевидними для лідерів країн, що визначає низьку вмотивованість щодо ведення багатосторонніх переговорів та знаходження компромісу щодо врегулювання норм та правил міграційних переміщень в ECOWAS. В даному випадку мова йде про прагнення досягнення цілей розвитку окремих країн на базі використання потенціалу трудових мігрантів та збереження демографічного потенціалу окремих держав без урахування потреби забезпечення конкурентоздатності всього об'єднання.

У зв'язку з цим вважаємо, що у ECOWAS узгодження потребують торговельна політика, інвестиційна політика та міграційна політика, а також галузеві та інфраструктурні політики, комплексне удосконалення яких створить синергетичний ефект для:

1) інтенсифікації руху ресурсів у межах даного інтеграційного об'єднання;

2) зростання віддачі від використання мобільності ресурсів на рівні регіону;

3) інформаційного забезпечення подолання асиметрій економічного розвитку.

Посилює проблеми нелегальної міграції у ECOWAS розвиток явища нелегальної транскордонної торгівлі, яка пов'язана з контрабандою товарів, світовий чорний ринок яких розвивається у регіоні (золото, алмази). Тут же набула поширення торгівля людьми, зокрема дітьми, та їх експлуатація у копальнях Західної Африки. Тому одним з напрямів урегулювання міграційних потоків в межах ECOWAS стає боротьба з неофіційною транскордонною торгівлею.

Як вказують Дж. Агі (J. Agyei)¹⁰³⁶ та І. Клотті (E. Clottey)¹⁰³⁷, у ECOWAS існують проблеми конвергенції міграційних політик регіонального об'єднання та його країн-членів, зокрема, окремі національні політики країн-членів ECOWAS не відповідають положенням нормативно-правових документів цього інтеграційного об'єднання. Можемо пояснити таку ситуацію прагненням урядів цих країн знизити міграційне навантаження на населення країни, уникнення військово-політичної нестабільності та етнічно-

---

¹⁰³⁶ Там само.

¹⁰³⁷ Там само.

релігійної напруги. Однак, переважаючим фактором є все ж таки прагнення знизити тиск на ринок праці та надавати перевагу у працевлаштуванні громадянам власної країни, а не громадянам країн ECOWAS.

За словами А. Адеподжи (Adepoju A.), відсутність спільної валюти в регіоні та різне мовно-культурне середовище (наявність франко-, англо- та португаломовних громад), а також суперечливість інтересів різних суспільств ускладнює інтеграційні процеси у ECOWAS, роблячи проблематичним досягнення цілей інтеграції¹⁰³⁸.

Таким чином, створення регіонального інтеграційного об'єднання ECOWAS та введення режиму мобільності людських ресурсів сприяли відтворенню середовища економічної діяльності, яке існувало до початку процесів колонізації Західної Африки. Виявлена в ході дослідження інтенсифікація міграційних переміщень в межах даного об'єднання пов'язана з закріпленням прав на вільне переміщення осіб, водночас, численні проблеми, з якими стикаються внутрішньорегіональні мігранти, пов'язані з недоліками інституційного середовища, зокрема:

- формальним ставленням національних урядів до виконання зобов'язань щодо забезпечення вільного руху людських ресурсів в межах ECOWAS (суворі прикордонні перевірки);

- порушеннями щодо мігрантів прав людини у зв'язку з проявами корупції та незаконними діями посадових осіб митниці, імміграційних та інших служб.

До напрямів удосконалення процесів регулювання міграцій у об'єднанні ECOWAS слід віднести:

- 1) впровадження політики макроекономічної стабілізації для забезпечення стійкості розвитку регіону та усунення асиметрії економічного розвитку між країнами-членами ECOWAS, що створить підґрунтя для вирівнювання рівня життя населення та людського розвитку в цілому, а також сприятиме посиленню можливості ефективної міждержавної співпраці у регіоні;

- 2) посилення інституційного базису управління регіональними міграціями шляхом організації спеціалізованих регіональних органів з комплексними повноваженнями та компетенцією, що дозволить розробляти та провадити єдину політику у сфері управління міграціями, виходячи зі стану

---

¹⁰³⁸ Adepoju A. Migration in West Africa // Development. 2003. 46.3. С. 37-41. URL: https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS8.pdf

економічного, соціального, екологічного, політичного та культурного середовища;

3) удосконалення регіональної міграційної політики шляхом:

- вироблення дієвих механізмів контролю нелегальних іммігрантів;
- гармонізації вимог національних законодавчих систем з питань міграції;
- захисту інтересів громадян країн ECOWAS не зважаючи на ідеологічні відмінності, політичні погляди, а також розробки механізмів для усунення порушень прав людини;

4) модернізація об'єктів інфраструктури для забезпечення вільного пересування. Це пов'язано з потребою усунення численних перешкод у пунктах пропуску на міжнародних шляхах (часові затримки, корупційні схеми);

5) нарощування кадрового потенціалу спеціалізованих об'єктів інфраструктури, що дозволить дієво управляти міграцією, полегшуючи процеси вільного переміщення людей, а не обмежуючи її надмірною бюрократизацією та проявами корупції. Нарощування потенціалу посадових осіб є одним з головних пріоритетів для забезпечення ефективності, прозорості, підзвітності державних органів та забезпечення продуктивності у їх роботі;

6) удосконалення системи збору та обробки інформації про міграційні переміщення шляхом удосконалення функціонування систем державної статистики на рівні окремих країн та систем фіксації міграцій при перетині державних кордонів, що сприятиме ухваленню рішень у сфері управління міграціями у ECOWAS на основі достовірних даних про її обсяги та структуру;

7) створення системи поширення інформації про проблеми міграції з метою налагодження суспільного діалогу між зацікавленими сторонами, зокрема, засобами масової інформації, громадськістю, органами державної влади та наднаціональними органами ECOWAS та уникнення викривлення інформації з питань мігрантів та міграції, а також попередження проявів ксенофобії.

Міграційна політика Співтовариства розвитку Півдня Африки (SADC)

Історія міграційних переміщень у Південній Африці нараховує не одне століття – вони трансформувалися під впливом змін суспільного укладу, розвитку продуктивних сил, геополітичних трансформацій. Вілліамс В., досліджуючи стан та генезис міграційних процесів у даному регіоні, вказує на те, що ще з середини XIX ст. міграція в регіоні була представлена переважно трудовою міграцією. Так, він пише: «Мігранти прийшли працювати на алмазні шахти <...> з сучасного Лесото, Зімбabwe та

Мозамбіку. Відкриття золота на Вітватерсранді змінило закономірності трудової міграції на субконтиненті. <...> Інші шахтні центри в Замбії, Зімбабве, Намібії та Танзанії також стали магнітами для мігрантів з інших країн. <...> Зімбабве, Намібія, Свазіленд, Маврикій і Танзанія були комерційними фермами та плантаціями. Мігранти також працювали у колоніальному періоді в міських центрах будівництва, домашнього обслуговування та промисловості»¹⁰³⁹

Проблеми та перспективи міграції людських ресурсів у Південній Африці, зокрема у SADC вивчають А. Адеподжи (A. Adepodu)¹⁰⁴⁰, В. Вілліамс (V. Williams)¹⁰⁴¹, Дж. Б. Каньянгога (J. B. Kanyangoga)¹⁰⁴², Дж. Краш (J. Crush)¹⁰⁴³, К. Ч. Ншимбі (C.Ch. Nshimbi)¹⁰⁴⁴, Дж. О. Ошо (J. O. Oucho)^{1045,1046}, І. Сембайве (I. Sembajwe)¹⁰⁴⁷, Л. Фьорамонті

¹⁰³⁹ Williams V. An overview of migration in the SADC region. // Seminar on Regional Integration, Migration and Poverty. Pretoria. Vol. 25. 2002. URL: <http://sarpn.octoplus.co.za/documents/d0001212/williams/williams.pdf>

¹⁰⁴⁰ Adepodu A. Migration in sub-Saharan Africa. // Nordiska Afrikainstitutet, 2008. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf

¹⁰⁴¹ Williams V. An overview of migration in the SADC region. // Seminar on Regional Integration, Migration and Poverty. Pretoria. Vol. 25. 2002. URL: <http://sarpn.octoplus.co.za/documents/d0001212/williams/williams.pdf>

¹⁰⁴² Kanyangoga J.B. Integrating migration with development in EAC: policy challenges and recommendations. // CUTS Geneva Resource Centre: Geneva, Switzerland. 2010. URL: http://www.cuts-geneva.org/pdf/BIEAC-RP10-Integrating_Migration_with_Development_in_EAC.pdf

¹⁰⁴³ Oucho J.O., Crush J Contra free movement: South Africa and the SADC migration protocols. // Africa Today 48.3. 2001. C. 139-158. URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/32649161/Contra_Free_Movement_South_Africa_and_the_SADC_Migration_Protocols.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505745009&Signature=MZNR0Ni3KC4UIA9s%2FTdr64PKFWQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DContra_Free_Movement_South_Africa_and_th.pdf

¹⁰⁴⁴ Nshimbi C.C., Fioramonti L. The will to integrate: South Africa's responses to regional migration from the SADC region. // African Development Review 26.S1. 2014. C. 52-63. URL: https://www.researchgate.net/profile/Lorenzo_Fioramonti2/publication/272479965_The_Will_to_Integrate_South_Africa%27s_Responses_to_Regional_Migration_from_the_SADC_Region/links/557f23d408aec87640ddf653/The-Will-to-Integrate-South-Africas-Responses-to-Regional-Migration-from-the-SADC-Region.pdf

¹⁰⁴⁵ Oucho J.O., Crush J Contra free movement: South Africa and the SADC migration protocols. // Africa Today 48.3. 2001. C. 139-158. URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/32649161/Contra_Free_Movement_South_Africa_and_the_SADC_Migration_Protocols.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505745009&Signature=MZNR0Ni3KC4UIA9s%2FTdr64PKFWQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DContra_Free_Movement_South_Africa_and_th.pdf

¹⁰⁴⁶ Oucho J.O. Migration in southern Africa: migration management initiatives for SADC member states. // Institute for Security Studies 2007. 12. URL: https://www.researchgate.net/profile/John_Oucho2/publication/265028709_Migration_in_southern_Africa_Migration_management_initiatives_for_SADC_member_states/links/55ed8da708aeb6516268ea0e/Migration-in-southern-Africa-Migration-management-initiatives-for-SADC-member-states.pdf

¹⁰⁴⁷ Sembajwe I. Maximizing the Benefits of International Migration in Africa: The need for Human and Institutional Capacity Building. // Africa's Sustainable Development Bulletin. 2006. N. 37. URL: www.uneca.org/Portals/3/documents/ASDB2006.pdf

(L. Fioramonti)¹⁰⁴⁸, Дж. П. Шахтер (J. P. Schachter)¹⁰⁴⁹. Разом з тим, вважаємо за доцільне розглянути інституційний базис на напрями потенційної регіональної міграційної політики SADC.

Країни Південної Африки стали місцем розгортання трагічних подій – апартеїду, який спровокував переслідування за расовою ознакою та численні злочини проти людяності. Відповідно, така ситуація стала поштовхом для інтенсифікації міжнародної міграції, яка була об'єктом суворого регулювання та контролю. Це можна пояснити геополітичним значенням даного регіону протягом ХХ ст. та європейським стилем державного управління у Південноафриканській Республіці (ПАР), яка була колонізована європейцями з середини ХVІІ ст. По суті саме ПАР стала центром регіональних інтеграційних процесів – створення Співтовариства розвитку півдня Африки (SADC), до складу якого увійшли Ботсвана, Лесото, Свазіленд, Намібія, Зімбабве, Ангола, Мозамбік, Малаві, Мадагаскар, Танзанія, Замбія, Маврикій, Демократична Республіка Конго (ДР Конго) та Сейшельські острови (вони вийшли зі складу SADC у 2004 р.).

Цілями SADC, які були визначені у 1992 р., стали: 1) досягнення розвитку та економічного зростання, скорочення масштабів бідності, підвищення стандартів та якості життя людей Південної Африки; 2) еволюція загальних політичних цінностей, систем і установ; 3) зміцнення історичної, соціальної і культурної спорідненості населення регіону; 4) створення системи забезпечення потреб країн-членів з використанням власних ресурсів в межах регіону.

З моменту свого заснування країни-учасниці SADC сформулювали, ратифікували та підписали ряд документів у сфері туризму, торгівлі, транспорту, освіти та навчання, які були в цілому спрямовані на поглиблення рівня регіональної інтеграції, зокрема посилення економічного співробітництва шляхом інтенсифікації руху капіталу та товарів між державами-членами, регіональної транскордонної міграції. Разом з тим, міграція людських ресурсів у регіоні повинна бути адекватно керованою і

---

¹⁰⁴⁸ Nshimbi C.C., Fioramonti L. The will to integrate: South Africa's responses to regional migration from the SADC region. // *African Development Review* 26.S1. 2014. С. 52-63. URL: https://www.researchgate.net/profile/Lorenzo_Fioramonti2/publication/272479965_The_Will_to_Integrate_South_Africa%27s_Responses_to_Regional_Migration_from_the_SADC_Region/links/557f23d408aec87640ddf653/The-Will-to-Integrate-South-Africas-Responses-to-Regional-Migration-from-the-SADC-Region.pdf

¹⁰⁴⁹ Schachter J.P. Data assessment of labour migration statistics in the SADC region: South Africa, Zambia, Zimbabwe // *International Organization for Migration (IOM)*. 2009. URL: <https://southafrica.iom.int/system/files/drupal-private/LabourMigrationpublication.pdf>

регульованою на основі гармонізованого національного законодавства окремих країн-членів.

Найбільша чисельність населення зареєстрована в ДР Конго (81,7 млн.осіб), ПАР (54,9 млн.осіб), Танзанії (49,1 млн.осіб), Мозамбіку (27,1 млн.осіб) та Мадагаскарі (24,2 млн.осіб). При цьому темпи приросту населення в регіоні є достатньо високими, а частка в ньому робочої сили з 2004 р. суттєво знизилася (рис. 4.39), що говорить про переважання осіб молодого віку (зокрема, дітей), які ще не вийшли на ринок праці.

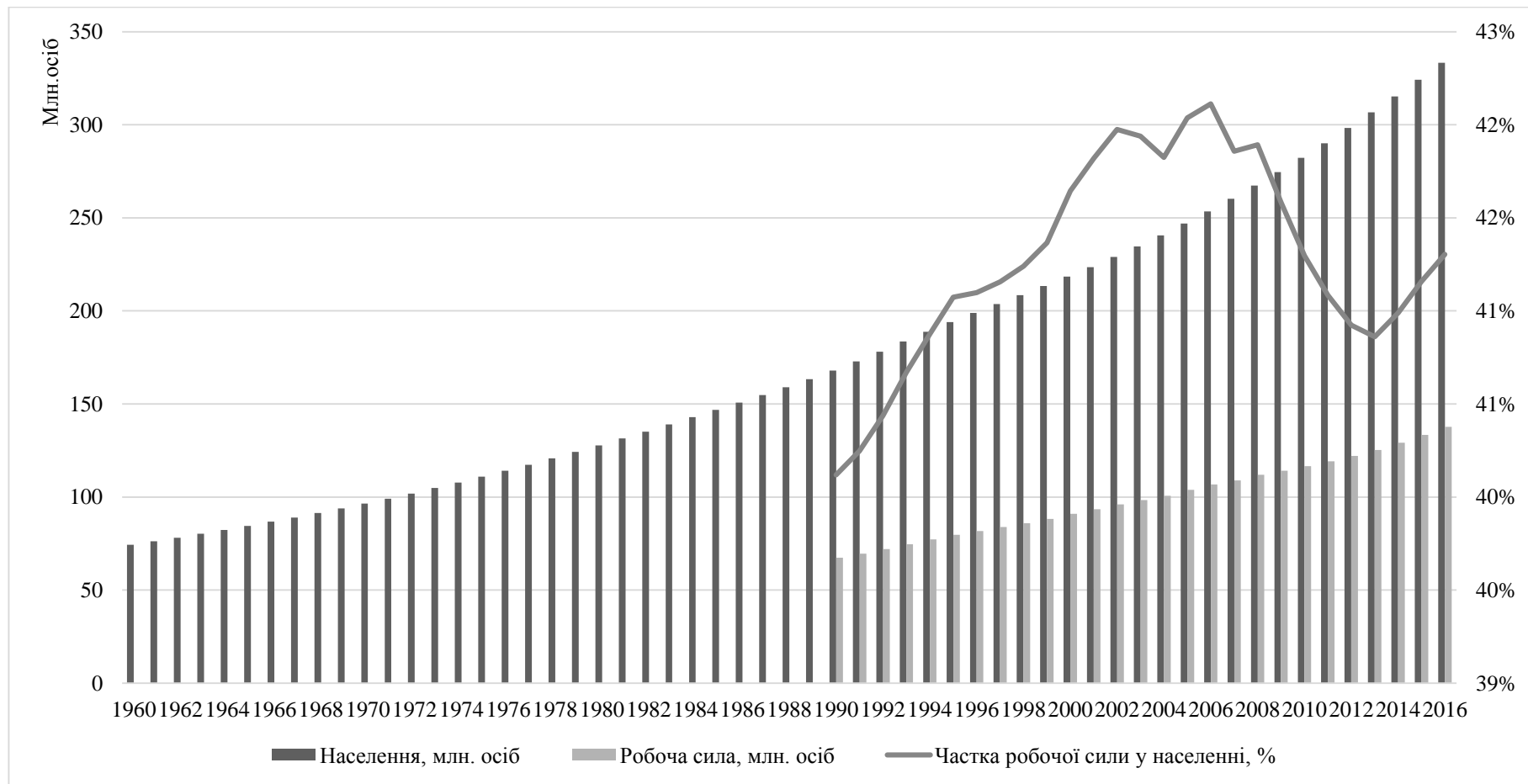
У таблицях Щ.1 та Щ.2 Додатку Щ продемонстровано макроекономічні показники країн SADC. Не дивлячись на відносно значні обсяги ВВП даних країн, показник ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у ДР Конго (770 дол. США), Мозамбіку (1186 дол. США), Мадагаскарі (1462 дол. США) є найнижчими і достатньо низький в Танзанії – 2904 дол. США. Разом з тим, ДР Конго, Мозамбік та Танзанія відрізняються нині найвищими показниками економічного зростання у регіоні – темпи зростання ВВП протягом останніх п'яти років становили, відповідно, 7,9%, 7,0% та 6,8%.

Зауважимо, що критично високими показниками безробіття відрізняються в даному регіоні Свазіленд (25,6%), Намібія (25,5%), ПАР (25,1%), Мозамбік (22,3%) та Ботсвана (18,6%), що робить їх потенційно донорами робочої сили мігрантів у інші країни регіону. Рівень інфляції є найвищим у Малаві (21,9%), Анголі (10,3%), Замбії (10,1%) та Мадагаскарі (7,4%).

Таким чином, диспропорції економічного розвитку країн-членів SADC чинять значний вплив на формування міграційних потоків з менш стабільних та бідних країн в більш економічно розвинені країни SADC, а самі мігранти стають додатковим тягарем для економік приймаючим країн, що формує більше навантаження на ринок праці та системи соціального захисту та посилює бідність в країні.

Враховуючи значний рівень регіональних економічних диспропорцій (їх можна прослідкувати з показників табл. Щ.1 та Щ.2 Додатку Щ), приймаючі суспільства окремих країн SADC висловлюють стурбованість про те, що вільний рух осіб в межах даного регіонального інтеграційного об'єднання викличе неконтрольовані потоки мігрантів з менш розвинених країн регіону. Передумовами такої ситуації є показники бідності та соціального розшарування у країнах об'єднання (табл. Щ.3 Додатку Щ).

Рис. 4.39. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами SADC (дані приведено на основі^{1050,1051})

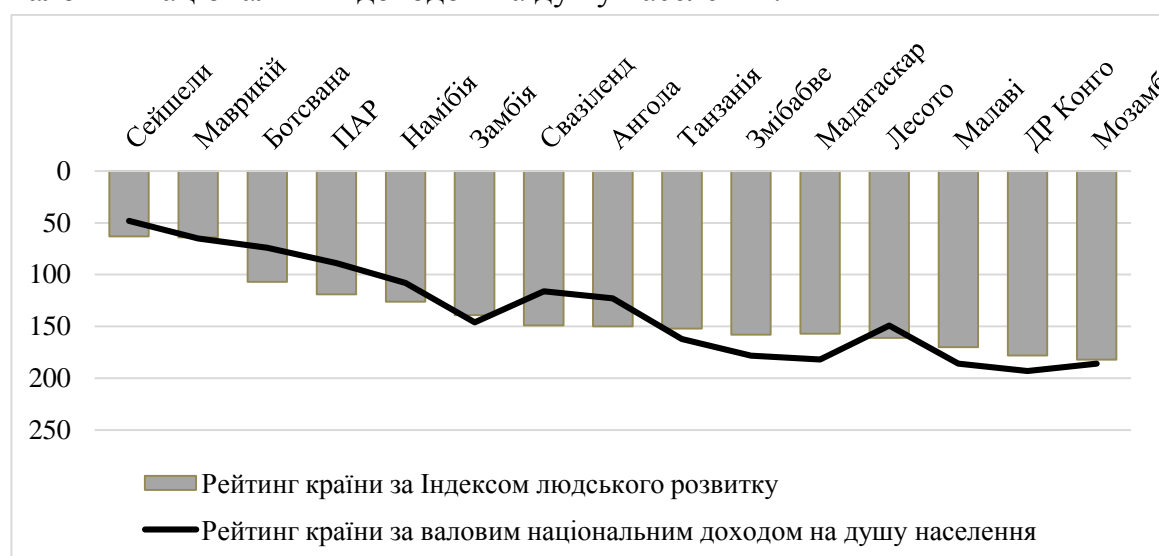
¹⁰⁵⁰ Population, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

¹⁰⁵¹ Labor force, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

Так, значні показники бідності в таких країнах, як ДР Конго (54,2 млн.осіб, які становлять 77,1 % населення), Танзанія (22,7 млн.осіб – 46,6 % населення), Мадагаскар (17,2 млн.осіб – 81,8 % населення), Мозамбік (16,3 млн.осіб – 68,7 % населення), Малаві (10,5 млн.осіб – 70,9 % населення). В цілому по регіону нараховується майже 150 млн. бідних, з яких 80,6% припадає на п'ять названих країн¹⁰⁵².

Внаслідок цього можна спостерігати за цими країнами і знижені показники людського розвитку (табл. Щ.4 Додатку Щ).

Характерним є те, що показники рейтингу за індексом людського розвитку, як видно з рис. 4.40, корелюють в показниками рейтингу країн за валовим національним доходом на душу населення.

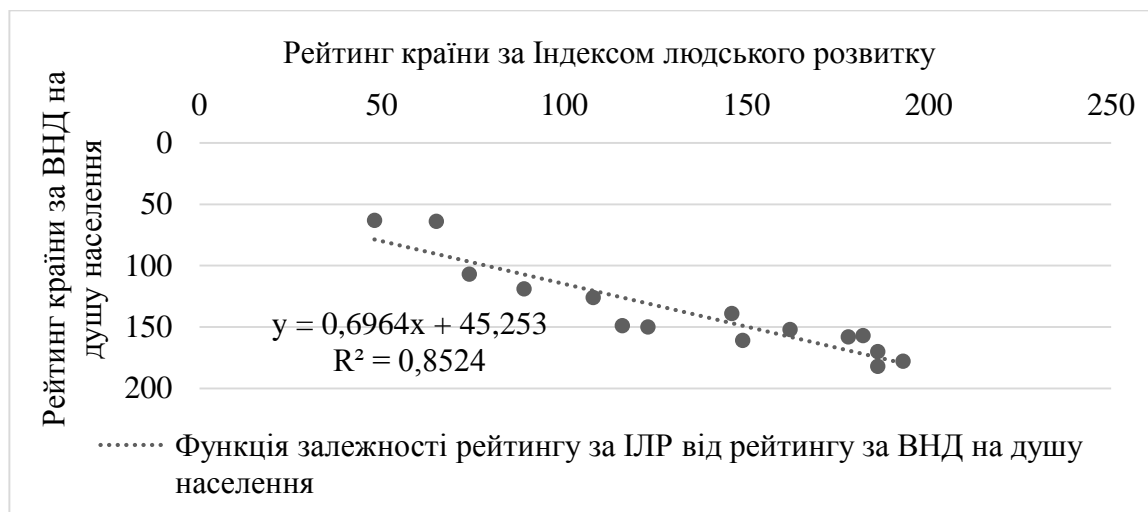
Рис. 4.40. Рейтинги країни SADC за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку (побудовано за даними¹⁰⁵³)

Виходячи з графіка, спостерігається зв'язок між показниками ВНД на душу населення у країні та її рейтингом за індексом людського розвитку, (такий зв'язок проаналізовано шляхом побудови лінійної лінії тренду, яка продемонстрована на рис. 4.41).

Важливим показником для аналізу ризиків середовища перебігу міграційних процесів у країні та регіоні є аналіз вразливості держави. Зокрема, на основі обраних компонентів Рейтингу недієздатних держав, проаналізовано відхилення відповідних показників по кожній країні від середнього показника по SADC (табл. Щ.5 Додатку Щ).

¹⁰⁵² Poverty and Equity Database // World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

¹⁰⁵³ Human Development Data (1990-2015) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

Рис. 4.41. Залежність рейтингу країни SADC за індексом людського розвитку від її рейтингу за валовим національним доходом на душу населення (побудовано за даними¹⁰⁵⁴)

Серед країн регіонального інтеграційного об'єднання загальний показник недієздатності ДР Конго та Зімбабве суттєво перевищує середньорегіональний – відповідно, на 37% та 26%. Зокрема, у ДР Конго таке відхилення обумовлене значним навантаженням біженців та внутрішньо переміщених осіб (цей компонент більше середньорегіонального показника на 76% та становить максимальні 10 балів). Графічно, отримані країнами бали за вказаними компонентами продемонстровані на рис. 4.42.

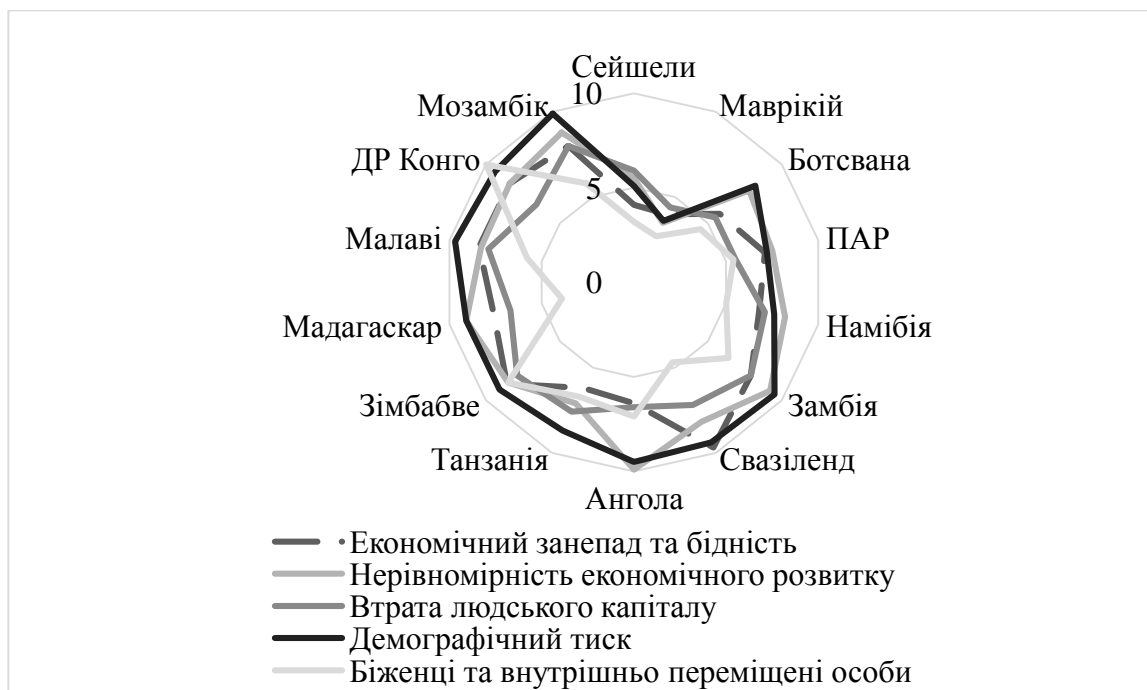
Загальними рисами країн SADC, які негативно впливають на формування міграційних потоків, є наступні:

1) високий демографічний тиск (в середньому 8,3 бали). Він є низьким тільки у Маврикія та Сейшелів;

2) відносно високий показник економічного занепаду та бідності (в середньому 8,3 бали), при цьому загострюється ситуація у Свaziленді – там перевищення середньорегіонального показника становить 37%, Зімбабве – на 22%, Малаві та ДР Конго – на 19%, Мозамбіку – на 13%, Замбії – на 12% та Мадагаскарі – на 9%;

3) значна нерівномірність розвитку (перевищення середньорегіонального показника – 7,9 балів, який сам по собі є достатньо високим) спостерігається у 9 країнах з 14.

¹⁰⁵⁴ Там само.

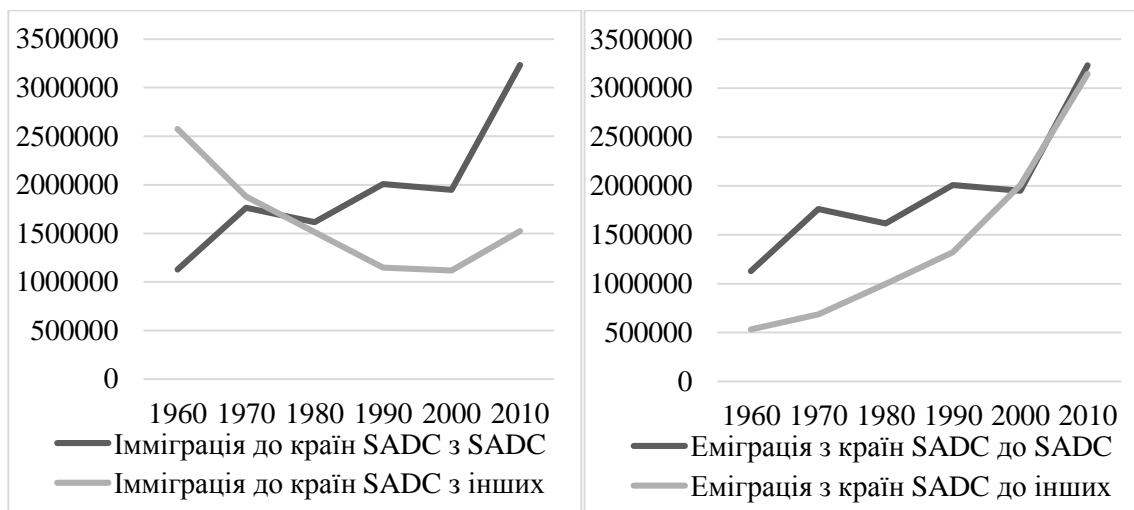
Рис. 4.42. Бальна оцінка компонентів Рейтингу неіездатних держав країн SADC (побудовано за даними¹⁰⁵⁵)

Прослідкувати динаміку міграційних потоків між країнами SADC та за його межами можна за показниками зовнішньої міграції населення країн SADC за періодами реалізації вимог Протоколу SADC про вільне переміщення осіб (в тому числі у гендерному зрізі) (табл. Щ.6-Щ.8 Додатку Щ).

Представлені вище таблиці містять показники динаміки міграційних потоків з країн та до країн SADC (з поділом на внутрішньо- та зовнішньорегіональну міграцію та у гендерному зрізі). За результатом аналізу поданих даних встановлено наступні тенденції:

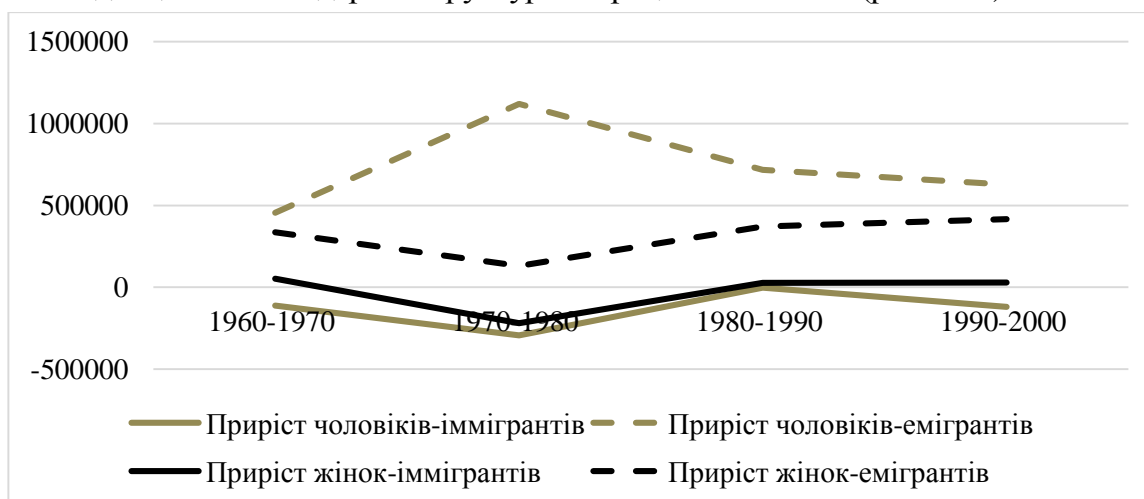
1) починаючи з 1960 р. до 2010 р. кількість внутрішньорегіональних мігрантів постійно зростала, особливо в останнє десятиліття. При цьому кількість емігрантів за межі SADC постійно та стабільно зростала високими темпами. Імміграція до країн SADC демонструвала протягом досліджуваного періоду різко спадну тенденцію, однак відносила зростання протягом 2000-2010 рр. (рис. 4.43).

¹⁰⁵⁵ Fragile States Index 2017 // The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Рис. 4.43. Географічна структура міграційних потоків країн SADC протягом 1960-2010 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁵⁶)

2) у 1970-1980 рр. в по SADC спостерігався позитивний міграційний приріст, разом з тим, протягом 1980-1990 рр. він став від'ємний та зберігає цю тенденцію і донині. Це свідчить про те, що еміграція з SADC перевищує імміграцію до об'єднання, при цьому гендерний зріз даних показників дозволяє констатувати саме більш стрімкий спад міграційного приросту по категорії чоловіків-мігрантів. Зокрема, візуалізація показників кількості мігрантів вказує на тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків (рис. 4.44).

Рис. 4.44. Гендерна структура міграційного приросту за напрямками міграційних потоків протягом 1960-2000 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁵⁷)

¹⁰⁵⁶ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹⁰⁵⁷ Там само.

Трудова міграція у країнах SADC є значною, оскільки, як було встановлено вище, окремі країни регіону відрізняються надзвичайно високими як для Африки показниками економічного розвитку та низькими показниками недієздатності держави, що потенційно означає їх міграційну привабливість для мігрантів з менш розвинених країн (до них відноситься Сейшели, Маврикій, ПАР, Намібія, Ботсвана) (про це свідчать показники частки мігрантів у населенні країн (табл. Щ.9 Додатку Щ) та чиста міграція у країнах регіону (табл. Щ.10 Додатку Щ)). Ці країни в цілому домінують у регіоні в контексті «притягування» кваліфікованих та некваліфікованих трудових ресурсів та людських ресурсів у цілому.

Як відмічає Дж. П. Шахтер¹⁰⁵⁸, «міграція висококваліфікованих осіб в SADC та за кордон викликає справжню стурбованість у більшості країн SADC, внаслідок чого виникає дефіцит національних кваліфікованих працівників, що, як вважають, матиме негативний вплив на загальне довгострокове національне економічне зростання, незважаючи на переваги грошових переказів»¹⁰⁵⁹.

Нелегальна міграція у країнах SADC має ряд своїх передумов та відмінних рис:

- 1) проблеми захисту державних кордонів, що провокує відносну легкість перетину кордонів з метою працевлаштування;
- 2) обмеженість сфер офіційного працевлаштування для мігрантів гірничодобувною промисловістю;
- 3) гендерні обмеження зовнішньої міграції з країн SADC;
- 4) більша схильність роботодавців до найму іммігрантів, оскільки вони були більш дешевшою та експлуатованою робочою силою.

Крім того, як вказує Дж.О. Ошо, «нелегальна та незаконна міграція у вигляді торгівлі людьми та контрабанди людей в останні роки піднялася, що викликало значні ускладнення у роботі національних урядів та в цілому в SADC»¹⁰⁶⁰. Крім того, інституційне середовище було таким, що роботодавці за порушення трудового законодавства рідко карались, що не мотивувало їх дотримуватися правил та приписів. А сама система міграційного законодавства зводилася до виявлення нелегальних мігрантів та забезпечення їх депортації.

---

¹⁰⁵⁸ Schachter J.P. Data assessment of labour migration statistics in the SADC region: South Africa, Zambia, Zimbabwe // International Organization for Migration (IOM). 2009. URL: <https://southafrica.iom.int/system/files/drupal-private/LabourMigrationpublication.pdf>

¹⁰⁵⁹ Там само.

¹⁰⁶⁰ Ocho J.O. Migration in southern Africa: migration management initiatives for SADC member states. // Institute for Security Studies 2007. 12. URL: https://www.researchgate.net/profile/John_Ocho2/publication/265028709_Migration_in_southern_Africa_Migration_management_initiatives_for_SADC_member_states/links/55ed8da708aeb6516268ea0e/Migration-in-southern-Africa-Migration-management-initiatives-for-SADC-member-states.pdf

Біженці та шукачі притулку є надзвичайно актуальною категорією мігрантів, яка впливає на всі країни SADC: як на країни походження біженців, так і країни їх призначення. Аналіз чисельності біженців за країнами досліджуваного регіонального інтеграційного об'єднання продемонстровано у таблиці Щ.11 Додатку Щ.

Основними країнами походження біженців протягом 1990-2015 рр. стали ДР Конго, Мозамбик, Ангола. Зокрема, за вказаний період з цих країн походило 98,3% всіх біженців регіону.

Останні ж роки різко зросла чисельність біженців з ДР Конго (в середньому за досліджуваний період щорічно з країни мігрують 322 тис. осіб у статусі біженця, а їх чисельність постійно зростала починаючи з 1990 р.) (рис. 4.45). І якщо протягом 1990-1999 рр. країна була в основному приймаючою біженців країною, то з 2000 р. – перетворилася на найбільшого постачальника біженців у регіоні.

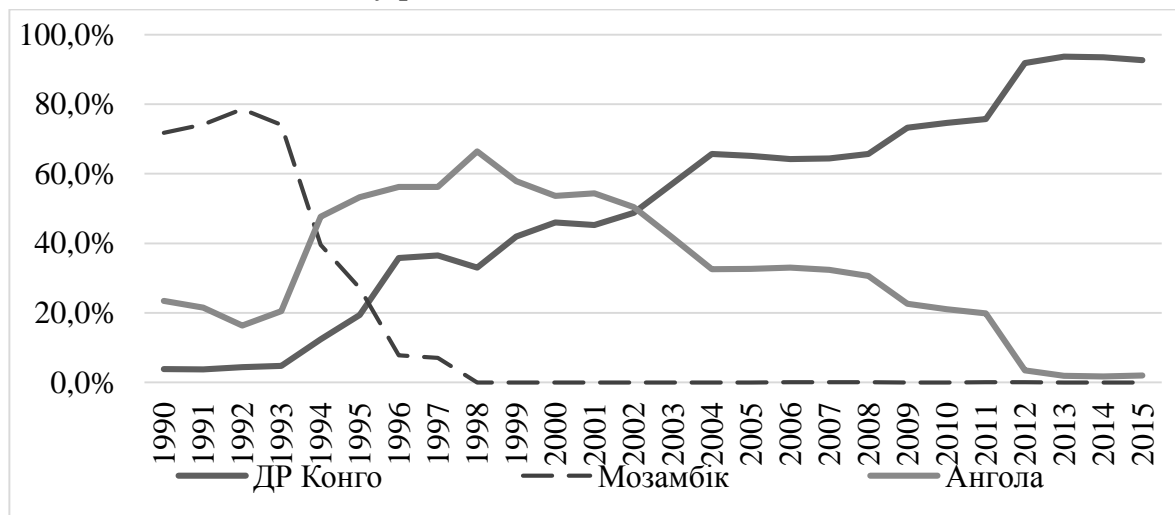

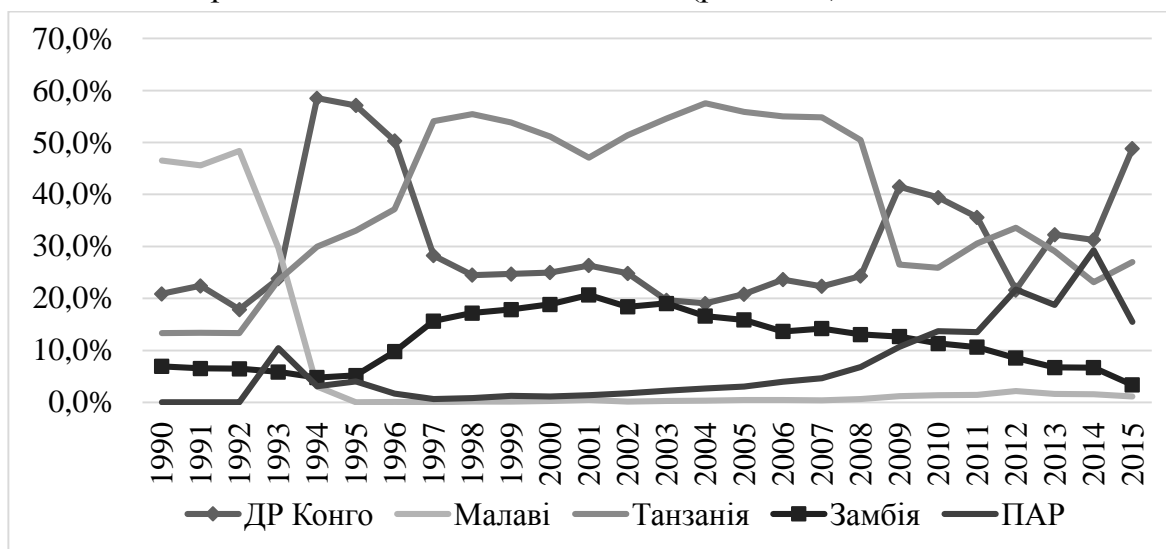
Рис. 4.45. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території SADC (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁶¹)

Крім того, як видно з рисунку, чисельність біженців з Мозамбіка, яка протягом 1990-1994 рр. становила майже половину всіх біженців з регіону, з 1993 р. почала різке скорочення, а на сьогодні країна взагалі не є країною походження біженців. З 1994 р. лідерство за даним показником здобула Ангола, чисельність біженців з якої протягом з 66,4 % у регіоні у 1998 р. скоротилася до 3,5% у 2012 р.¹⁰⁶²

¹⁰⁶¹ Refugee population by country or territory of origin / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁰⁶² Refugee population by country or territory of asylum / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

Основними приймаючими країнами були були Танзанія, ДР Конго (з урахуванням описаних вище тенденцій), Малаві, Замбія та ПАР (в цілому на їх території було розміщено 94,6% всіх біженців, що мігрували у регіон). Разом з тим, протягом останніх десяти років їх частка у структурі чисельності прийнятих біженців зазнала змін (рис. 4.46).

Рис. 4.46. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території SADC (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁶³)

З рисунку видно, що чисельність біженців у Малаві була значна, проте спадаюча з 1990 р. по 1995 р. та становила майже половину всіх біженців у регіон. На сьогодні країна майже не є країною призначення біженців.

З 1992 р. різке зростання чисельності прибулих біженців спостерігалось у Танзанії, частка якої у їх чисельності в регіоні з 1994 р. і до нині коливалася від 23,1 % (у 2014 р.) до 57,5% у 2004 р. З 2013 р. лідером приймання біженців стала ДР Конго, чисельність біженців до якої досягла показника 48,8 % всіх біженців у регіон у 2015 р.¹⁰⁶⁴

Виходячи з даних таблиць Щ.6 та Щ.11 Додатку Щ та рис. 4.45-4.46, слід констатувати що на регіональному рівні між країнами SADC існує як добровільна, так і примусова міграція, а також численні рухи нелегальних мігрантів.

У зв'язку з цим проаналізовано основні елементи державних міграційних політик країн SADC. За результатами виявлено, що у Малаві, Ботсвані та ПАР рівень імміграції сприймають як надто високий, що обумовлює і стримувальний характер імміграційних політик вказаних країн. Разом з тим, політики щодо

¹⁰⁶³ Там само.

¹⁰⁶⁴ Там само.

високо кваліфікованих іммігрантів у них мають кардинально різний характер: ПАР прагне підвищити рівень їх залучення в країну, в той час, як у Ботсвані їх міграцію також прагнуть обмежити. В цілому ж зауважимо, що інформація про національні міграційні політики країн SADC є фрагментарними, що не дозволяє в повній мірі провести порівняльний аналіз.

Що ж стосується еміграції, то тут країни SADC майже однотайно вважають її рівень надто високим. Як було з'ясовано раніше, половина емігрантів направляється за межі даного об'єднання. А політику щодо сприяння рееміграції населення введено лише в 9 з 15 країн, що свідчить про недоліки існуючого інституційного середовища національного регулювання міграційних процесів.

З одного боку, мігранти є дешевою робочою силою, яку можна активно використовувати особливо в галузі сільського господарства та будівництві. Однак, нині національні міграційні політики, інструменти та механізми державного регулювання міграційних процесів країн-членів SADC зводяться до провадження протекціоністської політики захисту внутрішнього ринку праці. В даному випадку варіантів вирішення проблем лібералізації переміщення людських ресурсів можна виділити два. Перш за все, досягнення дво- та багатосторонніх домовленостей між країнами-членами з окремих питань спрощення перетину кордону та встановлення взаємних гарантій захисту прав мігрантів. Другим варіантом є впровадження регіонального міграційного режиму з участю всіх країн-членів SADC, що сприяє досягнення глибшого рівня регіональної інтеграції та дозволяє скоротити бар'єри асиметрії домовленостей між окремими країнами.

Проте, історичний досвід країни-членів SADC у даному регіоні Африки достатньо різниться. Крім того, різними є рівні соціального та економічного розвитку, а також етапи політичного становлення країн-членів, що стримує процеси поглиблення регіональної інтеграції.

Зауважимо, що Спільний ринок Східної та Південної Африки (COMESA), створений SADC спільно з ЕАС, також сприяє розширенню інтеграційних процесів у Африці, в основу яких покладається зокрема міжнародна міграція людських ресурсів.

Урегулювання питань міжнародної міграції людських ресурсів на рівні SADC в контексті забезпечення реалізації інтересів країн-членів SADC стало можливим після підписання Протоколу про сприяння руху осіб (2005 р.)¹⁰⁶⁵.

---

¹⁰⁶⁵ Protocol on the Facilitation and Movement of Persons / Southern African Development Community. URL: http://www.sadc.int/files/9513/5292/8363/Protocol_on_Facilitation_of_Movement_of_Persons2005.pdf

Загальна характеристика закріплених Протоколом питань представлена в таблиці 4.18.

Таблиця 4.18. *Характеристика основних положень Протоколу про сприяння руху осіб (2005 р.) SADC¹⁰⁶⁶*

№ з/п	Напрямок урегульованих питань	Зміст інституційних вимог
1	Сприяння подорожам (ст. 12)	Розробка спільних уніфікованих систем зчитування документів подорожуючих, як і самих уніфікованих форм документів
2	Гармонізація існуючих імміграційних практик (ст. 13)	Визначено конкретні напрями гармонізації національних імміграційних політик та практик країн-членів
3	В'їзд осіб (ст. 14-15)	Скасування віз для визначених категорій осіб та надання країн-членам права на укладання між собою двосторонніх угод щодо встановлення процедур перетину кордонів
4	Вид на проживання (ст. 16-17)	Встановлено право на проживання на території об'єднання громадян країн-членів та уточнено загальний порядок видачі дозволу на нього
5	Оселення (ст. 18-21)	Встановлено право на постійне оселення на території об'єднання громадян країн-членів та уточнено загальний порядок видачі дозволу на нього
6	Вислання з країни (ст. 22-25)	Встановлюються причини для вислання особи з країни, визначаються загальні положення механізму захисту від інкримінування вислання, а також визначаються принципи механізму вислання
7	Шукачі притулку та біженці (ст. 28)	Визначається обов'язок країн-членів дотримуватися вимог міжнародних документів з питань міграції біженців та шукачів притулку, а також співпрацювати з міжнародними організаціями при ООН та МОМ
8	Інституції (ст. 29)	Визначаються інституції, які створюються для більш повної імплементації положень Протоколу
9	Відносини з іншими африканськими об'єднаннями (ст. 31)	Встановлюється те, що країни-члени SADC зобов'язані вживати всіх заходів для забезпечення кооперації, координації та гармонізації діяльності SADC з ЕАС

Разом з тим, даний документ підписано дев'ятьма країнами-членами, кілька країн перебувають у процесі його ратифікації. В цілому ж вказаний вище Протокол передбачає співпрацю та підтримку країн-членів SADC в сфері гармонізації національних політик, зокрема в частині:

1) формулювання політик та програм імплементації положень Протоколу (на рис. 4.47 продемонстровано напрями гармонізації імміграційних політик країн-членів SADC);

¹⁰⁶⁶ Там само.

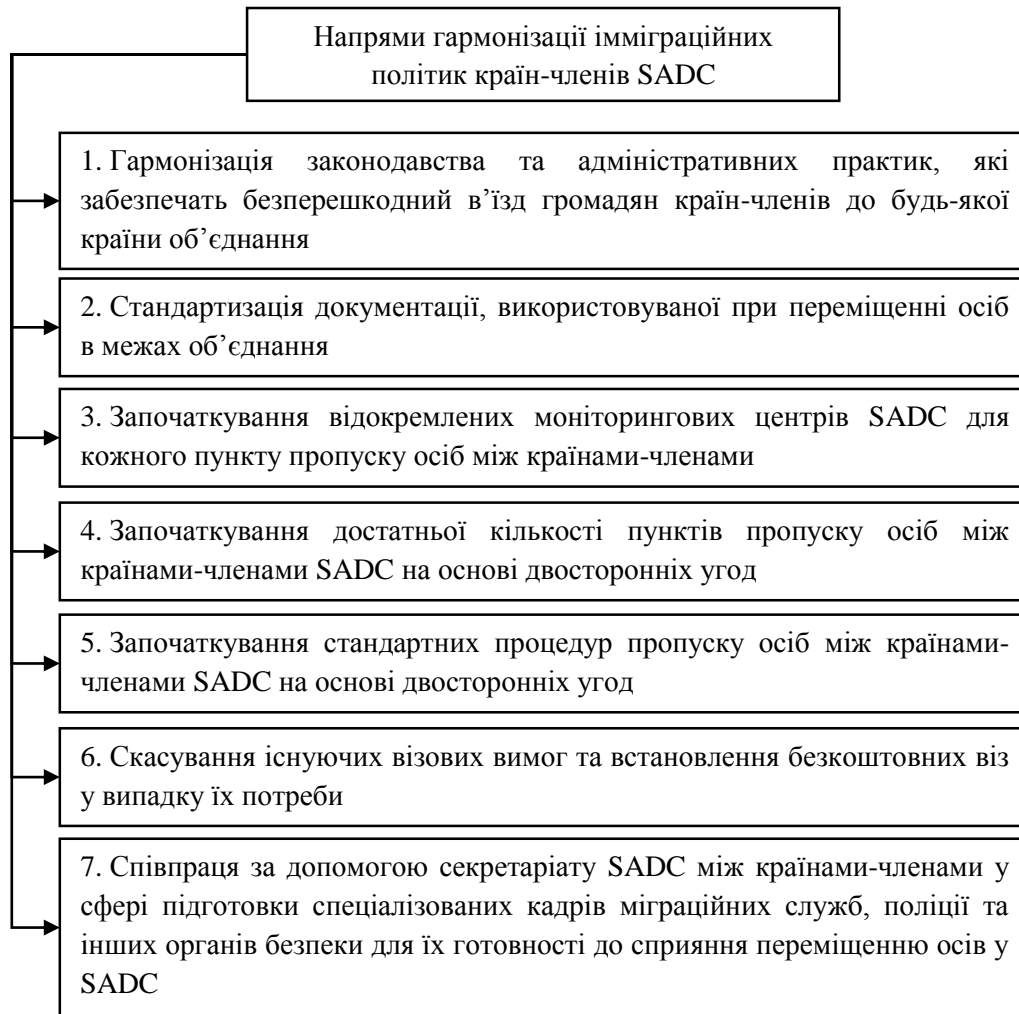

Рис. 4.47. Напрями гармонізації імміграційних політик країн-членів SADC (узагальнено на основі Протоколу про сприяння руху осіб¹⁰⁶⁷)

2) удосконалення механізмів посилення співпраці у сфері забезпечення національної та регіональної безпеки шляхом обміну інформацією, особливо з питань злочинності, безпеки та розвідки;

3) підготовка компетентних органів влади та регіональних і національних громад щодо виконання Протоколу;

4) забезпечення достатніх та адекватно обладнаних пунктів пропуску;

5) попередження нелегального руху осіб в регіон та в межах нього.

Однак, однією з проблем є фактично проваджувана урядами країн політика стримування імміграції (табл. Щ.12 Додатку Щ), що перешкоджає вільному руху людей в межах SADC. Це свідчить про невиконання протоколів SADC, зокрема Протоколу про сприяння руху осіб¹⁰⁶⁸ в частині

¹⁰⁶⁷ Там само.

¹⁰⁶⁸ Там само.

гармонізації імміграційних політик та практик та спричиняє нелегальних міграційних потоків, появу економічних дисбалансів, серед яких і викривлення обсягів валютних надходжень, тінізація особистих доходів та уникнення оподаткування, зниження інвестиційної мотивації мігрантів.

Регулювання такої міграції повинно відбуватися через чітке розмежування функціональних обов'язків та компетенцій національних інституційних органів, а також наднаціональних органів управління в SADC. Це дозволить вирішити «дилему юрисдикції», про яку вказував В. Вілліамс¹⁰⁶⁹, відносячи до пов'язаних з цією дилемою державних інституцій міністерства, департаменти внутрішніх справ, праці, закордонних справ, міграційні служби та служби соціального захисту. Однак він говорить про національні органи які провадять національні міграційні політики (характеристика таких політик наведена в табл. Щ.13 Додатку Щ). На нашу думку, створення єдиного регіонального інституційного механізму регулювання міграційних потоків має потенціал для боротьби з негативними наслідками міграцій в SADC, попередження нелегальних міграційних потоків, використання міграцій для забезпечення стійкого розвитку.

Проведене дослідження стану та розвитку міжнародної міграції в межах регіонального інтеграційного об'єднання SADC, а також особливостей інституційного середовища регулювання міграційних процесів у ньому дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Будучи історично зумовленою внутрішньорегіональна міграція між країнами SADC існує та розвивається, а окремі її форми (наприклад, примусова та трудова міграція) значно впливають на кон'юнктуру ринку праці, чинять демографічне навантаження, формують фактори недієздатності країн-членів даного регіонального інтеграційного об'єднання. В цілому ж, виходячи з наявних господарських, торговельних та фінансових зв'язків між країнами SADC, можна прогнозувати, що інтенсифікація вільного переміщення осіб у даному інтеграційному об'єднанні є неминучим, оскільки країни-члени SADC стають все більше взаємозалежними та взаємопов'язаними.

2. Економічні диспропорції між країнами-членами SADC продовжують існувати, а мігранти стають додатковим тягарем для економік країн. Це спричиняє скептицизм та негативне ставлення у сприйнятті іммігрантів як тих, хто складає додаткову конкуренцію на

---

¹⁰⁶⁹ Williams V. An overview of migration in the SADC region. // Seminar on Regional Integration, Migration and Poverty. Pretoria. Vol. 25. 2002. URL: <http://sarpn.octoplus.co.za/documents/d0001212/williams/williams.pdf>

ринку праці та посилює бідність в країні. Зауважимо, що в цьому аспекті важливим є оптимізація міграційних потоків в межах регіону з урахуванням місткості та кон'юнктури ринку праці, рівня розвитку систем соціального захисту, рівня життя населення, а також сприяння зовнішньорегіональним міграціям населення регіону, що дозволить покращити платіжний баланс країн в цілому за рахунок грошових переказів мігрантів та підвищити рівень життя населення.

3. Поглиблення інтеграції в регіоні спричиняє і відповідні процеси лібералізації руху людських ресурсів – нині створено інституційне середовище вільного руху осіб по території SADC. Разом з тим, фактично проблемою є провадження національними урядами протекціоністських політик щодо руху іммігрантів у країну. Це стримує розвиток інтеграційних процесі в частині міграції по суті роблячи виключно формальними положення Протоколу SADC про вільне переміщення осіб, а також, що є не менш актуальним, посилює процеси нелегальної міграції у зв'язку з виникненням інституційного конфлікту між офіційними політиками та існуючими можливостями мігрантів неофіційно перетинати державні кордони.

4. Нині інституційне середовище регулювання зовнішніх міграцій окремими країнами-членами передбачає національні політики та правила контролю міграційних процесів. Проте, є окремі проблеми щодо гармонізації національних політик, що передбачено Протоколом SADC про вільне переміщення осіб. У зв'язку з цим вважаємо доцільним удосконалення механізмів моніторингу виконання вказаного вище Протоколу країнами-членами, що дозволить своєчасно ідентифікувати інституційні розриви між формальними вимогами та фактичними практиками (як формальними, так і неформальними), а також на основі конструктивного діалогу між урядами країн-членів визначати напрями подальшої імплементації вимог Протоколу на основі узгодження інтересів різних сторін відносин у сфері міграції.

5. В цьому контексті реалізація обґрунтованої міграційної політики та ухвалення відповідних рішень органами державної влади країн-членів SADC на наднаціональними органами ускладнюється недоліками збору та обробки даних щодо міграційних переміщень людських ресурсів в цілому, та зокрема трудової міграції та грошових переказів мігрантів (обсяги та способів пересилання переказів), що не дозволяє оцінити вплив таких персональних трансфертів на життя населення країни призначення мігрантів. Формування належної системи інформаційної підтримки ухвалення та реалізації національних та регіональної міграційних політик на території SADC

сприятиме удосконаленню інформаційного поля регіональної співпраці у питаннях міграції та розвитку SADC та інтеграції країн-членів в цілому, на основі побудови узгодженого механізму збору та обміну даними про міграцію людських ресурсів за їх стратифікаційними категоріями. Це, у свою чергу, вимагає, критичної оцінки існуючої інфраструктури національних статистичних систем та існуючих комунікативних зв'язків між країнами-членами щодо обміну базовими статистичними даними з питань внутрішньо- та зовнішньорегіональної міграції.

Міграційна політика Східноафриканського співтовариства (ЕАС)

На відміну від ECOWAS, ЕАС відрізняється високим ступенем міжрегіональної взаємодії у суспільстві, що сформовано було ще в доколоніальні часи та базувалося на сильних культурних та племінних зв'язках, які існують і до сьогодні. Такі зв'язки укріплювалися додатково товарним обміном між племенами та общинами, а тому навіть системи влади у таких громадах були подібні за традиціями та базувалися на звичаях. При цьому, міграції отримували кочовий характер та були колективними.

Східноафриканське Співтовариство (ЕАС) було створене у 1967 р. після підписання договору про співпрацю між Танзанією, Кенією та Угандою. При цьому одним з ключових елементів співробітництва передбачався вільний рух людей в регіоні. У 1977 р. через політичні розбіжності між країнами-партнерами ЕАС призупинило своє існування та відновило роботу у 1999 р.¹⁰⁷⁰, а як спільний ринок – у 2009 р.¹⁰⁷¹.

Зокрема, Протокол про створення спільного ринку Східноафриканського співтовариства¹⁰⁷² передбачає вільне пересування людей. Ним передбачено, що «держави-партнери погоджуються ухвалити заходи щодо забезпечення вільного пересування людей, робіт та послуг та забезпечити здійснення права на оселення та проживання своїх громадян у межах спільноти»¹⁰⁷³.

Вказаний вище Протокол про створення спільного ринку ЕАС встановлює правові рамки для: 1) вільного руху товарів; 2) вільного руху осіб; 3) вільного руху робіт; 4) вільного руху послуг; 5) вільного руху

---

¹⁰⁷⁰ The Treaty for the Establishment of the East African Community // East African Community (EAC). URL: http://www.eac.int/sites/default/files/docs/treaty_eac_amended-2006_1999.pdf

¹⁰⁷¹ Protocol on the establishment of the East African Community common market // East African Community (EAC). URL: http://www.eac.int/sites/default/files/docs/treaty_eac_amended-2006_1999.pdf

¹⁰⁷² Там само.

¹⁰⁷³ Там само.

капіталу; 6) права на оселення; 7) права на проживання. Зокрема, введення такої лібералізації спрямоване на прискорення економічного зростання та розвитку держав-членів ЕАС шляхом досягнення цих свобод, зокрема безпосередньо тих, що стосуються руху громадян ЕАС на спільному ринку.

Разом з тим, незважаючи на подальші заходи сторін щодо поліпшення ситуації з мобільністю людських ресурсів, міграційний процес не настільки активний як був раніше. Подолання міграційних проблем в Східній Африці сьогодні є складними завданням забезпечення регіонального розвитку. Міграційні потоки включають значні потоки біженців, внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів. Крім того, міграція має достатньо постконфліктний характер, а тому є мало контрольованою.

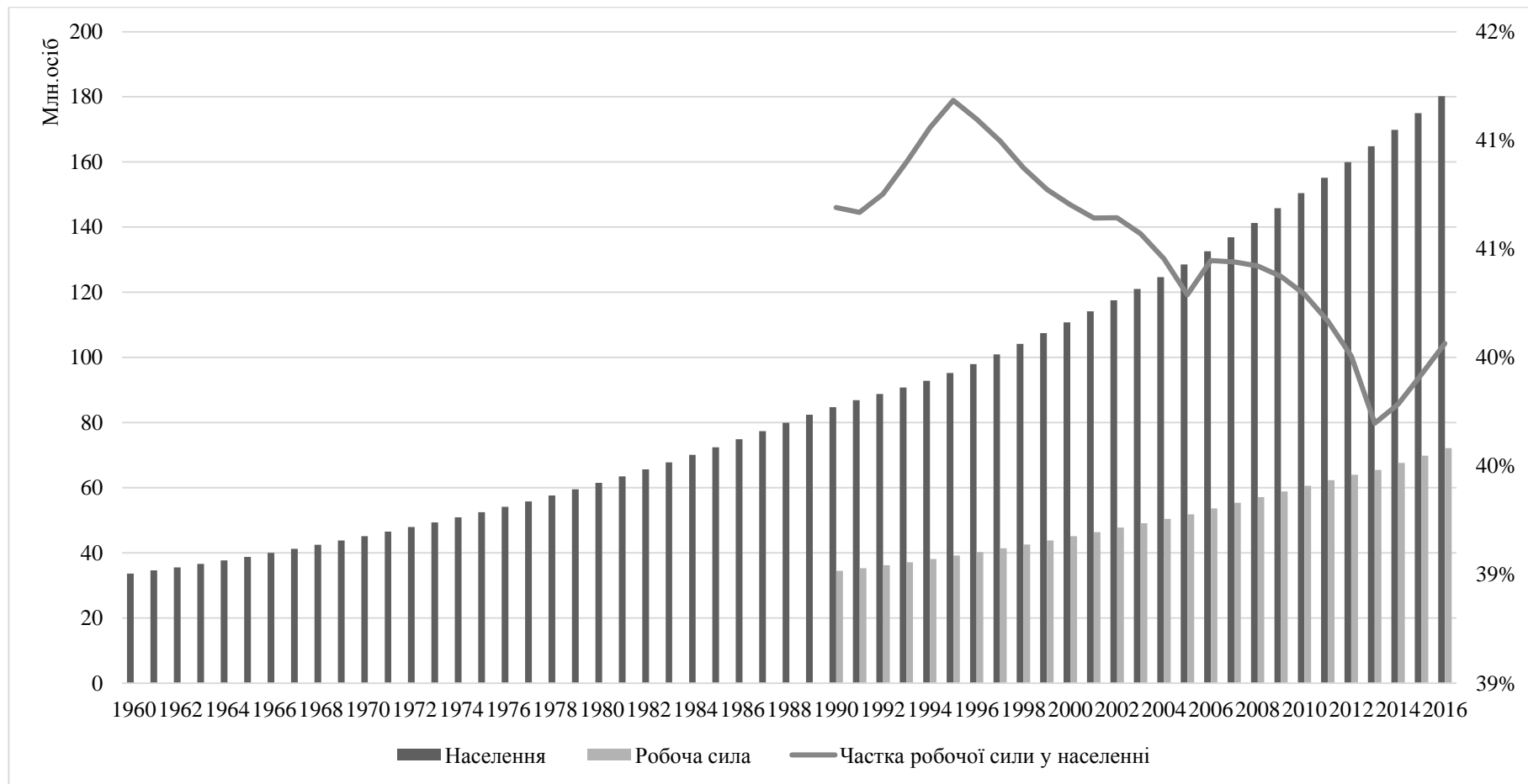
Проблеми та перспективи розвитку системи регулювання міграційних процесів у ЕАС досліджують Дж. Б. Каньянгога (J. B. Kanyangoga)¹⁰⁷⁴, А. Адеподжи (A. Adepoju)¹⁰⁷⁵.

Якщо розглядати демографічну передумови розвитку ЕАС, то з рис. 4.48 можна прослідкувати різке зростання чисельності населення та уповільнення зростання чисельності робочої сили (з 41,5% у 1995 р до 39,7% у 2013 р.), що свідчить про нерівномірність поповнення ринку праці за рахунок власних ресурсів. Але різке зростання народжуваності у 90-ті рр. уже 2014-2016 рр. позначилося зростанням частки робочої сили.

Проблеми, що прослідковуються за макроекономічними показниками країн ЕАС (табл. Ю.1 Додатку Ю) та показниками економічної свободи (табл. Ю.2 Додатку Ю) визначають значні потоки трудових мігрантів. Тому потенційно перспективним напрямом для ЕАС є розвиток та підтримка трудової еміграції, оскільки вона сприяє перерозподілу робочої сили в країнах регіону, а також знижує навантаження на ринок робочої сили. В цілому це сприятиме більш адекватному використанню трудових ресурсів відповідно до їх освітньо-професійного рівня та існуючих ніш ринку праці, зростанню доходів домогосподарств та буде фактором подолання бідності у регіоні.

¹⁰⁷⁴ Kanyangoga J.B. Integrating migration with development in EAC: policy challenges and recommendations. // CUTS Geneva Resource Centre: Geneva, Switzerland. 2010. URL: http://www.cuts-geneva.org/pdf/BIEAC-RP10-Integrating_Migration_with_Development_in_EAC.pdf

¹⁰⁷⁵ Adepoju A. Migration in sub-Saharan Africa. // Nordiska Afrikainstitutet, 2008. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf

Рис. 4.48. Динаміка показників населення та робочої сили загалом за країнами ЕАС (дані приведено на основі^{1076,1077})

¹⁰⁷⁶ Population, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

¹⁰⁷⁷ Labor force, total // United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>

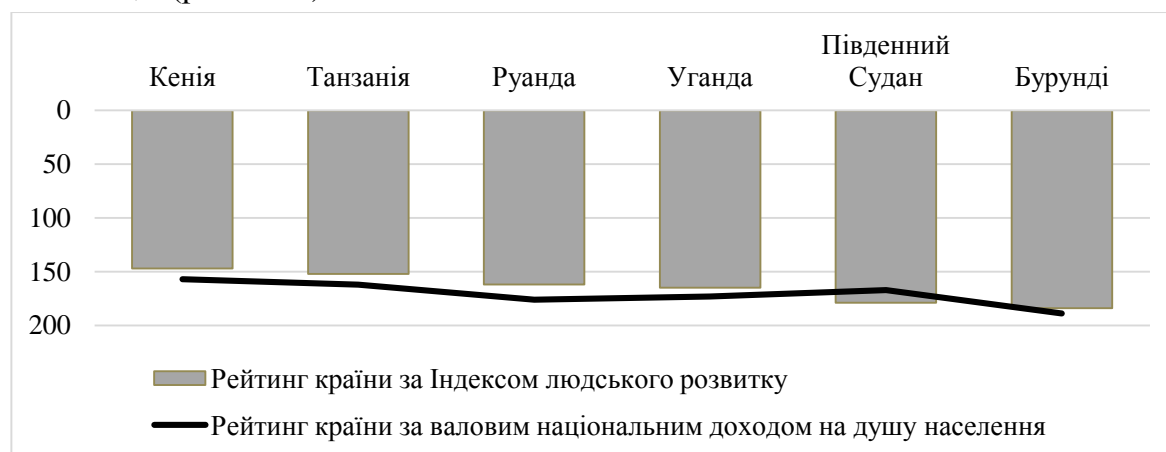
При цьому країни ЕАС характеризуються надзвичайно високими показниками бідності - від 33,6% населення у Кенії до 77,7% у Бурунді (табл. 4.19). В цілому в ЕАС налічується понад 66 млн. осіб за межею бідності. У зв'язку з цим є низькими і показники людського розвитку, які в країнах об'єднання переважно нижчі, ніж в регіоні Африки на південь від Сахари.

Таблиця 4.19. Показники бідності країн ЕАС – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення (побудовано за даними¹⁰⁷⁸)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Бурунді	2006	33,36	6,38283	77,65
Кенія	2005	48,51	11,8776	33,6
Руанда	2013	50,44	6,852762	60,43
Південний Судан	2009	46,34	4,108702	42,71
Танзанія	2011	37,78	22,6709	46,6
Уганда	2012	41,01	12,26256	34,64

Аналіз відхилення індексу людського розвитку в ЕАС від середнього по вказаному регіону Африки наведено в табл. Ю.3 Додатку Ю.

При цьому рейтинг всіх країн за досліджуваним показником нижче 140 місця у світі, а за показником ВВП на душу населення – нижче 160 місця. (рис. 4.49).

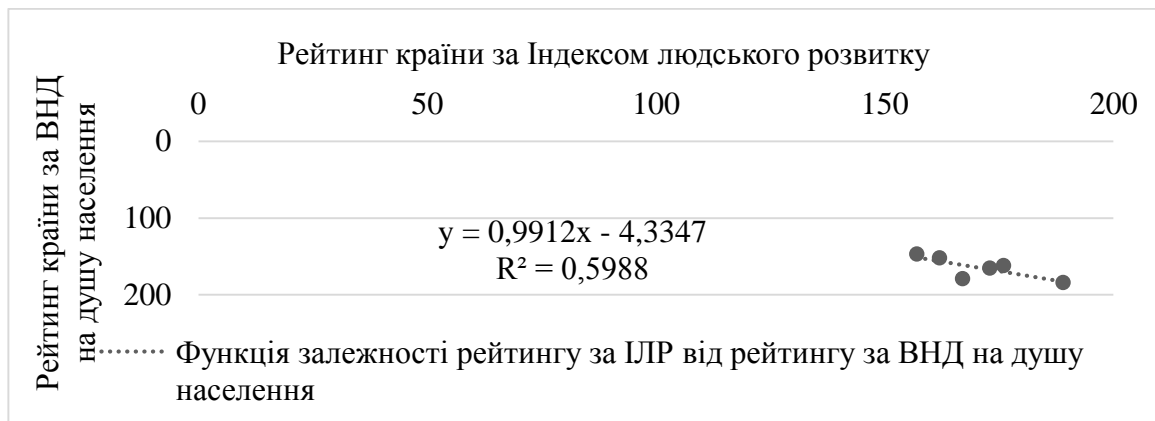

Рис. 4.49. Рейтинги країни ЕАС за валовим національним доходом на душу населення та за індексом людського розвитку у 2015 р. (побудовано за даними¹⁰⁷⁹)

¹⁰⁷⁸ Poverty and Equity Database / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

¹⁰⁷⁹ Там само.

У зв'язку з цим досліджено зв'язок між рейтингом країн за показниками ВНД на душу населення у країні та її рейтингом за індексом людського розвитку шляхом побудови лінійної лінії тренду, яка зображена на рис. 4.50.

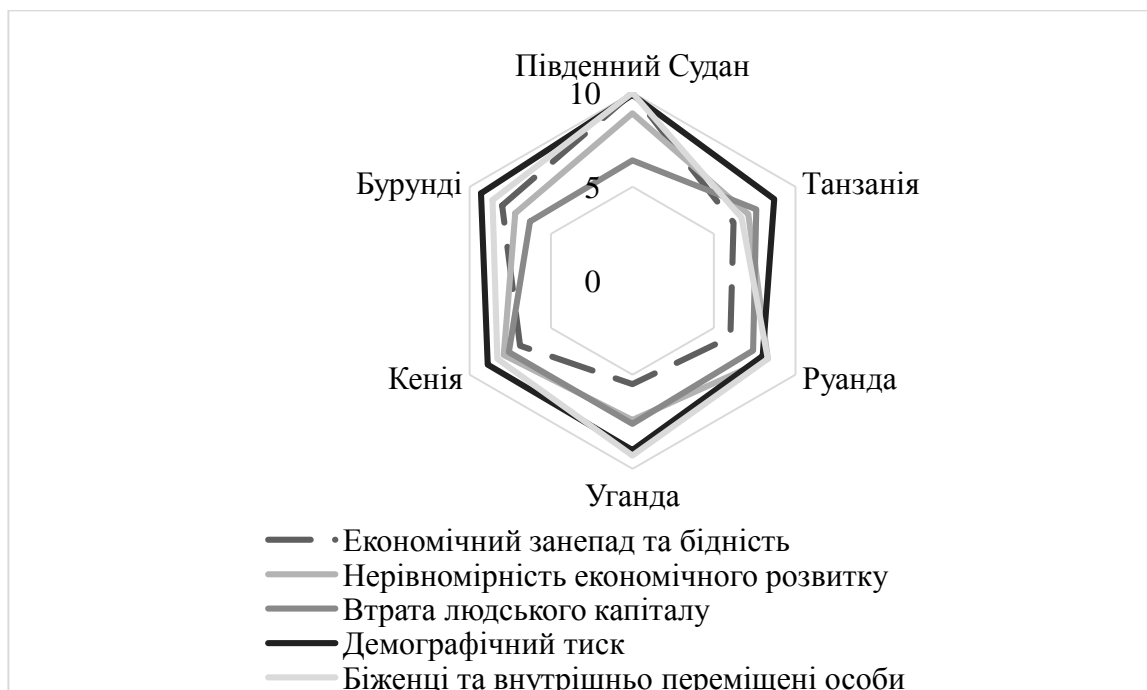

Рис. 4.50. Залежність рейтингу країни ЕАС за індексом людського розвитку від її рейтингу за валовим національним доходом на душу населення (побудовано за даними¹⁰⁸⁰)

Як видно з рисунку, тіснота зв'язку між досліджуваними показниками є помітною (0,5988 за шкалою Чеддока). Це означає, що існує ряд інших факторів, які зумовлюють низький рівень розвитку людських ресурсів. Для їх з'ясування розглянемо компоненти Рейтингу недієздатних держав. Зокрема, всі країни відрізняються надзвичайно високими показниками демографічного тиску, що провокує втрату людського капіталу в Танзанії, Руанді, Уганді та Кенії. З іншого боку, значний економічний занепад спостерігається в Південному Судані, Бурунді, Кенії та Уганді, що посилює розшарування населення та рівень депривації домогосподарств (табл. Ю.4 Додатку Ю та рис. 4.51).

Серед країн, які є популярними країнами призначення слід виділити Кенію, яка має процвітаючу економіку у Східній Африці (зокрема, туди мігрувала значна кількість населення Танзанії та Уганди з метою пошуку вищих заробітків). Однак, можна прослідкувати зміну вектору міграційних потоків у бік Танзанії (таку ситуація можна пояснити вищими показниками фінансової та ділової стабільності, інвестиційною привабливістю). В цьому разі, зміна векторів руху такого економічного ресурсу, як капітал (у формі прямих іноземних інвестицій) дозволяє розширити створення нових робочих місць та потенційно формує попит на робочу силу, якою і є мігранти.

¹⁰⁸⁰ Там само.

Рис. 4.51. Бальна оцінка компонентів Рейтингу неієздатних держав країн ЕАС у 2017 р. (побудовано за даними¹⁰⁸¹)

Слід вказати також на те, що, за словами Дж. Б. Каньянгоги¹⁰⁸², «існує також інша тенденція зміни міграційних мотивів. «Деякі кваліфіковані експерти, - пише він, - орієнтувалися на країни з перехідною економікою, де у кадрів існують прогалини у досвіді, щоб скористатися існуючими потребами ринку праці. Зокрема, фахівці з Кенії та Уганди все частіше рухаються до Руанді та Бурунді, формуючи в цих країнах кадровий потенціал з належними навичками та знаннями»¹⁰⁸³.

Незважаючи на постійні зусилля урядів країн та Секретаріату ЕАС, спрямовані на забезпечення вільного руху людей в регіоні та численні заходи урегулювання даних процесів, міграційна ситуація не позбавлена ряду суттєвих проблем, зокрема, пов'язаних з такими категоріями мігрантів, як біженці та інші особи, подібні до біженців. Крім того, в регіоні наявні численні потоки внутрішньо переміщених осіб.

Окремої уваги заслуговує показник частки мігрантів у населенні країн (табл. Ю.5 Додатку Ю). Він за країнами ЕАС є достатньо рівномірним (в

¹⁰⁸¹ Там само.

¹⁰⁸² Kanyangoga J.B. Integrating migration with development in EAC: policy challenges and recommendations. // CUTS Geneva Resource Centre: Geneva, Switzerland. 2010. URL: http://www.cuts-geneva.org/pdf/BIEAC-RP10-Integrating_Migration_with_Development_in_EAC.pdf

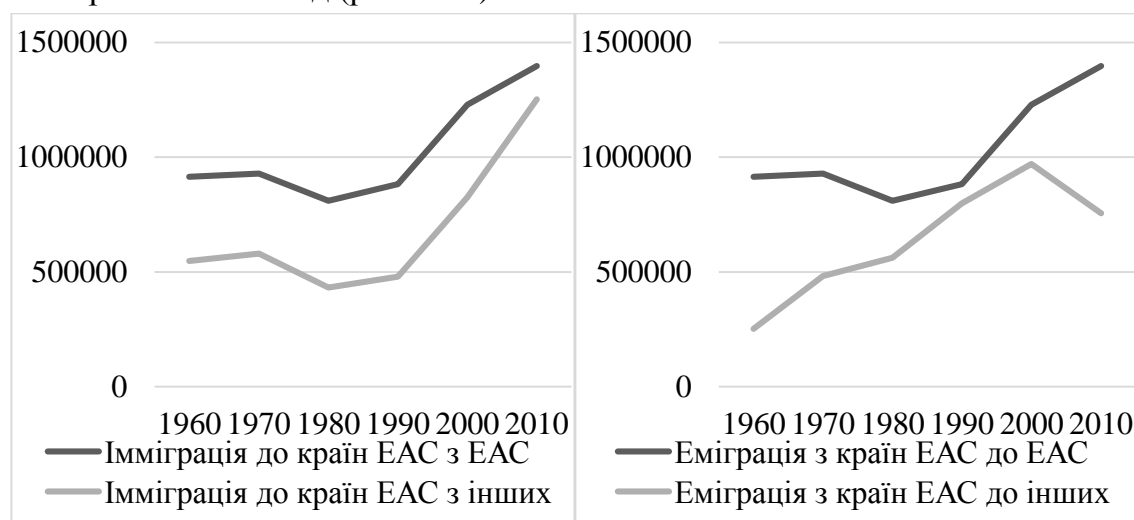
¹⁰⁸³ Kanyangoga J.B. Integrating migration with development in EAC: policy challenges and recommendations. // CUTS Geneva Resource Centre: Geneva, Switzerland. 2010. URL: http://www.cuts-geneva.org/pdf/BIEAC-RP10-Integrating_Migration_with_Development_in_EAC.pdf

середньому 2,29% у 2015 р.) та не демонстрував значних коливань протягом досліджуваного періоду (виключенням є Південний Судан, який зазнав напливу біженців у результаті військово-політичних конфліктів).

Ці ж тенденції можна спостерігати і за динамікою чистої міграції (табл. Ю.6 Додатку Ю).

Виходячи з даних Світового банку¹⁰⁸⁴, слід виділити ряд тенденцій у динаміці міграційних потоків з країн та до країн ЕАС, зокрема:

1) з 1980 р. спостерігається різке зростання чисельності внутрішньорегіональних мігрантів, разом з тим, імміграція до ЕАС з інших країн також стабільно зростала та у 2010 р. обидва джерела мігрантів мали приблизно однакову частку. При цьому, якщо аналізувати еміграцію, то слід зауважити, що зростаюча до 2010 р. чисельність емігрантів до інших країн у 2010 р. пішла на спад (рис. 4.52).

Рис. 4.52. Географічна структура міграційних потоків країн ЕАС протягом 1960-2010 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁸⁵)

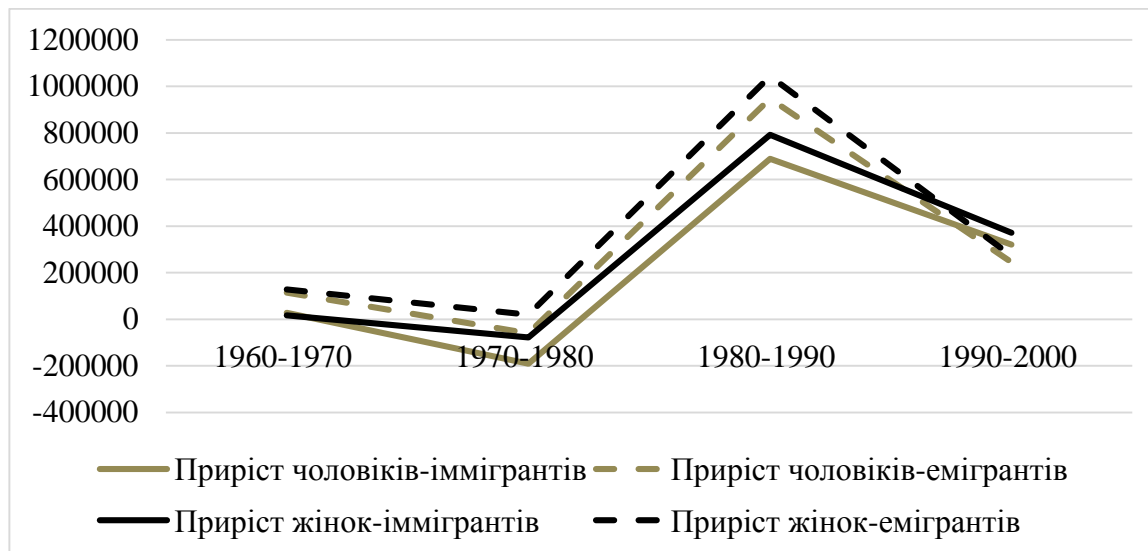
2) протягом досліджуваного періоду гендерна структура міграційного приросту була рівномірною та демонструвала подібні зміни за обома напрямками міграційного руху (тенденції зміни гендерної структури міграційних потоків наведено на рис. 4.53). При цьому загальний міграційний приріст за обома гендерними категоріями був незначний, оскільки протягом 1980-1990 рр. суттєво зросла чисельність як іммігрантів, так і емігрантів.

В цілому, слід сказати, що геоекономічна стратегія ЕАС повинна передбачати активне сприяння розвитку та підтримки трудової міграції

¹⁰⁸⁴ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹⁰⁸⁵ Там само.

причому за межі даного регіонального інтеграційного об'єднання. Це можна пояснити тим, що міграція кваліфікованої робочої сили з регіону забезпечить покращення платіжного балансу в частині надходження валютних грошових переказів від емігрантів.

Рис. 4.53. Гендерна структура міграційного приросту за напрямками міграційних потоків протягом 1960-2000 рр., осіб (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁸⁶)

Міграційні потоки у Східній Африці сьогодні не відрізняється від решти континенту – так, міграція відбувається у більш розвинені країни регіону з вищою оплатою праці. Разом з тим, економічні детермінанти є не єдиними у формуванні міграційних мотивів. В даному випадку постконфліктний характер економіки країн ЕАС – тому більш суттєвими є наслідки громадянської війни, що сформувала велику кількість біженців у регіоні. До інших факторів слід віднести стихійні лиха (посуха, повені, виверження вулканів).

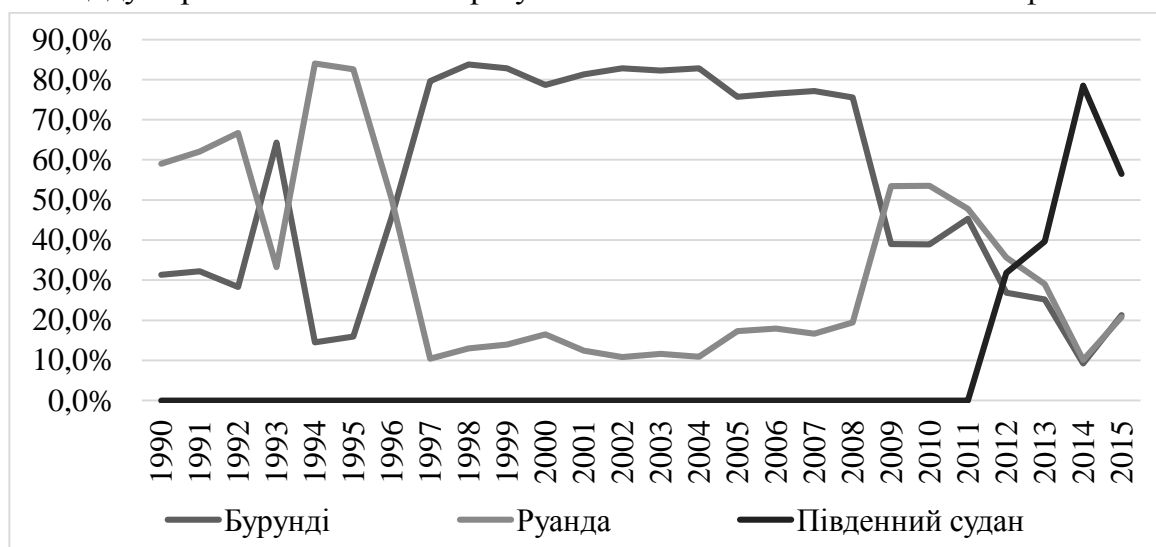
Однак, важливим є напрями управління міграційними потоками біженців у регулюванні міграційних процесів в цілому. Зокрема, в табл. Ю.7 Додатку Ю проаналізовано динаміку та структуру потоків біженців за країнами, в результаті чого встановлено наступні тенденції.

Основними країнами походження біженців протягом 1990-2015 рр. стали Бурунді, Руанда та Південний Судан. Зокрема за вказаний період з цих країн походило 98,3% всіх біженців регіону.

Останні ж роки різко зросла чисельність біженців з Південного Судану у результаті військово-політичного конфлікту з Угандою (1987 р.) та громадянської війни всередині країни (2011 р.) та, відповідно, і частка у загальній

¹⁰⁸⁶ Там само.

чисельності (в середньому за 2012-2015 рр. щорічно з країни мігрують майже 400 тис. осіб) (рис. 4.54). Велика чисельність біженців протягом 1995-2008 рр. походила Бурунді (понад 80% біженців), зменшивши тим самим частку біженців з Руанди. Остання ж зазнала руйнівних наслідків громадянської війни та геноциду корінного населення в результаті міжетнічних військових конфліктів.

Рис. 4.54. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території ЕАС (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁸⁷)

Основними приймаючими країнами були були Танзанія, Демократична Республіка Конго (з урахуванням описаних вище тенденцій), Малаві, Замбія та ПАР (в цілому на їх території було розміщено 94,6% всіх біженців, що мігрували у регіон). Разом з тим, протягом останніх десяти років їх частка у структурі чисельності прийнятих біженців зазнала змін (рис. 4.55).

Виходячи з даних, представлених на рис. 4.55 можна констатувати, що чисельність біженців у Танзанії була найбільша за період, проте її спадна тенденція з 2007 р. змінилася зростаючою чисельністю біженців до Кенії та становила понад половину всіх біженців у регіон¹⁰⁸⁸. З 2010 р. посилилася міграція біженців у Південний Судан, зокрема з Демократичної Республіки Конго (під час військовим конфліктом з сепаратистами-повстанцями починаючи з 1960 р. та тривалого етнічного конфлікту на північному сході Конго з 1994 р.) та Сомалі (з 1988 р. там триває громадянська війна).

Слід сказати, що положення, визначені у Протоколі ЕАС міцно взаємопов'язані з концептуальними засадами функціонування даного

¹⁰⁸⁷ Refugee population by country or territory of origin / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁰⁸⁸ Там само.

інтеграційного об'єднання та формують інституційні рамки міграції людських ресурсів в межах спільного ринку ЕАС. При цьому, маючи комплексний характер, вони не лише визначають загальні положення вільного руху людей, а й визначають сукупність та характеру прав, які громадяни країн-членів ЕАС мають на території даного спільного ринку.

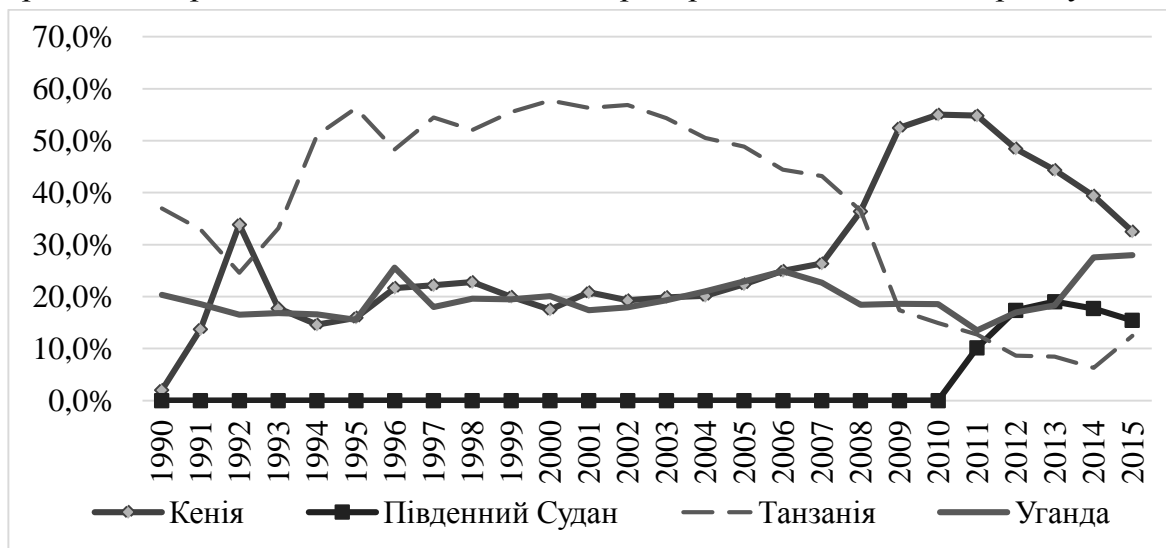

Рис. 4.55. Динаміка частки основних країн походження біженців у їх чисельності на території ЕАС (розраховано та побудовано за даними¹⁰⁸⁹)

Загальні положення вказаного вище Протоколу Спільного ринку передбачають принципи, зокрема ті, які пов'язані з захистом громадян країн-членів ЕАС:

- 1) недопущення дискримінації громадян інших країн-членів ЕАС, виходячи з їх національності;
- 2) розширення прав громадян інших країн-членів ЕАС не менш, ніж те, яке надається третім особам.

Крім того, слід окреслити домовленості між країнами-членами ЕАС, які стосуються власне визначення сфери співробітництва між ними з питань забезпечення лібералізації переміщення людей:

- 1) усунення обмежень щодо переміщення робочої сили в межах інтеграційного об'єднання;
- 2) гармонізація політик у сфері зайнятості (встановлення спільних стандартів та заходів для об'єднання працівників та роботодавців, створення центрів сприяння зайнятості, розробка загальної політики зайнятості), соціальних послуг та системи соціального захисту;

¹⁰⁸⁹ Там само.

3) зняття обмежень на право оселення та проживання громадян інших країн-членів на їх території;

4) усунення бар'єрів, які обмежують переміщення послуг та постачальників послуг.

Ці напрями складають базис забезпечення вільного пересування людей та праці на території ЕАС та є векторами розвитку національних міграційних політик. Зокрема, основна увага приділяється ліквідації низки інституційних обмежень стосовно руху громадян країн-членів ЕАС, а також попередження фактичних обмежень реалізації прав на вільне переміщення.

Позитивним та потенційно значимим для формування підвищення якості людських ресурсів є домовленості країн-членів ЕАС про гармонізацію та взаємне визнання академічної та професійної кваліфікації, а також координації та гармонізації своїх соціальних політик.

Таким чином, рівень інтеграції національних економік країн-членів ЕАС є достатньо значним, що посилює, у свою чергу, і інтенсивність міграційних потоків всередині ЕАС, а також дозволяє максимізувати переваги від мобільності робочої сили. При цьому достатньо високими політико-безпековими ризиками характеризується даний регіон, що обумовило зростання рівня постконфліктної міграції.

1. Важливе значення для розвитку регіонального об'єднання відіграє мобільність робочої сили та забезпечення найбільш продуктивного її використання, причому як високо кваліфікованих, так і менш кваліфікованих мігрантів. Завданням розвитку регіональної міграційної політики є створення механізмів для більш оптимального розподілу робочої сили мігрантів в межах розширеного регіонального ринку праці цієї зони економічного співробітництва. Це, звичайно, вимагає гармонізації трудового законодавства і положень про соціальне забезпечення.

2. Створення системи належного інформаційного забезпечення здійснення трудових міграцій, що сприятиме підвищенню прозорості зайнятості мігрантів та їх переміщення між країнами міграційної пари, ухваленню на основі достовірної інформації про величину міграційних потоків, виважених рішень щодо управління зайнятістю та соціальним забезпеченням у регіоні. Така система повинна відповідати результатам дослідження потреб ринку праці та базуватися на надійних оцінках його місткості та бажаного освітньо-професійного рівня робочої сили та з урахуванням існуючих внутрішніх проблем національного ринку праці. Скорочення експлуатації, торгівлі людьми та незаконного ввезення мігрантів може бути досягнуто тільки за рахунок комплексної міграційної політики.

3. Розвиток інституційного середовища провадження міграційної політики та її гармонізації з політикою зайнятості для запобігання експлуатації мігрантів, особливо дітей, та уникнення незаконної зайнятості (прийняття національних стандартів захисту прав працівників (національних та мігрантів), охорона праці і здоров'я, проти примусової праці та дискримінації), які б забезпечили дотримання мінімальних міжнародних норм національного законодавства. При цьому гармонізації вимагають також національні міграційні політики (вони охарактеризовані в табл. Ю.8 та Ю.9 Додатку Ю);

4. Запобігання дискримінації та ксенофобії як одного з основних соціально-політичних викликів сучасності, який становить гео економічний ризик розвитку регіону, що викликає потребу недопущення будь-яких проявів дискримінації за расовою або релігійною ознакою;

5. ЕАС повинне посилити зв'язок міграційної політики з політикою зайнятості, зокрема, в частині формування запитів про освітньо-професійну структуру робочої сили виходячи з потреб внутрішньорегіонального ринку праці з метою експорту надлишків кваліфікованої та конкурентоспроможної робочої сили на інші національні ринки праці.

Вигоди, які кожна країна-член ЕАС отримує від реалізації міграційної політики та інтеграції у ЕАС повинні бути чітко окреслені та узгоджені в контексті можливості формування спільного інтересу на рівні регіонального об'єднання, що дозволить не тільки розвивати економіку індивідуального окремих країн-членів, але і весь ЕАС як регіон.

Етнічна та культурна інтеграція мігрантів у приймаючі суспільства відіграє вагомий роль у побудові інтегрованого суспільства ЕАС.

Перспективним напрямом є розробка проектів транскордонного співробітництва, що сприятимуть мінімізації транскордонних конфліктів, розвитку прикордонних громад та зменшення потоків нелегальних мігрантів.

Розвитку вимагає інституційне середовище економічних процесів, зокрема у сфері міграції людських ресурсів, а також у сфері розвитку секторів економіки, які вимагають оптимального розподілу таких ресурсів в межах регіонального об'єднання. У зв'язку з цим вимагають адаптації також відповідні закони і нормативні акти у сфері освіти, соціального страхування, які безпосередньо пов'язані зі сферою зайнятості мігрантів.

4.3. Регіональна міграційна політика інтеграційних об'єднань як фактор гео економічних трансформацій: інституційна модель

Виключне соціально-економічне значення міграційних процесів та їх значний вплив на рівень життя і добробут населення країни, кон'юнктуру ринку праці, етнічно-релігійний профіль та культурно-освітнє середовище, а також соціальний контекст активізації міграцій обумовлює посилення актуальності досліджень проблем міжнародної міграції у регіональних інтеграційних об'єднаннях в контексті забезпечення нарощення конкурентних переваг менш розвинених країн світу в умовах гео економічних трансформацій.

«Міжнародна міграція, – пише М.М. Відякіна, – є недостатньо глобалізованою порівняно з міжнародним рухом товарів, послуг та капіталу, а здобутки від її лібералізації здатні перевищити виграші від лібералізації зазначених галузей»¹⁰⁹⁰.

У зв'язку з цим формування регіональної міграційної політики у регіональному інтеграційному об'єднанні є базисом управління міграцією людських ресурсів у регіонах світу. З одного боку, така політика повинна включати не тільки розробку системи інститутів, орієнтованих на управління процесом міграційних переміщень, а й пошук шляхів узгодження інтересів окремих країн в процесі міжнародних економічних відносин у сфері міграції. Такий підхід дозволить окремим країнам, що входять до регіонального інтеграційного об'єднання, максимізувати існуючі вигоди від експорту-імпорту людських ресурсів, спільними зусиллями подолати можливі негативні наслідки міграцій (див. п. 4.1), а також переорієнтувати власні гео економічні стратегії в контексті забезпечення стратегії розвитку регіону на основі процвітання національних економік. Вважаємо, що передумови та тенденції міграції людських ресурсів в межах інтеграційних об'єднань слід, перш за все, розглядати крізь призму передумов самої регіональної економіки інтеграції. Взаємозв'язок між ними, визначений в ході дослідження, продемонстровано в таблиці 4.20.

Таким чином, передумови регіональної економічної інтеграції лежать і у площині міжнародної міграції людських ресурсів. Разом з тим регулювання вказаних процесів вимагає побудови іншого концептуального підходу, що базуватиметься, з одного боку, на інструментарії національної міграційної політики, а з іншого, – формуватиме інституційне середовище управління перевагами та недоліками міграційних переміщень на рівні регіонального об'єднання.

---

¹⁰⁹⁰ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

Таблиця 4.20. *Зв'язок передумов регіональної економічної інтеграції з процесами регіональної міграції (власна розробка)*

<i>Передумова регіональної інтеграції</i>	<i>Ідентифікований вплив на формування передумов міжнародної міграції людських ресурсів</i>
Близькість рівнів економічного розвитку	Близькість рівнів економічного розвитку обумовлює подібність рівнів розвитку інфраструктури, галузеву структуру економіки, кон'юнктуру ринку праці, що знижує інтенсивність дії факторів «притягування-виштовхування» для формування мотиву міграції між країнами міграційної пари
Близькість рівнів людського розвитку	Рівномірність людського розвитку в країнах інтеграційного об'єднання усуває асиметрії у рівні життя населення та вирівнює диспропорції у міграційних переміщеннях людських ресурсів, разом з тим, полегшуючи процес інтеграції мігрантів у приймаючих суспільствах
Географічна близькість країн, які інтегруються	Міграція людських ресурсів між країнами в межах інтеграційного об'єднання є потенційно більш вигідною у зв'язку з дешевизною для домогосподарств міграції на коротші відстані
Спільність економічних та інших проблем	З одного боку, спільність проблем, з якими стикаються країни міграційної пари визначає одновекторність державних політик, проте, з іншого, – може становити причину політики стримування міграційних потоків. Водночас, вироблення регіональної міграційної політики в межах інтеграційного об'єднання дозволяє вирішувати спільні проблем шляхом декомпозиції регіональних політик та гармонізації національних політик держав-членів об'єднання
Демонстраційний ефект	Успіхи від поглиблення інтеграції в межах регіонального інтеграційного об'єднання в контексті ефектів від мобільності ресурсів (в тому числі людських) обумовлюють поглиблення рівня інтеграції у суміжних регіонах або інших регіонах світу (прикладом є мобільність робочої сили в ЄС)
«Ефект доміно»	Посилення асиметрії у русі ресурсів в межах географічного регіону при появі у ньому регіонального інтеграційного об'єднання визначає передумови для подальшої інтеграції (поглиблення її рівня шляхом усунення бар'єрів для руху ресурсів та розробці щодо них регіональних політик, а також розширення географічних меж об'єднання)

Так, на національному рівні управління зовнішніми міграціями по суті означає, що міграція повинна бути вигідною для країни походження та окремо для країни призначення у різних аспектах відповідно до їх гео економічної стратегії. При цьому кожна країна міграційної пари має свої інтереси, які визначають формування власного інституційного середовища формування міграційної політики.

При аналізі поглядів країн на міграцію взято до уваги політику 195 країн світу, за якими є дані ООН щодо проваджуваної ними міграційної політики. За результатами аналізу встановлено три напрями розуміння імміграційної ситуації в країні (табл. 4.21).

Таблиця 4.21. Систематизація країн за поглядами населення на рівень імміграції в країну (N=195)

Сприйняття рівня імміграції в країні	Кількість країн та їх частка у генеральній сукупності	Країни
Рівень імміграції надто низький	12 (6 %)	Руанда, Вірменія, Ізраїль, Болгарія, Російська Федерація, Словаччина, Швеція, Словенія, Австрія, Гайана, Уругвай, Ніуе
Рівень імміграції задовільний	150 (77 %)	Бурунді, Коморські Острови, Еритрея, Ефіопія, Мадагаскар, Маврикій, Мозамбік, Сейшели, Сомалі, Уганда, Об'єднана Республіка Танзанія, Замбія, Зімбабве, Ангола, Центральноафриканська Республіка, Чад, Конго, Демократична Республіка. Республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Сан-Томе і Принсипі, Єгипет, Марокко, Судан, Туніс, Лесото, Намібія, Свазіленд, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Гвінея, Гвінея-Бісау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того, Китай, Дем. Народна Республіка Корея, Японія, Монголія, Республіка Корея, Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Казахстан, Киргизстан, Мальдіви, Шрі-Ланка, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Бруней-Даруссалам, Камбоджа, Індонезія, Лаоська Народна Демократія. Республіка Молдова, Румунія, Республіка Молдова, Республіка Молдова, Республіка, М'янма, Філіппіни, Таїланд, Тимор-Лешті, В'єтнам, Азербайджан, Кіпр, Грузія, Ірак, Ліван, Оман, Сирійська Арабська Республіка, Туреччина, Білорусь, Чеська Республіка, Ірландія, Латвія, Литва, Норвегія, Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Греція, Святіший Престол, Італія, Мальта, Чорногорія, Португалія, Сан-Маріно, Сербія, Іспанія, ТФРР Македонія, Бельгія, Німеччина, Ліхтенштейн , Люксембург, Монако, Швейцарія, Антигуа і Барбуда, Куба, Домініка, Домініканська Республіка, Гренада, Гаїті, Ямайки, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Гренадіни, Тринідад і Тобаго, Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Мексика, Нікарагуа, Панама, Аргентина, Болівія (багатонаціональне держава), Бразилія, Чилі, Колумбія, Парагвай, Перу, Суринам, Венесуела , Канади, Сполучених Штатів Америки, Австралії, Нової Зеландії, Фіджі, Папуа-Новій Гвінеї , Соломонові Острови, Вануату, Кірібаті, Маршаллові острови, Мікронезія, Науру, Палау, Острови Кука, Самоа, Тонга, Тувалу
Рівень імміграції надто високий	33 (17 %)	Джибуті, Кенія, Малаві, Камерун, Габон, Алжир, Лівія, Ботсвана, Південна Африка, Бенін, Гамбія, Гана, Іран (Ісламська Республіка), Непал, Пакистан, Малайзія, Сінгапур, Бахрейн, Йорданія, Кувейт, Катар, Саудівська Аравія , Об'єднані Арабські Емірати, Ємен, Данія, Великобританія, Хорватія, Франція, Нідерланди, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Еквадор

В цілому, виходячи з даних таблиці 4.21 рівень імміграції в країну вважають високим у 33 країнах зі 195 досліджених, а 12 країн вважають цей рівень низьким та в цілому заохочують імміграцію. Переважно це країни з низьким рівнем фертильності, яким властивий від'ємний демографічний приріст, а також численні втрати населення постконфліктного характеру. Інші країни вважають рівень імміграції задовільним і провадять підтримувальну політику (в переважній більшості випадків).

Детальніше розподіл країн за векторами імміграційної політики наведено в таблиці 4.22.

Аналізуючи дані вказаної таблиці, можна побачити, що 32 країни зі 170 досліджених країн провадять політику, орієнтовану на зниження рівня імміграції, однак при цьому третина з цих країн не тільки не обмежують, а й прагне підтримати імміграцію високо кваліфікованих працівників, а ще третина – підтримати існуючий рівень міграції в країну. В цьому виявляється селективність національних міграційних політик таких країн. Із країн, які провадять політику підтримання існуючого рівня імміграції так само третина країн прагне розширити імміграцію високо кваліфікованих працівників.

Уваги вимагає питання окремих компонентів імміграційних політик, зокрема (табл. 4.23):

- політики сприяння возз'єднанню сімей (з одного боку, це призводить до додаткових людських ресурсів різних гендерно-вікових категорій, що вносить різноманіття у людські ресурси країни призначення, а з іншого, – спричиняє додаткове навантаження на системи соціального забезпечення країн);

- політики інтеграції іноземних громадян, що сприяє більш гармонійному входженню іммігранта у економічне, культурне, правове, екологічне середовище країни призначення, знижує ризики неприйняття мігранта суспільством, стимулює прозорість та соціальний діалог;

- політики натуралізації (надання громадянства країни призначення).

Аналіз даних таблиці 4.23 (по 170 країнах) дозволив встановити, що: з 32 країн, які прагнуть обмежити імміграцію в країну, половина має процедури натуралізації іноземних громадян, реалізують політик інтеграції іммігрантів та підтримують возз'єднання сімей; з 21 країни зі стимулюючою імміграційною політикою, 4 країни не мають політики інтеграції; з 117 країн, що провадять підтримувальну імміграційну політику, політики інтеграції мігрантів не мають 29 країн, тобто приблизно чверть країн. Із країн, стримуючих імміграцію (32 країни), такої політики не має в третині.

Крім того, політику натуралізації має переважна частина країн: з усієї сукупності (170 країн) її мають 113 країн, ще 52 країни застосовують натуралізацію обмежено.

Окремо в ході дослідження проведено аналіз загальних векторів еміграційної політики (табл. 4.24 та табл. 4.25).

В таблиці 4.24 наведено загальний розподіл рівня еміграції: 65 країн зі 144 вважають рівень еміграції надто високим, а 65 країн задовільним.

У таблиці 4.25 структуровано країни за загальним спрямуванням еміграційної політики та наявністю політики сприяння рееміграції.

Так, 46 країн з досліджуваних 107 країн (щодо них існують дані відносно змісту міграційної політики) провадять політику, спрямовану на зниження рівня еміграції. При цьому 38 з них мають політику рееміграції, тобто сприяння поверненню громадян країни на батьківщину. Такий підхід є обґрунтованим з точки зору отримання країною переваг від міграції людських ресурсів (грошові перекази, удосконалення людських ресурсів, відновлення демографічного та трудового потенціалу).

Ще 43 країни прагнуть підтримати існуючий рівень еміграції, при цьому 25 з них реалізують політику сприяння рееміграції. У 2/3 з інших країн, які прагнуть збільшити потоки емігрантів, політика рееміграції відсутня.

При дослідженні міграційних потоків в межах окремих країн міграційної пари, як правило, аналізуються окремо переваги, отримувані країною походження, та переваги, отримувані країною призначення. При цьому, на нашу думку, в ході такого аналізу слід встановити, чи належать дані країни міграційної пари до одного інтеграційного об'єднання з інституційним середовищем, що сприяє міграційним переміщенням. Це можна пояснити важливістю отримання розуміння інституційних рамок, у яких міграція між країнами заохочується, а країни можуть отримати переваги від мобільності робочої сили в межах інтеграційного об'єднання.

На рівні регіонального об'єднання необхідно оцінити той факт, що мобільність людських ресурсів є невід'ємним та бажаним компонентом розвитку регіону, зростання добробуту населення та раціонального використання людських ресурсів як одного з найважливіших їх видів в умовах гео економічних трансформацій. З огляду на динамічний розвиток політичних та економічних процесів та їх значення у формуванні тенденцій трансформацій, головне завдання управління міжнародною міграцією людських ресурсів на регіональному рівні полягає у забезпеченні максимальної продуктивності використання роботи мігрантів з урахуванням втрат від їх залучення та переміщення в межах регіону.

Таблиця 4.22. Систематизація країн за основними положеннями міграційної політики з питань імміграції (N=170)

<i>Вектор провадження імміграційної політики</i>	<i>Кількість країн та їх частка у генеральній сукупності</i>	<i>Вектор провадження імміграційної політики щодо імміграції висококваліфікованих працівників</i>	<i>Кількість країн та їх частка</i>	<i>Країни</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Політика спрямована на зниження загального рівня імміграції в країну	32 (18 %)	Зниження рівня імміграції даної групи людських ресурсів	6 (18 %)	Ботсвана, Гамбія, Сінгапур, Бахрейн, Йорданія, Великобританія
		Підтримка існуючого рівня імміграції даної групи людських ресурсів	12 (38 %)	Джибуті, Кенія, Малаві, Габон, Єгипет, Лівія, Іран (Ісламська Республіка), Пакистан, Саудівська Аравія, Ємен, Багамські острови, Беліз
		Підвищення рівня імміграції даної групи людських ресурсів	11 (35 %)	Південна Африка, Малайзія, Кіпр, Кувейт, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Данія, Хорватія, Франція, Нідерланди, Барбадос
		Дані відсутні	3 (9 %)	Гана, Еквадор, Туркменістан
Політика спрямована підтримку існуючого загального рівня імміграції в країну	117 (68 %)	Зниження рівня імміграції даної групи людських ресурсів	2 (2 %)	Філіппіни, Сербія
		Підтримка існуючого рівня імміграції даної групи людських ресурсів	59 (51 %)	Замбія, Марокко, Кот-д'Івуар, Мавританія, Нігер, Дем. Народна Республіка Корея, Афганістан, Бутан, Індія, Киргизстан, Непал, Шрі-Ланка, Узбекистан, Камбоджа, Тимор-Лешті, Грузія, Ірак, Ліван, Оман, Сирійська Арабська Республіка, Туреччина, Чеська Республіка, Республіка Молдова, Латвія, Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Мальта, Чорногорія, Марокко, Бельгія, Люксембург, Швейцарія, Антигуа і Барбуда, Домініка, Домініканська Республіка, Гренада, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Гренадіни, Тринідад і Тобаго, Гондурас, Нікарагуа, Панама, Аргентина, Болівія (багатонаціональне держава), Чилі, Парагвай, Перу, Венесуела, Канади, Сполучених Штатів Америки, Фіджі, Соломонових островів, Вануату, островів Кука, Самоа

Продовження табл. 4.22

1	2	3	4	5
		Підвищення рівня імміграції даної групи людських ресурсів	40 (34 %)	Маврикій, Сейшели, Камерун, Чад, Дем. Республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Намібія, Нігерія, Японія, Монголія, Мальдіви, Бруней-Даруссалам, Лаоська Народна Демократія. Республіка, М'янма, В'єтнам, Угорщина, Румунія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Литва, Норвегія, Греція, Італія, Португалія, Іспанія, Німеччина, Ямайка, Коста-Ріка, Мексика, Бразилія, Колумбія, Гайана, Суринам, Австралія, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Мікронезія, Палау, Тонга
		Дані відсутні	16 (13 %)	Мозамбік, Ангола, Алжир, Судан, Свазіленд, Ліберія, Малі, Бангладеш, Таджикистан, Святіший Престол, Монако, Гаїті, Кірібаті, Маршаллові Острови, Науру, Тувалу
Політика спрямована на підвищенні загального рівня імміграції в країну	21 (14 %)	Зниження рівня імміграції даної групи людських ресурсів	2 (5 %)	Філіппіни, Сербія
		Підтримка існуючого рівня імміграції даної групи людських ресурсів	4 (19 %)	Вірменія, Ізраїль, Україна, Уругвай
		Підвищення рівня імміграції даної групи людських ресурсів	15 (71 %)	Руанда, Китай, Республіка Корея, Казахстан, Таїланд, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Польща, Російська Федерація, Словаччина, Фінляндія, Швеція, Словенія, Австрія
		Дані відсутні	2 (5 %)	Сан Маріно, Ніуе

Таблиця 4.23. Систематизація країн за основними положеннями міграційної політики з питань імміграції (N=170)

Вектор провадження імміграційної політики щодо імміграції в країну	Кількість країн та їх частка	Політика возз'єднання сімей			Існування політики інтеграції іноземних громадян		Існування політики натуралізації		
		Зниження рівня	Підтримка рівня	Підвищення рівня	Так	Ні	Так	Ні	Обмежено
Політика спрямована на зниження загального рівня імміграції в країну	32 (18 %)	9 (28 %)	16 (50 %)	1 (3 %)	15 (46 %)	11 (35 %)	18 (56 %)	2 (6 %)	12 (38 %)
		Дані відсутні по 6 країнах (19 %)			Дані відсутні по 6 країнах (19 %)		X		
Політика спрямована підтримку існуючого загального рівня імміграції в країну	117 (68 %)	5 (4 %)	71 (61 %)	8 (7 %)	55 (47 %)	29 (25 %)	76 (65 %)	3 (2 %)	38 (33 %)
		Дані відсутні по 33 країнах (28 %)			Дані відсутні по 33 країнах (28 %)		X		
Політика спрямована на підвищенні загального рівня імміграції в країну	21 (14 %)	0 (0 %)	13 (62 %)	5 (23 %)	16 (76 %)	4 (19 %)	19 (90 %)	0 (0 %)	2 (10 %)
		Дані відсутні по 3 країнах (15 %)			Дані відсутні по 1 країнах (5 %)		X		

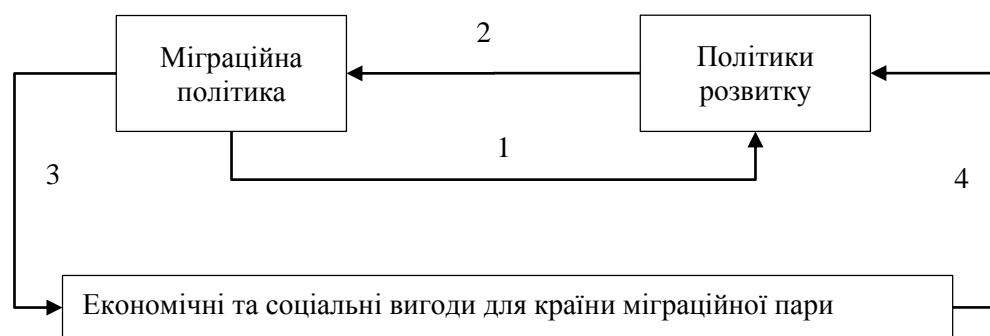
Таблиця 4.24. Систематизація країн за поглядами населення на рівень еміграції з країни (N=144)

Сприйняття рівня еміграції з країни	Кількість країн та їх частка у генеральній сукупності	Країни
Рівень еміграції надто низький	14 (10 %)	Єгипет, Марокко, Бангладеш, Камбоджа, Індонезія, Таїланд, Тимор-Лешті, В'єтнам, Йорданія, Папуа Нова Гвінея, Кірібаті, Науру, Тонга, Тувалу
Рівень еміграції задовільний	65 (45 %)	Об'єднана Республіка Танзанія, Чад, Конго, Екваторіальна Гвінея, Сан-Томе і Принсіпі, Лівія, Туніс, Ботсвана, Лесото, Намібія, Бенін, Бурунді, Єгипет, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Еритрея, Ефіопія, Мадагаскар, Маврикій, Мозамбік, Руанда, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гвінея, Ліберія, Мавританія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того, Китай, Демократична Республіка. Народна Республіка Корея, Японія, Республіка Корея, Афганістан, Бутан, Індія, Казахстан, Киргизстан, Мальдіви, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка, Таджикистан, Узбекистан, Бруней-Даруссалам, М'янма, Філіппіни, Азербайджан, Бахрейн, Кіпр, Кувейт, Омана, Катар, Саудівська Аравія, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен, Чеська Республіка, Угорщина, Данія, Естонія, Фінляндія, Ісландія, Ірландія, Литва, Норвегія, Швеція, Об'єднане Королівство, Албанія, Андорра, Греція, Мальта, Чорногорія, Португалія, Сан-Марино, Словенія, Іспанія, Австрія, Бельгія, Франція, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Швейцарія, Багамські острови, Куба, Домініканська Республіка, Гаїті, Гренадіни, Беліз, Коста-Ріка, Гватемала, Гондурас, Панама, Аргентина, Бразилія, Чилі, Колумбія, Парагвай, Перу, Венесуела, Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія, Нова Зеландія, Соломонові Острови, Вануату, Маршаллові Острови, Самоа
Рівень еміграції надто високий	65 (45 %)	Кенія, Малаві, Сейшели, Замбія, Зімбабве, Ангола, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Дем. Республіка Конго, Габон, Алжир, Судан, Південна Африка, Свазіленд, Гана, Гвінея-Бісау, Малі, Нігер, Нігерія, Монголія, Іран, Туркменістан, Лаоська Народна Демократія. Республіка, Малайзія, Сінгапур, Вірменія, Грузія, Ірак, Ізраїль, Ліван, Сирійська Арабська Республіка, Білорусь, Болгарія, Польща, Республіка Молдова, Румунія, Російська Федерація, Словаччина, Україна, Латвія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Сербія, Македонія, Антигуа і Барбуда, Барбадос, Домініка, Гренада, Ямайка, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Тринідад і Тобаго, Сальвадор, Мексика, Нікарагуа, Болівія, Еквадор, Гайана, Суринам, Уругвай, Фіджі, Мікронезія, Палау, Острови Кука, Ніуе

Таблиця 4.25. Систематизація країн за основними положеннями міграційної політики з питань еміграції (N=107)

<i>Вектор провадження еміграційної політики</i>	<i>Кількість країн та їх частка у генеральній сукупності</i>	<i>Наявність політики сприяння поверненню громадян з еміграції</i>	<i>Кількість країн та їх частка</i>	<i>Країни</i>
Політика спрямована на зниження загального рівня еміграції з країни	46 (43 %)	Так	38 (83 %)	Малаві, Сейшели, Замбія, Зімбабве, Камерун, Судан, Південна Африка, Гана, Малі, Іран, Лаоська Народна Демократична Республіка, Малайзія, Вірменія, Грузія, Ізраїль, Саудівська Аравія, Білорусь, Болгарія, Республіка Молдова, Україна, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Сербія, Македонія, Барбадос, Домініка, Гренада, Гондурас, Мексика, Аргентина, Болівія, Еквадор, Гайана, Уругвай, Мікронезія, Палау, Острови Кука, Ніуе
		Ні	3 (6 %)	Габон, Суринам, Фіджі
		Дані відсутні	5 (11 %)	Екваторіальна Гвінея, Свазіленд, Гвінея-Бісау, Туркменістан, Ірак
Політика спрямована підтримку існуючого загального рівня еміграції з країни	43 (40 %)	Так	25 (58 %)	Маврикій, Руанда, Чад, Єгипет, Марокко, Кабо-Верде, Сенегал, Монголія, Афганістан, Казахстан, Киргизстан, Шрі-Ланка, М'янма, Філіппіни, Азербайджан, Румунія, Албанія, Гаїті, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Беліз, Нікарагуа, Чилі, Колумбія, Парагвай
		Ні	10 (23 %)	Лівія, Бутан, Мальдіви, Туреччина, Андорра, Португалія, Куба, Сальвадор, Гватемала, Маршаллові Острови
		Дані відсутні	8 (19 %)	Дем. Народна Республіка Корея, Індія, Кіпр, Святий Престол, Монако, Гренадіни, Соломонові Острови, Самоа
Політика спрямована на підвищення загального рівня еміграції з країни	18 (17 %)	Так	5 (28 %)	Непал, Пакистан, Індонезія, В'єтнам, Папуа-Нова Гвінея
		Ні	12 (67 %)	Туніс, Бангладеш, Таджикистан, Узбекистан, Камбоджа, Таїланд, Йорданія, Ємен, Кірібаті, Науру, Тонга, Тувалу
		Дані відсутні	1 (5 %)	Тимор-Лешті

Водночас, зміщення акцентів міграційної політики з національного на регіональний рівень вимагає від країн не просто використання інструментів стримування міграційних потоків в умовах нестабільності внутрішнього економічного, політичного та соціо-демографічного середовища, а активного долучення до механізмів управління перерозподілом людських ресурсів в межах регіонального інтеграційного об'єднання зі сприйняттям саме регіонального масштабу можливостей та ризиків мобільності людських ресурсів та забезпеченням дієвої реалізації регіональної політики розвитку. В ході дослідження встановлено зв'язок міграційної політики та політики розвитку, що продемонстровано на рис. 4.56.

Примітка:

- 1) Міграційна політика повинна відповідати політиці розвитку в частині окреслення доступних режимів залучення робочої сили мігрантів з точки зору якості людських ресурсів та їх обсягів, які можуть надійти в економіку країни або регіону.
- 2) Політика розвитку повинна враховувати переваги та недоліки використання робочої сили мігрантів в економіці відповідно до стану макроекономічних показників, обраних гео економічних стратегій, а також сприяти усуненню та компенсації негативних наслідків міграції людських ресурсів.
- 3) Міграційна політика, сформована виважено з точки зору стратифікації мігрантів та максимізації їх потенціалу, дає в економіку країни чи регіону економічні та соціальні вигоди, причому як для країни походження, так і для країни призначення.
- 4) Економічні та соціальні вигоди від реалізації міграційної політики можуть бути використані як фактор досягнення цілей та завдань розвитку.

Рис. 4.56. Зв'язок міграційної політики з політикою розвитку
(власна розробка)

Аналіз міграційних процесів та особливостей відповідного інституційного середовища слід проводити на регіональному рівні, оскільки контрольована та урегульована міграція людських ресурсів на рівні одного регіону трансформує переваги та недоліки від міграції у окремих країнах міграційної пари у переваги та недоліки регіону в цілому та визначає можливість досягнення цілей розвитку. По суті це означає оптимізацію продуктивності використання людських ресурсів

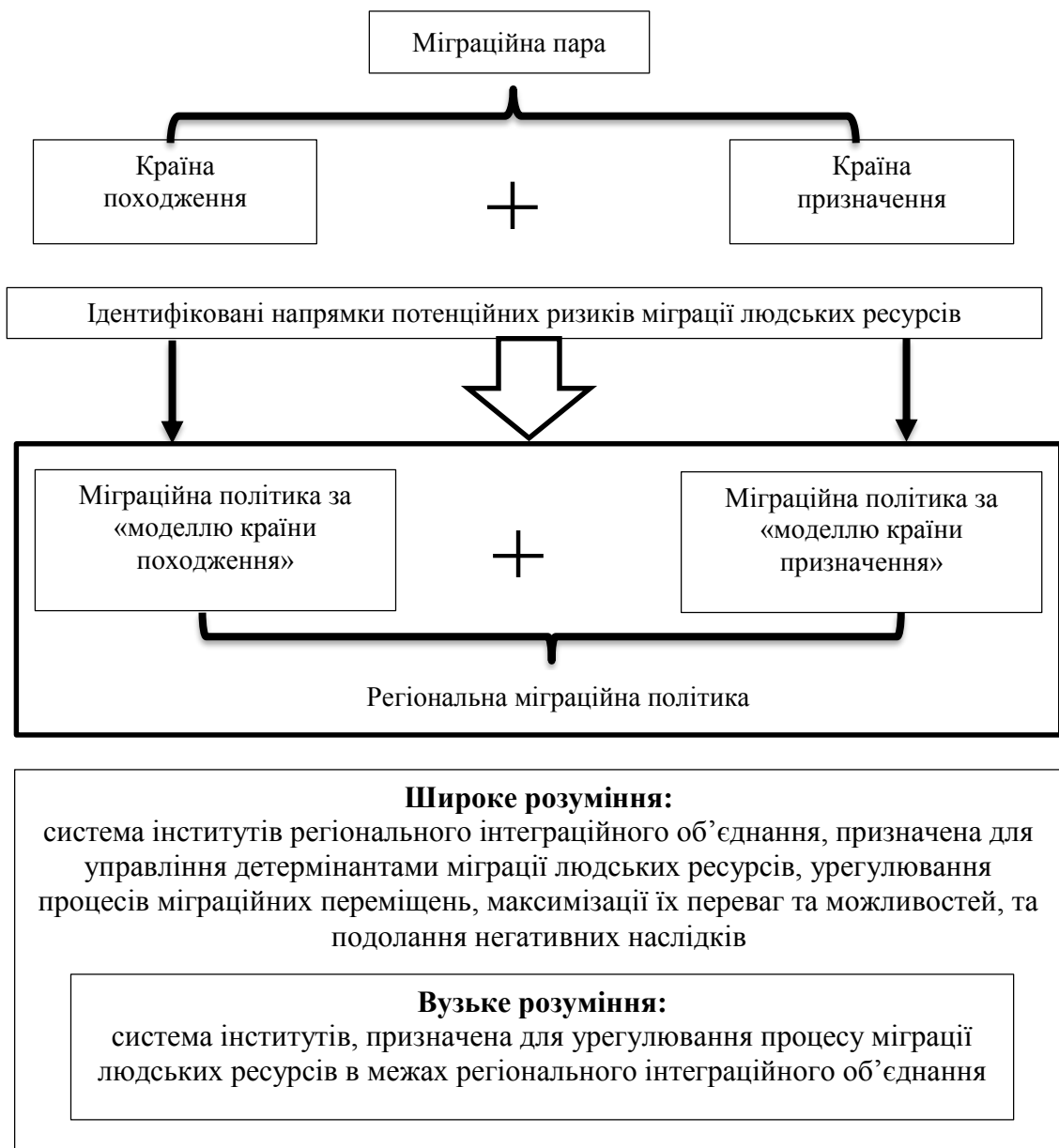
мігрантів з урахуванням недоліків від зростання міграційного тиску у країні призначення, однак разом з оцінкою переваг від зниження рівня міграційного навантаження в країні походження.

Тому, регіональна міграційна політика повинна бути спрямована на максимізацію вигід від міграції людських ресурсів у країнах міграційної пари. Водночас, якщо міграція відбувається в межах регіонального інтеграційного об'єднання, то така політика по суті буде будуватися на синергетичному ефекті від міжнародної міграції людських ресурсів, проте виключно за умов комплексності регіональної міграційної політики, зосередженої на охопленні демографічних, соціальних, екологічних, економічних, політичних та культурних аспектів.

На основі врахування особливостей моделі національної міграційної політики та передумов формування міграційної політики на регіональному рівні сформовано загальний підхід до розуміння регіональної міграційної політики (рис. 4.57).

Метою регіональної міграційної політики є максимізація позитивних і мінімізація негативних наслідків міжнародної міграції людських ресурсів, виходячи з положень гео економічної стратегії регіонального інтеграційного об'єднання.

Підхід управління регіональними міграціями повинен збалансувати інтереси і потреби країн міграційної пари, а також країн транзиту, як і самі інтереси та прагнення мігрантів. Управління міграцією на рівні регіонального інтеграційного об'єднання є складним процесом, який виходить за рамки виключно інституційних обмежень. Зокрема, формування інституційного середовища сприяння регіональній інтеграції людських ресурсів є не менш важливим для збалансування інтересів описаних вище суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міграції, а тому окреслемо ключові елементи регіонального управління міграцією людських ресурсів (рис. 4.58).

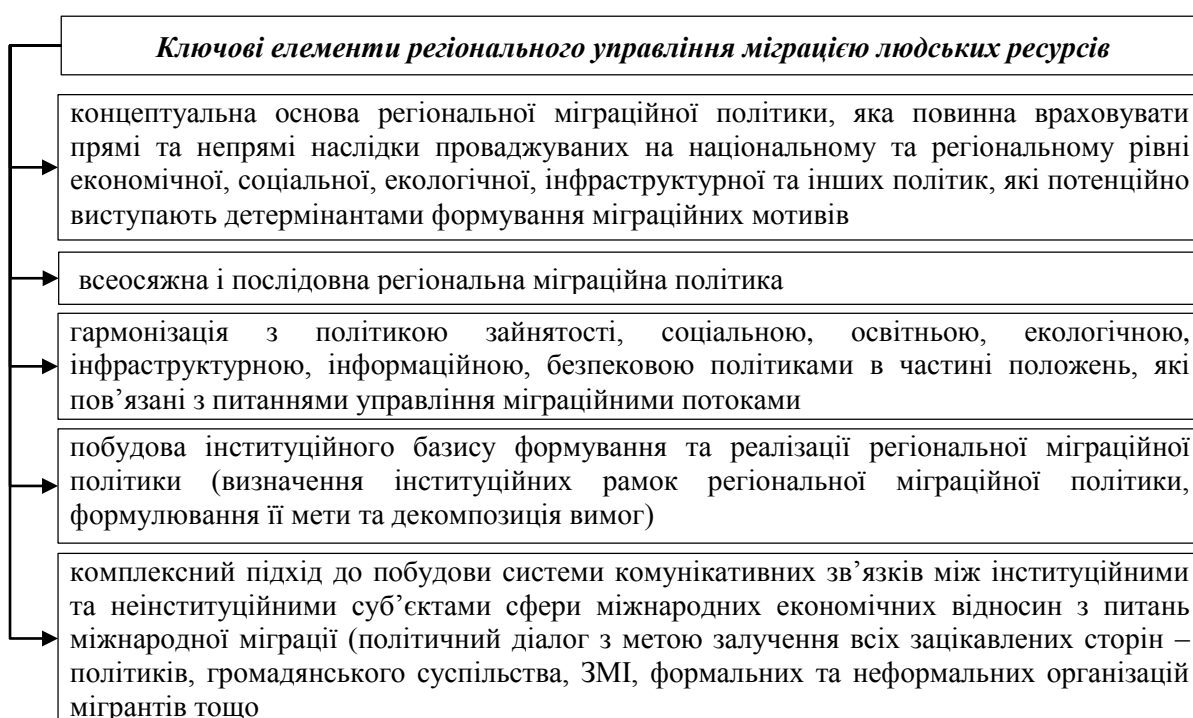
Рис. 4.57. Загальний підхід до розуміння регіональної міграційної політики (власна розробка)

Основними функціями регіональної міграційної політики слід визначити наступні:

1) *регулювання процесів міграції людських ресурсів у регіональному інтеграційному об'єднанні.* Зокрема, регіональна міграційна політика є системою інститутів, покликаних забезпечити урегулювання міжнародних економічних відносин у сфері міграції людських ресурсів шляхом створення інституційного середовища відповідних процесів з метою максимізації вигід від неї та досягнення цілей гео економічної стратегії.

Зокрема, дане інституційне середовище формується шляхом ухвалення низки документів на міжнародному, регіональному та національному рівнях, а також за допомогою досягнення дво- та багатосторонніх домовленостей з питань урегулювання спільних проблем сторін у сфері міграції;

2) *мінімізація гео економічних ризиків та усунення інституційних конфліктів, пов'язаних з міграцією людських ресурсів.* Виходячи з типології гео економічних ризиків, сформованої С.С. Лачинським¹⁰⁹¹, окреслено напрями мінімізації гео економічних ризиків при формуванні регіональної міграційної політики (табл. 4.26).

Рис. 4.58. *Ключові елементи регіонального управління міграцією людських ресурсів*

Дану функцію можна представити як узгодження інтересів сторін міжнародних економічних відносин у сфері міграції, а також регіонального інтеграційного об'єднання в цілому, орієнтоване на зменшення чи нівелювання гео економічних ризиків за їх категоріями.

3) *інтеграційна функція.* Дана функція реалізується шляхом формування спільного інституційного середовища процесів міжнародної

¹⁰⁹¹ Лачинский С.С. Опыт типологии геоэкономических рисков // География и природные ресурсы. 2013. № 2. С. 15-22. URL: <http://www.izdatgeo.ru/pdf/gipr/2013-2/15.pdf>

(в тому числі внутрішньорегіональної) міграції людських ресурсів, створюючи базис для лібералізації руху осіб як трудового та демографічного ресурсу, тим самим поглиблюючи рівень регіональної економічної інтеграції на основі більш оптимального розміщення економічних ресурсів в умовах полікультурного середовища;

4) *мобілізація людських ресурсів*. Регіональна міграційна політика на рівні інтеграційного об'єднання сприяє формуванню спільного ресурсного потенціалу такого об'єднання в частині трудових ресурсів (фактичних та потенційних), демографічних ресурсів, інтелектуальних ресурсів. Шляхом їх міждержавного переміщення в межах регіонального інтеграційного об'єднання вказані вище ресурси забезпечують зростання економічної та соціально-демографічної віддачі, яка полягає, відповідно, у зростанні продуктивності праці та розширенні суспільного відтворення, а також створенні демографічного потенціалу природного відтворення чисельності населення регіону.

Таблиця 4.26. *Регіональна міграційна політика як інструмент мінімізації гео економічних ризиків на рівні регіонального об'єднання*

<i>Тип гео економічного ризику¹⁰⁹²</i>	<i>Напрями узгодження регіональної міграційної політики для мінімізації гео економічних ризиків</i>
1	2
<i>Просторовий ризик</i>	Регіональна міграційна політика враховує тенденції територіального розвитку ринків товарів та послуг (в частині впливу територіального переміщення попиту на них з боку мігрантів на кон'юнктуру таких ринків), а також ринки капіталу (в частині оцінки інвестиційного потенціалу грошових переказів мігрантів, галузей та форм їх більш ефективного інвестування). Це дозволить нівелювати асиметрії економічного розвитку окремих країн та територій регіону на основі оптимізації розміщення економічних ресурсів. Крім того, регіональна міграційна політика повинна врахувати територіальне розміщення елементів інфраструктури (міжнародних аеропортів та портів, автомобільних шляхів, пунктів пропуску осіб на державних кордонах) та рівень їх розвитку і оснащення, що дозволить полегшити переміщення осіб, зробити його більш безпечним та створити передумови для зниження рівня нелегальних переміщень. З територіальної точки зору регіональна міграційна політика також повинна врахувати територіальні відмінності у густоті населення, що дозволить в подальшому контролювати рівень урбанізаційного навантаження на міста, а також інтенсивність використання місцевих природних та інших ресурсів, дієво захищати навколишнє природне середовище

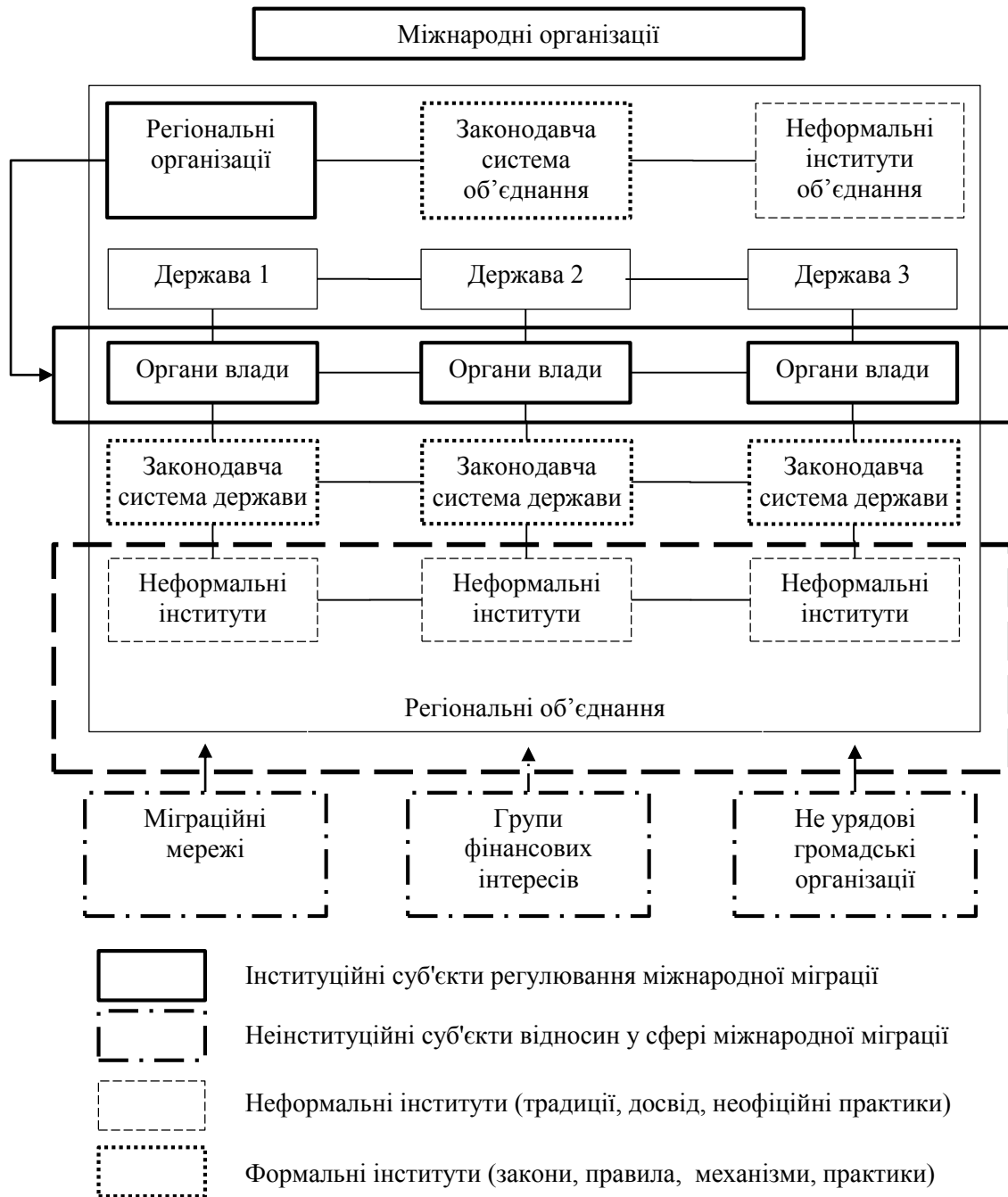
¹⁰⁹² Там само. С. 19

Продовження табл. 4.26

<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Економічний ризик</i>	Регіональна міграційна політика повинна сприяти посиленню взаємної пов'язаності національних економік країн регіонального об'єднання, їх галузевої та територіальної структури. Разом з тим, враховуючи сформовану багатополарність сучасного світу та, відповідно, завдання підвищення конкурентоздатності окремих регіонів, регіональна міграційна політика повинна сприяти зниженню економічної залежності країн регіону від зовнішньорегіональної міграції людських ресурсів (зниження залежності країн та регіону від грошових переказів мігрантів, від імпортованих людських ресурсів тощо), що в цілому сприятиме зниженню їх залежності і від коливань кон'юнктури на світових ринках, а також послаблення негативного впливу світових криз
<i>Соціально-демографічний ризик</i>	Регіональна міграційна політика повинна орієнтуватися на рівень демографічного навантаження та спроможність національних систем соціального захисту витримати міграційне навантаження. В даному контексті слід окремо передбачити положення, які стосуються механізмів управління процесами інтеграції мігрантів у приймаючому суспільстві з метою уникнення етнічно-культурних конфліктів та соціальної напруги, пов'язаної зі зростанням чисельності мігрантів у місцевих громадах, соціальним розшаруванням, розриву у рівнях людського розвитку місцевих жителів та мігрантів
<i>Геополітичний ризик</i>	Регіональна міграційна політика повинна бути орієнтована на усунення геополітичної полеміки, пов'язаної з міжнародними міграціями людських ресурсів, формування толерантного ставлення до проблем мігрантів та превалювання принципу дотримання прав та свобод людини в ході забезпечення її міграційних переміщень територією регіонального інтеграційного об'єднання та за його межі. Тут слід звернути увагу на досягнення завдань усунення ворожого ставлення до мігрантів у приймаючих суспільствах та переведення геополітичного діалогу відносно проблем мігрантів у конструктивну площину, що сприятиме зниженню ризиків постконфліктної міграції з країн та територій та забезпечить зростання стабільності у регіоні
<i>Ризик економічної політики</i>	Регіональна міграційна політика повинна відповідати цілям гео економічного розвитку регіону, зокрема бути пов'язана з індикативними показниками економічного зростання, соціально-економічного та людського розвитку. Крім того, вона повинна бути узгоджена з політиками, які стосуються питань міграції (політика зайнятості, соціальна політика, освітня політика та політика охорони здоров'я), а також галузевими політиками. Це дозволить провести декомпозицію положень з питань міжнародної (внутрішньо- та зовнішньорегіональної) міграції людських ресурсів та сформулювати комплексне інституційне середовище їх регулювання на основі

За результатами дослідження ідентифіковано систему суб'єктів інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів на регіональному рівні (рис. 4.59).

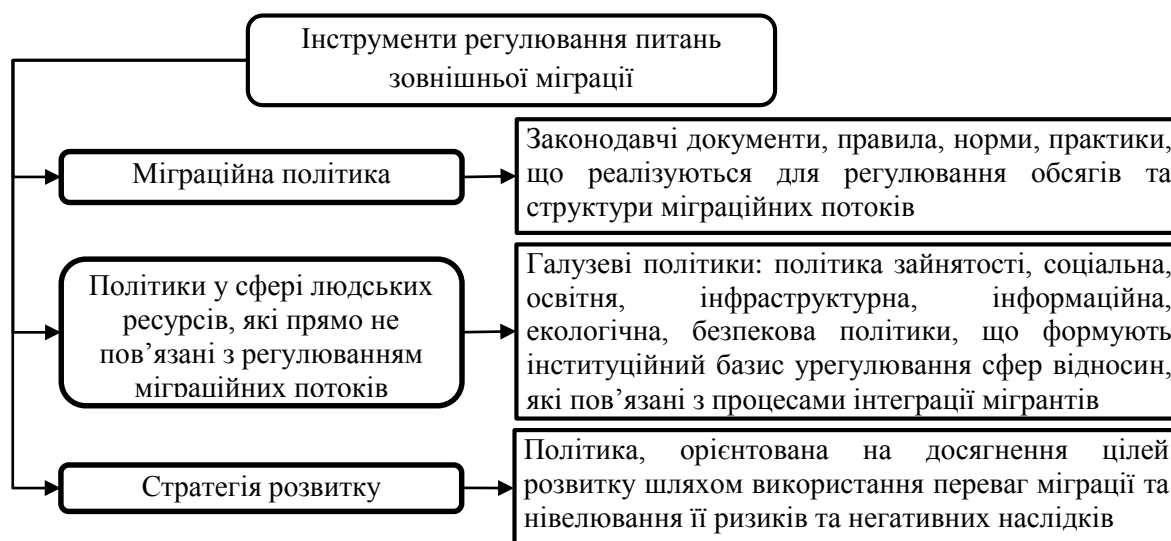

Рис. 4.59. Суб'єкти інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції у регіональному інтеграційному об'єднанні (власна розробка)

У такій системі управління процесами міжнародної міграції на регіональному рівні передбачає вирішення внутрішньорегіональних проблем з урахуванням національних інтересів та існуючих проблем країн-членів регіонального об'єднання. Це досягається на основі координації дій щодо

управління міграційними процесами між державами (в особі уповноважених органів влади), наднаціональними органами управління регіонального інтеграційного об'єднання (регіональні органи), міжнародними організаціями та групами інтересів (групи фінансових інтересів – представники бізнесу (транснаціональні корпорації), міграційні мережі (особливо діаспори), неурядові громадські організації).

Інституційними суб'єктами регулювання міжнародної міграції людських ресурсів здійснюється з використанням відповідних інституційних інструментів (політик, адміністративних механізмів, практик). В загальному вигляді у сукупності таких інструментів, відповідно до завдань даного дослідження, слід виділити три компоненти (рис. 4.60).

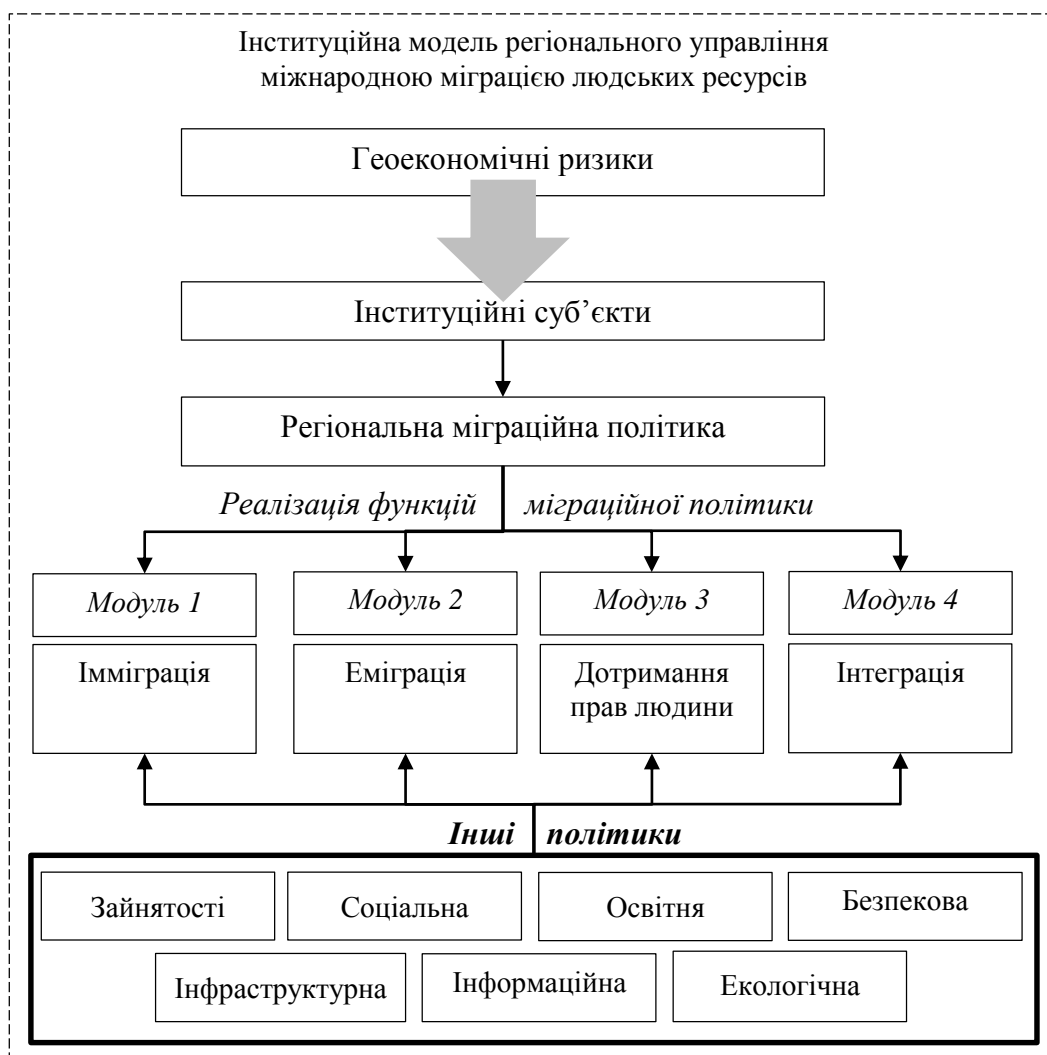
Рис. 4.60. *Інструменти регулювання зовнішньої міграції**

Примітка:

* В даному випадку використано поняття зовнішньої міграції, оскільки процеси розглядаються відносно конкретного регіонального об'єднання, для якого міграційні потоки в межах об'єднання є внутрішньорегіональними, будучи при цьому зовнішніми для кожної країни об'єднання

Будучи складним соціально-економічним явищем, міграція викликає гостру політичну полеміку в усьому світі, формує внутрішній електоральний клімат в країні, разом з тим, визначаючи гео економічні пріоритети подальшого розвитку. Враховуючи соціо-демографічну природу міграції як переміщення людських ресурсів, наголошуємо на виключному гео економічному значенні міграцій, адже переміщені людські ресурси формують трудовий та демографічний потенціал країни та регіонів, посилюючи первісний дисбаланс територіального, гендерно-вікового та професійного розподілу. Разом з тим, міграції людських

ресурсів є явищем закономірним в умовах глобалізованого світу та нерозривно пов'язані з гео економічними трансформаціями. З одного боку, міграції означають переміщення людських ресурсів за законами «притягування та виштовхування» (коли в країнах походження та призначення мігрантів) діють фактори, які визначають міграційні потоки. В цьому аспекті завдання міграційної політики повинні фокусуватися не тільки на управлінні такими потоками, але й на управлінні інтенсивністю прояву, перш за все, самих факторів.

Рис. 4.61. Інституційна модель регіонального управління міграцією людських ресурсів

Разом з тим, глобальні економічні проблеми, терористичні загрози та регіональна військово-політична нестабільність провокує і стихійні міграційні переміщення. Вони, хоча і викликані політико-безпековими та еколого-природничими факторами, управляти даними факторами в силу

об'єктивних причин не можливо, а отже, в даному разі міграційна політика буде спрямована на регулювання фізичних міграційних потоків та усунення негативних наслідків міграцій.

На думку О.А. Малиновської, повинні бути враховані «ключові для суспільного розвитку питання, такі як еволюція національної ідентичності, громадська активність та політична участь. <...> її бездіяльність, з одного боку, може призвести до маргіналізації і самоізоляції іммігрантських груп, а з другого, спровокувати расизм та ксенофобію місцевого населення, певні верстви якого ладні спрямувати негативну соціальну енергію проти іммігрантів»¹⁰⁹³.

«Ключовим питанням міграційної політики повинно стати забезпечення прав мігрантів, запобігання дискримінації на всіх етапах міграційного процесу, тобто виїзду, переїзду, облаштуванню на новому місці, що можливо лише за співпраці країн походження, транзиту та призначення», – пише О.А. Малиновська¹⁰⁹⁴.

Як зауважує У.Я. Садова «на міграції лежить потужна перерозподільна роль в середині національних соціально-економічних й соціально-гуманітарних систем, про яку нині наразі мало говорять фахівці»¹⁰⁹⁵. Це обумовлює потребу урегулювання міграційного законодавства не фрагментарно, а комплексно разом з коригуванням відповідних положень трудового, податкового законодавства та законодавства з питань соціального забезпечення.

Одним з перспективних напрямів реалізації міграційної політики як вітчизняні так і зарубіжні вчені виділяють рееміграцію населення країни. Так, К. Дагманн (Dustmann C.) та Дж. С. Гьорлах (J.S. Görlach) розробили загальну модель взаємозалежності економічних факторів прийняття мігрантами рішень щодо повернення в рідну країну. Зокрема, до таких економічних факторів ними віднесено показники споживання, пропозиції робочої сили, інвестицій в людський капітал, обсягів грошових переказів¹⁰⁹⁶. Вказані показники пов'язуються між собою в контексті формування економічного середовища країни-реципієнта, де проживає мігрант, приймаючи рішення про повернення на батьківщину.

Малиновська О.А. також важливе місце при формуванні міграційної політики відводить урегулюванню питань стосунків з діаспорами. «Держава, –

¹⁰⁹³ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19. с. 17.

¹⁰⁹⁴ Там само. с. 17.

¹⁰⁹⁵ Садова У.Я., Семів Л.К., Махонюк О.В. Роль міграції в інтеграційних процесах соціально-гуманітарної сфери України. 2014. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29519/1/114-342-347.pdf>. с. 342.

¹⁰⁹⁶ Dustmann C., Görlach J.S. The economics of temporary migrations. // Journal of Economic Literature 2016. № 54(1).С. 98-136. URL: <http://www.ucl.ac.uk/~uctpjgo/JELDustmannGorlach.pdf>. с. 6.

пише вона, – зацікавлена у розвитку міцних та систематичних зв'язків з діаспорою, формуванні активної політики щодо неї. Спільноти співвітчизників за кордоном слід розглядати не лише як об'єднання, що зберігають мовні та культурні традиції, а й як осередки, що мають необхідний потенціал <...>. Проте головним завданням політики щодо діаспор має бути заохочення повернення мігрантів на батьківщину, щонайповніше використання їхнього соціального, інвестиційного, трудового, інтелектуального потенціалу <...>¹⁰⁹⁷. По суті процес прийняття рішення про міграцію в даному випадку є подібним до рішення емігрувати з рідної країни. Зауважимо, що при цьому важливим моментом є збереження комунікацій з країною походження (існування родинних та дружніх зв'язків, наявність нерухомості тощо), що є частиною неформального інституційного середовища.

Зокрема, М.М. Відякіна вказує, що «міграційна політика, як і міжнародна міграція робочої сили, має мультидисциплінарний характер і є невід'ємною складовою економічної, демографічної, соціальної, зовнішньої політики держави»¹⁰⁹⁸.

В той час, як міграційна політика переважно спрямована на регулювання та контроль перетину кордону, існують і інші політики, які урегульовують окремі питання інтеграції мігрантів.

До таких політик слід віднести: 1) політику зайнятості; 2) соціальну політику; 3) освітню політику; 4) інфраструктурну політику; 5) інформаційну політику; 6) екологічну політику; 7) безпекову політику.

Детальніше вплив наведених вище політик на регулювання міграційних потоків описані в таблиці 4.27.

Таблиця 4.27. Ідентифікація впливу галузевих політик на регулювання сфери міграції людських ресурсів.

Політика	Характеристика впливу політики на регулювання міграційних потоків
1	2
Політика зайнятості	Положення політики зайнятості, повинні залежати не тільки від демографічної ситуації та умов економічного розвитку, але й від потенційного міграційного тиску на ринок праці, а також враховуючи вплив факторів та умов ринку праці у структурі факторів «притягування-виштовхування» на формування міграційних мотивів

¹⁰⁹⁷ Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 5-19. с. 17.

¹⁰⁹⁸ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М.Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

Продовження табл. 4.27

<i>1</i>	<i>2</i>
Соціальна політика	Система соціального захисту в країні та доступ населення до неї є важливим фактором формування міграційної привабливості країни. Компоненти такої системи для різних стратифікаційних груп мігрантів мають різне значення, що залежить не тільки від гендерно-вікового складу людських ресурсів, а й їх освітньо-професійного складу та цілей міграційних переміщень. Проваджувана соціальна політика визначає сутність долучення мігрантів до отримання соціальних благ у вигляді різних форм соціального захисту
Освітня політика	Якість системи вищої освіти та рівень її доступності населенню країни походження мігрантів визначає: 1) якість людських ресурсів країни; 2) конкурентоспроможність на національному ринку праці та можливість отримання достатньої винагороди за працю; 3) обізнаність населення з існуючими проблемами та готовність до їх вирішення за допомогою використання людського потенціалу
Інфраструктурна політика	Розвиненість транспортної інфраструктури сприяє належній організації, своєчасній модернізації та дієвому обслуговуванню прикордонного контролю переміщення осіб та інших засобів моніторингу міграції, що сприяє збору достовірної інформації про міграційні переміщення, попередженню нелегальної міграції та створенню безпечного середовища перебігу міграційних процесів
Інформаційна політика	Інформаційна політика полягає у створенні, підтримці та удосконаленні інформаційного поля формування міграційних потоків та управління ними з метою усунення інституційних, безпекових, соціальних, економічних, екологічних та етнічних ризиків активізації міграційних процесів, а також створенню гармонійного середовища реалізації міжнародних економічних відносин у сфері міграції
Екологічна політика	Полягає у формуванні системи захисту населення від потенційних наслідків екологічних катастроф, урегулюванні офіційних міграційних потоків та спрощенні процедур міграційного переміщення у випадку настання природних катастроф, забезпеченні належного захисту мігрантів, сприянні їх інтеграції у приймаючому суспільстві, забезпечення їх захисту як громадян країни походження, сприянні поверненню мігрантів та батьківщину
Безпекова політика	Полягає у попередженні гуманітарних проблем у зонах виникнення збройних конфліктів та на постконфліктних територіях, моніторингу населення, яке підпадає під ризики та потребує захисту, сприянні інтеграції мігрантів у приймаючому суспільстві та забезпеченні їх захисту як громадян країни походження, створенні інституційного середовища та соціально-економічних умов повернення біженців та шукачів притулку

В цілому *політика зайнятості* може мати непрямий вплив на формування міграційного мотиву.

З одного боку, такі аспекти ринку праці, як мінімальна заробітна плата, виплати по безробіттю, захист трудових прав впливають на показники особистих доходів та доходів домогосподарств.

З іншого боку, активна державна політика зайнятості орієнтована прямо не на всі групи людських ресурсів, а лише на працевлаштованих та безробітних.

Тому, з точки зору міграції людських ресурсів політики зайнятості повинна бути орієнтована на удосконалення механізмів роботи державних органів, відповідальних за вирішення питань зайнятості населення, в т.ч. шляхом:

- формування інтегрованих інформаційних баз з питань працевлаштування та безробіття мігрантів та розробки каналів передачі і використання такої інформації органам контролю за міграціями;

- підвищення рівня підготовки фахівців щодо їх готовності працювати з громадянами інших країн з питань працевлаштування, перепідготовки та інтеграції на ринку праці;

- розширення каналів та форм поширення офіційної інформації про стан ринку праці.

Потреба гармонізації міграційної, соціальної політики та політики у сфері зайнятості обумовлена необхідністю зміцнення соціального діалогу між роботодавцями та працівниками, до яких відносяться і мігранти з метою формування попиту на навички та освітньо-професійний рівень трудових ресурсів. Діалог повинен бути також спрямований на формування бачення ринку праці та працевлаштування, вільного від проявів ксенофобії та будь-яких проявів дискримінації. Це дозволить сформувати суспільне бачення важливості урегулювання процесів працевлаштування мігрантів та їх інтеграції в життя суспільства для забезпечення вищого рівня якості життя населення країни, розширення продуктивної зайнятості та створення системи належного соціального захисту населення шляхом підвищення конкурентоспроможності робочої сили, створення продуктивних робочих місць у потенційно перспективних секторах та галузях економіки.

В цілому реалізація виваженої політики зайнятості сприяє підвищенню рівня продуктивності праці, вищій оплаті праці та кращим умовам праці, а отже дозволяє, по-перше, знизити рівень міграційної мотивації населення, по-друге, підвищенню якості людських ресурсів мігрантів, які прагнуть увійти на ринок праці у зв'язку з поліпшенням умов зайнятості. Таким чином, політика зайнятості орієнтована на управління частиною економічних детермінантів формування міграційних мотивів.

Актуальність *соціальної політики* у формуванні міграційного мотиву можна посилити двома аргументами:

1) відсутність соціального захисту в країні походження знижує рівень життя населення та разом з недостатньою політикою зайнятості та низьким захистом трудових прав посилює ступіть депривації населення країни, формуючи таким чином фактори виштовхування;

2) належна система соціального захисту та доступність її мігрантам підвищує рівень міграційної привабливості країни призначення, формуючи фактори притягування. При цьому, чим доступніше блага соціального захисту мігрантами, тим більше їх схильність до легальної міграції та офіційного працевлаштування.

За результатами досліджень, проведених Дж. Хаген-Занкер та К.Л. Хіммельштайн (2014 р.), визначено, що «підвищення рівня покриття соціальним страхуванням в рідній країні, наприклад програми соціального страхування на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, безоплатної медичної допомоги, догляду за дітьми та пенсійними програмами, пов'язано зі зменшеннями еміграції»¹⁰⁹⁹.

В даному дослідженні слід структурувати напрями реалізації **освітніх політик** з точки зору їх причинно-наслідкових зв'язків з міграційними потоками в країнах з різними показниками людського розвитку.

Наприклад, менш розвинені країни повинні удосконалювати систему освіти і професійної підготовки кадрів, які потенційно можуть виступати мігрантами та виходити на регіональний та міжнародні ринки праці та потребують формування системи професійних навичок і компетенцій, що відповідають вимогам сучасного ринку праці. З точки зору використання переваг міграції це дозволить:

1) використати потенціал мігрантів для забезпечення вищого рівня продуктивності на території власної країни (країни походження мігрантів) та, відповідно стимулюватиме вищі заробітки та кращий рівень життя населення на батьківщині;

2) у випадку міграції працівників з вищим рівнем освіти відповідні переваги в оплаті праці та вищий рівень захисту прав такі працівники отримують на території країни призначення, а отже формують дохід, який потенційно є міграційним капіталом та формує валовий національний дохід країни походження.

---

¹⁰⁹⁹ Hagen-Zanker J., Himmelstine C. L. What is the state of evidence on the impacts of cash transfers on poverty, as compared to remittances?. Working Paper. London: Overseas Development Institute, 2014. URL: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/8903.pdf>

Більш розвинені країни, які переважно є країнами призначення мігрантів, повинні визначати шляхи удосконалення інтеграції мігрантів, зокрема через отримання освіти та проходження перепідготовки, оскільки навчання мігрантів у аутентичному освітньому середовищі приймаючої країни дозволяє полегшити інтеграцію мігрантів у таке суспільство та скоординувати процес формування професійних компетенцій та кваліфікації робочої сили мігрантів.

Інфраструктурна політика повинна враховувати ситуацію з міграційним навантаженням, оскільки транспортні мережі забезпечують переміщення людей, рух товарів. Крім того, адаптованість транспортної інфраструктури до організації, модернізації та обслуговування прикордонного контролю переміщення осіб та інших засобів моніторингу міграції виконують ряд важливих завдань реалізації інституційних вимог у сфері регулювання міграційних процесів, зокрема: контролю переміщення осіб; збору інформації про міграційні переміщення; попередження нелегальної міграції, та в цілому забезпечення безпеки міграційних процесів.

Інформаційна політика повинна передбачати безперервний діалог не тільки між суб'єктами формального інституційного середовища, але й суб'єктами неформального інституційного середовища. Зокрема, інформаційна політика повинна створювати, підтримувати та удосконалювати інформаційне поле інституційного середовища, модель якого представлена на рис. 4.5 (п. 4.1) з метою поширення достовірної інформації про перебіг міграційних процесів, їх причини та наслідки, а також сприяти попередженню формування упередженого ставлення всіх суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міграції до учасників міграційних процесів, проявів дискримінації та спрощенню інтеграції мігрантів у приймаючих суспільствах. Це передбачає формування інституційних рамок та механізмів моніторингу міграції та інтеграції мігрантів на національному та регіональному рівнях, що набуває особливої актуальності у зв'язку з потребою поглиблення економічної інтеграції у межах регіональних інтеграційних об'єднань та укріплення позицій інституційних органів об'єднань в регулюванні питань міграції у регіоні.

Екологічна політика повинна бути орієнтована на формування системи захисту населення від потенційних наслідків екологічних катастроф з метою зниження ризиків формування факторів виштовхування та посилення міграційних мотивів; урегулювання питань формування офіційних міграційних потоків та спрощення процедур міграційного

переміщення у випадку настання природних катастроф та забезпечення належного захисту мігрантів; сприяння кращій інтеграції мігрантів, шукачів притулку та біженців у приймаючому суспільстві та забезпечення їх захисту як громадян країни походження; створення інституційного середовища (розробка правових та адміністративних механізмів, встановлення системи інституційної відповідальності) сприяння поверненню мігрантів та батьківщину та забезпечення їх засобами для існування на певний час

Безпекова політика має бути спрямована на попередження гуманітарних проблем у зонах виникнення збройних конфліктів та на постконфліктних територіях; формування системи моніторингу населення, яке підпадає під ризики та потребує захисту від потенційних наслідків військово-політичних конфліктів з метою зниження ризиків формування факторів виштовхування та появи міграційних потоків біженців; сприяння інтеграції мігрантів, шукачів притулку та біженців у приймаючому суспільстві та забезпечення їх захисту як громадян країни походження; створення інституційного середовища та соціально-економічних умов повернення біженців та шукачів притулку та батьківщину.

Гармонізація відповідних положень міграційної політики з окресленими вище політиками сприятиме комплексності формування належного інституційного базису управління процесами міграції людських ресурсів та сприятиме зниженню негативних ефектів від міграційних процесів та посиленню переваг мобільності людських ресурсів.

ВИСНОВКИ

Проведене опрацювання теоретико-методологічного підґрунтя дослідження міжнародної міграції як явища міжнародної економіки, детермінантів міграції людських ресурсів у взаємозв'язку з геоекономічними ризиками, економіко-соціальних наслідків участі країни у процесах міжнародної міграції, а також геоекономічного виміру регіональної міграційної політики дозволило сформулювати висновки:

1. На основі аналізу динаміки показників економічного, людського та технічного розвитку регіонів світу визначено сучасні тенденції геоекономічних трансформацій, до яких віднесено: 1) формування багатополюсного геоекономічного простору, у якому центри економічного розвитку (полюси) досягають і геополітичного впливу шляхом посилення економічного впливу на периферійні країни; 2) лідерство розвинених країн світу за показниками ВВП на душу населення та їх переважання у рейтингу за абсолютними показниками ВВП поряд з посиленням позицій нових індустріальних країн, а також лідерство країн, які розвиваються, та найменш розвинених країн світу за темпами економічного зростання (темпами приросту ВВП); 3) найвищі показники людського розвитку та розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій у розвинених країнах світу; 4) посилення процесів дезінтеграції у Північній Америці та Європі на тлі інтенсифікації інтеграційних процесів у інших регіонах світу, зокрема Латинській Америці, Африці та Південно-Східній Азії; 5) трансформація векторів геоекономічних стратегій країн, виходячи з геоекономічних інтересів регіональних об'єднань, до яких вони входять, що обумовлює потребу врахування особливостей інституційного середовища кожного інтеграційного об'єднання в ході дослідження економічних явищ та процесів.

Крім того, окреслено вплив геоекономічних трансформацій на процеси міжнародної міграції людських ресурсів між центрами економічного розвитку у країнах та регіонах світу, у зв'язку з чим виділено: 1) країни-лідери економічного розвитку, які самостійно формують свою геоекономічну стратегію та реалізують власні геоекономічні інтереси (орієнтовані на провадження політики залучення мігрантів з високим рівнем кваліфікації; виступають країнами-донорами людських ресурсів, так і країнами-

реципієнтами; характеризуються високим рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів; відрізняються незначною кількістю вимушених емігрантів поряд зі значною кількістю біженців та шукачів притулку з інших країн); 2) периферійні країни, з точки зору економічного розвитку, які не є самостійними у формуванні та реалізації гео економічної стратегії (орієнтовані на провадження політики експорту мігрантів для максимізації фінансових вигід країни; виступають як країнами-донорами людських ресурсів, так і країнами-реципієнтами; характеризуються низьким рівнем розвитку інституційного середовища регулювання міграційних процесів; відрізняються значною кількістю вимушених мігрантів (переважно постконфліктних), які циркулюють між країнами-контамінантами одного регіону у пошуках притулку). Це дозволило структурувати переваги та недоліки долучення країни до міжнародних міграційних процесів з метою формування виваженої міграційної політики країни та визначення напрямів її гармонізації з регіональною міграційною політикою.

2. В ході дослідження сформовано теоретико-методологічний базис дослідження процесів міжнародної міграції в частині обґрунтування доцільності застосування теорії соціального капіталу (в інтерпретації Д.С. Массея) як вихідної теорії дослідження, а також конкретизовано зміст та варіанти прояву принципів дослідження, зокрема:

- *принципу темпоральності* у: 1) тривалості (проміжку часу), протягом якого спостерігаються суттєві міграційні переміщення між країною походження та країною призначення (у міграційній парі); 2) стійкості міграційних потоків (відносна стабільність переміщень в межах міграційної пари);

- *принципу просторовості* у: 1) просторовому взаємному розміщенні країн міграційної пари; 2) просторовому розміщенні країн міграційної пари відносно інших країн та регіонів світу, включаючи приналежність до інтеграційних угруповань;

- *принципу комунікації* у: 1) наявності сталих комунікативних зв'язків, сформованих в межах міграційних мереж та з потенційними мігрантами; 2) наявності активних чи пасивних комунікацій з формальними та неформальними інститутами середовища формування міграційних потоків;

- *принципу мобільності* у: 1) формування фактичного міграційного потоку, що полягає у фізичному переміщенні осіб; 2) формування міграційного мотиву, що визначає потенційні міграційні потоки.

3. Виходячи з обгрунтованого теоретико-методологічного базису дослідження, удосконалено його термінологічний апарат – уточнено існуючі визначення понять «міграційний потік» та «міграційний коридор» та введено поняття «міграційна пара» та «міграційна мотивація»:

- *міграційний коридор* – інституційне середовище регулювання (забезпечення, координації та контролю) міграційних потоків, яке включає інфраструктуру уповноважених інституцій та організацій, систему законодавчих вимог, міжнародні угоди та відрізняється специфічними кількісними та структурними параметрами потенційних міграційних потоків;

- *міграційний потік* – фактична чисельність осіб (загальна та за окремими категоріями), які пересуваються міграційним коридором з метою постійного або тимчасового поселення, за певний проміжок часу;

- *міграційна пара* – комбінація країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично сформувався міграційний коридор зі специфічними кількісними та структурними параметрами, яка характеризується особливим інституційним, соціо-демографічним, фінансово-економічним, етнічно-культурним та іншим середовищем міграційних процесів;

- *міграційна мотивація* – спонукання людини, яке виявляється у сукупності детермінант, пов'язаних з факторами середовища, що викликають реакцію людини та спричиняють її організовану та цілеспрямовану діяльність з виконання міграційного переміщення.

Це дозволило упорядкувати підходи до дослідження факторів формування міграційної мотивації, удосконалити розуміння фактичних та потенційних міграційних потоків як об'єкта управління міграційними процесами.

4. Виявлені в ході дослідження численні неузгодженості класифікаційних ознак міграції та її видів, які виділяють в межах існуючих ознак, обумовили потребу систематизації та уточнення класифікації міграції, виходячи з характеристик запропонованого об'єкта аналізу міграційних процесів – міграційних пар – за такими групами ознак:

1) За просторово-часовими параметрами (за простором поширення, часовими параметрами, регулярністю, просторовим розміщенням міграційної пари, відношенням до регіону, напрямками міграційних потоків, симетричністю міграційних потоків);

2) За інституційними параметрами (за наявністю міграційних потоків у міграційній парі, характером міграційних мотивів, правовим статусом, способом реалізації);

3) За параметрами людського ресурсу (за кількістю мігрантів, превалюючими міграційними факторами, цілями міграції, гендерною структурою, віковою структурою).

Використання запропонованої класифікації міграції людських ресурсів та відповідних її видів дозволяє ідентифікувати міграційні потоки між країнами, в контексті існуючого інституційного середовища формувати міграційну політику та здійснювати управління міграційними процесами.

5. Встановлено суб'єктну трансформацію інституційного середовища світового господарства (поява таких суб'єктів міжнародних економічних відносин, як регіональні інтеграційні об'єднання, транснаціональні корпорації, міжнародні організації, глобальні міста), що впливає на розвиток процесів міжнародної міграції людських ресурсів, зокрема, ідентифіковано вплив гео економічних трансформацій на процеси міграції людських ресурсів, який полягає у наступних тенденціях:

1) регіоналізація економічного розвитку шляхом посилення регіональної інтеграції країн обумовлює трансформацію векторів міжнародних міграцій, створюючи більш сприятливе інституційне середовище для їх стимулювання в межах інтеграційного об'єднання;

2) потреба регулювання економічних процесів, зокрема у сфері міграції людських ресурсів на глобальному та регіональному рівні обумовлює функціонування міжнародних інституційних суб'єктів такого регулювання, а отже спричиняє перехід відповідних функцій державного управління на новий ієрархічний рівень;

3) транснаціоналізація бізнесу є передумовою руху кваліфікованої робочої сили між структурними підрозділами транснаціональних корпорацій, обумовлюючи міграцію високо кваліфікованих людських ресурсів (трудова та бізнес-міграція), підвищення кваліфікації робочої сили;

4) науково-технічний розвиток сприяє впровадженню інновацій та трансферу технологій, створює передумови для зміни кон'юнктури національних та регіональних ринків робочої сили, що визначає вектор формування та використання людського потенціалу;

5) в умовах розвитку сфери інформації та телекомунікацій, яка забезпечує динамічність економічних процесів та віртуалізує простір їх перебігу, міграція людських ресурсів посилюється комунікативними зв'язками

в межах міграційних мереж та в ході міграційних переміщень, а також отримує інструментарій технічної підтримки здійснення грошових переказів;

б) характеризуючись високою концентрацією продуктивних сил на своїй території та будучи інвестиційно привабливими, глобальні міста слугують центрами тяжіння фінансових та трудових ресурсів, створюючи передумови для продуктивної зайнятості населення.

Визначені напрями впливу геоекономічних трансформацій на міжнародну міграцію людських ресурсів обумовили формування контексту вивчення міграційних переміщень людських ресурсів у світі, зокрема, структурування дослідження міграції за регіональними інтеграційними об'єднаннями.

6. Для цілей формування обґрунтованих положень міграційної політики держави доцільно вивчати та структурувати базис формування міграційних мотивів на базі інституційного підходу, адже саме на рівні міграційних мотивів закладаються в подальшому параметри майбутніх міграційних переміщень. Запропоновано використовувати поняття «детермінант міграційних мотивів», під яким слід розуміти домінуючий фактор (взаємопов'язана сукупність факторів), що обумовлює формування міграційного мотиву та визначає параметри міграційної схильності потенційного мігранта (тривалість та відстань міграції, спосіб життя та працевлаштування в країні призначення, фінансові аспекти заощаджень та грошових переказів).

Визначено, що ці детермінанти можуть бути вимірюваними (якщо їх можна виміряти конкретними показниками або набором показників у певному вимірнику) та невимірюваними (якщо їх оцінка залежить від важливості детермінанти на особистісному рівні та ступеню сприйняття інтенсивності дії). Визначено перелік економічних, соціо-демографічних, політико-безпекових, мовно-етнічних та еколого-природничих детермінант шляхом поєднання факторів відповідного середовища з інституційними факторами виходячи з доцільності використання інституційного підходу в дослідженні міжнародної міграції. Крім того, описано систему показників та інформаційних джерел, використання яких є доцільним для оцінки причинно-наслідкових зв'язків дії окреслених детермінантів на формування міграційних потоків у країнах та регіонах. Дані показники та джерела інформації стали базисом для дослідження регіональних особливостей міграційних потоків на основі оцінки впливу демографічних, економічних, політико-безпекових та екологічних детермінантів на їх формування.

7. У дослідженні обґрунтована система причинно-наслідкових зв'язків міжнародної міграції з існуючими еколого-природничими детермінантами шляхом встановлення їх переліку. Важливість соціально-економічних характеристик країни походження, таких, як рівень економічного розвитку, рівень бідності та депривації населення країни, показники вразливості економіки, а також особливості регіонального розміщення населення та продуктивних сил проявляється у готовності країни до прийняття наслідків екологічних змін та природних катастроф. В цьому аспекті саме вразливість держави та неспроможність її інституційного середовища забезпечувати максимальне положення наслідків катастроф визначає більшу схильність населення країни до міграції, адже у такому випадку міграційні мотиви будуть формуватися, виходячи з неспроможності населення обрати іншу форму адаптації до екологічних змін та природних катастроф.

6. Проведене дослідження сучасних міграційних потоків біженців та їх взаємозв'язку з існуючими військовими конфліктами у світі дає підстави констатувати, що зростання уваги до дослідження проблем міграції біженців обумовлено гострою потребою вирішення кризи біженців у окремих регіонах та країнах світу, які стикаються з численними гуманітарними, соціально-економічними та екологічними проблемами. Як наслідок, загострюються геополітичні проблеми, а самі переміщення біженців стають вагомими гео економічними ризиками формування регіональних стратегій розвитку.

Формування багатополосного гео економічного простору в умовах сучасних гео економічних трансформацій обумовлює потребу управління міграційними переміщеннями біженців на рівні не тільки окремих країн, а й регіонів світу, в тому числі в межах регіональних інтеграційних об'єднань. Це, на нашу думку, пов'язано з важливістю управління міграцією біженців як фактором перерозподілу людських ресурсів у світі, де саме даний вид ресурсів несе у собі стратегічні переваги розвитку. Крім того, така потреба викликана також значними глобальними проблемами людства, такими, як загрози тероризму, голод, природні катастрофи.

Дослідження існуючих тенденцій, передумов та проблем міграції біженців як особливої категорії мігрантів з країн, які розвиваються в умовах конфлікту та у постконфліктному стані, дозволило встановити, що в усіх країнах, які є лідерами за показниками походження біженців та шукачів притулку, існують військові конфлікти, характеристика яких приведена у дослідженні. Необхідність урахування навантаження біженців

на соціо-демографічні, територіальні та економічні системи приймаючих країн обумовлена потребою врахування міграції біженців як однієї з загроз національній безпеці країни, громадському порядку та сталому розвитку країни та регіону.

Визначено, що країнами походження біженців є, як правило країни з низьким та нижче середнього доходами на душу населення, що можемо пояснити, як правило, закономірностями зростання військової напруги чи реакційних політичних рухів або терактів у державах з низьким індексом людського розвитку та антидемократичними режимами. Найбільш розвинуті країни світу характеризуються нині екстремально високими терористичним загрозами. Надання притулку біженцям у цих країнах загострює політико-інтеграційну полеміку, викликану проблемами інтеграції та гуманітарної підтримки мігрантів.

7. Ідентифіковано характер впливу гендерно-вікової та соціально-економічної приналежності мігрантів на перерозподіл людських ресурсів країн та регіонів через уточнення значення відповідних категорій мігрантів у формуванні людського потенціалу в контексті досягнення цілей глобального розвитку. Це дозволило встановити вплив мігрантів за їх стратифікаційними групами на показники людського розвитку країни походження та країни призначення та обґрунтувати напрями формування міграційної політики, спрямованої на збереження та розвиток людського потенціалу країни та регіону.

Визначено, що гендерно-вікову та освітньо-професійну структуру людських ресурсів та їх залучення до різних видів міграції слід враховувати при формуванні:

1) *політики зайнятості в частині*: сприяння раціональному розподілу внутрішніх людських ресурсів країни відповідно до існуючої пропозиції на ринку праці; формування достовірної та аналітичної інформації для визначення потенційних сфер легального працевлаштування іммігрантів, відповідно до ніш національного ринку праці, а також дієвого моніторингу фактичного стану зайнятості та безробіття іммігрантів; моніторингу дотримання прав працівників, в тому числі іноземних, з метою усунення проявів дискримінації на робочому місці за національно-етнічними та/або гендерно-віковими ознаками;

2) *освітньої політики в частині*: сприяння реалізації програм академічної та наукової мобільності з метою підвищення рівня освіти населення, здобуття міжнародного досвіду, транскордонному трансферу знань; удосконалення планування обсягів та напрямів підготовки фахівців в

країні, відповідно до потреб ринку праці та розвитку секторів економіки; урегулювання організаційно-правових питань здобуття освіти іноземними громадянами;

3) *соціальної політики в частині*: ідентифікації верств населення країни, які потребують соціального захисту, та здійснення заходів зниження рівня депривації; встановлення категорій іммігрантів, які потребують соціального захисту та гуманітарної допомоги; визначення напрямів та розробки форм соціальної адаптації іммігрантів; реалізації заходів соціального захисту емігрантів у країнах призначення; формування соціального базису сприяння поверненню емігрантів на батьківщину.

8. Обґрунтовано основні здійснення грошових переказів та визначено їх з точки зору процесного підходу, що відрізняється від існуючих підходів в науці, які трактують перекази як частину капіталу або грошові потоки в складі платіжного балансу. Зокрема, визначено, що процес переказу грошових коштів складається з наступних етапів: формування об'єкта переказу; формування мотиву здійснення переказу; вибір параметрів здійснення переказу; вибір каналу переказу; здійснення переказу; обробка (рух) переказу каналом зв'язку; отримання переказу у місці його призначення; легітимізація переказу як доходу фізичних осіб в країні походження мігранта або іншій країні; формування мотиву використання переказу або заощадження. Таким чином, грошові перекази відбуваються в межах країни походження та призначення мігранта, інституційне середовище яких визначає фактори впливу на динаміку надходжень від мігрантів. Крім того, окреслено групи факторів інституційного середовища, що визначають характер та параметри процесу грошових переказів, які запропоновано поділити на економічні, соціальні, політичні та індивідуальні (особистісні). Врахування впливу даних факторів формує інституційний базис методології дослідження грошових переказів мігрантів. Визначено вплив факторів інституційного середовища на динаміку надходжень грошових переказів в економіці країн походження мігрантів через створення моделі взаємозв'язку етапів економічного циклу в країні походження та процесу адаптації мігрантів в країні призначення, на основі чого зроблено висновок про те, що грошові перекази впливають на етап економічного циклу – поживлення, та можуть подовжувати даний етап за рахунок впливу на економіку країни, хоча значення грошових переказів буде залежати від етапу розвитку країни походження мігранта та впливатиме в коротко- чи довгостроковій перспективі на обсяги імпорتنих операцій, курс національної валюти, обсяги заощаджень домогосподарств, дефіцит платіжного балансу та рівень безробіття.

Для дослідження процесу грошових переказів обрано інституційний підхід, виходячи з того, що: по-перше, рішення щодо доцільності міграції та її параметрів особа ухвалює самостійно, виходячи з існуючих індивідуально для неї детермінантів формування міграційного мотиву; по-друге, виходячи з мети міграції, мігрант ухвалює рішення щодо здійснення переказу відповідно до власної схильності до заощадження, її гендерно-вікових та інших соціо-демографічних характеристик; по-третє, параметри здійснення та канали грошових переказів обираються мігрантом самостійно з урахування економічних (обсяги доходів, податкове навантаження, вартість банківських послуг, діючі відсотки за депозитами тощо) та інституційних факторів (дозволені законодавством обсяги, форми переказів, регламенти декларування та кількісні обмеження доходів при одержанні та переказі (провезенні через кордон), наявність міждержавних угод спрощення платежів та уникнення подвійного оподаткування грошових переказів мігрантів).

9. Оцінка впливу міжнародної міграції на показники людського розвитку та бідності не може бути об'єктивною по відношенню до світу в цілому, адже кожна з країн чи регіонів світу залежно від статусу у міграційній парі має особливі риси економічного та суспільного розвитку з точки зору формування міграційної привабливості. В ході дослідження запропоновано враховувати поділ мігрантів на стратифікаційні групи. Ідентифікація соціального статусу мігранта дозволяє визначити вплив міграції на соціально-економічний розвиток країни походження. Обґрунтовано важливість врахування не лише економічних (дохід мігрантів) та професійних (освіта) факторів поділу стратифікаційних груп, а й окреслено демографічні фактори (стать, вік, релігія, національність, сімейний стан тощо) на основі аналізу статистичних даних.

Натомість розвиток людського потенціалу країн та регіонів світу є важливим завданням міграційної політики країн походження та призначення мігрантів. Тому представлено рекомендації для формування міграційних політик країни походження та призначення мігрантів. Це дозволить в перспективі удосконалити соціальну політику держави та отримати позитивні результати від міжнародної міграції населення, зокрема від рееміграції. Як основні напрями формування міграційної політики запропоновано врегулювання політики: 1) по відношенню до ринку праці і соціального страхування; 2) в сфері освіти; 3) по відношенню до родини мігрантів; 4) в сфері соціальної допомоги та інтеграційних програм. Представлені рекомендації мають теоретичне застосування та передбачають реалізацію практичних завдань на рівні центральних та регіональних органів

влади, що повинно забезпечити злагоджений та системний підхід до вирішення проблем регулювання міжнародної міграції.

10. Дослідження питань інституціоналізації процесів міжнародної міграції людських ресурсів проведено для цілей визначення ключових питань, які урегулюються на кожному рівні шляхом формування міграційної політики (міжнародний, регіональний, національний).

Оцінка розвитку інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції на вказаних вище рівнях дозволила сформувати вектори міграційної політики в умовах гео економічних трансформацій, серед яких виділено: 1) доповнення засад формування гео економічної стратегії держави завданнями підтримання та розвитку людського потенціалу країни/регіону в ході їх долучення до процесів міжнародної міграції; 2) формування інструментарію вирішення проблем, пов'язаних з міграцією людських ресурсів як частини гео економічної стратегії країни/регіону; 3) стратегічне (перспективне) розуміння місця країни/регіону у світових процесах руху людських ресурсів на основі прогнозованого стану у визначений стратегією момент чи період часу та її потенційних наслідків; 4) моделювання гео економічних ситуацій, пов'язаних з міжнародною міграцією людських ресурсів та формування сценаріїв розвитку таких процесів в країні/регіоні в контексті цілей реалізації гео економічної стратегії країни/регіону; 5) формування формальних інститутів (нормативної бази та формальних практик) управління процесами міжнародної міграції в контексті трансформації інтеграційного об'єднання та використання мобільності людських ресурсів для цілей поглиблення регіональної економічної інтеграції.

Крім того, визначено вплив існуючих складових середовища формування міграційної політики на регулювання міграційних процесів (в частині демографічного, економічного, мовно-культурного, еколого-природничого, освітнього та політико-безпекового середовища).

В ході дослідження узагальнено переваги та недоліки міжнародної міграції у світлі перерозподілу людського капіталу для країн міграційної пари, що в подальшому дозволило ідентифікувати елементи міграційної політики, серед яких визначено імміграційний, еміграційний та інтеграційний елементи, та сформувати склад компонентів елементів міграційної політики.

Існування інституційних розривів у системі регулювання міжнародної міграції людських ресурсів та потреби створення нормативно-правового поля взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері міжнародної

міграції людських ресурсів, обумовили розробку моделі багаторівневого інформаційного поля, яке включатиме: 1) систему моніторингу зміни основних факторів середовища формування міграційних потоків за чітко визначеними індикаторами; 2) систему моніторингу потенційних та фактичних міграційних потоків за стратифікаційними категоріями; 3) систему моніторингу ризиків інституційних розривів та інституційних конфліктів; 4) систему поширення інформації про стан та проблеми міжнародної міграції людських ресурсів. Удосконалення інформаційного поля за рівнями інституційного середовища міжнародної міграції дозволяє забезпечити розробку національних та регіональних міграційних політик на основі узгоджених цілей управління міграцією в країнах та регіонах та відповідно до цілей глобального розвитку людства.

11. Країни ЄС, маючи вищий рівень людського розвитку, є потенційно привабливими для мігрантів з інших країн, які не є країнами-членами ЄС. Існуючі обмеження на перетин кордонів ЄС та перебування на його території провокують значні потоки нелегальних мігрантів з країн Північної Африки, Близького Сходу, Азії тощо. Посилюються також потоки нелегальних мігрантів з країн Східного партнерства, де перетин мігрантами кордонів відбувається легально, проте частими є випадки порушення візового законодавства. Міграційна політика ЄС є найбільш потужним інституційним фактором, який діє на формування міграційних коридорів та моделювання міграційних потоків у Європі. Система міграційного законодавства ЄС та система угод між ним та країнами, які не є його членами, складає основу побудови регіональної міграційної політики, а потреба її удосконалення викликана соціально-економічною нестабільністю та національно-етнічними проблемами у середовищі численних іммігрантів на території ЄС.

Посилювана диференціація країн за рівнем економічного та соціо-демографічного розвитку в межах Азії є детермінантом мобільності людських ресурсів, оскільки в даному випадку підвищується інтенсивність дії факторів притягування та виштовхування. Потенційно важливою є тенденція зростання міграційних потоків низькокваліфікованої робочої сили, а також інтенсифікація нелегальної міграції, що пов'язано з, так званими, «пористими» кордонами та недоліками інституційного середовища.

Враховуючи загальний низький рівень економічного розвитку африканських країн та рівень бідності населення, характерним явищем є поширення внутрішньорегіональна та міжрегіональна міграція у напрямках, які склалися історично та вимагають глибшого дослідження саме в регіональному контексті, оскільки локалізація основних напрямів міграції

обумовлена саме тенденціями регіональної інтеграції африканських країн. Виявлена в ході дослідження інтенсифікація міграційних переміщень в межах регіональних об'єднань пов'язана з закріпленням прав на вільне переміщення осіб, водночас, численні проблеми, з якими стикаються внутрішньорегіональні мігранти, пов'язані з недоліками інституційного середовища, зокрема: 1) формальним ставленням національних урядів до виконання зобов'язань щодо забезпечення вільного руху людських ресурсів (суворі прикордонні перевірки); 2) порушеннями щодо мігрантів прав людини у зв'язку з проявами корупції та незаконними діями посадових осіб митниці, імміграційних та інших служб.

В цілому удосконалення процесів регулювання міграцій передбачає:

1) впровадження політики макроекономічної стабілізації для забезпечення стійкості розвитку регіонів та усунення асиметрії економічного розвитку між країнами-членами, що створить підґрунтя для вирівнювання рівня життя населення та людського розвитку, сприятиме посиленню можливості ефективної міждержавної співпраці у регіоні;

2) посилення інституційного базису управління регіональними міграціями шляхом організації регіональних органів з повноваженнями та компетенцією, що дозволить провадити єдину міграційну політику, виходячи з економічного, соціального, екологічного, політичного;

3) удосконалення регіональної міграційної в частині контролю нелегальних іммігрантів; гармонізації вимог національних законодавчих систем з питань міграції; захисту інтересів громадян країн-членів об'єднання від дискримінації, усунення порушень прав людини;

4) модернізація об'єктів інфраструктури для забезпечення вільного пересування, що пов'язано з потребою усунення численних перешкод у пунктах пропуску на міжнародних шляхах;

5) нарощування кадрового потенціалу спеціалізованих об'єктів інфраструктури, що дозволить дієво управляти міграцією, полегшуючи процеси вільного переміщення людей, а не обмежуючи її надмірною бюрократизацією та проявами корупції;

6) удосконалення системи збору та обробки інформації про міграційні переміщення шляхом функціонування систем державної статистики на рівні окремих країн та систем фіксації міграцій при перетині державних кордонів;

7) створення системи поширення інформації про проблеми міграції з метою налагодження суспільного діалогу між зацікавленими сторонами, ЗМІ, громадськістю, органами державної влади та наднаціональними органами

об'єднання та уникнення спотворення інформації з питань мігрантів та міграції та попередження проявів ксенофобії.

12. У процесі дослідження ідентифіковано зв'язок передумов регіональної економічної інтеграції з процесами регіональної міграції та визначено, що регулювання вказаних процесів вимагає побудови концептуального підходу, що базуватиметься, з одного боку, на інструментарії національної міграційної політики, а з іншого, – формуватиме інституційне середовище управління перевагами та недоліками міграційних переміщень на рівні регіонального об'єднання.

На основі врахування особливостей моделі національної міграційної політики та передумов формування міграційної політики на регіональному рівні сформовано загальний підхід до розуміння регіональної міграційної політики, яку визначено як систему інститутів регіонального інтеграційного об'єднання, призначену для управління детермінантами міграції людських ресурсів, урегулювання процесів міграційних переміщень, максимізації їх переваг та можливостей, та подолання негативних наслідків. Крім того, визначено її ключові елементи, а також окреслено функції, зокрема: 1) регулювання процесів міграції людських ресурсів у регіональному інтеграційному об'єднанні; 2) мінімізація геоекономічних ризиків та усунення інституційних конфліктів, пов'язаних з міграцією людських ресурсів; 3) інтеграційна функція; 4) мобілізація людських ресурсів.

Обґрунтовано концептуальні засади комплексної регіональної міграційної політики, виходячи з засад інституційної теорії та в умовах геоекономічних трансформацій, шляхом розробки концептуальних засад інституційної моделі регіональної міграційної політики, яка включає ідентифіковані геоекономічні ризики, пов'язані з міграційними процесами, окреслені вище функції, склад суб'єктів інституційного середовища регулювання міграції, а також інструменти урегулювання міжнародної міграції людських ресурсів, через ідентифікований зв'язок міграційної політики з іншими політиками (зайнятості, освітньою, соціальною, інфраструктурною, інформаційною, екологічною та безпековою).

Використання запропонованої моделі при побудові регіональної міграційної політики сприятиме досягненню завдань управління міграцією людських ресурсів через декомпозицію вирішення окремих регіональних проблем міграції людських ресурсів (на основі аналізу ідентифікованих причинно-наслідкових зв'язків міграції окремих стратифікаційних груп та формування людського потенціалу) та враховуючи потребу управління людським потенціалом регіонів в ході геоекономічних трансформацій.

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

- Додаток А**   **Таблиця А.1.** Аналіз авторефератів дисертацій, захищених в Україні у 1991-2017 рр. (за роками) з проблем міжнародної міграції
Таблиця А.2. Аналіз авторефератів дисертацій, захищених в Україні у 1991-2017 рр. (за галузями наук та науковими спеціальностями) з проблем міжнародної міграції
- Додаток Б**   **Таблиця Б.1.** Аналіз напрямів діяльності та провідних дослідників світових науково-дослідних центрів з проблем міжнародної міграції
- Додаток В**   **Таблиця В.1.** Структурування видів міграції, визначених у нормативно-правових та довідкових документах міжнародних організацій
- Додаток Д**   **Таблиця Д.1.** Аналіз класифікацій міграції, пропонованих у науковій літературі з проблем міжнародної економіки
- Додаток Е**   **Таблиця Е.1.** Основні осередки мігрантів за країнами походження та країна призначення у 1960-2015 рр., осіб (у порядку зниження середнього значення величини осередку мігрантів)
Таблиця Е.2. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 2000-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів у 2000-2015 рр.)
Таблиця Е.3. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 1960-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів)
- Додаток Ж**   Показники кліматичних катастроф за країнами досліджуваних регіональних об'єднань та за видами катастроф
Таблиця Ж.1. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах Європейського Союзу протягом 1985-2014 рр.
Таблиця Ж.2. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах SADC протягом 1985-2014 рр.
Таблиця Ж.3. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ЕКОВАС протягом 1985-2014 рр.
Таблиця Ж.4. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ЕАС протягом 1985-2014 рр.
Таблиця Ж.5. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах АСЕАН протягом 1985-2014 рр.
Таблиця Ж.6. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах СААРК протягом 1985-2014 рр.
- Додаток К**   **Таблиця К.1.** Аналіз існуючих військово-політичних конфліктів та їх наслідків для формування міграційних потоків
- Додаток Л**   **Таблиця Л.1.** Визначення категорій вимушених мігрантів відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази
Таблиця Л.2. Визначення категорій країн, задіяних у русі вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази

	<p>Таблиця Л.3. Визначення категорій захисту вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази</p> <p>Таблиця Л.4. Визначення видів руху вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази</p>
Додаток М	<p>Таблиця М.1. Рейтинг країн призначення українських мігрантів протягом 1960-2000 рр. (за чисельністю мігрантів з України на початок кожного десятиліття)</p> <p>Таблиця М.2. Рейтинг країн за показником величини осередку мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2015 рр., осіб (у порядку зниження показника 2015 року)</p> <p>Таблиця М.3. Рейтинг країн за показником величини осередку жінок-мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2000 рр., осіб (у порядку зниження показника 2000 року)</p> <p>Таблиця М.4. Рейтинг країн за показником величини осередку чоловіків-мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2000 рр., осіб (у порядку зниження показника 2000 року)</p>
Додаток Н.	<p>Таблиця Н.1. Законодавство України у сфері міграції</p>
Додаток П	<p>Таблиця П.1. Вікова структура (частка дітей та осіб похилого віку) населення регіону, % від сукупного населення регіону</p> <p>Таблиця П.2. Гендерно-вікова структура (частка дітей та осіб похилого віку з гендерним розподілом) населення регіону, % від сукупного населення регіону</p> <p>Таблиця П.3. Зайнятість осіб похилого віку за секторами економіки та регіонами, % від сукупного зайнятого населення відповідної категорії</p> <p>Таблиця П.4. Зайнятість осіб молодого віку за секторами економіки та регіонами, % від сукупного зайнятого населення відповідної категорії</p>
Додаток Р	<p>Таблиця Р.1. Охоплення категорій людських ресурсів при досягненні цілей глобального розвитку</p>
Додаток С	<p>Таблиця С.1. Матриця залучення категорій людських ресурсів до окремих видів міграції та визначення пріоритетних груп мігрантів для країни призначення</p>
Додаток Т	<p>Таблиця Т.1. Матриця 50-ти найбільших каналів грошових переказів мігрантів за країнами міграційної пари (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку)</p> <p>Таблиця Т.2. Зміни у рейтингу країн за показниками надісланими мігрантами грошових переказів (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку)</p> <p>Таблиця Т.3. Зміни у рейтингу країн за показниками одержаних від мігрантів грошових переказів (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку)</p>
Додаток У	<p>Таблиця У.1. Відхилення індексу людського розвитку країн ЄС від середнього індексу людського розвитку країн ОЕСР у 1990-2015 рр.</p> <p>Таблиця У.2. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу неіездатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ЄС у 2017 р.</p> <p>Таблиця У.3. Макроекономічні показники країн ЄС</p> <p>Таблиця У.4. Показники Індексу економічної свободи (за його</p>

компонентами) країн ЄС

Таблиця У.5. Показники бідності країн ЄС – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення

Таблиця У.6. Частка осередків мігрантів у населенні країн ЄС, %

Таблиця У.7. Чиста міграція у країнах ЄС, осіб

Таблиця У.8. Аналіз чисельності біженців у країнах ЄС

Таблиця У.9. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ЄС

Таблиця У.10. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ЄС

Додаток Ф

Таблиця Ф.1. Характеристика формального інституційного середовища міжнародних та регіональних інструментів) регулювання міграційних потоків біженців за регіонами світу

Додаток Х

Таблиця Х.1. Макроекономічні показники країн ASEAN

Таблиця Х.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ASEAN

Таблиця Х.3. Показники зовнішньої міграції населення країн ASEAN

Таблиця Х.4. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн ASEAN

Таблиця Х.5. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн ASEAN

Таблиця Х.6. Частка осередків мігрантів у населенні країн ASEAN

Таблиця Х.7. Чиста міграція у країнах ASEAN

Таблиця Х.8. Динаміка кількості екологічних катастроф, чисельності загиблих та постраждалих від них осіб у країнах ASEAN

Таблиця Х.9. Аналіз чисельності біженців у країнах ASEAN

Таблиця Х.10. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ASEAN

Таблиця Х.11. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ASEAN

Додаток Ц

Таблиця Ц.1. Макроекономічні показники країн SAARC

Таблиця Ц.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн SAARC

Таблиця Ц.3. Відхилення індексу людського розвитку країн SAARC від середнього індексу людського розвитку країн Південної Азії

Таблиця Ц.4. Динаміка показників доступу населення країн SAARC до належного санітарного захисту та джерел чистої води

Таблиця Ц.5. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієдатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню SAARC

Таблиця Ц.6. Показники зовнішньої міграції населення країн SAARC

Таблиця Ц.7. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн SAARC

Таблиця Ц.8. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн SAARC

Таблиця Ц.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн SAARC

Таблиця Ц.10. Чиста міграція у країнах SAARC

Таблиця Ц.11. Аналіз чисельності біженців у країнах SAARC

Таблиця Ц.12. Аналіз складових національних імміграційних політик

- країн SAARC
Таблиця Ц.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн SAARC
- Додаток Ш**
Таблиця Ш.1. Макроекономічні показники розвитку країн ECOWAS
Таблиця Ш.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ECOWAS
Таблиця Ш.3. Показники зовнішньої міграції населення країн ECOWAS
Таблиця Ш.4. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн ECOWAS
Таблиця Ш.5. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн ECOWAS
Таблиця Ш.6. Відхилення індексу людського розвитку країн ECOWAS від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари у 1990-2015 рр.
Таблиця Ш.7. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієдатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ECOWAS у 2017 р.
Таблиця Ш.8. Показники бідності країн ECOWAS – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення
Таблиця Ш.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн ECOWAS
Таблиця Ш.10. Чиста міграція у країнах ECOWAS
Таблиця Ш.11. Аналіз чисельності біженців у країнах ECOWAS
Таблиця Ш.12. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ECOWAS
Таблиця Ш.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ECOWAS
- Додаток Щ**
Таблиця Щ.1. Макроекономічні показники країн SADC
Таблиця Щ.2. Показники Індексу економічної свободи країн SADC
Таблиця Щ.3. Показники бідності країн SADC – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення
Таблиця Щ.4. Відхилення індексу людського розвитку країн SADC від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари
Таблиця Щ.5. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієдатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню SADC
Таблиця Щ.6. Показники зовнішньої міграції населення країн SADC
Таблиця Щ.7. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн SADC
Таблиця Щ.8. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн SADC
Таблиця Щ.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн SADC
Таблиця Щ.10. Чиста міграція у країнах SADC
Таблиця Щ.11. Аналіз чисельності біженців у країнах SADC
Таблиця Щ.12. Аналіз складових національних імміграційних політик країн SADC
Таблиця Щ.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн SADC

Додаток Ш

Таблиця Ю.1. Макроекономічні показники країн ЕАС

Таблиця Ю.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ЕАС

Таблиця Ю.3. Відхилення індексу людського розвитку країн ЕАС від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари у 1990-2015 рр.

Таблиця Ю.4. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу неіездатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ЕАС у 2017 р.

Таблиця Ю.5. Частка осередків мігрантів у населенні країн ЕАС

Таблиця Ю.6. Чиста міграція у країнах ЕАС

Таблиця Ю.7. Аналіз чисельності біженців у країнах ЕАС

Таблиця Ю.8. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ЕАС

Таблиця Ю.9. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ЕАС

Додаток Я

Таблиця Я.1. Список інформаційних джерел, використаних при формуванні таблиці 2.1 «Підходи авторів до ідентифікації факторів міжнародної міграції населення»

Таблиця Я.2. Список інформаційних джерел, використаних при формуванні таблиці 2.2 «Підходи авторів до ідентифікації факторів міжнародної міграції населення»

Таблиця Я.3. Список інформаційних джерел, використаних при формуванні таблиці 4.1 «Систематизація наукових досліджень проблем формування інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції»

Додаток А

Таблиця А.1. Аналіз авторефератів дисертацій, захищених в Україні у 1991-2017 рр. (за роками) з проблем міжнародної міграції

Роки	Кількість	Докторів наук	Кандидатів наук
1	2	3	4
1995-2000	3		Іяд Сайах Маклад (1999) ¹¹⁰⁰ , Леонтенко О.М. (1999) ¹¹⁰¹ , Лупул Т.Я. (1999) ¹¹⁰² ,
2001-2005	10	Тиндик Н.П. (2004) ¹¹⁰³ , Малиновська О.А. (2005) ¹¹⁰⁴	Лапшина І.А. (2000) ¹¹⁰⁵ , Шиманська О.П. (2003) ¹¹⁰⁶ , Стасюк М.О. (2005) ¹¹⁰⁷ , Ушенко Н.В. (2003) ¹¹⁰⁸ , Драгунова Т.А. (2005) ¹¹⁰⁹ , Горобець О.М. (2005) ¹¹¹⁰ , Ніколайчук М.В. (2005) ¹¹¹¹ , Степура Т.М. (2005) ¹¹¹²
2006-2010	30	Юськів Б.М. (2010) ¹¹¹³ , Гайдучий А.П. (2010) ¹¹¹⁴	Корчевська Л.О. (2006) ¹¹¹⁵ , Ольшевська І.П. (2007) ¹¹¹⁶ , Пелех О.Б. (2007) ¹¹¹⁷ , Ваврищук Н.Г. (2007) ¹¹¹⁸ , Чайка-Петегірич Л.Б. (2008) ¹¹¹⁹ , Куревіна І.О. (2008) ¹¹²⁰ , Відякіна М.М. (2009) ¹¹²¹ , Стаканов Р.Д. (2010) ¹¹²² , Платонов А.В. (2006) ¹¹²³ , Бублій М.П. (2008) ¹¹²⁴ ,

¹¹⁰⁰ Іяд Сайах Маклад Міжнародна міграція робочої сили в системі факторів економічного розвитку арабських країн Перської затоки: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Іяд Сайах Маклад. Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 1999. 17 с.

¹¹⁰¹ Леонтенко О.М. Інтеграція України у міжнародний ринок праці: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / О.М. Леонтенко. Київ. нац. екон. ун-т. К. 1999. 19 с. укр.

¹¹⁰² Лупул Т.Я. Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Т.Я. Лупул. Чернів. держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці. 1999. 21 с. укр.

¹¹⁰³ Тиндик Н.П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Н.П. Тиндик; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь. 2009. 40 с. укр.

¹¹⁰⁴ Малиновська О.А. Управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України: Автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.А. Малиновська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. 2005. 32 с. укр.

¹¹⁰⁵ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

¹¹⁰⁶ Шиманська О.П. Формування міжнародних економічних відносин управління процесом трудової еміграції в умовах України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 // О.П. Шиманська; Терноп. акад. нар. госп-ва. Т., 2003. 19 с. укр.

¹¹⁰⁷ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К. 2004. 23 с. укр.

¹¹⁰⁸ Ушенко Н.В. Зайнятність населення та удосконалення економічного механізму її державного регулювання в ринкових умовах: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.В. Ушенко; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань євр. інтегр. України. К. 2003. 17 с. укр.

¹¹⁰⁹ Драгунова Т.А. Міграційні процеси великих міст (на прикладі м. Києва): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / Т.А. Драгунова; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. К. 2005. 20 с. укр.

¹¹¹⁰ Горобець О.М. Міграція у відтворенні населення Поділля: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / О.М. Горобець; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Л. 2005. 20 с. укр.

¹¹¹¹ Ніколайчук М.В. Механізм регулювання міграційних процесів сільського населення: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / М.В. Ніколайчук; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Л., 2005. 20 с. укр.

¹¹¹² Степура Т.М. Державне регулювання ринку праці (методологія, практика, шляхи удосконалення): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Т.М. Степура; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2005. 19 с. укр.

¹¹¹³ Юськів Б.М. Політичний вимір міжнародної трудової міграції європейських країн в умовах глобального розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04 / Б.М. Юськів; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2010. 35 с. укр.

¹¹¹⁴ Гайдучий А.П. Грошові трансферти мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.02 / А.П. Гайдучий; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2010. 32 с. укр.

¹¹¹⁵ Корчевська Л.О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Л.О. Корчевська; Донец. нац. ун-т. Донецьк. 2006. 20 с. укр.

¹¹¹⁶ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / І.П. Ольшевська. НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2007. 20 с. укр.

¹¹¹⁷ Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / О.Б. Пелех. НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2007. 19 с. укр.

¹¹¹⁸ Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук. Київ. Б.в. 2007. 20 с.

¹¹¹⁹ Чайка-Петегірич Л.Б. Розвиток міжнародної міграції трудових ресурсів в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Л.Б. Чайка-Петегірич; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2008. 22 с. укр.

¹¹²⁰ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / І.О. Куревіна. НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с. укр.

¹¹²¹ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М. Відякіна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 21 с.

¹¹²² Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2010. 20 с.

Продовження табл. А.1.

1	2	3	4
			Бондаренко К.І. (2008) ¹¹²⁵ , Баланюк Д.М. (2009) ¹¹²⁶ , Жовківська Г.А. (2010) ¹¹²⁷ , Качурець Ч.І. (2010) ¹¹²⁸ , Слабінська С.В. (2010) ¹¹²⁹ , Западнюк С.О. (2009) ¹¹³⁰ , Майданік І.П. (2007) ¹¹³¹ , Петрова Я.В. (2008) ¹¹³² , Полянська Я.Л. (2008) ¹¹³³ , Нагорнова О.В. (2008) ¹¹³⁴ , Білик О.М. (2009) ¹¹³⁵ , Кісельова О.О. (2009) ¹¹³⁶ , Романюк Т.М. (2009) ¹¹³⁷ , Шушпанов П.Г. (2009) ¹¹³⁸ , Кривчук-Новак С. Г. (2010) ¹¹³⁹ , Горбань О.П. (2009) ¹¹⁴⁰ , Поліщук О.В. (2009) ¹¹⁴¹ , Цуркан Т.Ю. (2010) ¹¹⁴² , Прокопюк А. (2010) ¹¹⁴³
2011-2017	11	Гуменюк Ю.П. (2014) ¹¹⁴⁴	Кислицина О.В. (2011) ¹¹⁴⁵ , Курунова Ю.О. (2015) ¹¹⁴⁶ , Ластовецька Р.О. (2016) ¹¹⁴⁷ , Голубник О.Р. (2011) ¹¹⁴⁸ , Звірид Н.В. (2011) ¹¹⁴⁹ ,

¹¹²³ Платонов А.В. Протидія нелегальній міграції як чинник забезпечення національної безпеки України: Автореф. дис. канд. політ. наук: 21.01.01 / Андрій Вікторович Платонов ; Рада національної безпеки і оборони. Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К. 2006. 23 с. укр.

¹¹²⁴ Бублій М.П. Державне регулювання зовнішньої міграції робочої сили в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / М.П. Бублій ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х. 2008. 20 с. укр.

¹¹²⁵ Бондаренко К.І. Соціокультурні чинники формування міграційної політики в суспільстві, що трансформується : автореф. дис. канд. політ. наук / К. І. Бондаренко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. К. 2008. 19 с. укр.

¹¹²⁶ Баланюк Д.М. Стратегія міграційної політики в період національно-державного будівництва : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Д. М. Баланюк; Одес. нац. юрид. акад. О., 2009. 17 с. укр.

¹¹²⁷ Жовківська Г.А. Внутрішні та зовнішні чинники еволюції імміграційної політики ФРН : автореф. дис. канд. політ. наук.: 23.00.04 / Г. А. Жовківська. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці. 2010. 22 с. укр.

¹¹²⁸ Качурець Ч. І. Міграційні проблеми в зовнішній політиці України : автореф. дис. канд. політ. наук.: 23.00.04 / Ч. І. Качурець. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2010. 20 с. укр.

¹¹²⁹ Слабінська С.В. Соціокультурна інтеграція та адаптація мігрантів у сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.03 / С. В. Слабінська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. К. 2010. 20 с. укр.

¹¹³⁰ Западнюк С.О. Міграції населення України (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. ... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / С.О. Западнюк. Ін-т географії НАН України. К. 2009. 20 с. укр.

¹¹³¹ Майданік І.П. Трудові міграції у період трансформації соціально-економічних відносин в Україні: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.03 / І.П. Майданік. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х. 2007. 19 с. укр.

¹¹³² Петрова Я.В. Соціальні механізми інтелектуальної міграції: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / Я.В. Петрова. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х. 2008. 20 с. укр.

¹¹³³ Полянська Я.Л. Державне регулювання зовнішньої трудової міграції: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / Яна Леонідівна Полянська ; Донецький національний ун-т. Донецьк. 2006. 20 с. укр.

¹¹³⁴ Нагорнова О.В. Державне регулювання трудової міграції в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / О.В. Нагорнова ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2008. 20 с. укр.

¹¹³⁵ Білик О.М. Мобільність в системі людського капіталу: методика оцінювання та напрями активізації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / О.М. Білик ; Держ. вищий навч. заклад "Київ. нац. економ. ун-т ім. В.Гетьмана". К. 2009. 20 с. укр.

¹¹³⁶ Кісельова О.О. Забезпечення ефективної зайнятості населення в економіці регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / О.О. Кісельова ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк. 2009. 20 с. укр.

¹¹³⁷ Романюк Т.М. Зовнішня трудова міграція як засіб підвищення життєвого рівня населення регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Т.М. Романюк ; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. К. 2009. 20 с. укр.

¹¹³⁸ Шушпанов П.Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / П.Г. Шушпанов; НАН України; Ін-т демографії та соц. дослід. К., 2009. 20 с. укр.

¹¹³⁹ Кривчук-Новак С.Г. Імплементация стандартів країн Євросоюзу в міграційну політику України: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07 / С. Г. Кривчук-Новак. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. 2010. 20 с. укр.

¹¹⁴⁰ Горбань О.П. Правове регулювання праці іноземців та осіб без громадянства в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.П. Горбань ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Дала. Луганськ. 2009. 18 с. укр.

¹¹⁴¹ Поліщук О.В. Міжнародно-правове регулювання трудової міграції населення: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.В. Поліщук ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х. 2009. 18 с. укр.

¹¹⁴² Цуркан Т.Ю. Правова політика сучасної держави у сфері міграції: теоретико-компаративістське дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.Ю. Цуркан ; Одес. нац. юрид. акад. О., 2010. 24 с. укр.

¹¹⁴³ Голубник О.Р. Економіко-математичне моделювання трудової міграції населення України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / О.Р. Голубник. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2010. 20 с. укр.

¹¹⁴⁴ Гуменюк Ю.П. Трудова міграція в системі тектонічних зсувів світової економіки: дис. д-ра екон. наук : 08.00.02 / Юрій Петрович Гуменюк. Тернопіль. ТНЕУ. 2014.494 с.

¹¹⁴⁵ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 20 с. укр.

Продовження табл. А.1.

1	2	3	4
			Капітанчук Л.Ю. (2011) ¹¹⁵⁰ , Сікорський О.П. (2011) ¹¹⁵¹ , Супруновський А.І. (2011) ¹¹⁵² , Дробко Е.В. (2011) ¹¹⁵³ , Пугач С.О. (2011) ¹¹⁵⁴

Таблиця А.2. Аналіз авторефератів дисертацій, захищених в Україні у 1991-2017 рр. (за галузями наук та науковими спеціальностями) з проблем міжнародної міграції

Спеціальність	Кількість	Автори
1	2	3
07.00.02 – всесвітня історія	1	Лукул Т.Я. ¹¹⁵⁵
08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини (08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини)	17	Лапшина І.А. ¹¹⁵⁶ , Шиманська О.П. ¹¹⁵⁷ , Стасюк М.О. ¹¹⁵⁸ , Корчевська Л.О. ¹¹⁵⁹ , Ольшевська І.П. ¹¹⁶⁰ , Пелех О.Б. ¹¹⁶¹ , Яд Сайах Маклад ¹¹⁶² , Леонтенко О.М. ¹¹⁶³ , Вавришук Н.Г. ¹¹⁶⁴ , Чайка-Петегірич Л.Б. ¹¹⁶⁵ , Куревіна І.О. ¹¹⁶⁶ , Відякіна М.М. ¹¹⁶⁷

¹¹⁴⁶ Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / Ю. О. Курунова. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2015. 20 с. укр.

¹¹⁴⁷ Ластовецька Р.О.. Механізми впливу грошових переказів на економіку країни-донора та країни-реципієнта: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Ластовецька Роксолана Орестівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 20 с.

¹¹⁴⁸ Прокопюк А. Регулювання зайнятості населення в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.07 / А. Прокопюк. НАН України; Ін-т регіон. дослідж. Л. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁴⁹ Звірид Н. В. Статистична оцінка інтенсивності міграції робочої сили (на прикладі Західного регіону України): автореф. дис. канд. екон. наук. 08.00.10 / Н. В. Звірид. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁵⁰ Капітанчук Л.Ю. Особливості розслідування нелегальної міграції: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Л. Ю. Капітанчук. Нац. акад. внутр. справ. К. 2011. 17 с. укр.

¹¹⁵¹ Сікорський О.П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07 / О. П. Сікорський; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁵² Супруновський А. І. Міграційне право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01 / А. І. Супруновський; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". О. 2011. 18 с. укр.

¹¹⁵³ Дробко Е.В. Удосконалення механізмів державного управління у сфері зовнішньої трудової міграції громадян України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Е. В. Дробко. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів. регіон. ін-т держ. упр. Л. 2011. 18 с. рис. укр.

¹¹⁵⁴ Пугач С.О. Міграції населення Волинської області (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. ... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / С. О. Пугач; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁵⁵ Лукул Т.Я. Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Т.Я. Лукул. Чернів. держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці. 1999. 21 с. укр.

¹¹⁵⁶ Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатолівна. Центральна спілка споживчих товариств України. Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 с.

¹¹⁵⁷ Шиманська О.П. Формування міжнародних економічних відносин управління процесом трудової еміграції в умовах України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 // О.П. Шиманська; Терноп. акад. нар. госп-ва. Т., 2003. 19 с. укр.

¹¹⁵⁸ Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К. 2004. 23 с. укр.

¹¹⁵⁹ Корчевська Л.О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Л.О. Корчевська; Донец. нац. ун-т. Донецьк. 2006. 20 с. укр.

¹¹⁶⁰ Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Ольшевська Ірина Петрівна. ДВНЗ "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". К. 2007. 226 с.

¹¹⁶¹ Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2007. 225 с.

¹¹⁶² Яд Сайах Маклад Міжнародна міграція робочої сили в системі факторів економічного розвитку арабських країн Перської затоки: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Яд Сайах Маклад. Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 1999. 17 с.

¹¹⁶³ Леонтенко О.М. Інтеграція України у міжнародний ринок праці: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / О.М. Леонтенко. Київ. нац. екон. ун-т. К. 1999. 19 с. укр.

¹¹⁶⁴ Вавришук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Вавришук. Київ. Б.в. 2007. 20 с.

¹¹⁶⁵ Чайка-Петегірич Л.Б. Розвиток міжнародної міграції трудових ресурсів в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Л.Б. Чайка-Петегірич; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2008. 22 с. укр.

Продовження табл. А.2.

1	2	3
		Гайдучкий А.П. ¹¹⁶⁸ , Стаканов Р.Д. ¹¹⁶⁹ , Кислицина О.В. ¹¹⁷⁰ , Курунова Ю.О. ¹¹⁷¹ , Гуменюк Ю.П. ¹¹⁷² , Ластовецька Р.О. ¹¹⁷³
08.00.03 – економіка та управління національним господарством	1	Нагорнова О.В. ¹¹⁷⁴
08.02.03 – організація управління, планування та регулювання економікою"	2	Ушенко Н.В. ¹¹⁷⁵ , Степура Т.М. ¹¹⁷⁶
08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика (08.09.01 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика)	9	Драгунова Т.А. ¹¹⁷⁷ , Горобець О.М. ¹¹⁷⁸ , Ніколайчук М.В. ¹¹⁷⁹ , Полянська Я.Л. ¹¹⁸⁰ , Білик О.М. ¹¹⁸¹ , Кісельова О.О. ¹¹⁸² , Романюк Т.М. ¹¹⁸³ , Шушпанов П.Г. ¹¹⁸⁴ , Прокопюк А. ¹¹⁸⁵
08.00.10 – статистика	1	Звірід Н.В. ¹¹⁸⁶
08.00.11 – математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці	1	Голубник О.Р. ¹¹⁸⁷
11.00.02 – економічна та соціальна географія	2	Западнюк С.О. ¹¹⁸⁸ , Пугач С.О. ¹¹⁸⁹

¹¹⁶⁶ Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.

¹¹⁶⁷ Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М. Відякіна. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2009. 21 с. укр.

¹¹⁶⁸ Гайдучкий А.П. Грошові трансферти мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.02 / А.П. Гайдучкий; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2010. 32 с. укр.

¹¹⁶⁹ Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2010. 20 с.

¹¹⁷⁰ Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / О. В. Кислицина. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁷¹ Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.00.02 / Ю. О. Курунова. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2015. 20 с. укр.

¹¹⁷² Гуменюк Ю.П. Трудова міграція в системі тектонічних зсувів світової економіки: дис. д-ра екон. наук: 08.00.02 / Юрій Петрович Гуменюк. Тернопіль. ТНЕУ. 2014. 494 с.

¹¹⁷³ Ластовецька Р.О. Механізми впливу грошових переказів на економіку країни-донора та країни-реципієнта: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Ластовецька Роксолана Орестівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2016. 20 с.

¹¹⁷⁴ Нагорнова О.В. Державне регулювання трудової міграції в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / О.В. Нагорнова; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2008. 20 с. укр.

¹¹⁷⁵ Ушенко Н.В. Зайнятість населення та удосконалення економічного механізму її державного регулювання в ринкових умовах: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.В. Ушенко; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань євр. інтегр. України. К. 2003. 17 с. укр.

¹¹⁷⁶ Степура Т.М. Державне регулювання ринку праці (методологія, практика, шляхи удосконалення): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Т.М. Степура; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2005. 19 с. укр.

¹¹⁷⁷ Драгунова Т.А. Міграційні процеси великих міст (на прикладі м. Києва): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / Т.А. Драгунова; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. К. 2005. 20 с. укр.

¹¹⁷⁸ Горобець О.М. Міграція у відтворенні населення Поділля: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / О.М. Горобець; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Л. 2005. 20 с. укр.

¹¹⁷⁹ Ніколайчук М.В. Механізм регулювання міграційних процесів сільського населення: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / М.В. Ніколайчук; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Л., 2005. 20 с. укр.

¹¹⁸⁰ Полянська Я.Л. Державне регулювання зовнішньої трудової міграції: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.09.01 / Яна Леонідівна Полянська; Донецький національний ун-т. Донецьк. 2006. 20 с. укр.

¹¹⁸¹ Білик О.М. Мобільність в системі людського капіталу: методика оцінювання та напрями активізації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / О.М. Білик; Держ. вищий навч. заклад "Київ. нац. економ. ун-т ім. В.Гетьмана". К. 2009. 20 с. укр.

¹¹⁸² Кісельова О.О. Забезпечення ефективної зайнятості населення в економіці регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / О.О. Кісельова; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк. 2009. 20 с. укр.

¹¹⁸³ Романюк Т.М. Зовнішня трудова міграція як засіб підвищення рівня населення регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Т.М. Романюк; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. К. 2009. 20 с. укр.

¹¹⁸⁴ Шушпанов П.Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / П.Г. Шушпанов; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. К., 2009. 20 с. укр.

¹¹⁸⁵ Голубник О.Р. Економіко-математичне моделювання трудової міграції населення України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / О.Р. Голубник. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л. 2010. 20 с. укр.

¹¹⁸⁶ Звірід Н. В. Статистична оцінка інтенсивності міграції робочої сили (на прикладі Західного регіону України): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.10 / Н. В. Звірід. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁸⁷ Прокопюк А. Регулювання зайнятості населення в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.07 / А. Прокопюк. НАН України; Ін-т регіон. дослідж. Л. 2011. 20 с. укр.

Продовження табл. А.2.

1	2	3
12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень	2	Цуркан Т.Ю. ¹¹⁹⁰ , Супруновський А.І. ¹¹⁹¹
12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення	1	Горбань О.П. ¹¹⁹²
12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право	3	Кривчук-Новак С. Г. ¹¹⁹³ , Тиндик Н.П. ¹¹⁹⁴ , Сікорський О.П. ¹¹⁹⁵
12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність	1	Капітанчук Л.Ю. ¹¹⁹⁶
12.00.11 – міжнародне право	1	Поліщук О.В. ¹¹⁹⁷
21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки)	1	Платонов А.В. ¹¹⁹⁸
22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини	1	Майданік І.П. ¹¹⁹⁹
22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології	1	Петрова Я.В. ¹²⁰⁰
23.00.03 – політична культура та ідеологія	2	Бондаренко К.І. ¹²⁰¹ , Слабінська С.В. ¹²⁰²
25.00.02 – механізми державного управління	4	Малиновська О.А. ¹²⁰³ , Бублій М.П. ¹²⁰⁴ , Баланюк Д.М. ¹²⁰⁵ , Дробко Е.В. ¹²⁰⁶
23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку	3	Жовківська Г.А. ¹²⁰⁷ , Качурець Ч.І. ¹²⁰⁸ , Юськів Б.М. ¹²⁰⁹

¹¹⁸⁸ Западнюк С.О. Міграції населення України (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. ... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / С.О. Западнюк. Ін-т географії НАН України. К. 2009. 20 с. укр.

¹¹⁸⁹ Пугач С.О. Міграції населення Волинської області (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. ... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / С.О. Пугач; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁹⁰ Цуркан Т.Ю. Правова політика сучасної держави у сфері міграції: теоретико-компаративістське дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01 / Т.Ю. Цуркан; Одес. нац. юрид. акад. О., 2010. 24 с. укр.

¹¹⁹¹ Супруновський А. І. Міграційне право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01 / А. І. Супруновський; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". О. 2011. 18 с. укр.

¹¹⁹² Горбань О.П. Правове регулювання праці іноземців та осіб без громадянства в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.05 / О.П. Горбань; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Дала. Луганськ. 2009. 18 с. укр.

¹¹⁹³ Кривчук-Новак С.Г. Імплементация стандартів країн Євросоюзу в міграційну політику України: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07 / С. Г. Кривчук-Новак. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. 2010. 20 с. укр.

¹¹⁹⁴ Тиндик Н.П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук.: 12.00.07 / Н.П. Тиндик; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь. 2009. 40 с. укр.

¹¹⁹⁵ Сікорський О.П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07 / О. П. Сікорський; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. 2011. 20 с. укр.

¹¹⁹⁶ Капітанчук Л.Ю. Особливості розслідування нелегальної міграції: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Л. Ю. Капітанчук. Нац. акад. внутр. справ. К. 2011. 17 с. укр.

¹¹⁹⁷ Поліщук О.В. Міжнародно-правове регулювання трудової міграції населення: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.11 / О.В. Поліщук; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х. 2009. 18 с. укр.

¹¹⁹⁸ Платонов А.В. Протидія нелегальній міграції як чинник забезпечення національної безпеки України: Автореф. дис. канд. політ. наук.: 21.01.01 / Андрій Вікторович Платонов; Рада національної безпеки і оборони. Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К. 2006. 23 с. укр.

¹¹⁹⁹ Майданік І.П. Трудові міграції у період трансформації соціально-економічних відносин в Україні: автореф. дис. канд. соціол. наук.: 22.00.03 / І.П. Майданік. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х. 2007. 19 с. укр.

¹²⁰⁰ Петрова Я.В. Соціальні механізми інтелектуальної міграції: автореф. дис. канд. соціол. наук.: 22.00.04 / Я.В. Петрова. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х. 2008. 20 с. укр.

¹²⁰¹ Бондаренко К.І. Соціокультурні чинники формування міграційної політики в суспільстві, що трансформується: автореф. дис. канд. політ. наук. / К. І. Бондаренко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. К. 2008. 19 с. укр.

¹²⁰² Слабінська С.В. Соціокультурна інтеграція та адаптація мігрантів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.03 / С. В. Слабінська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. К. 2010. 20 с. укр.

¹²⁰³ Малиновська О.А. Управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України: Автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.А. Малиновська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. 2005. 32 с. укр.

¹²⁰⁴ Бублій М.П. Державне регулювання зовнішньої міграції робочої сили в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / М.П. Бублій; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х. 2008. 20 с. укр.

¹²⁰⁵ Баланюк Д.М. Стратегія міграційної політики в період національно-державного будівництва: автореф. дис... канд. політ. наук.: 23.00.02 / Д. М. Баланюк; Одес. нац. юрид. акад. О., 2009. 17 с. укр.

¹²⁰⁶ Дробко Е.В. Удосконалення механізмів державного управління у сфері зовнішньої трудової міграції громадян України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Е. В. Дробко. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів. регіон. ін-т держ. упр. Л. 2011. 18 с. рис. укр.

¹²⁰⁷ Жовківська Г.А. Внутрішні та зовнішні чинники еволюції імміграційної політики ФРН: автореф. дис. канд. політ. наук.: 23.00.04 / Г. А. Жовківська. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці. 2010. 22 с. укр.

¹²⁰⁸ Качурець Ч. І. Міграційні проблеми в зовнішній політиці України: автореф. дис. канд. політ. наук.: 23.00.04 / Ч. І. Качурець. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2010. 20 с. укр.

¹²⁰⁹ Юськів Б.М. Політичний вимір міжнародної трудової міграції європейських країн в умовах глобального розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук.: 23.00.04 / Б.М. Юськів; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2010. 35 с. укр.

Додаток Б

Таблиця Б.1. Аналіз напрямів діяльності та провідних дослідників світових науково-дослідних центрів з проблем міжнародної міграції

<i>Назва науково-дослідного центру</i>	<i>Опис основних дослідницьких напрямів</i>	<i>Вчені, які проводять дослідження на базі Центру (імена та прізвища наведено мовою оригіналу)</i>
1	2	3
Euroasylum (http://www.eurasylum.org/)	Дослідження та консультування у сфері міграційної політики та політики щодо біженців, зокрема питань, пов'язаних з правовим забезпеченням рішень стосовно іммігрантів, контролю кордонів, трудовою міграцією, торгівлі людьми, внутрішніх переміщень та програм інтеграції мігрантів	Aderanti Adepoju, Richard Ares Baumgartner, Peter Bosch, Juan Carlos Calleros, David Costello, Howard Duncan, Neli Esipova, Araceli Azuara Ferreiro, Andrew Geddes, Lukas Gehrke, Shahidul Haque, Michelle Leighton, William McClure, Pietro Mona, Dilip Ratha, Cecile Riallant, Hilmar Schneider, Nand Kishore Singh, Maria Stavropoulou, Stephanos Stavros, Maia Welbourne, Klaus F. Zimmermann, Eric Adja, John K. Bingham, Ambassador Eva Åkerman Börje, Mark Cully, António Guterres, Khalid Koser, Khalid Malik, Cecilia Mamlström, Ali Mansoor, Andrew Middleton, Najat Maalla M'Jid, Robert A. Moczny, Imelda M. Nicolas, Ignacio Packer, Kelly Ryan, Geneva; Martin Schulz, David Smith, Sir Peter D. Sutherland, Migration Ambassador William Lacy Swing, Myria Vassiliadou, Catherine Wiesner
Європейський дослідний центр з питань міграції та етнічних відносин / European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER) (http://www.ercomer.eu/)	Порівняльне дослідження міжнародної міграції та етнічними відносинами у європейському контексті. Зокрема, виділено 4 основні напрями: міграція та мігранти; іммігранти та меншості в приймаючих суспільствах, культурні відмінності та суспільні реакції; солідарність, націоналізм та етнічні конфлікти	Maykel Verkuyten, Mérove Gijsberts, Louk Hagendoorn, David Ingleby, Marcel Coenders, Fenella Fleischmann, Edwin Poppe, Jochem Thijs, Borja Martinovic, Gerrit-Bartus Dielissen, Gerrit-Bartus Dielissen, Anouk Smeekes, Özge Bilgili, Paul Hindriks, Menno van Setten, Femke van der Werf, Yassine Khoudja, Jolien Geerlings, Ester Driel
Інститут з вивчення міжнародної міграції / Institute for the Study of International Migration (https://isim.georgetown.edu/)	Дослідження міжнародних міграцій, національних міграцій, причин та потенційних наслідків руху населення, політичних та правових аспектів міграції, інтеграції мігрантів, наслідків міжнародних міграцій для політики та національної безпеки, а також внутрішніх переміщень	Katharine M. Donato, Elizabeth Ferris, Elżbieta M. Goździak, B. Lindsay Lowell, Susan Martin, Andrew Schoenholtz, Grace Benton, Lara Kinne, Nili Sarit Yossinger

Продовження табл. Б.1.

1	2	3
<p>Інститут з питань міграції та етнічних досліджень / Institute for Migration and Ethnic Studies (IME) (http://imes.uva.nl/)</p>	<p>Міждисциплінарні дослідження міграції та інтеграції у міжнародній та порівняльній перспективі. Зокрема, виділено два напрями розуміння міжнародної міграції: як процесу переміщення (зі своїми передумовами та наслідками) та як процесу оселення та інтеграції мігрантів та їх нащадків у приймаючих країнах</p>	<p>Akgündüz A., Andrikopoulos A., Bader V.M., Beek J.H. van de, Berczyk J., Bergsma, E., Berkhout D.J., Bonjour, S.A., Bovenkerk, F., Brug, W. (Wouter) van der, Buijs L.J., Burgoon B.M., Cantinho de Jesus V., Cardoso Ribeiro, T., Chevalier, Davidson R.J., Donders Y.M., Dukes, Duyvendak, Ehrkamp P., Engelen E.R., Fennema M., Ferracioli L.L., Fiorito T.R., Galen, J.J. van, Geschiere, P.L., Gnes D., Goede, M.de, Guadeloupe F.E., Hart B. de, Heelsum A.J. van, Heerden S.C. van, Ingleby J.D., Jacobs D., Jansen E.F., Jansen H.Y.M., Jeandesboz J.A., Kalir B., Kanas A.M., Keskiner, E., Koning A. (Anouk) de, Korf D.J., Kortmann M., Kraal K., Lan S., Lange, S.L. de, Lange, T. de, Mamadouh, V.D.</p>
<p>Інститут міграційних досліджень і міжкультурних досліджень / Institute for Migration Research and Intercultural Studies (https://www.imis.uni-osnabrueck.de/startseite.html)</p>	<p>Дослідження руху населення з сучасної та історичної перспективи</p>	<p>Julia Becker, Olaf Berg, Marcel Berlinghoff, Lisa Carstensen, Rauf Ceylan, Isabell Diekmann, Carsten Felgentreff, Anna Flack, Angela Grimm, Laura Haddad, Thomas Groß, Vera Hanewinkel, Lisa-Marie Heimeshoff, Sebastian Huhn, J. Olaf Kleist, Ali Konyali, Christine Lang, Johanna Neuhauser, Christina Noack, Jochen Oltmer, Jannis Panagiotidis, Andreas Christoph Rass, Antonie Schmiz, Ulrich Schneckener, Jens Schneider, Verena Schulze Palstring, Helen Schwenken, Helge Schwiertz, Malte Steinbrink, Inken Sürig, Melanie Ulz, Maren Wilmes, Frank Wolff</p>
<p>Інститут міграційної політики / Migration Policy Institute (http://www.migrationpolicy.org/)</p>	<p>Аналіз і оцінка політики щодо міграції та біженців на місцевому, національному та міжнародному рівнях, її викликів та можливостей громад та організацій у все більш інтегрованому світі</p>	<p>Michael Fix, Demetrios G. Papademetriou, Kathleen Newland, Doris Meissner, Margie McHugh, Randy Capps, Muzaffar Chishti, Elizabeth Collett, Gregory A. Maniatis, Delia Pompa, James W. Ziglar, Natalia Banulescu-Bogdan, Jeanne Batalova, Meghan Benton, Julia Gelatt, Dovelyn Rannveig Mendoza, Will Somerville, Hanne Beirens, Maria Vincenza Desiderio, Maki Park, Susan Fratzke, Faye Hipsman, Liam Patuzzi, Kate Hooper, Julie Sugarman, Sarah Pierce, Leslie Villegas, Jessica Bolter, Caitlin Katsiaticas, Ariel G. Ruiz Soto, Brian Salant, Anna O'Toole</p>
<p>Центр дослідження біженців / Refugee Studies Centre (https://www.rsc.ox.ac.uk/)</p>	<p>Дослідження та освітні проекти з питань біженців та вимушеної міграції на національному та глобальному рівні</p>	<p>Dawn Chatty, Georgia Cole, Alexander Betts, Natascha Zaun, Cathryn Costello, Michelle Foster, Ali Ali, Fulya Memişoğlu</p>

Продовження табл. Б.1.

1	2	3
<p>Центр з вивчення імміграції / Centre for Immigration Studies (www.cis.org)</p>	<p>Дослідження економічного, демографічного, соціального та фіскального впливу імміграції на країну та аналіз особливостей міграційних політик</p>	<p>Mark Krikorian, Andrew R. Arthur, Steven A. Camarota, Bryan Griffith, Jerry Kammer, Kausha Luna, Nayla Rush, Stephen Steinlight, Marguerite Telford, Jessica Vaughan, John Wahala, Patrick McHugh, Cynthia Owens, Thomas P. Redding, Karen Zeigler, Jamie Greedan</p>
<p>Центр міграційних досліджень / The Centre of Migration Research (CMR) (http://www.migracje.uw.edu.pl/about-us/general-information/)</p>	<p>Дослідження теорій і методів міграційних досліджень, детермінантів міграційних рішень на різних аналітичних рівнях, причин і наслідків еміграції з Польщі, припливу і експлуатації іноземців на польському ринку праці, формування, розвитку та інтеграції іммігрантів в Польщі, міграційної політики в Польщі і ЄС, нерегульованої міграції, соціальної мобільності мігрантів</p>	<p>Marta Anacka, Katarzyna Andrejuk, Zuzanna Brunarska, Anita Brzozowska, Olga Czeranowska, Maciej Duszczyk, Kamila Fiałkowska, Agnieszka Fihel, Michał Garapich, Marcin Gońda, Agata Górny, Izabela Grabowska, Aleksandra Grzymała-Kazłowska, Barbara Jancewicz, Anna Janicka, Ewa Jaźwińska-Motyłska, Ignacy Józwiak, Marta Kielkowska, Marta Kindler, Witold Klaus, Weronika Kloc-Nowak, Magdalena Lesińska</p>
<p>Центр міграційних досліджень в Нью-Йорку / Centre for Migration Studies New York (CMS) (www.cmsny.org)</p>	<p>Вивчення міжнародної міграції, розвиток взаєморозуміння між іммігрантами та приймаючими громадами, а також дослідження державної політики, яка забезпечує охорону гідності і прав мігрантів, біженців і новоприбулих</p>	<p>Edward Alden, Zoya Gubernskaya and Joanna Dreby, Deborah A. Boehm, Lenni B. Benson, Donald Kerwin and Robert Warren, Emily Ryo, Todd Scibner, Philip Martin, Peter J. Spiro, Julia G. Young, Pia M. Orrenius and Madeline Zavodny, Els de Graauw and Irene Bloemraad, John W. Harbeson.</p>
<p>Центр міграції Скалабріні / Scalabrini Migration Center (http://www.smc.org.ph/)</p>	<p>Міждисциплінарні дослідження міжнародної міграції з особливим акцентом на міграційні питання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні</p>	<p>Graziano Battistella, Maruja M. B., Cecilia Ruiz Marave, Cecilia Villanueva Guerrero, John Paul B.</p>
<p>КАРІМ-СХІД – Консорціум прикладних досліджень з міжнародної міграції / CARIM East - Consortium for Applied Research on International Migration (http://www.carim-east.eu/)</p>	<p>Дослідження міграції з в Європейський союз (ЄС) з акцентом на країни еміграції та транзиту на східному кордоні ЄС; міграції всередині пострадянського простору, зокрема, по країнах програми «Східне Партнерство» (Білорусь, Україна, Республіка Молдова, Грузія, Вірменія та Азербайджан) і Російській Федерації</p>	<p>Петрос Агабабян, Аловсат Алиев, Ирина Бадурашвили, Олег Бахур, Анастасия Боброва, Олег Буховец (бывший эксперт), Натия Челидзе, Хайкануш Чобанян, Мариам Чумбуридзе, Татьяна Чумаш, Диана Кукос, Олена Федюк, Гага Габричидзе, Ина Гангули, Владимир Ганта, Владимир Ионцев, Ирина Ивахнюк, Екатерина Иващенко-Стадник, Екатерина Кардава, Ольга Купец, Валерий Мошняга, Владимир Мукомель, Александру Опруненко (бывший эксперт), Олексий Позняк, Сергей Румянцев, Людмила Шахотска, Валентина Суботенко, Лариса Титаренко, Алиса Толстокорова (бывший эксперт), Мириан Тухашвили, Виктория Володько, Рубен Еганян, Ариф Юнусов, Тамар Зурабишвили (бывший эксперт).</p>

Продовження табл. Б.1.

1	2	3
<p>Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України (http://www.idss.org.ua/)</p>	<p>Основні напрями та результати досліджень: Комплексний аналіз міграційної ситуації у сучасній Україні Дослідження трудової міграції з України Виявлення впливу міграції на демографічний і деоекономічний розвиток Прогнозування міграції населення Дослідження етнічного складу населення і чинників його динаміки Дослідження імміграції в Україну та інтеграції іммігрантів Оцінка міграційної ситуації у столиці України</p>	<p>Позняк Олексій Володимирович, Малиновська Олена Анатоліївна, Майданік Ірина Петрівна, Гнатюк Тетяна Олегівна, Мостова Ірина Олександрівна, Скибчук Анастасія Андріївна, Навара Аліна Євгенівна.</p>

Додаток В

Таблиця В.1. Структурування видів міграції, визначених у нормативно-правових та довідкових документах міжнародних організацій

Характеристика	Класифікація за характеристикою	Визначення за чинною міжнародною нормативною чи методичною базою
1	2	3
За рівнем урегульованості	Впорядкована міграція (Orderly migration), або Законна міграція (Regular migration)	Рух особи з її звичайного місця проживання на нове місце проживання з дотриманням законів та правил щодо виїзду з країни походження та транзиту через або в'їзд на територію країни призначення або приймаючої країни. ¹²¹⁰
	Неврегульована міграція (Irregular migration), або Нелегальна міграція (Illegal migration)	Пересування людей, що відбувається поза регулюючими нормами країни відправлення, транзитної та (або) приймаючої країни. Чіткого або загальноприйнятого визначення не врегульованої міграції не існує. З точки зору країни призначення, це в'їзд, перебування або працевлаштування в країні без необхідного дозволу або необхідних документів, відповідно до імміграційних правових актів. З точки зору країни відбуття неврегульованість розглядається, наприклад, у випадках, в яких особа перетинає міжнародний кордон без дійсного закордонного паспорту або іншого проїзного документу або не виконує адміністративних вимог для відбуття з країни. Існує тенденція до обмеження використання терміну та застосування його тільки тоді, коли справа стосується незаконного ввезення мігрантів та торгівлі людьми. ¹²¹¹
За статусом суб'єкта координації міграції	Незаконний ввіз мігрантів (Smuggling of migrants)	Забезпечення з метою одержання, прямо або посередньо, будь-якої фінансової або іншої матеріальної вигоди, незаконного в'їзду до будь-якої Держави-учасниці будь-якої особи, яка не є її громадянином або не проживає постійно на її території. ¹²¹²
	Підтримана міграція, Організована міграція (Assisted migration)	Переміщення мігрантів, що відбувається за підтримки держави, кількох держав або міжнародної організації, як протипага спонтанній, самостійній міграції. ¹²¹³
За обсягами міграційного потоку	Масовий вплив (Mass influx)	Раптове прибуття іноземців до країни, у великій їх кількості. ¹²¹⁴
		Прибуття до держав-членів ЄС великої кількості переселенців із певної країни або географічного регіону, не залежно від того, чи їх прибуття було спонтанним або в рамках допомоги, наприклад, через програму евакуації. ¹²¹⁵

¹²¹⁰ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²¹¹ Там само.

¹²¹² Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р., ратифікований Законом України N 1433-IV від 04.02.2004 р. // Верховна Рада України URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_790

¹²¹³ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²¹⁴ Там само.

¹²¹⁵ Директива ЄС 2001/55/EC // УВКБ ООН в Україні. URL: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Council%20Directive%202001_55EC_1.pdf

Продовження табл. В.1.

1	2	3
За напрямом руху	Еміграція (Emigration)	Виїзд з однієї держави з метою оселення в іншій. ¹²¹⁶ Дія, якою особа, яка попередньо була резидентом держави-члена, припиняє проживати на території держави-члена на період, що становить щонайменше дванадцять місяців або має намір щодо такої його тривалості. ¹²¹⁷
	Імміграція (Immigration)	Процес, відповідно до якого іноземці приїжджають в країну, з метою подальшого в ній поселення та проживання. ¹²¹⁸ Дія, якою особа встановлює своє місце проживання на території держави члена на період, що становить або з наміром щодо його тривалості щонайменше дванадцять місяців, маючи попереднє місце проживання в іншій державі-члені або третій країні. ¹²¹⁹
	Зворотна міграція (Return migration)	Переміщення особи, що повертається в свою країну походження або місце постійного проживання, зазвичай після хоча б річного перебування в іншій країні. Таке повернення може бути або не бути добровільним. Зворотна міграція також включає добровільну репатріацію. ¹²²⁰
За характером руху	Маятникова міграція (Commuting)	Не існує чіткого або загальноприйнятого визначення терміну. Термін вживається не тільки в аспекті виїзду в іншу країну на постійне місце проживання, а також у більш широкому значенні термінів іммігрант або емігрант та відноситься до особи, яка виїжджає з однієї країни і прибуває для проживання в іншу. Рішення щодо міграції приймається самостійно особою відповідно його/ її особистих мотивів та без втручання зовнішніх примусових факторів. Застосовується до окремих осіб, або членів сімей, що переїжджають до країни або регіону з метою покращення їх матеріальних або соціальних умов проживання та поліпшення перспектив для себе та членів сім'ї. ¹²²¹ Рекомендація Організації Об'єднаних Націй зі статистики міжнародної міграції визначає мігранта як особу, яка проживала в іноземній країні протягом більш ніж одного року, не залежно від причин, з власної волі або примусово, законних чи незаконних засобів міграції. При такому визначенні, ті, хто приїжджає на більш короткі періоди, себто туристи або бізнесмени, вважатися мігрантами не будуть. Проте, загальний термін включає певні види короткострокових мігрантів, таких як сезонні сільськогосподарські робітники, які приїжджають до країни на короткі проміжки часу для обробки та збору врожаю сільськогосподарської продукції. ¹²²²

¹²¹⁶ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²¹⁷ Регламент (ЕО) № 862/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 юли 2007 година относно статистиката на Общността за миграцията и международната закрила и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 311/76 на Съвета относно изготвяне на статистика за чуждестранните работници // Офіційний вісник Європейського Союзу. URL : <http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/862/oj>

¹²¹⁸ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²¹⁹ Регламент (ЕО) № 862/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 юли 2007 година относно статистиката на Общността за миграцията и международната закрила и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 311/76 на Съвета относно изготвяне на статистика за чуждестранните работници // Офіційний вісник Європейського Союзу. URL : <http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/862/oj>

¹²²⁰ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²²¹ Там само.

¹²²² Там само.

Продовження табл. В.1.

1	2	3
	Циркулярна міграція (Circular migration)	Повторюване пересування осіб з місця їх постійного проживання до місця (місць) призначення, якщо від'їзд та повернення відбуваються більше одного разу. Циркулярна міграція може відбуватись як між країнами, так і всередині держави. Поняття відрізняється від зворотної міграції, коли має місце один від'їзд та одне повернення після тривалої відсутності, а також від щоденних поїздок на роботу в інший населений пункт, при якому особа щоночі повертається до одного місця проживання. ¹²²³
За виявом волі особи до міграції	Примусова міграція (Forced migration)	Міграційний рух, в якому існує елемент примусу, в тому числі загроза життю і джерелам існування, не залежно від того, чи він виник в результаті природних або антропогенних причин (наприклад, рух біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також осіб, переміщених в результаті стихійних лих або екологічних катастроф, хімічних або ядерних катастроф, голоду, або проектів розвитку). ¹²²⁴
	Переселення (біженців) (Resettlement of the refugees)	Переміщення біженців з країни, в якій вони шукали притулок до іншої країни, яка погодилась їх визнати. ¹²²⁵
	Добровільне повернення (Voluntary return)	Організоване або незалежне повернення в країну походження, транзитну або іншу третю країну на підставі вільно вираженого бажання особи, яка повертається. ¹²²⁶
	Видворення Депортація (Expulsion Deportation)	Дії, що вчиняються державним органом з наміром та з метою забезпечення примусового видалення осіб / особи (іноземних громадян або осіб без громадянства) з території цієї країни. ¹²²⁷ 1. Як слідує з визначень в Довіднику МОМ з термінології у сфері міграції, поняття депортація (deportation) та видворення (expulsion) є рівнозначними. 2. Законодавством ЄС не передбачено терміну депортація (deportation), хоча в деяких країнах ЄС даний термін визначений національним законодавством держав. В інших країнах даний термін як правовий не використовується, а лише як загальне поняття громадськістю, іноді з негативним відтінком.
	Екстрадиція (Extradition)	Офіційна передача, зазвичай на основі угоди або інших взаємних домовленостей, однією державою іншій державі особи, обвинуваченої чи засудженої за злочин, здійснений за межами території однієї держави і знаходиться в юрисдикції іншої, з метою проведення судового розслідування та здійснення покарання. Процес екстрадиції звичайно ґрунтується на посднанні національного законодавства, двосторонніх договорів, а в деяких випадках багатосторонніх конвенцій (наприклад, Європейська конвенція про видачу 1957 року). ¹²²⁸
	Повернення (Return)	У широкому сенсі відноситься до дії або процесу повернення особи до точки відправлення. Повернення може бути в межах територіальних кордонів держави, як у випадку з поверненням осіб, переміщених всередині країни. Повернення може бути з приймаючої країни (транзитної країни або країни призначення) в країну походження. ¹²²⁹

¹²²³ Там само.

¹²²⁴ Там само.

¹²²⁵ Там само.

¹²²⁶ Там само.

¹²²⁷ Там само.

¹²²⁸ Там само.

¹²²⁹ Там само.

Продовження табл. В.1.

1	2	3
		Процес повернення, добровільно чи примусово, до: 1) країни походження; 2) транзитної країни згідно двосторонніх договорів про реадмісію або інших домовленостей; 3) або до іншої третьої країни, до якої особа забажає повернутись добровільно і в якій його/її приймуть. ¹²³⁰
	Примусове повернення (Forced return)	Обов'язкове повернення людини в країну походження, транзитну або третю країну на основі адміністративного або судового рішення. ¹²³¹
За категорією людських ресурсів	Інтелектуальна міграція (Intellectual migration)	Притік мізків (Притік висококваліфікованих працівників) Brain gain Вигоди для країни внаслідок імміграції висококваліфікованих осіб. ¹²³²
	Трудова міграція (Labour migration)	Пересування людей зі своєї країни в іншу країну з метою найму на роботу. У більшості країн трудова міграція регулюється національним міграційним законодавством. Крім того, деякі країни відіграють активну роль у регулюванні зовнішньої трудової міграції та створенні сприятливих умов для своїх громадян за кордоном. ¹²³³
	Змішана міграція (Mixed migration)	Змішані рухи населення, що включають біженців, шукачів притулку, трудових мігрантів та інших мігрантів. ¹²³⁴

¹²³⁰ Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals // Official Journal of the European Communities. 2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&rid=1>

¹²³¹ Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник // Міжнародна організація з міграції. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²³² Там само.

¹²³³ Там само.

¹²³⁴ Там само.

Додаток Д

Таблиця Д.1. Аналіз класифікацій міграції, запропонованих у науковій літературі з проблем міжнародної економіки

Ознака класифікації 1	Види міграції за ознакою 2	Автори, які виділяють 3
За просторовими параметрами:	а) зовнішня міграція – переміщення населення за межі своєї країни	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	б) внутрішньоконтинентальна міграція – переміщення населення в межах одного континенту	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	в) міжконтинентальна міграція – переміщення населення за межі континентів	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	г) внутрішня	А.В. Похлебаєва, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
За часовими параметрами:	а) сезонна (кочова) міграція – виїзд робочої сили з однієї країни в іншу на певний період часу з поверненням на батьківщину	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, Г.Р. Заремба, О. Ровенчак
	б) тимчасова (поворотна) міграція – виїзд населення з однієї країни в іншу на певний період часу, як правило, не більше одного року	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	в) маятникова (прикордонна) міграція – періодичний або часто повторюваний виїзд населення з країни, де воно постійно проживає, на роботу в іншу, як правило, сусідню країну	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, Г.Р. Заремба
	Нерегулярна - К нерегулярной миграции относится эпизодическая (разовая) миграция - поездка на определенные сроки в отдаленные районы для получения образования или на лечение. Приведенные примеры можно отнести и к долгосрочной миграции, если поездка будет длиться более, чем 1 год.	М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	г) постійна (безповоротна) міграція – виїзд населення в іншу країну на постійне проживання	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, Г.Р. Заремба, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
За характером організації міграційних потоків:	а) добровільна міграція – непримусове переміщення робочої сили	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, А.В. Похлебаєва, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	б) примусова міграція – виселення громадян зі своєї країни на основі рішення судових організацій	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	в) Вимушена - особи, що шукають притулку - особи з постійним статусом біженця - особи з тимчасовим статусом біженця	О. Ровенчак, А.В. Похлебаєва, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва

Продовження табл. Д.1.

1	2	3
За професійним складом:	а) міграція робітників	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
	б) міграція фахівців	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, Г.Р. Заремба
	в) міграція представників гуманітарних професій	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
За якісним складом:	а) міграція робочої сили низької кваліфікації	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
	б) міграція робочої сили високої кваліфікації	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті
	в) міграція вчених або «відплив інтелекту»	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, Г.Р. Заремба
За напрямками руху	а) еміграція – виїзд населення за межі батьківщини	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
	б) імміграція – в'їзд іноземців в країну з метою проживання протягом визначеного терміну	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
	в) рееміграція – повернення емігрантів на батьківщину	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло
За фактом здійснення міграції*	Потенційні мігранти – група з установками на міграцію	Г.Р. Заремба
За правовим статусом	Легальна – перетин міжнародних кордонів на законних підставах, тобто за наявності в'їзної візи на певний термін або, при перебуванні в іншій країні, продовження терміну її дії	О. Ровенчак, А.В. Похлебаєва, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Нелегальна – міграція людей, що в'їжджають та залишаються у країні, не маючи офіційного дозволу країни в'їзду	П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Напівлегальна – міграція людей, що в'їжджають до якоїсь країни на законних підставах, за візою, але з різних обставин відмовляються покинути цю країну і залишаються в ній після завершення терміну, обумовленого в'їзною візою, або прибувають до якоїсь країни легально, а згодом влаштовуються на роботу, маючи при цьому туристичну візу	О. Ровенчак
	Законна - міграція на законних підставах: віза, надання правового статусу, вид на проживання	А.В. Похлебаєва
	Незаконна - міграція за відсутності законних підстав (не слід плутати з нелегальною, тобто обтяженою кримінальними елементами).	А.В. Похлебаєва
	За способом реалізації	Стихійна
Ланцюгова		О. Ровенчак
Організована		П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
За кількістю мігрантів	Осібна	О. Ровенчак
	Сімейна	О. Ровенчак
	Групова	О. Ровенчак

Продовження табл. Д.1.

1	2	3
За повторюваністю	Епізодична	О. Ровенчак
	Одинична	О. Ровенчак
	Повторювана	О. Ровенчак
За причинами та цілями	Міграція членів сімей (демографічна)	О. Ровенчак, А.В. Похлебаєва, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті
	Політична: - політичні біженці Дипломатичний корпус і військові	О. Ровенчак, А.В. Похлебаєва, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Релігійна	О. Ровенчак, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Етнічна	О. Ровенчак, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Екологічна	О. Ровенчак, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва
	Репатріація (рееміграція)	О. Ровенчак (2006)
	Економічна - економічні біженці - трудова (інтелектуальна, бізнесменів-інвесторів, низькокваліфікованих працівників, висококваліфікованих працівників (фахівців, що змінюють місце роботи; працівники ТНК та мультикорпорацій), за спеціальністю або не за спеціальністю)	О. Ровенчак, М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва, А.В. Похлебаєва, К.Р. Кайтмазова, А.Н. Каберті
	Освітня	О. Ровенчак, Г.Р. Заремба, А.В. Похлебаєва
	Туристична	О. Ровенчак
	Військова	М.М. Пухова, І.П. Дорошина, І.Г. Ходжаєва

Примітка: Назва ознаки сформульована нами на підставі виділеного автором виду міграції, проте не знайшла відображення у оригінальній праці
Джерело: узагальнено на основі вивчення праць П.П. Мазурка, Б.М. Одягайла (2006)¹²³⁵, К.Р. Кайтмазової та А.Н. Каберті (2016)¹²³⁶, М.М. Пухової, І.П. Дорошиної, І.Г. Ходжаєвої (2013)¹²³⁷, О. Ровенчак (2006)¹²³⁸, Г.Р. Заремба (2014)¹²³⁹, А.В. Похлебаєва (2005)¹²⁴⁰

¹²³⁵ Мазурок П.П., Одягайло Б.М., Куліщов О.М. Глобальна економіка // Львів. «Магнолія 2006». 2009. 208 с.

¹²³⁶ Kaitmazova K.R., Saberti A.N. Types of modern migration // Научный альманах стран Причерноморья, 2016. №1 (5). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/types-of-modern-migration>

¹²³⁷ Пухова М.М., Дорошина І.П., Ходжаєва І.Г. Теоретические основы миграции // ТДР. 2013. №6-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-migratsii>

¹²³⁸ Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139

¹²³⁹ Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2014_62_7.

¹²⁴⁰ Похлебаєва А.В. Понятие миграции и ее классификация // Журнал международного права и международных отношений. 2005. № 3. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/27601/1/2005_3_JLIR_pokhlebayeva_r.pdf

Додаток Е

Таблиця Е.1. Основні осередки мігрантів за країнами походження та країна призначення у 1960-2015 рр., осіб (у порядку зниження середнього значення величини осередку мігрантів) (розраховано за даними^{1241,1242})

Міграційні пари країн		Роки						Розрахункові показники за досліджуваний період		
Країна походження	Країна призначення	1960	1970	1980	1990	2000	2015	Середнє значення величини осередку мігрантів	Приріст чисельності мігрантів	
									3 1960 р. по 2015 р.	3 2000 р. по 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Пакистан	Індія	8662538	8141307	3063529	1866445	1331659	1106212	4028615	-87,2%	-16,9%
Росія	Україна	3233837	4182267	4803152	5211922	3613240	3276758	4053529	1,3%	-9,3%
Індія	Пакистан	6293916	4858023	3899706	3130431	2512906	2000908	3782648	-68,2%	-20,4%
Україна	Росія	3500317	3486564	3811434	4595811	3559975	3269992	3704016	-6,6%	-8,1%
Мексика	США	610787	936424	2408502	4662233	9367910	12050031	5005981	1872,9%	28,6%
Бангладеш	Індія	12501	75838	4653065	4250287	3789377	3171022	2658682	25266,1%	-16,3%
Польща	Німеччина	2226485	2325732	2338469	1790828	1999975	1930136	2101938	-13,3%	-3,5%
Росія	Казахстан	1525680	2143604	2329099	2450213	1931909	2352598	2122184	54,2%	21,8%
Казахстан	Росія	1097639	1371420	1486916	1825035	2584955	2560269	1821039	133,3%	-1,0%
Китай	Гонконг	1562528	16823	1898285	1994591	2164744	2307783	1657459	47,7%	6,6%
Алжир	Франція	626615	1493990	1424707	1375771	1057135	1430656	1234812	128,3%	35,3%
Німеччина	США	1035269	987519	1204599	1227752	1250815	627493	1055575	-39,4%	-49,8%
Білорусія	Росія	985601	1125849	1228403	1408619	935782	764279	1074756	-22,5%	-18,3%
Туреччина	Німеччина	26986	442229	1653805	1460465	2008979	1655996	1208077	6036,5%	-17,6%
Велика Британія	Австралія	724397	1041138	1092182	1076261	1026553	1554410	1085824	114,6%	51,4%
Канада	США	995660	964010	1001367	914902	950549	842175	944777	-15,4%	-11,4%
Італія	США	1312537	1193985	923820	667394	547833	376130	836950	-71,3%	-31,3%
Велика Британія	Канада	941217	903698	883022	914883	606723	607377	809487	-35,5%	0,1%
Велика Британія	США	870668	812912	797768	809113	833858	714999	806553	-17,9%	-14,3%
Китай	Індонезія	1723200	1084464	677790	419396	81323	70319	676082	-95,9%	-13,5%
Буркіна-Фасо	Кот д'Івуар	402537	622326	798070	864973	1252098	1294323	872388	221,5%	3,4%
Індія	Бангладеш	637854	704574	779720	854364	936151	34431	657849	-94,6%	-96,3%

¹²⁴¹ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹²⁴² International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Продовження табл Е.1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Росія	Узбекістан	540184	755132	854737	915978	746535	877690	781709	62,5%	17,6%
Україна	Польща	1177694	1014094	730271	508018	331462	206518	661343	-82,5%	-37,7%
Індія	Шрі Ланка	999333	1080645	644956	447083	384789	10460	594544	-99,0%	-97,3%
Філіппіни	США	111801	246767	590421	1059379	1505820	1896031	901703	1595,9%	25,9%
Республіка Корея	Японія	622220	624009	667656	700574	685943	522486	637148	-16,0%	-23,8%
Чехія	Німеччина	736457	776632	749065	374732	402366	543527	597130	-26,2%	35,1%
Куба	США	85161	522875	682634	799972	894560	1131284	686081	1228,4%	26,5%
Росія	Білорусія	386328	552048	664763	786672	549738	682362	603652	76,6%	24,1%
Росія	Німеччина	286209	297315	299809	936128	978793	1080503	646460	277,5%	10,4%
Польща	США	780612	648999	454279	421431	490599	463732	543275	-40,6%	-5,5%
Непал	Індія	515785	523992	560061	503422	649166	542947	549229	5,3%	-16,4%
Італія	Аргентина	927303	687552	487003	363907	224155	152338	473710	-83,6%	-32,0%
Ірландія	Велика Британія	892	717774	621804	599823	636751	503288	513389	56322,4%	-21,0%
Італія	Німеччина	216562	540065	611115	506864	629291	414476	486396	91,4%	-34,1%
Індія	Саудівська Аравія	12449	70109	357516	931457	1007649	1894380	712260	15117,1%	88,0%
Україна	Казахстан	419850	515091	507057	510702	402671	338022	448899	-19,5%	-16,1%
Італія	Франція	140448	840941	594387	520281	236943	367593	450099	161,7%	55,1%
Єгипет	Саудівська Аравія	12110	68199	347779	906089	980205	728608	507165	5916,6%	-25,7%
Італія	Швейцарія	442123	590957	486056	414031	336726	264786	422447	-40,1%	-21,4%
Китай	США	105384	220531	320005	574049	1016412	2103551	723322	1896,1%	107,0%
Іспанія	Аргентина	753707	547743	373063	252380	137084	98050	360338	-87,0%	-28,5%
Польща	Білорусія	538881	382600	403169	417720	291909	478	339126	-99,9%	-99,8%
Республіка Корея	США	12902	58927	313404	693692	896982	1119578	515914	8577,6%	24,8%
Марокко	Франція	155574	294994	540819	654248	262462	926466	472427	495,5%	253,0%
В'єтнам	США	14419	11234	262190	583889	1028454	1302870	533843	8935,8%	26,7%
Колумбія	Венесуела	97349	173628	455590	553872	617744	973315	478583	899,8%	57,6%
Іспанія	Франція	89841	736748	489332	429029	151566	304422	366823	238,8%	100,9%
Індія	Велика Британія	190722	336567	401255	429885	524796	776603	376645	175,2%	307,2%

Таблиця Е.2. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 2000-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів у 2000-2015 рр.) (розраховано за даними^{1243,1244})

Міграційні пари країн		Роки						Розрахункові показники за досліджуваний період		
Країна походження	Країна призначення	1960	1970	1980	1990	2000	2015	Середнє значення величини осередку мігрантів	Приріст чисельності мігрантів	
									3 1960 р. по 2015 р.	3 2000 р. по 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Індія	Велика Британія	190722	336567	401255	429885	524796	776603	376645	175,2%	307,2%
Марокко	Франція	155574	294994	540819	654248	262462	926466	472427	495,5%	253,0%
Китай	США	105384	220531	320005	574049	1016412	2103551	723322	1896,1%	107,0%
Іспанія	Франція	89841	736748	489332	429029	151566	304422	366823	238,8%	100,9%
Індія	Саудівська Аравія	12449	70109	357516	931457	1007649	1894380	712260	15117,1%	88,0%
Колумбія	Венесуела	97349	173628	455590	553872	617744	973315	478583	899,8%	57,6%
Італія	Франція	140448	840941	594387	520281	236943	367593	450099	161,7%	55,1%
Велика Британія	Австралія	724397	1041138	1092182	1076261	1026553	1554410	1085824	114,6%	51,4%
Алжир	Франція	626615	1493990	1424707	1375771	1057135	1430656	1234812	128,3%	35,3%
Чехія	Німеччина	736457	776632	749065	374732	402366	543527	597130	-26,2%	35,1%
Мексика	США	610787	936424	2408502	4662233	9367910	12050031	5005981	1872,9%	28,6%
В'єтнам	США	14419	11234	262190	583889	1028454	1302870	533843	8935,8%	26,7%
Куба	США	85161	522875	682634	799972	894560	1131284	686081	1228,4%	26,5%
Філіппіни	США	111801	246767	590421	1059379	1505820	1896031	901703	1595,9%	25,9%
Республіка Корея	США	12902	58927	313404	693692	896982	1119578	515914	8577,6%	24,8%
Росія	Білорусія	386328	552048	664763	786672	549738	682362	603652	76,6%	24,1%
Росія	Казахстан	1525680	2143604	2329099	2450213	1931909	2352598	2122184	54,2%	21,8%
Росія	Узбекістан	540184	755132	854737	915978	746535	877690	781709	62,5%	17,6%
Росія	Німеччина	286209	297315	299809	936128	978793	1080503	646460	277,5%	10,4%
Китай	Гонконг	1562528	16823	1898285	1994591	2164744	2307783	1657459	47,7%	6,6%
Буркіна Фасо	Кот д'Івуар	402537	622326	798070	864973	1252098	1294323	872388	221,5%	3,4%
Велика Британія	Канада	941217	903698	883022	914883	606723	607377	809487	-35,5%	0,1%
Казахстан	Росія	1097639	1371420	1486916	1825035	2584955	2560269	1821039	133,3%	-1,0%

¹²⁴³ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹²⁴⁴ International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Продовження табл. Е.2.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Польща	Німеччина	2226485	2325732	2338469	1790828	1999975	1930136	2101938	-13,3%	-3,5%
Польща	США	780612	648999	454279	421431	490599	463732	543275	-40,6%	-5,5%
Україна	Росія	3500317	3486564	3811434	4595811	3559975	3269992	3704016	-6,6%	-8,1%
Росія	Україна	3233837	4182267	4803152	5211922	3613240	3276758	4053529	1,3%	-9,3%
Канада	США	995660	964010	1001367	914902	950549	842175	944777	-15,4%	-11,4%
Китай	Індонезія	1723200	1084464	677790	419396	81323	70319	676082	-95,9%	-13,5%
Велика Британія	США	870668	812912	797768	809113	833858	714999	806553	-17,9%	-14,3%
Україна	Казахстан	419850	515091	507057	510702	402671	338022	448899	-19,5%	-16,1%
Бангладеш	Індія	12501	75838	4653065	4250287	3789377	3171022	2658682	25266,1%	-16,3%
Непал	Індія	515785	523992	560061	503422	649166	542947	549229	5,3%	-16,4%
Пакістан	Індія	8662538	8141307	3063529	1866445	1331659	1106212	4028615	-87,2%	-16,9%
Туреччина	Німеччина	26986	442229	1653805	1460465	2008979	1655996	1208077	6036,5%	-17,6%
Білорусія	Росія	985601	1125849	1228403	1408619	935782	764279	1074756	-22,5%	-18,3%
Індія	Пакістан	6293916	4858023	3899706	3130431	2512906	2000908	3782648	-68,2%	-20,4%
Ірландія	Велика Британія	892	717774	621804	599823	636751	503288	513389	56322,4%	-21,0%
Італія	Швейцарія	442123	590957	486056	414031	336726	264786	422447	-40,1%	-21,4%
Республіка Корея	Японія	622220	624009	667656	700574	685943	522486	637148	-16,0%	-23,8%
Єгипет	Саудівська Аравія	12110	68199	347779	906089	980205	728608	507165	5916,6%	-25,7%
Іспанія	Аргентина	753707	547743	373063	252380	137084	98050	360338	-87,0%	-28,5%
Італія	США	1312537	1193985	923820	667394	547833	376130	836950	-71,3%	-31,3%
Італія	Аргентина	927303	687552	487003	363907	224155	152338	473710	-83,6%	-32,0%
Італія	Німеччина	216562	540065	611115	506864	629291	414476	486396	91,4%	-34,1%
Україна	Польща	1177694	1014094	730271	508018	331462	206518	661343	-82,5%	-37,7%
Німеччина	США	1035269	987519	1204599	1227752	1250815	627493	1055575	-39,4%	-49,8%
Індія	Бангладеш	637854	704574	779720	854364	936151	34431	657849	-94,6%	-96,3%
Індія	Шрі Ланка	999333	1080645	644956	447083	384789	10460	594544	-99,0%	-97,3%
Польща	Білорусія	538881	382600	403169	417720	291909	478	339126	-99,9%	-99,8%

Таблиця Е.3. Рейтинг міграційних пар за темпами приросту чисельності мігрантів за період 1960-2015 рр. (у порядку зниження темпів приросту чисельності мігрантів) (розраховано за даними^{1245,1246})

Міграційні пари країн		Роки						Розрахункові показники за досліджуваний період		
Країна походження	Країна призначення	1960	1970	1980	1990	2000	2015	Середнє значення величини осередку мігрантів	Приріст чисельності мігрантів	
									з 1960 р. по 2015 р.	з 2000 р. по 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ірландія	Велика Британія	892	717774	621804	599823	636751	503288	513389	56322,4%	-21,0%
Бангладеш	Індія	12501	75838	4653065	4250287	3789377	3171022	2658682	25266,1%	-16,3%
Індія	Саудівська Аравія	12449	70109	357516	931457	1007649	1894380	712260	15117,1%	88,0%
В'єтнам	США	14419	11234	262190	583889	1028454	1302870	533843	8935,8%	26,7%
Республіка Корея	США	12902	58927	313404	693692	896982	1119578	515914	8577,6%	24,8%
Туреччина	Німеччина	26986	442229	1653805	1460465	2008979	1655996	1208077	6036,5%	-17,6%
Єгипет	Саудівська Аравія	12110	68199	347779	906089	980205	728608	507165	5916,6%	-25,7%
Китай	США	105384	220531	320005	574049	1016412	2103551	723322	1896,1%	107,0%
Мексика	США	610787	936424	2408502	4662233	9367910	12050031	5005981	1872,9%	28,6%
Філіппіни	США	111801	246767	590421	1059379	1505820	1896031	901703	1595,9%	25,9%
Куба	США	85161	522875	682634	799972	894560	1131284	686081	1228,4%	26,5%
Колумбія	Венесуела	97349	173628	455590	553872	617744	973315	478583	899,8%	57,6%
Могоссо	Франція	155574	294994	540819	654248	262462	926466	472427	495,5%	253,0%
Росія	Німеччина	286209	297315	299809	936128	978793	1080503	646460	277,5%	10,4%
Іспанія	Франція	89841	736748	489332	429029	151566	304422	366823	238,8%	100,9%
Буркіна Фасо	Кот д'Івуар	402537	622326	798070	864973	1252098	1294323	872388	221,5%	3,4%
Індія	Велика Британія	190722	336567	401255	429885	524796	776603	376645	175,2%	307,2%
Італія	Франція	140448	840941	594387	520281	236943	367593	450099	161,7%	55,1%
Казахстан	Росія	1097639	1371420	1486916	1825035	2584955	2560269	1821039	133,3%	-1,0%
Алжир	Франція	626615	1493990	1424707	1375771	1057135	1430656	1234812	128,3%	35,3%
Велика Британія	Австралія	724397	1041138	1092182	1076261	1026553	1554410	1085824	114,6%	51,4%
Італія	Німеччина	216562	540065	611115	506864	629291	414476	486396	91,4%	-34,1%
Російська Федерація	Білорусія	386328	552048	664763	786672	549738	682362	603652	76,6%	24,1%

¹²⁴⁵ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹²⁴⁶ International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Продовження табл. Е.3.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Росія	Узбекистан	540184	755132	854737	915978	746535	877690	781709	62,5%	17,6%
Росія	Казахстан	1525680	2143604	2329099	2450213	1931909	2352598	2122184	54,2%	21,8%
Китай	Гонконг	1562528	16823	1898285	1994591	2164744	2307783	1657459	47,7%	6,6%
Непал	Індія	515785	523992	560061	503422	649166	542947	549229	5,3%	-16,4%
Росія	Україна	3233837	4182267	4803152	5211922	3613240	3276758	4053529	1,3%	-9,3%
Україна	Росія	3500317	3486564	3811434	4595811	3559975	3269992	3704016	-6,6%	-8,1%
Польща	Німеччина	2226485	2325732	2338469	1790828	1999975	1930136	2101938	-13,3%	-3,5%
Канада	США	995660	964010	1001367	914902	950549	842175	944777	-15,4%	-11,4%
Республіка Корея	Японія	622220	624009	667656	700574	685943	522486	637148	-16,0%	-23,8%
Велика Британія	США	870668	812912	797768	809113	833858	714999	806553	-17,9%	-14,3%
Україна	Казахстан	419850	515091	507057	510702	402671	338022	448899	-19,5%	-16,1%
Білорусія	Росія	985601	1125849	1228403	1408619	935782	764279	1074756	-22,5%	-18,3%
Чехія	Німеччина	736457	776632	749065	374732	402366	543527	597130	-26,2%	35,1%
Велика Британія	Канада	941217	903698	883022	914883	606723	607377	809487	-35,5%	0,1%
Німеччина	США	1035269	987519	1204599	1227752	1250815	627493	1055575	-39,4%	-49,8%
Італія	Швейцарія	442123	590957	486056	414031	336726	264786	422447	-40,1%	-21,4%
Польща	США	780612	648999	454279	421431	490599	463732	543275	-40,6%	-5,5%
Індія	Пакистан	6293916	4858023	3899706	3130431	2512906	2000908	3782648	-68,2%	-20,4%
Італія	США	1312537	1193985	923820	667394	547833	376130	836950	-71,3%	-31,3%
Україна	Польща	1177694	1014094	730271	508018	331462	206518	661343	-82,5%	-37,7%
Італія	Аргентина	927303	687552	487003	363907	224155	152338	473710	-83,6%	-32,0%
Іспанія	Аргентина	753707	547743	373063	252380	137084	98050	360338	-87,0%	-28,5%
Пакистан	Індія	8662538	8141307	3063529	1866445	1331659	1106212	4028615	-87,2%	-16,9%
Індія	Бангладеш	637854	704574	779720	854364	936151	34431	657849	-94,6%	-96,3%
Китай	Індонезія	1723200	1084464	677790	419396	81323	70319	676082	-95,9%	-13,5%
Індія	Шрі Ланка	999333	1080645	644956	447083	384789	10460	594544	-99,0%	-97,3%
Польща	Білорусія	538881	382600	403169	417720	291909	478	339126	-99,9%	-99,8%

Методологія розрахунків

1. Розрахунок середнього арифметичного значення величини осередку мігрантів у шести роках (1960 р., 1970 р., 1980 р., 1990 р., 2000 р., 2015 р.)

2. Виділення п'ятдесяти найбільших міграційних «пар» (країн походження та призначення) за показником середнього значення величини міграційних осередків за досліджувані роки (до вибірки потрапило 202 пари)

3. Розрахунок темпу приросту величини осередків мігрантів за вибраними міграційними парами за два досліджувані періоди:

2000-2015 рр. (15 років) – базовим показником обрано показник величини осередку мігрантів за кожною міграційною парою у 2000 р. (чисельність мігрантів) (табл. Е.2 Додатку Е)

1960-2015 рр. (55 років) – базовим показником обрано показник величини осередку мігрантів за кожною міграційною парою у 1960 р. (чисельність мігрантів) (табл. Е.3 Додатку Е)

Додаток Ж

Показники кліматичних катастроф за країнами досліджуваних регіональних об'єднань та за видами катастроф

(складено за даними Статистичного відділу ООН^{1247,1248,1249,1250})

Таблиця Ж.1. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах Європейського Союзу протягом 1985-2014 рр.

	Кількість подій			Кількість загиблих			Кількість постраждалих		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
Австрія	10	12	13	20	428	25	0	70300	1616
Бельгія	13	12	16	16	1191	957	735	4245	973
Болгарія	3	10	28	4	20	146	8060	1540	60673
Чехія	0	8	16	0	474	113	0	302167	1320180
Німеччина	16	20	32	89	9495	107	101525	465492	8400
Данія	5	2	5	1	8	6	0	0	0
Іспанія	13	16	12	114	15205	86	6016820	2342	15307
Естонія	0	0	3	0	0	4	0	0	100
Фінляндія	2	5	8	0	71	14	0	40272	51983
Франція	31	43	37	219	19783	1564	6560	3576380	516787
Велика Британія	16	26	28	175	412	840	1300	289372	407752
Греція	17	29	16	1171	271	102	48693	158717	91809
Хорватія	0	9	14	0	829	29	0	4000	12002
Угорщина	2	13	14	0	137	591	0	147518	105665
Ірландія	8	7	4	16	13	3	3500	500	600
Італія	17	28	28	529	20400	500	35335	110653	100816
Литва	2	3	7	6	54	39	780000	0	0
Люксембург	7	2	1	0	170	0	0	0	0
Латвія	0	3	4	0	42	50	0	0	0
Нідерланди	12	6	11	21	972	1010	13020	252100	1
Польща	4	13	23	36	908	1092	0	241300	106455
Португалія	4	14	13	29	2772	115	50	154716	5125

¹²⁴⁷ Climatological disasters // United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

¹²⁴⁸ Geophysical disasters // United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

¹²⁴⁹ Hydrological disasters // United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

¹²⁵⁰ Meteorological disasters // United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

Продовження табл. Ж.1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Румунія	9	30	35	122	312	580	27156	269106	122929
Словаччина	0	9	10	0	66	135	0	58369	1039
Словенія	0	3	6	0	290	9	0	1305	65600
Швеція	3	2	4	11	4	15	0	0	0
Кіпр	1	7	1	0	59	4	0	2405	0

Таблиця Ж.2. Динаміка природних катастроф та чисельності загинувших і постраждалих осіб у країнах SADC протягом 1985-2014 рр.

	Кількість подій			Кількість загинувших			Кількість постраждалих		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Ангола	3	16	17	0	225	338	250000	583469	2478055
Ботсвана	2	3	6	8	23	12	112007	149236	9266
ДР Конго	4	12	20	71	333	300	28009	263526	209737
Лесото	5	5	6	40	1	26	511500	502251	1212615
Мадагаскар	8	17	26	593	859	669	1907929	4404148	2437155
Мозамбік	7	22	29	400	1137	369	6314000	7285260	4299777
Маврикій	4	4	2	3	6	13	14307	2050	82
Малаві	6	13	23	494	585	37	11529367	4192325	8099051
Намібія	1	8	10	0	2	262	250000	575200	1388450
Свазіленд	1	2	6	0	0	14	250000	1242000	422085
Шейшели	0	3	2	0	8	0	0	12867	7435
Танзанія	11	17	18	288	210	190	1437747	5198279	4898791
ПАР	14	36	22	586	607	280	2263344	15506002	425770
Замбія	2	7	12	0	11	58	2500000	3410502	3411860
Зімбабве	1	7	11	0	129	166	5000000	6369000	5997640

Таблиця Ж.3. Динаміка природних катастроф та чисельності загинувших і постраждалих осіб у країнах ЕКОВАС протягом 1985-2014 рр.

1	Кількість подій			Кількість загинувших			Кількість постраждалих		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Бенін	4	5	10	64	34	86	593000	800196	1216910
Буркіна-Фасо	5	5	12	38	6	103	2900396	109970	7318781
Кот-д'Івуар	1	1	7	0	28	97	7000	0	18881

Продовження табл. Ж.3.

<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кабо-Верде	1	3	2	0	0	3	0	46306	2650
Гана	3	5	9	16	213	184	2004300	1170827	686363
Гвінея	1	4	19	0	25	1730	6066	220777	1135505
Гамбія	0	6	9	0	59	16	0	50406	487869
Гвінея-Бісау	2	5	14	1	10	1722	5425	102500	1079687
Ліберія	1	2	5	0	10	4	1000000	7000	36910
Малі	3	8	16	18	24	82	326635	44653	5333039
Нігер	4	9	22	80	31	414	2771992	3692865	15514101
Нігерія	5	26	20	178	610	859	887500	560817	8860504
Сенегал	4	8	13	0	225	65	35500	867622	2173347
Сьєрра-Леоне	0	3	8	0	35	160	0	200003	26466
Того	2	4	6	0	3	69	411500	280405	299695

Таблиця Ж.4. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах ЕАС протягом 1985-2014 рр.

	Кількість подій			Кількість загиблих			Кількість постраждалих		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Бурунді	1	10	23	12	9	273	3600	714930	2487693
Кенія	5	20	37	94	606	867	3900000	28648520	18724141
Руанда	2	8	9	285	126	130	81678	2008204	39194
Південний Судан	0	0	4	0	0	146	0	0	738000
Танзанія	11	21	19	288	223	192	1437747	5201770	4903791
Уганда	5	18	14	7	368	554	652000	1697031	3245559

Таблиця Ж.5. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах АСЕАН протягом 1985-2014 рр.

<i>1</i>	Кількість подій			Кількість загиблих			Кількість постраждалих		
	2	3	4	5	7	8	9	10	11
Бруней	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Індонезія	69	100	138	4978	169483	12810	5001419	5426773	10220640
Камбоджа	2	8	11	606	523	556	929000	8547614	3977064

Продовження табл. Ж.5.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Лаос	9	8	8	40	73	103	1559462	3084400	1375080
М'янма	4	8	19	45	520	138872	429731	313813	3319983
Малайзія	5	28	20	143	483	115	112576	157250	2853540
Філіппіни	100	101	179	14595	6804	18193	33676529	30040678	101311345
Таїланд	27	44	40	1478	9497	1804	7446036	28844066	46907266
В'єтнам	35	57	74	4324	15977	2671	16387503	25894399	17806330

Таблиця Ж.6. Динаміка природних катастроф та чисельності загиблих і постраждалих осіб у країнах СААРК протягом 1985-2014 рр.

	Кількість подій			Кількість загиблих			Кількість постраждалих		
	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994	1995-2004	2005-2014
Афганістан	16	43	70	2640	9628	4219	412930	3181442	4855640
Бангладеш	67	84	57	163844	7683	7219	134291221	86270959	42043516
Бутан	1	3	2	22	200	12	600	1000	20028
Індія	95	122	162	30170	74411	22894	541800216	668934983	143107945
Шрі-Ланка	14	14	28	516	35674	725	3024866	4063951	5993284
Мальдіви	2	7	3	0	377	11	24149	75160	7657
Непал	20	18	36	2437	2952	1947	1321483	1454426	2170675
Пакистан	27	47	57	3805	4126	80445	15304591	9714313	49837388

Додаток К

Таблиця К.1. Аналіз існуючих військово-політичних конфліктів та їх наслідків для формування міграційних потоків
(опрацьовано за матеріалами¹²⁵¹)

Країна (країни)	Рік початку конфлікту	Причини військового конфлікту ¹²⁵²	Наслідки для формування міграційних потоків ¹²⁵³	Кількість осіб, які вимушено мігрували ¹²⁵⁴		Напрями еміграційних потоків ¹²⁵⁵
				Біженці та особи у подібній ситуації (Total Refugee and people in refugee-like situations)	Шукачі притулку (Asylum-seekers)	
1	2	3	4	5	6	7
Сирія	2011	Громадянська війна між силами президента Башара аль-Асада і опозиційними повстанцями	6,6 млн. внутрішньо переміщених осіб, 4,8 млн. біженців, 13,5 млн. осіб, які потребують гуманітарної допомоги	5303581	252306	Туреччина, Ліван, Йорданія, Ірак, Німеччина, Єгипет, Швеція, Греція, Нідерланди, Австрія, Данія, Вірменія, Болгарія, Швейцарія, Об'єднане, Королівство, Франція, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Бельгія, Іспанія, Судан, Кіпр, Ємен, Марокко, Бразилія, Італія, Румунія, Мальта, Канада, Росія.
Колумбія	1964	Боротьба лівих партизанських груп (FARC і ELN) з урядовими силами правого крила і наркобаронів	5,7 млн. осіб, переміщених під час конфлікту, 4 з 5 загиблих – цивільні особи. Понад 25000 зникнень.	339223	9131	Венесуела, Еквадор, Панама, Канада, Сполучені Штати Америки, Коста-Ріка, Бразилія, Чилі, Перу, Аргентина, Франція, Італія.

¹²⁵¹ Mapped: a world at war // IRIN, URL: https://emmeline.carto.com/viz/b69015da-136a-11e5-a64a-0e43f3deba5a/embed_map

¹²⁵² Там само.

¹²⁵³ Там само.

¹²⁵⁴ Mid-Year Trends 2016: Table of Contents for the Excel Data Tables // UNHCR. URL: <http://www.unhcr.org/statistics/mid2016stats.zip>

¹²⁵⁵ Там само.

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	7
Мексика	2006	Конкуруючі наркокартелі змагаються за контроль над прибутковою північноамериканською торгівлею та борються з урядовими військами	Розгул організованої злочинності, корупція, незаконний обіг людей, випадкові масові вбивства, широкомасштабна дестабілізація провокує нелегальну міграцію	11935	53826	Канада, Сполучені Штати, Америки, Франція, Німеччина, Іспанія, Бразилія, Тринідад і Тобаго, Об'єднане Королівство, Австралія, Італія, Люксембург.
Перу	1980	Maoist Shining Path rebels now enmeshed in drug trafficking as Peru has taken over as the world's largest producer of coca Повстанці-маоїсти «Сяючий шлях» протистоять поліції та військовим, фінансуючи власну діяльність за рахунок контрабанди кокаїну та викрадення людей.	500 000 осіб в Лімі мешкають в нетрях протягом всього конфлікту, пов'язаного з наркотиками, насильством, викраденням і вбивствами	3523	1904	Канада, Сполучені Штати Америки, Аргентина, Болівія, Франція, Чилі, Еквадор.
Західна Сахара	1970	Марокко контролює більшу частину території, але підтримуваний Алжиром Фронт Полісаріо стверджує, що вона є незалежною державою для жителів Сахари	50-150 тис. жителів Сахари живуть в таборах для біженців в Алжирі, самовільні арешти, порушення прав людей	116606	1524	Алжир, Мавританія, Франція, Куба, Ангола, Іспанія, Об'єднане Королівство, Швейцарія, Еквадор.
Малі	2012	Повстанці Туареги борються за автономію на півночі Малі, до яких приєдналися ісламістських груп, що хочуть нав'язати закони шаріату	230 000 переміщених осіб, в тому числі понад 140 000 біженців, численні викрадення людей послабили туризм	149888	10571	Нігер, Мавританія, Буркіна Фасо, Італія, Франція, Сполучені Штати Америки, Нігерія Того, Канада, Бразилія.
Сенегал	1982	Неінтенсивна боротьба повстанців за незалежність від маргінального племені Діюли (або Йоли) в Казамансі	Тисячі переміщених осіб, наземні міни руйнують сільське господарство, туризм практично не існує	22324	16000	Гвінея-Бісау, Гамбія, Італія, Франція, Бельгія, Сполучені Штати Америки, Канада.

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	7
Лівія	2011	Підтримуваний ООН уряд знаходиться в Тріполі, але два інших конкуруючих уряди є суперниками в боротьбі за владу у Самопроголошеній Ісламській державі	Понад 4,3 млн. переміщених осіб. Торговці людьми використовують переваги безвладдя	6946	6451	Мальта, Об'єднане Королівство, Австралія, Італія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Франція, Канада, Сполучені Штати Америки.
Нігерія	2009	Ісламське екстремістське угруповання Боко Харам хоче створити свій власний халіфат в північній Нігерії і за її межами	Більше 2 млн. переміщених осіб, 130 тис. біженців. Звірства по відношенню до цивільних осіб, викрадення дівчат і жінок в рабство в якості повстанських "дружин"	181233	57844	Нігер, Камерун, Італія, Чад, Канада, Об'єднане Королівство, Франція, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Швеція, Ірландія, Греція, Австрія, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Фінляндія, Австралія, Бразилія.
Дарфур	2003	Дарфурські повстанські угруповання ведуть боротьбу проти утисків з боку урядових сил президента Омара аль-Башира і пов'язаних з ними ополченців	2,5 млн. переміщених осіб (з них 430 тис. осіб переміщено з 2014 р. Гостра нестача харчування, звинувачення аль-Башира у військових злочинах			
Центрально-африканська республіка	2013	В основному мусульманські повстанці Селек почали конфлікт після захоплення влади, яке призвело до репресій з боку християнських дружинників	190 тис. біженців, 400 тис. внутрішньо переміщених осіб, розкол між християнськими та мусульманськими громадами	181233	10493	Камерун, Демократична Республіка Конго, Чад, Республіка Конго, Франція, Південний Судан, Судан, Малі, Того, Бенін, Мавританія, Кот-д'Івуар, Сполучені Штати Америки, Буркіна Фасо, Нігерія.
Південний Кордофан / Блакитний Ніл	2011	Боротьба повстанців проти урядового гніту в Південному Кордофані і Блакитному Нілі об'єднала їх з повстанськими угрупованнями Дарфура	Постійні бомбардування змушують жінок і дітей жити в печерах, 500 тис. осіб потребують гуманітарної допомоги			

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	7
Південний Судан	2011	Громадянська війна між прихильниками президента Сальви Кіір, етносу Дінка, та прихильниками віце-президента Ріска Мачара, етносу Нуер	2 млн. переміщених осіб, третина населення стикаються з гострою нестачею продовольства, деякі голодують	854130	4376	Ефіопія, Судан, Уганда, Кенія, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська республіка, Єгипет.
Уганда / Південний Судан	1987	Заявлена мета Армії опору Бога (LRA) на чолі з Джозефом Коні є творенням, заснованим на Десяти біблійних заповідях	2 млн. переміщених осіб, 60 000 викрадених дітей, утримання людей в якості «солдат» і секс-рабінь	860572	10804	Ефіопія, Судан, Уганда, Кенія, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська республіка, Єгипет, Сполучені Штати Америки, Об'єднане Королівство, Південна Африка, Канада, Кенія, Швеція, Нідерланди, Ізраїль, Норвегія, Німеччина, Замбія, Франція.
Демократична Республіка Конго	1994	Тривалий етнічний конфлікт на північному сході Конго (і в Ітурі, і Північному і Південному Ківу	Мільйони переміщених осіб, мільйони людей загинули через недоїдання і хвороби з 1990 р.	536028	78054	Уганда, Руанда, Танзанія, Бурунді, Південна Африка, Замбія, Південний Судан, Франція, Кенія, Ангола, Республіка Конго, Зімбабве, Малаві, Центральноафриканська республіка, Мозамбік, Канада, Німеччина, Об'єднане Королівство, Швейцарія, Намібія, Бразилія, Бельгія, Сполучені Штати Америки.
	1960	Часті зіткнення в південному регіоні Катанга між урядовими військами і сепаратистами-повстанцями маї-маї	Від насильства постраждало 607 тис. людей, інші страждають через неможливість переміщення і нестачу їжі			
Сомалі	1988	Громадянська війна в Сомалі поступилася заколотам ісламському екстремістському угрупованню Аль-Шабаб, пов'язаному з Аль-Каїдою	Вибухи в Могадішо. Теракти в Кенії. Понад 1,1 млн. внутрішньо переміщених осіб, понад мільйон біженців	702407	61957	Кенія, Ємен, Ефіопія, Південна Африка, Уганда, Швеція, Нідерланди, Італія, Джибуті, Норвегія, Об'єднане Королівство, Німеччина, Швейцарія, Австрія, Єгипет, Фінляндія, Замбія, Канада Сполучені Штати Америки, Франція, Еритрея, Туреччина, Мальта, Данія, Бельгія, Малайзія, Йорданія, Угорщина.

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	17
Україна	2014	Українські силовики борються проти проросійських сепаратисти, які займають великі ділянки східних Луганській і Донецькій областях	1,2 млн. осіб потребують допомоги в повстанських районах	323405	28217	Росія, Італія, Сполучені Штати Америки, Білорусь, Канада, Франція, Грузія, Чеська Республіка, Німеччина, Португалія, Австрія.
Чечня	1999	Під приводом боротьби за незалежність в Чечні, ісламістські повстанці побудували Кавказький Імарат - військову ісламську терористичну організацію, що бореться за створення держави з шаріатською правовою системою	Терористичні атаки. Репресії, корупція, відчуття безкарності представників ісламського радикалізму			
Вірменія / Азербайджан	1988	Етнічні вірмени захопили контроль над Нагірно-Карабахським регіоном, що знаходиться в складі Азербайджану (в 1993-1994 роках). Азербайджан хочуть його повернути	230 тис. вірмен в Азербайджані і 800 тис. азербайджанців у Вірменії і Карабаху були переміщені в результаті конфлікту	22152	15253	Франція, Вірменія, Франція, Сполучені Штати Америки, Німеччина, Австрія, Швеція, Нідерланди, Канада, Італія, Україна, Канада, Швейцарія.
Туреччина	1984	Робітничі партії Курдистану (РПК) прагне більше прав і автономію для великого курдської меншини в Туреччині	Понад мільйон внутрішньо переміщених осіб, крім надання притулку 2,7 млн. сирійських біженців. Постійні внутрішні переміщення на Південному Сході	58858	13056	Німеччина, Ірак, Франція, Швейцарія, Італія, Канада, Австрія, Об'єднане Королівство, Бельгія, Австралія, Сполучені Штати Америки, Швеція, Нідерланди, Кіпр, Греція, Фінляндія, Норвегія, Угорщина.
Ірак	2014	Іракські військові сили та шиїтські бойовики, підтримувані США та Іраном ведуть боротьбу з переважно сунітськими бойовиками Ісламської держави	Погроми і страти. Хвилі іноземних рекрутів приєднатися до ісламістського халіфату. 3,2 млн. переміщених осіб в Іраку	279913	281816	Німеччина, Йорданія, Іран (Ісламська Республіка), Туреччина, Швеція, Сирійська Арабська Республіка, Нідерланди, Греція, Ліван Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Франція, Австрія,

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	17
						Єгипет, Італія, Швейцарія, Ємен, Об'єднане Королівство, Австралія, Норвегія, Лівія, Бельгія, Канада, Болгарія, Вірменія, Данія, Кіпр.
Ізраїль / Палестина	1948	Ізраїль прагне консолідувати територію і захищати державу, в той час як палестинці прагнуть до формування незалежної держави в секторі Газа, на Західному березі і в Східному Єрусалимі	Арабське і мусульманське невдоволення, ісламський екстремізм, разом з тим, численні загибелі палестинського населення від рук ізраїльтян	99487	6032	Єгипет, Ірак, Лівія, Алжир, Кіпр, Туреччина, Італія, Швеція, Франція, Ємен, Іспанія, Канада, Канада, Об'єднане Королівство, Тайланд, Бразилія, Індонезія, Австралія, Малайзія, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Греція, Чилі.
Ємен	2004	Сили, вірні поваленому президентові Абд-Раббі Мансур Хаді, підтримані Коаліцією Саудівської Аравії, борються з проіранськими повстанцями Хуті та силами екс-президента Салеха	2,8 млн. переміщених осіб. Хронічна нестача палива, нестача їжі та води. Призупинена система охорони здоров'я	15597	13450	Єгипет, Велика Британія, Швейцарія, Канада, Норвегія, Німеччина, Йорданія, Туреччина, Франція, Нідерланди, Єгипет, Італія, Сирійська, Арабська, Республіка, Малайзія, Російська Федерація, Австрія.
Афганістан / Пакистан	2001	Афганські урядові сили, підтримувані США і НАТО, боротьба з талібами і пов'язаними з Аль-Каїдою ісламськими групами	Величезний втрати серед цивільного населення, 1,2 млн. дітей страждають від гострого виснаження. 225 тис. пакистанських біженців потребують надзвичайної допомоги	2797496	215123	Пакистан, Іран, Афганістан, Німеччина, Австрія, Греція, Італія, Швеція, Італія, Індія, Об'єднане Королівство, Австралія, Канада, Норвегія, Нідерланди, Франція. Швейцарія, Німеччина, Австралія, Індонезія, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Канада, Бельгія, Таджикистан, Данія, Фінляндія, Україна, Сполучені Штати Америки, Сирійська Арабська, Республіка, Греція, Франція.

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	17
Пакистан	2004	Націоналісти Белуджі борються за незалежну державу на південному заході Пакистану	Порушення прав людини, що включають в себе тисячі зникнень, тортур та політичних вбивств	99227	72615	Афганістан, Італія, Канада, Велика Британія, Німеччина, Австралія, Сполучені Штати Америки, Греція, Франція, Тайланд, Шрі Ланка, Нідерланди, Індонезія, Швеція, Малайзія.
Індія	1980	Маоїстське повстання в Центральній і Східній Індії спрямована на вирішення регіональної маргіналізації і економічної нерівності	Сотні тисяч переміщених осіб. Широко поширена незахищеність внаслідок залякування	9787	27844	Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Об'єднане Королівство, Німеччина, Франція, Італія, Австрія.
	1979	Дюжина сепаратистських бунтівних угруповань висувають вимоги більшої автономії або незалежності в північному сході Індії	Показники втрат, незважаючи на їх тривалість і масштаби боротьби, знижуються, навіть в Індії			
М'янма	1948	М'янма зіткнулася з майже безперервною громадянською війною та етнічними бунтами з моменту здобуття незалежності	Один мільйон осіб без громадянства (з неурегульованим статусом), торгівля людьми, захоплення заручників. Майже 500 тис. біженців	451083	53028	Бангладеш, Тайланд, Малайзія, Індія, Сполучені Штати Америки, Японія, Об'єднане Королівство, Індонезія, Нідерланди, Німеччина, Австралія.
Північна Корея / Південна Корея	1953	Збройні конфлікти у демілітаризованій зоні (протяжністю 160 миль, 2,5 милі в ширину) посеред якої проходить військово-демаркаційна лінія, де в кінці корейської війни (1950-1953) оголошено припинення війни	Велика чисельність біженців, однак офіційна статистика не є достовірно. У зв'язку з приховуванням фактів втечі тоталітарною владою та неофіційністю їх оселення у інших країнах, зокрема, Південній Кореї, КНР	1401	691	Об'єднане Королівство, Канада, Російська Федерація, Німеччина, Нідерланди, Австралія, Бельгія, Сполучені Штати Америки.
Таїланд	2004	Сепаратистський заколот у переважно мусульманських південних штатах Таїланду (буддійської країни)	Великі втрати серед цивільного населення, напади на школи та лікарні, страти	165	771	Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Малайзія, Австралія, Швеція, Франція.

Продовження табл. К.1.

1	2	3	4	5	6	17
Філіппіни	1969	Повстанці-маоїсти з Нової народної армії (ННА) прагнуть повалити уряд і створити комуністичну державу	Сотні фактів самосуду, убивств і зникнень	599	2334	Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія, Німеччина, Греція, Швеція, Велика Британія, Італія, Кіпр.
	1971	Ісламський визвольний фронт моро, яка бореться за створення незалежної мусульманської держави в південній частині Філіппін	Кілька мільйонів переміщених осіб протягом десятиліть конфлікту. Зубожілі громади			
Індонезія	1969	Довгострокова сепаратистське протистояння корінних народів в Папуа і Західному Папуа в Індонезії, а також західній половині Нової Гвінеї	Зубожіння сільських районах, де в основному живуть корінні жителі, демографічний дисбаланс	13572	2642	Папуа-Нова Гвінея, Сполучені Штати Америки, Малайзія, Канада, Австралія, Греція, Німеччина, Велика Британія.

Таблиця Л.1. Визначення категорій вимушених мігрантів відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази

Термін 1	Визначення терміну відповідно до існуючої нормативної бази 2
Біженець (Refugee)	Особа, яка, через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань ¹²⁵⁶
Біженець (Refugee prima facie)	Особа, визнана біженцем державою або УВКБ, на основі об'єктивних критеріїв, пов'язаних з обставинами в країні її походження, які виправдовують презумпцію того, що вони відповідають критеріям визначення біженця. ¹²⁵⁷
Біженець мандатний (Refugee mandate)	Особа, що визнана біженцем УВКБ ООН, що діє відповідно до свого УВКБ ООН та рішень Генеральної Асамблеї ООН. Захист особі надається Верховним Комісаром, не залежно від того, чи знаходиться він / вона в країні чи ні, що підписала Конвенцію про статус біженців 1951 р. або Протокол 1967 р., а також чи визнаний він / вона приймаючою країною біженцем відповідно до будь-якого з цих документів. ¹²⁵⁸
Біженці в русі (Refugees in orbit)	Біженці, які (хоча їх і не повернули в країну, де вони можуть піддатися переслідуванням) отримали відмову в притулку, або не можуть знайти країну, яка могла б розглянути їх справу; пересуваються з однієї країни в іншу в пошуках притулку. ¹²⁵⁹
Біженці де факто (De facto refugees)	Особи, які не визнані біженцями відповідно до Конвенції ООН про статус біженців, 1951 р. і Протоколом, що стосуються статусу біженців, 1967 р., але які не можуть або не хочуть з причин, визнаних обґрунтованими, повернутися в країну свого громадянства або в країну постійного проживання, у випадку осіб без громадянства. ¹²⁶⁰
Біженці сюр плас Біженці на місці (Refugees sur place)	Особи, які не є біженцями при виїзді з країни свого походження, але які стають такими пізніше (тобто у них з'являється цілком обґрунтоване побоювання стати жертвами переслідування). Біженці сюр плас можуть побоюватися переслідування через військовий переворот на своїй батьківщині, початок або наростання репресій після свого від'їзду. ¹²⁶¹
Внутрішньо переміщені особи (Internally displaced persons IDPs)	Особи, групи осіб, яких змусили кинути або покинути свої домівки або місця звичайного проживання, в тому числі в результаті або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали міжнародно визнані державні кордони. ¹²⁶²
Особа, яка потребує додаткового захисту (Person eligible for subsidiary protection)	Громадянин третьої країни чи особа без громадянства, що не кваліфікується як біженець, але щодо якого є вагомі підстави вважати, що даній особі, в разі повернення в свою країну походження або у випадку особи без громадянства – у країну колишнього місця проживання, загрожуватиме реальна небезпека нанесення серйозної шкоди і він/вона не може, або, внаслідок такого ризику, не бажає скористатися захистом цієї країни. До таких загроз відносяться: 1) смертна кара; або 2) тортури або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання заявника в країні походження; або 47

¹²⁵⁶ Convention Relating to the Status of Refugees (1951) // United Nations. URL: <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>

¹²⁵⁷ Довідник МОМ з термінології у сфері міграції // Міжнародна Організація з Міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²⁵⁸ Там само.

¹²⁵⁹ Там само.

¹²⁶⁰ Там само.

¹²⁶¹ Там само.

¹²⁶² Керівні принципи з питання про переміщення осіб всередині країни // Док. ООН E/CN.4/1998/53/ Пр.2. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>

Продовження табл. Л.1.

<i>1</i>	<i>2</i>
	3) серйозна загроза життю громадянину третьої країни або особі без громадянства з причини невибіркового насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту ¹²⁶³
Транзитні біженці (Refugees in transit)	Біженці, яким дозволений тимчасовий в'їзд на територію країни за умови, що вони переселяться в яке-небудь інше місце. ¹²⁶⁴
Заявник на міжнародний захист (Applicant for international protection)	Громадянин третьої країни або особа без громадянства, яка подала заяву про міжнародний захист, у відношенні якої остаточне рішення ще не прийнято. ¹²⁶⁵
Шукач притулку (Asylum seeker)	Особа, яка бажає бути допущеною в країну у якості біженця, подавши заяву на статус біженця та очікуючи на рішення відповідно до наявних міжнародних та національних законодавчих норм. У разі відмови вона повинна покинути країну і може бути видворена з неї так само, як і будь-який інший іноземець, що незаконно перебуває на її території, виключаючи випадки, коли дозвіл залишитися видається з гуманітарних чи інших причин. ¹²⁶⁶

Таблиця Л.2. Визначення категорій країн, задіяних у русі вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази

<i>Термін</i>	<i>Визначення терміну відповідно до існуючої нормативної бази</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Безпечна країна походження (Safe country of origin)	Країна походження осіб, які шукають притулку, вважається безпечною, якщо вона не є джерелом біженців. Приймаючі країни можуть використати концепцію безпечної країни походження, як підставу для відмови (без детального вивчення справи) певним групам або категоріям осіб, які шукають притулку ¹²⁶⁷ Безпечна країна походження, де, на підставі правової ситуації, виконання законів на демократичній основі і загальної політичної ситуації можна визначити, що не існує взагалі переслідування як такого, ні катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання та ніякої загрози з причини вибіркового насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту. ¹²⁶⁸
Перша країна притулку (First country of asylum)	Перша країна, в якій біженець або переміщена особа за межами своєї країни може отримати або отримала доступ до процедури визначення статусу біженця. ¹²⁶⁹
Третя безпечна країна (Safe third country)	Країна, в якій шукач притулку, потенційно може мати доступ до ефективного режиму надання притулку, і в якій він фізично може бути присутнім до прибуття в країну, в яку він подає заявку на притулок. ¹²⁷⁰ Визначення в Законі про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в цілому. ¹²⁷¹

¹²⁶³ Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted // Official Journal of the European Communities. 2011. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&rid=1>

¹²⁶⁴ Довідник МОМ з термінології у сфері міграції // Міжнародна Організація з Міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²⁶⁵ Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) // Official Journal of the European Communities. 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&rid=1>

¹²⁶⁶ Довідник МОМ з термінології у сфері міграції // Міжнародна Організація з Міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²⁶⁷ Там само.

¹²⁶⁸ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) // Official Journal of the European Communities. 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&rid=2>

¹²⁶⁹ Довідник МОМ з термінології у сфері міграції // Міжнародна Організація з Міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²⁷⁰ Там само.

¹²⁷¹ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) // Official Journal of the European Communities. 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&rid=2>

Продовження табл. Л.2.

1	2
Пункт тимчасового розміщення біженців (Temporary accommodation reception center)	Будь-яке місце, що використовується для колективного проживання заявників на міжнародний захист. ¹²⁷²

Таблиця Л.3. Визначення категорій захисту вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази

Термін	Визначення терміну відповідно до існуючої нормативної бази
Гуманітарний захист (Humanitarian protection)	Форма тимчасового захисту, що відображає зобов'язання Великобританії в ЄСПЛ, надана тим, хто хоч і не є біженцями, але яким би при поверненні в країну загрожувала серйозна небезпека життю, або тим, що прагнуть уникнути смертної кари, вбивства чи тортур, нелюдського поводження чи неправомірного покарання. ¹²⁷³
Міжнародний захист (International protection)	Узагальнене значення захисту, який включає в себе і надання статусу біженця і додатковий захист ¹²⁷⁴
Право притулку (Right of asylum)	Право на надання притулку (держава може дати притулок на своїй території будь-якій особі на свій розсуд) та право на отримання притулку. ¹²⁷⁵ Форма захисту, що надається державою, на її території, на основі принципу неприпустимості вислання (non-refoulement), міжнародно або національно визнаних прав біженців (наприклад, доступ до праці, соціального забезпечення та охорони здоров'я). Надається особі, яка не в змозі або не бажає звертатися за захистом до відповідних органів його/її країни громадянства та/або місця проживання, зокрема, через побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань. ¹²⁷⁶
Тимчасовий захист (Temporary protection)	Особи, які потребують тимчасового захисту – іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні форма захисту, що є винятковим практичним заходом, обмеженим у часі, і надається в Україні іноземцям та особам без громадянства, які масово прибули в Україну і не можуть повернутися в країну постійного проживання внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження. ¹²⁷⁷ Заходи виняткового характеру щодо захисту людей у разі масового притоку або невідворотності масового притоку людей з третіх країн, не здатних повернутися в свою країну походження. Такий захист є негайним і тимчасовим, і застосовується, якщо існує ризик того, що чинна в державі система з визначення статусу біженця буде не в змозі пропустити через себе цей потік без негативних наслідків для свого ефективного функціонування або для людей, що звернулись за захистом. ¹²⁷⁸

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&rid=2

¹²⁷² Там само.

¹²⁷³ Імміграційний кодекс Великобританії

¹²⁷⁴ Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted // Official Journal of the European Communities. 2011. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095&rid=1>

¹²⁷⁵ Довідник МОМ з термінології у сфері міграції // Міжнародна Організація з Міграції. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_migration_glossary_color.pdf

¹²⁷⁶ Там само.

¹²⁷⁷ Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» № 3671-VI від 08.07.2011 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

¹²⁷⁸ Директива ЄС 2001/55/ЄС // УВКБ ООН в Україні. URL: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Council%20Directive%202001_55EC_1.pdf

Таблиця Л.4. *Визначення видів руху вимушених мігрантів, відповідно до існуючої міжнародної нормативної та методичної бази*

<i>Термін</i>	<i>Визначення терміну відповідно до існуючої нормативної бази</i>
Місцева інтеграція біженців (Local integration of the refugees)	Довгострокове рішення проблеми біженців, що передбачає їх постійне поселення в країні першого притулку, і в кінцевому підсумку з наданням громадянства цієї країни ¹²⁷⁹
Переселення біженців (Resettlement of the refugees)	Переміщення біженців з країни, в якій вони шукали притулок до іншої країни, яка погодилась їх визнати. ¹²⁸⁰
Пошуки притулку в різних країнах (Asylum shopping)	Феномен, відповідно до якого шукач притулку подає запит на притулок до більше, ніж однієї держави-члена ЄС або обирає для себе якусь конкретну державу ЄС, як перевагу з поміж інших на основі бачення більш високих стандартів умов притулку та гарантії соціального забезпечення. ¹²⁸¹

¹²⁷⁹ Довідник УВКБ ООН з термінології, том 1, 2006 р.

¹²⁸⁰ Там само.

¹²⁸¹ Матеріали Європейської міграційної мережі

Додаток М

Таблиця М.1. Рейтинг країн призначення українських мігрантів протягом 1960-2000 рр. (за чисельністю мігрантів з України на початок кожного десятиліття), осіб (сформовано за даними Світового банку¹²⁸² та Міжнародної організації з міграції¹²⁸³)

Місце	1960 р.		1970 р.		1980 р.		1990 р.		2000 р.		2015 р.	
	Країна	Число осіб	Країна	Число осіб	Країна	Число осіб	Країна	Число осіб	Країна	Число осіб	Країна	Число осіб
1	Росія	3500317	Росія	3486564	Росія	3811434	Росія	4595811	Росія	3559975	Росія	3269992
2	Польща	1177694	Польща	1014094	Польща	730271	Казахстан	510702	США	444101	США	345783
3	Казахстан	419850	Казахстан	515091	Казахстан	507057	Польща	508018	Казахстан	402671	Казахстан	338022
4	США	381955	США	293268	Молдова	247940	Білорусь	268015	Польща	331462	Німеччина	261147
5	Молдова	186092	Молдова	224007	Білорусь	212735	Молдова	266585	Молдова	218596	Білорусь	225734
6	Білорусь	122548	Білорусь	175761	США	190645	Узбекистан	199096	Білорусь	187293	Італія	222241
7	Канада	67976	Узбекистан	140753	Узбекистан	148398	США	146724	Узбекистан	162266	Польща	206518
8	Киргизстан	65728	Грузія	62425	Латвія	67736	Латвія	93528	Німеччина	58163	Ізраїль	135112
9	Грузія	65714	Киргизстан	57598	Грузія	56656	Грузія	65974	Ізраїль	56111	Узбекистан	124602
10	Румунія	42522	Канада	57180	Киргизстан	52438	Киргизстан	53652	Канада	53801	Чехія	97474
11	Латвія	29896	Латвія	54289	Канада	47265	Литва	47453	Латвія	53535	Іспанія	77420
12	Азербайджан	25224	Румунія	36477	Туркменістан	34618	Канада	47286	Грузія	41382	Канада	73108
13	Таджикистан	24071	Туркменістан	33014	Естонія	34589	Естонія	46322	Чехія	33595	Молдова	64009
14	Туркменістан	19544	Азербайджан	28533	Литва	33746	Німеччина	44527	Таджикистан	32679	Португалія	45051
15	Литва	18402	Таджикистан	28319	Таджикистан	32034	Таджикистан	43446	Естонія	25185	Угорщина	34369
16	Австралія	17134	Естонія	26952	Азербайджан	25835	Чехія	40980	Туркменістан	24323	Латвія	33493
17	Естонія	15132	Литва	26498	Румунія	25742	Туркменістан	33182	Азербайджан	20764	Киргизстан	26771
18	Аргентина	14440	Угорщина	21065	Угорщина	18856	Азербайджан	31650	Литва	20225	Велика Британія	23414
19	Угорщина	12019	Вірменія	13953	Ізраїль	15742	Ізраїль	31168	Іспанія	18491	Грузія	22263
20	Бразилія	10519	Ізраїль	9617	Австралія	14757	Румунія	18348	Угорщина	15422	Естонія	21683

¹²⁸² Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹²⁸³ Global Migration Flows // International Organization for Migration. URL: <http://www.iom.int/world-migration>

Таблиця М.2. Рейтинг країн за показником величини осередку мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2015 рр., осіб (у порядку зниження показника 2015 року), осіб (розраховано за даними Світового банку¹²⁸⁴ та Міжнародної організації з міграції¹²⁸⁵)

Країна призначення	1960	1970	1980	1990	2000	2015	Середнє значення величини осередку мігрантів протягом 1960-2000 рр.	Приріст чисельності мігрантів з 1960 р. по 2015 р.	Приріст чисельності мігрантів з 2000 р. по 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Росія	3500317	3486564	3811434	4595811	3559975	3269992	3704016	-6,6%	-8,1%
США	381955	293268	190645	146724	444101	345783	300413	-9,5%	-22,1%
Казахстан	419850	515091	507057	510702	402671	338022	448899	-19,5%	-16,1%
Німеччина	2426	2708	7324	44527	58163	261147	62716	10664,5%	349,0%
Білорусь	122548	175761	212735	268015	187293	225734	198681	84,2%	20,5%
Італія	817	739	785	5298	13755	222241	40606	27102,1%	1515,7%
Польща	1177694	1014094	730271	508018	331462	206518	661343	-82,5%	-37,7%
Ізраїль	8094	9617	15742	31168	56111	135112	42641	1569,3%	140,8%
Узбекистан	0	140753	148398	199096	162266	124602	129186	X	-23,2%
Чехія	4746	5246	5797	40980	33595	97474	31306	1953,8%	190,1%
Іспанія	31	52	89	796	18491	77420	16147	249641,9%	318,7%
Канада	67976	57180	47265	47286	53801	73108	57769	7,5%	35,9%
Молдова	186092	224007	247940	266585	218596	64009	201205	-65,6%	-70,7%
Португалія	0	1	3	11	9843	45051	9152	X	357,7%
Угорщина	12019	21065	18856	16266	15422	34369	19666	186,0%	122,9%
Латвія	29896	54289	67736	93528	53535	33493	55413	12,0%	-37,4%
Киргизстан	65728	57598	52438	53652	13605	26771	44965	-59,3%	96,8%
Велика Британія	2403	1922	1351	1010	783	23414	5147	874,4%	2890,3%
Грузія	65714	62425	56656	65974	41382	22263	52402	-66,1%	-46,2%
Естонія	15132	26952	34589	46322	25185	21683	28311	43,3%	-13,9%
Греція	112	216	296	6084	13082	19457	6541	17272,3%	48,7%
Австралія	17134	8735	14757	8761	13931	17227	13424	0,5%	23,7%

¹²⁸⁴ Global Bilateral Migration // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹²⁸⁵ Global Migration Flows // International Organization for Migration. URL: <http://www.iom.int/world-migration>

Продовження табл. М.2.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Франція	6928	2526	1047	12	11687	15880	6347	129,2%	35,9%
Литва	18402	26498	33746	47453	20225	12248	26429	-33,4%	-39,4%
Словаччина	1879	2077	2295	7083	7468	10001	5134	432,3%	33,9%
Болгарія	1582	1652	1692	1677	7794	9641	4006	509,4%	23,7%
Румунія	42522	36477	25742	18348	15114	9641	24641	-77,3%	-36,2%
Австрія	597	149	326	2	2534	8232	1973	1278,9%	224,9%
Швейцарія	311	137	300	5769	1887	7367	2629	2268,8%	290,4%
Швеція	1992	471	431	428	1919	6982	2037	250,5%	263,8%
Данія	52	386	276	226	1056	6870	1478	13111,5%	550,6%
Бельгія	1141	523	187	173	540	4981	1258	336,5%	822,4%
Туркменістан	19544	33014	34618	33182	24323	4822	24917	-75,3%	-80,2%
Ірландія	42	52	93	126	1566	4564	1074	10766,7%	191,4%
Аргентина	14440	9488	5083	4534	9498	4408	7909	-69,5%	-53,6%
Норвегія	63	55	44	43	347	4236	798	6623,8%	1120,7%
Туреччина	1563	1325	970	1199	4176	4195	2238	168,4%	0,5%
Південна Африка	1132	961	773	783	1928	4090	1611	261,3%	112,1%
Кіпр	210	529	847	1174	1501	3650	1319	1638,1%	143,2%
Азербайджан	25224	28533	25835	31650	20764	2817	22471	-88,8%	-86,4%
Вірменія	7126	13953	14581	13294	4295	2645	9316	-62,9%	-38,4%
Фінляндія	338	242	192	236	878	1822	618	439,1%	107,5%
Словенія	161	163	292	138	844	1764	560	995,7%	109,0%
Нова Зеландія	177	182	370	355	829	1402	553	692,1%	69,1%
Таджикистан	24071	28319	32034	43446	32679	1250	26967	-94,8%	-96,2%
Бразилія	10519	7766	4855	3028	152	875	4533	-91,7%	475,7%
Індія	438	412	211	777	168	3 816	970	771,2%	2171,4%
Хорватія	1287	1308	2342	254	3925	758	1646	-41,1%	-80,7%
Куба	293	265	266	284	666	577	392	96,9%	-13,4%
Мексика	641	671	73	428	223	452	415	-29,5%	102,7%
Уругвай	1835	1520	1098	697	153	0	884	-100,0%	-100,0%
Гонконг	232	579	10	686	718	0	371	-100,0%	-100,0%
Катар	18	325	813	118	2218		698	-100,0%	-100,0%

Таблиця М.3. Рейтинг країн за показником величини осередку жінок-мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2000 рр., осіб (у порядку зниження показника 2000 року)

<i>Країна призначення</i>	<i>1960</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>Середнє значення величини осередку мігрантів протягом 1960-2000 рр.</i>	<i>Приріст чисельності мігрантів з 1960 р. по 2000 р.</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Росія	2195621	2186994	2390774	2882785	2233043	2377843	1,7%
Казахстан	263357	323098	318058	320345	252581	295488	-4,1%
США	193095	149067	103108	80394	239165	152966	23,9%
Польща	634186	545359	404371	290698	200927	415108	-68,3%
Молдова	116729	140512	155523	167219	137117	143420	17,5%
Білорусія	76870	110248	133441	168116	110345	119804	43,5%
Узбекістан	0	88289	93085	124886	102828	81818	16,46%*
Ізраїль	3808	4641	8437	20482	40192	15512	955,5%
Німеччина	1183	1200	3231	22561	30345	11704	2465,1%
Канада	31083	26831	23211	24976	29102	27041	-6,4%
Латвія	18541	24965	34001	49483	27468	30892	48,1%
Грузія	41220	39157	35538	41383	26224	36704	-36,4%
Таджикістан	15099	17763	20094	27252	20708	20183	37,1%
Чехія	2809	3104	3430	22582	19660	10317	599,9%
Туркменістан	12259	20709	21715	20814	15414	18182	25,7%
Азербайджан	15822	17898	16205	19853	13158	16587	-16,8%
Естонія	9385	12394	17362	24508	12718	15273	35,5%
Італія	464	434	483	4119	11135	3327	2299,8%
Литва	11413	12185	16939	25106	10186	15166	-10,8%
Греція	50	98	144	3026	9876	2639	19652,0%
Угорщина	8957	12300	10983	9536	9121	10179	1,8%
Іспанія	18	30	51	463	9021	1917	50016,7%
Румунія	22964	19912	14204	10234	8788	15220	-61,7%
Киргизістан	41229	36129	32893	33654	8085	30398	-80,4%
Австралія	7508	4344	7553	4326	7663	6279	2,1%
Франція	3309	1215	604	6	5920	2211	78,9%
Болгарія	1178	1229	1260	1248	5802	2143	392,5%
Аргентина	6811	4531	2503	2550	5219	4323	-23,4%
Словакія	1119	1237	1367	3964	4582	2454	309,5%

Продовження табл. М.3.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Вірменія	4470	8752	9146	8339	3143	6770	-29,7%
Туреччина	668	591	451	596	2920	1045	337,1%
Хорватія	611	639	1176	165	2014	921	229,6%
Португалія	0	0	1	5	1757	353	X
Австрія	266	87	187	0	1746	457	556,4%
Швейцарія	185	74	167	3533	1423	1076	669,2%
Швеція	986	245	182	258	1306	595	32,5%
Ліван	9	30	32	43	1087	240	11977,8%
Кіпр	131	321	511	710	1033	541	688,5%
Катар	4	84	268	41	1021	284	25425,0%
Південна Африка	559	484	411	415	1008	575	80,3%

Примітка:

* у зв'язку з нульовим значенням величини осередку мігрантів у 1960 р., базовим роком для розрахунку приросту такої величини прийнято 1970 р.

Таблиця М.4. Рейтинг країн за показником величини осередку чоловіків-мігрантів (понад 1000 осіб) з України у 1960-2000 рр., осіб (у порядку зниження показника 2000 року)

<i>Країна призначення</i>	<i>1960</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>Середнє значення величини осередку мігрантів протягом 1960-2000 рр.</i>	<i>Приріст чисельності мігрантів з 1960 р. по 2000 р.</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Росія	1304696	1299570	1420661	1713027	1326933	1412977	1,7%
США	188860	144201	87537	66330	204936	138373	8,5%
Казахстан	156493	191993	188999	190357	150090	175586	-4,1%
Польща	543508	468735	325901	217319	130535	337200	-76,0%
Молдова	69363	83496	92416	99366	81479	85224	17,5%
Білорусія	45678	65512	79294	99899	76948	73466	68,5%
Узбекістан	0	52464	55313	74210	59438	48285	13,29%*
Німеччина	1243	1507	4093	21967	27818	11326	2138,0%
Латвія	11355	29324	33736	44045	26067	28905	129,6%
Канада	36894	30349	24053	22310	24700	27661	-33,1%
Ізраїль	4286	4977	7305	10686	15919	8635	271,4%
Грузія	24494	23268	21118	24591	15159	21726	-38,1%
Чехія	1938	2142	2367	18398	13935	7756	619,0%

Продовження табл. М.4.

1	2	3	4	5	6	7	8
Естонія	5748	14558	17227	21814	12467	14363	116,9%
Таджикістан	8972	10555	11940	16194	11970	11926	33,4%
Литва	6990	14313	16807	22347	10039	14099	43,6%
Іспанія	13	22	38	333	9470	1975	72746,2%
Туркменістан	7285	12306	12904	12368	8910	10755	22,3%
Португалія	0	0	1	6	8085	1618	X
Азербайджан	9402	10635	9630	11797	7606	9814	-19,1%
Румунія	19558	16564	11538	8114	6326	12420	-67,7%
Угорщина	3062	8765	7873	6730	6300	6546	105,7%
Австралія	9625	4390	7204	4436	6267	6384	-34,9%
Франція	3618	1311	443	6	5767	2229	59,4%
Киргизстан	24499	21469	19546	19998	5520	18206	-77,5%
Аргентина	7628	4957	2580	1984	4279	4286	-43,9%
Греція	61	118	152	3059	3205	1319	5154,1%
Словачія	760	840	929	3120	2886	1707	279,7%
Італія	353	305	302	1179	2620	952	642,2%
Болгарія	404	422	432	428	1992	736	393,1%
Хорватія	676	669	1166	88	1911	902	182,7%
Туреччина	895	734	519	603	1256	801	40,3%
Катар	14	242	545	77	1196	415	8442,9%
Вірменія	2656	5201	5435	4955	1152	3880	-56,6%

Примітка:

* у зв'язку з нульовим значенням величини осередку мігрантів у 1960 р., базовим роком для розрахунку приросту такої величини прийнято 1970 р.

Таблиця Н.1. Законодавство України у сфері міграції

№ з/п	Напрям питань, які регулюються	Нормативно-правовий документ
1	2	3
1	Громадянство України і документи, що підтверджують громадянство України	Закон України «Про громадянство України» № 2235-III від 18.01.2001 ¹²⁸⁶ Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» № 5492-VI від 20.11.2012 ¹²⁸⁷ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15.04.2014 ¹²⁸⁸ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 ¹²⁸⁹ Указ Президента України від 27.03.2001 № 215 «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» ¹²⁹⁰ постанова Верховної Ради України від 26.06.1992 № 2503-XII «Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон» ¹²⁹¹ постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1994 № 353 «Про затвердження зразка бланка паспорта громадянина України» ¹²⁹² постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1111 «Про затвердження Правил оформлення і видачі тимчасового посвідчення громадянина України» ¹²⁹³ постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.1995 № 1000 «Про затвердження зразка бланка проїзного документа дитини» ¹²⁹⁴ постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2007 № 858 «Про затвердження технічного опису та зразка бланка паспорта громадянина України для виїзду за кордон та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» ¹²⁹⁵

¹²⁸⁶ Закон України «Про громадянство України» № 2235-III від 18.01.2001 // Верховна Рада України, URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

¹²⁸⁷ Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» № 5492-VI від 20.11.2012 // Верховна Рада України, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>

¹²⁸⁸ Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15.04.2014 // Верховна Рада України, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

¹²⁸⁹ Там само.

¹²⁹⁰ Указ Президента України від 27.03.2001 № 215 «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України», яким затверджено Положення про Комісію при Президенті України з питань громадянства та Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень № 215/2001 від 27.03.2001 // Президент України, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>

¹²⁹¹ Постанова Верховної Ради України від 26.06.1992 № 2503-XII «Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон» № 2503-XII від 18.10.2012 // Верховна Рада України, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2503-12>

¹²⁹² Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1994 № 353 «Про затвердження зразка бланка паспорта громадянина України» № 353 від 04.06.1994 // Кабінет Міністрів України, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/353-94-%D0%BF>

¹²⁹³ Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1111 «Про затвердження Правил оформлення і видачі тимчасового посвідчення громадянина України» № 1111 від 17.07.2003 // Кабінет Міністрів України, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1111-2003-%D0%BF>

¹²⁹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.1995 № 1000 «Про затвердження зразка бланка проїзного документа дитини». № 1000, від 14.12.1995/ Кабінет Міністрів України, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1000-95-%D0%BF>

¹²⁹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2007 № 858 «Про затвердження технічного опису та зразка бланка паспорта громадянина України для виїзду за кордон та внесення змін

Продовження табл. Н.1.

1	2	3
		<p>постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення»¹²⁹⁶</p> <p>постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 669 «Про затвердження Порядку отримання, вилучення з Єдиного державного демографічного реєстру та знищення відцифрованих відбитків пальців рук особи»¹²⁹⁷</p> <p>наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.08.2012 № 715 «Про затвердження зразків документів, які подаються для встановлення належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, та журналів обліку»¹²⁹⁸</p> <p>наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.04.2012 № 320 «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України»¹²⁹⁹</p> <p>наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.11.2014 № 1279 «Про затвердження зразка заяви-анкети для внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру»¹³⁰⁰</p>
2	Реєстрація проживання місця	<p>Закон України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003¹³⁰¹</p> <p>Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» № 888-VIII від 10.12.2015¹³⁰²</p> <p>наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.11.2012 № 1077 «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів»¹³⁰³</p>

до деяких актів Кабінету Міністрів України» № 858 від 26.06.2007 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/858-2007-%D0%BF>

¹²⁹⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення» № 152 від 07.05.2014 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2016-%D0%BF>

¹²⁹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 669 «Про затвердження Порядку отримання, вилучення з Єдиного державного демографічного реєстру та знищення відцифрованих відбитків пальців рук особи» № 669 від 26.11.2014 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/669-2014-%D0%BF>

¹²⁹⁸ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 16.08.2012 № 715 «Про затвердження зразків документів, які подаються для встановлення належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, та журналів обліку» № 715 від 16.08.2012/ МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1549-12>

¹²⁹⁹ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 13.04.2012 № 320 «Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України» № 320 від 13.04.2012 // МВС України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1089-12>

¹³⁰⁰ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 25.04.2012 № 363 «Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України» № 363 від 25.04.2012/ МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0778-12> наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.11.2014 № 1279 «Про затвердження зразка заяви-анкети для внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру». № 1279 від 26.11.2014/ МВС України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1586-14>

¹³⁰¹ Закон України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

¹³⁰² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» № 888-VIII від 10.12.2015 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/888-19>

¹³⁰³ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 22.11.2012 № 1077 «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів» № 1077 від 22.11.2012/ МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z2109-12>

Продовження табл. Н.1.

1	2	3
3	Еміграція	Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» № 3857-ХІІ від 21.01.1994 ¹³⁰⁴ Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» № 761-VIII від 05.11.2015 ¹³⁰⁵ постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення» ¹³⁰⁶
4	Імміграція та документи, необхідні для перебування в Україні	Закон України «Про імміграцію» № 2491-III від 25.06.2016 ¹³⁰⁷ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011 ¹³⁰⁸ постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень» ¹³⁰⁹ постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 № 567 «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» ¹³¹⁰ постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» ¹³¹¹ постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983» ¹³¹² розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2011 № 653-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки» ¹³¹³ наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.04.2012 № 363 «Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та

¹³⁰⁴ Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» № 3857-ХІІ від 21.01.1994/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>

¹³⁰⁵ Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» № 761-VIII від 05.11.2015 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-19>

¹³⁰⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення» № 152 від 07.05.2014 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2016-%D0%BF>

¹³⁰⁷ Закон України «Про імміграцію» № 2491-III від 25.06.2016 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>

¹³⁰⁸ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

¹³⁰⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень» № 1983 від 26.12.2002 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1983-2002-%D0%BF>

¹³¹⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 № 567 «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» № 567 від 01.06.2011 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/567-2011-%D0%BF>

¹³¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» № 150 від 01.01.2017 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF>

¹³¹² Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983» № 251 від 28.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/251-2012-%D0%BF>

¹³¹³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2011 № 653-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки» № 653-р від 15.06.2011 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/653-2011-%D1%80>

Продовження табл. Н.1.

1	2	3
		осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України» ¹³¹⁴ наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.07.2013 № 681 «Про затвердження Тимчасового порядку розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання» ¹³¹⁵ наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2013 № 1104 «Про затвердження Порядку оформлення запрошень іноземцям та особам без громадянства на отримання візи для в'їзду в Україну» ¹³¹⁶
5	Шукачі захисту і документи, які підтверджують такий статус	Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» № 3671-VI від 08.07.2011 ¹³¹⁷ постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 196 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту» ¹³¹⁸ постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 197 «Про затвердження Положення про проїзний документ особи, якій надано додатковий захист» ¹³¹⁹ постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 199 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист» ¹³²⁰ постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 202 «Про затвердження Положення про посвідчення біженця» ¹³²¹ постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 203 «Про затвердження Положення про проїзний документ біженця» ¹³²² розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 605-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року» ¹³²³

¹³¹⁴ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 25.04.2012 № 363 «Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України» № 363 від 25.04.2012/ МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0778-12> наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.11.2014 № 1279 «Про затвердження зразка заяви-анкети для внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру». № 1279 від 26.11.2014/ МВС України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1586-14>

¹³¹⁵ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 15.07.2013 № 681 «Про затвердження Тимчасового порядку розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання» № 681 від 15.07.2013 // МВС України, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1335-13>

¹³¹⁶ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 15.11.2013 № 1104 «Про затвердження Порядку оформлення запрошень іноземцям та особам без громадянства на отримання візи для в'їзду в Україну». № 1104 від 15.11.2013/ МВС України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2060-13>

¹³¹⁷ Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» № 3671-VI від 08.07.2011 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

¹³¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 196 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту» № 196 від 14.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/196-2012-%D0%BF>

¹³¹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 197 «Про затвердження Положення про проїзний документ особи, якій надано додатковий захист» № 197 від 14.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=abgVfs-MAQo>

¹³²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 199 «Про затвердження Положення про посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист» № 199 від 14.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/199-2012-%D0%BF>

¹³²¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 202 «Про затвердження Положення про посвідчення біженця» № 202 від 14.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/202-2012-%D0%BF>

¹³²² Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 203 «Про затвердження Положення про проїзний документ біженця» № 203 від 14.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/203-2012-%D0%BF>

¹³²³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 605-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року» № 605-р від 22.08.2012 // Кабінет Міністрів України, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-%D1%80>

Продовження табл. Н.1.

1	2	3
		розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 № 371-р «Про віднесення цілісних майнових комплексів пунктів тимчасового розміщення біженців до сфери управління Державної міграційної служби» ¹³²⁴ наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2011 № 649 «Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту» ¹³²⁵
6	Протидія нелегальній міграції	Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011 ¹³²⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст.203-206) № 8073-X від 07.12.1984 ¹³²⁷ Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 06.07.2005 ¹³²⁸ постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2012 № 179 «Про затвердження Порядку провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення» ¹³²⁹ постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2013 № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» ¹³³⁰ постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1110 «Про затвердження типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців, осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» ¹³³¹ розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 № 370-р «Про передачу цілісних майнових комплексів пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, до сфери управління Державної міграційної служби» ¹³³² спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Мінсоцполітики України, МОН України від 04.09.2013 № 850/536/1226 «Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері» ¹³³³

¹³²⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 № 371-р «Про віднесення цілісних майнових комплексів пунктів тимчасового розміщення біженців до сфери управління Державної міграційної служби» № 371-р від 27.04.2011 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/371-2011-%D1%80>

¹³²⁵ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 07.09.2011 № 649 «Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту». № 649 від 07.09.2011 // МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11>

¹³²⁶ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

¹³²⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст.203-206) № 8073-X від 07.12.1984/ Верховна Рада УРСР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/80731-10>

¹³²⁸ Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 06.07.2005 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

¹³²⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2012 № 179 «Про затвердження Порядку провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення» № 179 від 07.03.2012 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/179-2012-%D0%BF>

¹³³⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2013 № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» № 280 від 17.04.2013/ Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2013-%D0%BF>

¹³³¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1110 «Про затвердження типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців, осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» № 1110 від 22.12.2016/ Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF>

¹³³² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 № 370-р «Про передачу цілісних майнових комплексів пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, до сфери управління Державної міграційної служби» № 370-р від 27.04.2011 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF>

Продовження табл. Н.1.

1	2	3
		<p>спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Держприкордонслужби України, СБУ від 23.04.2012 № 353/271/150 «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства»¹³³⁴</p> <p>спільний наказ МВС України, МОЗ України, Адміністрації Держприкордонслужби України від 17.04.2012 № 336/268/254 «Про матеріально-побутове і медичне забезпечення іноземців та осіб без громадянства, що утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, і пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях»¹³³⁵</p> <p>спільний наказ МВС України, МЗС України, Мінінфраструктури України, Мінфіну України, СБУ від 01.09.2015 № 1050/254/341/749/562 «Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами»¹³³⁶</p>
7	<p>Державний контроль за дотриманням законодавства у сфері міграції, протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів</p>	<p>Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011¹³³⁷</p> <p>Закон України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003¹³³⁸</p> <p>Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 197-201, ч. 1 ст. 203, ст.ст. 204, 205, 206); 8073-X от 07.12.1984¹³³⁹</p> <p>наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.08.2013 № 825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України»¹³⁴⁰</p>

¹³³³ Спільний Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Мінсоцполітики України, МОН України від 04.09.2013 № 850/536/1226 «Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері» № 1110 від 17.07.2003 // Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF>

¹³³⁴ Спільний Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Держприкордонслужби України, СБУ від 23.04.2012 № 353/271/150 «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства» № 353/271/150 від 23.04.2012 // МВС України, Адміністрація Держкордонслужби, Служба безпеки України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12>

¹³³⁵ Спільний Наказ МВС України, МОЗ України, Адміністрації Держприкордонслужби України від 17.04.2012 № 336/268/254 «Про матеріально-побутове і медичне забезпечення іноземців та осіб без громадянства, що утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, і пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях» № 336/268/254 від 17.04.2012 // МВС України, МОЗ України, Адміністрація Держкордонслужби. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0748-12>

¹³³⁶ Спільний Наказ МВС України, МЗС України, Мінінфраструктури України, Мінфіну України, СБУ від 01.09.2015 № 1050/254/341/749/562 «Про затвердження Порядку обміну інформаційно-аналітичними матеріалами між суб'єктами інтегрованого управління кордонами». № 1050/254/341/749/562 від 01.09.2015 // МВС України, МЗС України, Мінінфраструктури України, Мінфіну України, СБУ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1094-15>

¹³³⁷ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22.09.2011 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

¹³³⁸ Закон України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

¹³³⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 197-201, ч. 1 ст. 203, ст.ст. 204, 205, 206); 8073-X от 07.12.1984/ Верховна Рада УРСР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ru/80732-10>

¹³⁴⁰ Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 28.08.2013 № 825 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України». № 825 від 28.08.2013/ МВС України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13>

Додаток П

Таблиця П.1. Вікова структура (частка дітей та осіб похилого віку) населення регіону, % від сукупного населення регіону (сформовано за даними Світового банку¹³⁴¹)

Регіон	Частка дітей (0-14) у загальній кількості населення	Частка осіб похилого віку (60+) у загальній кількості населення
Південна Азія	0,0%	71,5%
Європа та Центральна Азія (всі рівні доходу)	17,0%	19,2%
Східна Азія та Тихоокеанський регіон (всі рівні доходу)	25,5%	12,0%
Латинська Америка та Карибський регіон (всі рівні доходу)	25,9%	12,1%
Близький Схід та Північна Африка (всі рівні доходів)	34,7%	7,0%
Африка на південь від Сахари (всі рівні доходу)	43,1%	5,8%

Таблиця П.2. Гендерно-вікова структура (частка дітей та осіб похилого віку з гендерним розподілом) населення регіону, % від сукупного населення регіону (сформовано за даними Світового банку¹³⁴²)

Регіон		Частка дітей (0-14) у загальній кількості населення	Частка осіб похилого віку (60+) у загальній кількості населення
Східна Азія та Тихоокеанський регіон (всі рівні доходу)	Жін	24,4%	12,3%
	Чол	26,6%	11,7%
Європа та Центральна Азія (всі рівні доходу)	Жін	15,3%	22,9%
	Чол	19,1%	14,4%
Латинська Америка та Карибський регіон (всі рівні доходу)	Жін	24,8%	12,8%
	Чол	27,1%	11,3%
Близький Схід та Північна Африка (всі рівні доходів)	Жін	33,6%	7,2%
	Чол	35,8%	6,8%
Південна Азія	Жін	0,0%	71,3%
	Чол	0,0%	71,9%
Африка на південь від Сахари (всі рівні доходу)	Жін	41,5%	5,7%
	Чол	44,6%	5,9%

¹³⁴¹ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

¹³⁴² The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

Таблиця П.3. *Зайнятість осіб похилого віку за секторами економіки та регіонами, % від сукупного зайнятого населення відповідної категорії (сформовано за даними Світового банку¹³⁴³)*

Регіони	Частка людей похилого віку, зайнятих у сферах, %:		
	Сільського господарства	Промисловості	Послуг
Східна Азія та Тихоокеанський регіон (всі рівні доходу)	63,6	12,7	23,7
Європа та Центральна Азія (всі рівні доходу)	45,8	13,8	40,4
Латинська Америка та Карибський регіон (всі рівні доходу)	35,3	15,9	48,8
Близький Схід та Північна Африка (всі рівні доходів)	41,0	10,5	48,4
Африка на південь від Сахари (всі рівні доходу)	65,3	7,0	27,7

Таблиця П.4. *Зайнятість осіб молодого віку за секторами економіки та регіонами, % від сукупного зайнятого населення відповідної категорії (сформовано за даними Світового банку¹³⁴⁴)*

Регіони	Частка людей молодого віку, зайнятих у сферах, %:		
	Сільського господарства	Промисловості	Послуг
Східна Азія та Тихоокеанський регіон (всі рівні доходу)	15	33	52
Європа та Центральна Азія (всі рівні доходу)	20	28	53
Латинська Америка та Карибський регіон (всі рівні доходу)	17	23	60
Близький Схід та Північна Африка (всі рівні доходів)	33	21	47
Африка на південь від Сахари (всі рівні доходу)	57	12	31

¹³⁴³ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

¹³⁴⁴ The Atlas of Social Protection: Indicators of Resilience and Equity // World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/download/ASPIRE_excel.zip

Додаток Р

Таблиця Р.1. Охоплення категорій людських ресурсів при досягненні цілей глобального розвитку

Цілі сталого розвитку 2016-2030 ¹³⁴⁵	Людські ресурси				
	Демографічні ресурси			Трудові ресурси	
	- потенційно репродуктивного віку	- репродуктивного віку	- нерепродуктивного віку	- некваліфіковані та низько кваліфіковані	- високо кваліфіковані
1	2	3	4	5	6
Ціль 1. Подолання бідності у всіх її проявах у всьому світі	+	+	+	+	+
Ціль 2. Зупинення голоду, досягнення Продовольчої безпеки, Покращення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства	+	+	+		
Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю населення усіх вікових категорій	+	+	+		
Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої та якісної Загальної освіти та Заохочення до навчання упродовж життя усіх категорій населення	+	+	+	+	+
Ціль 5. Досягнення гендерної рівності та надання рівних із чоловіками можливостей розвитку для жінок та дівчат	+	+	+	+	+
Ціль 6. Забезпечення Загального доступу кожного до систем водопостачання та засобів санітарії	+	+	+		
Ціль 7. Забезпечення доступу кожного до Прийнятної За ціною, безперебійного, сталого та сучасного енергопостачання					
Ціль 8. Сприяти всезагальному та сталому економічному розвитку, Зайнятості населення та запровадженню гідних умов праці для усіх верств населення		+	+	+	+

¹³⁴⁵ Цілі сталого розвитку 2016-2030 / ООН. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>

Продовження табл. Р.1.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Ціль 9. Побудова стійкої інфраструктури та сприяння сталому розвитку індустріалізації та впровадженню інновацій				+	+
Ціль 10. Зменшення нерівності всередині країн та між країнами	+	+	+	+	+
Ціль 11. Сприяння інтегрованості, безпеці, Пристосовуваності до Змінюваних умов та сталості міст	+	+	+	+	+
Ціль 12. Впровадження принципів сталого споживання та виробництва Продукції	+	+	+		
Ціль 13. Вжиття термінових заходів з метою подолання наслідків зміни клімату	+	+	+		
Ціль 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів та морських ресурсів	+	+	+		
Ціль 15. Впровадження заходів сталого управління лісовим фондом, Подолання опустелювання, зупинення процесу деградації земель та втрати біологічної різноманітності	+	+	+		
Ціль 16. Сприяння розбудові справедливих, мирних та відкритих спільнот	+	+	+	+	+
Ціль 17. Активізація та посилення глобального партнерства в інтересах сталого розвитку	+	+	+	+	+

Додаток С

Таблиця С.1. Матриця залучення категорій людських ресурсів до окремих видів міграції та визначення пріоритетних груп мігрантів для країни призначення

Тип міграції	Опис мігрантів	Категорії людських ресурсів						
		За ознакою гендеру		За ознакою віку			За рівнем освітньо-професійним рівнем	
		Чоловіки	Жінки	0-14	15-64	65+	Некваліфіковані / напівкваліфіковані	Кваліфікований / професійний
Постійна	Постійні мешканці	+	+	+	+	+	+	+
	Натуралізовані громадяни	+	+	+	+	+	+	+
Трудова	Некваліфіковані / напівкваліфіковані	+	+		+	+	+	
	Високо кваліфіковані / професіонали	+	+		+	+		+
Примусові мігранти	Втеча з країни	+	+	+	+	+	+	+
	Репатріація / Повернення додому	+	+	+	+	+	+	+
	Мігранти, вивезені з країни за схемами торгівлі людьми та контрабанди	+	+	+	+	+	+	+
	Біженці або шукачі притулку	+	+	+	+	+	+	+
Нелегальні мігранти	Нелегальні мігранти, виявлені як такі в ході міграційного контролю	+	+	+	+	+	+	+
	Нелегальні мігранти, яким буде надано дозвіл на перебування / оселення	+	+	+	+	+	+	+
Бізнес-мігранти	Особи, які займаються легальним бізнесом	+	+		+	+	+	+
	Незарєєстровані торговці, контрабандисти, наркаторговці, торговці зброєю	+	+	+	+	+	+	+

Примітка: темним кольором виділено комірці категорій людських ресурсів, бажаних для залучення в країні призначення

Додаток Т

Таблиця Т.1. Матриця 50-ти найбільших каналів грошових переказів мігрантів за країнами міграційної пари (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку (The Global Knowledge Partnership on Migration and Development (KNOMAD))¹³⁴⁶

Країни відправки грошових переказів	Країни одержання грошових переказів																								
	Індія	Китай	Філіппіни	Мексика	Франція	Нігерія	Пакистан	Єгипет	Бангладеш	Німеччина	В'єтнам	Іспанія	Бельгія	Індонезія	Марокко	Шрі Ланка	Росія	Гватемала	Корея	Україна	Домініканська Республіка	Ель Сальвадор	Гондурас	Узбекистан	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
США	11736	16234	9654	25675	2186	5594				2559	7323							5962	2895		3865	3911	3195		
Саудійська Аравія	11253		3206				5690	7076	3778					3656		2209									
ОАЕ	13745		3550				5527		2774																
Велика Британія	3895					3700																			
Канада	2913	4188																							
Німеччина																									
Франція												2632	2852		2172										
Гонконг		15562																							
Австралія		2932																							
Іспанія					2606																				
Італія																									
Росія																					3006				3104
Кувейт	4688							2920																	
Катар	4292																								
Японія		4191																							
Швейцарія																									
Сінгапур		2785																							

¹³⁴⁶ Bilateral Remittance Matrix 2015 / World Bank. URL: http://www.knomad.org/sites/default/files/2017-03/bilateralremittancematrix2015_Oct2016.xlsx

Продовження табл. Т.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Індія									4450															
Малайзія														2285										
Корея		4124																						
Бельгія					2135																			
Нідерланди																								
Оман	3259																							
Таїланд																								
Туреччина																								
Україна																	2135							
Австрія																								
Аргентина																								
Швеція																								
Непал	2890																							
Мексика																								
Бахрейн																								
Йорданія																								
Ізраїль																								
Китай																								
Венесуела																								
Камерун						2290																		
Казахстан																								
ПАР																								
Нова Зеландія																								
Португалія																								
Макао		2205																						
<...>																								
РАЗОМ	68910	63938	28483	26171	23347	20459	19306	18325	15388	15362	13000	10274	9934	9631	7067	7000	6870	6588	6454	5845	5196	4285	3666	3104

Таблиця Т.2. Зміни у рейтингу країн за показниками надісланими мігрантами грошових переказів (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку (*The Global Knowledge Partnership on Migration and Development (KNOMAD)*)^{1347,1348})

2010 рік				2015 рік				Динаміка протягом 2010-2015 рр.			
Місце	Країна	Сума переказів, млн. дол. США	Частка у сумі переказів у світі, %	Місце	Країна	Сума переказів, млн. дол. США	Частка у сумі переказів у світі, %	Місця в рейтингу	Приріст, млн. дол. США	Приріст, %	Частки у сумі переказів у світі, п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	США	109848	23,7	1	США	134961	23,2	0	25113	22,9	-0,50
2	Саудівська Аравія	21365	4,6	2	Саудівська Аравія	46962	8,1	0	25597	119,8	3,50
3	Канада	21224	4,6	5	Канада	23675	4,1	-2	2451	11,5	-0,50
4	Велика Британія	21057	4,5	4	Велика Британія	25337	4,4	0	4280	20,3	-0,10
5	Німеччина	20294	4,4	6	Німеччина	22967	4,0	-1	2673	13,2	-0,40
6	Франція	18835	4,1	7	Франція	20864	3,6	-1	2029	10,8	-0,50
7	Іспанія	17499	3,8	10	Іспанія	15851	2,7	-3	-1648	-9,4	-1,10
8	ОАЕ	15745	3,4	3	ОАЕ	32425	5,6	5	16680	105,9	2,20
9	Гонконг	14763	3,2	8	Гонконг	17033	2,9	1	2270	15,4	-0,30
10	Австралія	13475	2,9	9	Австралія	16568	2,9	1	3093	23,0	0,00
11	Італія	11124	2,4	11	Італія	15487	2,7	0	4363	39,2	0,30
12	Японія	9529	2,1	15	Японія	8867	1,5	-3	-662	-6,9	-0,60
13	Росія	9157	2,0	12	Росія	14647	2,5	1	5490	60,0	0,50
14	Індія	8166	1,8	18	Індія	6063	1,0	-4	-2103	-25,8	-0,80
15	Малайзія	6521	1,4	19	Малайзія	5955	1,0	-4	-566	-8,7	-0,40

¹³⁴⁷ Bilateral Remittance Matrix 2010 / World Bank. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/9/895701443117529385/Bilateral-Remittance-Matrix-2010.xlsx>

¹³⁴⁸ Bilateral Remittance Matrix 2015 / World Bank. URL: http://www.knomad.org/sites/default/files/2017-03/bilateralremittancematrix2015_Oct2016.xlsx

Продовження табл. Т.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>
16	Кувейт	6390	1,4	13	Кувейт	11663	2,0	3	5273	82,5	0,60
17	Сінгапур	5764	1,2	17	Сінгапур	6220	1,1	0	456	7,9	-0,10
18	Катар	5577	1,2	14	Катар	10721	1,8	4	5144	92,2	0,60
19	Швейцарія	5161	1,1	16	Швейцарія	8627	1,5	3	3466	67,2	0,40
20	Австрія	5105	1,1	29	Австрія	3738	0,6	-9	-1367	-26,8	-0,50
39	Республіка Корея	2414	0,5	20	Республіка Корея	5833	1,0	19	3419	141,6	0,50

Таблиця Т.3. Зміни у рейтингу країн за показниками одержаних від мігрантів грошових переказів (вибірку здійснено за даними Глобального партнерства знань з питань міграції та розвитку (*The Global Knowledge Partnership on Migration and Development (KNOMAD)*)^{1349, 1350})

2010 рік				2015 рік				Динаміка протягом 2010-2015 рр.			
Місце	Країна	Сума переказів, млн. дол. США	Частка у сумі переказів у світі, %	Місце	Країна	Сума переказів, млн. дол. США	Частка у сумі переказів у світі, %	Місця в рейтингу	Приріст, млн. дол. США	Приріст, %	Частки у сумі переказів у світі, п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Індія	54035	11,7	1	Індія	68910	11,9	0	14875	27,5	0,20
2	Китай	52269	11,3	2	Китай	63938	11,0	0	11669	22,3	-0,30
3	Мексика	22080	4,8	4	Мексика	26171	4,5	-1	4091	18,5	-0,30
4	Філіппіни	21427	4,6	3	Філіппіни	28483	4,9	1	7056	32,9	0,30
5	Нігерія	19818	4,3	6	Нігерія	20459	3,5	-1	641	3,2	-0,80
6	Франція	16896	3,6	5	Франція	23347	4,0	1	6451	38,2	0,40
7	Німеччина	12969	2,8	10	Німеччина	15362	2,6	-3	2393	18,5	-0,20
8	Єгипет	12453	2,7	8	Єгипет	18325	3,2	0	5872	47,2	0,50
9	Бангладеш	10850	2,3	9	Бангладеш	15388	2,7	0	4538	41,8	0,40
10	Іспанія	10538	2,3	12	Іспанія	10274	1,8	-2	-264	-2,5	-0,50
11	Бельгія	10296	2,2	13	Бельгія	9934	1,7	-2	-362	-3,5	-0,50
12	Пакистан	9690	2,1	7	Пакистан	19306	3,3	5	9616	99,2	1,20
13	Республіка Корея	8725	1,9	Н.д.	Республіка Корея	Н.д.	Н.д.				
14	В'єтнам	8260	1,8	11	В'єтнам	13000	2,2	3	4740	57,4	0,40
15	Ліван	7653	1,7	16	Ліван	7481	1,3	-1	-172	-2,2	-0,40
16	Польща	7575	1,6	21	Польща	6785	1,2	-5	-790	-10,4	-0,40
17	Велика Британія	7399	1,6	29	Велика Британія	5003	0,9	-12	-2396	-32,4	-0,70

¹³⁴⁹ Bilateral Remittance Matrix 2010 / World Bank. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/9/895701443117529385/Bilateral-Remittance-Matrix-2010.xlsx>

¹³⁵⁰ Bilateral Remittance Matrix 2015 / World Bank. URL: http://www.knomad.org/sites/default/files/2017-03/bilateralremittancematrix2015_Oct2016.xlsx

Продовження табл. Т.3

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>
18	Індонезія	6916	1,5	14	Індонезія	9631	1,7	4	2715	39,3	0,20
19	Італія	6803	1,5	15	Італія	9517	1,6	4	2714	39,9	0,10
20	Марокко	6423	1,4	18	Марокко	7067	1,2	2	644	10,0	-0,20
22	США	5 277	1,1	17	США	7 069	1,2	5	1792	34,0	0,10
25	Шрі Ланка	4 155	0,9	19	Шрі Ланка	7 000	1,2	6	2845	68,5	0,30
23	Росія	5 264	1,1	20	Росія	6 870	1,2	3	1606	30,5	0,10

Додаток У

Таблиця У.1. Відхилення індексу людського розвитку країн ЄС від середнього індексу людського розвитку країн ОЕСР у 1990-2015 рр. (розраховано за даними¹³⁵¹)

Країна	Відхилення індексу людського розвитку від середнього індексу людського розвитку країн ОЕСР							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Німеччина	0,016	0,025	0,040	0,040	0,040	0,039	0,039	0,039
Данія	0,014	0,027	0,038	0,047	0,046	0,045	0,039	0,038
Нідерланди	0,045	0,043	0,039	0,045	0,043	0,041	0,038	0,037
Ірландія	-0,023	0,022	0,037	0,019	0,023	0,028	0,035	0,036
Швеція	0,030	0,042	0,029	0,027	0,025	0,025	0,024	0,026
Велика Британія	-0,010	0,032	0,030	0,022	0,020	0,022	0,023	0,023
Люксембург	-0,003	0,019	0,022	0,016	0,014	0,010	0,012	0,012
Франція	-0,006	0,014	0,010	0,009	0,009	0,008	0,009	0,011
Бельгія	0,020	0,038	0,011	0,010	0,010	0,008	0,010	0,009
Фінляндія	-0,002	0,022	0,006	0,008	0,008	0,008	0,009	0,008
Австрія	0,009	0,002	0,007	0,008	0,009	0,010	0,008	0,007
Словенія	-0,019	-0,010	0,004	0,001	-0,001	0,006	0,003	0,003
Італія	-0,017	-0,006	0,000	0,001	-0,003	-0,004	-0,004	0,000
Іспанія	-0,030	-0,010	-0,005	-0,005	-0,004	-0,004	-0,003	-0,003
Чехія	-0,024	-0,014	-0,011	-0,012	-0,014	-0,011	-0,010	-0,009
Греція	-0,025	-0,034	-0,013	-0,018	-0,019	-0,020	-0,020	-0,021
Естонія	-0,057	-0,053	-0,034	-0,026	-0,022	-0,022	-0,022	-0,022
Кіпр	-0,052	-0,035	-0,025	-0,026	-0,029	-0,031	-0,031	-0,031
Мальта	-0,049	-0,051	-0,046	-0,055	-0,051	-0,035	-0,032	-0,031
Польща	-0,073	-0,051	-0,043	-0,042	-0,041	-0,032	-0,033	-0,032
Латвія	-0,055	-0,078	-0,046	-0,046	-0,045	-0,041	-0,039	-0,039
Словаччина	-0,047	-0,072	-0,044	-0,041	-0,040	-0,041	-0,043	-0,042
Португалія	-0,074	-0,052	-0,054	-0,052	-0,052	-0,044	-0,044	-0,044
Угорщина	-0,082	-0,066	-0,051	-0,053	-0,055	-0,047	-0,051	-0,051
Литва	-0,082	-0,107	-0,062	-0,064	-0,064	-0,060	-0,057	-0,057
Хорватія	-0,116	-0,086	-0,064	-0,061	-0,062	-0,062	-0,062	-0,059
Румунія	-0,085	-0,127	-0,075	-0,079	-0,084	-0,084	-0,086	-0,084
Болгарія	-0,085	-0,121	-0,098	-0,098	-0,097	-0,095	-0,093	-0,093
Середній показник по країнах ОЕСР	0,785	0,835	0,872	0,876	0,879	0,882	0,885	0,887

¹³⁵¹ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

Таблиця У.2. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недеіздатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ЄС у 2017 р. (розраховано за даними¹³⁵²)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу недеіздатних держав							
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВППО	СБ	ПЛ	ЗВ
Німеччина	0,75	1,22	0,72	0,92	0,81	1,46	1,1	1,1	1,0
Нідерланди	0,73	0,66	0,72	0,86	1,02	1,03	1,0	1,0	1,2
Велика Британія	0,88	0,88	1,18	0,69	0,98	0,57	1,6	1,7	1,0
Люксембург	0,62	0,29	0,52	0,69	0,65	0,95	2,1	1,0	1,1
Франція	0,89	1,05	1,05	0,73	1,14	0,68	1,1	2,1	1,8
Бельгія	0,82	1,02	0,88	0,53	0,81	0,65	2,3	1,5	1,0
Словенія	0,86	0,93	1,11	1,02	0,94	1,08	1,5	1,5	2,3
Португалія	0,77	1,29	0,82	0,73	0,85	0,59	2,2	1,8	2,8
Кіпр	1,67	1,46	1,93	1,32	1,42	1,43	2,5	3,0	9,0
Фінляндія	0,50	0,85	0,33	0,76	0,45	0,62	1,0	1,0	1,0
Данія	0,57	0,49	0,52	0,63	0,81	0,57	1,0	1,5	1,0
Ірландія	0,59	0,83	0,72	0,92	0,69	0,54	1,4	1,4	1,4
Швеція	0,59	0,44	0,59	0,50	0,81	1,43	1,1	1,1	1,1
Австрія	0,59	0,41	0,72	0,43	0,53	0,62	1,1	1,2	1,2
Іспанія	1,01	1,27	1,15	0,63	0,81	0,51	2,2	2,2	1,8
Мальта	1,03	0,97	0,85	1,22	1,02	1,19	2,0	3,0	3,3
Чехія	1,07	1,12	0,88	0,92	0,57	1,03	2,6	2,4	2,7
Польща	1,09	0,88	0,98	1,49	1,22	0,97	2,3	3,2	2,9
Латвія	1,11	1,10	1,47	1,45	1,14	0,62	2,9	2,8	4,0
Словаччина	1,18	1,12	1,15	1,39	0,94	1,03	2,4	2,5	3,3
Естонія	1,19	0,85	1,05	1,32	1,14	0,84	2,9	1,7	4,3
Італія	1,20	1,31	0,95	0,66	1,75	1,49	2,7	2,0	2,5
Литва	1,24	0,85	1,34	1,58	1,18	0,76	3,5	2,5	3,9
Хорватія	1,35	1,29	1,08	1,55	1,26	1,89	2,4	3,6	4,6
Румунія	1,36	1,14	1,38	1,49	1,30	0,76	3,8	3,7	3,6
Угорщина	1,38	1,31	1,24	1,09	0,73	1,76	3,2	5,2	3,9
Болгарія	1,43	1,39	1,44	1,39	1,51	1,22	4,4	3,3	4,3
Греція	1,53	1,58	1,21	1,09	1,51	1,76	3,8	3,2	6,1

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВППО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs); СБ – доступ до соціальних благ (Public Services); ПЛ – права людини та норми права (Human Rights); ЗВ – Зовнішнє втручання (External Intervention)

¹³⁵² Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Таблиця У.3. Макроекономічні показники країн ЄС (дані приведено на основі¹³⁵³)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Австрія	8,6	404,3	0,9	1,0	47250	5,7	0,8	50,0
Бельгія	11,2	494,1	1,4	0,9	43585	8,7	0,6	50,0
Болгарія	7,2	136,9	3,0	1,5	19097	9,8	-1,1	10,0
Хорватія	4,2	91,1	1,6	-0,4	21581	16,1	-0,5	40,0
Кіпр	0,9	28,1	1,6	-1,8	32786	15,6	-1,5	35,0
Чехія	10,5	332,5	4,2	1,3	31550	5,2	0,3	15,0
Данія	5,6	258,7	1,2	0,7	45709	6,3	0,5	56,0
Естонія	1,3	37,5	1,1	3,7	28592	5,9	0,1	20,0
Фінляндія	5,5	225,0	0,4	0,0	41120	9,6	-0,2	31,8
Франція	64,2	2646,9	1,1	0,8	41181	10,6	0,1	45,0
Німеччина	81,4	3840,6	1,5	1,6	46893	4,6	0,1	45,0
Греція	11,0	286,0	-0,2	-3,8	26449	24,9	-1,1	42,0
Угорщина	9,9	258,4	2,9	1,7	26222	7,0	-0,1	15,0
Ірландія	4,6	257,4	7,8	3,4	55533	9,5	0,0	41,0
Італія	60,2	2 170,9	0,8	-0,7	35708	12,1	0,1	43,0
Литва	2,0	49,1	2,7	3,7	24712	9,8	0,2	23,0
Латвія	2,9	82,4	1,6	3,6	28359	9,5	-0,7	15,0
Люксембург	0,6	55,7	4,5	2,9	98987	5,9	0,1	42,0
Мальта	0,4	15,5	6,3	3,8	36005	5,4	1,2	35,0
Нідерланди	16,9	832,6	1,9	0,6	49166	6,1	0,2	52,0
Польща	38,0	1005,4	3,6	3,0	26455	7,4	-0,9	32,0
Португалія	10,4	289,8	1,5	-0,9	27835	12,1	0,5	48,0
Румунія	19,8	413,8	3,7	2,4	20787	6,9	-0,6	16,0
Словаччина	5,4	161,0	3,6	2,4	29720	11,3	-0,3	25,0
Словенія	2,1	64,0	2,9	0,6	31007	9,3	-0,5	50,0
Іспанія	46,4	1615,1	3,2	-0,1	34820	21,9	-0,5	45,0
Швеція	9,8	473,4	4,1	2,0	47922	7,4	0,7	57,0
Велика Британія	64,9	2679,3	2,2	2,1	41159	5,5	0,1	45,0

¹³⁵³ 2017 Index of Economic Freedom // The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

Таблиця У.4. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ЄС (дані приведено на основі¹³⁵⁴)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
Австрія	72,3	86,0	81,8	75,2	50,3	19,3	76,9	67,6	83,4	90
Бельгія	67,8	83,3	69,3	71,5	44,1	9,6	82,0	61,1	84,9	85
Болгарія	67,9	62,5	38,9	41,8	91,0	58,4	66,7	68,3	83,3	70
Хорватія	59,4	65,5	56,8	43,4	66,8	31,3	58,2	43,3	80,3	75
Кіпр	67,9	75,4	60,7	53,6	73,0	48,8	75,8	58,6	83,3	75
Чехія	73,3	70,3	55,9	55,9	82,9	45,3	67,2	77,7	85,8	80
Данія	75,1	86,7	68,5	84,9	37,2	5,7	93,9	85,8	85,5	90
Естонія	79,1	82,6	82,8	69,9	81,2	55,8	77,0	56,9	85,7	90
Фінляндія	74,0	90,6	82,7	90,0	66,6	0,0	90,2	53,4	85,1	85
Франція	63,3	85,0	72,7	69,7	47,6	2,0	78,0	44,1	81,6	70
Німеччина	73,8	82,9	79,5	77,7	61,9	41,4	86,6	42,8	85,9	80
Греція	55,0	52,5	56,1	41,3	61,1	5,4	74,3	51,0	78,2	60
Угорщина	65,8	60,1	51,8	41,5	79,3	25,3	64,0	64,4	91,7	75
Ірландія	76,7	85,8	78,3	78,3	72,7	57,1	80,3	73,6	87,6	90
Італія	62,5	74,6	55,4	44,7	54,9	22,3	69,8	52,9	86,9	85
Литва	74,8	72,6	59,7	67,3	84,7	57,4	79,8	72,0	86,5	75
Латвія	75,8	73,0	62,4	69,7	86,9	64,1	79,1	63,6	90,0	70
Люксембург	75,9	85,8	77,0	78,3	64,5	46,0	68,6	43,8	86,2	95
Мальта	67,7	67,7	62,9	53,6	62,8	44,9	62,5	57,2	83,5	85
Нідерланди	75,8	87,4	69,9	85,7	53,2	37,0	80,2	70,5	85,8	90
Польща	68,3	60,8	58,0	55,5	76,0	46,9	67,8	61,5	84,7	75
Португалія	62,6	73,3	68,9	59,0	59,8	25,1	86,4	43,4	85,9	70
Румунія	69,7	63,9	58,5	45,9	87,4	65,3	65,9	62,5	83,6	75
Словаччина	65,7	69,0	38,0	39,6	79,7	47,2	64,9	54,4	81,1	75
Словенія	59,2	75,0	+55,1	53,6	58,7	28,6	80,6	60,2	85,3	70
Іспанія	63,6	71,2	53,9	57,2	62,5	41,4	66,9	55,3	85,5	85
Швеція	74,9	88,6	82,2	87,4	44,4	21,7	90,8	53,2	85,3	85
Велика Британія	76,4	93,8	93,0	78,3	65,1	41,9	89,9	72,8	85,0	90

¹³⁵⁴ Там само.

Таблиця У.5. Показники бідності країн ЄС – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення (побудовано за даними¹³⁵⁵)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Австрія	2012	30,48		
Бельгія	2012	27,59		
Болгарія	2012	36,01	0,148393	2,03
Хорватія	2012	32,51	0,039284	0,92
Кіпр	2012	34,31		
Чехія	2012	26,13	0,006306	0,06
Данія	2012	29,08		
Естонія	2012	33,15	0,013068	0,99
Фінляндія	2012	27,12		
Франція	2012	33,1		
Німеччина	2011	30,13		
Греція	2012	36,68		
Угорщина	2012	30,55	0,025792	0,26
Ірландія	2012	32,52		
Італія	2012	35,16		
Литва	2012	35,48	0,028014	1,38
Латвія	2012	35,15	0,030797	1,03
Люксембург	2012	34,79		
Нідерланди	2012	27,99		
Польща	2014	32,08	0,003801	0,01
Португалія	2012	36,04		
Румунія	2013	27,45	1,225666	6,11
Словаччина	2012	26,12	0,012984	0,24
Словенія	2012	25,59	0,000618	0,03
Іспанія	2012	35,89		
Швеція	2012	27,32		
Велика Британія	2012	32,57		

¹³⁵⁵ Poverty and Equity Database // World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

Таблиця У.6. Частка осередків мігрантів у населенні країн ЄС, %
(розраховано за даними¹³⁵⁶)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)
Австрія	10,3	11,2	12,4	13,8	15,2	17,5	13,2
Бельгія	8,9	8,7	8,3	8,2	9,6	12,3	9,3
Болгарія	0,2	0,4	0,5	0,8	1,0	1,4	0,6
Кіпр	5,7	7,2	8,5	11,3	17,0	16,8	10,2
Чехія	1,1	1,6	2,2	3,2	3,8	3,8	2,4
Німеччина	7,5	9,1	11,0	12,7	14,4	14,9	11,3
Данія	4,6	5,8	7,0	8,1	9,2	10,1	7,2
Іспанія	2,1	2,6	4,1	9,4	13,5	12,7	5,7
Естонія	24,4	22,0	17,8	17,2	16,4	15,4	18,6
Фінляндія	1,3	2,0	2,6	3,7	4,6	5,7	2,9
Франція	10,4	10,5	10,6	11,0	11,4	12,1	11,0
Велика Британія	6,4	7,2	8,0	9,8	12,1	13,2	9,1
Греція	6,1	8,1	10,1	10,8	11,4	11,3	9,4
Хорватія	10,0	14,6	13,2	13,2	13,3	13,6	12,9
Угорщина	3,3	3,1	2,9	3,6	4,4	4,6	3,6
Ірландія	6,4	6,2	9,1	14,0	15,8	15,9	10,4
Італія	2,5	3,1	3,7	6,7	9,7	9,7	5,1
Латвія	9,4	7,5	6,1	6,0	5,1	4,7	6,3
Люксембург	29,8	30,9	32,0	32,9	32,1	44,0	33,3
Литва	24,2	21,6	18,1	16,9	15,0	13,4	17,8
Мальта	4,2	4,8	5,6	6,2	8,0	9,9	6,2
Нідерланди	7,9	8,7	9,8	10,6	11,0	11,7	9,9
Польща	3,0	2,5	2,1	1,9	1,7	1,6	2,1
Португалія	4,4	5,3	6,3	7,4	7,2	8,1	6,3
Румунія	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	1,2	0,7
Словаччина	0,8	1,3	2,2	2,4	2,7	3,3	1,9
Словенія	8,9	8,8	8,6	9,9	12,4	11,4	9,9
Швеція	9,2	10,6	11,3	12,5	14,8	16,8	12,3
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	4,7	5,4	6,0	7,1	8,0	8,7	6,5

¹³⁵⁶ International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Таблиця У.7. Чиста міграція у країнах ЄС, осіб (розраховано за даними¹³⁵⁷)

Країна	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012
Австрія	15996	50401	82001	5502	18002	110999	227841	65082	178117	153763	147089
Бельгія	71911	86168	39275	70243	13460	44794	115391	67177	247560	267204	269998
Болгарія	-1437	-6423	-43396	-94868	-22346	-184143	-356464	-106602	-83002	-83002	-50000
Кіпр	-43025	-7843	3053	-1215	-27634	17167	43195	53260	61830	44166	35000
Чехія	24999	-129099	9999	9999	-52946	5671	29999	46002	47402	250889	29999
Німеччина	666962	917575	714153	288662	23	1710683	3232654	744288	1217	31640	1249998
Данія	2256	21866	23256	14925	9319	32839	65466	74568	46306	87989	96839
Іспанія	-193807	-145936	96990	76903	-43291	-67671	319268	896019	2829228	2250005	-593069
Естонія	43228	41204	30581	30510	25900	15497	-111876	-1197	-18406	-15151	-11850
Фінляндія	-64984	-97937	28880	-29377	26181	18268	47223	22154	31935	71143	107409
Франція	1466682	416217	805181	146855	268131	481869	303416	188966	739395	480787	331555
Велика Британія	142563	-84853	106415	39119	-97495	98758	205443	498998	968350	1523939	900000
Греція	-145243	-99122	10771	330211	114020	158887	464636	297431	113586	80157	-136299
Хорватія	1854	-1225	-18403	18681	54369	26145	-143579	-188129	-2580	-22532	-20000
Угорщина	3984	-9921	-5948	51236	-119461	-99736	96796	78562	66163	95789	29999
Ірландія	-109734	-50860	37331	53058	-50745	-115193	-10648	83412	199949	198144	-140001
Італія	-231607	-231781	19396	164927	266352	-10058	152825	223974	1624300	1006308	528269
Латвія	24715	26314	37782	38815	43804	36863	-100301	-111160	-83738	-141659	-169529
Люксембург	8527	5918	15284	11846	2552	12831	20040	19940	14473	42279	48704
Литва	76276	69482	54668	41271	39884	42002	-135622	-39042	-82692	-86168	-73442
Мальта	-26384	-12601	-9682	-4843	2880	1159	2893	4316	5760	13525	6252
Нідерланди	11589	54636	179460	180718	79525	133845	220083	153553	144620	55674	110006
Польща	-10196	-143114	-170903	-106595	-81891	-458986	-240502	-243932	38050	5235	-73809
Португалія	-547884	-701600	108187	198629	-66894	-147873	149122	173604	178353	127025	-140000
Румунія	-2001	-2001	-2001	-99999	-200000	-200000	-520001	-610000	-490472	-874406	-437201
Словаччина	-26427	-57838	-15254	-9696	-34777	-35312	-15108	-2964	1199	9597	1199
Словенія	-22059	-14950	17942	34686	68363	32609	-17461	1487	14998	49624	4324
Швеція	80351	130980	18798	88567	29799	134569	156460	58470	141723	262453	272626
РАЗОМ:	1217105	23657	2173816	1548770	265084	1796483	4201189	2448237	6933624	5884417	2324066

¹³⁵⁷ Net migration // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

Таблиця У.8. Аналіз чисельності біженців у країнах ЄС (розраховано за даними^{1358,1359})

Країна	1990-2015 рр.			2006-2015 рр.		
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб
Австрія	779	1162329	1161550	140	462716	462576
Бельгія	1029	559250	558221	740	219410	218670
Болгарія	72473	92247	19774	24364	65291	40927
Кіпр	200	35657	35457	94	33075	32981
Чехія	66053	55339	-10714	11752	26025	14273
Німеччина	9336	21316897	21307561	1611	4837164	4835553
Данія	322	1145693	1145371	105	208619	208514
Іспанія	3819	141802	137983	2858	47844	44986
Естонія	12737	604	-12133	3313	549	-2764
Фінляндія	110	257767	257657	63	95666	95603
Франція	1932	4465182	4463250	947	2051991	2051044
Велика Британія	2940	4554596	4551656	1586	2110549	2108963
Греція	3241	151306	148065	787	57521	56734
Хорватія	4140533	1438923	-2701610	682129	11336	-670793
Угорщина	66121	283530	217409	17348	54274	36926
Ірландія	132	115372	115240	81	78212	78131
Італія	2227	1081075	1078848	679	636028	635349
Латвія	12751	10472	-2279	4480	8274	3794
Люксембург	11	41000	40989	9	25614	25605
Литва	25042	1033	-24009	6363	964	-5399
Мальта	225	67795	67570	85	60103	60018
Нідерланди	1280	2382876	2381596	561	807974	807413
Польща	250571	159710	-90861	30133	138494	108361
Португалія	1096	13335	12239	305	4749	4444
Румунія	292563	33804	-258759	37805	15918	-21887
Словаччина	6951	14817	7866	3382	5234	1852
Словенія	77835	204275	126440	2084	2468	384
Швеція	559	3351612	3351053	186	1001403	1001217
РАЗОМ	5052868	43138298	38085430	833990	13067465	12233475

¹³⁵⁸ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹³⁵⁹ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

Таблиця У.9. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ЄС (складено на основі аналізу¹³⁶⁰)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
Кіпр	Задовільна	Зниження	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Болгарія	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Чехія	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Так
Угорщина	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підвищення	Так	Так
Польща	Задовільна	Підвищення	Підвищення	Підвищення	Так	Так
Румунія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Словаччина	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Данія	Надто висока	Зниження	Підвищення	Зниження	Так	Так
Естонія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Фінляндія	Задовільна	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Ірландія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Зниження	Так	Так
Латвія	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підвищення	Так	Так
Литва	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підвищення	Так	Обмеження
Швеція	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Великобританія	Надто висока	Зниження	Зниження	Зниження	Так	Так
Хорватія	Надто висока	Зниження	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Греція	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Італія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Мальта	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Так
Португалія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Словенія	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Обмеження
Іспанія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Зниження	Так	Обмеження
Австрія	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Бельгія	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Так
Франція	Надто висока	Зниження	Підвищення	Зниження	Так	Так
Німеччина	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Люксембург	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Так
Нідерланди	Надто висока	Зниження	Підвищення	Зниження	Так	Так

¹³⁶⁰ International Migration Policies 2013 // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

Таблиця У.10. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ЄС (складено на основі аналізу¹³⁶¹)

<i>Країна</i>	<i>Погляд на еміграцію</i>	<i>Політика щодо еміграції</i>	<i>Політика заохочення повернення громадян</i>	<i>Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою</i>	<i>Заходи залучення інвестицій діаспорою</i>
Кіпр	Задовільна	Підтримка	..	Так	..
Болгарія	Надто висока	Зниження	Так	Так	7
Чехія	Задовільна	Н. Д.	Ні	..	..
Угорщина	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Польща	Надто висока	Н. Д.	Так	Так	7
Румунія	Надто висока	Підтримка	Так	Так	3
Словаччина	Надто висока	Н. Д.	Так	Так	7
Данія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	..
Естонія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Фінляндія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	7
Ірландія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	6
Латвія	Надто висока	Н. Д.	Так	Так	..
Литва	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Швеція	Задовільна	Н. Д.	Ні	Ні	7
Великобританія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Ні	..
Хорватія	Надто висока	Зниження	Так	Так	7
Греція	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	6
Італія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	..
Мальта	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	7
Португалія	Задовільна	Підтримка	Ні	Так	..
Словенія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Іспанія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Австрія	Задовільна	Н. Д.	Так	Так	..
Бельгія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	..
Франція	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	..
Німеччина	Задовільна	Н. Д.	Ні	Ні	..
Люксембург	Задовільна	Н. Д.	..	..	..
Нідерланди	Задовільна	Н. Д.	Ні	..	..

¹³⁶¹ Там само.

Додаток Ф

Таблиця Ф.1. Характеристика формального інституційного середовища міжнародних та регіональних інструментів) регулювання міграційних потоків біженців за регіонами світу (узагальнено на підставі опрацювання бази даних UNHCR)

<i>Регіон</i>	<i>Нормативний документ</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Загальні правові інструменти регулювання	1. Декларація з питань біженців та мігрантів (Генеральна Асамблея ООН) ¹³⁶² 2. Декларація держав-учасниць Конвенції 1951 р. та/або її Протоколу 1967 р., про статус біженців (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁶³ 3. Примітка про міжнародний захист (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁶⁴ 4. Конвенція 1951 року про статус біженців: її актуальність у сучасному контексті (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁶⁵ 5. Конвенція про міжнародне співробітництво з питань адміністративної допомоги біженцям (Міжнародна комісія громадянського статусу) ¹³⁶⁶ 6. Протокол до Угоди щодо біженців на морі (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁶⁷ 7. Декларація про територіальний притулок (Генеральна Асамблея ООН) ¹³⁶⁸ 8. Угода щодо біженців на морі (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁶⁹ 9. Протокол щодо статусу біженців (Генеральна Асамблея ООН) ¹³⁷⁰ 10. Конвенція щодо статусу біженців (Генеральна Асамблея ООН) ¹³⁷¹ 11. Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (Генеральна Асамблея ООН) ¹³⁷²
Африка	1. Генеральна резолюція Верховного комісара ООН у справах біженців (CONF.P/0AU30th/REPORT, Annex I) (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁷³ 2. Туніська Декларація щодо Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁷⁴ 3. Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців у Африці («Конвенція ОАЄ») (Організація Африканської єдності (ОАЄ)) ¹³⁷⁵

¹³⁶² New York Declaration for Refugees and Migrants : resolution / adopted by the General Assembly / UN General Assembly. 2016. A/RES/71/1. URL:<http://www.refworld.org/docid/57ceb74a4.html>

¹³⁶³ Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees / UN High Commissioner for Refugee. 2002. HCR/MMSP/2001/09. URL:<http://www.refworld.org/docid/3d60f5557.html>

¹³⁶⁴ Note on international protection / UN High Commissioner for Refugees. 2001. A/AC.96/951. URL:<http://www.refworld.org/docid/3bb1c6cc4.html>

¹³⁶⁵ The 1951 Convention relating to the Status of Refugees: Its Relevance in the Contemporary Context, UN High Commissioner for Refugees. 1999. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3388.html>

¹³⁶⁶ Convention on International Cooperation in the Matter of Administrative Assistance to Refugees / UN High Commissioner for Refugees. 1985. URL:<http://www.refworld.org/docid/3decd8944.html>

¹³⁶⁷ Protocol to the Agreement relating to Refugee Seamen / UN High Commissioner for Refugees. 1975. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b38218.html>

¹³⁶⁸ Declaration on Territorial Asylum / UN General Assembly 1967. A/RES/2312(XXII). URL:<http://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html>

¹³⁶⁹ Agreement relating to Refugee Seamen / UN High Commissioner for Refugees. 1957. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3614.html>

¹³⁷⁰ Protocol Relating to the Status of Refugees / UN General Assembly. 1967. United Nations, Treaty Series, vol. 606, p. 267. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3ae4.html>

¹³⁷¹ Convention Relating to the Status of Refugees / UN General Assembly. 1951. United Nations, Treaty Series, vol. 189, p. 137, <http://www.refworld.org/docid/3be01b964.html>

¹³⁷² Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees / UN General Assembly. 1950. A/RES/428(V). URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3628.html>

¹³⁷³ General Resolution : CONF.P/0AU30th/REPORT - Annex I / UN High Commissioner for Refugees. 2001. URL:<http://www.refworld.org/docid/58e49ccb4.html>

¹³⁷⁴ Tunis Declaration on the 1969 Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems / UN High Commissioner for Refugees. 1994. URL:<http://www.refworld.org/docid/58e49b7e4.html>

¹³⁷⁵ Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa ("OAU Convention") / Organization of African Unity (OAU). 1969. 1001 U.N.T.S. 45. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b36018.html>

Продовження табл. Ф.1.

1	2
	4. Бангкокські Принципи про статус та захист біженців («Бангкокські Принципи») (Азіатсько-африканський юридичний консультативний комітет) ¹³⁷⁶
Північна Африка та Близький Схід	1. Арабська конвенція про регулювання статусу біженців в Арабських країнах ¹³⁷⁷ 2. Протокол про захист палестинців в арабських державах («Касабланкський Протокол») (Ліга арабських держав) ¹³⁷⁸
Америка	1. Декларація Мехіко та план дій щодо зміцнення міжнародного захисту біженців в Латинській Америці ¹³⁷⁹ 2. Декларація Ріо-де-Жанейро про інститут притулку ¹³⁸⁰ 3. Притулок та міжнародні злочини (Міжамериканська комісія з прав людини) ¹³⁸¹ 4. Декларація Сан Хосе про біженців та переміщених осіб ¹³⁸² 5. Колоквіум з міжнародного захисту біженців у Центральній Америці (Картахенська декларація про біженців) ¹³⁸³ 6. Конвенція про дипломатичний притулок (Організація Американських держав) ¹³⁸⁴ 7. Конвенція про територіальний притулок (Організація Американських держав) ¹³⁸⁵ 8. Договір про притулок та політичний притулок ¹³⁸⁶ 9. Конвенція про політичний притулок (Організація Американських держав) ¹³⁸⁷
Азія	1. Декларація прав людини в АСЕАН (ASEAN) ¹³⁸⁸ 2. Бангкокські Принципи про статус та захист біженців («Бангкокські Принципи») (Азіатсько-африканський юридичний консультативний комітет) ¹³⁸⁹
Європа (Рада Європи)	1. Юридичні міркування щодо повернення шукачів притулку та біженців з Греції до Туреччини в рамках співробітництва між ЄС та Туреччиною у подоланні міграційної кризи відповідно до концепції безпечної третьої країни та першої країни притулку (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) ¹³⁹⁰

¹³⁷⁶ Bangkok Principles on the Status and Treatment of Refugees ("Bangkok Principles") / Asian-African Legal Consultative Organization (AALCO). 1966. URL:<http://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html>

¹³⁷⁷ Arab Convention on Regulating Status of Refugees in the Arab Countries / 1994. URL:<http://www.refworld.org/docid/4dd5123f2.html>

¹³⁷⁸ Protocol for the Treatment of Palestinians in Arab States ("Casablanca Protocol") / League of Arab States. 1965. URL:<http://www.refworld.org/docid/460a2b252.html>

¹³⁷⁹ Mexico Declaration and Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America / 2004. URL:<http://www.refworld.org/docid/424bf6914.html>

¹³⁸⁰ Rio de Janeiro Declaration on the Institution of Refuge / 2000. URL:<http://www.refworld.org/docid/3de4f8982.html>

¹³⁸¹ Asylum and International Crimes / Inter-American Commission on Human Rights (IACHR). 2000. URL:<http://www.refworld.org/docid/4f3cfaf92.html>

¹³⁸² San José Declaration on Refugees and Displaced Persons / 1994. URL:<http://www.refworld.org/docid/4a54bc3fd.html>

¹³⁸³ Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama / 1984. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b36ec.html>

¹³⁸⁴ Convention on Diplomatic Asylum / Organization of American States (OAS). 1954. OAS. Treaty Series. No. 18. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3823c.html>

¹³⁸⁵ Convention on Territorial Asylum / Organization of American States (OAS). 1954. OAS. Treaty Series. No. 19. UN Registration: 03/20/89 No. 24378. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b36614.html>

¹³⁸⁶ Treaty on Asylum and Political Refuge / 1939. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3833.html>

¹³⁸⁷ Convention on Political Asylum / Organization of American States (OAS). 1933. URL:<http://www.refworld.org/docid/4f3d180a2.html>

¹³⁸⁸ ASEAN Human Rights Declaration / Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). 2012. URL:<http://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html>

¹³⁸⁹ Bangkok Principles on the Status and Treatment of Refugees ("Bangkok Principles") / 1966. URL:<http://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html>

¹³⁹⁰ Legal considerations on the return of asylum-seekers and refugees from Greece to Turkey as part of the EU-Turkey Cooperation in Tackling the Migration Crisis under the safe third country and first country of asylum concept / UN High Commissioner for Refugees. 2016. URL:<http://www.refworld.org/docid/56f3ee3f4.html>

Продовження табл. Ф.1.

1	2
	<p>2. Рекомендація Rec (2005) 6 Комітету міністрів державам-членам щодо виключення з статусу біженця в контексті статті 1 F Конвенції про статус біженців від 28 липня 1951 року (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹¹</p> <p>3. Рекомендація Rec (2004) 9 Комітету міністрів державам-членам щодо концепції "членства в певній соціальній групі" (MPSPG) в контексті Конвенції 1951 року про статус біженців (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹²</p> <p>4. Рекомендація Rec (2003) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо заходів затримання шукачів притулку (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹³</p> <p>5. Рекомендація Rec (2001) 18 Комітету міністрів державам-членам про допоміжний захист (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁴</p> <p>6. Рекомендація Rec (2000) 9 Про тимчасовий захист (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁵</p> <p>7. Рекомендація R (99) 23 Комітету міністрів державам-членам щодо воз'єднання сім'ї для біженців та інших осіб, які потребують міжнародної охорони (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁶</p> <p>8. Рекомендація R (99) 12 Комітету міністрів державам-членам щодо повернення затриманих шукачів притулку (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁷</p> <p>9. Рекомендація R (98) 15 Комітету міністрів державам-членам щодо підготовки посадових осіб, які вперше стикаються з шукачами притулку, особливо на прикордонних пунктах (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁸</p> <p>10. Рекомендація R (98) 13 Про право відхиленого шукача притулку на ефективного захисту від рішень про вислання в контексті статті 3 Європейської конвенції з прав людини (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹³⁹⁹</p> <p>11. Рекомендація R (97) 22 Комітету Міністрів державам-членам, що містить Рекомендації щодо застосування Концепції безпечної третьої країни (Рада Європи: Комітет Міністрів)¹⁴⁰⁰</p>

¹³⁹¹ Recommendation Rec(2005) 6 of the Committee of Ministers to Member States on Exclusion From Refugee Status in the Context of Article 1 F of the Convention Relating to the Status of Refugees of 28 July 1951 / Council of Europe: Committee of Ministers. 2005. Rec(2005)6. URL:<http://www.refworld.org/docid/4278d27c4.html>

¹³⁹² Recommendation Rec(2004) 9 of the Committee of Ministers to Member States on the Concept of "Membership of a Particular Social Group" (MPSPG) in the Context of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees / 2004. Rec(2004)9. URL:<http://www.refworld.org/docid/4278d1524.html>

¹³⁹³ Recommendation Rec(2003) 5 of the Committee of Ministers to Member States on Measures of Detention of Asylum Seekers / Council of Europe: Committee of Ministers. 2003. Rec(2003)5. URL:<http://www.refworld.org/docid/3f8d65e54.html>

¹³⁹⁴ Recommendation Rec(2001) 18 of the Committee of Ministers to Member States on Subsidiary Protection / Council of Europe: Committee of Ministers. 2001. Rec(2001)18. URL:<http://www.refworld.org/docid/3dde4c184.html>

¹³⁹⁵ Recommendation Rec(2000) 9 on Temporary Protection (and Explanatory Memorandum) / Council of Europe: Committee of Ministers. 2000. Rec(2000)9. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b14.html>

¹³⁹⁶ Recommendation N° R (99) 23 of the Committee of Ministers to Member States on Family Reunion for Refugees and Other Persons in Need of International Protection / Council of Europe: Committee of Ministers. 1999. Rec(99)23. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b39110.html>

¹³⁹⁷ Recommendation N° R (99) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Return of Rejected Asylum-Seekers (and Explanatory Memorandum) / Council of Europe: Committee of Ministers. 1999. Rec(99)12. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b56.html>

¹³⁹⁸ Recommendation N° R (98) 15 of the Committee of Ministers to Member States on the Training of Officials Who First Come into Contact with Asylum-Seekers, in Particular at Border Points / Council of Europe: Committee of Ministers. 1998. Rec(98)15. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b39d10.html>

¹³⁹⁹ Recommendation N° R (98) 13 on the Right of Rejected Asylum Seekers to an Effective Remedy Against Decisions on Expulsion in the Context of Article 3 of the European Convention on Human Rights / Council of Europe: Committee of Ministers. 1998. Rec(98)13. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b38e13.html>

¹⁴⁰⁰ Recommendation N° R (97) 22 of the Committee of Ministers to Member States containing Guidelines on the Application of the Safe Third Country Concept / Council of Europe: Committee of Ministers. 1997. Rec(97)22. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b39f10.html>

Продовження табл. Ф.1.

1	2
	12. Рекомендація R (94) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо керівних принципів для набуття практики держав-членів Ради Європи щодо прибуття шукачів притулку в європейські аеропорти (Рада Європи: Комітет Міністрів) ¹⁴⁰¹ 13. Рекомендація R (84) 1 Про захист осіб, які відповідають критеріям, викладеним у Женевській конвенції, які офіційно не визнані біженцями (Європи: Рада Комітет Міністрів) ¹⁴⁰² 14. Резолюція (67) 14: Притулок для осіб, що перебувають під загрозою переслідування (Рада Європи: Комітет Міністрів) ¹⁴⁰³ 15. Рекомендація (1961) 293 Про право на притулок (Рада Європи: Парламентська асамблея) ¹⁴⁰⁴ 16. Європейська угода про передачу відповідальності за біженців (Рада Європи) ¹⁴⁰⁵ 17. Декларація про територіальний притулок (Рада Європи: Комітет Міністрів) ¹⁴⁰⁶ 18. Європейська конвенція про соціальне забезпечення (Рада Європи) ¹⁴⁰⁷ 19. Європейська угода про скасування віз для біженців (Рада Європи) ¹⁴⁰⁸
Європа (Європейський Союз)	1. Хартія основних прав Європейського Союзу (Європейський Союз) ¹⁴⁰⁹ 2. Директива Європейського Парламенту та Ради 2013/33/ЄС від 26.06.2013 р. Про встановлення стандартів приймання заявників на міжнародну захист (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу) ¹⁴¹⁰ 3. Директива 2013/32/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 р. Про загальні процедури надання та скасування міжнародної охорони (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу) ¹⁴¹¹ 4. Регламент (ЄС) № 604/2013 Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 р. Про встановлення критеріїв та механізмів визначення країни-члена, відповідальної за розгляд заяви про міжнародну захист, поданої однією з держав-членів на третю країну або особою без громадянства (перероблена) (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу) ¹⁴¹²

¹⁴⁰¹ Recommendation N° R (94) 5 of the Committee of Ministers to member states on guidelines to inspire practices of the member States of the Council of Europe concerning the arrival of asylum-seekers at European airports / Council of Europe: Committee of Ministers. 1994. Rec(94)5. URL:<http://www.refworld.org/docid/48abd56d0.html>

¹⁴⁰² Recommendation N° R (84) 1 on the Protection of Persons Satisfying the Criteria in the Geneva Convention Who Are Not Formally Recognised as Refugees / Council of Europe: Committee of Ministers. 1984. Rec(84)1. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3816c.html>

¹⁴⁰³ Resolution (67) 14 : Asylum to Persons in Danger of Persecution / Council of Europe: Committee of Ministers. 1967. 14 (1967). URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b38168.html>

¹⁴⁰⁴ Recommendation 293 (1961) on the Right of Asylum / Council of Europe: Parliamentary Assembly. 1961. 293 (1961). URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3671c.html>

¹⁴⁰⁵ European Agreement on Transfer of Responsibility for Refugees / Council of Europe. 1980. ETS 107. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b37620.html>

¹⁴⁰⁶ Declaration on Territorial Asylum / Council of Europe: Committee of Ministers. 1977, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3611c.html>

¹⁴⁰⁷ European Convention on Social Security / Council of Europe. 1972. ETS 78. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b367c.html>

¹⁴⁰⁸ European Agreement on the Abolition of Visas for Refugees / Council of Europe. 1960. ETS 031. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b38918.html>

¹⁴⁰⁹ Charter of Fundamental Rights of the European Union / European Union. 2012. 2012/C 326/02. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>

¹⁴¹⁰ Directive 2013/33/EU of the European Parliament and Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) / European Union: Council of the European Union. 2013. OJ L. 180/96-180/116. URL:<http://www.refworld.org/docid/51d29db54.html>

¹⁴¹¹ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) / European Union: Council of the European Union. 2013. OJ L. 180/60-180/95. URL:<http://www.refworld.org/docid/51d29b224.html>

¹⁴¹² Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast) / European Union: Council of the European Union. 2013. OJ L. 180/31-180/59. URL:<http://www.refworld.org/docid/51d298f04.html>

Продовження табл. Ф.1.

1	2
	<p>5. Регламент (ЄС) № 603/2013 Європейського Парламенту та Ради від 26.06.2013 р. Про встановлення "Eurodac" для порівняння відбитків пальців для ефективного застосування Постанови (ЄС) № 604/2013 про встановлення критеріїв та механізми визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про міжнародний захист, подану громадянином третьої країни або особою без громадянства, яка подана в одній із держав-членів, та про запити щодо порівняння з даними Eurodac, наданими правоохоронними органами держав-членів та Європолем для цілей правоохоронної діяльності та внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1077/2011 щодо створення Європейської агенції оперативного управління великомасштабними ІТ-системами у сфері свободи, безпеки та правосуддя (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴¹³</p> <p>6. Зведена редакція Договору про функціонування Європейського Союзу (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴¹⁴</p> <p>7. Директива Європарламенту і Ради ЄС 2011/95 стосовно стандартів для кваліфікації громадян третіх країн чи осіб без громадянства як бенефіціарів міжнародного захисту і стосовно єдиного статусу для біженців або для осіб, що мають право на додатковий захист, і стосовно змісту захисту, що надається (перероблена) (13.12.2011 р.)¹⁴¹⁵</p> <p>8. Постанова Європейського Парламенту та Ради від 19.05.2010 р. № 439/2010 про створення Європейського бюро підтримки шукачів притулку (Європейський Союз)¹⁴¹⁶</p> <p>9. Директива 2008/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.12.2008 р. Про загальні стандарти та процедури в державах-членах щодо повернення громадян третіх країн, які перебувають нелегально (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴¹⁷</p> <p>10. Директива Ради 2005/85/ЄС від 01.12.2005 р. Про мінімальні стандарти процедур у державах-членах щодо надання та позбавлення статусу біженця (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴¹⁸</p> <p>11. Директива Ради 2004/83/ЄС від 29.04.2004 р. Про мінімальні стандарти кваліфікації та статусу громадян третіх країн або осіб без громадянства як біженців або осіб, які взагалі потребують міжнародної захисту та змісту наданого захисту (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴¹⁹</p>

¹⁴¹³ Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the establishment of 'Eurodac' for the comparison of fingerprints for the effective application of Regulation (EU) No 604/2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person and on requests for the comparison with Eurodac data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes, and amending Regulation (EU) No 1077/2011 establishing a European Agency for the operational management of large-scale IT systems in the area of freedom, security and justice (recast) / European Union: Council of the European Union. 2013. OJ L.180/1-180/30. URL:<http://www.refworld.org/docid/51d296724.html>

¹⁴¹⁴ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union / European Union. 2012. OJ L. 251/12-251/18. URL:<http://www.refworld.org/docid/52303e8d4.html>

¹⁴¹⁵ Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) / European Union: Council of the European Union. 2011. OJ L 337. pp 9-26. URL:<http://www.refworld.org/docid/4f197df02.html>

¹⁴¹⁶ Regulation No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office / European Union. 2010. OJ L.132/11-132/28. URL:<http://www.refworld.org/docid/4c075a202.html>

¹⁴¹⁷ Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals / European Union: Council of the European Union. 2008. OJ L. 348/98-348/107. URL:<http://www.refworld.org/docid/496c641098.html>

¹⁴¹⁸ Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status / European Union: Council of the European Union. 2006. OJ L 326/13-326/24. URL:<http://www.refworld.org/docid/4394203c4.html>

¹⁴¹⁹ Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and the Content of the Protection Granted / European Union: Council of the European Union. 2004. OJ L. 304/12-304/23. URL:<http://www.refworld.org/docid/4157e75e4.html>

Продовження табл. Ф.1.

1	2
	<p>12. Директива Ради 2003/109/ЄС від 25.11.2003 р. Щодо статусу громадян третіх країн, які є довгостроковими резидентами (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²⁰</p> <p>13. Директива Ради 2003/86/ЄС від 22.09.2003 р. Про право на сімейне возз'єднання (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²¹</p> <p>14. Регламент Ради (ЄС) № 343/2003 від 18.02.2003 р. Про встановлення критеріїв та механізми визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку, яка подана в одній із держав-членів громадянином третьої країни (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²²</p> <p>15. Директива Ради 2003/9/ЄС від 27.01.2003 р. Про встановлення мінімальних стандартів прийому шукачів притулку в державах-членах (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²³</p> <p>16. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, спрямовані на сприяння збалансованості зусиль держав-членів щодо отримання таких осіб та їх наслідків (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²⁴</p> <p>17. Регламент Ради (ЄС) № 2725/2000 від 11.12.2000 р. Щодо встановлення "Eurodac" для порівняння відбитків пальців для ефективного застосування Дублінської конвенції (Європейський Союз: Рада Європейського Союзу)¹⁴²⁵</p>

¹⁴²⁰ Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents / European Union: Council of the European Union. 2004. OJ L. 16-44. URL:<http://www.refworld.org/docid/4156e6bd4.html>

¹⁴²¹ Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003 on the Right to Family Reunification / European Union: Council of the European Union. 2003. OJ L. 251/12-251/18. URL:<http://www.refworld.org/docid/3f8bb4a10.html>

¹⁴²² Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national / European Union: Council of the European Union. 2003. OJ L. 50/1-50/10. URL:<http://www.refworld.org/docid/3e5cf1c24.html>

¹⁴²³ Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 Laying Down Minimum Standards for the Reception of Asylum Seekers in Member States / European Union: Council of the European Union. 2003. OJ L. 31/18-31/25. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ddcfda14.html>

¹⁴²⁴ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving such Persons and Bearing the Consequences Thereof / European Union: Council of the European Union. 2001. OJ L.212/12-212/23. URL:<http://www.refworld.org/docid/3ddcee2e4.html>

¹⁴²⁵ Council Regulation (EC) No 2725/2000 of 11 December 2000 Concerning the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of the Dublin Convention / European Union: Council of the European Union. 2000. OJ L 316. pp. 1-10. URL:<http://www.refworld.org/docid/3f4e40434.html>

Додаток X

Таблиця X.1. Макроекономічні показники країн ASEAN (дані приведено на основі¹⁴²⁶)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Камбоджа	15,5	54,2	6,9	7,2	3488	0,5	1,2	20,0
Індонезія	255,1	2 842,2	4,8	5,5	11126	5,8	6,4	30,0
Лаос	7,0	37,3	7,0	7,7	5309	1,6	5,3	24,0
Малайзія	30,8	815,6	5,0	5,3	26315	2,9	2,1	28,0
Філіппіни	101,4	741,0	5,8	5,9	7254	6,7	1,4	32,0
Сінгапур	5,5	471,9	2,0	4,0	85253	3,3	-0,5	22,0
Таїланд	68,8	1108,1	2,8	2,9	16097	1,1	-0,9	35,0
В'єтнам	91,6	552,3	6,7	5,9	6024	2,1	0,6	35,0
Бруней	0,4	33,2	-0,2	0,0	79587	1,9	-0,4	0,0

Таблиця X.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ASEAN (дані приведено на основі¹⁴²⁷)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
Камбоджа	59,5	42,4	22,1	12,8	90,2	88,1	29,6	62,0	81,0	60
Індонезія	61,9	48,3	39,3	44,7	83,6	89,9	49,1	48,9	74,0	35
Лаос	54,0	35,3	35,9	32,6	86,1	76,6	66,3	54,4	70,2	35
Малайзія	73,8	85,3	67,3	51,8	85,3	78,7	90,8	73,1	85,3	60
Філіппіни	65,6	49,2	37,1	38,7	78,9	89,4	62,6	57,2	80,6	60
Сінгапур	88,6	97,1	91,5	87,9	90,5	90,1	95,1	90,8	84,3	85
Таїланд	66,2	51,3	41,7	40,7	81,0	85,3	69,9	62,8	72,9	50
В'єтнам	52,4	49,7	32,0	24,6	79,6	74,6	61,2	62,2	76,0	25
Бруней	69,8	62,5	39,9	40,9	85,6	61,2	76,6	90,4	76,1	65

¹⁴²⁶ 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

¹⁴²⁷ Там само.

Таблиця Х.3. Показники зовнішньої міграції населення країн ASEAN, осіб (розраховано та наведено за даними^{1428,1429})

Міграційні пари	1960		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.		2010 р.		Приріст за 2000-2010 рр.	
	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація	Емі-грація	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація	Емі-грація	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN
Країни ASEAN	155210	155210	277315	277315	122105	122105	452531	422531	175216	145216	910933	910933	458402	488402	1675250	1675250	764317	764317	3648220	3648220	1972970	1972970
%	5,3%	11,6%	9,9%	16,1%			21,9%	13,2%			43,9%	15,0%			57,2%	17,1%			55,2%	29,5%		
Інші країни	2796293	1184834	2524498	1449231	-271795	264397	1618508	2780000	-905990	1330769	1164288	5173135	-454220	2393135	1252197	8123068	87909	2949933	2964017	8689140	1711820	566072
%	94,7%	88,4%	90,1%	83,9%			78,1%	86,8%			56,1%	85,0%			42,8%	82,9%			44,8%	70,5%		
РАЗОМ:	2951503	1340044	2801813	1726546	-149690	386502	2071039	3202531	-730774	1475985	2075221	6084068	4182	2881537	2927447	9798318	852226	3714250	6612237	12337360	3684790	2539042

Таблиця Х.4. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн ASEAN, осіб (розраховано та наведено за даними¹⁴³⁰)

Міграційні пари	1960		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація	Емі-грація	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація	Емі-грація	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN	Іммі-грація до країн ASEAN	Емі-грація з країн ASEAN
Країни ASEAN	74022	74022	131410	131410	57388	57388	204178	204178	72768	72768	400876	400876	328108	328108	797013	797013	396137	396137
%	5,5%	11,8%	10,2%	15,6%			21,0%	12,4%			41,6%	12,1%			59,0%	14,5%		
Інші країни	1264557	554608	1156400	713178	-108157	158570	768050	1446338	-388350	733160	563724	2909073	952074	2175913	554935	4682576	-8789	1773503
%	94,5%	88,2%	89,8%	84,4%			79,0%	87,6%			58,4%	87,9%			41,0%	85,5%		
РАЗОМ:	1338579	628630	1287810	844588	-50769	215958	972228	1650516	-315582	805928	964600	3309949	1280182	2504021	1351948	5479589	387348	2169640

¹⁴²⁸ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹⁴²⁹ Migration and Remittances Data / World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

¹⁴³⁰ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

Таблиця X.5. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн ASEAN, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴³¹)

Міграційні пари	1960		1970 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Іммі- грація до країн ASEAN	Емі- грація з країн ASEAN	Іммі- грація до країн ASEAN	Емі- грація з країн ASEAN	Іммі- грація	Емі- грація	Іммі- грація до країн ASEAN	Емі- грація з країн ASEAN	Іммі- грація	Емі- грація	Іммі- грація до країн ASEAN	Емі- грація з країн ASEAN	Іммі- грація	Емі- грація	Іммі- грація до країн ASEAN	Емі- грація з країн ASEAN	Іммі- грація	Емі- грація
Країни ASEAN	81189	81189	145904	145904	64715	64715	248343	248343	102439	102439	510055	510055	261712	261712	878239	878239	368184	368184
%	5,0%	11,4%	9,6%	16,5%			22,6%	16,0%			45,9%	18,4%			55,7%	20,3%		
Інші країни	1531587	630037	1367899	735854	-163688	105817	850171	1303437	-517728	567583	600016	2263757	-250155	960320	697260	3440273	97244	1176516
%	95,0%	88,6%	90,4%	83,5%			77,4%	84,0%			54,1%	81,6%			44,3%	79,7%		
РАЗОМ:	1612776	711226	1513803	881758	-98973	170532	1098514	1551780	-415289	670022	1110071	2773812	11557	1222032	1575499	4318512	465428	1544700

¹⁴³¹ Там само.

Таблиця Х.6. Частка осередків мігрантів у населенні країн ASEAN, %
(розраховано за даними¹⁴³²)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)
Бруней	28,5	28,7	29,1	27,2	25,6	24,3	27,2
Індонезія	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Камбоджа	0,4	0,9	1,2	0,9	0,6	0,5	0,7
Лаос	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
М'янма	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2
Малайзія	3,8	4,5	5,5	6,7	8,6	8,3	6,0
Філіппіни	0,2	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3
Сінгапур	24,1	28,5	34,5	38,1	42,6	45,4	34,7
Таїланд	0,9	1,4	2,0	3,3	4,8	5,8	2,5
В'єтнам	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	0,9	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1

Таблиця Х.7. Чиста міграція у країнах ASEAN
(розраховано за даними¹⁴³³)

Країна	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012
Бруней	5209	10747	8005	5624	1827	243	1346	1852	2294	2441	2102
Індонезія	-107486	-40261	-90360	-202747	-49566	-166738	-381823	-344962	-851310	-1116994	-700000
Камбоджа	0	-225001	-125000	-84999	-88854	-78022	409414	348495	-35156	-295987	-149999
Лаос	76	30	46	-198756	-35110	138	-45184	-131254	-175100	-117700	-117700
М'янма	0	0	0	0	-54656	-200000	-699993	-537998	-1372688	-1466799	-474278
Малайзія	80684	-18722	-31056	-6950	158020	435408	298812	397501	490830	652234	450000
Філіппіни	364	-271845	-237734	-313636	-176673	-298756	-504878	-765620	-1097371	-1829034	-700000
Сінгапур	428	-363	5889	14266	137811	119801	248927	255243	435595	449245	397936
Таїланд	0	0	402578	287226	341913	513675	-807534	695804	1102862	-858537	100000
В'єтнам	0	0	0	-813123	-324942	-332327	-394236	-216001	-772336	-877681	-200002
РАЗОМ	-20725	-545415	-67632	-1313095	-90230	-6578	-1875149	-296940	-2272380	-5458812	-1391941

¹⁴³² International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

¹⁴³³ Net migration / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

Таблиця Х.8. Динаміка кількості екологічних катастроф, чисельності загиблих та постраждалих від них осіб у країнах ASEAN (побудовано за даними Статистичного відділу ООН^{1434,1435,1436,1437})

Країна	Кількість подій, од.						Чисельність загиблих, осіб			Чисельність постраждалих, осіб					
	1985-1994		1995-2004		2005-2014		1985-1994	1995-2004	2005-2014	1985-1994		1995-2004		2005-2014	
	Кількість	Частка, %	Кількість	Частка, %	Кількість	Частка, %				Кількість	Частка, %	Кількість	Частка, %	Кількість	Частка, %
Бруней	0	0,0	1	0,3	0	0,0	0	0	0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Індонезія	69	27,5	100	28,3	138	28,3	4978	169483	12810	5001419	7,6	5426773	5,3	10220640	5,4
Камбоджа	2	0,8	8	2,3	11	2,3	606	523	556	929000	1,4	8547614	8,4	3977064	2,1
Лаос	9	3,6	8	2,3	8	1,6	40	73	103	1559462	2,4	3084400	3,0	1375080	0,7
М'янма	4	1,6	8	2,3	19	3,9	45	520	138872	429731	0,7	313813	0,3	3319983	1,8
Малайзія	5	2,0	28	7,9	20	4,1	143	483	115	112576	0,2	157250	0,2	2853540	1,5
Філіппіни	100	39,8	101	28,6	179	36,8	14595	6804	18193	33676529	51,4	30040678	29,4	101311345	54,0
Сінгапур		0,0		0,0		0,0					0,0		0,0		0,0
Таїланд	27	10,8	44	12,5	40	8,2	1478	9497	1804	7446036	11,4	28844066	28,2	46907266	25,0
В'єтнам	35	13,9	55	15,6	72	14,8	4324	7632	2669	16387503	25,0	25827392	25,3	17788791	9,5
РАЗОМ:	251	100,0	353	100,0	487	100,0	26209	195015	175122	65542256	100,0	102241986	100,0	187753709	100,0

Таблиця Х.9. Аналіз чисельності біженців у країнах ASEAN (розраховано за даними^{1438,1439})

Країна	1990-2015 рр.			2006-2015 рр.		
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб
Бруней	67	0	-67	11	0	-11
Індонезія	375941	419238	43297	184488	18852	-165636
Камбоджа	813801	2025	-811776	155112	1054	-154058
Лаос	867806	2	-867804	100532	0	-100532
М'янма	6017507	0	-6017507	3641309	0	-3641309
Малайзія	7093	1102337	1095244	5350	722077	716727
Філіппіни	240927	43286	-197641	9682	1587	-8095
Сінгапур	1101	639	-462	805	47	-758
Таїланд	13081	2901734	2888653	9749	1122394	1112645
В'єтнам	10450303	261703	-10188600	3323672	12346	-3311326
РАЗОМ	18787627	4730964	-14056663	7430710	1878357	-5552353

¹⁴³⁴ Climatological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Climatological%20disasters.xls

¹⁴³⁵ Geophysical disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Geophysical%20disasters.xls

¹⁴³⁶ Hydrological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Hydrological%20disasters.xls

¹⁴³⁷ Meteorological disasters / United Nations Statistics Division. URL: https://unstats.un.org/unsd/environment/excel_file_tables/2013/Meteorological%20disasters.xls

¹⁴³⁸ Refugee population by country or territory of asylum / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁴³⁹ Там само.

Таблиця X.10. Аналіз складових національних імміграційних політик країн АСЕАН (складено на основі аналізу¹⁴⁴⁰)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
Бруней			Підвищення	Підтримка	Ні	Обмеження
Індонезія	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Ні	Так
Камбоджа	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Н.д.	Ні	Так
Лаос	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	..	Обмеження
М'янма	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Н.д.	Ні	Ні
Малайзія	Надто висока	Зниження	Підвищення	Підтримка	Так	Обмеження
Філіппіни	Задовільна	Підтримка	Зниження	Raise	Так	Обмеження
Сінгапур	Надто висока	Зниження	Зниження	Зниження	Так	Так
Таїланд	Задовільна	Підвищення	Підвищення	Підтримка	Ні	Так
В'єтнам	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так

Таблиця X.11. Аналіз складових національних еміграційних політик країн АСЕАН (складено на основі аналізу¹⁴⁴¹)

Країна	Погляд на еміграцію	Політика щодо еміграції	Політика заохочення повернення громадян	Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою	Заходи залучення інвестицій діаспорою
Бруней					
Індонезія	Надто низька	Підвищення	Так	Так	7
Камбоджа	Надто низька	Підвищення	Ні	Так	..
Лаос	Надто висока	Зниження	Так	..	..
М'янма	Задовільна	Підтримка	Так	Так	..
Малайзія	Надто висока	Зниження	Так	..	..
Філіппіни	Задовільна	Підтримка	Так	Так	1,5,6
Сінгапур	Надто висока	Н.д.	Так	Так	..
Таїланд	Надто низька	Підвищення	Ні	Так	..
В'єтнам	Надто низька	Підвищення	Так	Так	5

¹⁴⁴⁰ International Migration Policies 2013 / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL:

http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

¹⁴⁴¹ Там само.

Додаток Ц

Таблиця Ц.1. Макроекономічні показники країн SAARC (дані приведено на основі¹⁴⁴²)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Афганістан	32,0	\$62,3	1,5	5,4	\$1 947	9,6	-1,5	20,0
Бангладеш	159,9	\$576,5	6,4	6,3	\$3 607	4,4	6,4	25,0
Бутан	0,8	\$6,4	7,7	7,1	\$8 201	2,6	7,2	25,0
Індія	1276,3	\$7 965,2	7,3	6,7	\$6 162	3,5	4,9	30,9
Мальдіви	0,3	\$5,2	1,9	4,9	\$14 923	11,8	1,4	0,0
Непал	28,4	\$70,1	3,4	4,2	\$2 465	3,1	7,2	25,0
Пакистан	190,0	\$931,0	4,2	3,9	\$5 000	5,4	4,5	30,0
Шрі-Ланка	21,1	\$223,0	5,2	6,1	\$10 566	4,7	0,9	24,0

Таблиця Ц.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн SAARC (дані приведено на основі¹⁴⁴³)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
Афганістан	48,9	12,6	28,4	27,5	91,6	79,9	54,2	59,9	69,3	0
Бангладеш	55,0	34,9	26,0	19,1	72,8	94,0	53,4	68,7	68,6	50
Бутан	58,4	60,1	50,7	44,7	83,1	73,6	72,6	77,6	67,1	20
Індія	52,6	55,4	44,4	44,3	77,2	77,4	52,8	41,6	75,0	40
Мальдіви	50,3	45,1	33,0	31,4	93,0	51,5	80,6	70,4	76,3	35
Непал	55,1	37,3	32,0	26,7	84,9	89,5	64,6	47,6	72,2	10
Пакистан	52,8	36,4	34,1	30,5	78,9	87,3	61,2	37,8	74,8	55
Шрі-Ланка	57,4	48,0	48,3	30,0	85,3	90,2	72,8	57,5	76,0	35

¹⁴⁴² 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

¹⁴⁴³ Там само.

Таблиця Ц.3. Відхилення індексу людського розвитку країн SAARC від середнього індексу людського розвитку країн Південної Азії (розраховано за даними¹⁴⁴⁴)

Країна	Відхилення індексу людського розвитку від середнього індексу людського розвитку країн Південної Азії							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Шрі-Ланка	0,188	0,184	0,162	0,159	0,156	0,154	0,150	0,146
Мальдіви		0,084	0,080	0,082	0,083	0,086	0,087	0,080
Індія	-0,010	-0,008	-0,003	-0,002	-0,001	0,000	0,001	0,003
Бутан			-0,012	-0,011	-0,012	-0,011	-0,010	-0,014
Бангладеш	-0,052	-0,034	-0,038	-0,035	-0,035	-0,037	-0,039	-0,042
Непал	-0,060	-0,057	-0,054	-0,054	-0,056	-0,056	-0,059	-0,062
Пакистан	-0,034	-0,052	-0,058	-0,063	-0,063	-0,065	-0,066	-0,070
Афганістан	-0,143	-0,162	-0,129	-0,129	-0,130	-0,131	-0,135	-0,141
Середній індекс людського розвитку країн Південної Азії	0,438	0,502	0,583	0,592	0,601	0,607	0,614	0,621

Таблиця Ц.4. Динаміка показників доступу населення країн SAARC до належного санітарного захисту та джерел чистої води (складено за даними¹⁴⁴⁵)

Країна	Доступ до належного санітарного захисту (% населення)					Доступ до чистої води (% населення)				
	1990	1995	2000	2005	2008	1990	1995	2000	2005	2008
Афганістан	..	29,0	32,0	35,0	37,0	..	3,0	21,0	41,0	48,0
Бангладеш	39,0	42,0	46,0	50,0	53,0	78,0	78,0	79,0	80,0	80,0
Бутан	..	..	62,0	64,0	65,0	..	..	91,0	91,0	92,0
Індія	18,0	21,0	25,0	28,0	31,0	72,0	76,0	81,0	85,0	88,0
Шрі-Ланка	70,0	76,0	82,0	88,0	91,0	67,0	73,0	80,0	86,0	90,0
Мальдіви	69,0	70,0	81,0	92,0	98,0	90,0	90,0	91,0	90,0	91,0
Непал	11,0	16,0	23,0	28,0	31,0	76,0	80,0	83,0	86,0	88,0
Пакистан	28,0	33,0	37,0	41,0	45,0	86,0	87,0	88,0	89,0	90,0

Таблиця Ц.5. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієдатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню SAARC (розраховано за даними¹⁴⁴⁶)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу недієдатних держав							
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВПО	СБ	ПЛ	ЗВ
Мальдіви	0,85	0,95	0,56	0,87	0,80	0,64	0,78	1,08	0,91
Бутан	0,87	0,76	0,95	1,01	0,81	0,96	0,85	0,87	1,11
Індія	0,89	0,82	1,09	0,86	1,05	0,73	1,04	0,79	0,75
Шрі Ланка	0,99	0,87	1,11	1,08	0,83	1,15	0,71	1,09	0,88
Бангладеш	1,02	0,94	1,05	1,10	1,00	0,91	1,13	0,98	0,81
Непал	1,04	1,21	1,05	0,91	1,15	1,07	1,01	1,01	0,88
Пакистан	1,13	1,11	1,02	1,01	1,12	1,19	1,08	1,05	1,31
Афганістан	1,22	1,34	1,17	1,15	1,24	1,34	1,39	1,12	1,35
Середнє	87,7	6,2	6,4	7,1	7,5	7,3	7,1	7,6	7,2

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВПО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs); СБ – доступ до соціальних благ (Public Services); ПЛ – права людини та норми права (Human Rights); ЗВ – Зовнішнє втручання (External Intervention)

¹⁴⁴⁴ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

¹⁴⁴⁵ Improved sanitation facilities (% of population with access) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.ACSN>

¹⁴⁴⁶ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Таблиця Ц.6. Показники зовнішньої міграції населення країн SAARC, осіб
(розраховано та наведено за даними^{1447,1448})

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.		2010 р.		Приріст за 2000-2010 рр.	
	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Імміграція	Еміграція
Країни SAARC	92244	92244	243668	243668	151424	151424	14363322	14363322	14119654	14211898	12008116	12008116	-	-	10637024	10637024	-	-	7528126	7528126	-	-
%	8,7%	0,5%	15,1%	1,4%			97,50%	79,70%			96,00%	63,10%			97,30%	50,50%			61,8%	28,2%		
Інші країни	968680	18566293	1370851	17635356	402171	-930937	368264	3657064	-1002587	4588001	501553	7019833	133289	3362769	300644	10420945	-200909	3401112	4650012	19125425	4349368	15724313
%	91,3%	99,5%	84,9%	98,6%			2,50%	20,30%			4,00%	36,90%			2,70%	49,50%			38,2%	71,8%		
РАЗОМ:	1060924	18658537	1614519	17879024	553595	-779513	14731586	18020386	13117067	18799899	12509669	19027949	-2221917	1007563	10937668	21057969	-1572001	2030020	12178138	26653551	1240470	24623531

¹⁴⁴⁷ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹⁴⁴⁸ Migration and Remittances Data / World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

Таблиця Ц.7. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн SAARC, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴⁴⁹)

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція
Країни SAARC	18535	18535	76908	76908	58373	58373	6620793	6620793	6543885	6562420	5425454	5425454	-1195339	-1195339	4833370	4833370	-592084	-592084
%	4,3%	0,2%	10,7%	0,9%			97,50%	79,70%			95,4%	69,1%			96,8%	56,0%		
Інші країни	410470	8594176	641015	8178740	230545	-415436	182059	1327533	-458956	1742969	258891	2425512	76832	1097979	160810	3790473	-98081	1364961
%	95,7%	99,8%	89,3%	99,1%			2,50%	20,30%			4,6%	30,9%			3,2%	44,0%		
РАЗОМ:	429005	8612711	717923	8255648	288918	-357063	6802852	7948326	6084929	8305389	5684345	7850966	-1118507	-97360	4994180	8623843	-690165	772877

Таблиця Ц.8. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн SAARC, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴⁵⁰)

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SAARC	Еміграція з країн SAARC	Іміграція	Еміграція
Країни SAARC	73710	73710	166759	166759	93049	93049	7742525	7742525	7575766	7649476	6582665	6582665	-1159860	-1159860	5803651	5803651	-779014	-779014
%	11,7%	0,7%	18,6%	1,7%			97,50%	79,70%			96,4%	58,9%			97,7%	46,7%		
Інші країни	558142	9972031	729780	9456510	171638	-515521	186030	2329388	-543750	2844909	242507	4594179	56477	2264791	139653	6630339	-102854	2036160
%	88,3%	99,3%	81,4%	98,3%			2,50%	20,30%			3,6%	41,1%			2,3%	53,3%		
РАЗОМ:	631852	10045741	896539	9623269	264687	-422472	7928555	10071913	7032016	10494385	6825172	11176844	-1103383	1104931	5943304	12433990	-881868	1257146

¹⁴⁴⁹ Global Bilateral Migration / World Bank. URL: http://databank.worldbank.org/data/Data_Extract_From_Global_Bilateral_Migration.xls

¹⁴⁵⁰ Там само.

Таблиця Ц.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн SAARC, %
(розраховано за даними¹⁴⁵¹)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)
Афганістан	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	1,2	0,5
Бангладеш	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8
Бутан	4,4	5,5	5,7	6,2	6,7	6,6	5,8
Індія	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,6
Шрі-Ланка	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Мальдіви	3,9	7,3	9,7	14,8	22,1	25,9	11,5
Непал	2,3	3,2	3,0	2,7	2,2	1,8	2,5
Пакистан	5,8	3,0	3,0	2,1	2,3	1,9	2,8
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5

Таблиця Ц.10. Чиста міграція у країнах SAARC
(розраховано за даними¹⁴⁵²)

Країна	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012
Афганістан	-20000	-20000	-20000	-1117459	-3418299	-1484185	2227474	-379474	804120	-677497	473007
Бангладеш	-142378	-161822	-3028254	-1101492	-837319	-219363	-853717	-756121	-1700003	-3570954	-2226481
Бутан	5000	10000	20000	15000	797	1595	-85887	143	34976	16829	10000
Індія	-85382	-245182	2118323	1132181	483097	45147	-677938	-716900	-2206411	-2829378	-2598218
Шрі-Ланка	-47500	-38500	-145000	-237500	-395500	-137440	-255780	-461684	-449480	-520065	-484772
Мальдіви	-581	-2904	2415	0	0	-2605	-3072	-1100	-105	-53	-53
Непал	-70000	-21075	-5799	-41002	-101147	-216407	76064	-464703	-922843	-1023896	-372369
Пакистан	-93268	-209978	-138106	700000	1345233	139790	-1128724	-728632	-896486	-1296372	-1081918
	-454109	-689461	-1196421	-650272	-2923138	-1873468	-701580	-3508471	-5336232	-9901386	-6280804

Таблиця Ц.11. Аналіз чисельності біженців у країнах SAARC
(розраховано за даними^{1453,1454})

Країна	1990-2015 рр.			2006-2015 рр.		
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб
Афганістан	80235941	750475	-79485466	27009808	600621	-26409187
Бангладеш	473874	2571858	2097984	101737	1696053	1594316
Бутан	2115501	0	-2115501	660284	0	-660284
Індія	285006	5063442	4778436	156978	1835077	1678099
Шрі-Ланка	3359539	3259	-3356280	1312346	2825	-1309521
Мальдіви	275	0	-275	239	0	-239
Непал	67775	2600736	2532961	61204	828337	767133
Пакистан	1100877	41985966	40885089	933414	16526102	15592688
РАЗОМ	87638788	52975736	-34663052	30236010	21489015	-8746995

¹⁴⁵¹ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

¹⁴⁵² Net migration / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

¹⁴⁵³ Refugee population by country or territory of asylum / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁴⁵⁴ Там само.

Таблиця Ц.12. Аналіз складових національних імміграційних політик країн SAARC (складено на основі аналізу¹⁴⁵⁵)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
Афганістан	Задовільна	Підтримка	Підтримка	..	..	Так
Бангладеш	Задовільна	Підтримка	..	Підтримка	Ні	Так
Бутан	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Restricted
Індія	Задовільна	Підтримка	Підтримка	..	..	Restricted
Мальдіви	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Ні	Restricted
Непал	Надто висока	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Ні	Restricted
Пакистан	Надто висока	Зниження	Підтримка	Зниження	Ні	Так
Шрі-Ланка	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Н. Д.	Так	Так

Таблиця Ц.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн SAARC (складено на основі аналізу¹⁴⁵⁶)

Країна	Погляд на еміграцію	Політика щодо еміграції	Політика заохочення повернення громадян	Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою	Заходи залучення інвестицій діаспорою
Афганістан	Задовільна	Підтримка	Так	..	..
Бангладеш	Надто низька	Підвищення	Ні	Так	7
Бутан	Задовільна	Підтримка	Ні	..	..
Індія	Задовільна	Підтримка	..	Так	5,6
Мальдіви	Задовільна	Підтримка	Ні	..	..
Непал	Задовільна	Підвищення	Так	Ні	7
Пакистан	Задовільна	Підвищення	Так	Так	..
Шрі-Ланка	Задовільна	Підтримка	Так	..	..

¹⁴⁵⁵ International Migration Policies 2013 / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL:

http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

¹⁴⁵⁶ Там само.

Додаток III

Показники соціально-економічного розвитку та міграційних процесів у ЕКОВАС

Таблиця III.1. Макроекономічні показники розвитку країн ЕКОВАС (дані приведено на основі¹⁴⁵⁷)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Бенін	10,9	22,9	5,2	5,2	2113	1,1	0,3	45,0
Буркіна-Фасо	17,9	30,9	4,0	5,5	1724	2,9	0,9	27,5
Кабо-Верде	0,5	3,4	1,8	1,9	6522	10,8	0,1	35,0
Кот-д'Івуар	23,3	78,6	8,6	6,3	3316	9,5	1,2	36,0
Гамбія	2,0	3,3	4,4	2,1	1646	30,1	6,8	35,0
Гана	26,9	114,7	3,5	7,6	4266	6,3	17,2	25,0
Гвінея	11,7	15,0	0,1	2,2	1214	1,8	8,2	40,0
Гвінея-Бісау	1,8	2,7	4,8	3,1	1508	7,6	1,5	20,0
Ліберія	4,3	3,7	0,0	5,0	873	4,2	7,7	25,0
Малі	16,3	35,8	6,1	3,7	2199	8,5	1,4	40,0
Нігер	17,6	19,1	4,0	6,1	1080	2,8	1,0	35,0
Нігерія	178,7	1091,7	2,7	4,7	6108	5,8	9,0	24,0
Серегал	15,0	36,7	6,5	4,2	2451	9,3	0,1	40,0
Сьєрра-Леоне	6,3	10,0	-21,5	5,0	1577	3,4	9,0	30,0
Того	7,2	10,8	5,3	5,4	1483	7,7	1,8	45,0

Таблиця III.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ЕКОВАС (дані приведено на основі¹⁴⁵⁸)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Бенін	59,2	36,0	29,4	31,3	68,6	85,9	51,9	52,4	85,4	80
Буркіна-Фасо	59,6	38,2	28,4	31,7	82,6	82,5	46,4	53,3	84,6	70
Кабо-Верде	56,9	42,6	50,2	41,8	78,3	70,7	65,5	43,2	86,7	75
Кот-д'Івуар	63,0	42,6	45,8	34,3	78,4	84,6	62,1	50,6	73,2	75

¹⁴⁵⁷ 2017 Index of Economic Freedom // The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

¹⁴⁵⁸ Там само..

Продовження табл. Ш.2.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Гамбія	53,4	39,1	38,8	38,2	74,9	74,3	52,8	65,6	63,8	75
Гана	56,2	51,6	40,9	35,5	84,5	76,3	59,6	57,4	64,5	70
Гвінея	47,6	15,6	13,1	27,5	69,1	78,4	55,8	54,8	71,1	50
Гвінея-Бісау	56,1	33,8	48,7	28,7	89,0	87,5	46,7	60,9	77,7	30
Ліберія	49,1	33,6	41,0	31,4	83,6	60,1	53,1	48,5	71,8	50
Малі	58,6	36,7	33,8	34,3	69,4	88,0	44,2	51,1	83,0	65
Нігер	50,8	33,8	22,6	35,0	76,3	73,4	39,1	46,1	83,3	55
Нігерія	57,1	35,3	33,2	12,2	85,2	95,2	48,9	73,9	71,3	40
Сенегал	55,9	44,0	39,3	42,1	70,9	74,3	50,8	38,9	86,0	60
Сьєрра-Леоне	52,6	37,4	27,0	18,9	81,3	90,2	49,6	29,7	71,1	60
Того	53,2	33,8	39,9	36,8	68,2	79,8	50,3	46,2	77,5	60

Таблиця Ш.3. Показники зовнішньої міграції населення країн ECOWAS, осіб (розраховано та наведено за даними¹⁴⁵⁹)

Міграційні пари	1970 р.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.		2010 р.	
	Іміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Іміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS
Країни ECOWAS	2286228	2286228	3327028	3327028	1040800	1040800	3362624	3362624	35596	35596	4670064	4670064	1307440	1307440	5846933	5846933
%	90,4%	82,4%	85,3%	81,7%			90,4%	76,7%			76,5%	76,5%				
Інші країни	243040	489621	573502	746004	330462	256383	358259	1018662	-215243	272658	1432197	1432197	1073938	413535	2493680	3269992
%	9,6%	17,6%	14,7%	18,3%			9,6%	23,3%			23,5%	23,5%				
РАЗОМ:	2529268	2775849	3900530	4073032	1371262	1297183	3720883	4381286	-179647	308254	6102261	6102261	2381378	1720975	8340613	9116925

¹⁴⁵⁹ Там само.

Таблиця Ш.4. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн ECOWAS, осіб (розраховано та наведено за даними¹⁴⁶⁰)

Міграційні пари	1970 р.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція
Країни ECOWAS	1005735	1005735	1450718	1450718	444983	444983	1560800	1560800	110082	110082	2203389	2203389	642589	642589
%	90,6%	82,1%	85,7%	82,2%			90,5%	79,0%			91,1%	78,2%		
Інші країни	104470	219148	242872	313389	138402	94241	163565	415429	-79307	102040	215014	615413	51449	199984
%	9,4%	17,9%	14,3%	17,8%			9,5%	21,0%			8,9%	21,8%		
РАЗОМ:	1110205	1224883	1693590	1764107	583385	539224	1724365	1976229	30775	212122	2418403	2818802	694038	842573

Таблиця Ш.5. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн ECOWAS, осіб (розраховано та наведено за даними¹⁴⁶¹)

Міграційні пари	1970 р.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн ECOWAS	Еміграція з країн ECOWAS	Імміграція	Еміграція
Країни ECOWAS	1280483	1280483	1876306	1876306	595823	595823	1801833	1801833	-74473	-74473	2466680	2466680	664847	664847
%	90,3%	82,6%	85,0%	81,3%			90,3%	74,9%			90,9%	75,1%		
Інші країни	138245	270231	330312	432390	192067	162159	194357	603016	-135955	170626	245562	816590	51205	213574
%	9,7%	17,4%	15,0%	18,7%			9,7%	25,1%			9,1%	24,9%		
РАЗОМ:	1418728	1550714	2206618	2308696	787890	757982	1996190	2404849	-210428	96153	2712242	3283270	716052	878421

¹⁴⁶⁰ Там само.

¹⁴⁶¹ Там само.

Таблиця Ш.6. Відхилення індексу людського розвитку країн ECOWAS від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари у 1990-2015 рр. (розраховано за даними¹⁴⁶²)

Країна	Відхилення індексу людського розвитку від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кабо Верде		0,141	0,135	0,132	0,133	0,128	0,126	0,125
Гана	0,056	0,064	0,057	0,059	0,06	0,061	0,055	0,056
Нігерія			0,003	0,003	0,004	0,006	0,005	0,004
Сенегал	-0,032	-0,04	-0,042	-0,041	-0,036	-0,032	-0,029	-0,029
Того	0,005	0,005	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,036	-0,036
Бенін	-0,054	-0,026	-0,043	-0,046	-0,044	-0,04	-0,039	-0,038
Кот-д'Івуар	-0,01	-0,026	-0,056	-0,06	-0,058	-0,056	-0,054	-0,049
Гамбія	-0,069	-0,037	-0,056	-0,064	-0,065	-0,066	-0,07	-0,071
Малі	-0,177	-0,124	-0,093	-0,093	-0,089	-0,085	-0,082	-0,081
Ліберія		-0,035	-0,091	-0,088	-0,091	-0,09	-0,093	-0,096
Гвінея-Бісау			-0,087	-0,088	-0,095	-0,096	-0,099	-0,099
Сьєрра-Леоне	-0,127	-0,119	-0,105	-0,103	-0,097	-0,089	-0,089	-0,103
Гвінея	-0,128	-0,099	-0,112	-0,108	-0,104	-0,103	-0,106	-0,109
Буркіна Фасо			-0,12	-0,12	-0,119	-0,117	-0,121	-0,121
Нігер	-0,187	-0,166	-0,174	-0,173	-0,169	-0,17	-0,169	-0,17
Середній індекс людського розвитку країн Африки на південь від Сахари	0,399	0,421	0,497	0,504	0,510	0,515	0,520	0,523

Таблиця Ш.7. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієздатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ECOWAS у 2017 р. (розраховано за даними¹⁴⁶³)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу недієздатних держав							
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВПО	СБ	ПЛ	ЗВ
Гвінея	1,15	1,25	0,98	0,95	1,04	1,17	1,11	1,15	0,97
Нігерія	1,14	1,09	1,09	0,93	1,09	1,07	1,08	1,33	0,85
Гвінея-Бісау	1,12	1,13	1,15	1,04	1,03	1,04	1,10	1,12	1,09
Нігер	1,09	1,02	1,12	0,96	1,07	1,13	1,11	0,97	1,06
Кот-д'Івуар	1,08	0,90	1,01	0,94	0,99	1,11	1,02	1,18	1,20
Ліберія	1,05	1,10	1,07	0,93	1,07	1,24	1,09	0,97	1,22
Малі	1,04	1,05	0,94	1,09	1,01	1,13	1,03	1,09	1,23
Гамбія	1,00	1,14	0,87	1,07	0,99	0,97	0,91	1,41	0,92
Сьєрра-Леоне	1,00	1,17	1,05	1,09	1,07	1,10	1,03	0,79	1,03
Буркіна Фасо	0,99	0,86	1,04	0,96	1,11	0,94	1,02	0,91	0,98
Того	0,94	0,87	1,04	0,96	0,93	0,94	0,96	1,00	0,78
Сенегал	0,93	1,01	0,94	1,03	0,97	1,04	0,88	0,90	0,88
Бенін	0,87	0,90	0,96	0,95	0,99	0,79	1,02	0,78	0,86
Кабо Верде	0,79	0,71	0,90	1,03	0,86	0,60	0,70	0,60	1,06
Гана	0,78	0,83	0,84	1,05	0,79	0,71	0,91	0,76	0,88

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВПО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs); СБ – доступ до соціальних благ (Public Services); ПЛ – права людини та норми права (Human Rights); ЗВ – Зовнішнє втручання (External Intervention)

¹⁴⁶² Human Development Data (1990-2015) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

¹⁴⁶³ Fragile States Index 2017 // The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Таблиця III.8. Показники бідності країн ECOWAS – Індекс Джині, чисельність
бідних та їх частка в чисельності населення
(побудовано за даними¹⁴⁶⁴)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Бенін	2011	43,44	5,194158	53,11
Буркіна-Фасо	2014	35,3	7,692107	43,73
Кабо-Верде	2007	47,19	0,038736	8,07
Кот-д'Івуар	2008	43,18	5,589252	29,02
Гамбія	2003	47,33	0,611415	45,29
Гана	2005	42,77	6,05955	25,19
Гвінея	2012	33,73	4,101901	35,27
Гвінея-Бісау	2010	50,66	1,093404	67,08
Ліберія	2007	36,48	2,416128	68,64
Малі	2009	33,04	7,471225	49,25
Нігер	2014	33,99	8,73327	45,7
Нігерія	2009	42,97	85,24187	53,47
Серегал	2011	40,29	5,074128	37,98
Сьєрра-Леоне	2011	33,99	3,092703	52,33
Того	2011	46,02	3,559626	54,18

Таблиця III.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн ECOWAS,
% (розраховано за даними¹⁴⁶⁵)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990- 2015 рр.)
Гамбія	12,9	14,2	14,9	12,6	11,0	9,7	12,4
Кот-д'Івуар	14,9	14,4	12,1	11,1	10,4	9,6	11,9
Буркіна Фасо	4,0	4,3	4,5	4,4	4,3	3,9	4,2
Ліберія	4,5	10,0	5,3	2,7	2,5	2,5	4,0
Гвінея	6,7	9,8	6,4	2,4	1,9	1,8	3,9
Того	2,2	2,4	2,8	3,6	4,0	3,8	3,1
Кабо Верде	2,6	2,6	2,5	2,7	2,9	2,9	2,7
Сьєрра-Леоне	5,7	2,7	2,4	3,0	1,7	1,4	2,5
Сенегал	3,6	3,3	2,4	2,1	2,0	1,7	2,4
Бенін	1,5	1,8	1,9	2,1	2,2	2,3	1,9
Малі	1,9	1,8	1,7	2,0	2,2	2,1	1,9
Гвінея-Бісау	1,5	2,4	1,6	1,4	1,3	1,2	1,5
Гана	1,1	1,5	1,0	1,4	1,4	1,5	1,3
Нігер	1,5	1,6	1,1	0,9	0,8	1,0	1,1
Нігерія	0,5	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,5
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	2,9	3,2	2,7	2,5	2,3	2,3	2,6

¹⁴⁶⁴ Poverty and Equity Database // World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

¹⁴⁶⁵ International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Таблиця III.10. Чиста міграція у країнах ECOWAS, осіб (розраховано за даними¹⁴⁶⁶)

Країна	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012
Малі	-70243	-98235	-95585	-174998	-218064	-480652	-173489	-141950	-67110	-100823	-302449
Буркіна-Фасо	-144723	-144723	-170263	-217400	-217400	-183699	-150001	-137499	-125000	-125000	-125000
Нігерія	1021	-43347	-38526	854649	-671640	-91407	-95769	-95027	-170000	-300000	-300000
Серегал	50002	86522	65586	-134783	-85108	-60291	-70008	-209864	-151131	-166051	-99996
Гана	0	-361999	-164002	-563999	206001	-30003	-16285	-112636	165518	189259	-49999
Гвінея	-13857	-18000	-275000	-353000	-38000	162450	800000	-246148	-368004	-55577	-10000
Нігер	-11545	-11545	-13763	-18138	-92946	-91917	-2679	24056	-28497	-28497	-28497
Гвінея-Бісау	-20000	-7230	-15000	-28000	-30000	-28000	-30000	-30000	-30000	-25000	-10000
Того	-77885	138923	-49999	-100000	50001	-20000	-95003	-30000	-9994	-9994	-9994
Кабо-Верде	-1167	4267	-34907	-27982	-20313	-27757	-6376	-2438	-9859	-25866	-11052
Ліберія	7996	11013	10996	11949	0	-400000	-300000	450000	-50000	175585	-20000
Гамбія	-3232	118	9392	-3380	19475	48392	-14801	-26418	-13742	-13742	-13476
Сьєрра-Леоне	0	0	0	0	0	62745	-450000	-150000	500000	60000	-21000
Бенін	-24295	-23742	-24845	-19393	-10848	-8723	105000	-29287	98831	50000	-10000
Кот-д'Івуар	200000	300000	400000	420000	430000	325000	375000	180000	-370000	-220000	50000
	-107928	-167978	-395916	-354475	-678842	-823862	-124411	-557211	-628988	-595706	-961463

Таблиця III.11. Аналіз чисельності біженців у країнах ECOWAS (розраховано за даними^{1467, 1468})

Назва країни	1990-2015 рр.			2006-2015 рр.		
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб
1	2	3	4	5	6	7
Бенін	5384	374396	369012	3632	53017	49385
Буркіна-Фасо	16130	264885	248755	12218	137674	125456
Кабо-Верде	332	3056083	3055751	285	162654	162369
Кот-д'Івуар	723147	5	-723142	620029	0	-620029
Гамбія	38504	868917	830413	30808	209729	178921

¹⁴⁶⁶ Net migration // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

¹⁴⁶⁷ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁴⁶⁸ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

Продовження табл. Ш.11

1	2	3	4	5	6	7
Гана	371935	6573012	6201077	174521	160765	-13756
Гвінея	146843	221489	74646	121591	110394	-11197
Гвінея-Бісау	57161	250772	193611	11650	80612	68962
Ліберія	8421291	1569518	-6851773	600379	391125	-209254
Малі	1128577	331152	-797425	614015	131442	-482573
Нігер	103179	416551	313372	8579	312619	304040
Нігерія	524183	172101	-352082	398338	61514	-336824
Серегал	459976	938289	478313	180365	194822	14457
Сьєрра-Леоне	4002648	585321	-3417327	163630	78645	-84985
Того	848816	302472	-546344	165264	146769	-18495
Разом по регіональному об'єднанню, осіб	16848106	15924963	-923143	3105304	2231781	-873523

Таблиця Ш.12. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ECOWAS (складено на основі аналізу¹⁴⁶⁹)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
Бенін	Надто висока	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Ні	Так
Буркіна-Фасо	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Ні	Обмеження
Кабо Верде	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Ні	Так
Кот-д'Івуар	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Ні	Так
Гамбія	Надто висока	Зниження	Зниження	Підвищення	..	Обмеження
Гана	Надто висока	Зниження	Н.д.	Підтримка	Ні	Так
Гвінея	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Ні	Так
Гвінея-Бісау	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	..	Обмеження
Ліберія	Задовільна	Підтримка	..	..	Так	Так
Малі	Задовільна	Підтримка	Н.д.	Н.д.	Ні	Так
Нігер	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Обмеження
Нігерія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Обмеження
Сенегал	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	..	Обмеження
Сьєрра-Леоне	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	..	Обмеження
Того	Задовільна	Н.д.	Н.д.	Н.д.	Так	Так

¹⁴⁶⁹ International Migration Policies 2013 // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

Таблиця Ш.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ECOWAS (складено на основі аналізу¹⁴⁷⁰)

<i>Країна</i>	<i>Погляд на еміграцію</i>	<i>Політика щодо еміграції</i>	<i>Політика заохочення повернення громадян</i>	<i>Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою</i>	<i>Заходи залучення інвестицій діаспорою</i>
Бенін	Задовільна	Н.д.	Ні	Так	..
Буркіна-Фасо	Задовільна	Н.д.	Ні	Так	..
Кабо Верде	Задовільна	Підтримка	Так	Так	1
Кот-д'Івуар	Задовільна	Н.д.	Так	..	7
Гамбія	Задовільна	Н.д.	Ні	Так	..
Гана	Надто висока	Зниження	Так	Так	5,6
Гвінея	Задовільна	Н.д.	Ні	Так	..
Гвінея-Бісау	Надто висока	Зниження	..	Так	..
Ліберія	Задовільна	Н.д.	Так	Ні	7
Малі	Надто висока	Зниження	Так	Так	1
Нігер	Надто висока	Н.д.	Ні	Так	..
Нігерія	Надто висока	Н.д.	Так	Так	7
Сенегал	Задовільна	Підтримка	Так	Так	3,5
Сьєрра-Леоне	Задовільна	Н.д.	Так	Так	..
Того	Задовільна	Н.д.	..	Так	5

¹⁴⁷⁰ Там само.

Додаток Ш

Таблиця Ш.1. Макроекономічні показники країн SADC (дані приведено на основі¹⁴⁷¹)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Ангола	25,1	184,4	3,0	4,7	7344	7,6	10,3	17,0
Ботсвана	2,1	34,8	-0,3	4,6	16368	18,6	3,0	25,0
ДР Конго	81,7	62,9	7,7	7,9	770	3,8	1,0	30,0
Мадагаскар	24,2	35,4	3,0	2,6	1462	2,2	7,4	20,0
Малаві	18,1	20,4	3,0	4,1	1124	6,7	21,9	30,0
Маврикій	1,3	24,6	3,4	3,5	19509	7,9	1,3	15,0
Мозамбік	27,1	33,2	6,3	7,0	1186	22,3	2,4	32,0
Намібія	2,2	25,3	4,5	5,3	11408	25,5	3,4	37,0
Сейшели	0,1	2,4	4,4	4,9	26277	n/a	4,0	15,0
Південна Африка	54,9	723,5	1,3	2,1	13165	25,1	4,6	41,0
Свазіленд	1,1	10,8	1,7	2,3	8453	25,6	5,0	33,0
Танзанія	49,1	138,5	7,0	6,8	2904	3,2	5,6	30,0
Замбія	15,5	62,7	3,6	5,4	3868	10,7	10,1	35,0
Зімбабве	13,4	28,1	1,5	6,5	2096	9,3	-2,4	51,5

Таблиця Ш.2. Показники Індексу економічної свободи країн SADC (дані приведено на основі¹⁴⁷²)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Маврикій	74,7	64,4	72,6	44,3	92	81,5	78,2	68,8	81,1	80
Ботсвана	70,1	58,1	54	57,6	77,1	61,2	68,8	68,6	77,9	65
Намібія	62,5	53,8	50,6	41,3	65,2	55,6	67,6	84,4	77,2	65
Південна Африка	62,3	67,6	59,7	47,6	70,2	68,4	62	58,9	75,8	40
Сейшели	61,8	55,2	42,6	44,3	78,8	63,9	63,4	55,9	78,3	55

¹⁴⁷¹ 2017 Index of Economic Freedom // The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

¹⁴⁷² Там само.

Продовження табл. Щ.2.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Свазіленд	61,1	53,5	33,3	30,9	74,8	71,6	57,5	64,4	75,6	50
Танзанія	58,6	33,8	28,8	29,2	80,3	89,5	50,1	64,3	69,6	55
Мадагаскар	57,4	34,8	21,4	25	91	93,2	43,3	43,8	73,3	55
ДР Конго	56,4	40,6	48,7	28,6	73,4	94,7	59,9	38,4	78,6	30
Замбія	55,8	49,6	39,8	35	73,1	81,6	66,6	48,2	70,7	55
Малаві	52,2	36	44,2	31,3	79,1	69,8	45,3	56,9	54,7	55
Мозамбік	49,9	40,6	32,4	30,9	73,2	58,2	58,8	41	79,9	35
Ангола	48,5	36,4	19,8	12,8	87,7	58,6	58,5	40,4	70,6	30
Зімбабве	44	27,3	26,1	14,7	61,1	75,2	36,2	33,1	76,5	25

Таблиця Щ.3. Показники бідності країн SADC – Індекс Джині, чисельність бідних та їх частка в чисельності населення (побудовано за даними¹⁴⁷³)

Країни	Рік	Актуальний показник	Чисельність бідних	
			Осіб, млн.	% від населення країни
Сейшели	2013	46,82	0,000954	1,06
Маврикій	2012	35,84	0,006678	0,53
Ботсвана	2009	60,46	0,366624	18,24
Свазіленд	2009	51,45	0,491751	42,03
Намібія	2009	60,97	0,49494	22,6
Лесото	2010	54,18	1,198965	59,65
Зімбабве	2011	43,15	3,05164	21,4
Ангола	2008	42,72	5,977792	30,13
Південа Африка	2011	63,38	8,53668	16,56
Замбія	2010	55,62	8,967264	64,42
Малаві	2010	46,123	10,47341	70,91
Мозамбік	2008	45,58	16,25701	68,74
Мадагаскар	2010	40,63	17,23501	81,76
Танзанія	2011	37,78	22,6709	46,6
ДР Конго	2012	42,1	54,17953	77,08

¹⁴⁷³ Poverty and Equity Database // World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/data-catalog/poverty-and-equity-database>

Таблиця Ш.4. Відхилення індексу людського розвитку країн SADC від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари (розраховано за даними¹⁴⁷⁴)

Країна	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сейшели		0,293	0,246	0,251	0,252	0,250	0,261	0,259
Марикій	0,221	0,252	0,251	0,253	0,255	0,254	0,259	0,258
Ботсвана	0,186	0,139	0,181	0,184	0,183	0,182	0,178	0,174
Південа Африка	0,222	0,208	0,141	0,141	0,142	0,145	0,145	0,143
Намібія	0,179	0,135	0,114	0,116	0,115	0,117	0,118	0,117
Замбія	-0,001	0,003	0,046	0,050	0,055	0,055	0,056	0,056
Свазіленд	0,149	0,085	0,029	0,030	0,029	0,026	0,022	0,018
Ангола		-0,030	-0,002	0,005	0,013	0,012	0,011	0,010
Танзанія	-0,029	-0,030	0,001	0,001	0,003	-0,003	-0,001	0,007
Зімбабве	0,100	0,006	-0,045	-0,040	-0,022	-0,017	-0,013	-0,008
Мадагаскар		0,035	0,007	0,002	-0,002	-0,006	-0,009	-0,011
Малаві	-0,074	-0,034	-0,053	-0,050	-0,051	-0,050	-0,047	-0,047
ДР Конго	-0,043	-0,091	-0,099	-0,096	-0,098	-0,097	-0,095	-0,088
Мозамбік	-0,190	-0,123	-0,100	-0,103	-0,105	-0,106	-0,106	-0,106

Таблиця Ш.5. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу недієздатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню SADC (розраховано за даними¹⁴⁷⁵)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу недієздатних держав							
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВПО	СБ	ПЛ	ЗВ
Маврикій	0,52	0,57	0,45	0,65	0,43	0,47	0,43	0,56	0,71
Сейшели	0,74	0,58	0,70	0,87	0,62	0,56	0,35	0,62	1,06
Ботсвана	0,79	0,82	0,99	0,81	0,99	0,79	0,95	0,82	0,72
Південа Африка	0,90	1,00	0,95	0,81	0,87	0,95	0,91	0,69	0,45
Намібія	0,87	0,96	1,04	1,05	0,92	0,88	0,97	0,62	0,97
Танзанія	1,00	0,88	0,90	1,12	1,05	1,18	1,12	0,97	1,09
Мадагаскар	1,04	1,07	1,16	0,99	1,10	0,69	1,19	0,92	1,03
Замбія	1,09	1,12	1,17	1,17	1,15	1,12	1,03	1,21	1,09
Малаві	1,09	1,19	1,06	1,17	1,17	1,02	1,12	1,02	1,24
Свазіленд	1,10	1,37	1,04	1,06	1,13	0,83	1,06	1,49	1,07
Мозамбік	1,10	1,13	1,12	1,18	1,19	1,02	1,27	0,92	1,21
Ангола	1,13	0,91	1,26	0,97	1,15	1,25	1,19	1,20	0,81
Зімбабве	1,26	1,22	1,08	1,17	1,10	1,49	1,16	1,35	1,13
ДР Конго	1,37	1,19	1,07	0,97	1,13	1,76	1,24	1,61	1,43
Середня бальна оцінка по країнах регіонального об'єднання	80,6	7,1	7,9	6,8	8,3	5,7	7,7	6,1	6,6

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВПО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs); СБ – доступ до соціальних благ (Public Services); ПЛ – права людини та норми права (Human Rights); ЗВ – Зовнішнє втручання (External Intervention)

¹⁴⁷⁴ Human Development Data (1990-2015) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

¹⁴⁷⁵ Fragile States Index 2017 // The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Таблиця Ш.6. Показники зовнішньої міграції населення країн SADC, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴⁷⁶)

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.		2010 р.		Приріст за 2000-2010 рр.	
	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція
Країни SADC	1129423	1129423	1765436	1765436	636013	636013	1617521	1617521	-147915	-147915	2009338	2009338	391817	391817	1950283	1950283	-59055	-59055	3232822	3232822	1282539	1282539
%	30,5%	68,0%	48,40%	72,00%			51,60%	61,90%			63,60%	60,30%			63,60%	49,30%			68,0%	50,7%		
Інші країни	2575606	531758	1880502	685617	-695104	153859	1515120	996037	-365382	310420	1148419	1321681	-366701	325644	1117509	2008378	-30910	686697	1522568	3144961	405059	1136583
%	69,5%	32,0%	51,60%	28,00%			48,40%	38,10%			36,40%	39,70%			36,40%	50,70%			32,0%	49,3%		
РАЗОМ:	3705029	1661181	3645938	2451053	-59091	789872	3132641	2613558	-513297	162505	3157757	3331019	25116	717461	3067792	3958661	-89965	627642	4755390	6377783	1687598	2419122

Таблиця Ш.7. Показники зовнішньої міграції жіночого населення країн SADC, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴⁷⁷)

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція	Імміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Імміграція	Еміграція
Країни SADC	375785	375785	636015	636015	260230	260230	593903	593903	-42112	-42112	792546	792546	198643	198643	841233	841233	48687	48687
%	24,9%	60,4%	40,8%	66,4%			44,3%	54,6%			58,0%	54,3%			60,2%	44,9%		
Інші країни	1132095	246603	924685	321304	-207410	74701	746408	493943	-178277	172639	574766	666042	-171642	172099	555244	1032824	-19522	366782
%	75,1%	39,6%	59,2%	33,6%			55,7%	45,4%			42,0%	45,7%			39,8%	55,1%		
РАЗОМ:	1507880	622388	1560700	957319	52820	334931	1340311	1087846	-220389	130527	1367312	1458588	27001	370742	1396477	1874057	29165	415469

¹⁴⁷⁶ Там само.

¹⁴⁷⁷ Там само.

Таблиця Щ.8. Показники зовнішньої міграції чоловічого населення країн SADC, осіб
(розраховано та наведено за даними¹⁴⁷⁸)

Міграційні пари	1960 р.		1970 р.		Приріст за 1960-1970 рр.		1980 р.		Приріст за 1970-1980 рр.		1990 р.		Приріст за 1980-1990 рр.		2000 р.		Приріст за 1990-2000 рр.	
	Іміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Іміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Іміграція	Еміграція	Іміграція до країн SADC	Еміграція з країн SADC	Іміграція	Еміграція
Країни SADC	753641	753641	1129423	1129423	375782	375782	1023614	1023614	-105809	-105809	1216774	1216774	193160	193160	1109041	1109041	-107733	-107733
%	34,3%	72,6%	54,2%	75,6%			57,1%	39,2%			68,0%	36,5%			66,4%	28,0%		
Інші країни	1443293	284908	955557	364079	-487736	79171	768442	1589703	-187115	1225624	573308	2114001	-195134	524298	561956	2849376	-11352	735375
%	65,7%	27,4%	45,8%	24,4%			42,9%	60,8%			32,0%	63,5%			33,6%	72,0%		
РАЗОМ:	2196934	1038549	2084980	1493502	-111954	454953	1792056	2613317	-292924	1119815	1790082	3330775	-1974	717458	1670997	3958417	-119085	627642

Таблиця Щ.9. Частка осередків мігрантів у населенні країн SADC, % (розраховано за даними¹⁴⁷⁹)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)
1	2	3	4	5	6	7	8
Сейшели	5,3	6,7	8,1	10,1	12,3	13,3	8,8
Намібія	8,5	7,0	7,1	5,2	4,7	3,8	5,8
Ботсвана	2,0	2,5	3,3	4,8	5,9	7,1	3,9
Зімбабве	6,0	3,7	3,3	3,0	2,8	2,6	3,4
Південа Африка	3,2	2,4	2,2	2,5	3,8	5,8	3,1
Свазіленд	8,4	2,6	2,1	2,5	2,6	2,5	3,0
Малаві	12,0	2,5	2,1	1,7	1,5	1,2	2,4
Замбія	3,4	2,6	3,0	2,1	1,1	0,8	1,9
Танзанія	2,3	3,7	2,7	2,0	0,7	0,5	1,6
ДР Конго.	2,2	4,3	1,5	1,1	0,9	0,7	1,5
Маврикій	0,3	0,7	1,3	1,6	2,0	2,2	1,1
Мозамбік	0,9	1,1	1,1	1,0	0,9	0,8	0,9

¹⁴⁷⁸ Там само.

¹⁴⁷⁹ International migrant stock (% of population) // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

Продовження табл. Щ.9.

1	2	3	4	5	6	7	8
Лесото	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Ангола	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
Мадагаскар	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	2,2	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,7

Таблиця Щ.10. Чиста міграція у країнах SADC, осіб (розраховано за даними¹⁴⁸⁰)

Назва країни	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012	Разом за 1962- 2012 рр.	Частка країни у загальному міграційному прирості, %
Ангола	-135000	-201155	-80955	11455	234149	-150282	142811	-126701	172594	85286	102322	54524	5,2
Ботсвана	-15000	-6020	2326	14845	601	5803	17864	24546	21278	18730	20000	104973	10,1
ДР Конго	122650	241910	27450	100685	-446860	74515	1202404	-1006384	-241564	-43426	-95920	-64540	-6,2
Лесото	-25000	-22400	-24048	-6538	-25760	-62682	-46345	-74427	-34493	-24418	-19998	-366109	-35,1
Мадагаскар	0	-8000	-19000	-30000	-8000	-8000	-7000	-6000	-5000	-5000	-5000	-101000	-9,7
Мозамбік	-23500	-23500	-23500	87373	-373366	-1300000	650000	-50000	37504	-50000	-25000	-1093989	-104,8
Маврикій	-30869	-29156	-20463	-20617	-21632	-35977	-5611	-8858	-19372	-12079	0	-204634	-19,6
Малаві	-61928	-61928	-52404	-33348	-28605	913937	-899584	-36820	-36820	-36820	-30000	-364320	-34,9
Намібія	0	-870	-2825	-44585	-29139	74791	23492	35497	-50000	-50000	-1371	-45010	-4,3
Південа Африка	115210	200939	231569	73316	175112	-133363	804595	158911	1072076	1402640	600000	4701005	450,3
Свазіленд	-9908	-9472	-7872	-9472	-14496	17149	-38243	-12000	-46077	-6000	-6000	-142391	-13,6
Сейшели	-851	-998	230	-200	-3099	-5295	625	-135	2513	-1111	-1551	-9872	-0,9
Танзанія	26997	36024	118989	-22250	37181	68208	591285	-205874	-295952	-265317	-199999	-110708	-10,6
Замбія	2500	-4245	26662	17573	58483	2822	-22952	79445	-93014	-124044	-34490	-91260	-8,7
Зімбабве	-10001	-27996	-30360	-101516	141524	120505	-191803	-200000	-395554	-307650	-219922	-1222773	-117,1
Чиста міграція по об'єднанню	-44700	83133	145799	36721	-303907	-417869	2221538	-1428800	88119	580791	83071	1043896	

¹⁴⁸⁰ Net migration // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

Таблиця Ш.11. Аналіз чисельності біженців у країнах SADC (розраховано за даними^{1481,1482})

Назва країни	1990-2015 рр.			2006-2015 рр.		
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб
Ангола	6266798	348578	-5918220	1019500	162206	-857294
Ботсвана	1212	54961	53749	1062	28297	27235
Свазиленд	951	210841	209890	745	6816	6071
ДР Конго	8363163	9912044	1548881	4631410	1727137	-2904273
Лесото	220	882	662	118	173	55
Мадагаскар	3751	236	-3515	2818	51	-2767
Мозамбик	5613053	45034	-5568019	1414	39192	37778
Маврикій	881	57	-824	608	0	-608
Малаві	3018	3855556	3852538	2229	55771	53542
Намібія	24615	186438	161823	11296	46894	35598
Сейшели	1953	0	-1953	409	0	-409
Танзанія	22012	11281427	11259415	16944	2105551	2088607
Південа Африка	52981	1280750	1227769	4346	644091	639745
Замбія	6899	3410622	3403723	2403	568215	565812
Зімбабве	233971	838065	604094	201201	47733	-153468
Разом по регіональному об'єднанню, осіб	20595478	31425491	10830013	5896503	5432127	-464376

Таблиця Ш.12. Аналіз складових національних імміграційних політик країн SADC (складено на основі аналізу¹⁴⁸³)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
1	2	3	4	5	6	7
Мадагаскар	Задовільна	Н. Д.	Н. Д.	Н. Д.	Ні	Так
Малаві	Надто висока	Зниження	Підтримка	Н. Д.	Ні	Так
Маврикій	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Мозамбик	Задовільна	Підтримка	..	..	..	Обмеження

¹⁴⁸¹ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁴⁸² Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.ORG>

¹⁴⁸³ International Migration Policies 2013 // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

Продовження табл. Щ.12.

1	2	3	4	5	6	7
Сейшели	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	..	Обмеження
Танзанія	Задовільна	Н. Д.	..	Н. Д.	Ні	Так
Замбія	Задовільна	Підтримка	Підтримка	Підтримка	Так	Обмеження
Зімбабве	Задовільна	Н. Д.	Підвищення	..	..	Обмеження
Ангола	Задовільна	Підтримка	..	..	..	Обмеження
ДР Конго	Задовільна	Підтримка	Підвищення	..	..	Так
Ботсвана	Надто висока	Зниження	Зниження	Н. Д.	Так	Обмеження
Лесето	Задовільна	Н. Д.	Н. Д.	Н. Д.	..	Так
Намібія	Задовільна	Підтримка	Підвищення	Підтримка	Ні	Обмеження
ПАР	Надто висока	Зниження	Підвищення	Підтримка	Так	Так
Свазіленд	Задовільна	Підтримка	..	..	..	Так

Таблиця Ш.13. Аналіз складових національних еміграційних політик країн SADC (складено на основі аналізу¹⁴⁸⁴)

Країна	Погляд на еміграцію	Політика щодо еміграції	Політика заохочення повернення громадян	Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою	Заходи залучення інвестицій діаспорою
Мадагаскар	Задовільна	Н. Д.	Ні	Ні	..
Малаві	Надто висока	Зниження	Так	Так	6
Маврикій	Задовільна	Підтримка	Так	..	7
Мозамбік	Задовільна	Н. Д.	..	..	..
Сейшели	Надто висока	Зниження	Так	Ні	..
Танзанія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	7
Замбія	Надто висока	Зниження	Так	Так	7
Зімбабве	Надто висока	Зниження	Так	Так	7
Ангола	Надто висока	Н. Д.	Ні	..	..
ДР Конго	Надто висока	Н. Д.	Так	Так	7
Ботсвана	Задовільна	Н. Д.	Так	..	..
Лесето	Задовільна	Н. Д.	Так	..	..
Намібія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Ні	7
ПАР	Надто висока	Зниження	Так	..	7
Свазіленд	Надто висока	Зниження	..	..	..

¹⁴⁸⁴ Там само.

Додаток Ю

Таблиця Ю.1. Макроекономічні показники країн ЕАС (дані приведено на основі¹⁴⁸⁵)

Назва країни	Населення, млн. осіб	ВВП (за ПКС), млрд. дол. США	Темп приросту ВВП, %	5-річна швидкість зростання ВВП, %	ВВП на душу населення (за ПКС), дол. США	Рівень безробіття, %	Рівень інфляції, %	Ставка податку на особисті доходи, %
Бурунді	9,4	\$7,7	-4,1	2,7	\$819	1,5	5,6	35,0
Кенія	44,1	\$141,9	5,6	5,5	\$3 208	9,2	6,6	30,0
Руанда	11,4	\$20,4	6,9	7,0	\$1 807	2,4	2,5	30,0
Південний Судан	38,4	\$167,0	3,5	1,2	\$4 344	13,6	16,9	10,0
Танзанія	49,1	\$138,5	7,0	6,8	\$2 904	3,2	5,6	30,0
Уганда	39,2	\$79,9	5,0	4,7	\$2 003	3,6	5,8	40,0

Таблиця Ю.2. Показники Індексу економічної свободи (за його компонентами) країн ЕАС (дані приведено на основі¹⁴⁸⁶)

Назва країни	Індекс економічної свободи	Захист прав власності	Ефективність судової системи	Чесність уряду	Податковий тягар	Державні витрати	Свобода ведення бізнесу	Свобода праці	Грошова свобода	Інвестиційна свобода
Бурунді	53,2	25,7	19,8	24,6	73,8	69,5	53,5	67,4	75,2	55
Кенія	53,5	45,1	42,7	24,7	78,5	77,9	50,0	62,4	73,8	55
Руанда	67,6	64,4	68,8	45,9	79,8	77,3	59,0	81,8	80,0	60
Південний Судан	48,8	31,1	19,8	18,9	86,5	95,1	53,9	49,7	59,3	15
Танзанія	58,6	33,8	28,8	29,2	80,3	89,5	50,1	64,3	69,6	55
Уганда	60,9	39,3	34,6	28,7	73,7	91,0	42,4	84,6	80,3	60

¹⁴⁸⁵ 2017 Index of Economic Freedom // The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.

¹⁴⁸⁶ Там само.

Таблиця Ю.3. Відхилення індексу людського розвитку країн ЕАС від середнього індексу людського розвитку країн Африки на південь від Сахари у 1990-2015 рр. (розраховано за даними¹⁴⁸⁷)

Країна	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кенія	0,074	0,026	0,033	0,033	0,031	0,031	0,031	0,031
Танзанія	-0,029	-0,030	0,001	0,001	0,003	-0,003	-0,001	0,007
Руанда	-0,155	-0,089	-0,033	-0,029	-0,025	-0,027	-0,027	-0,026
Уганда	-0,090	-0,025	-0,020	-0,027	-0,032	-0,033	-0,032	-0,031
Південний Судан			-0,068	-0,085	-0,093	-0,094	-0,099	-0,105
Бурунді	-0,129	-0,153	-0,112	-0,111	-0,112	-0,111	-0,113	-0,120
Середній індекс людського розвитку країн Африки на південь від Сахари	0,399	0,421	0,497	0,504	0,510	0,515	0,520	0,523

Таблиця Ю.4. Аналіз перевищення бальної оцінки компоненту Рейтингу неієздатних держав середньої оцінки по інтеграційному об'єднанню ЕАС у 2017 р. (розраховано за даними¹⁴⁸⁸)

Країна	Загальний показник	Часткові компоненти Рейтингу неієздатних держав							
		ЕЗБ	НЕР	ВЛК	ДТ	БВПО	СБ	ПЛ	ЗВ
Південний Судан	1,19	1,41	1,14	0,90	1,10	1,17	1,0	9,5	9,8
Бурунді	1,03	1,13	0,92	0,88	1,04	1,01	8,0	8,8	9,0
Кенія	1,00	0,97	1,01	1,06	0,99	0,97	8,0	7,0	8,1
Уганда	1,00	0,77	0,95	1,06	1,00	1,09	8,3	7,8	8,3
Руанда	0,95	0,85	1,06	1,03	0,89	0,97	7,4	7,2	7,5
Танзанія	0,84	0,87	0,91	1,06	0,97	0,79	8,6	5,9	7,2

Примітка: ЕЗБ – економічний занепад та бідність (economic decline and poverty); НЕР – нерівномірність економічного розвитку (uneven economic development); ВЛК – втрата людського капіталу (human flight and brain drain); ДТ – демографічний тиск (demographic pressures); БВПО – біженці та внутрішньо переміщені особи (refugees and IDPs); СБ – доступ до соціальних благ (Public Services); ПЛ – права людини та норми права (Human Rights); ЗВ – Зовнішнє втручання (External Intervention)

¹⁴⁸⁷ Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>

¹⁴⁸⁸ Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

Таблиця Ю.5. Частка осередків мігрантів у населенні країн ЕАС (розраховано за даними¹⁴⁸⁹)

Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	Середній по країні % осередку мігрантів у населенні (у 1990-2015 рр.)
Бурунді	5,93	4,08	1,86	2,18	2,49	2,57	2,92
Кенія	1,27	2,26	2,25	2,14	2,30	2,35	2,05
Руанда	2,20	3,94	4,33	4,80	4,24	3,80	3,78
Південний Судан					2,56	6,68	4,14
Танзанія	2,25	3,70	2,73	1,97	0,68	0,49	1,57
Уганда	3,21	3,11	2,67	2,33	1,60	1,92	2,40
Середній по об'єднанню % осередку мігрантів у населенні	2,61	3,34	2,65	2,53	2,02	2,29	2,66

Таблиця Ю.6. Чиста міграція у країнах ЕАС (розраховано за даними¹⁴⁹⁰)

Країна	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1992	1997	2002	2007	2012
Бурунді	-84989	-57900	-260594	-150288	-86002	-44320	-250000	-404999	112532	163733	40000
Кенія	-20000	-19535	-17915	-2930	3805	5023	221569	-21386	25144	-189330	-50000
Руанда	-140001	20000	-20000	-20000	-50002	29999	-1347866	1210134	-72601	-75001	-75001
Південний Судан	0	0	25000	60000	150000	-405000	-1076000	400000	432000	785000	865000
Танзанія	26997	36024	118989	-22250	37181	68208	591285	-205874	-295952	-265317	-199999
Уганда	125200	53330	-240530	-166660	-115340	233366	119995	-45737	-5000	-135000	-150000

Таблиця Ю.7. Аналіз чисельності біженців у країнах ЕАС (розраховано за даними^{1491,1492})

Назва країни	1990-2015 рр.				2006-2015 рр.			
	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Частка по регіону, %	Країна походження, осіб	Країна призначення, осіб	Чиста міграція біженців, осіб	Частка по регіону, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бурунді	9186672	2193819	-6992853	-68,79	1844723	342345	-1502378	-14,78
Кенія	152671	8042845	7890174	77,62	83555	4392320	4308765	42,39
Руанда	8121700	1399581	-6722119	-66,13	1145010	672688	-472322	-4,65

¹⁴⁸⁹ International migrant stock (% of population) / World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>

¹⁴⁹⁰ Net migration // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>

¹⁴⁹¹ Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG>

¹⁴⁹² Refugee population by country or territory of asylum // World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG.OR>

Продовження табл. Ю.7.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Південний Судан	1596385	1048359	-548026	-5,39	1596385	1048359	-548026	-5,39
Танзанія	22012	11281427	11259415	110,76	16944	2105551	2088607	20,55
Уганда	642534	5921547	5279013	51,93	97608	2346824	2249216	22,13
Разом:	19721974	29887578	10165604		4784225	10908087	6123862	

Таблиця Ю.8. Аналіз складових національних імміграційних політик країн ЕАС (складено на основі аналізу¹⁴⁹³)

Країна	Погляд на імміграцію	Політика щодо імміграції	Політика щодо працівників високої кваліфікації	Політика інтеграції		
				Політика щодо возз'єднання сімей	Політика щодо інтеграції не-громадян	Політика щодо натуралізації
Бурунді	Задовільна	Н. Д.	..	..	..	Обмеження
Кенія	Надто висока	Зниження	Підтримка	Підтримка	Ні	Так
Руанда	Надто низька	Підвищення	Підвищення	Підвищення	Так	Так
Південний Судан	..	..	..	..	..	Так
Уганда	Задовільна	Н. Д.	Н. Д.	Н. Д.	Ні	Обмеження
Танзанія	Задовільна	Н. Д.	..	Н. Д.	Ні	Так

Таблиця Ю.9. Аналіз складових національних еміграційних політик країн ЕАС (складено на основі аналізу¹⁴⁹⁴)

Країна	Погляд на еміграцію	Політика щодо еміграції	Політика заохочення повернення громадян	Спеціальний урядовий орган, що займається діаспорою	Заходи залучення інвестицій діаспорою
Бурунді	Задовільна	Н. Д.	..	Так	..
Кенія	Надто висока	Н. Д.	Так	Так	1
Руанда	Задовільна	Підтримка	Так	Так	6
Південний Судан	..	..	Так	..	..
Уганда	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	4,5
Танзанія	Задовільна	Н. Д.	Ні	Так	7

¹⁴⁹³ International Migration Policies 2013 / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf

¹⁴⁹⁴ Там само.

Додаток Я

Таблиця Я.1. *Список інформаційних джерел, використаних при формуванні
таблиці 2.1 «Підходи авторів до ідентифікації факторів міжнародної
міграції населення»*

№	Джерело
1	2
1.	Adsera A., Pytlikova M. The role of language in shaping international migration // The Economic Journal. – 2015. Т. 125. №. 586. С. F49-F81, URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/eoj.12231/epdf
2.	Beaman L.A. Social networks and the dynamics of labour market outcomes: Evidence from refugees resettled in the US //The Review of Economic Studies. 2011. Т. 79. №. 1. С. 128-161. URL: http://faculty.wcas.northwestern.edu/~lab823/beaman_ethnicnetworks.pdf
3.	Beine M., Parsons C. Climatic factors as determinants of international migration // The Scandinavian Journal of Economics. 2015. Т. 117. №. 2. С. 723-767, URL: http://www.afd.fr/webdav/shared/PORTAILS/RECHERCHE/evenements/Migrations-developpement-2012/Beine-Parsons.pdf
4.	Cebula R. The quality of life and migration of the elderly. 1973. С. 62-68. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/52047/
5.	Cebula R., Clark J. Economic Freedom, Regulatory Quality, Taxation, and Living Standards. 2014. С. 1-33. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/58108/
6.	Cebula R., Foley M., Hall J. The Impact of Economic Freedom and Total Freedom on Gross State In-Migration: An Exploratory Study of the Great Recession Experience. 2012. С. 1-27. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/55270/
7.	Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Gross In-Migration and Public Policy in the US during the Great Recession: An Exploratory Empirical Analysis. 2008-2009. 2013. С. 1-30. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/55449/
8.	Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Total State In-Migration and Public Policy in the United States: A Comparative Analysis of the Great recession and the Pre-and Post-Great Recession Years. 2013. 2013. С. 102-115. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/56484/
9.	Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 //Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. С. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf
10.	Cebula R.J. Real Earnings and Human Migration in the United States // The International migration review. 1982. Т. 16. №. 1. С. 189-196. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/52024.
11.	Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. С. 43. URL: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf
12.	Cebula R.J., Duquette C.M., Mixon F.G. Factors influencing the state-level settlement pattern of the undocumented immigrant population in the United States // Atlantic Economic Journal. 2013. Т. 41. №. 3. С. 203-213. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/49442/
13.	Cebula R.J., Vedder R.K. A note on migration, economic opportunity, and the quality of life // Journal of Regional Science. 1973. Т. 13. №. 2. С. 205-211. URL: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/49824/
14.	Coniglio N.D., Pesce G. Climate variability and international migration: an empirical analysis //Environment and Development Economics. 2015. Т. 20. №. 04. С. 434-468. URL: https://www.researchgate.net/profile/Katrin_Millock/publication/281223080_Climate_change_mitigation_and_adaptation_in_developing_and_transition_countries_Introduction_to_the_special_issue/links/560a883508ae576ce63ff0ca/Climate-change-mitigation-and-adaptation-in-developing-and-transition-countries-Introduction-to-the-special-issue.pdf
15.	Czaika M., Haas H. The effect of visas on migration processes // International Migration Review. 2016. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imre.12261/epdf
16.	Dustmann C., Okatenko A. Out-migration, wealth constraints, and the quality of local amenities // Journal of Development Economics. 2014. Т. 110. С. 52-63, URL: http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_13_13.pdf
17.	Fafchamps M., Forhad S. Determinants of Choice of Migration Destination. // Oxford Bulletin of Economics and Statistics 2013. 75 (3): С. 388–409. URL: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ADEV_a_00084

Продовження табл. Я.1

1	2
18.	Gang I.N., Gatskova K., Landon-Lane J.S., Yun M.S. Vulnerability to Poverty // Tajikistan During and After the Global Financial Crisis. 2016. URL: http://ftp.iza.org/dp10049.pdf
19.	Graeme H. The New International Migration in Asia: Challenges for Population Research. // Asian Population Studies. 2005. V. 1(1). С. 93–120. URL: http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17441730500125953?scroll=top&needAccess=true
20.	Mayda A.M. International Migration: A Panel Data Analysis of the Determinants of Bilateral Flows. // Journal of Population Economics 2010. N. 23(4). URL: http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_07_07.pdf
21.	Munshi K. Networks in the Modern Economy: Mexican Migrants in the US Labor Market. // The Quarterly Journal of Economics. 2003. N. 118 (2). С. 549–99. URL: http://web.mit.edu/14.75J/www/mex5.pdf
22.	Антоненко К.В., Шалдишева В.Ю. Причины та динаміка зовнішньої трудової міграції в Україні // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Економіка". 2013. Вип. 13. С. 237-242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_eko_2013_13_30 .
23.	Бохан А.В. Міжнародна екологічна безпека та міграційні детермінанти прояву експансії // Економіка та держава. 2010. № 5. С. 17-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_5_7
24.	Гайдуцький А.П. Економічні та соціальні передумови міжнародної міграції населення // Економіка та держава. 2011. № 7. С. 7-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_7_4 .
25.	Гнатюк Т.О. Місцевий прикордонний рух між Україною і країнами-членами ЄС: наслідки впровадження // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. Політологія. 2012. Т. 204. Вип. 192. С. 108-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_204_192_25 .
26.	Гуменюк Ю.П. Ієрархія потреб у системі міжнародної трудової міграції // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 769. С. 362-372. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_54 .
27.	Зовнішні трудові міграції населення України // За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. К. РВПС України НАН України, 2002. 206 с.
28.	Кизима І.С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград. КНТУ. 2009. Вип. 15. С. 365-369
29.	Курунова Ю.О. Аналіз економічних та соціальних чинників зовнішньої міграції України // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Економічні науки. 2012. Т. 15. № 2. С. 119-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_econ_2012_15_2_20
30.	Ляшенко Є.О. Геополітичні фактори міжнародної міграції населення на початку XXI сторіччя // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 201-209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_53_26
31.	Майданік І.П. Місце інфраструктурних факторів у системі наукових знань про міжнародні міграції населення // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 3. С. 109-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_13 .
32.	Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoferat/2d16a78f-a8d9-4498-b696-3c915b988abb.pdf
33.	Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoferat/2d16a78f-a8d9-4498-b696-3c915b988abb.pdf
34.	Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи. // За ред. О.В. Позняка. Умань. 2007. 276 с.
35.	Пуйо Г.І. Теоретичне осмислення рушійних сил і тенденцій міжнародної трудової міграції у політичній науці / Г. І. Пуйо // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 4. С. 19-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_4_4 .
36.	Риндзак О.Т. Чинники еміграції та проблеми інтеграції українських мігрантів за кордоном // ScienceRise. 2014. № 2. С. 138-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2014_2_25 .
37.	Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. Львів. Світ. 1999. 292 с.
38.	Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2014. № 11. С. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20

Таблиця Я.2. *Список інформаційних джерел, використаних при формуванні
таблиці 2.2 «Підходи авторів до ідентифікації факторів міжнародної
міграції населення»*

<i>№</i>	<i>Джерело</i>
1.	Cebula R. The quality of life and migration of the elderly. 1973. С. 62-68. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/52047/
2.	Cebula R., Clark J. Economic Freedom, Regulatory Quality, Taxation, and Living Standards. 2014. С. 1-33. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/58108/
3.	Cebula R., Foley M., Hall J. The Impact of Economic Freedom and Total Freedom on Gross State In-Migration: An Exploratory Study of the Great Recession Experience. 2012. С. 1-27. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/55270/
4.	Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Gross In-Migration and Public Policy in the US during the Great Recession: An Exploratory Empirical Analysis. 2008-2009. 2013. С. 1-30. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/55449/
5.	Cebula R., Nair-Reichert U., Coombs C. Total State In-Migration and Public Policy in the United States: A Comparative Analysis of the Great recession and the Pre-and Post-Great Recession Years. 2013. 2013. С. 102-115. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/56484/
6.	Cebula R.J. et al. Determinants of net interstate migration, 2000-2004 //Journal of Regional Analysis and Policy. 2006. Т. 36. №. 2. С. 116-123. URL : https://www.researchgate.net/profile/Richard_Cebula2/publication/238214665_Determinants_of_Net_Interstate_Migration_2000-2004/links/02e7e5224ae4ced5eb000000.pdf
7.	Cebula R.J. Real Earnings and Human Migration in the United States // The International migration review. 1982. Т. 16. №. 1. С. 189-196. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/52024.
8.	Cebula R.J., Clark J.R. Migration, economic freedom, and personal freedom: An empirical analysis // Journal of Private Enterprise. 2011. Т. 27. №. 1. С. 43. URL: https://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/50957/1/MPRA_paper_50957.pdf
9.	Cebula R.J., Duquette C.M., Mixon F.G. Factors influencing the state-level settlement pattern of the undocumented immigrant population in the United States // Atlantic Economic Journal. 2013. Т. 41. №. 3. С. 203-213. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/49442/
10	Cebula R.J., Vedder R.K. A note on migration, economic opportunity, and the quality of life // Journal of Regional Science. 1973. Т. 13. №. 2. С. 205-211. URL: http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/49824/
11	Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук. Київ, Б.В. 2007. 20 с.
12	Лапшина І.А. Міжнародна міграція робочої сили: український аспект (за матеріалами західних областей України): дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Лапшина Ірина Анатоліївна. Центральна спілка споживчих товариств України, Львівська комерційна академія. Л. 2002. 208 арк. рис. табл. С. 161-175

Таблиця Я.3. Список інформаційних джерел, використаних при формуванні таблиці 4.1 «Систематизація наукових досліджень проблем формування інституційного середовища регулювання процесів міжнародної міграції»

№	Джерело
1	2
1.	Adepoju A. Migration in sub-Saharan Africa. // Nordiska Afrikainstitutet, 2008. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/91432/37_Migration-in-Sub-Saharan-Africa.pdf
2.	Adepoju A. Migration in West Africa // Development. 2003. 46.3. С. 37-41. URL: https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS8.pdf
3.	Adkoli B.V. Migration of Health Workers: Perspectives from Bangladesh, India, Nepal, Pakistan and Sri Lanka. // Regional Health Forum. 2006. 10. 1. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/205773/1/B0234.pdf#page=54
4.	Agyei J., Clotey E. Operationalizing ECOWAS protocol on free movement of people among the member states: Issues of convergence, divergence and prospects for sub-regional integration. // International Migration Institute, University of Oxford. 2007. URL: http://www.imi.ox.ac.uk/publications/operationalizing-ecowas-protocol(2007) .
5.	Andrijasevic R. The Struggle for Europe // The Subject of Rosi Braidotti: Politics and Concepts. 2014. С. 208. URL: https://ira.le.ac.uk/bitstream/2381/29018/7/struggle_for_europe.pdf
6.	Badurashvili I. The Socio-Political Impact of Labour Migration on Georgia: CARIM-East Research Report № 2012/21. 2012. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/24864/CARIM-East_RR-2012-21.pdf?sequence=1
7.	Banerjee U.D. Globalization and its links to migration and trafficking: the crisis in India, Nepal and Bangladesh // Canadian Woman Studies. 2003. Т. 22. №. 3/4. С. 124. URL: http://krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-11-0-000-000-2005-Web/JSS-11-1-001-090-2005-Abst-PDF/JSS-11-1-049-056-2005-223-Datta-Pranati/JSS-11-1-049-056-2005-223-Datta-Pranati-Full-Text.pdf
8.	Bartram D. The normative foundations of 'policy implications': reflections on international labour migration // Work, employment and society. 2010. Т. 24. №. 2. С. 355-365. URL: https://ira.le.ac.uk/bitstream/2381/7557/3/WES%20D%26C.doc.txt
9.	Bermejo R. Migration and Security in the EU: Back to Fortress Europe? // Journal of contemporary European research. 2009. Т. 5. №. 2. С. 207-224. URL: http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/168/147
10.	Brown A., Zimmermann K.F. Three decades of publishing research in population economics: Working Paper Series No 2016-055 // Maastricht Economic and social Research Institute on Innovation and Technology UNU-MERIT. 2016. С. 19. URL: http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2016/wp2016-055.pdf
11.	Bruni M. Labor market and demographic scenarios for ASEAN countries (2010-35). Education, skill development, manpower needs, migration flows and economic growth. // Department of Political Economy, University of Modena and Reggio, Materiali di discussione (2012). URL: http://merlino.unimo.it/campusone/web_dep/wpdemb/0006.pdf
12.	Chalamwong Yongyuth. Different Stream, Different Needs, and Impact: Managing International Labor Migration in ASEAN // Thailand (Emigration) PIDS Discussion Paper Series. 2011. № 27. 2011. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/126862/1/pidsdps1127.pdf
13.	Chaloff J. Evidence-based regulation of labour migration in OECD countries: setting quotas, selection criteria, and shortage lists // Migration Letters. 2014. Т. 11. №. 1. С. 11. URL: http://tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/12/25

Продовження табл. Я.3

1	2
14.	Ciomas T. Legal Aspects of the Integration of Migrants in the Republic of Moldova: CARIM-EastResearchReport № 2013/37/. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East_RR-2013-37.pdf
15.	Claus E., Claus I. Effects of Taxation on Migration: Some Evidence for the ASEAN and APEC Economies. 2011. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1661/Volume%2028_No%201_2011_02.pdf?sequence=1
16.	Constant A.F., Zimmermann K. F. Towards a new European refugee policy that works // DICE Report. 2016. T. 14. №. 4. C. 3. URL: http://jobsanddevelopmentconference.org/wp-content/uploads/2016/11/Zimmermann-wp2016-062-1.pdf
17.	Czaika M., Haas H. The effect of visas on migration processes // International Migration Review. 2016. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imre.12261/epdf
18.	Czaika M., Haas H. The globalization of migration: has the world become more migratory? // International Migration Review. 2014. T. 48. №. 2. C. 283-323. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/imre.12095/epdf
19.	De Voretz D.J. Immigration policy: Methods of economic assessment // International Migration Review. 2006. T. 40. №. 2. C. 390-418. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/20470/1/dp1217.pdf
20.	Del Sarto R.A., Steindler C. Uncertainties at the European Union's southern borders: actors, policies, and legal frameworks // European Security. 2015. T. 24. № 3. C. 369-380. URL: http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2015.1028184
21.	Djajic S., Michael M.S. Temporary migration policies and welfare of the host and source countries: A game-theoretic approach. 2009. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/30598/1/611199769.pdf
22.	Duszczyk M. Upolitycznienie kwestii demograficznej (starzenia się ludności) w Polsce // Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski / Studia i Materiały. 2015. Nr 5. URL: http://migageing.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/36/2015/07/SiM_05.pdf
23.	Entorf H. Rational Migration Policy Should Tolerate Non- zero Illegal Migration Flows: Lessons from Modelling the Market for Illegal Migration // International Migration. 2002. T. 40. №. 1. C. 27-43. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/21043/1/dp199.pdf
24.	Ganta V. Measuring the integration of labour migrants abroad: the case of Moldova: CARIM-EastResearchReport № 2013/34. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East_RR-2013-34.pdf
25.	Gradstein M., Schiff M. The political economy of social exclusion, with implications for immigration policy // Journal of Population Economics. 2006. T. 19. №. 2. C. 327-344. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/20322/1/dp1087.pdf
26.	Gromovs J. Comparative study of labour migration in Carim-East Countries: CARIM-East Research Report № 2012/12/. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-12.pdf
27.	Guljit K., Gumber A. Globalization and health effects in SAARC region, evolving a framework of analysis. // International Journal of EcoHimic Development. 2004. Vol. 6 No. 4. C. 55-89. URL: https://www.researchgate.net/publication/312085925_Globalization_and_Health_Effects_in_SAARC_Region_Evolving_a_Framework_of_Analysis
28.	Hein de Haas M.C. Evaluating migration policy effectiveness // Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies. 2015. URL: https://heindehaas.files.wordpress.com/2015/05/2015-czaika-and-de-haas-evaluating-migration-policy-effectiveness.pdf
29.	Huguet W. Towards a Migration Information System in Asia: Statistics and the Public Discourse on International Migration. // Asian and Pacific Migration Journal 17.3-4. 2008. C. 231-255. URL: http://www.smc.org.ph/administrator/uploads/apmj_pdf/APMJ2008N3-4.pdf

1	2
30.	Jimam T. Free movement, migration and xenophobia in ECOWAS: A call for more attention. // Perspectives on West Africa's Future. 2008. 23. URL: http://www.unhcr.org/49e47c8f11.pdf
31.	Kaczmarczyk P. Winners and Losers among Skilled Migrants: The Case of Post-Accession Polish Migrants to the UK. // IZA. № 9057 URL: http://hdl.handle.net/10419/111510
32.	Kahanec M. Post-Enlargement Migration and the Great Recession in the E (M) U: Lessons and policy implications. // United Nations University-Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (MERIT). 2016. №. 066. URL: http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2016/wp2016-066.pdf
33.	Kanyangoga J.B. Integrating migration with development in EAC: policy challenges and recommendations. // CUTS Geneva Resource Centre: Geneva, Switzerland. 2010. URL: http://www.cuts-geneva.org/pdf/BIEAC-RP10-Integrating_Migration_with_Development_in_EAC.pdf
34.	Khadria B. Migration in South and South-West Asia // Global Commission on International Migration, Geneva. 2005. URL: http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/epr/Quality/Khadria-Migration_in_South_and_South-West_Asia-Background_Paper_for_GCIM_s_Final_Report_2005.pdf
35.	Kofi J., Awumbila M., Benneh Y. Intraregional Migration in the ECOWAS Region: Trends and Emerging Challenges. // Migration and Civil Society as Development Drivers-a Regional Perspective. 97. URL: https://www.researchgate.net/profile/Rike_Sohn2/publication/279526744_Migration_and_Civil_Society_as_Development_Drivers_-_a_Regional_Perspective/links/559507ca08ae5d8f392f97b0.pdf#page=101
36.	Kupets O. The Economic and demographic effects of labour migration in the EU Eastern partners and Russia: a synthesis report: CARIM-East Research Report № 2012/26/. 2012. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/24869/CARIM-East_RR-2012-26.pdf?sequence=1&isAllowed=y
37.	Leonard S. The creation of FRONTEX and the politics of institutionalisation in the EU external borders policy // Journal of Contemporary European Research. 2009. T. 5. №. 3. C. 371-388. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/1656659.pdf
38.	Lowell L. Managing immigration: A review of some past projections // Migration Letters. 2014. T. 11. №. 1. C. 33. URL: http://www.tplondon.com/journal/index.php/ml/article/viewFile/14/27
39.	Margheritis A. Mercosur's post-neoliberal approach to migration: from workers' mobility to regional citizenship. 2015. C. 57-80. URL: http://sas-space.sas.ac.uk/6154/1/07.%20ALT_Ch3_Margheritis.pdf
40.	Marshall R. The case for a foreign worker advisory commission // Migration Letters. 2014. T. 11. №. 1. C. 65. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/30598/1/611199769.pdf
41.	Massey D.S., Aysa-Lastra M. Social capital and international migration from Latin America // International journal of population research. 2011. URL: http://downloads.hindawi.com/journals/ijpr/2011/834145.pdf
42.	Massey D.S., Capoferro C. Sálvese quien pueda: Structural adjustment and emigration from Lima //The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 2006. T. 606. №. 1. C. 116-127. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2932454/pdf/nihms229956.pdf
43.	Mkrtchyan N. Socio-political effects of labour migration on countries of origin: Comparative analysis of CARIM-East socio-political module papers: CARIM-East Research Report N. 2012/19/ 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-19.pdf

Продовження табл. Я.3

1	2
44.	Nshimbi C.C., Fioramonti L. The will to integrate: South Africa's responses to regional migration from the SADC region. // African Development Review 26.S1. 2014. C. 52-63. URL: https://www.researchgate.net/profile/Lorenzo_Fioramonti2/publication/272479965_The_Will_to_Integrate_South_Africa%27s_Responses_to_Regional_Migration_from_the_SADC_Region/links/557f23d408aec87640ddf653/The-Will-to-Integrate-South-Africas-Responses-to-Regional-Migration-from-the-SADC-Region.pdf
45.	Orbeta Jr A., G. Gonzales K. Managing International Labor Migration in ASEAN: Themes from a Six-Country Study. 2013. No. 26. URL: https://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps1326_rev.pdf
46.	Oucho J.O. Migration in southern Africa: migration management initiatives for SADC member states. // Institute for Security Studies 2007. 12. URL: https://www.researchgate.net/profile/John_Oucho2/publication/265028709_Migration_in_southern_Africa_Migration_management_initiatives_for_SADC_member_states/links/55ed8da708aeb6516268ea0e/Migration-in-southern-Africa-Migration-management-initiatives-for-SADC-member-states.pdf
47.	Oucho J.O., Crush J Contra free movement: South Africa and the SADC migration protocols. // Africa Today 48.3. 2001. C. 139-158. URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/32649161/Contra_Free_Movement_South_Africa_and_the_SADC_Migration_Protocols.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1505745009&Signature=MZNr0Ni3KC4UIA9s%2FTdr64PKFWQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DContra_Free_Movement_South_Africa_and_th.pdf
48.	Paitoonpong S. Managing International Labor Migration in ASEAN: Thailand (Immigration). // Philippine Journal of Development 38.1/2. 2011. C. 163. URL: https://dirp3.pids.gov.ph/webportal/CDN/PUBLICATIONS/pidspjd11-thailand2.pdf
49.	Patarra N., Baeninger R. Frontier and migration in Mercosur: Meaning, specificities and implications. // General Population Conference. V. 24. 2001. URL: http://archive.iussp.org/Brazil2001/s70/S79_04_Patarra.pdf
50.	Reslow N. Migration and Development? An Assessment of Recent EU Policy Initiatives // Journal of Contemporary European Research. 2010. T. 6. №. 1. C. 3-21. URL: http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/197
51.	Riosmena F. Policy shocks: On the legal auspices of Latin American migration to the United States // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2010. T. 630. №. 1. C. 270-293. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3172205/pdf/nihms320451.pdf
52.	Schachter J.P. Data assessment of labour migration statistics in the SADC region: South Africa, Zambia, Zimbabwe // International Organization for Migration (IOM). 2009. URL: https://southafrica.iom.int/system/files/drupal-private/LabourMigrationpublication.pdf
53.	Sembajwe I. Maximizing the Benefits of International Migration in Africa: The need for Human and Institutional Capacity Building. // Africa's Sustainable Development Bulletin. 2006. N. 37. URL: www.uneca.org/Portals/3/documents/ASDB2006.pdf
54.	Servent A.R. Setting priorities: functional and substantive dimensions of irregular immigration and data protection under co-decision // Journal of contemporary European research. 2009. T. 5. №. 2. C. 225-242. URL: http://www.jcer.myzen.co.uk/index.php/jcer/article/view/177/150
55.	Siciliano A.L. Is There a Migration Policy for Regional Integration in South America? Emerging Evidence from MERCOSUR. // Governance 9.16. 2012. URL: https://www.academia.edu/3264163/IS_THERE_A_MIGRATION_POLICY_FOR_REGIONAL_INTEGRATION_IN_SOUTH_AMERICA_EMERGING_EVIDENCE_FROM_MERCOSUR

1	2
56.	Sophal C. Review of labour migration management, policies and legal framework in Cambodia. // ILO. 2009. URL: http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_106497.pdf
57.	Takle M. The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime // Journal of Contemporary European Research. 2012. Т. 8. №. 3. URL: http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/365/348
58.	Tuccio M. Determinants of Intra-ASEAN Migration. // Asian Development Review. 2017. URL: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ADEV_a_00084
59.	Valetka U. Development and side effects of remittances in the CIS countries: The case of Belarus: CARIM-East Research Report 2013/42/ 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-42.pdf
60.	Voinicov V. The integration of the migrants: a comparative study of EU and Russian legislation: CARIM-East Research Report 2013/36/ 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-36.pdf
61.	Williams V. An overview of migration in the SADC region. // Seminar on Regional Integration, Migration and Poverty. Pretoria. Vol. 25. 2002. URL: http://sarpn.octopus.co.za/documents/d0001212/williams/williams.pdf
62.	Zenou Y. Search, migration, and urban land use: The case of transportation policies // Journal of Development Economics. 2011. Т. 96. №. 2. С. 174-187. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/51747/1/668652349.pdf
63.	Zimmermann K.F. Refugee and Migrant Labor Market Integration: Europe in Need of a New Policy Agenda // Unpublished manuscript, UNU-MERIT. 2016. URL: https://www.eui.eu/Projects/TheForum/Documents/Keynote-lecture-labour-market-integration.pdf
64.	Агабабян П. Правовые рамки циркулярной миграции в Республике Армения: Пояснительная записка 2012/79/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-79.pdf
65.	Агабабян П. Систематическая структура законодательства по вопросам убежища в Республике Армении: Пояснительная записка 12/27 / КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/EN%202012-27.pdf
66.	Алиев А. Система миграционного законодательства в Азербайджанской Республике: Пояснительная записка 11/07/ КАРИМ ВостоК. 2011. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/ExN2011-07.pdf
67.	Алиев А., Мамедова С. Интеграция мигрантов в Азербайджанской Республике: Научно-исследовательский отчет 2013/20/ КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-20_RU.pdf
68.	Бадурашвили И. Циркулярная миграция в Грузии: Пояснительная записка 2012/90/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-90.pdf
69.	Бартоломео А., Макарян Ш., Мананашвили С., Вейнар А., Циркулярная Миграция В Странах Восточного Партнерства: Научно-исследовательский отчет 2012/35/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-35.pdf
70.	Бахур О. Права иммигрантов сквозь призму интеграции: Научно-исследовательский отчет 2013/32/ КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-32.pdf
71.	Бахур О. Правовые аспекты управления трудовой миграцией в Республике Беларусь: Научно-исследовательский отчет 2012/10 / КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-10.pdf

Продовження табл. Я.3

1	2
72.	Бахур О. Правовые рамки циклической миграции в Республике Беларусь: Пояснительная записка 2012/63/ КАРИМ ВостоК. – 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-63.pdf
73.	Бахур О. Система законодательства Республики Беларусь в сфере предоставления статуса беженца, дополнительной и временной защиты, а также убежища иностранным гражданам и лицам без гражданства: Пояснительная записка 11/14/ КАРИМ ВостоК. 2011. URL: http://elib.psu.by/bitstream/123456789/271/1/Bahur_2012-6-p171.pdf
74.	Бахур О. Система миграционного законодательства в Республике Беларусь: Пояснительная записка 11/13/ КАРИМ ВостоК. 2011. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/ExN2011-13.pdf
75.	Боброва А. Роль миграции в политической системе Беларуси: Пояснительная записка 2012/45/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://demoscope.ru/weekly/2011/0471/analit03.php
76.	Боброва А. Социально-политическое влияние трудовой миграции в Беларуси: Научно-исследовательский отчет 2012/16/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-16.pdf
77.	Боброва А. Эмиграция и диаспора в Беларуси: Пояснительная записка 12/44/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-44.pdf
78.	Боброва А., Шахоцка Л. Демографические и экономические характеристики циркулярной миграции в Беларуси: Пояснительная записка 2012/92/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-92.pdf
79.	Буховец О. Миграционная политика Республики Беларусь: Пояснительная записка 12/07/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes%20Final%20Bel%2020-%2007.pdf
80.	Буховец О. Этническая структура иммиграции в Беларусь в первые годы независимости: «польская аномалия»? 2012/58/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-58.pdf
81.	Ваврищук Н.Г. Міжнародна міграція робочої сили в контексті розширення Європейського Союзу : автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Наталія Георгіївна Ваврищук . Київ Б.В., 2007 . 20 с
82.	Відякіна М.М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / М.М. Відякіна. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. 2009. 21 с. укр.
83.	Войников В. Правовая основа циркулярной миграции в Российской Федерации: Пояснительная записка 2012/86/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-86.pdf
84.	Габричидзе Г. Правовые рамки циркулярной миграции в Грузии: Пояснительная записка 2012/72/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-72.pdf
85.	Габричидзе Г. Интеграция мигрантов и реинтеграция возвращающихся мигрантов в Грузии: Правовые аспекты: Научно-исследовательский отчет 2013/23 / КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-23-RU.pdf
86.	Габричидзе Г. Система законодательства Грузии по вопросам убежища: Пояснительная записка 12/23 / КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/EN%202012-23.pdf
87.	Геворгян В. Социально-политическое влияние трудовой миграции на Республику Армения (РА): Научно-исследовательский отчет 2012/33/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-33.pdf

1	2
88.	Денисюк С.Ф. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні // Форум права. 2008. № 3. С. 111-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index .
89.	Еганян Р. Влияние трудовой миграции на демографическую ситуацию Армении: Научно-исследовательский отчет 12/27 / КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-27.pdf
90.	Еганян Р. Демографические и экономические рамки циркулярной миграции в Армении: Пояснительная записка 2012/99/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-99.pdf
91.	Еганян Р. Интеграция Мигрантов: Армянские Реалии: Научно-исследовательский отчет 2013/07/ КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/27867/CARIM-East_RR-2013-07.pdf?sequence=1
92.	Зовнішні трудові міграції населення України // НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України / Е.М. Лібанова (ред.), О.В. Позняк (ред.). К. 2002. 206 с.
93.	Зурабишвили Т. Динамика денежных переводов в Грузии: Пояснительная записка 12/08/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/sociopol_module/Explanatory%20Notes%20Georgia1%20-%202008.pdf
94.	Ивахнюк И., Ионцев В. Роль циркулярной миграции в России: Пояснительная записка 2012/100/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-100.pdf
95.	Ионцев В., Ивахнюк И. Модели интеграции мигрантов в современной России: Научно-исследовательский отчет 2013/12/ КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-12_RU.pdf
96.	Індиченко І.В. Міграційна політика України як складник зовнішньоекономічної стратегії: національний і міжнародний аспекти // Сучасні питання економіки і права. 2011. Вип. 2. С. 50-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2011_2_12 .
97.	Крума К. Сравнительный анализ политики интеграции стран проекта KARIM-Восток: Научно-исследовательский отчет 2013/41 / КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-41_RU.pdf
98.	Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Куревіна Ірина Олегівна. Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К. 2008. 20 с.
99.	Майданік І.П. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С. 86-92.
100.	Малиновська О.А. Міжнародні міграції і суспільні трансформації епохи глобалізації // Демографія і соціальна економіка. 2009. № 1(11). С. 5-19.
101.	Малиновська О.А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні // Національний ін-т стратегічних досліджень. К. 1997. 68 с.
102.	Малиновська О.А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України // Стратегічні пріоритети. 2013. № 3. С. 138-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_3_20 .
103.	Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС // К. Бланк-Прес. 2004. С. 171.
104.	Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.02 / Кислицина Ольга Володимирівна. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк. 2011. 20 с.
105.	Мосьондз С., Саїв С. Становлення державної міграційної політики України // Право України. 2005. №11. С. 114—117.

Продовження табл. Я.3

1	2
106.	Мошняга В. Молдавская нелегальная миграция в Европейский Союз: Пояснительная записка 13/84/ КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-84.pdf
107.	Мошняга В. Молдавские трудовые мигранты в Европейском Союзе: Проблемы интеграции: Научно-исследовательский отчет 2012/40/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-40.pdf
108.	Мошняга В. Молдова: эмиграция и диаспора: Пояснительная записка 12/48/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-48.pdf
109.	Мошняга В. Республика Молдова Иммиграция: объемы и политика: Пояснительная записка 2012/49/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-49.pdf
110.	Мошняга В. Циркулярная миграция населения Республики Молдова: Научно-исследовательский отчет 2012/60/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-60.pdf
111.	Мукомель В. Политика России Эмиграция и диаспора: Пояснительная записка 2012/50/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-50.pdf
112.	Мукомель В. Трансформация миграционной политики России в 2005-2011 гг.: Пояснительная записка 12/11/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/sociopol_module/Explanatory%20Notes%20Template%20Russia1%20-%202011.pdf
113.	Опруненко А. Вопрос миграции в программах и платформах политических партий в Республике Молдова: Пояснительная записка 12/39/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-39.pdf
114.	Опруненко А. Национальная стратегия по миграции и убежищу: попытка целостного и комплексного подхода к вопросам миграции в Молдове: Пояснительная записка 12/40/ КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-40.pdf
115.	Палагнюк О. Зміст та функції державної міграційної політики України // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_10
116.	Пелех О.Б. Міжнародна трудова міграція (порівняльний аналіз Чеської Республіки та України): дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Пелех Оксана Богданівна. Нац. акад. наук України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 225 с.
117.	Петросян М. Система законодательства Российской Федерации в сфере убежища и статуса беженцев: Пояснительная записка 11/11/ КАРИМ ВостоК. 2011. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/ExN2011-11.pdf
118.	Пирожков С.И., Малиновская Е.А., Хомра А.У. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект // Совет национальной безопасности и обороны Украины; Национальный ин-т проблем международной безопасности. К. 2003. 134 с.
119.	Позняк О.В. Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 20-28. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf
120.	Позняк О.В. Стратегія державної політики у сфері зовнішніх трудових міграцій // Демографія та соціальна економіка. 2005. № 1. С. 118-124. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11748/13-Pozniak.pdf
121.	Позняк О.В., Драгунова Т.А., Хомра О.У., Майданік І.П., Шишкіна Л.Я. та ін. Міграційні процеси в Україні. Умань. 2007. 276 с.

1	2
122.	Прибиткова І.М. Сучасні міграційні процеси в Україні // Безпека документів та міграційна політика: висновки та рекомендації міжнародних робочих груп для України. К. Європа без бар'єрів. 2011. С. 9-30
123.	Ровенчак О., Яворський М. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри // Політичний менеджмент. 2013. № 1-2. С. 212-226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_27
124.	Румянцев С. Общие тенденции миграционных процессов и политики в постсоветском Азербайджане (иммиграция и эмиграция): Пояснительная записка 12/38 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-38.pdf
125.	Румянцев С. Азербайджан в контексте циркулярных миграционных процессов: Пояснительная записка 2012/85 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-85.pdf
126.	Румянцев С. Диаспорастроительство в постсоветском Азербайджане: Пояснительная записка 12/06 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/sociopol_module/Explanatory%20Notes%20AZ2%20-%202006.pdf
127.	Румянцев С. Иммигранты в Азербайджане: Современное состояние и перспективы политики (ре)интеграции: Научно-исследовательский отчет 2012/42 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-42.pdf
128.	Румянцев С. Новая иммиграционная политика в Азербайджане: Пояснительная записка 12/05 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/sociopol_module/Explanatory%20Notes%20AZ1%20corrected.pdf
129.	Румянцев С. Образовательная Миграция в Контексте Идей Модернизации Азербайджана: Пояснительная записка 13/86 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-86.pdf
130.	Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.02 / Стаканов Роман Дмитрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.
131.	Стасюк М.О. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / М.О. Стасюк; Укр. акад. зовніш. торгівлі. К., 2004. 23 с. укр.
132.	Стратан А., Савельева Г., Котельник В., Захаров С. Проблемы интеграции и реинтеграции в странах КАРИМ – Восток: Научно-исследовательский отчет 2013/38 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-38-RU.pdf
133.	Титаренко Л. Женская миграция на Восток и Запад: случай Беларуси: Пояснительная записка 13/92 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-92.pdf
134.	Титаренко Л. Циркулярная миграция: Беларусь: Научно-исследовательский отчет 2012/67 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-67.pdf
135.	Трудова міграція громадян України. Біла книга: моногр. / Хомра О. У., Ожеван М. А., Петрова Т. П. та ін. За ред. В. Я. Шибко; Міжнародний фонд "Відродження". Ін-т демократії та соц. процесів. Наук. вид. К., 2006. 201 с
136.	Тухашвили М. Беженцы и вынужденно перемещенные лица в Грузии // КАРИМ-Восток-Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/104. 2013. URL: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-104.pdf

Продовження табл. Я.3

1	2
137.	Тухашвили М. Проблемы социально-экономической реинтеграции вернувшихся мигрантов в Грузии: Научно-исследовательский отчет 2013/11 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-11_RU.pdf
138.	Тухашвили М. Циркулярная миграция в Грузии: Пояснительная записка 2012/101 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-101.pdf
139.	Холод В. Аналіз міграційної політики як складової частини національної безпеки України // URL: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/28.pdf .
140.	Челидзе Н. Политика в отношении диаспор: Грузия: Пояснительная записка 13/109 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Note_2013-109.pdf
141.	Чобанян А. Возвратная миграция и вопросы реинтеграции: Армения: Научно-исследовательский отчет 2013/04 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-04_RU.pdf
142.	Чобанян А. Миграционная политика в Республике Армения (РА): Пояснительная записка 2012/46 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-46.pdf
143.	Чобанян А. Циркулярная миграция в Армении: Пояснительная записка 2012/94 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-94.pdf
144.	Чобанян А. Эмиграция и диаспора Республики Армения: Пояснительная записка 2012/104 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-104.pdf
145.	Чумаш Т. Законодательная основа циркулярной миграции в Молдове: Пояснительная записка 2012/91 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-91.pdf
146.	Чумаш Т. Система законодательства Республики Молдова по вопросам миграции: Пояснительная записка 12/26 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/legal%20module/exno/EN%202012-26.pdf
147.	Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлень України // Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 305-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_40 .
148.	Шахотько Л., Бахур О., Боброва А. Оценка миграционной ситуации в Беларуси в контексте образования Единого экономического пространства: Пояснительная записка 13/110 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-110.pdf
149.	Шахотько Л., Боброва А. Влияние Трудовой Миграции На Беларусь: Демографическая Перспектива: Научно-исследовательский отчет 2012/20 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RU-20.pdf
150.	Шахотько Л., Боброва А. Особенности Интеграции Мигрантов в Современной Беларуси: Научно-исследовательский отчет 2013/10 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-10_RU.pdf
151.	Юнусов А. Демографические и экономические основы циркулярной миграции в Азербайджане: Пояснительная записка 2012/98 // КАРИМ ВостоК. 2012. URL: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-98.pdf
152.	Юнусов А. Фактор интеграции в миграционных процессах в Азербайджане: Научно-исследовательский отчет 2013/08 // КАРИМ ВостоК. 2013. URL: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-08_RU.pdf
153.	Юськів Б.М. Міжнародна трудова міграція і державна міграційна політика // Регіональна економіка. 2010. № 2. С. 134-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2010_2_20 .

Наукове видання

ШИМАНСЬКА Катерина Володимирівна

**МІГРАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ
РЕСУРСІВ В УМОВАХ
ГЕОЕКОНОМІЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

МОНОГРАФІЯ

Науковий редактор *д.е.н., проф. В.В. Євдокимов*

Технічний редактор *Т.М. Тростенюк*

Коректор *О.І. Лук'янчук*

Художник обкладинки *В.В. Кучер*

Підп. до друку 04.07.2017 р. Папір офс. Формат 60x84 1/16

Гарнітура "Таймс". Друк офс. Ум. др. арк. 34,06.

Наклад 300 пр. Зам. № ____.

Видавець

Житомирський державний технологічний університет

вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів

Видавничої справи ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.

Віддруковано ФОП О.О. Євенок

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17-а

тел.: (0412) 422-106, e-mail: zt_druk@i.ua